

AL LIAMM 48

AL LIAMM

Tir na n-òg

NIVERENN 48

Genver - C'hwevrer 1955

PROFOU

1950 : 159.201 lur

1951 : 114.980 lur

1952 : 147.396 lur

1953 : 130.733 lur

1954 : 189.148 lur

Koumananterien :

1950 : 343

1951 : 358

1952 : 354

1953 : 385

1954 : 456

TAOLENN

Deiz-ha-Bloaz, gant Ronan Huon	3
Barzhaz, gant G. B. Kerverziou	5
War hent Biribi, gant E. 01livro (br. Per Even)	101
Ar C'habellig Ruz, gant Abeozen	109
Notennoù	112
Roll ar Pennadoù	127

DEIZ-HA-BLOAZ

gant Ronan HUON

Setu dek vloaz, e miz Chwevrer 1945, e teue er-maez Tir-na-Nog a voe maen kentañ ar savadur ez eo deut da vezañ hor c'helaouenn goude an emglevioù gant Al Liamm ha Kened. Un deiz-ha-bloaz eo eta, ha gallout a reomp teurel ur sell war an dek vloaz tremenet. Ar pezh hon eus graet e-pad an amzer-se ha dreist-holl adalek 1948, an holl her goar.

Da gentañ ez eus bet koulskoude ul labour kuzh ha divrud, an hini hirañ ha diaesañ. Ret eo bet dastum nerzhioù un Emsav bruzhunet, kalonekaat meur a hini, dizoleiñ re all, lakaat tud da adkregiñ gant o oberenn en ur ziskouez dezho en un doare fetis, ne vije ket aner na boan gollet. Ar gefridi-se eo marteze an hini a lak ar muiañ a stad ennomp hag ivez bezañ broudet re yaouank da skrivañ en o yezh.

Al labour all a zo frouezh an hini kentañ. En tu-hont da 6 niverenn Al Liamm bep bloaz, war-dro 500 pajenn, hon eus embannet levrioù a bep seurt, en o zouez « An Antekrist », « Ar Spontailh », « Aquis Submersus », « Ali Baba », « Bisousig », ar « Barzhaz », hag an hini pouezusañ « Va Zammig Buhez » hep ankounac'haat al levrioù bugale hag ul leur kelenn pouezus : « Cours Élémentaire » Roparz Hemon.

Ar bloaz tremenet en deus gwelet ivez krouidigezh « Hor Yezh » hag «Ar Vro ». « Hor Yezh » a zo bet savet evit lemel eus Al Liamm ar pennadoù diwar-benn ar yezh ha n' hellent dedennañ nemet tud a vicher.

War embannidigezh « Ar Vro » e fell din pouezañ avat. Daoust ma ne zeu er-maez, evit c'hoazh, nemet bep eil miz ez eo tonket ar gazetenn-se da c'hoari ur roll eus ar re vrasañ en Emsav, ur roll brasoc'h eget « Al Liamm » ma teu a-benn da greskiñ, met ur roll disheñvel. Pal « Al Liamm » a oa dreist-holl al lennegezh, dre ziouer a gelaouennoù hon eus a-wechoù ledanaet hon tachenn. Koulskoude meur a hini eus hor mignoned ha ne ouie ket e oa bet savet gant ar soñj-se en deus tamallet d' ar gelaouenn bezañ re lennegel ha lezel a-gostez kudennoù kevredigezhel hor pobl. An tamall-se ne vo ket mui graet, rak dre « Ar Vro » e fell dimp studiañ ar c'hudennoù-se. E-barzh « Ar Vro » e vo lec'h kudennoù pemdeziek ar Vretoned, o ezhommoù. Levezon ar gazetenn-se a c'hell bezañ pouezusoc'h eget hini « Al Liamm » dre ma c'hell gant ar galleg hag ar brezhoneg eeun tizhout kalz muioc'h a dud. Goulenn a ran ouzhoc'h he skoazr_llañ gant hoc'h holl nerzh hag e pep lec'h.

4

« Al Liamm » a grog eta en he unneket bloavezh hag a vo hini hon 50vet niverenn ha, ma fell deoc'h, hini hor 500vet koumananter. N'eo ket un huñvre, pell ac'hane. Betek-hen n'hor boa ket kredet e c'hellje ur gelaouenn lennegel dieub tizhout 500 lenner, met goude kresk souezhus ar goumananterion er bloaz tremenet n' eus mui netra a virfe ouzhomp da gaout ar spi-se.

Da 456 lenner hon eus da blijout pe da vihanañ da reiñ boued a gavint d'o c'hrad. Un dra diaes eo, un dra dic'hallus zoken. Tamm ha tamm koulskoude ez eo bet gwellaet stumm ha danvez ar gelaouenn. Dre ma 'z eomp war-raok evel ma tiazez gwelloc'h an Emsav, e kresk niver hor skrivagnerion. Ne vezomp ket mui nec'het evit kavout skridoù a dalvoudegezh ha tu ez eus da gempouezañ an niverennoù, da zibab evit pep hini pennadoù a bep seurt : kontadennoù pobl, danevelloù, barzhonegoù, hag ur studiadenn a vez donoc'h ha diaesoc'h da lenn peurvuiañ. Ar pal n' eo ket e plijfe an niverenn a-bezh da bep lenner peogwir ez eo dic'hallus met e kavfe pep lenner ar muiañ posubl a draoù a c'hellfe tennañ e vad diouto. Ret e vez ha ret e vo d' al lennerion kaout pasianted a-wechoù evit lenn pennadoù ar skrivagnerion yaouank a zo o teskiñ o micher pe a zispleg menozioù n' eur ket boaz outo hag en ur stumm divoutin. Dever Al Liamm eo o c'halonekaat ha reiñ bod dezho.

BARZHAZ

UR GER A-RAOK

Dont a ray al levr-mañ er-maez hogozik evit pevare deiz-ha-bloaz marv e oberour. N' eo ket ar wech kentañ, nag emichañs ar wech diwezhañ, ma ranker goulenn pasianted digant ar rakprenerien evit ul levr hag a dle dont er-maez « dizale ». Heñvel dra eo bet evit Barzhaz Kerverziou, hogen setu-eñ en diwezh.

N' eo ket ar skoilhoù o deus graet diouer dezhañ. E derou 1951 (s. Al Liamm niv. 23) e reas G. B. K. e venoz moulañ e oberenn e-unan, pa ne gaved ket ur mouler evit ur priz dereat. « E-unan », intentit mat, ne dalve ket « war e goust », hogen dre labour e zaouarn, e-giz Tangi Malemanche. Bez' e oa neuze war « congé de longue durée » abalamour d' e yec'hed ; aes e oa dezhañ kavout lizherennoù da brenañ marc'had-mat, ha gant e ampartiz naturel (heverk e gwirionez en un den ha n' en doa bevet biskoazh diwar-bouez e zaouarn) ha sikour un nebeut mignoned gredus e vije deut a-benn hep mar da sevel ul labour hag en dije graet enor dezhañ div wech, hag enor d' ar brezhoneg ivez. Ne oa ket tonket dezhañ kas e venoz da benn (hag hen gouzout a rae e gwirionez e miz Mae 1950, da geñver e zeiz-ha-bloaz, e skrive din ne grede ket e welfe un deiz-ha-bloaz all). « Falc'h an Ankou glas » a skoas d' an 13 a viz Meurzh 1951, moarvat da darzhig an deiz ; an dra diwezhañ en doa graet Kerverziou en derc'hent da noz a oa treiñ Kredo hag Hobregon Sant Padrig war c'houlenn ur c'heneil. Petra a voe e emgav gant « hor breur henañ Ankauos », se a zo kevrin an Hini en doa aozet an emwel. N' eus hini eus ar re o deus e anavezet ha karet ha na vije ket sur e welas neuze ar Barzh

da zremm meurwelevus ez-trumm
goude tremen an treuzoù teñval.

Va c'harget en doa G. B. K. da zastum arc'hant war va c'hont-post evit prenañ peadra da gregiñ gant e labour moulañ. Kenderc'hel a ris d' hen ober goude e varv - ne vije ket bet e levr ar c'haer a hini en doa huñvreet ennañ, hogen bez' e vije anezhañ evelato, e stumm pe stumm. Toullañ a ris darempred gant meur a vouler - siwazh, re ger e oant holl e-skoaz niver bihan ar rakprenerien. En diwezh e voe kavet. a-drugarez da Ber Denez, ur Breizhad kalonek eus Perigus hag a asante ober labour brav evit ur priz dereat. Siwazh, kouezhañ a reas klañv a-raok bezañ kroget gant al labour, ha ret e voe dezhañ distreiñ war e c'her. Amzer gollet adarre. A-benn ar fin e voe divizet fiziout al labour e mouler Al Liamm, en ur groazañ war galz traoù hor bize karet kaout : ment bras, lizherennoù bras ha divoutin, talbennoù ruz - traoù hag o dije graet ul levr da lakaat e kemm gant Barzhonegoù R. H. ha gant Komzoù bev. Tennet ez eus bet koulskoude un nebeut skouerennoù niverennet war baper kaer, evit ar rakprenerien hag evit ar re a gar al levrioù brav. Trugarez enta da rener Al Liamm evit bezañ asantet soursial gant an embannidigezh, ha trugarez, a-greiz-kalon, d' ar rakprenerien o deus diskouezet o c'harantez e-keñver G. B. K. hag o fiziañs ennon.

Goulennet en doa Kerverziou diganin sevel ur rakskrid evit e levr - daoust n' on ket barzh, tost e oa va anaoudegezhioù ha va frederioù ouzh e re, hag abaoe pemp pe c'hwec'h bloaz e labouremp bemdeiz dorn ouzh dorn. Bremañ, avat, e kavfen amzere ma lavarfen ouzhpenn an nebeut gerioù-mañ - bleunioù dister war ur bez.

Arzel EVEN.

Il n'est que de sentir ses yeux las se fermer
Sous le baiser muet de la mer transparente...
A. LE BRAZ. (1)

S'ieu dic pauc, ins el cor me sta.
ARNAUD DANIEL. (2)

Beauty is but a vain and doubtful good.
A glass, a gloss, that fadeth suddenly...
SHAKESPEARE. (3)

(1) « N' eus tra 'dalvje santout daoulagad skuizh o serriñ edan pokadenn vut ar morioù treuzwelus ».

(2) « Ma lâran nebeut, em c'halon e chom ».

(3) « Kened n' eo 'met ur mad aner ha dipitus, tra gaver, dameuc'h, a weñva a-daol-trumm... »

9

RAKKINNIG

DROUG-VRO

Pa zistagan, Annaig Riou, da ano,
e sav dirazon gweledigezhioù diniver :
mesk 'vez em prederioù kuzh-heol ha lano,
keuz da 'm buhez distuz ha d' ar prantad a ziver.

Bez' e kan ez ano mil levez tano,
ar re ne oar an den penaos o zizher, -
e koroll ez lagad an elienn a dano
gwad hag ene an Dianav.

Me 'vano dizêr,
a-hed-heuilh bloavezhioù holl heñvel, holl hep par, -
ankounât ne rin ket, avat, ar sked a bar
warnout, en noz kreizdouarel, p' edos o vonet

da loc'hañ d' ar vro gent, Enez Vreizh hor c'hoanta,
Blenierezh vag disliv ha divlaz.
Donet
sked ! az kreas da 'm meizerezh an ene koanta'.

Kroaz-Santel (Kêrvarta), 1933.

10

YAOUANKIZ DIVORC'HED

LIZHEROUIGOU

I

Dous a garin evit c'hoarzh bev da zaoulagad
'lec'h ma vleunio bremaik ar c'hoant, -
dous a garin evit allazig sioul
da zaoulagad, leuniet a-wechoù d' an anken,
ha war he lerc'h un dilezel daleüs, -
dous a garin evit ar frond kuzhet
ez plev a-fuilh pa gouskez goustadik, -
va c'harout a rez-te ?

II

Ho taoulagad kemmus,

nepred n' o gwelis heñvel-mik dezhe o-unan,
pa luc'hed kezeg Lir d' an diskenn-heol, -
pa skuilh an noz steredennoù diniver
war varr divent ar mor o luskellañ lienoù, -
pa vez o veuziñ gant arc'hant boull glasvelen
birvidigezh an aer hag an amzer,
a danflamme evel ur forn gwenn-kann,
hag a c'hane perlezennoù war ho tal...

11

EEUNDED WENVIDIK

C'hwekted an neñv amliv,
mousc'hoarzh ur plac'h, d' an deroù-noz...
eürusted ar vugale 'kreiz o c'hoari...
c'hwekted o lenn barzhonegoù ar Varzhed kozh wechall,
kiniaded-marv maz int peurliesañ...
c'hwekted da 'z verzout em c'hichen, - keneilez,
da ene o trivli e red ar gwad
endra droomp ar pajennoù nevez-troc'het...
c'hwekted o santout 'vel dour levn
ruilh hor c'harantez voull,
el liorz trec'hlied, da gent an deiz,
pa strinke kresk al loar er reter pellañ
a sked eno tan ur prenestr ma veilher c'hoaz a-dreñv dezhañ...

12

MORC'HED

Emaon abaf e-kichen-tre ar gwele gwenn
e-lec'h ma hun kevrin ar serc'h a ziguzho
d' hon eneoù diereet an dishualded werc'h, -
d' an neñv dizrouk hon ambrougo
dre ziri aour an huñvreoù touellus.

Kloz ouzh ar c'horf a voe da ginnig pur
d' ar c'hoantoù garv a drubuilhas hor c'halon,
evel gwechall, war ar mor bras didermen
dindan ar broud a c'hoanage hor youl...

Ha d' ar mare ivez maz aio kuit hor buhez
ardivink frailhet gant stroñsadennoù diniver,
mar stou en hor c'hichen ar vignonez peurgaret
e ouezo tevel ennomp morc'hedoù kozh o krozañ...

13

SKRIVSONEREZH

I

I would like to know why...

N'hellan sellout ouzh ur plac'h er straedoù
hep soñjal diouzhtu 'n he c'hened kuzh.
Ha neket en kened he c'horf hepken,
e bleuñv hech izili hewevn,
'n he divronn gaer wengen,
'n he c'hig kevrinusañ,
met ivez en ene a bar 'n he daoulagad,
boull-strink evel lagad naer ar baradoz kent
evel neñv sklaer-heol hiziv an deiz, a ger !

e splannder hec'h ene dibec'hed,
dic'hortoz-krenn a ouezoni an den,
er c'hlanded varzhus-se a eskella he c'herzhed.

Ne c'hellan ket, ha nec'het e choman.

Pe c'hour a lavaro divezh tristez e wreg
war-lerc'h trellad un noz-hed orgedus ?
Re gar-e-unan eo mabden, avat, - ha balc'h, ur bam !
Ne c'hellan ket. Me 'garfe goût perak...

II

Talking to the moon.

Noz, degas dimp ar peuc'h donañ.

Aspledet on a-zirak al lenn-vor,
al loar o sevel en he c'hann,
elienadur strinkel he luc'h war goumoul diwelus,
va c'halon ouez moñsell-divoñsell...
Dousig koant, dousig c'hlan an neñvoù, - pelec'h out ?
Ha pa vefen ur barzh romantel da 'z meuliñ
e gwerzennoù sklinton,
tevel rafen,
gant priziusoc'h eo din nozioù ar c'hresk-nevez,
priziusoc'h sur d' an eneoù skuizh-se...

14

Sell 'ta, lagad an noz a dro en oabl,
sell ar ginklennig-se o c'hoari gant skerboù lostoù-kizhier,
sell-hi 'ta, 'vel ur bladenn sonskriverez bet bannet a-dreuz neñv, -
djaz-tredan an Aither doueel.
Karout a ran dreist-kred klemmvan ha farserezh ar saksofonioù
ha 'r c'hoarzhadegoù hollzerez a reont a-wechoù
mitaouik-holl, damael-damzenel,
a-dreñv da dregern ruz loar kouevr ar simbalennoù.

Tougn e teu prim, avat, beg nadoz va spered
hag evel re bar holl d' ur rebech, chourikañ 'ra neuze
en ur rimiañ ervenn kamm-digamm ar gerioù...
Gwell 've din chom digomz, neketa, loar dic'hoarzh !
re brim e teuy en-dro betek ennon, allas,
broud ha binim ar garantez douarel,
pa darzho 'n deiz...

1930-1940.

15

AL LEÑVEREZ

Linenn c'hlan he c'hein a ziwezh en difronkadennoù,
mammenn aour he blev a-fuilh a veuz he leñvadennoù,
dremm ouzh palv ;
pleg hec'h ilin, dornell anforenn he glac'har,
a c'halv an amvoud diwalleur, sioul e beoc'h dibar...
Divronn leun o gwerc'hted gant an dristidigezh,
died an den,
kof dizouger mes gwentroù an Anken,
daoulin fruket gant poan a bouez
ha luc'h an deiz digar war he diskoaz flourgen.

(Bet skrivet diaoz war gein ur skeudenn eus Leñverez Bonnat.)

16

Y MAE'R ENETH...

Da F. R. Meavenn.

Emañ ar plac'h yaouank o kanañ en he zi,
ha mouezh ebet war glev er bed en-dro dezhi
nemet a-bell va c'halon, a zaoulamm
evel un ebeul pennfollet.

Ul lamm,
ha me hag azezañ 'n he c'hichen, hag e tav
ar c'han.
Kanit ! sederat levez, pa sav
stivell sklinton, glan evel strink, ho mouezh !
Kanit ! netra par d' ar ger bev.

E-touez
reustl ha strafuilh ar bed, avel glouar ha fresk
ho komzoù karantez, â vaouezed, a gresk
ezhomm dianzavus hon ene kriz
a zouster hor c'helc'hfe, didrec'hus ha dibriz,
ha digavus, allas ! digavus er bed-mañ...

« Daoust hag ur pok am bo bremaik ma kanan ? »

1930.

17

KAN ATLANTEL

KAN AN NOZ

War sav-mein ar porzh kozh, karout a ran menel
d' an abardaez, va-unan-penn. Un nivlenn skañv
he deus kuzhet an heol. War ar vourc'h o tevel
e tiskenn peuc'h dispar nozioù an nevez-hañv.

An oabl, ar mor 'zo glasoc'h-glasañ er pellder.
Er bigi ne glever mouezh ebet ken. An donn
a ruilh didrousoc'h war an traezh. An avel dêr
o c'hwezhañ eus donder an Atlanteg divonn

a frondusa 'n ur luskellat mil bleuniadur.
Hag en deñvalijenn n'hallan ket disrannañ -
goulaouenn amresis - dassklêrijennadur
ur steredenn diouzh un tour-tan o vannañ.

18

GOURSAV

Strad aour-ruz, preñved-lugern
o tremen gwiv, korwentenn-stern
va hudvamedigezh,
dreistsklerijenniez.

War vourzh al lestr,
serret va daoulagad enep an heol,
- korf astennet war vourzh al lestr,
beuzet e splannizien an direol, -

(d'an dreistnaturelikañ gwent, ene stegnet deol,)

tenn glas-du 'tre va malvennoù,
ar c'herdin-gwern a gan en avel ;

va Bezoud holl a gouronk er gouloù
gwer-c'henn o kanevedennañ 'n Doueel.

19

TRIADENNOU

Ment divall ar roeñvoù hir,
war ar c'heinvor, duat bir !
Bagig dieub ha kantreer,

war an tonnoù lent e koroll
ar skafig hag ar skafvlenier
a angell goustad ha reol,

evel ma pella 'r morevn
en ec'honder atlantek
gant eskelladennoù gwevn.

War vagennoù ar vuhez
e stlej va ene gloazek
samm pounner e zrouk-hirnez,

hep ken lusk a vennerezh,
barrad heol a-dreuz koumoul,
'vit reiñ de'i tamm hoalerezh.

Heklev ar meizañ, hag-eñ
ouzh stokad an awen voull
ne zassonje ken biken ?

20

DA NESAN A GARI...

Re 'rall 'zo skuizh,
ha 'n em roan d' ar blijadur adveañ
en heol 'n eost, am mezv he gouloù tomm,
ha 'n dour en deus an dreuzwelusted c'hleinañ
am dedenn plomm.

Re 'rall dilezet
hag edan heol lirzhin he dremm a c'hoarzh
levenezleun, hag emleugn he daoulagad
glas-mor-beler gant un drivliad harz
hag heñvelc'hlad.

Re 'rall digened,
hag he c'horf noazh 'n em ro da allazig an aer,
lavnenn ar gouhin du a voul he stumm dinamm,
hag he sell ijinus, hep ober van, a gemer
splann an oabloù pur
a zreista 'r bannoù flamm.

21

KOUMOUL

Koumoul hag a dremen da ziskar an devezh,
ha ne livirit ket da 'm spered, a-wechoù,
« deus ! bez' ez eus broioù na van digevannez
nep ene, - ma kavi doue da huñvreoù » ?

Koumoul hag a zered da ziskar an devezh
evel evned trellet gant marvedigezh 'n hañv,
a leugn he frond mezvus un ene didalvez
hag a zihun un tangwall plaouier ennañ

koumoul hag a rusa da ziskar an devezh,
ha ne vijec'h ket deut evit doan diwezhañ
a varv ganti an eneoù, tonket ma vez
o strobo 'n Ankou, meder digizidikañ ?

Koumoul hag a deva da ziskar an devezh,
didec'hit war eskell an avel vonedus, -
c'hoant da gement dazont va ene n' en devez,
a vir en e gushañ ur bugelig sentus.

21

RINENN XX

Angelis suis manduit de te...

Henozh, e bar an neñv, em eus gwelet un ael,
mirer ar garourion na gavont ket o far,
na zeuio den biken da vruzhunañ o c'hael,
ne zeuint ket a-benn da gas kuit an arvar.

Henozh em eus gwelet un ael e bar an neñv,
a lare din krediñ en Dichadennaouer,
hag eok a-walc'h edomp evit hor breviñ kreñv :
« Me a zeuio en ho metoù evel ul laer ».

Henozh, e bar an neñv, un ael am eus gwelet,
a c'harme din : « Diwall ! ouzh ho parn me a vez
eus ar pred o fuiñ, eus ar youl o kousket,
eus an deiz didalvez e tañvai ar vezh ! ».

22

DISTRO

Da Veven Mordiern.

Savet 'm eus 'n eor trema 'n Aber,
savet an eor bremaik.
Faltazier ?
pe 'r wech-mañ strivad gwellik ?

Savet 'm eus 'n eor 'trezek an Aber,
davet Mamm guñv an emzivad a leñv, -
o c'hwi, Gwerc'hez, din ma 'm zoueller
harp diziskogellus ha kreñv..

Savet an eor sioul-kenañ.

Evel skeudenn skañv ar palmez
war veajourion skuizh oc'h astennañ,
war va ene, usvedelat kuñvelezh,
dre zaouarn mammgarantezus ar Wenvidigezh,
emañ ar C'hras o teverañ.

Sant-Per-Mikelen, Eost 1927

Roazhon, Eost 1942.

24

AROUEZ

Da Ber C., beleg.

Ar wagenn, menezig en islonk atlantek,
'gouezh hag adsav dispan edan flemm an avel.

Mentadur va deizioù outi a vez heñvel,
sinuslinenn iskis hec'h arouez barzhonek.

Kigenn c'hwek dasflouret gant allaz an daouarn,
skerbenn lagadennek, gouzoug alarc'h plegus,
- warc'hoazh e ti ar re varo kelloù breinus, -
her gwelout, evidon hevoudig dihevarn !

Plaenañ e-se hirbad e follennoù re voan,
aourer foll, va spered didrevezusaet
(skejennaouer e voanskejoù treuzwelusaet)
perak 'ta ?

Hep Doue, karantez ne dalv poan

25
PEDENN

Va zad, moraer,
e-unan evel levier,
'mañ o vleniañ e vag herr.

Hag e selloù don
bete 'n dremmwel krenn
a zo prim, feizleun.

En amnozioù sklaer,
pa n' eo houl ar mor
'met luskell seder,
biken 'n deus lezet
preder ar Penn, - bezet
e teuje reklom, nerzhuset

galloud
a vroud
en e zaou ezhaon lagad !

Hon tad, hor char,
m' e denn e wall vicher
pell diouzhimp, m' hell ar mor

e gemer diganimp da viken,
eo e oar ha pa ne ve ken
e kar ac'hanomp kement, ken

ne vefe ket evit tremen
hep hon deller kreskiñ buan,
hep kregiñ 'n hon ene 'n tan

a ra n'eo an den loenigan.

26
PEDOMP !

Hon Tad, a zo
en neñv, gra ma vo
miret dimp, ha pell, hon tad bev,
eienenn drev
a sav ar ouenn diwarni
drant ha kalonek, eviti
da eilvezañ, gloriusaet,

en Advuhez.

Ra vezo graet !

27

GWALL GENIDIK

HOLLWENN

Me 'm eus ho kwelet o tremen,
gwennhollwisket,
- 'm eus ho kwelet.

Edon war bondalez va c'hamb
faezh a skuizhnez
- war 'r pondalez.

Perak ne bignfec'h ket du-mañ ?
ouzhin 'pokfec'h ?
- Perak 'pignfec'h ?

Gortoz a raen eilger ar bed, -
'vit leskiñ 'n draen,
gortoz a raen.

Evit leskiñ draen va mervel,
(Ret eo leskiñ
Evit deskiñ).

N' ho kalvin ket : re seven on.
« Tud dianket
've, zoken ? » - « Ket ».

Re bell emaoc'h, trolinenn wenn.
« Re bell ? » - « Ez oc'h ».
Tavomp: Gwelloc'h...

28

C'HOANT

Da Leilig.

Evel gouelioù 'n ifern en em vod ar c'houmoul
hag e kuzhont ouzh al lagad an deiz toc'hor ;
evel gouelioù arc'hant, kement dêraouenn voull
war ribl da zaoulagad 'verk da garantez c'hor.

Sede an noz, ma varv kanaouenn ar gouloù
nemet 'hed an dremmwel adskedennoù fromus, -
sed an noz, a enaou lugern ar c'hreuzeulioù,
bann aour an tourioù-tan hag ar stered bamus.

Da gemer a vennen, karedig dianket,
hag ober gant da blijadur ur bravig bev ;
da gevrin a glasken...
hogen poent n' edo ket
ma heuilh an emlezidigezh ar c'hoant diyev.

1933.

29

STERED AN NOZ

« ...Se pièi la vido

pareis trop anouido,
esbrihaudo as iue
is astro de la niue. » (1)

F. MISTRAL.

Trema stered an noz espar
em eus savet va daoulagad,
o Barzh ! ha n'em eus spurmantet
nemet anken, ha disfiziañs ha keuz.

Eus a gichen korf va mestrez
em eus savet va daoulagad
trema stered an noz espar
hep terriñ lezenn he c'housked.

Klask an ene ha ster ar vuhez
nag un trevell aner, divourrus !
du-mañ ne gaven 'met brumennou,
an heol aze a feuk va daoulagad.

Skort ar gened, teusk eo an arz :
nag un trevell aner, divourrus,
klask an ene ha ster ar vuhez...
man, m' eo Pan, ha marv m' eo Teutatis.

(1) Ma hañval goude ar vuhez
bezañ re enoeüs,
digor bras da zaoulagad
etrezek stered an noz.

30

MARVNAD

Mezh-fur an dorioù prenet,
c'hoantegezhioù digrennet,
kozh foukenn beurzilezet
a ziouer he liorzhe pep seo,

blev disliv, dremm digened,
furmoù teuc'h ar c'hozh plac'hed,
ez lagad skleur ar follded,
c'hoant an deizioù tremen, te eo !

Mousc'hoarzh skañv ur varkizez,
oberioù dic'harv ha doezh,
sell 'lec'h da sell a dorrez
ranell 'garje goût ar c'hevrin,

lav mibin ha diwalenn,
emzilezioù didermen,
gerioù flemm 'vel pistigenn,
va huñvre 'oa :
gantañ varvin.

1927-1937.

31

Freile chose es biauté de corps
N'ia bel fors la pel dé fors...
ETIENNE DE FOUGERES.

Tra nebeut eo kened ar c'horf
ha pa vije ar goantenn noazh,
pa ginnigfe d' hon daoulagad
seiz flour ha disaotr he c'hroc'hen.

Ar gwaz a zeu, an ael a dec'h...
Daoust ma van fur a-wel d' an holl
ne gollfe ket he flijadur,
ne vougfe ket tan he c'hoantad.

Awenerez tener, merc'h da,
gwreg laouen, kariadez c'hor,
serc'h ha sklavez d' ar goantiri
a vo dillo kollet ganez...

Kar gwirion ha gra a gari
goude gwallet kevrin da forzh,
gant ma nac'ho da Ve trec'het
heuliañ dizurzh drant ar pec'hed.

32

LOARGANN

« Mais qu'est-ce qui nous trouble au fil de l'heure pâle ?
L.-P. FARGUE.

Al loar diwelus a sklaera
an diventelezh voull ha splann
a spisa dimp he gouloù-kann.

Gloazañ 'ran ouzh livennoù lemm
an toennoù darc'hlas o dremm
va ene, er, rann denera.

Me 'droc'h ouzh silh an eur disliv
va oriadezh, - he gwad glan-ruz
a skuilh du-hont en heolguzh...
En neñvoù, dasrannet amliv,

he sankañ don a ran, evel
war vir an dizastumerezh,
da eur, a ziwezh an devezh,
al limestra brozheskobel.

33

MOUEZH DIZREMM

« Quand rajo lou soulèu,
iéu anse uno voues douço
que m'intro dins lou lèu. » (1).
F. MISTRAL.

Mouezh dizremm,
mouezh kevrin va c'halon direol,
feuls ha kuñv, rok ha skañv tro ha tro,
a strak em daoulagad hag a sil em daouarn, -

mouezh dizremm,
mouezh espar a c'harm e-pad an noz
hag a vouskan hag a richan hag a zigeiz,
stur ha ster va emskiant kel lorc'hus, -

mouezh dizremm,
mouezh ur vaouez o tistagañ damuhel
lavarennoù gwrezus ouzh un den dianv
a-dreuz ul lien-stign en denvalizion, -

me az klev,
mouezh dizremm, e pep korn va zrodre,
evel ur c'hazh o viaoual taer ouzh ur spontailh
(tan un dispac'h spontus e-kreiz e zaoulagad)
un aon dreistloenel, aon eneoù o c'hoiñ,

ha na gredont gwelout er Bed un enebour
an Enebour gwellañ, an Enebour Kevreder,

(1) Pa skin an heol
me 'ghev ur vouezh dous
a antre em empenn.

33

...DEDE BRATOUDE

Da Wenn B.

Echu eo ! 'Glevin ken mouezh va muiañ-karet.

Gwez hollveuzet e sked tanflamm ar c'huzh-heol,
frondoù marzhus ar bed, da Galan-Mae fuilhet,
pennoù ar geot, evned an aer, ha c'hwi, alezioù,
liorzha ar bleuñv-se hag ar geot hag ar gwezioù,
ha ne glevjoc'h-hu ket, e-kreiz peuc'h strafuilhet
an abardaez, kevrin he c'hanennoù direol ?

Goursav ar garantez 'n he daoulagad trellet
kened kuzh an neñvoù en nozvezhioù tremen,
perak ne dañvais outo 'n o flourderioù ?
Setu m' en deus Ankou troc'het steud an deioù
a veve-hi estlammus, - heugusat taol-tremen...
Gwa d' ar c'haezh dilezet, ma n' ouvez ket monet

e-unan trema luc'h ar pedennlec'hioù...

Eost 1927 - Eost 1932.

35

INVITVS INVITAM...

Da 'm doubl du dichañs.

Kement-mañ 'zo un istor plijus, plijus-plijus...
Un deiz 'voe resevet, 'barzh ur burev lijorus,
Un den hag a oa tost d' en em lazhañ spontus.

Ha setu, kent antren, en doa an den-se gwelet
dremm vrav ur plac'h yaouank, war he milour dambleget, -
ruz-loskus e galon, war e zaoulin kouezhet :

« Neñvoù milbell, » 'mezañ, « neñvoù diziraezhus
ma c'hoari an Doueed ganimp-ni taer ha kuzh,
endra 'glaskomp sevel rimadelloù heugus,

sed an Neñv em c'hichen, ouzhin, razon, karet ! »

Er burev lijorus emañ 'r Penn 'n e goaze
dirak ar Barzh-Ijinour en em gavet aze, -
er Barzh e sav flamm an Ijin 'vel ki-chase.

« C'hwi 'ray din gounit arc'hant, Ijinour ho prud bras !
ha te, Barzh desket-kaer (daoust dezhañ bout paour-razh)
va meuliñ 'ri bremaik dre vouezh Publicitas. » (1)

An Ijinour d' al labour :
soavonioù a zispenn,
eoul a dañva, ha fals-amann, - ha koll e benn ;
mil daou c'hant lur 'c'hounez, ha droug-avu ouzhpenn.

(1) Publicitas : ur ramz, dall, bouzar ha trouzer ;
diwar gredoni 'vev ha follennoù paper ;
bez' e chom war vuriou hag e-mesk keleier.

36

Hag ar Barzh d' al labour :
Valéry gwell ne ra
evit gweañ lavarennoù ken sklaer ha tra,
- bremañ ma sav ur son d' e zousig, patatra !

Hag an Den d' al labour :
krediñ 'ra dont pinvik,
ha dimeziñ buan enta gant e zousig,
- an tiegezh a gresk, mabig war-lerc'h merc'hig.

Addimeziñ 've gwelloc'h, rak kent priedelaat
en Uhelvennad e klaske stumm e Wellaat, -
setu avat Ijin hag Awen o pellaat !

Labour kaer 'n divije mar ne vije gwasket
gant dalc'helezh, ha gant druzoni pennasket,
ha gant ur vro re c'hor an devezh-pad pasket...

Sarac'h, sourral, hiboud lec'h va Gwirvoud, ken kaer,
e Neñv ken kuñv, e C'hlen ken kreñv, e Vor ken taer,
dit ne c'hellfen distreiñ nemet evel dit laer ?

Reut eo ar Mestr, avat, dalc'hmat o vont da glemm ;
eus eizh eur da seizh eur, ret eo kaout spered lemm ;
pa vez tud dilabour, gwell eo chom eget kemm.

Ponner eo al labour ; ha c'hoarzh e vugaligoù
a-boan ma c'hell degas unan war e vuzelloù ;
korfoù ne ziskuizher gant preder speredoù.

Kregiñ 'ra en ul levr, hag e kloz e zaoulagad ;
kregiñ 'ra 'n e bluenn : ne gavo dilinennad ;
kregiñ 'n e revolver ? an Ifern 'zo peurbad...

Dindan c'hreunvaen ur Bez e kousk e yaouankiz,
ouzh ar Goanag o skoulm' an draf-ouzh-draf dibriz,

e ambroug d' ar gozhni, mor, aber, stêr e dizh...

37

Kavell ha bez, c'hoarzhin, leñvañ, huñvre, labour,
tristat vuhez ! Barzh hep awen, gwall ijinour,
paour-kaezh den ac'hanout, na Penn, na Gwaz, - na Gour !

Evel ma teuz ar preñv-lugern garvder an noz
gant levenezig e c'houlou, n' eus mui bennozh
ur garantezig 'n e gichen, glan ha diôz !

Petra 'vije d' an traoù du-hont evel diwezh ?
evel ma krog un deiz pe zeiz ar brein er gwez
hag imor en ene 'vez gwasket dibaouez,

tarzhal a ray un deiz dic'hred tan e gounnar
evel ma ra an had diwar-lerc'h an arar !
Pell eus e vro e teu mab-den da vout digar.

KINNIG :

« Inuitus inuitam dimisit. »

Savet eo bet ar salm-mañ d' ar re vat a bedas
eviti, evitañ, bet harluet ker gwazh
diouzh he buhez c'hlan gant falz an Ankou glas,

diouzh e vro wirion gant keneiled, allas !

Kêr-Varta, 6-5-1934.

38

HEKLEV HA DASSON

PREDER ANHUN

Digor, e faezh va daoulagad en deñvalded ;
galv un awen disgwel am hoal gant e voem ;
lusk va c'halon boanius a heuilh c'hoant ar spered
hag e loc'han divrud d' ar vro-hud,

m'o em

deuzo va droukc'hoantoù, va goanagoù dispis,
va divlazidigezh korfel, heug va ene,
skuizhderioù va spered, ha pep youl diresis
en trec'houlou an emc'hlanat garv, -

leve

douarel gourvuhez ar gedern hag ar sent,
gopr doueel an nebeut re o deus gouezet
rakvlaz marzhus gwenva lugernus ar re bur,

penn an hent davet Ior, penntiern ar Gwirvoud,
biz kannad an Usved o skrivañ ouzh ar vur
kan ar beurbadelezh az kalv : arouestlet out !

39

DA'M C'HENYOUL DIANAV

Ken kriz ha te n' hellin bezañ, keneil,
e-keñver va goskor na bediz lor :
tud pri evel dout ne dint ken,
nemet ez eus luc'h ha sked da Ve dreist,
hag a dle bout elfenn gentañ 'r gengarantez.

Ken balc'h ha te ne vin kammed, keneil,
e-keñver an den paour na 'z kompren ket ;

mammenn ar reiz a vez ennañ,
nemet e vez lonket buan gant traezh
krin gouelec'h ur bezoud teusk n' hall ket bleuniañ.

Ken kreñv ha te e vin avat, keneil,
e-keñver ar vuhez hag ar marv :
ezneuz galloud un hevoud hud,
stumm-diavaez un unvez kuzh
a glaskomp dic'hortoz er glac'harva kozh-mañ.

23-11-1941.

40
FREHEL

Da Remonda A...

Ramz disourssi ouzh tarzha an donn,
diwar da ziskoaz ez arvest
va ene ouzh c'hoari ar mor
e c'halvad boud, ha marzh ar rod
a vir war an tir hon arvez
dre zaredoù bannet a-vomm.

Va c'halon, hi, a van digas,
rak komzoù lent va c'heneilez
a leugn ec'honder da devenn ;
he c'hoarzh, a rif an oabl hinon,
a rog diwar hent hor mennad
teuzioù ar spont a dremenze.

Ha sed hor boudoù dre da hud
stag ouzh strobinnell da starter ;
hag evel ma stouomp uvel
diwar serzhioù sonn da vurioù,
e stagomp didorr, hep balc'hder,
'ere ar youl, hor buhezioù.

Sant-Brieg, Frehel, Roazhon.
31-3-1942.

41
FURNEZ

Da Roparz Hemon.

Lez an dud c'hoari goap ouzhit,
lez-i d'ober diwar da goust
gounidoù bihan o foug, e
touellañ da hegredoni.

Daoust d' o menoz a-dreñv o fenn,
daoust d' ar soñjezonoù pilpous,
nac'het e vo kened ar bed
outo, - ha dit e vo profet.

Dav eo o dije finesa
ha drouk-komz o azeulerion,
dav d' ar varc'hadourion vaskloù
o devout ostizion d' o stal.

Lez-i d' ober o digoroù
e-touesk tudigoù lorbet
lez-i oc'h ober o renkoù

lakaat skrap war c'hlad an nesañ.

A-greiz-holl, krog mat ez skourjez,
avat, e vezi sour warnê,
hag evel ma voe kaset kuit
an drafikerion eus an Templ,

ez argasi e-maez liorzh
sioul da habasketed hinon
an engroez vil, an engroez lor,
tolpad dister ar vevelion,

ar c'halonoù pilpous, ar sklaved.

10-6-1943.

42

MAE DY LYGAID YN LAS...

« A meddyliodd ef am duedd y fran,
gwynder yr eira, a rhudd y gwaed... »
Peredur ab Efracw.

Glas eo da zaoulagad evel ar gwag
roget gant reier rust a-gornog d' an Talberz,
en abardaezioù amzer ouez,
pa vez ar bagoù d'al lano
hej-dihej en oufig Porzh-Binniget,
ken e vennont arat...

Gwenn eo da gen evel bleuñv-spern,
erc'h nevez-hañv a-hed ar girzhier,
pa vez ar bed, a-nevez-holl,
yaouankiz ennañ ken e c'hoarzh,
ha berv e pep broñsennig ken e tarz,ha
o tisplegañ laouen arc'houestloù frondus...

Ruz da zivoc'h evel ar gwad,
ruz evel bruched mistr ar richodenn,
arliv livrin da vuhez flamm,
arvez ur beurevezh klodveurek,
tan ha tane, moug ha lugern,
hervez ma vez ennout c'hoant pe levenez...

21-1-1944

43

LIDKINNIGOU

Da Baola.

Trema karbed Arzhur o sevel, ha Vega
gwelevus-dreist en he goanag pennahel 'vo,
sav goustad sell da zaoulagad didrellus
ha prof abof da zivrec'h kuñv astennet,
galv da balvoù damzigor...
Dindan an oabl stergannek,
hinon an noz el liorzh kloz,
kinnig da Vamm hon Doueed hor mennad glan.

Pa zeuio Gouel Heven, avat, kel lidus,
dor arem sklasklas ar mizioù du,
da zigeriñ prantad ar beilhadegoù,

deus, karet, tro ouzh ar C'hi hollskedus,
laka neuze da zivrec'h kuñv em c'herc'hen,
tosta d' am dremm da ziweuz mel,
kinnig da Vamm Gedern Geltia hor c'hentañ pok.

24-1-1944.

44

MOJENNOU KELTIEK

DANI
EPONI
DEVABIS

FEDELM

IOVINIKISII MOV.

Fedelm an Diouganerez, perlezheñvel he dent,
a dremen e-biou din :
« A c'hour yaouank, marvet int holl ha na 'z karent,
kerzh a-gevret ganin ! »

Ha me ha 'mont. Dispar c'hoarzh bev he daoulagad,
dispar gwennded he bronn,
dispar tan he fokou; a dalv evidon glad...
gwevn he divhar 'vel onn...

Ha mont trema yaouankiz flamm-flamminus an deiz
a-hed an noz gant spi,
evel daou amourouz, va brec'h ouzh he dargreiz.
« Ha warc'hoazh, petra 'ri ? »

« Petra 'rin ? Netra 'vat : un huñvreer maz on !
Kouezhañ er vuhez noazh,
fero ha digened, e-lec'h ar spered don
ha meizerezh dinoaz.

« Sed a rin, o vezañ m' eo ret gounit va buhez.
Diouganerez diharz,
ha biken e welin diwezh ur seurt truez ?
rak buhez am argarzh... »

Respont ebet ouzhin, ha Fedelm
ha steuziañ, ha me va-unanik.
Petra 'ober ? Mont laouen d' ar maro.
Sterniañ strink an noz virvidik...

1930.

46

EPONA

ATEGENV
ROVDIKNV
EPOSVKARV

-I-

Ar c'hoad teñval, an draonienn digenvez,
da bediñ a reont...

-Mont a ran!

- Ya, deus, digor eskell an huñvreoù e skeud ar vezvenn ;

ankounac'haat a ri anken da Voud teoget,
tec'hout a ray diouzhit enkrez 'n amzer o fuiñ.

- II -

Tra 'mañ ruzaout an dibenn-hañv o c'hounit pep gwezenn, avat,
e-kreiz an halegi sede ur marc'h,
o piltrotat lijer e-touez ar gwrizioù antellet 'vel naeron,
ha pa sav e benn, ur skleur
a sav ivez, a guñva liv an diwezhañ deil gwer.

N' eo ket ur marc'h ; un ebeulez...
Gwenn ha skañv ha heneuz, ha balc'hik doug he fenn
evel pa ve enni un ene bev.
N' eus klotusoc'h arvez gant al loen mistr
eget ar wezeg-mañ, teñval ha sklaer a-rogadoù,
a-strew enni war an touskan mez ha finij, ha lus,
ha delioù marv dija, diskennet 'hed un nij hiraezhus...

Echu abardaevezhioù klodveur an hañvezh gor,
emañ Samonios o tostaat, rividik ;
setu an deiz prizius, avat, hag a zaspugn
treluc'h un hañvad gouloù strink
war un dro gant frondoù aezennoù sin an diskar.

47

Amzer a c'hras digoust, aspedadenn dic'hoanag,
term ha dale ar bed kent na van sonn
e galon ramz, e vrec'hioù gwez dibourc'het,
- amzer a zonezon ivez, donezon dreist youl ar meurved
d' an noz habask ha dibreder he gronno.

Te a dosta dre ar c'hoad, IOVINKOS,
dibourc'h ivez da veiz ha da youlañ,
taolet kuit diwarnout gwisk ar goanag trellus,
gwan ha kreñv ez kredenn beurnevzet,
start evel Tir Keltia az toug ez kerzh difrom,
izil ivez evel agroazenn diwezhañ ar bod-roz,
kevarc'het end-azaou gant derv, ivin ha bezv.

Sell, - emañ 'n ebeulez oc'h evañ er wazhig,
nepell diouzh an oglenn ma weñva loaioù-dour ;
freuzet he deus ar raoskl dideñv en ur dostaat.
Aze 'mañ-hi, arouez ur gened c'hlan hag a bado
dre hañv, dre c'hoañv, difiñv, digemm, atav...
ken pur en he sae wenn disaotr,
ken diogel ivez emzalc'h he c'horf,
ma trid ene ar baleour bep ma tosta
ha ma wel doug he fenn.

Hag e klev bremañ he c'hwirinadenn
o tregerniñ dré heklevioù ar c'hoad moredet,
dihunet ur pennad, o tasseniñ kevrinus,
evel e-maez amzer ha lijor, e-kreiz e glask...
Hag e tro en ur c'han ennañ, ur c'han espar
hag a voug an dic'hoanag, a gas kuit ar c'hoant drouk,
a lazh an arvar du a sparle lusk e vennout, -
nerzh nevet en e barzh,
a zaskoro d' e zaouarn blin ar c'hreñv a oa enno,
ma krouo c'hoazh, goude teñvalded an diskred.

Klevet eo bet ganti. Spontidik,
e sav he fenn hael, ha kej o selloù glan
a vez dezho treant bir loskus displeg mut
o c'halonoù, en em anavez dreist ar c'hig,

hag a lavar :

« Ni a zo kened ar Bed balc'h,
dastumet a-douez kaerderioù ker tremenet
hag a-vremañ bannet a-benn en dazont emc'henidik.
Leunded fetis ar Boud ennomp, evel marzhvaen,
48
bet omp a-gent, hag e vimp, hag ez omp,
ni ha kement a vez, galvet a ved da ved
dre berv an deiz ha go an noz
da bep pred ha bepred, dibaouez ha disehan ».

- III -

« - Kouna 'rez ? Ne oa ket a Geltved hag e oamp,
« klod beurevezh Andelitana,
ha bewech m'hon eus advevet
ez ae diouzhimp tamm-ha-tamm an emc'hloar drouk
ha kement tra disklaer ha displann en hor spered ;
ha freskoc'h eo e tasorc'hemp, da bep oadvezh,
skañvoc'h, hag eeunoc'h, digablusoc'h marteze,
ha sederoc'h e sunemp glizh ar gouzout
evel balafenned en o drantz didro.

« - Koun am eus. An hollvedoù 'dañvajomp
a-hed milvederioù a sederni hoalus...
N' eo mui hor furv nemet arouez dilavar
an Hini hor greas hag a reomp dibaouez ;
n' eo ken hor mouezh nemet heson ha goursav
ar Ger a zassonas a-viskoazh da vizviken ;
n' eo mui ken hor meiz nemet lezenn an dedi,
lezenn kinnig an Niver brout d' an Amvoud yen,
ma savo eus Announ berv ha buhez ha kresk !

« - Ha bez' ez omp, goude nouspet hoalad
skañvaet ha glanaet dre garm ar gouloù-deiz,
pinvidikaet ivez dre wrez ar c'hreistevezhioù,
sederat dreist-kred dre hud ar c'huzh-heol...
« - Ha sede-me, diskennet eus Enezenn ar Re Wenn,
davedout, evidout, em eeunded diorged,
ken em eus aon bremañ, ha c'hoant tec'hout, diskredik...
Na 'm zouell ket gant huñvreoù kollidik !

« - Aner e vije dit gwinkal, ez kichen on, evezhiek,
darev da 'z kabestrañ dindan samm an tonkadur.
Dered, ha laosk da wisk a dav, laket warnout
gant n' ouzon pe c'halloud yen-put ha drouk ;
me az plenio her eus va c'harbed herr,
pengorollerez ar gwirvoud,
kellusk ha nij ar Vuhez veur hollvezant.
49

« - Ar pal enta ne ve ken kaer hag ar redad d' e dizhout ?
Pe tizhet 'vez kalz re abred dre vorc'hed pe dre lorc'h ?
Lezomp hor boudoù noazh da redek ha da goroll,
asskeudennet e doureier feunteunioù boull an ene,
ergerzhomp Kelc'h Abred hep c'hoant da vezañ ganet
na boemad an Ankou, e-maez ar bremañ enk,
a-ungalon el luskad berv a vez liamm didorrus
an tremened hag an dazont...

« - Bez evelkent ! bez evidon,, ebeulez wegn nevet,
bez lun kenedleun al liorz a welan-me o tigeriñ,
leun a vleunioù lies an devezhioù trelat
hag a frondoù ken c'hwek an nozvezhiadoù goursav !

Bez te da-un, gwerc'hez a c'houverzan
edan wisk ur stummad arvarus evidomp,
ma vannimp taoladur gouenn beurbad ar Gedern ! »

-IV -

Hag e lenn an asant en he daoulagad tener.
Hogen, daoulamm al loen...

Ne bad ket.

Mont a ra...

A-dreuz da varroù stank ar brouskoad
e splann he fennad blev dispak :

« EPONA ! »

Roazhon, 21-3-1943.

50

NEMETON

ARTONOVIV
IAKTIMAGVS
IEVRV

War ribl ar roz e tigor ar frankizenn
kreiz ar c'hoad, en derveg veur,
gant he fallennad c'heoteier flour, -
bet digoret doujus gant gwazed Keltia
goude al lidkinnig livrizh ha mel
aberzh un tarv gell hag un ebeul gwenn.

Kalon ar gwezegi, e tassion an digoadenn
gant doc'h an hoc'h-gouez ha hop ar gaouan
ha hiboud ar wazig dour ken boull
ouzh he zreuziñ drantik, betek ar frailh
ma lamm drezañ en draoniennig izeloc'h.

Eno emañ azeulva hor Meuriad,
eno e sav an tri c'helc'hiad santel
a wez tann hag a vezv hag a ivin, - plantet
gant tri mab ar c'hadri Eridânos
evit reiñ bod d' an Drouized end-azaou...

Eno e tibabis pediñ, da 'm deiz diwezhañ,
eno e tiuzis mervel, gouestlad da Velen,
pa 'm eus klevet galvad karnon ar brezel
pa 'm eus klevet lugan va breudeur.

« Bezet strink da c'houlouù broudus a-walc'h, - Eskios !
evit monet tre betek em c'halon d' he glanaat !
Skubet diwar va zro ar c'homzoù aner
ma vin dizaon e klod ar gweur laouen
pan arvestin, evit ar wezh diwezhañ
ouzh adc'hanedigezh an hollved...

51

« Nemedout a geneil en neved-mañ ; - henozh
nemedout a gement a eilgerio seder
ouzh lusk anat va aspedadenn vut
gant arouez-karantez da sked
en abardaevezh sin, fromus dreizout !

N' ouzon-me ket ha bevañ 'dalv, - pe vern ?
Razon e vo da voem ouzh va bleniañ, gwirion
Ne vin ket arvarat : breskat pep lusk !
hag e vanin tavedek em azeul.

Arabat kemmeskañ preder dister gant marz
da Falz, a ved en oabl trevadoù steredaouek.

Bez' e chomin difrom, peurleal en o c'heñver,
sed a youlis, dre 'z arvestidigezh...
Pellaat a rin enta diouzhin kement euzh
kement trubuilh, kement duoni a waskfe
war va spered, hag a lousfe va c'halon,
gant skoazell da dreflamm argant,

a dresas din anat ar bed, an dud,
fur ha foll, drouk ha da, enkrezet ha seder,
o tihuniñ gant an aon hag an naon
laouen dibaot a wech, hag o kerc'hat
ar sklerijenn doueel, hogen en aner
keit ha ne falvez skeiñ gant Ankauos ».

.

Ha peurganañ e garm dirak e dud : « Meizit-hu mat

evel ma veizan, merzit a verzañ !
Devezhioù, nozvezhioù, hañv ha goañv
berv ha distan, had ha, trevad, bep eil.
Sed an urzh peurbadus a genrenit gant Doue !
Laket Tutad asskeud eus an urzh-se ennoc'h
ken er sant, ken er rat, ken er youl !

« E gentel hag E ziogel, setu-int :
Bleuñveg espar e vannoù blim,
'mañ glas an neñv a-us dimp-ni o skañva
glad pur, gwenva digor da 'm nevezadur
n' ho pet ket aon e termehen, ankeniek.

« Bremañ e verzan mat, bremañ e veizan anat !
Mont a rin d' ar marv laouen, ha sonn em sav ;
Gortoz a ran, sart ha kadarn, gopr ar Gouron. »

* * *

52
Bannet e sell etrezek an deil sakr
e vousc'hoarzhe ar c'hadour yaouank
pa vannas ar Gudaer e gontell aour.

Evad-kinnig da Vran du an Argad,
embrofad mouk d' an Hini Wadsec'hedik,
e voe skuilhet holl wad an Aberzhad,

kred hag arc'houestl a drec'h evit e Vreudeur.

Roazhon, Simiuisonn: 8
1510 A : L :

53
MANOS HA BENA
PENNOTARANV

Daou grouadur a sav gant ar run gwenn
ha d' an neñv sklaer e kinnigont o c'horfoù
glan evel erc'h, pur evel glizh,
ha da sae d' ar werc'hez ha d' ar gour
ne deus nemet gloan flour ha gloev.

Pell 'zo e voent ganet ; Hendar ar Ouenn
a daolas pled gant o c'hentañ kammedoù ;
an evorenn hag an dervenn o goudoras,
emaint bremañ e bar o c'hreskadur
evelto, kreñv o c'hef, kuñv o deil.

Barr oa an Tad gant kened ar Bed Kent ;
don ar c'hoadoù, digor ar glen, ec'hon ar mor,
ehanlec'hioù dispar evitañ oant.
Heklev ebet d' e from, avat, - da c'halv
ar vuhez c'hor n'eo-Eñ nemet dreistneuz anezhi...

« Kemer danvez, » eme Lugus, « ha c'hwezh
ennañ da Verv ha da Veiz ha da Venn ! »
Ha karantez an Hini Divarvel,
an douar lug ha moug he gwelas o c'henel
un daouad kaer, Eburos ha Derua.

Douget e voent gant ar Ramzez,
a venne evitê pep kaerder, pep koantiz :
treluc'h ar beureoù, klod ar c'huzh-heol
ha dameuc'h blim lagad an deiz e kreiz an neñv
ha gronnad hud an abardaezioù.

Heñvel o-daou, ha disheñvel neoazh, -
aourlev en heolenn dezhe, daoulagad glas,
diweuz livrin ha korfoù lank, ur bam !
sart o emzalc'h ha drant o c'herzh
hag hevelep sav o daouarn etrezek Ior.

54

Ha padal gour ha gwreg ! En e vruched
nerzh ha gwelev an heol en e gigennoù
ha galloud an douar en e c'houriz kac'herek
- flour ha flamm tarzhan deiz lirzhin en he c'halon
hag achantouriezh sperius an noz e-barzh he c'hof...

Mav ha maouez ivez : 'n eil hag eben
krouet evit azeul Bleiz Meur ar C'hornaoueg,
doue o zud, penn divarvel rummadoù
ar Gelted diniver, hag a vezo bepred
testoù felan Youl Doue bev enñ.

Anezhê kan ha kor ha karm azaou
ar bed anlavar betek-hen, mouezh ar Grouadelezh,
huñvre hir kuñv-anao deut da wir,
hep si, hep mank, hep fazi, hep falloni,
graet da gaeraat het peurbadel ar Gwenva.

Den ha benenn, o-unan er bed bras,
doujet gant plant ha loened e kreskjont,
hag int yaouank o-daou, ha kaer-kenañ,
ha karadek en o glander didroiell.
Mab Belatukadros ha merc'h Adapi, ,
sioul hag en peuc'h e vevont, ha skoaz-ouzh-skoaz...

Mentek eo-eñ, bremañ, kreñv ha mistr evelkent,
daoulagad birvidik en e benn pa wel demm
pe yourc'h o tazlammat edan ar goadeg...
Dremm hirgelc'hiek heneuz, gwenn he c'hen,
hi a zo tavedok, eskuit hag oberiant,
ken kalonek hag eñ, avat, ha disaouzan.

Dirazê, tor ar run, frondus gant barlen

a emstou hael ; an avalenned en o bleuñv
a brof d'o bre ur gurunenn flourwenn,
kinnig ar vro ha kevarc'h d' o dreisted, -
hag ar stered, a-us d' o fenn melegan,
a vez diwallerion o frankiz werc'h didermen.

* * *

- A-feur maz eont en o oad, avat, setu Manos
o tamstouiñ e benn a-wechoù, hag o tantañ
e viz-meud, - ha sellout ouzh e Vena goant, strafilhet.
Neuze, sevel e dal, ha mousc'hoarzhin adarre.
55

Bena ivez a sant he c'halon en birvilh :
primoc'h, taeroc'h e sko en he bruched, a-wechoù,
hag e hej kudennoù he fennad-blev...
ha tennañ huanadenn...
ha da stekiñ neuze he dorn kleiz ouzh he zal,
hag o treiñ ouzh Manos, da vousec'hoarzhin adarre.

Rak int n' eo ket evit mervel int bet ganet - biken.
Da vout andon peurbad uhelvennad ar Vuhez
o devoe gwad ha reiz, ha kalon ha mennerezh ;
tregern o c'hanaouenn a bado 'hed an oad...

A-bouez en em welout, avat, hag i ken heñvel,
Dre hir sellout kevret ouzh neñv ha mor,
a-sour bezañ hoalet gant hevelep kaerderioù,
dre gousket bemnoz kichen-ha-kichen, ha dihuniñ
war un dro dindan pok an heol 'n e gentañ bann,
eo c'hoarvezet dezhe merzout ha gouzout
n' eus ger-hud all ebet en urzh ar C'hrouer
nemet hemañ, a zalc'h ar bed 'n e sav :
KARANTEZ, alc'houez aour Emziskouez Doue.

* * *

Ha bev ebet ne strafuilhas dihun o selloù pur
p' en em weljont adc'hanet priedel, -
rak mibion Velios hepken a c'hell tizhout
krec'hioù peuruhel 'zo, digerzhus da vab-den,
pennoù-roz taer e-lec'h n' eus nemet derv,
bezv hag ivin, gwez sakr, a c'hell goudoriñ
neved Goskor an Tad, biskoazh kammvac'het.

Hag al levenez lent en o selled a voe
heñvel ouzh sked an deiz war verc'hi Lir
du-hont, 'rez an dremmwel, fiñvus, unton ha fir.

Gant diogel emglev o c'halonoù int gronnet
evel Keltia gant ar mor bras, islonk dasskedus,
warnañ bigi o gouel dispak, e-giz arouez
a vennozh hag a c'hrad, madober ha trugarez,
melezour ramz, a lieskement ar stergann,
hag a luskell gwenc'hoarzh al loar en e zonderioù...
56

Daskren ar garantez en o c'hreiz, â splannder !
meurded peuroberidigezh an Den ! - Hiviziken,
int a vezo arouez mennad an Tad er bed-mañ,
ganet diwar gened o ren dre-holl,
na varv nemet evit adsevel bravoc'h,
bep deiz a vez, dreist-meiz ha dilavaradou,
diwar derc'hvoud an traoù diseblant ha tavedek, - ya, int a vo
adstumm glokañ Saver-ar-Bedoù emziskuliet.

Bloavezhioù 'vo o c'harantez 'n he bar, kantvedoù...
hag hi gwalc'het gant he c'hrog flour war an natur sentidik
ha ganti hec'h-unan, gant he zrelat mezhvus
goursav hec'h orged, he zeogerezh...

* * *

Diwar ar gwalc'h, a-nebeudoù, e savas c'hoant, avat,
meurc'hoant dezhê gouzout pe rat
o dalc'he c'hoazh e-maez amvoud goude 'n a-walc'h,
divberlezenn e skrin ar bed, -

c'hoant da sklaeraat kevrin o serc'h, na bade ken
nemet gant strizhad o c'horfoù, dre nozioù ogus, -
ur c'hoant pennok, mougus hag arvarat,
a drubuilhas hinon o c'henvuhez karidi.

Ne voe ken da gentañ nemet ur preder tener,
pep unan anezhê hollveuzet en e huñvre,
o klask faltaziañ mennad an all,
a-boan eginet e doan ar galon drefuet.

« Sed amañ he c'horf, » 'mezañ, « bet' he divronn,
leun o ferdre a wanded oriat,
hag he, divrec'h, astennet evit reiñ,
gwechall, ha bremañ da bellaat;

« sed he divhar ha na oant nemet lañs
davedon, ha bremañ skor hepken, harp dougerez ;
he neizh, dor ar c'heneliezh, hent ar vuhez,
ha porched ar c'hadaliezh, padal, a-ziwar vremañ... »
57

Gwrienn ha gwrienn, don ha kreñv, ha pec'hedus,
e tiwanas seurt prederioù en o empenn, had diezhomm
a savfe diwarnañ ar youl gaouiat da vout emren,
hep mui sujañ, en o zouell, da warez ar Reizhveur.

Evel un naer skoachet e-kreiz emskiant,
ar mennad ganas-se o zag, a zev...
Mont a ra fiziañs diouto, boued kollidik,
ha ne ganont mui galv an neñvoù divevenn ;
koll a reont habaster ha repoz.

* * *

Gwenn o bed d' ar re bur a vez a-walc'h dezhê
luskañ, korf hag ene, d' an emglevioù amlavar,
a oar evañ ha divalbiñ en holl zoureier...

Sioulaet a-feur ma fromont, e kavont
peuc'h ar weledigezh e nesad ar c'hoantadoù,
o c'halonou youlek a yena daoust d' o gor.

Habask e vez o c'harantezioù lezober,
hag e horjell o luskadennoù tremeniat
evel palmezed glas en oabloù amaer...

Ha mar o deus arvenozioù kushoc'h,
n' eus kenganez hag a c'hellje o dizoleiñ
na jestr orged ebet o zreiñ anat.

* * *

Evel ramzed bac'het, dic'halloudet,
luziet e van Manos ha Bena 'n o c'hoantegezh
pelloc'h bepred e-kreiz strafuilh o speredoù, - na c'hellint mui
kenoberiañ da c'hoantoù pur o c'horfoù kent,
tregaset da viken gant o drouk-youl dinatur,

o c'hoant-gouzout, a bobla 'r spered a spesoù,
c'hoant lor o meiz lorc'hus bremañ,
krign-bev o boudelezh, ken yac'h kentaoù,
rak na deiz gwenn, na peuc'h gourleun an noz
n' o devez mui danvez gwalc'hus d' o youl-anaout.
58

Kollet kumuniezh seder ar Bed gantê, sed, estren int
an eil evit eben, gant nebeut a zisrann
ha kalz a zigenvez kenetreze ; bezañs ar bed,
berv ar vuhez ennañ, ne droont ken
nemet en oaz hag aon ha krezni en o farzh.

Diwar neuze emaint o-unan-penn a-gevret,
eñvoriou gwenvidik o weñviñ dre o gwall.
Delien hejet-dihejet gant ar gorwentenn dall,
sed o buhez wastet dre vosac'h, da vizviken...
Kozh emaint en un taol, ha trumm e wrac'hellont !

Ha, bar an dic'hoanag en o hir-angoni,
eus gourdeziou an eeunder, ne van nemet koun c'hwerv,
tra ma kendalc'h ar bed sentus, ar bed ferv,
da ginnig d' an Diventelezh bre, glen ha mor...

ha war dreuzoù o c'houstiañs, arc'hael taer,
emañ ar C'heuz en e sav 'vel tir flamm
hag o losko a-hed ar pred a van ganto,

ken na gouezhint 'dan falz an Ankou garv,
ken na gavo kentvibion Dis Atir, war-bouez o marv,

UNVANIEZH AR BEZ, DIDOUELL HA DIARVAR.

Roazhon, Dumann: VII
MDXI A. L.

59

KAVELL HA BEZ

Da Aeleez ar G., da geñver marv he zad.

E-kichen kavell ar babig
azez ha prederia, va c'hoar
ouzh penn gwele ar marv
chom ez sav hag arvest.

Dihun ha kousk e-se, perak ?
Gourvezet an dazont er c'havelloù
evel an had darev en nant.
Gant ar c'housk all, diwezh pep tra.

Gouestl ha goanag rodheoliet en-dro d'ar pennig koant,-
hed aour an huñvreoù a-us d' ar c'horfig kuilh, -
ha galv war diweuz glas ar re varv,
gortoz en o daoulagad kloz.

Selaou mouezh ar c'havell hag ar varvskaoñ, va c'hoar :
kerzhout, poanial, perak ?
evit piv hag evit petra ?

GELV' A REONT AN TAD, sede, e c'hortoz a reont !

Dont a ri, Aotrou Du, dont a rez...
Hag e welimp neuze pezh na gredemp en bev :
da zremm meurwelevus ez-trumm
goude tremen an treuzoù teñval.

Hag e c'houvezimp na welemp :
TE, hor bannas en froud Abred,
TE, ouie gouestl ar c'havell,
TE, a gelenn kentel ar bez...

TE, hor goanag nemetañ,
TUTAD buzok ha bev, -
pe neuze 'tal ar c'havell
gwell leñvañ nag ouzh bez.

Putios Aten: XIII

60
PEDENN GOUC'HOULINN

Aberzh gwellañ Hennezh a ra unan eus an unan,
eus an unander vihan-se liestouellus
maz omp gantañ dalc'het a-hed, a-dreuz,
hep gouzout, hep gwelout...

A vo penn bezet pont :
piv, a vo pont maz a d' e sevel maen faoutek ?
ne c'hello bezañ pont enta
neb a zalc'ho en e greiz un droukyoul,
neb a viro en e galon un dreuzkarantez,
neb a vano en e zonañ ur gwallc'hoantig.
Te a garan, gra ne 'z karin mui !
te a c'hoantaan, gra ma tavo va c'hoant !
te a vennan da eil, gra ma teuzimp en Unan !

Gra an aberzh-se laouen, kareia,
ma c'hellin-me hen ober ivez hep leñvañ, -
d' ar Vamm hollc'halloudek, d' an Aotrou meur,
d' an Hini a beder,
â Fand, evit hevoud hor breudeur-hont ;
lez-me 'nta da ginnig « gwad hag ene an dianav »,
an dianav-se maz omp ni an eil evit an all...

Doe da 'z pennigo, plac'hig, rak va gwad out
ha 'm nerzh ha va c'halon en bev dirazon...
Nemet nerzh nevez a darzho diwar aberzh, - â reiz !
da vezañ danvez en hor c'hreiz a hevoud ha levenez.

Eost 1950.

61
KLOD AR VAMM

Vande Matararn

GOUESTL HA GOULENN

BRATERI MOV
ARTOMAGALV

Mab ar Glen meur, eget re all glanoc'h,
ganet eus tir hag a 'n neñvoù stergannek,

kenderv ar ouenn riel, kadour rinel,
dervenn goad rez, hep aon, hep oaz, hep krezni,
en e noazh dirazout, Rouanez du,

setu-me deut, penndaoulinet end-azaou
da 'z kevarc'hiñ deol, er c'hev teñval,
magerez tud nerzhveur hag hollvrudet, -
da zivalbiñ ennout, mammenn dihesk,
â Buñs an dour-glanaat, andon vurzhdus, -

da c'houl meiz diganez ivez, ha galloud
fur da c'houarn da Reoù, fiziet warnon,
buz ha buhez d' ar gour, yec'hed d' ar bugel,
d' ar wreg felan ur youl hesent ha boull,
ha d' o c'henel dasorc'h, trec'h ha trevad !

Kêr-Nuz, Eured Lew,
Roazhon, Noz-Rin.
1513 A. L.

62

SALVE REGINA

Da L. ar F.

Da gevarc'hiñ, Riez, â vamm druezus,
hor goanag drev, arguñvelezh ar bevañ !
Selaou ouzh lu mibion Vena harluet :
eus glen ar glac'har, a 'r vro diarvarat,
o huanad ponner da 'z teneray !

Ha pan droio Abred da ved nevez gwenvedik,
steuziet hon bog en Tir na n-Og, gladva diogel,
ouzh klod da Vab unik, da frouezhenn venniget
mamm an drugar, gwerc'hez klouar hag hegarat,
bamet hor meiz pan vo pep deiz aet da neizheur !

25-26 Meurzh 1948 A: D:

63

MATEZH AL LOAR

- War an hentig, 'dan gouloù loar
piv a goroll, piv a goroll ?
deus da welout enta, va c'hoar :
elf eo pe zuz, pe deuz, pe droll ?

- Matezh al loar eo, o wiañ
ar bannoù skañv, an aour lijer,
hep dont a-benn da ziviañ
danvez ar meurdouell euver.

21 a viz Genver 1950.

64

DELIOÙ-BLEUÑV

Ar pokoù hir a baken haer
'vel evned bliv war da ziweuz
'zo arouez kuñv bleun ar gwez kaer
a brof d' an den o stumm heneuz,

el liorzhoù a liv arzour

an nevez-hañv, pa zigañva
lann ha raden, lenn ha roudour,
pa dro ar bed da nevedva.

Putios III 1515 (5-3-1948).

65

NATRIVISSOV

Etre Anoeth hag Oeth
e red ur stêriad dour.
Gant an avel e vez warni
dindan lagad an deiz
seizh mil seizh kant seizh ugent ha seizh heol.
N' eus gwag, avat, eus gwagennoù a bad.

En kêr Naoned, C'hwevrer 1948.

66

OM

Da levenez an hevoud
bez va roud, tav hanvoudel
an Hini Wenvidik anlavar bizviken.

67

MOULEREZH

Dus word de oude vod, door vlyt,
tot nut van nieuw gebruick bereid :
so most de Mens het voddig leeven,
door wercking van een goe mannier,
bereiden tot een wit Papier
daar 's Heeren wil op wierd geschreven.
(Spiegel van 't Menscheldyk Bedryft, 1704-1718.)

Evel ma teu ar pilhoù kozh, dre boan,
gouest da vezañ lakaet da dalvezout adarre,
evel-se 'n den, gant e vuhez pilhaouek,
dre labourat en un doare pervezh,
a dle ober ur feilhenn baper wenn
m' en em skribo warni youl an Aotrou.

DOR AN NEC'H

« Ianua Caeli »

ME

Bep beure paz an e-barzh
dor an nec'h hag an argarzh,
bep mintin goude mont tre
dor an nec'h hag ar chastre.

EÑ

Bet da c'hwel yud c'hoari Ior,
spiret dit ar spered trec'h,
da bep pardaez pa zigor,
dor an neñv eo dor an nec'h.

Putios I, MDXV.

68

STERNIOù

Dura lex, sed lex:

Reizhhouarn out a 'n daolenn-dir
pevarzuok meurzhok gouriz
ar plomm vil-se a eskella
'l lavarenn drev he ratoz sklaer
ha kement preder-den a vo, -

hogen ivez ar riblenn du
ezkelc'h dianat barzhoneg
gronnet ez ano micherek,
korvenn reut ar gerioù berus
â garc'har ar pajennaouer !

1947.

69

AMDRO

En ul liorzha emañ 'l labouradeg
el labouradeg ar buorzha :
digor tu reter 'ta - te 'glev ?
sede frond ar sedrez
c'hwez garv an derv ken pervezh
ha c'hwitell ar moualc'h - a-walc'h eo ?
digor tu kornog - â ! te 'souz
rak trouz ha mesk ar gweskell,
flaer liesliv o fladennoù.

Digor dre-holl, barzh kreistegelc'h, - ennout
a 'r gour dehou d' ar c'hleizour kenemwe
emañ da vont savet ha da vevañ
kement komz kenedek a vez
pleget ha displeget
santet, skrivet, meulet, moulet.

E-kreiz ar groaz, e kalon ar gelan
(brec'h ar Reter, brec'h ar C'hornog)
'maint dorn ouzh dorn
ar Barzh ha 'r C'halvez Meur Helav,
e-kreiz flaer ha frond kemmesket
e kalon an tourni o treiñ da gendoniezh.

Ha lijer eo va flijadur
o vout sioul ennon moulet
kendeuz frond ha flaer kefreuzus,
bangor a vorioù diskordaouet.

70

STEUENNOU

Rouedoù stank an neñv ennonp
ne wel neb o steuenn disgwel -
a-dreñv ar c'hler ennonp e klemm
an doue prizoniat er galon lorc'h.

A 'l liñsel meurvorat a rog ar roeñv
â groaz hollvedel meur a regan war 'n daoulin !

X1111 Aten: Anagant:, 1515.

DISTRO PUTHEAS

Klasket o doa un douaradur. Goude tremen gant o bigi ur penn-tir eus ar spontusañ, - an Tri Bern Foenn a oa bet graet anezhañ gant ar voraerion, - e kavjont un draezhenn bleg, fonnus nepell an andonioù. War an tu dehou e chome berr ar c'hrae ouzh troad un dorgenn serzh, faoutet ar penn anezhi m' en em zistage evel ur seurt kastell roc'hellek.

War an traezh flour, leuniet o mirlistri, o doa c'hoariet ar vartoloded o leizh. Eus ar vro ouez n' o doa ergerzhet nemet ar riboulioù, davit dour. Ar c'hrae, hag an oabl glas-marzhus a-us d' o gwerni, a vourrent o chom da dañva, evel ur gouestl eus o distreiñ eürus.

Pa sonas korn ar goueliañ, sed a rejont : sevel timat ur seurt taolenn-aoter ; strewiñ war he zro frouezh ar mor, pesked, kregin ha bezhin ; kanañ, end-azaou, Pean meur o c'heoded, MASSALIA, rouanez kêrioù ar Mor Kloz (1).

Sernnoziñ a rae. Aour, an heol a oa o paouez mont diwar wel. Aour doueeloc'h, sed ec'h eilas outañ blev Merc'h Penn ar Vro, a zeue, evel da bep pardaez, da gouronkañ, evit profañ ar Rod, arouez santel galloud he Gouenn, gant kened he c'horf noazh.

(1) Pe « Mor Gronnet, Mar Sarneio », anv provañsek eus rann ar Mor Kreizdouarel a ya eus Cassis da Villefranche-sur-Mer.

Bamet e vanas-hi, o spurmantiñ an tri skafig a grede loc'hañ pan edo ar Bed o tioueriñ gouloù bremaik. Ne veizas ket, hag e voe dezhi, Plac'h Doujus ar Rummad, evel un dismegañs dizisklaerius. Blaz ha daeroù, keuz d' an ergerzhioù ne vefe ket evit ober, a voe dezhi pep gwelc'hlied en noz-se.

Debron-vale a grogas un deiz-hañv all gant Rummad Sakr Penn ar Bed. N' ouzer penaos e oa deut betek enno kêl eus ar broioù ma hinone didermen, ha ma frouezhe avaloù aour a bep doare. Mouk-skañv e oa liv an neñv ha mouk-don liv ar mor. Dassked erc'hegi peurbadus, a zameuc'he tonnoù an islonk.

Bleuñvenn, avat, Unverc'h Blenier ar Rummad, menel a reas, kousket da vizviken, leun he daoulagad gant kevrin an Teir Bag, e bez-kambr ar roc'h stumm-kastell, a anvjod Dinamm abaoe.

Nedeleg 1933.

GWELEDIGEZH

Pignet hon eus war an uhelva. Sioul-noz, emañ ar gêriadenn en he fuch er saonenn. Kropet eo gant ar mistral a yud. Ment hec'h ankenioùigoù a gren betek ennomp dre zasskleur he c'hleuzeurioù-kêr. Bez' e lak an avel, avat, ur stignad aer glan etrezi ha ni. Netra ne vir ken, enta, ouzh hor meizerezh da rakverzout Doueed an Tremened ha doueelezh an Dazont.

Beuzet int, an Doueed wechall, edan al lec'hid a stankas mor kêr Foz Varian. A-boan, o splujañ a-dreuz istor, ma tizroer tamm pe damm eus al listri sakr d' an heoliad. A-boan, en ur sevel tiez plijadur, ma tegouezher gant teñzorioù ar poderezh fenikiat.

E nijent, bigi eürus yaouankizoù an Hañv-Nevez. E nijent, koumm ha koumm, tonn ha tonn, gwag ha gwag. Etrezek Tir peuzdianav ar C'huzh-heol. Nemet pa save Aristarkhê ouzh penn-staoñ ar vag-vlein, e save lusk ar c'halonoù ivez :

« Had hael, Had glan, Had gwenn hon Douar, ni a loch d'an deizioù dispis... Klod hor Gouennad a vo, a-hed chadenn ar c'hantvederioù, bezañ kredet ennomp anvekañ hag arvarusañ kefridi a ve bet fiziet e mab-den : dastum ene-meur ar Geoded, hil e daolad dijedus, ha boulc'hañ hent... »

Bro degemerus dalc'hmat, eus ar c'hrec'h ma souezhas al Ligured o spurmantañ diwarni bigi an Deuidi, da serriñ a ran em gwelout, evel ma virer ur frouezhenn ragazv marzhus, evel e toug an den war e galon skeudenn divlaz e vuiañ-karet hep gouzout mat perak.

Rak marzh a zeufe, frouezhenn a zarevfe, skeudenn a barfe, - marzh, frouezhenn ha skeudenn a genstag an estren gant boulder an neñvoù a-us dit, Vro ! - setu-hi amañ em c'hichen, merc'hig laouen ur vamm varv...

73

Dornig va bugel, pa vin kozh, ha dall, ha kabac'h, pa vo aet diganin pep fiziañs, nemet e buhez an Advuhez, ken tost, pa vezo peurwennet va fennad-blev, dianat din a zeiz da zeiz e kollen nerzh ha goanag, hag e rummen muioc'h-mui er reoù e vez rekis kempenn an hent dirak o zreid, dornig va bugel, am eus-me kentañ-brav poket dit, blegn neuze ar c'hozhiad, o vont da vezañ harluet eus e ved kaer evel gwechall eus e vro, ETREZEK AL LEC'H SANTEL-mañ.

Kêr-Varta, 1934.

75

AN DIRI-SERVIJ

« An neñv a zo anezhañ ur palez skedus, ne deer dezhañ nemet dre ziri-servij digalonekaus. »

P. REVERDY (Ar Vaneg Reun).

(Bez' e red an ober e straedoù ur gêrig, deut teñval gant ur serr-noz diskar-amzer gell ha leun a zouster. O c'hlevout a reer o komz hag o kerzhout, hag e teuont war wel.)

A. Ar ganenn-se, linennet-eeun, kalongemerus,
a zisplege dimp-ni bremañ-souden,
'n ur beurverkañ ster an danevell
talvoudekaet gant trolinenn ar sonerezh,
a laka din heverz boem don an anao sakr-se.

B. Da natur virvidik,
o trivliañ dindan galvadoù kevrinleun,
n' hell nemet o zañva, -
hag en doare divat,
dre na welez enno nemet ar ster barzhonek, ar ster-den,
p eo ret gwelout enno ar ster a wirionez,
ster doueel, gwir nemetañ.

K. Dre m'Oc'h Barzhoniezh, Doue, ha n' eus Nemedoc'h.
a gement a vije Andon Awen, Andon Anao.

(Ur baouezadenn.)

Setu aze komzoù hag a lak ennon da vleuniañ peoc'h ar galon,
ha neuze 'c'hwezh avel an Diskrediañ
hag e c'harm mouezh an Dic'hoanag
ha n'hell ket va buhez trubuilhet adkavout he c'hempouez.

B. Kempouez diskleriet-mat dre vouezh ar ganourion,
 e skeud bev ar peulioù kozh,
 o tirollañ
 hep 'n em skuizhañ
 gant o aked brasañ
 danvez prizius as pedennoù
 a gelc'h an ograoù gant ur sked treuzwel.

A. Evel em eus karet en despet din fenozh
 kement achanterezh
 ganet ennon dre nerzh ar sonerezh,
 o lakaat da sevel dirak va daoulagad trellet
 gweledigezhioù dic'hourfenn,
 korfoù yaouank ha glan
 o linennañ o heuliadoù war sidan sklaer kuzheol morioù kreizdouarel

K. Evel bangor an holl aelez, - unvouezh, -
 a zle kenaozañ ur veuleudi varzhus
 d' an Doue tri-hag-unan !

(Kanoù yaouank a leugn an aer gant ur fiñvadenn skañv heson.)

A. Gallout, Aotrou,
 divunañ dre marzhioù ar relijion-se
 marzhioù marzhusoc'h c'hoazh
 banvez an eneoù bodet dirak Hoc'h Hollec'halloudegezh !
 Gallout reiñ, evel ar re-mañ,
 ur ster dreistnaturel da 'm goanag ha da 'm c'hoant !
 Merzañ ez eus
 dreist Ger an Den ha karantez ar C'hig
 ho Ker diharz e donder an islonk,
 a dañvaint E saour iskis, -
 ho Karantez diharz,
 a ouezint he douster iskis.
 Ha me, paour-kaezh diot, -
 uzet amañ ganin nerzh ar c'hoant hor bount davet an All
 a virimp 'n hor c'hichen,
 a raimp dimp-ni betek milendall kevrinusañ Hec'h ene,
 a vezo danvez hon danvez,
 stummet 'n e zisterañ degouezh dre skinerezh ur c'hoant,
 keneilgeriet gant c'hoant gwrezus an All, -
 pelec'h e vin neuze ?

77

ha pe war hent poanius
 e kerzho, e noz-skorn an dilez,
 va ene paour ha glac'haret ?
 Rak gwelout a ran-me bremañ
 ar spes a groue ar spered, pennfollet gant e anken,
 o kemer ur furm-kig evit va zemptadur,
 ha me o reiñ d' ar fals-doue va c'halon ha va c'horf...
 ha marv, e vin neuze 'vidoc'h, Aotrou !

(Oc'h addont en e skiant, teñval e vouezh.)

Ne gredan ket e Doue !
 Ne gredan ket er goanag dreistdenel,
 hogen e spi an den : karout...
 Penaos ? Skuizh-marv e voen,
 dre 'm boa klasket ar genfiziañs ha ne 'm boa ket he c'havet.
 Den ne felle krediñ ennon
 ha ne felle ket din krediñ er Gwirvoud dreistel spurmantet.

Bez' e leñven :

dre 'n anken, dre 'r morc'hed, dre ar c'hoant ? n' ouzon tamm.
Un deiz ec'h ouvezis ez ae d' ar beure d' an iliz-veur :
eno 'm eus he gwelet o pediñ ken deol,
gant kement a vevder,
em c'hichen-me leun-bar eus an amgredoni,
ma 'm eus roet dezhi va buhez holl
pa droas davedon he selloù, -
pa ziskennas eus ar c'hustodig aour,
bravig metal kizellet,
an Hini a azeulit, ha pa dremenas 'n hec'h ene
bravig bev, aourvaenig bev.

B. Nag a levez evidout, birvidig,
da verzañ an emglev kevrinleun o stummañ
'tre daou ene,
un deiz 'vel deizioù all,
m' en deus lies hini gwelet nemet ar vuhez peurzisliv.

A. Nann, dibourseblant ouzh ar re all.
Sed avat : ur jestr hag ur mousc'hoarzh,
un dorn hag en em ro ha 'n em zilez,
ma lusk gwazhiennoù hec'h arzorn gwenn
an hevelep luskad hag ho kalon...

78

K. Ur wech ez puhez
(ni hon-unan, a lavaris, na 'z meizemp ket, ha gwir eo :
ar reiz n' eo 'met denel, ha ni az kar...)
az pezo spurmantet o tont davedout
Dieubourez an Devezhioù Digas ;
ur wech ez puhez,
en ur prantad ezluskus-goulaouus,
az pezo tañvaet an eurvad
d' he gwelout o tont davedout-te,
warni mousc'hoarzh he c'huñvelezh diharz
o lavarout hec'h ene karantezus.
Ha koulskoude ez karomp ivez.

A. Foll on ha padal e karan !

B. Ha n' hellez ket ez pezh eilgeriañ ouzh ar garantez-se
ha gloazet out.

A. Gloazet on, damwir eo, ha donoc'h-don dalc'hmat.
Din e fellfe garmañ outi va dic'hoanag
he santout em c'hichenig,
evel ma klever kammedoù en dic'houlou
ha n' ouzer ket hag-eñ ne deus ket ael,
pe ziaoul ouzh ho heuliañ,
tost-tre da drellañ ho kalon gant un adluc'h re vev...

K. ...ma welfes enni da douell ha da druilhegezh.
Her gouzout a ran mat, hogen al louzaouenn ivez.
Va lez da lavarout dit da lorc'hegezh ha da wanded !
Ne vennez ket pediñ.
Ne vennez ket gouzout nerzh ar pediñ, -
pedenn divalc'h kevrin ar galon,
a sun en eien fresk ar Garantez dreist-denn holl ar Peoc'h, -
ar Peoc'h-se a zo anezhi
balzam an ene gloazet,
goulou 'n ene difeizet,
skor an ene a drabidell, -
hag a ya war vrasaat, war emledanaat,
evel ur wagenn a vevder o vont d' an Dazont,

hag o ruilhat, hag o tarzhañ...

En em lezel da vout fiziant dindan selladoù truezus an Tad !

B. Sell an noz o tiskenn kevrinus,
amluc'h glas
m' emañ ene an traoù war vordo
evel un aezhenn enni,
ma valzamura ene ar Bed evel ul lestr-ezañsañ, -
amluc'h glas, amluc'h glas,
glasoc'h-glasañ bremañ,
glas-moug, glas-du,
du-glas ha bremañ duet-holl,
darkness and silence...
Ar bed a glever o pediñ Doue kent morediñ.
Didrouster, peoc'h divent an abardaez frondus,
ma ruz, ispilhet ouzh spilhennoù aour-bev,
limestra ul lost-vrozh eskobel,
e-touez c'hwez dilorc'h ar melion... Çantih, çantih !
A, sorc'hiñ ennout al luc'h !

K. Deizioù 'zo
e santez o sevel ennout
ar Feiz a viromp evel un teñzor,
dassorc'het marteze gant fromadenn ken don
al levezeg hon dalc'h, meurlevezeg meurguñv
pan arvestomp ouzh liderezhioù hengounel marzhus.
Neuze, m' hellfes stouiñ, en emsujidigezh da Youl an Tad !

A. Ha pa ne santan ket ar Youl a sked ennoc'h, gwrezus,
penaos azgoulenn levezeg ?
Da dud trist an anken.
An anken a zo mat ha spletus, emit-hu ?
Ster gwir he madelezh a vez kuit diouzhin, avat.
Ha mont a ran da strebotiñ ouzh harz va c'harantez korfel
hag am goulenn em pezh.

B. Evit mont etrezek ar vuhez ledanoc'h
ez out galvet dezhi
(rak louc'het don e luc'h war da ene an arouez-dilennañ)
n' eo tra eus pezh az talc'h un harz,
hogen un derez,
ha daoust dit e savez davet an Hini-se
a zoug en E Zaouarn hor buhezioù.

80

K. Daoust dit, kile, e kerzhi evel-se 'trezek ar Gouloù ;
ken kreñv eo-eñ, avat, ma wilc'hez c'hoazh
hag emnac'hez ouzh skinadur ar flammeg vev-se
a ruzia da valvenn treuzluc'hus.

B. Ne deus nemet da lavarout :
Va Doue, va harpit da lemel kuit ar skramm !
Hag ar gouloù en em ziskouez
a vir ouzhit a vont da strebotiñ
ouzh an derezioù fall da heul.

A. A ! disteurel ha bruzunañ ar skramm a lorc'h !
chom hep lavarout ken :
ouzh dason va mouez e tregern ur galon ;
hogen :
gant he fedenn e vesk va anv, â Zoue !
Va Doue...

81

TROIDIGEZHIOU

GALV-EÑVOR

Da c'hervel an deizioù maro
eo bet a-walc'h ur rozennoù
bennak : en o frond e c'hwezis
da ziweuz kloz.

Anavout a ran jesami
ker flour-voulouz ha da zivronn ;
met da vlev n' int ket ker melen
ha 'n heizegi.

Ar melion a biaoù da lagad,
tremen eo da c'hoarzh en aezhenn,
da c'hoarzh drant, dibreder, a grenn
un difronkad.

Ha bleunioù diweñv an arvor
a zigor war an erin wenn
o devez c'hwez ar mel c'hwero
da groazig-lez.

Ha te eo holl, tal ha divronn...
Kosha, disliv, gweñva : ne vern...
Din bleuñv ar skleur-deiz 'zaskoro
da gened varo.

CH. LE GOFFIC.
(Evocations.)

82

KER-IS

Da vont betek kondonioù glas ar Mor Atlantek
ma vored palezioù Kêr-Is hag o zeñzorioù,
e wiskimp da greisteiz ar sae-hobregon aour
a c'hov an heol a-rez da goumm ar morioù kelt.

'Us da zor-dal Kemper, etre an daou dour gotek,
e pavata c'hoazh ar marc'h a salvas Grallon ;
dilezel 'ray 'vidomp e uhelsichenn bedus
hag hon dedenno war e lerc'h en eon ar mor.

Splujañ a raimp lirazhin en islonk diventadus
ha dre c'hladdalc'h an treuzwelusterioù arguñv
e spurmantimp buan kloc'hedioù ha toureier...

Kleier a volevrallo dimp an donemat
pa dreuzimp Is, kêr ar garantez c'hor.
O mar gellfemp preizañ he rouanez treuzvrudet

hag he fellgas ganimp diouti, gweñv ha noazh,
da virviken !

Erwan MAREC.
(Kêr-Is.)

83

HUÑVRE BEMDEIZ

Huñvreet alies em eus, iskis ha don,
en ur vaouez dianav, a garan hag am c'har,
ha bewech ne deo-hi nag an hevelep hini
na krenn un hini all, hag am c'har hag am meiz.

Rak va c'hompren a ra, ha va c'halon, treuzwelus
siwazh ! dezhi hepken, a baouez he c'hevrinoù
'viti hepken, ha c'hwervoni va zal disliv,
hi 'oar hepken he dic'horañ en ur leñvañ.

Ha hi a zo he blev pe zu pe aour ? ne ouzon.
Hec'h ano ? koun am eus ez eo heson ha kuñv
'vel anv ar re garet, harluet gant ar vuhez.

Heñvel eo he selled ouzh hini an delwennoù,
ha dal vouezh, pell ha boud ha sioul, he deus-hi
doare-lavar ar mouezhioù kaer hag a zo tavet.

VERLAINE.
(Rêve familial.)

84

MARV AR RE BAOUR

Ar marv eo, allas ! a frealz hag a veva ;
pal ar vuhez eo-eñ, ar goanag eo nemetañ ;
evel un eliksir hag hor sav hag hor mezv
hag a ro dimp kalon da gerzhout bet' an noz.

A-dreuz d' ar reklom ha d' an erc'h ha d' ar riell
ez eo ar skleur fromus war hon dremmwel teñval.
An davarn vrudet eo, bet merket war al levr,
'lec'h ma c'hellimp debriñ ha kousket hag azezañ.

Un ael eo hag a zalc'h 'n e vizied tredanel
ar c'housked, ha donezon huñvreoù goursavus,
hag 'adc'hra gweleoù an dudoù paour ha noazh.

Klod an Doueed eo, ar c'hreuniel dreist-natur,
yalc'h ar re baour hag o mammvro aba viskoazh,
hag an Nor Veur digor war an neñvoù dianav.

BAUDELAIRE.
(La mort des Pauvres.)

85

HIRAEZH

C'hoarzhadeg heolleun ar c'hoummoù diniverus
'lez en hon daoulagad huñvre un drellidigezh
hag hor c'halon vamet, goustad-goustad, a sun
ar gened ec'hon-se hag ar flamminad skañv.

Ar roc'h eonnenek a glemm 'dan sko ar mor,
ar bigi a ziniñ, hag e luskont ker bliv
ma seblantont kannadezed an touellweliad
deut eus donvor fromel an inizi lugernus.

Ni 'vat, chomet a-sav war draezh an arvor hud,
selloù mezevellet gant un dremmweliad hoalus
a veiz gwelloc'h e vo 'vidomp, evel ar mor,
ar garantez didreuzus-kaer da vizviken.

Léonce DEPONT.
(Nostalgie.)

86

KENED

Te a luc'h, treantet en kizidig va c'halon,
KENED; lugernat dir, na vez din nemet kuñvder,
pe mar dlefes bezañ evidon un dra c'hwerv
en nep amzer, da nebeutañ na vez din estren.
Losk ha va fulluc'ha, heol gwrezus nemetañ,
ha da zared kalet, da c'hoafioù-bann ruz-flimin,
o vannañ bemdez 'vo un tan meur glanoc'h-glanañ,
ra vezin azbevet gantê betek an ene,
ha va foellad zoken, mezevell gant da santañ
na anavezet ket ha mervel eo, pe vevañ...

Charles MAURRAS.
(Beauté.)

87

KALE TIS OUSA

Doue a ro d'an taro
kerniel hir : d' ar c'haval herr
blev ha karnoù eo a vo,
hag ar c'had a ra skañvdroad.
Dent a vez d' al leonez
sell, adan, da eskell mat !
Hag evel angelladur
'zo d' ar pesk er morioù sklaer
evel-men eo an den fur.

D' ar maouezed ez eus bet
avat, roet pep tra 'rall ;
profet pe nerzh ? AR GENED
e-giz skoed ouzh pep skôad ;
hag anezho neb 'zo koant
a drec'ho ha dir ha tan.

Charles MAURRAS.
(diwar ANAKREON.)
10-5-1940.

88

AR PRIEDOU

Ar priedoù yaouank, goude o beaj hir,
a van a-sav hep mui komzoù e skeud ar wezenn
m'eo mennet an ozhac'h da gregiñ tan an oaled,
hag e vanont en soñj, damdroet o daoulagad

war-du an hent o deus heuliet a gêr da gêr,
an hent o deus kerzhet drezañ, a-dreuz d' an eostoù,
hag en deñvalijenn e welont, dre o souezh,
livioù bevañ ar gwelva-se o vont da get.

Ar c'hanennoù bravañ hag an eurvezhioù kuñvañ
a zo ledet, dreist d' an dremmwel, dindan ar bezioù,
hag e prouont nep levenez nemet dibadus.

An den a dro neuze trema e drevell garv,

hag e vaouez, dirak an digenvezded kriz,
a sant gwashoc'h enni ar c'hoant da gaout bugale.

Georges GAUDU.
(Les Epoux) - 7-10-1941.

89
KEMENN

Ne 'm eus ket gerioù kuñv a-walc'h
evit lâroul va c'harantez :
ar gerioù n' int nemet ludu,
nemet pell o nijal 'n avel...

War vaen lufre e vennfen louc'hañ
en heoliad ar greisteiz aour
gant ur c'hizell tan ha lugern
ar pezh n'on ket evit lâroul...

Hogen 'dan skeud kement komzoù
e kavi sebeliet, avat,
ar galon-se a frealvez
va c'halon na c'hell ankounaat.

VEGA.
(Message) - 24-6-1937.

90
DONGALON

Aspign, bageour lent, gant froudad da vloavezhioù ;
ha, da zaoulagad kloz, dalc'h war da rañv, a-wechoù.
An aezhenn 'sav el liorzhoù kuzhet gwechall
a stou goustad an eneoù gant he c'hwezh-vat.

Klask ez kalon, pelloc'h diouzh an hentoù gor,
al liorzhe e c'heot glas ha druz m' emañ ar c'hroazioù.
Klev ennañ melkoni ar mouezhioù addistrôet
ha pok da galon weñv da geneilezed maro.

Soñj en daoulagad-se bamus da dec'h an deiz...
Dindan ar wareg e tregern, kerdin hesonel,
an eurioù a spinas ivin aour ar Garantez.

Maenour dianav an abardaezioù bemdez,
ben da eñvorennoù evel mein uhelbriz
ha gra ganto da 'z pizied hen vragigoù.

Albert SAMAIN.
(Retraite.)

91
En pep tra genedleun, levenez da viken...

Her c'harout a reomp muioc'h-muiañ bepred
ha ne gouezho biken en netra, hogen e viro
e sioulded dispar dimp-ni, hag ur c'housed
leun a huñvreoù kaer, ha yec'hed, hag anal
drant.

Evel-se, da bep mintin, ni 'zo 'plezañ
ur gourizad bleunioù d' hor stagañ d' ar bed holl.
'N desped d' hon dalc'hegezh, d' ar marv heugus,
d' an uhelnaturioù, d' an deizioù lugernus
ha d' an holl hentoù kleuz diyac'hus ha dreist-du

graet evit ma klaskimp...

Ya ! en despet da se
e lam sell ur gened bennak ar skramm diouzh
hor speredoù teñval.

'Vel-se an heol, al loar,
gwez kozh ha yaouank, o strewañ o disheol
evit ur maoutig paour, hag evel-se ar foeon
hag ar bed glas ma vevont ennañ, hag ar wazh sklaer
a sav eviti hec'h-unan un dôenn fresk
enep an heol taer, ha kreiz ar c'hoad
pinvidikaet gant roz-amgroaz o vleuniañ drev...

KEATS.

(A thing of beauty is a joy for ever ; Endymion, Book I.)
23-6-1937.

92

KANIG HOR BREUR HEOL

Holluhel, Hollc'halloudek, Doue da,
dit bezet ar c'hanmeul, ar c'hlod, an enor hag an holl vennozhioù.
Dit hepken, Holluhel, e tereont
ha den n' eo dellezek da 'z menegiñ.

Bez kanmeulet, Aotrou, gant da holl grouadurien
ha peurgetket hor breur, an Aotrou Heol,
hag a ra 'n deiz, hag hor sklaera drezañ,
hag a zo brav, hag a skin gant ur splannder meur ;
ac'hanout, Holluhel, e toug arouez.

Bez kanmeulet, Aotrou, evit c'hoar Loar hag ar stered :
en neñv o grejout sklaer ha prizius ha kaer.

Bez kanmeulet, Aotrou, evit c'hoar Avel
hag evit amzer vray ha koumoul ha hinon hag an holl amzerioù
a roez doug ha dalc'h drezo da 'z krouadurien.

Bez kanmeulet, Aotrou, evit breur Dour
o vezañ ma vez talvoudus, hag izelek, ha prizius ha glan.

Bez kanmeulet, Aotrou, evit breur Tan
a sklaeraouez an noz drezañ
ha brav ez eo, ha laouen-drant, ha kreñv ha galloudus.

Bez kanmeulet, Aotrou, evit hor mamm an douar
hag hon doug hag hor ren
hag a daol frouezh a bep seurt gant bleunioù livet hag ar geot.

Kanmeulit ha bennigit hon Aotrou hag E drugarezit
hag E servijit izel ha dilorc'h !

Bez kanmeulet, Aotrou, evit ar re a bardon
dre garantez evidout, o c'houzañv kleñved ha trubuilh.
93

Eürus ar re hag a c'houzañv en peoc'h
rak ganit, Holluhel, e vezint kurunennet !

Bez kanmeulet, Aotrou, evit hor breur Ankou
na c'hell den bev ebet tec'hel dioutañ.

Gwa d' ar re a varvo er pec'hed marvus !
Eürus ar re en em gavo ez youl santel

rak ar marv skorus ne vo ket drouk en o c'heñver.

SANT FRANSEZ AN ASIZIAD.

94

LUSK-AWEN

Ur vozad flour a zour fresk, un tamm bara, e skeud
divann ha diwrez ur wezenn,
- hag he daoulagad :

n' eus priñs kurunennet eürusoc'h egedon,
n' eus paour truek niñvekoc'h !

OMAR KHAYYAM.
5 Here 1950.

95

GERIAOUEG

Kavet e vo amañ ar gerioù implijet gant Kerverziou ha na gaver ket e Geriadur R.
H. N' em eus ket kredet, koulskoude, e vije ret diskleriañ gerioù graet gant
elfennoù aes da gompren, evel *feizleun, diziskogellus, spontidik*, h.a.

Lakaet eo bet ivez er roll-mañ un displegadur eus ar c'hinnigoù en
hengeltieg hag eus un nebeut gerioù hengeltiek implijet amañ hag ahont.

A. E.

ABOF : abaf (tregerieg).

ANLAVAR : mut.

ARC'HOUESTL : gouestl, graterezh.

Artonouiu faktimagus ieuru : « da Artonouios (Morvan Marchal) [me] Iaktimagus em
eus graet ».

A-SOUR : dre forzh, war-bouez (gwenedeg).

Ategenu Roudiknu Eposukaru : « da René Le Roux (Meven Mordiern), karour ar
c'hezeg ».

BELEN : Belenos (doue an Heol gant ar Gelted).

BENENN : maouez (kerneveg benen).

Brateri mou Artomagatu : « da'm breur Arzel (Even) ».

KADRI : roue an emgann (hengeltieg Katurix).

KAC'HEREK : kigennek.

KAMMVAC'HAÑ : galleg « profaner ».

KARBED : karr (kembraeg cerbyd). K. Arzhur : ar C'harr Kamm (steredeg).

KAREIA : hini garet (hengeltieg).

KARNON : trompilh-brezel (hengeltieg).

KEFREUZUS : oc'h ober reuz a-gevret.

KELAN : korf-marv.

KENEL : brôad (kembraeg cenedl).

KENEMWE : galleg « intriqué ».

KENYOUL : va c'h. : an hini a zo par e youl d' am hini.

KER-VARTA : « Lou Martegue », kêr vihan e Provañs.

KEVARC'H : salud.

KI : ar C'hi : Sirius (steredenn).

KLODVEUREK : glorius.

KLOTUS : a glot mat.

KREISTEGELC'H : galleg « méridien ».

DA : mat.

DALC'HELEZH : galleg « dépendance ».

Dani Eponi Dêuabis : « d' an Douezed Dana [hag] Epona ».

...Dede Bratoude : formulenn ginnig war enskrivadurioù keltiek Provañs.
DERVEG : derveneg.
DIDREVEZUSAAT : galleg « antiseptiser ».
DIGAÑVAAT : dilezel an dilhad kañv.
DIHEVARN : galleg « insigne ».
DIC'HORAÑ : distanañ.
DIC'HRED : dic'hortoz.
DILAVARADOU : galleg « ineffable ».
DISPAN : dizehan.
DIVALBIÑ : disec'hediñ (gwenedeg).
DIZASTUMEREZH : galleg « analyse ».
DIZER : neb a zo dizeriet.
DOEZH : fur (kembraeg doeth).
DOC'H : kri as moc'h.
DREISTSKLERIJENNIEZH : galleg « illumination extatique ».
DUZ : galleg « incube ».
EILVEZAÑ : bezañ un eil gwech.
EMC'HENIDIK : galleg « congénital ».
EMZISKOUEZ : galleg « Manifestation » (ster prederouriezhel).
END-AZAOU : gant azaouez.
EVOR : amañ, ivin.
EZAON : dizaon (kembraeg eofn ; keñveriañ anv-den hengeltiek Exomnos).
EZLUSKUS : galleg « exaltant ».
FEILHENN : follenn.
FLOURGEN : flour e groc'hen.
FORZ : heñchoù.
FURV : stumm (kembraeg ffurf).
GLADDALC'H : galleg « fief ».
GLADVA : annezlec'h (kembraeg gwladfa).
GLEIN : sklaer, boull (Kernev-Uhel).
GOURON : kadarniad, meurzen.
GREUNIEL : grignol.
GUDAER : beleg-aberzhour ar Gelted (hengeltieg gutuatir « tad ar bedenn »).
GWELEV : sked.
GWELC'HLID : galleg « ablution ».
GWER-C'HENN : galleg « prisme ».
GWEUR : gwerelaouen.
GWEZH : gwech (gwenedeg).
HANVOUDEL : galleg « essentiel » (ster prederouriezhel).
HARZ : kaer (kembraeg hardd).
HEGREDONI : galleg e candeur ».
HELAV : ampart e zorn.
HEÑVELC'HLAD : heñvel ouzh un teñzor.
HESENT : sentus.
HEVEN . Kala-Goañv (Samonios an Hengelted, Samain en Iwerzhon).
HOLLVEZANT : bezant dre-holl.
HOP : kri ar gaouan.
C'HWEL : labour (kerneveg whel).
Iouinkisii mou : « da 'm yaouankiz ».
IOVINKOS : den yaouank (hengeltieg).
LOENIGAN : galleg « animalcule ».
LUGAN : kan-brezel (gouezeleg slughairm « slogan »).
MAV : gwaz, mevel (gwregel : maouez).
MERC'HI : mirc'hed.
MEURVED ; galleg « macrocosme ».
MEURZHEK : galleg « martien ».
MILBELL : pell-meurbet.
MILOUR : melezour (gwenedeg).
MOÑSELL-DIVOÑSELL : hejet-dihejet.
Natrouissou : « da Natrouissus (Arzel Even) ».
NEMETON : nevedenn, santual (hengeltieg).
NIÑVEK : glac'haret.
OGUS : faezhus.
OM : silabenn nevet an Hindoued.

ORIAT : orgedus.
 PAJENNAOUER : galleg « metteur en pages ».
 PEAN : kan-trec'h ar C'hresianed.
 Pennotaranu : « da Bendaran (Roparz Hemon) ».
 PEUROBERIDIGEZH : galleg « achèvement ».
 REGAN : pediñ.
 RIEL : roueel.
 RIEZ : rouanez.
 RINEL : galleg « mystique ».
 RINENN : galleg « arcane ».
 SKEJENNAOUER : galleg « microtome ».
 SINUSLINENN : galleg « sinusoidal ».
 STRIZHAD : pezh a reer pa c'hourvezer.
 TAOLENN-DIR : galleg « marbre (d'imprimerie) ».
 TAROD : galleg « Tarot ».
 TREC'HOULOU : gouloù trellus.
 TROLL : korrigan (e Skandinavia).
 TUTAD : Teutatis, doue ar Gelted (« Tad an Dud »).
 Vande Mâtaram : « Kevarc'h, â Vamm ! » (pedenn sañskritek).

98

TAOLENN

UR GER A-RAOK	6
RAKKINNIG	
Droug-vro	9
YAOUANKIZ DIVORC'HED	
Lizheroùigoù	10
Eeunded wenvidik	11
Morc'hed	12
Skrivsonerezh	13
Al leñverez	15
« Y mae'r eneth... »	16
KAN ATLANTEL	
Kan an noz	17
Goursav	18
Triadennoù	19
Da nesañ a gari...	20
Koumoul	21
Rinenn XX	22
Distro	23
Arouez	24
Pedenn	25
GWALL GENIDIK	
Hollwenn	27
C'hoant	28
Stered an noz	29
Marvnad	30
« Tra nebeut eo kened ar c'horf »	31
Loargann	32
Mouezh dizremm	33
...DEDE BRATOUDE	
« In mémoriam »	34
INVITVS INVITAM...	
Da 'm doubl du dicheañs	35
HEKLEV HA DASSON	
Preder anhun	38
Da 'm c'hennyoul dianav	39
Frehel	40
Furnez	41
« Mae dy lygaid yn las... »	42

Lidkinnigoù	43
MOJENNOU KELTIEK	
Fedelm	44
Epona	46
Nemeton	50
Manos ha Bena	53
Kavell ha bez	59
Pedenn Gouc'houlinn	60
KLOD AR VAMM	
Gouestl ha goulenn	61
« Salve Regina »	62
Matezh al loar	63
Delioù-bleuñv	64
« Etre Anoeth hag Oeth... »	65
« Om »	66
MOULEREZH	
Dor an nec'h	67
Sternioù	68
Amdro	69
Steuennoù	70
ARNODSKRIDOU BARZHONEK	
Distro Putheas	71
Gweledigezh	73
An diri-servij	75
TROIDIGEZHIOU	
Galv-eñvor (Ch. Le Goffic)	81
Kêr-Is (Erwan Marec)	82
Huñvre bemdeiz (Verlaine)	83
Marv ar re baour (Baudelaire)	84
Hiraezh (Léonce Depont)	85
Kened (Charles Maurras)	86
Kalê Tis Ousa (Charles Maurras, diwar Anakreon)	87
Ar priedoù (Georges Gaudu)	88
Kemenn (Véga)	89
Dongalon (Albert Samain)	90
« En pep tra genedleun, levezet da viken... » (Keats)	91
Kanig hor breur Heol (Sant Frañsez an Asiziad)	92
Lusk-awen (Omar Khayyam)	94
Geriaoueg, gant Arzel Even	95

WAR HENT BIRIBI

gant Edwarz OLLIVRO

Evel pa vije diskennet ar marc'hallac'h eno; fistilherezh ne oa ken trowardroioù ar skolaj.

E-mesk ar bagadoù gwisket en o dilhad da sul, e weled soutanennoù o vont-dont hag o saludiñ, pres bras warno.

Gant taol pemp eur d' abardaez, e tarzhas trumm brammadeg vibin ur c'heflusker hag e weljod ur gozh Renault, ur pezh pikol koufr ledan ouzh he fenn adreñv, o tont d' en em glenkañ stribouilh-strabouilh dirak ar porrastell.

Diouti e tiflukas da gentañ penn un den daou-ugent vloaz, serz ha dotu, savet kof dezhañ endev, ha, war e lerc'h ur wreg pouezus ha meurdezus, doare pemp bloaz ha tregont warni. Da heul, e teue ur c'hilupiton penn touzet, harnezet nevez-flamm, outañ un dremmad brizhadur brawac'hus. Ta Pennc'hoad oa an den ; ar plac'h oa e bried ; evit ar c'hanfard, avat, o mab ne oa ken, hag eñ lesanvet Pikou.

Ur beleg, o terc'hel en e zorn ur strobad-alc'houezioù, a dostaas ouzh Ta Pennc'hoad, hag o vont dre te, e stardas hir e zorn dezhañ ha neuze distagañ ur chifrodenn da Bikou war e jod.

- Hemañ eo ? emezañ.
- Hemañ ! a respontas Ta. Herne 'eo an ebeul !
- Me eo, eme Bikou.
- Petore ment a zo gantañ ? a c'houlennas ar beleg.
- Ur metrad dek, a reas Pikou, o c'hwezhañ e vruched.

Mousc'hoarzhiñ a reas ar beleg, doare gantañ da soñjal :
« Sed aze unan c'hoazh ha ne ra ket aon din-me ! »

Aet hennezh kuit, ha Ta Pennc'hoad da silañ e pleg e skouarn d' e vab :
- Hen gwelet ac'h eus ? emezañ.
- Ya.
- Ha sellet mat outañ ?
- Ya, eme Bikou, o tistreiñ evit sellout ur wech ouzhpenn.
- Ac'hanta, ur c'hamalad bras din eo ; hennezh eo ar prefed, an hini a laka kastiz warnoc'h c'hwi. Arabat dit c'hoari las amañ !

Hag o sellout ouzh e vab gant freilh e lagad, e skiltras etre e zent un tamm risignadenn seder, dre ma troe Pikou e benn, ur wech c'hoazh, o c'horren e fri, nec'het-holl...

102

E oant bremañ o vont da glask ar c'houkva, pa c'hoarvezas dezho stokañ o beg ouzh tri ganfard hinkin, giz martoloded, o riotal, hag « Ar Madelon » ganto leizh o c'hwitell. Goude prestik a-walc'h eilpenañ Pikou, hag unan anezho c'hoazh da hopal warnañ :

- Sell amañ un ibil ! N' hellez ket fiñval un tamm, nann ? Marteze e kred dit out depute !

Klask kann ne oa ken, na muioc'h na nebeutoc'h. Distagañ a reas Ta diouzh ar malizennoù dalc'het gantañ, ha Pikou diouzh al listri a zouge, ar picher boas evit lakaat dour, hag an hini ken boas all, ar pod-kambr. Skrignadeg dent. Gant Ta da gentañ ha gant Pikou da c'houde. Troñsañ an divrec'h. Ta da gentañ ha Pikou war e lerc'h.

Ken spontus oa an abadenn, ma savas en tri ganfard ur c'hoant didrec'hus

da sachañ ganto o skasoù koulz hag evit distagañ ar maout da geñver redadeg olumpiek ar c'hant-metrad-gedon. Hag i da skarzhañ kuit, dre an trepas, d' ar pevar lamm ruz. Adkregiñ a reas Ta en e valizennoù, Pikou en e listri ha Mamm o kerzhout en o raok, ur plueg-treid ganti etre he divrec'h, e kendalc'hjont gant o hent...

Seblantout a rae da Bikou bezañ degouezhet en ur bed kalz re vras evitañ. Re hir oa an trepasioù ha didermen ; pevar-ugent gwele o vont d' ober ar c'houskva ; ar studi, dezhi teir gwech ment ar sal-skol en e barrez ; war lañsedoù ar predva, bernioù asiedoù o sevel betek bolz an neñv. Eno ne gave et mann ebet eus kement en doa betek neuze anavezet ha karet. Krog oa da vezañ taget gant menozioù du a bep seurt. O tont er-maez eus ar predva, e kavjont war o hent ur pezh bragouad meurdeuz, lintrus ha boullek evel ur varrikenn. Daoulagad skoelfet en e benn, prest oa Pikou adarre da droñsañ e zivrec'h. Ar bragouad, avat, a dremenas hep ober van.

- Hag hennezh, piv eo ? emen Bikou d' e dad.
- Hennezh ? Ar c'heginer, eme Da.

Divarc'het e voe kalon Pikou en e greiz dirak seurt lakepod a geginer...

Fin oa dezho gant pirc'hirinded lidus an digoradur-skol ha deut oa mare an disparti.

- Mab bihan, eme Da, o terc'hel gant poan war e from, spi am eus out deut amañ, c'hoant start ennout d' ober enor d' az tad !

- Ya, eme Bikou, o chuchal.

103

- Poent eo dit strivañ da welout ar vuhez gant daoulagad ar furnezh.
- Ya, eme Bikou.

- N' ankoua ket emañ da gerent o kiañ d' al labour evit gallout paeañ da skol dit-te.

- Nann, eme Bikou, o chuchal adarre.

- Un dra all : gra diouzh dizoleiñ ur c'hamalad adalek bremañ. Skañvoc'h e vez an devezhioù kentañ da c'houzañv pa vez bet kavet ur c'heneil bennak.

Intentet mat eo ?

- Ya, eme Bikou, o chuchal gwashoc'h-gwashañ.

- Neuze, kenavo !

- Mont a ran d' hoc'h ambroug betek ar wetur, a ginnigas Pikou.

- Arabat ! eme Da, hag eñ krog ivez da ruflañ d' e dro. Ret eo dimp mont da baeañ da drimiziad d' an arboeller kent distreiñ d' ar gêr... Evelkent, mar fell dit, gortoz ac'hanomp e-kichen ar wetur... Ur c'hard eur bennak e vimp...

Ur c'hard eur diwezhatoc'h, ne oa Pikou ebet ouzh ar wetur.

* * *

Ur pennad mat e chomas Ta ha Mamm hep rannañ ger. An amnoz a blave. War ribl an hent e soube ar brouskoadoù en un deñvalijenn vouk. Bep an amzer, e klevet o kanañ evned chomet da ruzañ.

- Ur bloavezh re abred, eme Da Pennc'hoad o c'hrozmolat a-greiz-holl.
- Petra ?

- Ur bloavezh re abred, a lavaran. Aet out da skolvac'hañ da vab ur bloavezh re abred. Bremaik on bet tre betek ar porzh evit klask gwelout anezhañ ur wech diwezhañ ! Poan gollet. Sur on, edo en e unanik en ur c'hornig bennak o skuilh daeroù.

- Daoust hag eñ n' eo ket te a felle dit, a respontas Mamm, droug enni.

- Marteze, eme Da. Kement ha ma kari, avat, skolvac'het eo bet va mab ganit te, ur bloavezh re abred... Seul, war-bouez nebeut, e tistrofen d' e gerc'hat !

Mamm ne reas van ebet ken. Homañ oa da vezañ renket e-mesk ar rummad-gwragez a vez barrek da chom hep tremen treuzoù an abuzetezioù ha da stourm ouzh an atiz didalvez da gendrec'hiñ o gwazed.

Evel reizh, diwar se e kemere tro Ta Pennc'hoad da randoniñ war gement stultenn a save en e benn.

104

Ur wilc'hadenn a reas etrezek e wreg hag hi yen-sklas.

- Me, a c'hellez krediñ, emezañ, n' on ket bet gwall bell war va studi gentañ. Daou zevezh ! Eizh eurvezh ha daou-ugent ! Ur paotr dilu, plac'h kaezh ! Giz ne weler ken ! Ha neuze, na bras ha trist e kaven me ar skolaj-se ! Adalek an eil nozvezh, setu me degouezhet er gêr : « N' out ket bet argaset da vihanañ ? a vlêj warnon va zad. N' on ket argaset gant den nemet ganin-me vanan. Ne oan ket em butun eno. Tud a gaver, evelse, ha n' int ket graet evit bezañ skol-vac'het... »

Paouez a reas ur pennad.

- Ha neuze ? a droc'has Mamm.

- Neuze ?

Hag o vranskellat e benn en ur huanadiñ :

- D' ar c'houlz-se an tadoù-tiegezh n' o doa tamm spered ebet... A zo kaeroc'h, tost da zaou vetrad a rae va zad ha daou-c'hant-ugent e poueze. Dre se, aes eo dit kompren e torras din ar c'hoant, buan ha da viken, d' ober skoiajig-louarn.

Huanadiñ a reas un eil gwech ha tevel e c'henoù evit mat, pezh na oa ket kustum d' ober, rak ur vunutenn hepmuiken, pe ziv vunutenn d' an hirañ, e oa gouest da zerc'hel war e deod. Nijal a rae e spered etrezek ar skolaj o vont dalc'hmat war bellaat. Gwasket oa ivez gant skeudenn e baour-kaezh Pikou marteze o tifronkañ, dilezet en ur c'hornig bennak.

Ta a ziskennas Mamm dirak an ti ha neuze mont war e bouez da gas e wetur betek he lab. Hogen, war-nes morailhañ an nor, setu ma voe skoet gant un trouz iskis o sevel eus lost, ar c'harr. Astenn a reas e skouarn, souezhet a-walc'h. Ne baouez ket an trouz iskis, evel pa vije bet unan bennak aze o skrabat hag o turiañ. Neuze o terc'hel war e alan hag o vale war vegoù e dreid, e reas Ta Pennc'hoad tro ar wetur : dres e tegouezhe ouzh lost ar c'harr p' edo golo pounner ar c'houfr o sevel ha daou re lagad gwiñver o pare hag o tiguezhat un tamm fri troñset, piket-dibiket, giz pa vije gant strod-c'hwen.

Menel a reas Ta e c'henoù war nav eur ha neuze koll e liv ha glasaat, ken na voe darbet dezhañ semplañ dindan samm e galonad.

- Ur bloavezh re abred, a vegaraogas Pikou, ur barr-heol war e vuzelloù.

Ha Ta, klemmvanus : - Te ? Te, amañ d' ar c'houlz-mañ-noz ?...

- Ur bloavezh re abred, a risklas Pikou adarre.

- Amprevan ! eme Da, o tispac'hañ bep ma tibennveude.

105

- Ur bloavezh re abred, eme c'hoazh Pikou o vesteodiñ chifetoc'h-chifet e glipenn ha bihanoc'h-bihan war e dachoù.

- Boued ar groug ! a veogas Ta, o tont evit mat en e wir vleud. Lampon fall daonet ac'hanout !

Stage a reas da risignal evel un diaoul ruz ha neuze tevel en un taol, spouronet :

- N' out ket bet argaset, da vihanañ ?

- Nann, eme Bikou, o tifronkañ. Aet on kuit ! Ne oan ket em butun eno. Na biken ne vin...

- Chom aze, eme Da,, groñs outañ, en ur redek etrezek dor al lab. Mont a ran da gerc'hat aman holl dud an ti. Poan gollet ne vo ket. Diwall mat, avat, na glaskjes sevel da gilhorou alese. Pe neuze !...

Evel ar c'hurun e tilampas kuit ha distreiñ raktal goude, ken founnus all :

- Da vreur, emezañ da Nat, e verc'h nav bloaz, hag e viz buket gantañ brawac'hus war Bikou. Hag ouzh Mamm seizhdallet : da vab, emezañ, gant e vrec'h bannet-holl war-du Pikou. Sell ! n' on ket c'hoazh ken dilu hag eñ. Aet eo va maout gantañ !

War se, hag eñ da lampat war e labous o vlêjal, hag o tapout krog en e choug, e tibradas anezhañ war bouez e zivrec'h en ur diastenn gantañ un taol-troad boser, ken na bladas Pikou giz un touseg e strad ar wetur.

- D' ar skolaj raktal, gant ar seizh kant mil foeltr ! a c'harmas Ta o tagañ.

- Me d' ambrongo, eme Vamm.

- Perak ? Moarvat e c'houzon mat an hent, me !

- Me d' ambrougo, eme Vamm, o pegañ outañ, aon ganti, ha nann hep gwir abeg, na vije re vras ar reuz war-lerc'h ar gorventenn.

Evel un tenn e loc'has neuze ar wetur war-raok ha skarzhañ d' an druilh-drask etrezek kêr. Noz-dall e oa. Pikou, flastret war ar skaon e strad ar wetur, a glemmiche dourek o prederiañ gant c'hwervoni diwar benn doare spered an tadoù-tiegezh an deiz hiziv. Hogen merzout mat a rae na oa ket bremañ ar c'houlz evitañ da zispakañ e soñjoù. Hag e tave. Hag e c'houerouze...

- Da Viribi, eme Da outañ drouklaouen. Da Viribi, klevout a rez, eo e kasan ac'hanout ! Da Viribi !...

Hag evel ur wiblenn e reas un hanter-dro war gab... e skaon en ur ginnig ur palvad da Bikou. Ken na dramailhas ar wetur war an hent, ur skrij !

- Torr d' az kounnar, a leñvas Mamm. Diwall ! Sell ! ur velo dirazout ! Stou da c'houlou !

106

Ha Ta da sakreal ha da sodiñ gant e zornelloù hag izelaat e sklerijenn goude ma oa tremenet war e velo ar paourig kaezh bet darbet dezhañ, war bouez treuz ur vlevenn, mont da dañva levenezioù ar vuhez peurbadus, ken buan ha choul ur yar.

- Bez fur, den kaezh ! a reas Mamm oc'h aspediñ ; taol evezh en anv Doue !

- Dal te ar stur neuze, eme Da, en ur stlepel e zivrec'h d' an nec'h. Deus te amañ, mar kerez, hag e weli ! Petra c'hortozez ?...

Ken frank e skarzhas ar wetur an douflez an dro-mañ, ma laoskas Mamm ur yudadenn ha ma torras raktal da Da Pennc'hoad, aet an derzhienn dioutañ en un taol diwar se.

- Setu, emezañ, plaen ouzh e vab, darbet eo bet dit, ha netra ken, skeiñ taol ar marv gant da gerent.

Tostaat a raent d' ar skolaj. Uhel du-hont, war an dorgenn, e c'halled bremañ spurmantiñ, dre an deñvalijenn tres tour kozh iliz Brelevenez ha stumm iskis he filerioù.

- Un dra a zo sklaer, eme Da droukseblantus, ne c'hello ket ar prefed, va c'heneil bras din-me, tremen hep kaout keloù diwar da benn bremaik. Kanet e vo

ar werz dezhañ penn-da-benn ganin-me, ha pedet e vo da ziwall ouzhit gant an evezh brasañ. Evel ouzout, e vicher-eñ a zo lardañ, ha soñj ervat penaos eo bet lardet reoù-all a-raok dit.

Edo ar vugale ouzh taol ha sed ar prefed o teredek, galvet ma oa bet gant ur mevel bennak. A greiz e galon en dije karet Pikou neuze gwelout bolz an neñv o freuzhañ war e benn.

- Al lampon-mañ, a grogas Ta, an hailhevod, an hugunod, feiz ! kentoc'h mar kerit... ar bugel-mañ a zo ken tener e galon, m' en deus c'hoantaet ur wech c'hoazh, ur wechig diwezhañ, adgwelout ar gêr !

Ha tra ma oa Pikou o kimiadiñ diouzh e vamm, e sachas Ta ar prefed gantañ un tammik en distro hep divukañ e viz diwar e vab :

- Taolit pled, emezañ, diwallit outañ... rak d' abardaez eo bet gwallgaset gant tri ganfard bras. Tri gole brizh, e gwirionez. Rannet e vefe kalon e vamm da vervel ma c'hoarvezfe un dra bennak gant he faotr bihan !...

* * *

107

Beuzet oa ar c'houkva e sioulder an noz. War ar gweleoù stok-ha-stok, e fuilhe sklerijenn c'hlazard al lutigenn, heñvel ouzh mougenn un abardaevezh da viz Here. Digor-bras e c'henou gantañ an Niv. 32 a roc'he. An Niv. 34 oa kousket ivez, evit doare. Pikou, avat, gantañ an Niv. 33, oa dihun-pesk. N'halle ket menel. Dianket e gouelec'h meur ar c'houkva, pep korn anezhañ kollet, koulz lavaret, en un deñvalijenn skrijus, ne zistage ket Pikou e selloù diwar al lutigenn, huanadoù hir ha melkonius o tont gantañ bep an amzer. Huñvreal a rae. Hag an eil war-lerc'h eben e tremene dre e spered, splann ha fraez, skeudennoù karet an devezhioù kaer aet da get. Biskoazh ne oa bet gwasket gant un anken ken kriz na gant un digenvez ken bras. Pell e chomas evelse da stourm hag, en un taol, didrouz-kaer, sed an dour o sevel en e zaoulagad. Kement ha bezañ disammet, pa rae vad an daeroù dezhañ, e skuilhas reoù ken stank ha ken stank, o tisec'hañ e valvennoù gant beg e c'houbenner, c'hwezh heuz ha karantezus ar pres kozh o sevel diwarnañ.

Skoet e voe en un taol, avat, gant chuchadennoù prim ha kalet an Niv. 34. Torchañ a reas Pikou e zaoulagad ha neuze pasaat nerzhus. Ma tiflukas raktal an Niv. 34 eus donderioù e wele. Penn tev, divjod boullek ha joskennek outañ, entanet oa daoulagad hemañ gant an daeroù :

- O ouelañ ? eme Bikou, goustadik.
- Nann, a respontas an Niv. 34.
- Na me kennebeut, eme Bikou.

Ha neuze tevel ur pennadig.

- Neveziad out ? a c'houlennas Pikou.
- Ya.
- Me ivez. Ha n' anavezvez den amañ ?
- Nann, eme an Niv. 34.
- Na me kennebeut, eme Bikou.

Ur siouladenn c'harv ha marvus a gouezhas adarre e mor du an noz.

- Me a reer Pennc'hoad diouzhin, eme Bikou, e chuchumuchu bepred. Ya, Erwan Pennc'hoad a c'halver ac'hanon. Va gwir anv, avat, a zo Pikou.

- Ul lesanv neuze ?
- Mar kerez, met a-viskoazh on bet anvet Pikou. Me, va anv din a zo Floc'h, eme an Niv. 34, en ur vinc'hoarzhiñ dre an amc'houlouù glazard.

Tregerniñ a reas ar c'houkva gant ur bazadenn sec'h, skrijus ; ken na reas Pikou ha Floc'h bep a lamm war o c'hlud.

- Me a zo eus Louaneg, eme Bikou.

- Ha me eus Landreger, eme Floc'h.

- Pilet eo bet Landreger gant Louaneg, pevar ouzh daou, eme Bikou, stad ennañ.

108

- Ya, met Landreger, eme Floc'h o rebekat, ne oa ganti nemet eilc'hoarierien estren.

Chom a rejont un herrad, o selloù o parañ an eil war egile.

- Neuze 'ta, eme Bikou, te n' anavezez den amañ ?

- Den ebet.

- Ac'hanta, mar kerez e vimp ni mignoned hon daou.

- O ya ! eme an Niv. 34.

Ha Pikou neuze da embann, c'hwezhet e vruched ha reut gant al lorc'h :

- Skañvoc'h e vez an devezhioù kentañ da c'houzañv ur wech kavet ur c'heneil bennak.

- Gwir-bater, eme an Niv. 34, kendrec'het-holl gant komzoù ken bras.

- Va zad, eme Bikou, eo en deus diskleriet din ar wirionez-se. Va zad, ur pabor hennezh, paotr kaezh, ha n' eus ket daou eveltañ war an douar.

- Na va hini-me kennebeut, eme an Niv. 34.

War se e paouezas an Niv. 34 da ruflañ ha goude torchañ e zaoulagad ur wech diwezhañ c'hoazh, gant skouarn e c'houbenner, e vannas Pikou d' e dro kousket-mik.

Brezhoneg gant Per EVEN.

Ar C'habellig Ruz

gant ABEOZEN

Notenn. - M'ôn n' ouie na lenn na skrivañ. A c'halleg e ouie marteze un dek ger bennak. N'anaveze eta kontadenn Perrault nemet diwar glevout. Setu ma klevas Bisousig e vestrez o tisplegañ da Baotred an Tevenn doare Ploueskad. Netra eston e vije bet kemmet an dibenn gant ar bobl. E doare Skaer, war am eus klevet, eo koadourien o tistreiñ d' ar gêr a zeu war sikour ar C'habellig Ruz.

Goude lein ez eo deut M'ôn d' ober stamm en he fuch e goudor ar gabanenn gozh. Ar baotred a zo azezet war al leton en dit dezhi. Emaint a-zevri war-dro ar bigi bihan o deus bet er bloaz-mañ da c'hoari ganto e « toull ar chifretez », evel ma leveront, en tu-mañ da borzh Froudenn.

Me a zo o tommheoliañ war ar roc'h e-kichen hag, etre va malvennoù damgloz, e sellan outo o stardañ kerdin ha lien o c'hoarielloù hag e selaouan.

- Mat, paotredigoù, eme V'ôn, peogwir oc'h ken fur, me zo o vont da gontañ deoc'h istor ar C'habellig Ruz evel m' em eus e glevet gant va mamm-gozh.

Kabellig Ruz eo a veze graet eus ur baotrezig a oa o chom war blasenn an iliz e Ploueskad. He mamm eo a zalc'he neuze ar burev butun. Bepred e lakae d' he merc'hig ur boned gloan ruz war he blev melen.

Un deiz eta he mamm ha larout dezhi : « Kabellig Ruz, ret eo dit mont da Benn-ar-Prad da gas ur « ranig » d' az mamm gozh a zo war he gwele gant ar remm abaoe ur pennad ».

Me 'zo sur e kavit mat ar « raniged », ar c'houignoù-se a vez graet gant bleud gwinizh, laezh, vioù ha prun pe rezin sec'h da vare meurlarjez.

Mat, en amzer ma veve ar C'habellig Ruz hag he mamm-gozh ez oa c'hoazh bleizi er vro-mañ. Pell 'zo, avat, n'eus ket ken anezho.

Neuze ar C'habellig Ruz ha gwiskañ he boned gloan, he frileuzenn domm hag en hent dre ar maeziou.

110

« Mar fell da Vamm-gozh da zerc'hel da gousket ganti e c'helli chom, » eme he mamm diwar dreuz an nor.

E korn tro hent ar maeziou edo ur bleiz kozh o c'hortoz ar C'habellig Ruz. Aon a grogas er baotrez ouzh e welout eno, nemet e laras dezhi ar bleiz gant ur vouezh flour :

- Da belec'h ez it e-giz-se va merc'hig ? Mar dit war ar memes tu ganen-me, ni a raio hent asamblez.

- Mont a ran da Benn-ar-Prad, eme ar C'habellig Ruz, nebeutoc'h a aon dezhi en ur glevout komzoù ken dereat, da gas ur ranig d' am mamm-gozh a zo klañv gant ar remm war he gwele abaoe ur pennad.

- Neuze, eme ar bleiz, ni 'raio hent asamblez, rak me 'zo o vont da Sant-Eden.

Hag i o daou da dapout an hent bras betek Sant-Anton.

- Daoust hag unan bennak a zo o chom gant ho mamm gozh ? eme ar bleiz

dezhi p' erruent dija tost d' ar groaz.

- Nann, eme an hini vihan.

- Met, mar bez kousket ho mamm-gozh, n' hellot ket mont en ti, Kabellig Ruz, ha yen an amzer da chom er-maez ken na zihuno.

- O ! mamm-gozh ne vez morse prennet an nor warni, eme ar C'habellic Ruz.

- Mat, pa soñjan, eme ar bleiz, presetoc'h on eget na grede din. Me 'wel, diouzh an amzer, ez eo gwell din skeiñ dre an hent-treuz amañ, a-zehou d' ar groaz. C'hwi a yelo gant an hent bras betek an Ti Ruz, moarvat.

- Eveljust, eme ar C'habellic Ruz, disammet he c'halon memestra o welout ar bleiz o vont kuit.

- Mat, kenavo ur wech all neuze, eme ar bleiz.

- Kenavo, eme ar C'habellic Ruz. Hag e lavaras etre he dent, eviti hec'h-unan : « Hep kenavo, ya ! »

En Ti Ruz, e teuas da soñj d' ar C'habellic Ruz he doa bet daou wenneg digant he mamm. Mont a reas tre en ti eta da brenañ daou wennegad boñbonioù hag e chomas ur pennadig da varvailhat gant Mòn an Ti Ruz.

Pa skoas etrezek Penn-ar-Prad da c'houde, ez oa erru an noz. Hastañ afo a reas ar C'habellic Ruz evit erruout e ti he mamm-gozh a oa stok ouzh an hent-karr a gas d' an aod.

Dont a reas tre en ti, evel boaz, en ur grial war an treuzoù : « Me eo, Mamm-Gozh ! » N' oa ket ar goulou war elum. Evelato, pa dostaas ouzh ar gwele-kloz da bokat d' he mamm-gozh, e kavas d' ar C'habellic Ruz ez oa gwall zu dremm houmañ hag ouzhpenn-se gwall vlevék. He mouezh ivez a gavas cheñchet, pa lavaras dezhi he mamm-gozh :

- Diwezhat eo merc'hig-me: Diwisk da zilhad ha deus er gwele em c'hichen. Warc'hoazh vintin e vo abred a-walc'h dit mont d' ar gêr.

111

Ar plac'hig a sentas. Pa savas war ar bank, avat, da vont er gwele, n' hellas ket mirout da lavarout :

- O, Mamm-Gozh, nag hir e kavan ho tivrec'h fenozh !

- Evit derc'hel tomm dit ne vo nemet aesoc'h, va merc'hig, eme ar bleiz, hag e c'hoarzhe leizh e zent en ur soñjal e korfig tener ar C'habellic Ruz.

- O, Mamm-Gozh, nag hir e kavan ho tent !

- Evit da zebriñ aesoc'h eo ez eo, va merc'hig.

Hag e sailhas ar bleiz warni en ur foetañ diwarnañ an dilhad wele. Ar C'habellic Ruz a grie forzh, a c'hellit krediñ ha, dre un taol chañs, edo gwazed Penn-ar-Prad o tistreiñ eus an aod, bet o tennañ bizhin tonn. Dont a rajont buan en ti ha lazhet e voe ar bleiz a daolioù forc'h.

Debret oa bet ar vamm-gozh gant ar bleiz, ar C'habellic Ruz, avat, ne voe ket. Lod a lavar ez eo bet, met me ne gredan ket. Ur plac'hig re fur e oa-hi, bepred sentus ouzh he mamm, evel ma tleit c'hwi bezañ, paotred.

NOTENNOU**HOR C'HENEILED. -**

Gweltaz ha Gwehaela er Fur, mab ha merc'h da v-Max er Fur ha Gwilhamed C'hravallaou, a zo laouen da gas doare deoc'h a c'hanedigezh o breur bihan Ewan, en Henbont, d' an 28 a viz Kerzu 1954.

Hor mignon Jord Pennaod ha Françoise Maillard a zo bet dimezet e St Servan, d' an 12 a viz C'hwevrer, gant an Tad Patrick eus an Iliz Katolik Reizhkredennel. Hor gwellañ hetoù.

HOR C'HEF EVIT AR BLOAZ 1954

FREJOU	lurioù
Moulañ	683.640
Mizoù-post	13.324
Skoazell d' ar skrivagnerien gozh	10.000
Levrioù prenet	11.848
En holl	718.812

ENKEFIADURIOU	lurioù
Koumanantoù	430.167
Niverennoù gwerzhet	42.840
Profoù	189.148
Levrioù gwerzhet	102.304
Gounid deiziadur 1954	737
En holl	765.196

STAD AR CHEF	lurioù
Roll or bloavezhioù all	49.851
- Gounid 1954	46.384
Pezh a vank er c'hef	3.467

Setu roll an dispignoù hag an enkefiadurioù an tri bloavezh diwezhañ :

	DISPIGNOU	ENKEPIADURIOU	GOUNID
1953	491.048	484.210	-6.838
1952	417.401	479.574	+ 62.173
1951	428.549	387.014	- 41.535

Pezh a ziskouez eveljust he deus AL LIAMM gounezet tachenn. Gwelout a reer ivez ez eus bet gounid e 1954 (46.384 lur). Stad ar c'hef a zo yac'h : ar wech gentañ eo ne vank netra ennañ e fin ar bloaz, abaoe krouidigezh ar gelaouenn (3.467 lur ne gontont ket...). N'hellfemp ket lavarout se paneve brokusted hor profourien (sifrenn ar profoù 1954 a dosta da 200.000 lur). Ra vint trugarekaet a wir galon.

Souezhet e c'hell bezañ hol lenner gant sifrenn al levrioù gwerzhet : an arc'hant-se a zo deut dreist-holl diwar werzh ar « Barzeaz ». A-hend-all, priz faturenn al levr-mañ a zo aet da greskiñ sifrenn ar moulañ e taolenn ar frejoù.

Al Liamm he deus moulet en he niverennoù : e 1954, 474 pajenn vrezhonek ; e 1953, 504 ; e 1952, 432 ; e 1951, 464.

WAR-DU AR 500 KOUMANANTER. -

Setu penaos he deus kresket niver ar goumananterien abaoe Meurzh 1953 :

MEURZH 1953	357
DU 1953	376
C'HWEVRER 1954	385
EBREL 1954	409
MEZHEVEN 1954	413
GOUHERE 1954	419

HERE 1954	432
DU 1954	447
KERZU 1954	452
GENVER 1955	456

Kalonekaus eo. Strivañ a rimp d' ober gwelloc'h c'hoazh er bloañ-mañ. Ha spi hon eus e vimp skoazellet mat evit se evel warlene.

PROFOU.

- Degemeret hon eus e-korf an daou viz diwezhañ
KERZU 1954.

- Yann Thomas, 1.000 lur ; Jozeb Peneg, 1.000 ; Herri Tardy, 9.000 ; A. Noury, 4.000 ; Kerlann, 500 ; Yann Ezel, 10.000 ; L. Bothorel, 500 ; F. Kemener, 500.
War un dro, 26.500 lur.

GENVER 1955.

- Yann Kergren, 100 lur ; F. Even, 1.060 ; H. Floc'h, 200 ; B. Assicot, 500 ; J. Abarnou, 500 ; Per Manac'h, 500 ; J. P. D'Haese, 500 ; P. Tangi, person, 200 ; A. Gwilhou, 2.000 ; Job Mens, 1.650. War un dro, 7.150 lur.

LIZHIRI. -

« N' eo ket gant menozioù hepken - ha pegen kaer e vefent - e c'heller saveteiñ ur Bobl. Iwerzhoniz o deus lavaret kement a c'heller lavarout diwar-benn ar Vro, ar Yezh, hag all, hag all. Dibunet o deus prezegennoù entanet ha kinniget raktresoù e-leizh. An Ober avat, n' eo ket bet o vont keit-ha-keit gant ar Meiz. Ganeomp e c'hell c'hoarvezout gwashoc'h c'hoazh, ma ne reomp ket hor seizh gwellañ evit ma krogo ar brezhoneg er vuhez kevredel hag arboellerezhel, evit ma astenno e veli warno, hepdale. Anez-se ar Sevenadur Breizhek emaoomp o sevel n' en devo gwrizienn ebet, talvoudegezh ebet, ne vo ket ur gwir sevenadur, n' hor bezo graet nemet foraniñ amzer ha liv-du evit un toullad bourc'hizion peget c'hoazh enno un doare romantelezh.

114

« Pezh a c'heller tamall ouzh ar Bleun-Brug eo kement-mañ : hogos dalc'hmat e vez staget ar brezhoneg ganto ouzh an amzer-dremenet hag ouzh an eurvezhioù-diskuizh. Ne ziskouezont ket ar brezhoneg er vuhez pemdeziek, el labour, er stourm evit ar Frankiz. (Ha penaos e c'hellfent hen ober bremañ, peogwir o deus aon da gomz eus ar Stourm-se ?) En abeg da se, seul aliesoc'h e vo graet bodadegoù bras evit lakaat an dud da estlammiñ dirak gwellañ rimadellourien, kanerien, sonerien, c'hoarierien ha korollerien ar vro, seul anatoc'h e hañvalo bezañ d' ar bobl n' en deus ar brezhoneg mann d' ober gant ar vuhez wirion, ar vuhez fetis.

« Pezh a c'heller tamall ouzhimp a zo heñvel a-walc'h : daoust ma klaskomp mont donoc'h-donañ e kudennoù krisañ hor pobl, re lennegel e chom hor strivoù. Tud a bluenn omp a-raok pep tra. Arvestourien kentoc'h eget savourien. Kredñ a reomp e galloud ar menozioù digorf. A-benn an diwezh, ha zoken pa « livomp » ar gwirvoud evel m' emañ, war an dachenn sevenadurel e chomomp. Hag e-lec'h lakaat hor c'havadennoù sevenadurel da vagañ ha da binvidikaat buhez fetis hor Pobl, sunañ a reomp buhez ar bobl da dennañ diouti danvez lennegel, difetis ha distag.

« N' emeon ket amañ oc'h ober fae war ar Sevenadur. Met, d' am meno, didalvez eo an Anaoudegezh keit ha na zigor ket an hent d' an Ober.

« A drugarez d' AR VRO eo bet addigoret hent an Ober. Ur wech c'hoazh, fiziañs am eus e c'hellor evel-se lakaat an diviz da vont en dro etre ar Bobl hag an Emsav, ha dirouestlañ un toullad kudennoù, da gentañ-holl hini ar Meiz hag an Ober. Peur e kemerimp levezon war an tachennoù arboellerezhel, micherel, kevredel, sindikadel... »

P.R.G.

« Gant kalz a blijadur em eus lennet niv. 47 ho kelaouenn leun a bennadoù kaer meurbet : barzhonegoù ken fromus Jakez Riou, pennad Y. Drezen gwir skeudenn tud ar mor, kontadenn M. Klerg leun a spered tregeriek, prederiadenn Y. Olier, h.a. Gant mall e c'hortozan an niverenn gentañ da zont er-maez. »

Breur C.

HON NIVERENN DIWAR-BENN ISRAHEL. -

« Lennet em eus gant evezh an daou lizher embannet war niverenn diwezhañ « Al Liamm ». Ur blijadur eo bet din gwelout e vez bremañ tamallet ouzomp bezañ paeet gant ar Yuzevien : e-pad pell amzer a-walc'h eo bet tamallet ouzh an emsav bezañ paeet gant an Alamanted : poent e oa cheñch.

« Israhel, hervez hor c'henvroad J., a zo bet savet gant arc'hantourien etrevroadel. An dra-se a zo diwir penn-da-benn. Ar Yuzevien o deus roet sikour da Israhel a zo bet, da gentañ ha dreist-holl, tud paour o chom e gettoioù Polonia pe e karterioù dister New-York - dres evel m' eo bet sikouret an I.R.A. gant Iwerzhoniz paour kêrioù bras an Amerika. N' eo ket gant arc'hant eo bet krouet Israhel : diazezet ha dieubet eo bet gant kalonegezh e vugale. Stourmet o deus Israheliz, war un dro, ouzh daou enebour kreñv-spontus : ar Saozon hag an Arabed. Trec'het o deus : doujañs, mar plij !

« Ar gentel vrasañ a c'hell Israhel reiñ deomp a vo ur gentel a gadarned. Hag eus ar gentel-se hon eus ezhomm muioc'h eget eus forzh petra all. Bez hon eus tud speredek, tud fur, tud fin (pe a gred bezañ), tud ijinek : ar pezh a vank eo tud kalonek. Kemeromp skouer war Israhel yaouank : kemeromp skouer war baotred an Irgoun, ar Skol-Veur hebreek, ha getto Varsovia. Dieubet o deus o bro, saveteet o deus o yezh. Pe, pa ne oa tra all ebet d' ober, o deus gouezet mervel kalonek, pa 'z eo ken aes « ober al lost » gant ar re all e toull dor ar bourev.

« A-hend-all, ne welan ket petra en deus ar Grumbach bihan meneget gant J. D. R. da welout gant Israhel : n' eo hennezh nemet un trubard, hag en deus mezh gant e vro ha gant e ouenn. Trubarded a vez kavet e pep bro. E Breizh muioc'h c'hoazh eget e lec'h all. Met e nep lec'h ne vez barnet an dud all diouto. »
P. D.

115

« N' on ket bet estonet gant ar pennadoù hoc'h eus resevet diwar-benn niverenn Israhel. Kudenn ar Yuzevien hag hon hini a zo disheñvel bras. Pa na ve nemet dre an arc'hant bras a vez dispignet d' o derc'hel en o sav. Gant an dekvedenn eus ar miliardoù-se petra hor befe ni gallet sevel e Breizh ! Ar Yuzevien, ur skouer evidomp evit an dalc'husted, hogen nemetken. Klemmus p' emaint dindan, didruez krenn pa zeuont war c'horre. N' hon eus tra da c'hortoz eus ar ouenn-se. Kement-se ne vir ket ouzh an niverenn se da vout kelennus-dreist. Digor a-walc'h e tle bezañ spered ur Breizhad dihun da zegemer kentelioù eus n' eus forzh pe du.

F. E.

« Souezhet on bet gant ar rebechoù hoc'h eus resevet abalamour d' ho niverenn diwar-benn Israhel. D' am soñj talvoudus-tre oa evit ar Vretoned merzout penaos ur bobl, daoust pegen izeloc'h egedomp e oa kouezet, divroadelet ma oa debaoue kantvedoù, heskinet hep ehan, a zo deut a-benn, gant harp arc'hantourien etrevroadel marteze, met a dra sur gant karantez ha feiz don lod eus e vugale, da adsevel ur yezh marv.

« Gouzout a reomp mat perzhioù fall ar Yuzevien, perzhioù fall ur bobl sklavez e-pad re bell marteze, met siouazh, pegement a Grumbach n' eus ket e Breizh !

« Daoust pegen diaes e c'hell bezañ evidomp, abalamour d' hon dispriz evit ar spered yuzev dre holl, anzav ar skouer a reont deomp, bezomp leal a-walc'h evit hen ober. »

M. K.

« Diwar-benn rebechoù lennerion 'zo a-zivout d' ho niverenn gouestlet da Israhel, n' on ket a-du ganto. Evelato n' on ket Yuzev-gar tamm ebet, met doujañs am eus ouzh an neb en deus resped ouzh e hendadoù hag en deus kalon a-walc'h d'hen laveront ha da stourm, n' eus forzh penaos, evit e vroadelezh. Se o deus graet ar sionisted ha n'int ket da vezañ kemmesket gant ar Yuzevien a bep Bro a gar an arc'hant hepken. Skouer peb pobl o strivañ evit e zieubidigezh a zo mat da vezañ anavezet gant broadelourien Breizh ha pa ne vefe ket o stourm hag an danvez anezhañ a seurt gant hon re end-eeun. »

Y. P.

« Va gwellañ gourc'hemenoù evit niverenn Israhel. Un dra vat eo bet gwelout « Al Liamm » oc'h embann un niverenn diwar-benn ur vro n' he deus netra

da welout gant hon hini met a rankomp kemer evel skouer. Ar spered ledan a ziskouezit aze a zo un taol d' ar spered strizh ha kintus a nac'h gwelout ar bed evel m' emañ ha ne zalc'h ket kont eus emdroadur an istor. Mat-tre eo.

« Un eil boent eus va lizher a vo diwar-benn ar gelaouenn hec'h unan. Seblantout a ra din ez eo erru ganeoc'h en e stad uhelañ an azeulerezh evit hor skrivagnerien gozh - kavout a ra din e vez ankounac'haet ar re yaouank - dianavezet zoken ha lezet a-gostez. Anvioù nevez ! Oberennoù nevez ! Re a lec'h e vez roet da studiadennoù evel ar gouezeleg. Pelec'h emañ ar c'hontadennoù, ar pennadoù bev diwar-benn Porzh an Oriant da skouer, darvoud ar mareoù bras. Roit dimp statistikoù, studiadennoù diwar-benn ar c'henwerzh, ar peskerezh, h.a. »

G. E.

116

D' ar pennad diwezhañ-mañ e respontin aes-tre n' eo ket hol labour nag hor pal. Lec'h ar studiadennoù-se hag ar statistikoù a vo kentoc'h er gelaouenn « Ar Vro » hon eus savet nevez zo evit se.

DIWAR-BENN VA ZAMMIG BUHEZ. -

« Edon o paouez kas deoc'h ul lizher hag ur bostchekenn p' eo degouezhet ganin ho lizher c'hwi ha « Va Zammig Buhez ».

« Bloavezhioù zo n' am boa ket bet ur seurt plijadur o welout ul levr brezhonek dirazon. Plijus eo d' al lagad, moulet kempenn gant nebeut a fazioù. Hag an danvez a zo un dudi da lenn : bev, drant ha kizidik war un dro. Ha pebezh spered dieub o ren pluenn an oberour ! ur frealz en un amzer ma santer stok ouzhimp ur moustrevezh zo bet, hini ar jakobined deut war laez, da c'hortoz ar moustrevezh da zont a vo Doue 'oar pehini. Ne gredan ho pefe graet fall lezel gant eñvorennoù Jarl Priel e-leizh a stummoù tregeriek. Re c'hwennat war an tu-se en dije tennet digant « Va Zammig Buhez » un tamm eus he saour. An doare-skriavañ unvan ya. Hogen ar brezhoneg eeun a zo dispar evit ar re m'eo bet dibabet evito, ne deo ket avat graet evit an holl hag evit pep seurt skridoù. Da vloaz e kinnig Jarl Priel reiñ dimp an eil lodenn eus e eñvorennoù. Ne gredan ket e teuo a-benn gant un eil levrenn. Un trede hini a vo ret dezhañ d' am meno. Ma ne ra ket berzh al levrenn gentañ ne vo netra da zastum nemet lezel ar vrezhonegerien ziwezhañ da valbouzañ dirak atredoù o bro garet, ha moulañ dezho war baper pakañ « Viens Poupoule » ha « KouSk ». Hag awalc'h pell 'zo. »

F. E.

« Kaer kenañ eo « Va, Zammig Buhez ». Ar brezhoneg n' eo ket ken « ur paour-kaezh yezh paour ! »

V. B.

« Laouen-bras oun bet da welout o tegouezhout « Va Zammig Buhez » evel ma oa net prometet. Kaer eo ar paper, ar mouladur brav ha dibikous, ha chichant liv jeraniom ar golo. Ur menoz mat eo bet ivez sinañ pep levr, evel un destenn a vignoniez e-keñver pep lenner eo. N' am eus ket bet amzer betek-hen d' e lenn met sur oun am bo kalz a blijadur, brezhoneg J. Priel a zo ken yac'h ha buhezek. »

M. K.

« Emaon o paouez resev « Va Zammig Buhez » ha laouen on bet 'vel ur bugel gant e galanna. N' eo ket alies e welomp ul levr e brezhoneg gwisket ken brav. Gant ma vo breur henañ ur familh niverus.

Lennet am boa gant ar brasañ plijadur ar pennadoù embannet gant « Al Liamm » ha mall am eus da c'houzout petra 'zo warlerc'h. »

I. M.

117

« Lennet am eus « Va Zammig Buhez » gant kalz a blijadur ken diaes eo bremañ kavout brezhoneg skrivet gant awen ha spered breizhat ken eo evidomp un dihan bras hag un diskuizh bras kemer oberoù Jarl Priel. »

T

« Da gentañ mil bennozh Doue deoc'h evit al levr ruz-flamm kaer-se ha va hetoù gwellañ evit respont d' ar re a gasit d' ho mignoned e fin rann gantañ « Va Zammig Buhez ».

Ha bremañ e c'houlennin didruez, peur e teuy an eil levrenn ? Me soñj e

tiwano c'hoazh, ma vez youl Doue meur a oberenn a-bouez dindan ho torn., »
A.

« Lennet am eus d' ar red ha gant meur a gofad c'hoarzhin « Va Zammig Buhez ». Adkavet em eus en ho levr gerioù ankounac'haet ganin abaoe n' emañ ken e Treger ha desket meur a hini all. Spi am eus e root dimp an eil lodenn e-giz prof Nedeleg. Salv ma roio an Aotrou deoc'h yec'hed ha kalon da genderc'hel. »
A. A. C.

« Lennet am eus ho levr « Va Zammig Buhez » gant kalz a blijadur. Al levr-se, hep mar ebet, a zo gant ar re wellañ ha dudiusañ a zo bet skrivet e brezhoneg. Ar pennadoù diwar-benn Brest a zegas din soñj eus traoù am eus anavezet. Darn eus an dud a venegit am eus klevet komz anezho mil gwech gant va zad, a oa ivez war al listri-brezel. Ret e vo bremañ skrivañ hag embann buan ar c'hendalc'h eus hoc'h eñvorennoù. Gant ho pezhioù-c'hoari e reont enor bras d' hol lennegezh. »
R. H.

Evel just levr Priel en deus plijet d'an dud o deus e brenet, dreist-holl ar mouladur war Rives. Ar mouladur-mañ, hanter-kant, a zo bet diviet diouzhtu. Daoust da se ha da dalvoudegezh bras an oberenn, n' eus ket bet gwerzhet c'hoazh kant levr. Sklaer eo n' hellimp ket kregiñ da voulañ an eil levrenn brometet a-raok ma vo bet paeet an hini gentañ.
Goulenn al levr digant : P. Bodenan, 3, Chemin des Potiers, Ergué-Armel, Quimper.

REIZHADURIOU, - E levr Priel lenn : ,

Gant e wreg (e-lec'h gant e vieil), p. 34, lin. 22.

Ar brezel eil diwezhañ (e-lec'h ar brezel elwezhañ), p. 122, lin. 26.

Lost mailhard (e-lec'h lost malart), p. 138, lin. 25.

Korntroiañ (e-lec'h kontrollañ), p. 166, lin. 110.

Et votre rire (e-lec'h et votre tire), p. 180.

AR VRO. -

Div niverenn, gentañ « Ar Vro » a zo deut er-maez. Degemeret int bet mat-tre. Kalz koumananterien a zo deut. Ha, pezh a zo un dra a-bouez, ul lodenn vat eus ar re-se ne oant ket koumanantet d' « Al Liamm » en a-raok.

Goulenn a reomp gant hor mignoned kenderc'hel d' hor skoazellañ. Dre zastum evidomp koumanantoù en-dro dezho. Dre brenañ ur pakad skouerennoù eus pep niverenn evit gwerzhañ pe reiñ d' an dud a anavezont. Dre gas deomp pennadoù berr. Dre gas deomp keleier ha troc'hadennoù-kazetennoù. Dre gas deomp lizheroù da zisplegañ o menoz diwar-benn ar gudenn-mañ-kudenn.

An div niverenn gentañ eus « Ar Vro » a zo bet kaset da holl goumananterien « Al Liamm ». Ne vo kaset an trede niverenn nemet d' ar re o devo paeet o c'houmanant.

Koumanant : war baper mat : 500 lur ; war baper ordinal : 350 lur.

Kas an arc'hant d' an Dimezell Saint Gal de Pons, rue des Salles, Guingamp.
C.C.P. 519-40 Rennes.

118

POUR RA TRICHIN. -

War niverenn 76 kelaouenn Bleun-Brug Bro Leon e ro an Ao. Seite ur roll eus ar c'helaouennoù brezhonek, n' eus barnadenn ebet war-lerc'h nemet evit teir anezho. Setu int :

« Bleun-Brug ». Ar gelaouenn ar muiañ lennet,

« Al Liamm ». Kelaouenn lennegel evit ar re n'o deus ket aon rak ar brezoneg dies.

« Hor Yezh ». Bep tri miz. Brezoneg Al Liamm.

« Ar Vro ». Kelaouenn nevez embannet gant Al Liamm.

War-lerc'h an evezhiadennoù-se e klemm an Ao. Seite e vije dizunvaniezh. Evit pezh a sell niverennoù diwezhañ Al Liamm ne gavan na sirius na zoken leal barnadenn Bleun-Brug Bro-Leon :

« Al Liamm kelaouenn lennegel evit ar re n' o deus ket aon rak ar brezhoneg diaes ». Ar pennadoù burutellañ a vez tenn e pep yezh ha ne vezont ket

skrivet evit tud dizesk peurvuiañ. A-hend-all n' eo ket graet ar gelaouenn penna-benn gant seurt pennadoù. Lakaet a gostez un niverenn ispisial evel an hini a ginnigan hiziv (ar buruteller en dije graet mat gortoz) e vez e-barzh Al Liamm skridoù liesdoare hag e c'hell pep hini dibab e-touesk 30 pajenn ar re a zere outañ. E gwirionez ne vefen ket feuket o klevout ez eo re ziaes pe re uhel Al Liamm. Er c'hontrol. Met feuket e vezan o klevout gevier aozet a ratozh rak, evit gouzout diwar beseurt digarez en doa kavet mat buruteller B. D. embann ar vruderezh hegarat-se em eus kemeret niverennoù diwezhañ Al Liamm.

En niverenn 47 em eus kavet 17 pajenn gant Jakez Riou. Bez ez eus 8 pajenn gant Youenn Drezen, ur gontadenn-bobl eus Bro Dreger dastumet gant an Ao. Klerg a gemer 22 pajenn, pennad ar Barzhig en deus 6 pajenn. Lakaomp e vije diaes ar peurrest peogwir ez eo skrivet gant tud yaouank, chom a ra 23 p. burutellerezh diwar 96 en holl.

En niverenn 46 ez eus 5 pajenn gant Drezen, 10 gant Abeozen, 9 gant Jarl Priel, ur son-bobl 3 bajenn, 2 bajenn gant Job Jaffre, 5 pajenn notennoù. Ar pezh a chom (20 pajenn) a zo studi.

En niverenn 45 ez eus **teir** bajenn barzhonegoù, 5 pajenn gant Drezen, 35 gant Abeozen, 6 e brezhoneg eeun, 9 gant notennoù. Chom a ra 10 pajenn studi.

Daoust hag e vije deut ar c'hiz, a nevez 'zo, da embann d' ar pevar avel ez eus peadra spontañ dirak brezhoneg Jakez Riou, Jarl Priel, Youenn Drezen, Abeozen pe Klerg ? Pe marteze buruteller Bleun-Brug n' en deus ket lennet Al Liamm ?

A-hend-all, perak lavarout gevier ?

Krediñ a ran e c'hell pephini, ma oar lenn brezhoneg, kavout e vouedenn e-barzh Al Liamm hag ar 456 lenner n' o deus ket aon azo aze evit respont.

« Bleun-Brug » a zo eilet war un ton uheloc'h er gelaouenn vreizhat all « Ar Soner » niv. 63. Reiñ ar a ra P. Monjarret an abegoù pouezus a zo da nac'hañ ouzhimp ar skoazell a c'houlennemp evit moulañ hol levrioù bugale hag hol levrioù-skol. Peadra zo da lipat e vourroù. Setu amañ ar pennadoù saourusañ :

« Vous êtes restés partisans d'une orthographe refusée par l'Education Nationale, et vous avez pris position contre l'orthographe, contre les orthographes autorisées par ce même Ministère... »

119

« Croyez-vous que les Comités de Fêtes, qui nous ont autorisés à quêter pendant les spectacles qu'ils organisent, renouvelleraient cette permission, s'ils savaient qu'une partie des fonds perçus cette année fût destinée à un organe breton de teinture politique ? »

« Croyez-vous que les « termaji » et les saltimbanques que vous nous accusez d'être, tendraient à nouveau la main, s'ils savaient qu'une seule piécette fût destinée à ceux qui les ont insultés ? »

« Croyez-vous enfin que la générosité du peuple, de ce peuple dont vous ignorez les défauts et les qualités, et dont vous semblez ignorer jusqu'à l'existence, ne se tarirait pas subitement, s'il apprenait qu'une part de ses dons fût destinée à autre chose qu'à l'enseignement du breton d l'école ? »

« La loi sur l'enseignement du breton est loin d'être satisfaisante. Son application est sabotée, constamment contrée. Je le sais aussi bien que vous, mieux que vous probablement. Mais ce n'est pas l'attitude méprisante et contemplative d'attentiste, que vous avez adoptée, votre opposition stérile à ce qui se fait malgré tout, votre ignorance voulue des possibilités d'oeuvrer utilement pour une cause que vous prétendez défendre, qui nous persuaderont de la légitimité de votre position. »

« J'ai préféré me ranger aux côtés de ceux qui ont saisi la moindre occasion de travailler utilement pour l'enseignement de notre langue. Ils sont gens pratiques et non rêveurs. »

« Quant à vous, vous semblez attendre la réalisation des beaux rêves, que tous les défenseurs du breton ont fait et font encore, pour vous mettre à l'ouvrage ! »

Sans commentaires, evel ma lavar ar C'hallaoued.

Doe hepken a anavez soñjoù kuzh pep den hag o c'hompren. En niverenn da heul eus Ar Soner e kaver dindan sinatur Jos P. ur pennad diwar-benn niv. 47 Al Liamm. Meuliñ a ra barzhonegoù Jakez Riou ha menegiñ pennad Youenn Drezen «

Porzh ar Gellveneg » a vo embannet diwezhatoc'h e-barzh Ar Soner. Trugarez da Jos P. evit ar vruderezh dic'hortoz-se.

En niverenn 65 eus ar memes kelaouenn e kaver troidigezh Porzh ar Gellveneg. En dibenn ez eus an notenn-mañ sinet Polig : « An danevell emaooc'h o paouez lenn a zo bet embannet er gelaouenn Al Liamm, miz Gwengolo-Here, tennet eo eus « Rozenn ar Gellveneg », romant va mignon kozh Youenn Drezen, a-vepred skoazeller B.A.S.

Youenn Drezen e-unan a anzav n'hell ket en e droidigezhioù reiñ sonerezh ar brezhoneg nag e saour..

« Ar Soner » ne c'hell nemet erbediñ d' e lennerion o c'houzout brezhoneg, ha niverus int, klask kaout ar skrid orin evit gellout tanvañ er yezh m' eo bet skrivet taolennadur leun a vuhez ar Porzh Bigoudenn gwelet gant un den eus ar Vro ha neket gant un tourist o tremen. »

Lavarout a ran ouzhpenn e c'hell al lenner nevez-se kavout plijadur o lenn pennadoù all e-barzh Al Liamm. Trugarez eta d' ar Soner evit ar pour warlec'h an trichin.

Trugarez ivez d' ar c'helaouennoù all a gendalc'h da vrudañ Al Liamm hag hon levrioù. En o zouez « Douar Breizh », « La Croix du Dimanche », « Ouest-France » ha « Les Nouvelles » o deus embannet ur pennad hir diwar-benn Priel. R.H.

UR GOULENN. -

Daoust hag e vije e Breizh ur marc'hadour levrioù a rafe ouzh al levrioù brezhonek evel ouzh ar re c'halleg. Da lavarout eo unan ha ne guzh ket anezho en un armel pe en ur c'horn bennak, a laka anezho war ar stalennoù evel al levrioù all a-wel d' an holl hag o diskouez en e werenn ken alies hag al levrioù gallek ? Gwechall e oa unan e Roazhon (Ti Merrien) a ziskoueze dalc'hmat levrioù e brezhoneg en unan eus e brenestroù. Ma 'z eus c'hoazh unan e Breizh a rafe kemend-all e karfemp e anavezout.

BARHAZ KERVERZIOU. -

O vezañ ma n' en deus ket kavet trawalc'h a rakprenerion evit moulañ Barzhaz Kerverziou en deus kinniget dimp A. Even e voulañ e-barzh « Al Liamm », ar pezh a reomp gant plijadur. Un nebeut skouerennoù a zo bet tennet ouzhpenn ; ar re a fello dezho kaout unan n' o deus nemet kas o skod da Ber Bodenan, 3, Chemin des Potiers, Ergué-Armel, Quimper ; C.C.P. 212-23 Rennes.- War Arches : 1.000 lur. War Alfa : 600 lur. Paper boutin : 400 lur.

UR GEVBEDIGEZH KENWERZH BREIZHAT OC'H OBER GANT AR BREZHONEG. -

A-gevret gant un trakt e galleg o kinnig montroù, pluennoù-feunteun ha gwiskamantoù, an Union Commerciale et Financière, 99, rue Saint-Lazare, Paris, he deus kaset al linennoù-mañ e brezhoneg :

« Gant amzer ar gouelioù o tont e kinnigomp deoc'h marc'hadourezh a-zoare evit ur priz diaes da gavout en ur stal.

Skrivit deomp eta, hag e vo unan ac'hanomp o vont betek ho ti evit diskouez deoc'h an traoù a werzhomp.

An traoù a brenit, e c'hellit paeañ anezho diouzhtu pe dindan un nebeut mizioù (hep tamm kresk-priz ebet).

A bremañ, o c'hortoz kaout keloù diganeoc'h hag ho kwelout hepdale e lavaromp deoc'h :

NEDELEG LAOUEN

HA

BLOAVEZH NEVEZ MAT ! »

Ra vo heuliet ar skouer vat gant kalz re all !

GWERZH AL LEVRIOU BREZHONEK. -

E stalioù an Itron Kemere ez eus bet gwerzhet e-doug 1954, 483 levr. Setu ar roll : « Le Breton par l'image », 105 ; « Mots du breton usuel », 77 ; « Yezhadur », Roparz Hemon, 64 ; « Méthode rapide », Roparz Hemon, 47 ; « Cours élémentaire », Roparz Hemon, 26 ; « Geriadur brezhoneg-galleg », Roparz Hemon, 22 ; « Geriadur galleg-brezhoneg », 16 ; « Yezh hon Tadoù », 14 ; ha levrioù all dre hiniennoù, dreist-holl « An ti Satanazet », « Troioù kamm Alanig al Louarn » ha « Kleier Eured ».

Da vare Nedeleg ez eus bet graet ivez div diskouezadeg, unan eus oberennoù

priajoù M. ar Petillon hag un dibab eus re R. Killivig ; e pephini e oa an holl skritelloù e brezhoneg.

NEDELEG GANT BRETONED PARIZ. -

Kerlann a gas dimp keloù eus an doare m' eo bet lidet gouelioù Nedeleg e Pariz. Desket zo bet d' ar vugale kanaouennoù Nedeleg ha dañs pastored Poullaoen. Ur c'hraou bev a voe graet. Ar vugale gwisket gant krec'hen deñved, gant saeoù gwenn (an aelez) a reas ur « mim » : ar ginivelezh. Ar bastored a zañsas dirak ar c'hraou hag a ginnigas d' ar Mabig Jezuz, an oan, ar skudellad laezh hag ar bara segal hervez ar son. Goude se e voe roet ar prizioù da vugale ar skol vrezhonek, hag un tamm tra bennak d' an holl re all diouzh ar wezenn Nedeleg. Goude se e voe lavaret oferenn ar Pellgent gant ur manac'h gwenn yaouank.

121

UL LEVR NEVEZ DA VEZAÑ MOULET. -

« E skeud tour bras Sant Jermen » eo an anv en deus roet hor mignon Yeun ar Gow d' al levr eñvorennoù enmañ o paouez skrivañ. Ouzhpenn pennadoù plijus diwar-benn doare-bevañ tud Pleiben war-dro 50 vloaz 'zo, e vo kavet c'hoazh ennañ, kement-se holl war-hed un 250 pajenn bennak, darvoudouigoù hag istorioù fentus ha dudius savet e brezhoneg gwevn ha digatar an tolead-se.

Ne vo ket lakaet al levr e gwerzh el levrديوù ha, rak-se e peder ar re o devo c'hoant d' e rakprenañ da skrivañ d' an oberour : Y. Le Goff, Keranna, Gouezec (Finistère). Kerkent ha ma vo bet kavet rakprenerien, a-walc'h, war-dro un 300 bennak, e vo embannet al labour ha kaset d' ar re-mañ dre ar post. N' ouzer ket c'hoazh pegement e kousto pep skouerenn, seizh pe eizh kant lur moarvat. Roet e vo diwezhatoc'h ar priz eeun da c'houzout.

AR GRASOU. -

A drugarez d' al levrig « Pedennoù evit un noz-veilh gant un den marv », embannet daou vloaz 'zo gant Yeun ar Go, e vez kendalc'het gant ar c'hiz santel da bediñ, e brezhonek, evit ar re varv war ar varvskaoñ. 3.000 skouerenn a oa bet moulet. 100 lur eo ar pezh ha distaol a vez pa brener dek skouerenn war un dro.

Evit kaout al levrig, skrivañ da Y. Le Goff, Keranna, Gouezec (Finistère). Kont-post 126-68 Roazhon.

HON ILIZI. -

Degemer a reomp ar gazetenn drimiziek « Hon Iliz », embannet gant Iliz Keltiek Reizhkredennel (Ortodoks) Breizh, renet gant an Tad Padrig. Koumanant, 4 niv. : 100 lur, M. Gérard, 23, rue de Balzac, Rennes. C.C.P. 65-89 Rennes.

LEVRIOU, KELAOUENNOU, KELC'HLIZHIRI. -

Resevet hon eus :

« Ar bedenn evit Ar Vro », kannadig o reiñ keloù eus al labour sevenet gant an Ao. Floc'h evit pezh a sell embannidigezh Ar Bibl. Kemenn a ra d' an dud ez eo bet embannet Aviel Sant Yann dindan stumm ul levrig liesskrivet a 98 pajenn. Keleier all ken plijus a c'heller lenn e-barzh. Goulenn digant an Dll St Gal de Pons.

« En Had », kelaouenn liesskrivet e gwenedeg. En niverenn-mañ e kaver ur pennad digeriñ gant Kidna, barzhonegoù, pennadoù berr a bep seurt ha lizhiri al lennerion. Ne gredan ket barn yezh « En Had », dre ma n' on ket gwenedour.

Kelaouennig an tourism e Breizh « Arvor », renet gant J. Coraud, a ro diskleriadurioù diwar-benn kêrioù Breizh evit an estrenien.

E « Teangadoir » kelaouennig moulet gant Pdraig O Broin, 52 Derwyn Road, Toronto 6, GL. 7461, hag a zo skrlvet dreist-holl e gouezeleg e kaver Lavaroù koz a Vreiz Izel tennet eus ar « Revue Celtiques ».

120

Resevet hon eus ivez trede mouladur « Ugent kanaouenn skol » gant Taldir. Koust a ra 180 lur. Embannet gant Ti Lemoine et Cie, Paris. C.C.P. 54-31, Paris,

17, rue Pigalle (9').

« An Tribann » embannet gant P. Loisel hag a drugarekaomp da genderc'hel d' ober bruderezh evit Al Liamm hag evit Ar Vro.

« La Bretagne Réelle » a gendalc'h da embann pennadoù plijus meur a wech, da skouer en niverenn diwezhañ unan tennet eus ar gelaouenn euskarat : « Elgar ». Kavout a reer ivez e niverennoù all pennadoù a-du gant ar brezhoneg, a-enep ar brezhoneg, a-du gant folklor hag a-enep. Ha meur a wech gwirionezioù n' eus nemet ar gelaouenn-se a gred o diskuliañ pe a fell dezhi o lavarout.

Resevet hon eus ivez niverenn 5 « Gwirioù Breizh » e bro Wenrann hag An Naoned, hag a zo pennadoù plijus-tre e-barzh embannet gant brogarourien Bro Naoned.

E-barzh Ar Soner lenn « Idylle à la fontaine » gant Youenn Drezen ha pennadoù a sell ar Sonerion. N'eus ket a vrezhoneg siouazh !

SKOL. -

Niverenn 2 « Skol » a zo pouezus-tre. Embann a ra ur studiadenn klok diwar-benn ar gelennadurezh e Bro-Friz. Ar pennad a zo savet gant an Ao. Kalvez a za bet a-ratozh kaer e Bro-Friz evit studiañ ar gudenn e-pad daou viz. Ar re a fello dezho kaout ur respont war gudennoù an divyezhegezh a ranko lenn ar studiadenn-se.

Mat-tre eo ober ur bajenn evit aliañ an tiegezhioù brezhonek. Niverenn tri « Skol » a vo anezhi ul levrig douaroniezh Vreizh savet gant A. Guilcher, kelenner e Skol-Veur Nancy, ha lakaet e brezhoneg gant F. Kervella. Koumanant da « Skol » 400 lur. Abbé Le Calvez, Directeur Skol Sant Erwan, Plouezec. C.C.P. 863-85 Rennes.

AVIEL SANT YANN. -

Derc'hel a ra Maodez Glanndour gant embannadur ar Bibl. Goude Aviel Sant Mazhe, Koheleth, ha Diskleriadur Sant Yann, setu bremañ Aviel Sant Yann ; troet eo bet gant Maodez Glanndour ha M. Klerg. 98 pajenn roneoskrivet a zo anezhañ. Evel boaz ez eo bet moulet gant kalz a aked. Evit kaout al levrennoù-se eus ar Bibl, skrivañ d' an Dll St Gal de Pons, 48, rue des Salles, Guingamp. C.C.P. 519-40 Rennes. Priz pep skouerenn : 250 lur, ha 30 lur mizoù-kas.

WAR HENT BIRIBI. -

Ar pennad-mañ a zo tennet eus romant hor mignon Edwarz Ollivro « Pikou mab e dad » bet moulet e ti Plon warlene. Un oberenn skrivet e galleg enni blaz sazun Bro Dreger. Trugarekaat a reomp E. Ollivro da vezañ kinniget dimp lakaat e brezhoneg ul lodenn eus e levr ken dedennus evit ar re vihan koulz hag evit ar re vras. Evit reiñ un tañva d' hol lennerien eus danvez « Pikou mab e dad » hon eus kavet mat embann war an niverenn-mañ troidigezh kempennet ar pennad kentañ. Ar brezhoneg a zo gant Per Even. Setu amañ un nebeut gerioù tregeriek implijet en droidigezh : « stribouilh-strabouilh » : en un doare dizurzh ; « klupiton » : kanfard, kampinod ; « abuzetez » : milendall ; « gouerouzal » : klemmichat ; « lardas » : bazhata ; « kole brizh » : e bro Welou, un den drouk spontus ; « heuz » : divlaz ; « bragouad » : un den hag a denn an evezh dre vent e vragoù, e bro Welou ur bragouad a vez graet eus ur paotrig a zoug ur bragoù re vras evitañ. Amañ e tleer sellout ouzh ar ger bragouad kentoc'h evel ouzh enebadur ar ger soutanenn implijet da skeudenniñ beleien ar skolaj.

123

HON ENKLASK. -

E 1928 a rae ar gelaouenn « Gwalarn » ar brasañ enklask graet biskoazh diwar-benn stad ar brezhoneg. Goude ur bloavezh labour tenn, e teuas Roparz Hemon a-benn da c'houzout e peseurt yezh e veze graet ar c'hatekiz hag ar prezegennoù en holl barrezioù ar brezhonegva.

Krog omp da adober an hevelep enklask. Kompren a ra hol lennerien pegen talvoudus e vefe gallout keñveriañ gant sifroù 1928. Setu perak hon eus spi da vezañ sikouret gant an holl. Kalz respontoù hon eus ezhomm da gaout c'hoazh : goulenn a reomp ma kemero perzh en enklask an holl re a c'hell.

Evit pep parrez ez eo ret merkañ e peseurt yezh e vez graet : 1) ar sarmonioù ha 2) ar c'hatekiz. Ret eo dibab etre pemp notennadur : B, brezhoneg hepken ; BG, brezhoneg dreist-holl ; K, brezhoneg ha galleg keit-ha-keit ; GB, galleg dreist-holl ; G, galleg hepken. Evel-just diskleriadurioù a bep seurt a vo degemeret mat, hag implijet tammig dre dammig er gelaouenn « Hor Yezh ».

Mar plij, ra gemero an holl perzh el labour boulc'het-mat. Kas ar respontoù d' an enklask da P. Denez, Le Ris, Ploare, Doarnenez.

D' AR RE A STUDI AR C'HERNEVEG. -

Embannet eo bet nevez zo ur stagadenn da levr brudet Caradar, Cornish Simplified. Ar stagadenn-se a zo eus ar pouezusañ d' ar re a fell dezho anaout mañ ar c'herneveg. Ar priz a zo 2/6. Komz a reer ivez eus adembann dastumadenn ar gelaouenn gernevek «Kernow » : ar priz a vezo ul lur-sterling ; ar re o deus c'hoant kaout a zle kas o anv diouzhtu.

A-hend-all e kaver c'hoazh da brenañ e Kernev : The story of the Cornish Language, 1/- ; Cornish Simplified 3/- ; How to learn Cornish, 6d ; An Awayl herwyth Synt Mark, 2,- ; Nebes Whethlow Ber, 2/- ; Whethlow an seyth den fur a Rom, 2/- ; Trystan hag Ysolt, 6/6.

Mizoù-kas ouzhpenn. Bez e c'heller goulenn an holl levrioù-se digant : E. G. R. Hooper, 16 Trevu Road, CABBORNE, Cornwall.

LIZHIRI ERNEST RENAN D' AN UHEL. -

Krog eo abaoe 1947 an ti Calmann-Lévy da adembann oberoù klok Ernest Renan, dindan evezh e verc'h vihan an Itron Psichari. Emañ bremañ war ar stern levrenn al lizhiri. En o mesk e vo lennet gant plijadur ar re kaset d' an Uhel. Stank a-walc'h int ; hag ouzhpenn, diskouez a reont ez eus hiroc'h da soñjal eget na kreder peurluviañ diwar-benn emzalc'h Ernest Renan e-keñver ar brezhoneg, tuet ma vezer da varn hepken da heul al lizher-kentskrid lakaet e penn levrig barzhonegoù Narsis Kelien « Annaig ».

AL LENNEGEZH EN IZEL-VROIOU. -

Lenn a reomp er gelaouenn « Skol » : « war a seblant n' emañ ket pouez ha niver an oberoù lennegel en ur vro diouzh niver an dud, met er c'hontrol. « Ken skignet eo en Izel-Vroioù an diorroadur spered ma 'z eus bet moulet eno e 1950 div wech muioc'h a levrioù eget e bro-Saoz ha bro-C'hall hag eizh gwech muioc'h eget er Stadoù-Unanet » (gw. « L'Actualité », Mae 1953, p. 15).

124

STUDIOU KELTIEK EN AMERIKA. -

Levrenn LXIX, niv. 4 rann 2, Gwengolo 1954, ar gelaouenn PMLA (Publications of the modern Language Association of America) a zo enni ur studiadenn anvet « A Brief History of Celtic Studies in North America », gant Roland Brenner-Hasset. Komz a ra dreist-holl eus studi ar yezhoù keltiek. Gwelout a reomp amañ pegen dister eo lec'h ar brezhoneg e skolioù uhel ar Stadoù-Unanet. (An aozer a veneg ouzhpenn ur wech « an teir yezh pennañ », kembraeg, iwerzhoneg ha skoseg, - an teir yezh keltiek bihanañ o vezañ ar manaveg, ar c'herneveg... hag ar brezhoneg.) Talvoudus eo dimp gouzout koulskoude pelec'h e vez taolet pled ouzh hor yezh :

1) E Skol-Veur Montreal e vez dastumet levrioù brezhonek gant ar C'helenner Jean-Paul Vinay ;

2) E Skol-Veur Harvard, ar « Widener Library » a gaver ennañ brasañ dastumadenn skridoù keltiek ar bed, en o zouez kalz skridoù brezhonek (17-vet, 18-vet kantved) ;

3) -ivez en « New-York Public Library » ;

4) Skridoù keltiek a vez dastumet e skolioù-meur Fordham, Columbia, New-York, Temple, Pennsylvania, Johns Hopkins, Cornell, Chicago, Northwestern, North Carolina, Illinois, Wisconsin, Michigan, California (Berkeley) ha Stanford.

- E Skol-Veur Temple, dindan renerezh ar C'helenner Howard Meroney, ez embanner abaoe 1949, ar « Journal of Celtic Studies ».

An aozer a lavar gant reizh ez eo chomet studi ar yezhoù keltiek kalz war-lerc'h studi yezhoù indezeuropek all. Menegiñ a ra, e-touez ar c'hudennoù n' int ket bet diluziet c'hoazh, hini heñvelder ar brezhoneg ouzh an henc'hallek. N' eo

nemet unan etre kant, a dlefe bezañ burutellet gant Breizhiz yaouank. Ne vo douget bri d'hor yezh ha d'hol lennegezh en estrenvro nemet mar diskouezomp dre hol labourioù ez eo un danvez-studi ken fonnus, ken dudius ha ken talvoudus hag hini ar yezhoù hag al lennegezhioù all.
(Ar Bed Keltiek, niv. 100.)

SAV. -

Klask a reer an niverennoù-mañ eus « Sav » : 1, 2, 12, 14, 21. R. Huon, 23, rue de la République, Brest.

HOR YEZH NIVERENN 4. -

Ar gelaouenn « Hor Yezh » a zeu da vezañ pouezusoc'h-pouezusañ hag hepdale e vo klask warni, pa ne chomo skouerenn ebet ken. Gant pep niverenn e kresk niver ar pajennoù hag homañ a zo fonnus-tre, enni 42 pajenn. Liesskrivet eo en un doare kempenn-tre ha sklaer, ur blijadur d' al lagad. Setu amañ ar pennadoù a gaver e-barzh : Kendalc'h Enskrivadurioù brezhonek ; ur studiadenn war ar gerioù « disluiallet, asaoued ha re all » ; Ar Yezh Feroek ; Ur pennad bevstrilhouriezh ; Buhez Moizez, un dornskrid eus an XVIII-vet kantved bet roet gant Berthou-Kaledvouc'h da Levraoueg Vroadel Kembre ; Notennoù war ar C'hembraeg komzet ; Burutelladennoù ar C'helaouennoù gouiziek.

Rener : J. Piette, No. 6 Comins Coch Estate, Aberystwyth, Wales. -

Koumanant : 500 lur da : P. Denis, Le Ris, Douarnenez, K.R.P. 1499-51 Roazhon.

KAMP AR VREZHONEGERION. -

Ar champ a vo graet er bloaz-mañ e Porsal, Bro-Leon, tost-tre d' ar mor. Kregiñ a raio d' an 8 a viz Eost evit echuiñ d' an 21.

Evel bep bloaz e vo dalc'het ivez kamp « Urdd Gobaith Cymru » e Borth. Dalc'het e vo er bloaz-mañ etre ar 5 hag an 22 a viz Gouere. Pedet 'zo bet Bretoned.

Evit an daou gamp, skrivañ d' an Itron V. de Bellaing, Le Vali, Guingamp.

125

KOUMANANTERIEN AL LIAMM. -

N' eus nemet 237 koumananter, da lavarout eo 52 % anezho holl, o chom er vro... Setu anvioù ar parrezioù lec'h emaint, gant o niver enno :

unan hepken :

Baeleg-Hazou, Baod, Bignan, Brasparz,

Kallag, Kanivel, Karaez, Kastell-Aodren, Kastell-Brien, Kastellin, Kastell-Paol,

Kastellun-war-Seo, Kerber, Kernevel, Kerviniag, Konk-Kernev, Kraozon,

Dinarz, Dirinon,

Elien, Etraon,

Gaerz, ar Gellveneg, ar Gemene, ar Groaz, Groñvel, Gwaien, Gwenrann, Gwiseni,

ar Chapel-war-Erz,

ar C'hastell-Nevez,

Landernev, Lanedern, Lanrieg, Lanvilin, Lanvolon, Lokronan-Breizh-Uhel,

Lokmikaelig, Logivi-Plougraz, Louaneg,

Mael-Karaez,

Pazieg, Pempoull, Perwenan, Plañwour, Pleskob, Pleurdud, Pleuvian, Plistin,

Plogoneg, Ploneour, Plonevez-Porze, Ploue, Ploueg-ar-mor, Plougastell,

Plougouskant, Plouhineg, Plouyann, Plouvian, Plouvorn, Plouzane, Pluniav,

Pondivi, Pont-ar-Veuzenn, Pont-Rouz, Poulaoen, Pouldreuzig, Priel,

Redon, ar Releg-Kerhuon, Rospez, Rosporden, Saozon-Roazhon, Sant-Briag, Sant-

Gwazeg, Sant-Nazer, Sant-Pier-Kiberen, Sant-Servan, Sant-Sulpis, Skaer, Treboul,

Treglañviz.

daou :

Ar Baol, Bulien, Keranna, Kergrist-Moelou, Kestemberzh, Felger, Gourin, Gwezeg,

Landivizio, Langidig, Laniliz, Lokronan-Leon, Pañvrid-ar-Beskont, Plougonven,

Plouisi, Sant-Tegoneg, Sizhun.

tri

an Alre, Boulvriag, Gwipavaz, Lesneven.

pevar :

Gwened, Lanuon, Montroulez.

pemp

Landreger, an Oriant.

eizh :

Gwengamp, Sant-Brieg.

nav :

Douarnenez..

dek :

Brest.

pevarzek :

Kemper.

triwec'h :

Roazhon.

ugent :

an Naoned.

Spi hon eus e raio an daolenn-se lañs d' hor mignoned da greskiñ ar bruderezh evit ar gelaouenn hag hec'h embannadurioù, dreist- holl « Cours élémentaire » Roparz Hemon, a dlefer gwelout e gwerzh a-wel d' an holl e pep levr di a Vreizh.

126

SKRIDOU KOMZ-PLAEN G. B. KERVERZHIOU. -

D' an 18 a viz Du 1949 e skrive G. B. K. kement-mañ da Ber Denez : « Setu amañ FOAR VRE. Setu enta an termen am boa lakaet da 'm tevel war dachenn al lennegezh vrezhonek. Bremañ e teuin da vezañ gwellañ kenlabourer d' Al Liamm...». Ha den d' e c'her e voe G. B. K. Soñj o deus hol lennerien eus an danevelloù hag eus ar barzhonegoù kaer a roas d' AL LIAMM da voulañ Un danevell a gare kalz a oa LLENA DAVIES. Un destenn gentañ anezhi en doa roet da Ber Denez e Roazhon. Da geñver Gouel Varzhin 1950 avat e kase dezhañ un eil destenn eus an hevelep danevell, gant ul lizher (hon eus atav) o c'houlenn ma vefe embannet an eil skrid-se, ha n' eo ket an hini kentañ. Gant aked hadoujañs eo bet sevenet e c'hoant, en eñvor eus ar skrivagner ken mat hor boa kollet. Skridoù G. B. K., embannet gant hor c'helaouenn, a zo deut eta d' AL LIAMM a-berzh ar skrivagner e-unan, hag e doare all ebet.

Roll ar Pennadoù

embannet war « Al Liamm » Bloavezh 1954 (niv. 42-47)

Anvioù an oberourien renket hervez urzh al lizherenneg
(45/58 a dalvez kement ha : niv. 45, paj. 58)

ABANNA		
An enebourien	45/58	
Drama hon emsav	47/78	
tr.		
Ar skolaer Halfar, Petr Bezruc	46/6	
Mabig al bar, Huguette Dubois	47/53	
ABEOZEN		
Bisousig, kazh an tevenn	45/13	
Frañsez Vallee ha Meven Mordiern	46/13	
AB MODRON		
Arvar	47/22	
AL LIAMM		
Ur ger a drugarez	44/5	
BABEL (I.)		
Ul lizher	46/25	
BAR-YAACOV (Nathan)		
Histadrout, « Kevredigezh Labourerien Israhel »	44/52	
BARZHIG (E. ar)		
Un tamm istor	47/73	
BENEAD		
Dir-na-dor en deus 80 vloaz	42/35	
Ha lennet hoc'h eus	42/37	
Ar paotr div wech reuzeudik	43/56	
Ha lennet hoc'h eus	45/71	
BEZRUC (Petr)		
Ar skolaer Halfar	46/6	
BIALIK (H. N.)		
Keoded ar marv	44/11	
BRIGANT (Eujen)		
An toull kurius hag ar c'horf hep ene	47/31	
BRISON (Rojer)		
Piv en deus lavaret	43/5	
KERVELLA		
A propos d Ae, Kendae, Abardae	42/42	
tr.		
Notennoù douaroniezh	44/36	
KLERG (M.)		
Ar maeser-gwiñvered	42/19	
An toull kurius hag ar c'horf hep ene, Eugen Brigant	47/31	
tr.		
Pemp bloavezh eus istor Israhel e-keñver arboellerezh	44/45	
KONAN (Herve)		
tr.		
Damsell war istor Israhel, Ruth Wolf	44/39	
KONAN (Jakez)		
An Den-Meur	43/14	
DENEZ (Per)		
Ar gouezeleg	42/39	
Ar gouezeleg	43/39	
Ar gouezeleg	45/60	
Ar gouezeleg	46/48	
L'emploi des langues vernaculaires dans l'enseignement	43/57	
Israhel	44/6	
Evit ar yezh unvan	47/3	
Jakez Riou	47/5	

tr.		
Skeudenn gant kleiz ruz, Jacques Prévert	42/6	
N' eus tonkadur ebet, Juljusz Slowacki	43/7	
Penaos e adsaver ur yezh : ar stourm evit an daneg e Schleswig-ar-		
C'hreisteiz, Ceinwen Thomas	43/33	
Keoded ar marv, H. N. Bialik	44/11	
Lennegezh Israhel, J. Shaanan	44/23	
Histadrout, « Kevredigezh Labourerien Israhel », Bar-Yaacov		44/52
Bodañ an harluidi, Haim Yahil	44/62	
Ar c'had hag ar gurlaz-meur	45/56	
Disanv,		
Kad Mag Muccrime (danevell iwerzhonek eus an Henamzer)		43/46
Penaos ez adsaver sevenadur ur vro		44/31
Notennoù douaroniezh		44/36
Pemp bloavezh eus istor Israhel e-keñver arboellerezh		44/45
Bagadoù-difenn Israhel		44/59
Ar yezhoù en Israhel		44/66
Kentelioù hebreek		44/67
50 vloaz e-touez Alamaned (tr.)		47/81
DREZEN (Youenn)		
E-tal ar feunteun	46/8	
Porzh ar Gellvêneg	47/23	
tr.		
Blev Miriam, Issak Samokovlia	43/28	
Nouchka, Borislav Stankovitch	45/8	
DUBOIS (Huguette)		
Mabig al loar	47/53	
EKELÖF (Gunnar)		
Diwanenn d' an amheol	43/6	
ELIES (s. o. ABEOZEN)		
EVEN (Arzel)		
tr.		
Emlad ar Yezh Hebreek, Leon Simon	44/15	
EVEN (Per)		
Brasañ labouradeg an Europ war ar paper sigaretez a zo breizhat		46/35
tr.		
Ar bizied aour	45/48	
Ar mestr kriz	45/50	
An teñzor er park	45/52	
EVNIG PENN AR tHOAD		
Sant Per Plegad	42/27	
FARNACHANAVAN		
Al lestr tan	46/3	
GLANNDOUR (Maodez)		
tr.		
Penaos ez adsaver sevenadur ur vro	44/31	
HEMON (Roparz)		
Breizh ha marvailhoù Arzhur	42/30	
Geriadur istorel ar brezhoneg	46/38	
HIELSCHER (Friedrich)		
50 vloaz e-touez Alamaned	47/81	
HUON (Ronan)		
Kenskozell	42/3	
An treitour	42/5	
Fiziañs	43/3	
Va steredenn	45/3	
tr.		
Lennegezh Israhel, J. Shaanan	44/23	
CHARLES (Jannton ar)		
Garand ar Vriz	43/8	
YAHIL (Haim)		
Bodañ an harluidi	44/62	
JAFFRE (Job)		
Mar dit da jiboes : ur sant n' eo ket ur c'had !	46/56	

JAFFRENNOU (s. o. TALDIR)		
JESTIN (R.)		
Lizher		45/78
LAURENT (C.)		
Zon ar Matoutier		46/32
NIKITIN (Nikolaz)		
Ar c'hi		42/7
OLIER (Youenn)		
Endervezh		43/11
Devezhioù goañv		45/6
Hentoù		46/4
Prederiadennoù e-sigur un nebeut skrivagnerien vreizhat : Kerverziou		47/57
PENNAOD (Goulc'hen)		
Lâm Ngôc Sy		42/25
tr.		
Diwanenn d' an amheol, Gunnar Ekelöf		43/6
PENNWERN		
Garand ar Vriz, Jannton ar Charlès		43/8
PREVERT (Jacques)		
Skeudenn gant kleiz ruz		42/6
PRIEL (Jarl)		
Va zammig buhez		44/70
Piv eo I. Babel ?		46/23
tr.		
Ar c'hi, Nikolaz Nikitin		42/7
Ul lizher, I. Babel		46/25
RIOU (Jakez)		
Heol		47/7
An tousegi		47/9
Ar balafenned gwenn		47/10
Introibo		47/12
Balafenn		47/16
Serr-noz		47/17
Ar feunteun zu		47/18
Arnev		47/19
ROLLAND-GWALC'H (Gwion)		
tr.		
Bagadoù-difenn Israhel		44/59
ROLLAND-GWALC'H (Pol)		
Gwreg yaouank paour		45/5
tr.		
Bagadoù-difenn Israhel		44/59
ROUZ (E. ar)		
Baleadenn		43/4
SAMOKOVLIA (Issak)		
Blev Miriam		43/28
SHAANAN (J.)		
Lennegezh Israhel		44/23
SIMON (Leon)		
Emled ar yezh hebreek		44/15
SLOWACKI (Juljusz)		
N' eus tonkadur ebet		43/7
STANKOVITCH (Borislav)		
Nouchka		45/8
TALDIR		
Israheliz ha Breizhiz		45/76
THOMAS (Ceinwen)		
Penaos e adsaver ur yezh : ar stourm evit an daneg e Schleswig-ar-		
C'hreisteiz		43/33
UGEN (Jakez)		
Doñjer		45/4
WOLF (Ruth)		
Damsell war Istor Israhel		44/39

AL LIAMM 49

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 49

Meurzh – Ebrel 1955

TAOLENN

Va levrig skeudennoù, gant Maodez Glanndour	3
En tren, gant Ronan Huon	18
Sachka ar bugel naoniek, gant Vassili Ivanovski, tr. Jarl Priel	22
Kil Rouanez Iwerzhon, troet gant Yeun ar Gow	33
Donedigezh ar Greal, gant Roparz Hemon	42
E Beg Treign, tr. gant Kerlann	49
Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ, gant Abeozen	55
Un tammig Yezhadur, gant Per Bourdelles	69
Eire hag Israhel, gant Tim O'Shenco	72
Notennoù	75

Va levrig skeudennoù

Kement-mañ a zo difennet e lenn
d' ar re a gav dezho bezañ poellek.

Dediet da Wenola, Anna, Ronan, Herve,
Mona ar Beg ha da holl vugale Vreizh.

AR PAOTR MUZIK

Mont a raen betek ti ar c'hereer
Da welout va botoù ha dreset e oant bet,
Pa welis e korn ar ru, ur c'helc'hiad tud bodet,
Hag en o c'hreiz, o tifretañ gwashañ ma c'helle,
Un den. Piw ? Ar Paotr Muzik !
War e benn, a-ispilh, ur gurunenn kleierigoù,
Ha war e choug a bep doare taboulinoù,
Ma skoe taer outo en ur menterezh rik
Dre fiñval e dreid a frapadoù.
Ouzh e divhar, ouzh e chupenn, grizilhonoù.
Ha ne oa ket e zivrec'h moñs
Eno un akordeoñs
A sone splann un dañsadenn
A lake ar paotr da nijal drev-sklintin
Ha d' en em zifretañ gant ur mil titirin...
Evit bam an holl sellerion.

Hiniennoù avat 'c'hoarzhe outañ :
Pebezh istrogell eo hemañ !
Met eñ e zalc'he da seniñ
Hep ober van, ha da c'hoari
Evit plijadur ha dudi
An holl dud a galon.

Ha me da vont em soñjezon...
Perak selaou ar goapaerezh ?
Em diabarzh bezañ ivez
Ur Paotr Muzik
Taer ha sardik,
Pep tra ennon kan ha richan,
Son ha dasson.
Bezañ lirzhin 'vel ur mintin !
A va ene, labous seder ha gobelin,
Petra 'dalv un evnig pa ne gan ?

AR PAOTR MUZIK OC'H OBER TRO AR BED

Diskenn er porzh, pignat er vag,
Ar Paotr Muzik war vourzh e lestr !
E-unan-penn, nemet e gi,
Ur c'hi bihan, rouz gwenn ha du.
Sevel ar ouel, ha kae, va bag !
Luskell war raok !

Gale, gobar ?
O nann, ne oa ket ur valum,
Nag ur moroc'h, nag ur morvleiz :
Un inged marteze, ur morskoul
Gant ar Paotr Muzik war e gein
Hag ar c'hi bihan fistoulik
A ouie ober chiboudik.

Graet o deus tro ar bed,
Ha gwelet ar mor glas, ar mor ruz,
Ar mor gwenn, ar mor du.
Hag e kreiz an dour bras, war sav,
War vourzh e lestr, ar Paotr Muzik
A sone 'vit ar bed, 'vit ar mor,
'Vit an evned, 'vit ar pesked, 'Vit an avel a dremene,
Evit ar Vuhez a gane,
Hag ar c'hi bihan fistoulik
A rae war ar pont chiboudik.

6

PEDER GANAOUENN AR PAOTR MUZIK

I

Kanaouenn an diwaskell

Al laboused o deus diwaskell, diwaskell,
Hag e nijont da bell, da bell, dre an oabloù.

Pesked ar mor o deus diwaskell, diwaskell,
Hag e neuñvont da bell, da bell, dre ar morioù..

Kemer 'ta, va ene, diwaskell, diwaskell,
Evit nijal da bell, da bell, en holl vedoù.

II

Kanaouenn ar feunteun

Du-hont war grec'h ar run
E sklaerder sart an heol,
Eo digor bleuñv al lann
En ur ganadeg foll.

Du-hont war grec'h ar run,
Eus feunteun maen ar Sant,
E tilamm ar wazh-dour
O kanañ gouez ha drant.

Du-hont war grec'h ar run,
Eus don va c'halon foll,
Eo strinket bleuñ ar joa
E kanenn drev an heol.

7

III

Kanaouenn Menez Bre

War gribell menez Bre, o, sell !
Eus ar glen marellet,
Ur son a sav, 'vel mouskanet.

War gribell menez Bre, o, sell !
kreiz avel gornog
En em luskell al laboused.

War gribell menez Bre, o, sell !
sioulder fresk an noz
Hor penn a stok ouzh ar stered.

IV

Kanaouenn an Nevez-Amzer

Kavet em eus dec'h an Nevez Amzer
A vousec'hoarzhe dous e-barzh ar girzhier,
Kavet em eus dec'h an Nevez Amzer.

Kinnig a rae din he mousc'hoarzh lirzhin,
Evel bleuñv ar spern ha bleuñv an irin,
Kinnig a rae din he mousc'hoarzh lirzhin.

E laket em eus war va muzelloù,
Hag int da ganañ 'vel evnedigoù,
E laket em eus war va muzelloù,

E laket em eus e-barzh va c'halon,
Hag houmañ mezet da lammat ennon,
E laket em eus e-barzh va c'halon.

Ha bremañ bepred, da vousec'hoarzh seder,
A chomo ganin, o Nevez Amzer !
Ha bremañ bepred, da vousec'hoarzh seder.

8

STERED MOR

E goueled ar mor,
E-kreiz an noz du,
Ha petra 'lugern ?
War an dour difiñv
En-dro d' hor bagig,
Stered a bep tu !

BIGI

Hag ur galon hoc'h eus,
Deil an diskar-amzer,
Pa servijit da vag
D' ar balafenned skuizh ?

GLAV SOUDEN

E-kreiz un devezh hañv,
Glav a bil ha souden :
An holl dud da skarzhañ !
Pegen fentus ar rederien...

9

GOAÑV

Perak, avel goañv,
Pa zigoran va dor,
E hastez mont e-barzh ?
Ha riv ac'h eus er-maez ?

ERC'H HAG HEOL

Setu m' eo deuet ar Marc'heg gwenn
O c'haloupat war an avel :
O, chom ganimp 'ta da c'hoari,
O, te 'zo kaer, leun a zudi !
Met d' e lazhañ gant e gontell
E selloù leun a warizi
Eo deuet buan ar Priñs Melen.

DIVINADENN

Laboused hep eskell
War ar gwez hep delioù :
Met ur roñfl hep genou
O debras diarboell.

10

MARO AN EVNED

Netra ne gane ken, netra ken ne veve,
Nemet an avel viz a c'hwitelle,
An avel drouk, an avel but.
Ha Ramz ar Skorn, o c'hoarzhin yud,
En e graban en deus lazhet ur bern evned.
An dud n' o deus ket gouvezet.
Ha petra 'rafe se dezho ?
N' eus bet den o leñvañ d' ar c'han a oa maro !
Nemet eus barr uhel an neñv, an Aeled
O deus laket an erc'h
Da gouezhañ kuñv, ha skañv, ha gwerc'h,
Evit sebeliañ an evned.
Nemet ur c'hlaz he deus tintet
A-dreuz aer didrouz ar serr-noz,
Evel pa vije bet sonet
Kleier arc'hant ar Baradoz.

11

ARC'HIG NOE

AR C'HI

Ha pa vele hir-hir lost ar c'hi,
Mar stoker outañ
E sant ar perc'henn.

AN AZEN

Kaer en deus an azen hejañ e zivskouarn
N' hall ket en em zistagañ diouto.

AN OLIFANT

Perak ul lost ken hir a-ziaraok,
Hag un all ken berr a-ziadreñv ?
- N' eo ket fri hir an nep a gar !

AR VALAFENN

Perak ne ganez ket, balafenn ruz,
Te hag a zo ken kaer da livioù ?

AR C'HOG-INDEZ

Marc'had-mat, 'm eus aon, eo al lorc'h er bed-mañ,
Ha n' eo ket ar re sod hen pren an nebeutañ.

AR PAUN

Bezañ gwisket ken kran,
Ha krial ken diod !

AR JIRAFENN

Pa reer an itron vras
Eo ret rodal war beg an treid,
Dougen ar penn uhel ha reut,
Ha bezañ berrwel a spered.

12

AR SOUDARDED PLOMM

War-raok ! Kerzh ! eme gant nerzh ar c'habiten.
Nemet den ne fiñvas, na tamm na takenn.
War-raok ! Kerzh ! emezañ adarre.
Nemet hini ne fiñvas evit se.
An tabouliner, savet e vazh, ne skoe ket.
An trompilher, prest da c'hoari, ne sone ket,
Ar soudarded, un troad er vann, chome sonnet.

Me eo ar mestr, eme neuze ar c'habiten,
Ha me 'zo graet 'vit gourc'hemenn,
C'hwi, soudarded, evit sentiñ
Hag evit mont hep prederi.
War-raok, diouzhtu ! Kerzh, kozh vandenn !
Pe c'hwi 'santo va c'helastrenn.
Nemet hini ne fiñvas evit se.
An tabouliner a chome mouzet,
An trompilher a vane ginet,
Hag ar re all a grozmole.

Neuze ar c'habiten a gomprenas
En devoa graet ur fazi bras :
Soudarded, emezañ, c'hwi 'zo tud kalonek,
Hag en ho kreiz, 'zo gwad ruz o redek,
En ho pruched, un ene her
Evit difenn kaozioù santel.
Neuze holl a-unvan e tiloras ar soudarded,
Hag o zreid a gane war bavezioù ar straed.
War an taboulinoù e skoe ar bizhier,
En e gleron 'c'hwezhe an trompilher :
Ar soudarded vihan a gerzhe rik ha taer.

13

FURNEZ AR GLESKER KOZH

Kalz a dud a lavar ouzhin
Genou vil, genou vil !
Ha n' o deus ket daoulagad
Ken kaer ha va re.

Balafenned an hañv
A sun o livioù splann
E kalon ar bleuñv.
Ha te, va ene,
Ev al levenez,
E bleuñv ar Furnezh.

Lavaroù 'zo, ken prizius,
Ha mar bijent bragerizoù,
E plijfe d' an holl o dougen.

An diamant zoken, mar ne vez ket rimiet,
Ne vo biken ur brageriz.

Daou hag a denn o gwirionez
Eus an douar hag eus an neñv :
Ar bleuñv hag an den.

E-pad ma kousk an istr
Emañ war spi al ligistri.

14
Goude d' an den diskenn
Betek donañ ar mor,
Strad da galon dit-te
N' anavezi morse.

- O martolod huñvreoù kleuz,
Pelec'h e leviez da galon ?

15
PEDENN-NOZ AR PAOTR MUZIK

Lez hepken va ene
Da zañsal dilavar
Dirazout, o Doue !
Evel flamm ar piled
E troierezh e nij.

16
PEDENN EVIT AR BLEUNIOU

Houmañ eo ar bedenn hag a ran-me bemdez,
'Vit ar bleuniouigoù na gredont ket bleuniañ,
Ar re hag a lavar : Evit petra ?
Ennomp n' hon eus netra, netra !
Ar re abaf, pe marteze lorc'hus,
Ar re na gredont ket kanañ
Dre ma n' eo ket o mouezh
Ken splann hag e plijfe dezho.
D' an holl re-se, Aotrou, ro muioc'h a furnezh,
Ro distan d' o erez, ro distenn d' o avi,
Hag o lak da gompren n' eo ket bleunioù ar prad
Dispar kennebeut-all, a-unanoù ;
Met p' emaint a gantadoù, pebezh estlamm !

Houmañ eo ar bedenn, an daspedenn,
'Vit ar bleunioù ha n' hellont ket bleuniañ,
Ar re 'zo bet plantet dindan ar skeud
Ha n' o deus na gouloù, na tommder,
Ar re 'zo dilezet distuz, en douar sec'h,
Ha n' o deus peadra...
Ha klask a reont, ha n' hellont tra...
Daoust ha n' eus ket, Aotrou, en neñvoù evito
Ul liorzhañ ma c'hellont enni 'n em zispakañ,
Livioù, frondoù miret e kuzh,
Gant seul vuioc'h a nerzh
M' o deus c'hoantaet kreñvoc'h bleuniañ ?

Houmañ eo ar bedenn graet a galon evel a gomz

'Vit ar bleunioù na vennont ket bleuniañ,
Ar re a chom mouzet, amjestr, ginus, ourzet,
Dre maz eo poanius sevel ha diflukañ
Ha labourus 'n em zigeriñ,
Dre n' o deus ket kalon a-walc'h
Evit kreskiñ ha marteze bezañ troc'het...

17

Ouzh ar re-se az pez truez, Aotrou,
Dre m' ac'h eus da-unan anavet gloaz an doan,
Te hag ac'h eus kresket diwar gwrizienn Yese,
Evit bleuniañ 'vidomp war gefienn al lamgroaz,
Ha bezañ troc'het kuit gant taol kriz ar marv.
Bleunienn wenn, trec'hlied er mintin peurbadel,
D' ar re fallgalonet, ro da skoazell, Aotrou !

EN TREN

gant Ronan HUON

Treuziñ a rejont « hall » dassonus ar gar. Damc'houllo e oa. Ur beajour warlerc'hiet en devoa lakaet e valisenn war an douar dirak draf an tikedoù hag a glaske eus e wellañ moneiz en e c'hodelloù. En ur c'horn div blac'h yaouank kazell ha kazell, gant o blev a-fuilh war o chouk a selle pizh ouzh taolenn an eurioù. Malo a verzhas e oa bet livet a-nevez ar « hall » ront. Marc'hadourezhioù a oa diskouezet adrek gwerennoù hag en ur dremen e weljont o div skeud, hi hir ha moan, he daoulagad trist, he dremm skuizh, eñ en e vantell-c'hlav un tammig joget dre ma oa bet azezet re bell, e vlev o kouezhañ war e dal. En tren a soñjas e kavfe dour d' o c'hempenn.

Ar paotr hag ar plac'h a yeas etrezek an nor a gase d' ar c'hae. « Pemp munud hon eus c'hoazh, » emezañ en ur sellout ouzh an horolaj a-us d' an nor. En em gavet e oant e Brest ar sul-se, baleet o devoa er ruioù, bet e oant er porzh da sellout ouzh an nebeut listri brezel a chome, aet e oant zoken en ur bar da evañ ur meskailhez bennak anvet « honeymoon » ha n' he devoa ket gallet echuiñ, heuged ma oa gant e zouster iskis. Azezet o doa dindan ar gwez el liorzhiq a-us d' ar porzh kenwerzh ha dibunet eñvorioù. Aet e oant e Ru Paris da sellout ouzh ar staliou, met ne oa ket sioul, aon he devoa da vezañ gwelet en e gompagnunezh gant tud a anaveze.

A-benn an diwezh e oa savet tabut etrezo, ar plac'h a wele e oa bet didalvout e zro e kêr ha tamall a rae dezhañ e zigasted. « Va mamm a lare din a-walc'h, » emezi, « va lezet he deus libr d' ober ar pezh a garen. »

Eürusamant e oa deut an eur da gemer tren an distro.

Hemañ a oa leun-kouch o vezañ an hini diwezhañ a guitae kêr da sul. Bez e terede c'hoazh war ar c'hae merc'hed yaouank, o saeou hir ha luf, hiroc'h eget o mantilli. Eus ar c'hêriadennou tro-war-dro e teuent bep sul da zañsal.

Goude bezañ sellet e meur a vagon e kavjont un tammig lec'h. Laouen e voent d' azezañ, skuizh o divhar dre forzh bale. An tren a loc'has hepdale. Tremen a rejont savadurioù du ha louzet gant ar glav war ar poultrenn glaou, labouradegoù boestoù-mir, ul labouradeg bier. Pell e voent a-raok tizhout ar maezioù.

Trouz ar rodoù a oa ingal ha bouzarus, bagonioù kozh ma oant, ha ret e oa komz kreñv evit bezañ intentet.

Ar plac'h a fiñvas war he bank, an azennoù koat kalet ne lezent ket kalz a lec'h evit an divhar. En o c'hoazez e oant kichen-ha-kichen. Dirazo ur Glazig a furche en e c'hodelloù. A dreuz d' ar gwer pizennet gant ar strouezenn danav a oa krog da gouezhañ e selle Malo. E-pad ur pennad e heulias e zaoulagad trolinenn ur c'houer, ur sac'h war e choug, o vont d' ar gêr gant ur bagad saout dre ur wenodenn a rede a-hed an hent-houarn.

Chom a rejont sioul goude disparti an tren, ar plac'h o heuliañ dirazi pennoù an daou gouer azezet en o c'heñver hag a vranskelle ingal gant stroñs an tren.

- « Na zeuit ket d' ar vodadeg disul neuze, ne dalv ket ar boan ! »

Malo 'oa bepred kollet e sell war ar parkeier, ar paotr saout en doa steuziet a-drek ur bod spern.

Starderezhioù an tren a rae kement a drouz ma ne voe ket klevet respont

Malo. Ehanet o doa e-kreiz ar maezioù en un tammig gar sioul ha diskuizhus goude ar gêr vras. Un implijad a vaae a-hed an tren gant ul letern en ur huchal anv al lec'h. « Pelec'h omp ? » eme unan bennak en damc'houlou. Glasvez ha gwez a oa diouzh an daou du. Dreist a werenn e selle bepred ar paotr ouzh prenestroù sklerijennet un ti plaen, unan eus an tiez eeun-se ma ouzer hep mont e-barzh penaos emañ renket an traoù. O ijinañ a rae, ur sall vras en traoñ, an diri adal d' an nor evit sevel d' al laez. Er gambr ur gwele koat gant ur stel-gwele, war ar siminal un horolaj alaouret ha ne vaae ket mui abaoe pell, goloet gant ur c'hloc'h gwer. Soñjal a rae ivez er vodadeg-se he doa kempennet gant un nebeut mignoned.

- « Mat, » emezañ pa voe chomet an tren a-sav. « Ya, mat eo, graet eo va soñj. N' in ket. »

Ar glazig dirazo a glaske bepred en e c'hodelloù an tiked dianket. « Gast, kavan 'neañ, » emezañ en ur dreiñ war du e vignon a selle ouzh an daou zen yaouank. Sevel a reas e benn ivez evit sellout en ur zerc'hel da glask e godelloù bihan e jiletenn. Ruz e oa ar plac'h, fuloret e seblante. Ne oa ket ar respont-se a felle dezhi kaout.

Sellout a reas dreist d' ar werenn ouzh ar stêr gwenn a-drek ar sapreneg. Dindan an deil e rede ur wenojenn o doa graet war droad un devezh hañv gant Herri ha Paola, tommet o doa te en ti-hañv a oa bet prestet dezho gant mignoned, aet e oa ar baotred da gouronkañ en aber : « sall eo an dour » en doa hopet Malo eus kreiz ar stêr « ar mor 'zo erru emañ ». Poan a rae dezhi soñjal. Bremañ ne seblante ket gwall chalet, marteze en doa un tammig truez ha setu holl. Laouen e veze en he c'hompagnunez, e vije graet war e dro, selaouet o komz. Met arabat e oa e zirenkañ en e dammig buhez klet ha kloz, e zirenkañ en e voazioù.

20

- « Evel-se 'mañ ? » emezi gant ur vouez raouilhet. « 'Rit ket muioc'h a van 'vit se ? Ne ra netra deoc'h. Lavarout a ran deoc'h chom hep dont hag e lavaret ya diouzhtu, dinec'h kaer. »

Malo a sellas outi. Ruz e oa he daoulagad, daoulagad re vras evit un dremm moan, he linennoù a oa groz ha n' helle ket kuzhat e from. Gwelout a reas he fri, he fri re dev ha re vras a gasas dezhañ soñj eus un nozvezh en he zi. Gourvezet e oant war ur ballenn dirak un tantad o flamminañ er siminal, he fenn war e skoaz :

- « 'Dalv ket ar boan chom evel-se, d' en em zouellañ ne raio nemet gwasaat an traoù, peogwir e ouzoc'h ne vo diskoulm ebet... » en doa lavaret.

- « N' eus forzh gout a ran, chomomp memestra... » Setu peder eur e oant dirak an tan-se. Klask a reas abegoù, gouzout a rae e oa sot ar pezh a lare :

- « Sellit, ter eur eo, poent eo mont da gousket. Mont a ran kuit. Skuizh e vefec'h warc'hoazh. »

- « N' eus forzh, ar wech diwezhañ eo, echu e vo goude. »

Hag he doa n' em stardet muioc'h outañ c'hoazh. Derc'hel a rae bord e borpant etre he bizied ruz. Lakaet he doa he dorn war e gilpenn. Savet he doa e benn, sellet he doa hir en e zaoulagad, karantezus. Tostaet en doa neuze e zremm outi, prest da boket, hag en doa gwelet he c'hroc'hen hag a seblante c'hwezhiñ dindan ar poultr, he fri. He c'hroc'hen melen, he blev boull ha reut, hec'h alan, pep tra. Dislealded. Kilet en doa dirak an daoulagad luf, ar muzelloù-se a c'hortoze da vezañ touellet, krennadennoù bihan warno. Truez en doa bet, truez ha heug kemmesket.

Bremañ e wele an daolenn-se en-dro. En damc'houlou e tremene ur gloued, ur c'harzh, ur wezenn avaloù he skourroù ponner ha leun o stouñ betek an douar, sistr a vije adarre er bloaz-mañ ha meur a gordennad a gemerfe unan.

- « N' am c'harit ket, » emezi a-greiz-holl, « perak ne fell ket deoc'h va c'harout ? Perak n' am c'harit ket ? »

Malo a chomas mut o terc'hel da sellout dre ar prenestr. An daou gouer a gomze bremañ eus pladennoù-nij. Malo a gendalc'he da sellout e-biou ar werenn, un nebeut gouleier eus ar c'houmanantoù strewet amañ hag ahont a oa krog da c'hounit war an deiz.

Kinniget he doa dezhañ chom hep mont d' ar vodadeg, lavaret en doa ya hag e oa fuloret. Ne dalveze ket ar boan klask tabutal.

21

- « Evelse-mañ neuze ? Setu tout ar pezh ac'h eus da laret ? »

- « Ya, » emezañ o soñjal e oa koulz echuiñ diouzhtu. « Tostaat a reomp ouzh Kerspern, » eme Malo adarre, « setu ar c'hoad. » Santet e veze an dour aze, a-drek ar gwez, en deñvalijenn a oa etre ar c'hefioù.

Kemeret he doa e zorn. An daou zen a-dal a selle outo. Ne gomzent ket ken. Muioc'h mui a c'houleier a darche bremañ ar werenn o tiskouez e tostaent ouzh ur gêr. Sevel a reas ar plac'h. Lakaat he sac'h a-istribilh war goubl he brec'h ha kempenn un tammig he zog war he fenn.

- « Diskenn a ran ganeoc'h war ar c'hae, » eme Malo.

Ne selle ket mui outañ. Diskenn a reas hep ur ger, eñ ouzh he heul evit he c'himiadiñ war ar c'hae. N' en devoe ket amzer. Ar vantell vouk a rede ar buanañ ma c'helle e-touez ar veajourien o hastañ etrezek an nor. Er gouloù glas un implijad a hope d' an dud pignat e-barzh a sellas outañ en e sav war ar c'hae.

Distreiñ a reas Malo, gorrek, d' e vagon ha pignat. Azezañ a reas en e gorn, war ar bank koat. Tennañ a reas e alan.

Ar glazig en doa tennet ur journal eus e c'hodell hag a lenne.

- « Freskoc'h eo, » a laras egile hag e savas da serriñ e werenn. Ar c'hombod a grogas da leuniañ gant ar moked.

Klevet e voe bugale o c'hoariñ en tu all d' ar speurenn, ar vamm o c'hourdrouz :

- « Petra zo peget ennoc'h termaji ? »

Eus Douarnenez, a soñjas Malo. Ur beajour a zigoras ur valisenn war e varlenn hag a stagas da beilhat ur vi. Malo a sellas e-maez, bez e oa c'hoazh un nebeut tud war ar c'hae. Un taol c'hwitell, gant gwigour e loc'has an tren. Batimant ruz ar gar a dremenas, gwelout a reas, a-drek, ar ru a gase da greiz kêr hag en doa graet meur a wech ganti.

An tren a dremenas e-biou d' ur gloued gwenn ha ruz, buanaat a rae, liorzhoù a c'hanas a-drek an tiez roueshoc'h-roueshañ o frenestroù sklerijennet, hag hepdale ec'h adkrogas dibunadeg ar parkeier dirak e zaoulagad, an eil war-lerc'h egile, gant al linennoù orjal o sevel hag, o tiskenn dirazo, ha tamm-ha-tamm e steuzias pep tra en deñvalijenn.

Brest, 1954.

Sachka ar bugel naoniek

gant Vassili IVANOVSKI

troet diwar ar Rusianeg gant Jan PRIEL

KENTSKRID

Dont a ris er bed da besk-ebrel er bloavezh 1906, damdost da gêr Kiev. Ne oan ket krog mat gant va unnek vloaz ma tec'his kuit diouzh ti va c'herent. Gwriet am boa evel m' ouien ur sac'h lien koaret, ha bern war vern e vountis ennañ ur re votoù, div roched,, un dorzh vara hag un toullad levrioù ; en ur dremen a-hed ur c'harzh e troc'his enni ur vazh baleer-bro, ha me en hentchoù!

Un tamm a bep seurt e tegouezhas din ober : tapout pesked, laerezh frouezh, labourat en ul liorz, mont e gopr war-dro tud klañv, bezañ sakrist zoken, ha me oar ! E-keit-se, amzer e kaven bepred da lenn, ha dreist-holl da doullañ kaoz gant kouerien heñvel-mik, war a grede din, ouzh ar re skeudennet gant Tolstoi.

Ha setu ma tiflukas ar bloavezh 1918... an tangwall du-mañ ha du-hont... mindrailherezed o skidañ plom e pep korn... ha plouz 'ta, plouz !... plouz e toaz ar bara, plouz e-lec'h ti ha toenn...

A-benn ar fin, e teurvezas ur bagad soudarded war varc'h va leuskel da vont d' o heul, gant ma rajen war-dro o c'hezeg. Goude-se, e tichañsas din beajiñ e-pad eizh deiz war-nugent diouzhtu en un tren marc'hadourezh o vuzhugenniñ war-du Siberia.

Ya, eizh deiz war-nugent kuit a lemel na botoù na dilhad, ha hep ober kennebeut all un tamm gwalc'hiñ d' am dremm pe d' am daouarn. Na dor na prenestr ne vane war ar c'harr hent-houarn e paouranteen ennañ, met a-hed e relegenn hanter-vrevet e oa skrivet evel-hen gant pikoloù lizherennoù : « Peoc'h d' an tiez soul, ha brezel d' ar c'hestell ! »

23

A-drugarez d' al loustoni flaerius ma veven enni er mare-se e teuas va c'horf a-bezh da borbolenniñ ken ma veze moarvat ur skrij sellout ouzhin. Hag un dro bennak, e-keit ma chome an tren da velc'houeta adarre en un tammig porzh a netra den ne ouie eveljust war beseurt digarez ! - e stagas ur vaouez diwar ar maez d' ober fed ouzhin, ha hi da grial forzh en ur ziskouez gant he biz va zalfas mouk ha klogoret : « Skoet, eo an den-mañ, emezi, gant an tifus ! » Kerkent all e pignas daveton un toullad soudarded da welout penaos e oa kont ganin. « Ar wirionez, emezo, a zo gant ar wrac'h ! » Ha kuit a dermal, difindaonet e voen ganto a-bendraouilh e-maez ar c'harr. Daoust ha ma krogas an tren da loc'hañ d' an ampoent-se, gallet a-walc'h am bije en em wintañ ennañ, ken goustad ha ma ruze e rojoù, met gant ar skuizh, gant ar glañv e oan, gwell e voe ganin menel eno da vorediñ, tamolodet war an erc'h. Savet e voen alesont n' ouzon ket pegoulz gant « dalc'herien », hervez ma veze graet diouto, petra bennak ne ouie den, na zoken i o-unan a-du gant piv e oant, na peseurt pal politikel a felle dezho tizhout. N' eus forzh, chom a ris ur pennad en o zouez ; kerkent ha yac'h ha war vale, e stagis d' aozañ boued evito, met ar benveg a raen an aliesañ gantañ a veze ur pikol flisterez, rak dre c'hoari las gant gisti, tapet o devoa an darnvuiañ anezho ur c'hleñved fall.

Un deiz bennak e kavis tro da skarañ war-du ur gêr vras, da vezañ gopraet eno gant un apotiker, ha diwar neuze e krogis da studiañ da vat, ken ma teuis er bloavezh 1922 a-benn da sachañ ganin va skasoù, ha da bellaat dre laer diouzh va bro.

War harzoù an URSS, e voe ret dimp an noz-se en em silañ dre ur c'hoad, ha

war ar vevenn e tu kleiz d' ar wenojenn, m' am eus soñj mat, e oa un ti-gward ; kroget o devoa ar soudarded war c'hed un tantad da dommañ o izili, rak c'hwistañ a rae ar goañv ken ma rae. O c'hlevout a raemp o tivizout, hag ivez o c'hezeg o peuriñ hag o c'hwirinad goustadig ur wech an amzer. Kerzhout a raen war vegoù va zreid, skuizh-marv ha berr warnon dre ma 'z oan sammet gant ur pezh pikol malizenn na oan ket zoken ar perc'henn anezhi. Ha setu dirazomp an hent ma tleemp tremen drezañ : dek ha tri-ugent planken ledet an eil war-lerc'h eben a-dreuz d' ur c'hrenegell, dek ha tri-ugent planken ha kemend-all a gammed d' ober !... met ur wech graet ganin ar gammed diwezhañ, setu va zaol deut da vat, rak en em gavout a raen en estrenvro.

Abaoe 'vat, am eus graet anaoudegezh gant pobloù all, gwelet am eus tud ha tud, bernioù tud, ha studiet am eus evel m' eo dleet. War an dro, e ranken eveljust labourat da c'hounit va bara : bet on war ar vicher tredaner, bet on mevel en ur c'hafedi, kourater o klask embannadurezh evit ar c'helaouennoù, mestr-studi hag all. Deut on koulskoude a-benn d' echuiñ va deskamant en ur skolaj hag en div gevrenn ur Skol-Veur.

24

Ur bugel ne oan nemetken pa grogis da skrivañ. Dija d' an oad a unnek vloaz, kent treiñ kein da di va c'herent, e plije din, keit ha ma vezen o tont d' ar gêr diouzh ar skol, displegañ eviton va-unan barzhonegoù aozet ganin-me. Poaniet am eus e-pad daou vloaz war va levr « Sachka » (1) , un oberenn ma felle din diskouez enni da gentañ holl e pebezh lajad amzer e rankis em yaouankiz bevañ ennañ.

V. I.

(1) Sachka = Aleksandrig.

Sachka ar bugel naoniek

...Edo Sachka er mare-se e gopr gant kouerien, damdost d' ur c'hoad.

Pegen kaer e oa ar c'hoad-se ! Gant pebezh meurded e save etrezek an oabl ar gwez eeun ha lorc'hus, sapr ha bezv an darnvuiañ anezho ! Diouzh ar beure kerkoulz ha pa veze diwezhat anezhi, morse ne baoueze o delioù da grenañ gant ur soroc'hig iskis, un drugar hepken e glevout, ha reiñ a raent e lod a beoc'h, a garantez, da neb e c'hoarveze gentañ bevañ en o zouez. War a grede d' ar c'hrennard, digemeret e oa bet ganto abaoe an deiz kentañ evel ur mignon a-viskoazh, evel p' o divije kavet gwell hir an amzer ouzh e c'hortoz.

E-kichen, ledet war ziskenn adalek bevonn ar c'hoad betek ribl ar stêr, e oa ur pikol prad gant c'hwec'h dervezh arat dindanañ, ha ma vounte ennañ geot e-leizh, stank-stank ha ken druz ma tape da Sachka uheloc'h eget pennoù e zaoulin.

Netra nemet kousket ha bale n' en deveze d' ober war greiz an deiz ; d' abardaez 'vat, e ranke plediñ gant un tammig labour, un abadenn ne oa ken. Da guzh heol e teue ar gouerien diwar-dro da gas o c'hezeg da beuriñ er prad-se, ha diwar neuze e tlee Sachka gant daou pe dri all eveltañ gedal a-hed an noz betek-gouzout n' aje al loened gant al laer.

Graet e veze un tantad e penn uhelañ ar prad, ha davet ar c'hedourien en o c'hoazez pe en o gourvez e-dro dezhañ e save diouzh ar stêr freskder an dour-red ; a-youl an aezenn e plave a-rez dezho c'hwezh ar rousin, frond yac'hus ar sapr, ha pelloc'h c'hoazh, du-hont e bolz an neñvoù, e lugerne, aour hag arc'hant, ar stered.

25

Evel ur minoc'h aonig en em silet e-maez e doull gant an deñvalijenn, e selle Sachka e-dro hag a-us dezhañ, estlammet dirak kaerder an nozvezhioù-hañv war ar maez, adal ma vez sec'h ha sioul an amzer.

« Pegen brav eo din amañ ! » e lavare outañ , e-unan, ha na skoilh na

harzh ne vije bet d' e levez m' en divije bet a-walc'h a voued da dorriñ an naon na baouez morse da grignat e damm kof. N' eus forzh, en laouenañ e veze o selaou an dour o vourboulhat ouzh broenn ar stêr, hag a-wechoù stirlink damvouget hualoù houarn ar c'hezeg o touzañ hag o valañ korzennoù geot. « Daoust d' an naon, eme Sachka, na kaerat tra eo evelkent ar vuhez ! »

Amzer en devoa bet da gaout darempred ha d' ober anaoudegezh gant kement perc'henn a gase bemnoz e loened d' ar prad. Lod anezho a oa erru mat gantañ, darn all 'vat ne oa ket evit o c'houzañv, met bez' veze eno alies Koulik, ur paotr marchosi nes d' e galon.

Koulik, hervez ma veze graet dioutañ, a oa ur brabañser touet, ha kilien war ar marc'had, dalc'hmat o hegiñ hemañ, pe o klask dornañ henhont, ur gwaz hanter-drelatet anezhañ, hag evit gwir dont a reas Sachka da c'houzout e voe bet e vignon dalc'hhet ur pennadig e-mesk an dud kaezh kollet ganto o spered. Ret mat e veze bepred d' ar re all ober gantañ evel ma 'z oa bet krouet, pe 'vel ma 'z oa deut da vezañ ha Koulik n' en em domme ouzh den ebet nemet ouzh Sachka, ur c'hrennard koulskoude hepmuiken.

E-keit ma veze ar c'hedourien all o tiroc'hal e-tal an tan da c'hortoz o zro da vezañ war spi, e plije dezhañ divizout gant e geneil yaouank diwar-benn e vuhez drement, ar brezel a-enep d' an Alamaned (1) , an dud a bep seurt e tegouezhas dezhañ en em gavout ganto du-mañ ha du-hont, rak ur foeter-bro a oa anezhañ, pe ne vezo den.

- Ya, eme Goulik ur wech war-dro hanter-noz kentiz ha ma vanas kousket ar re all, troioù-kamm, troioù fall daonet a c'hoario un deiz da zont kouerien hor bro, troioù yud, pa lavaran...

- Penaos se ? a c'houlennas Sachka, sebezet krenn o klevout e vignon o stagañ da gomz gant ur vouezh ken garv.

(1) ar brezel eil diwezhañ eveljust. (J. P.)

26

- Eo, mabig, eo ! eme egile en ur hejañ e benn, gwelout a ri mar chomez bev, meur ha meur a dreflezenn e vo tennet dimp gant ar re-se. Dal, Sachka, selaou an darvoud emeon e sell da gontañ dit, ha goude se e teui marteze a-benn d' intent va c'haoz. Un amzer a voe, touet am bije e ouien peseurt c'hwil eo hor c'houer : gwidre, emezon, a zo ennañ ken a zo, daou droc'h a zo d' e aotenn, ha pa vez leun e gorf a hini-kreñv e vez techet da gregiñ evel ur bleiz mut. Ac'hañ 'ta nann ! eviton da vezañ sellet pizh ouzh o zu mat kerkoulz hag ouzh o zu gin, tamm ebet n' am boa desket gant peseurt kanfarded am eus bet, am eus, hag am bo d' ober. Met adal ma welis ul lanchore diwar ar maez o chom ken digas ha biskoazh, na kriz, na klouar, daoust ha ma 'z oa nevez varnet d' ar marv, raktal e paouezas va c'hazh da vezañ dall. Ya, troioù-pleg, troioù ouesk e-tu all c'hoazh d' ar pezh a oufez krediñ, setu petra emeon o c'hortoz diouzh o ferzh...

« A zo mat !... Un nozvezh a voe, c'hwitet en devoa va rejimant gant e stourm ouzh kleuzioù brezel an enebour. Gwell alies e troe hor ribotadenn da zour teil, met ar wech-se 'vat hor boa ranket en em leuskel da rampañ kuit a varc'hata dindan bav an Alamaned : ur seizh kant bennak ac'hanomp war vete nebeut. Kraouiet e oamp bet ganto kouch-war-gouch e-barzh un tammig karrdi, ha kaer az piye bet c'hoari ha kac'hat, tanfoeltr avat ebet, na zoken ur vouarenn ouzhpenn n' az piye klenket ennañ. Hag ur c'hwezh 'ta, va Doue, a save alesont !... hini ar c'haol trenk, ar gwad o kaoulediñ ouzh goulioù darn, hag eveljust meur a loustoni all : en ur ger, betek-hen n' on ket evit intent petra an diaoul a viras ouzhimp da vougañ eno, rak stardet da choukañ e oamp, klozoc'h eget vioù dindan ur yar o c'horiñ.

« D' an ampoent-se e klevjomp mindrailherezed o pasaat ken na foeltre, tennoù-kanol o strakal tostoc'h-tost : anat dimp, edo hor c'henvrezelourien o vont adarre d' an argad. Kerkent ha ma krogas an abadenn-se, e fellas d' an Alamaned ober dimp mont e-maez hor siklud, da lavarout eo : kerzhout plaen ha

brav, hag an eil war-lerc'h egile d' ar marv, rak betegouzout ne zeuje prestik hor c'henvroiz d' hon diframmañ a-zindan o skilfroù, e oa gwell ganto hol lazhañ. Met hopala !... ne vane ken nemeur a soudarded d' ober ged warnomp. Start daonet e oa ar c'hrogad ha kaset o devoa an ofiserien kement hini o devoa gallet pakañ, mevelien, kanfarded oc'h ober war-dro ar gegin, an dud klañv hag ar c'hezeg, holl d' ar red d' an talbenn, ha zoken ar re nevez c'hloazet, gant ma vijent e-tailh da chom en o sav ha da dennañ. Dre se, ne gavent tro ebet da sachañ ar brizonidi er-maez, nemet a-vagadoù bihan, un dek pe un daouzek leue war an taol, ha c'hoazh eveljust ar pep nesañ d' an nor.

27

« Met sed amañ neuze ur c'hoari all !... Nann, Sachka, aner e vefe din klask tu da zisplegañ kement tra skrijus a c'hoarvezas en toull brein-se. Neb a veze an tostañ d' an treuzoù a strive a lazh-korf - na petra 'ta ! - d' en em silañ pe gentoc'h d' en em strinkañ a-dreñv d' ar re all, e pell-pellañ ma c'helle, ha ni evel 'ouzout a boanie ivez eus hor gwellañ da herzel ouzh ar re-se da vont war-raok, ha difenn a oa ennomp, me lavar dit ! a daolioù dorn, a-daolioù treid, a-daolioù penn, o fusta a raemp a bep seurt stumm ken ma strake o izili. N' ouzon ket pep ha pet a voe taget didruez ganimp pe voustret dindan dreid.

- 'raus !... 'taus ! (1) eme an Alamaned na raent nemet daoudortañ gant ar fent.

« A-benn ur pennadig, setu ma voe kemennet dezho e oa aet ar maout ur wech ouzhpenn n' eo ket gant hor soudarded-ni, met gant o re, ha gant se gourc'hemennet e voe d' an Aotronez-se kemer ar primañ gwellañ o diwalloù evit kas ac'hanomp pell a-walc'h en a-dreñv. Met e-keit-se o devoa kavet pleg evelkent da zistrujañ un daou c'hant bennak eus hor bagad.

« Dont a reas tre davetomp ur c'habiten hag ul letanant, gant peb a letern en o dorn savet d' an nec'h. Allas re, kalz re oamp c'hoazh, diouzh o c'hlevout. Bet on gwechall-gozh war ar studi, rak ur beleg o devoa c'hoant va c'herent d' ober ganin-me ; setu perak ez on barrek d' intent geriennoù 'zo en alamaneg. Hervez ma lavare al letanant, arvarus tre e vije leuskel kemend-all a dud da vale an hentchoù war greiz an noz, peogwir e oa ken dister niver ar soudarded manet war c'hed.

- **Ganz richtig, Otto, eme ar c'habiten, da müssen wir noch einmal reduzieren...**

- **Ja wohl, zum Befehl, Herr Hauptmann (2) , eme egile.**

- Grit dezho mont en ur regennad, ha lazhit raktal kement hini e tegouezho dezhañ bezañ ar bempvet a-dall penn kentañ bete lost ar regennad...

(1) er-maez !... er-maez 'ta

(2) « A zo gwir, Otto, ret e vo dimp 'ta krennañ ur wech ouzh-penn an, niver anezho. » - « Mat tre, en ho kourc'hemenn, Kabiten ! »

28

Intentet mat e oa bet komzoù ar c'habiten gant meur a zen estregeton.

Reduzieren ! emezañ da lavarout eo, kenavo disul d' ar pardon !... Ur pezh pikol regennad, mabig, a oa hon hini, ha diwar neuze e stagas da bledañ ganimp ur **Feldwebel** yaouank : ur gogez mannous anezhañ gant mourennoù hir. Savet 'oa an heol ur pennad 'oa, met ne oa ket gwell gozh c'hoazh an deiz, ha menel a rejomp eno, regennet, da c'hortoz ha da c'hortoz n' ouzon ket pegeit. Ha gwashañ tra, aotre a voe roet dimp da vont e lec'h unan-bennak all a gavje mat ober marc'had ganimp e giz-se.

- **Tauschen sie die Platze !** e vannouse en ur skrignal gogez e vourennoù hir (1).

« Ya, ya, lec'h ouzh lec'h !... Met da be vat ar c'hemm-se ?... Abalamour da betra kemend-all a reuz hag a boan-spered, peogwir ne ouie hogos den da biv e tegouezhje bezañ eus ar bempvet en ur regennad ken divent ha honnezh ? Hep

arvar, lakaet en devoa ar porc'hell mannous-se e viz war un dra e-tailh d' hor boureviañ betek re. Rak te n' out ket, paotr bihan, ha gwella a se dit, evit meizañ e pe stad en em gavas a-greiz-holl darn 'oa, tapet, laeret, pe brenet ganto ul lec'h all, ha deut da vezañ dre se, a-drugarez dezho o-unan, ur bempvet er regennad. Gleb dour e oant gant ar c'hwezhenn, hag ur struj, mabig, en o c'herc'henn ! liv an droug-kof, gant resped dit...

« Evit va c'heloù-me, lakaet am boa em penn chom, bezet a vije, el lec'h ma voe bet graet din mont, ha tanfoeltr kammed ebet ne rajen alesont, gant aon rak kouezhañ e-kreiz-tre lost an diaoul ha toull e reor, war sin c'hoari va faotr e fri tanav. Diouzh o c'hlevout, ne oa ket kennebeut-all an daou soudard, a bep tu din e sell da glask pleg da derriñ o flanedenn. Met un den 'vat, ar bevare izeloc'h egeton war an dorn dehou, hennezh a zifrete hag a veske ken ma veze un druez sellout outañ. Anavezout a raen ar hij-e-doull-se, ur bourc'hiz anezhañ, mab ur marc'hadour pinvidik-mor diouzh ma klakenne e vignoned, ha d' ar seurt tarined e vez, anat da bep hini, kant gwech tennoc'h ober da viken un gwe war o zamm buhez.

« Ne baoueze ket da dregasiñ ar soudard nesañ dezhañ, ur gwaz diwar ar maez diouzh e stumm da gomz, e zoareoù all ha zoken e zivkjoscenn. Met kaer en devoa egile lammat ha sailhat e-dro d' ar mesaer pe d' an darbarer-se, kinnig dezhañ arc'hant e-leizh, touiñ a roje e dad pinvidik n' eus forzh petra 'fellje da Yann-gouer kaout, ha kuit a gac'higelliñ, ha zoken arc'hoazh kentañ mar karje, koll a rae nerzh, poan hag amzer. Warc'hoazh... hini ebet eus ar re e tegouezhje dezho bezañ pempvet ne oa tonket da c'houzout daoust pe rev pe c'hlizh a raje arc'hoazh ar beure, ha petra 'dalv holl vadoù ar bed-mañ pa vezer dija kluchet, koulz eo lavarout, war varlenn an Ankou ? Evitañ da vezañ bajanek da welout, dleout a rae ar gwaz bezañ ken louarn ha den, ha nag evit daou nag evit unan, biken n' asantje da blegañ d' ar bourc'hiz.

(1) Trokit lec'h ouzh lec'h !

29

- Nann, nann, emezañ, n' in neblec'h all, mat a-walc'h on amañ !

« Hag o vezañ ma kenderc'he egile da dorriñ e benn dezhañ, gant ar spontet ma 'z oa, bep tro e c'hrozmoles hep ober muioc'h van eget ur pilgoz :

- Tav din 'ta ! mat a-walc'h on amañ...

« Ha netra ken ne zistage, evel pa vije bet merglet e deod. A-greiz-holl e teuas mab ar marc'hadour da verzout e oan me o sellout a-gorn outañ en ur vrizhc'hoarzhin, ha diouzhtu e pegas ouzhin gwashoc'h eget na stag an tarlask ouzh krev ar chas. Ac'hañ 'ta, raktal e ris diouzh e c'hoant, mont a ris a c'hrad vat, hag evit netra el lec'h ma 'z oa bet eñ a-ziagent, hag eñ da lammat, ken laouen hag ar Spered Santel, em lec'h me.

- Met, Koulik, lavaret az poa din e...

- Ya, Sachka, ya, met biskoazh n' on bet den d' am ger, ha petra 'fell dit, ne oan ket er mare-se, gra a garfes, evit tremen hep c'hoari tu pe du.

- **Achtung !... Still gestanden !** (1) a veogas ar **Feldwebel** ha kerkent all e stagjont da niveriñ an dud e penn kentañ ar regennad, ha d' ober da bep « pempvet » skarañ betek ur c'hleuz a oa eno dirazomp.

« Va feiz, ne lavare ha ne rae ket kalz tra ar baotred e tichañse dezho bezañ « pempvet » dre un taol degouezh, rak netra da vihanañ n' o devoa da damall dezho o-unan. Eveljust, gwella e vije bet ganto bezañ pell alesont o c'hoari kartoù, o vriata ur goantenn, pe oc'h evañ peb a vanne, met peogwir e oa diwar-vremañ marv-mik evito mamm ar c'hartoù, ar merc'hed koant hag ar bannac'hoù, doujañ a raent emichañs d' o zonkadur, forzh pegen kriz e seblante bezañ. Hogen trouz ha garm a savas e-mesk o c'henseurted all, rak war zigarez en em dennañ e-maez ur puñs, graet o devoa o seizh gwellañ evit lammat en unan all

donoc'h c'hoazh, o bez toullet gant o daouarn i.

« Gaou a zo bet graet ouzhin, e kunuc'he darn ; en anv Doue, Kabiten, ra vezo adgraet an taol ! » Darn all e felle dezho en em gannañ, met ne ouient ket rez-mat gant piv. Ha reuz, ha yud, ha blej, ha klemm, ha mallozh ! un todilhon, mabig, ar seurt n' ac'h eus klevet biskoazh !... An ofiserien gant o zammig skourjez, ar **Feldwebel** a-grabanadoù, ar soudarded a-daolioù troad-fuzuilh, pep Alaman diouzh e renk pe e demz spered, a strive d' ober dezho tevel, rak m' ac'h eus soñj ne oa ket gwell bell alesont an talbenn brezel. A-benn ar fin, e teuas va zro...

(1) War evezh !... Fiñv ebet ken !

30

- Ha n' az poa ket aon, Koulik ?

- Aon ?... kement hag anzav ar wirionez, ne oan ket ken sioul na ken dibreder ha hennozh ; hogen, an dro-mañ c'hoazh ne gac'has ket va c'hazeg ouzh va c'harr, peogwir emeon o tivizout amañ ganit e-tal an tan. Ur « bevaret » e tegouezhas din bezañ, met sac'het 'oa er fankigell ar gwaz diwar ar maez hag ivez ar bourc'hiz, evitañ da grediñ ne vije biken a-drugarez din ur pempvet. Hahahahaha !... **Kaput** o daou ! hervez ma lavarere en alamaneg... Tremen a reas ar c'houer hep klemm na huanadiñ, met daoust ha ma troe kein din gwelout a raen ne oa ket tuet da ganan na da gontañ loegaj. Egile 'vat, kent pellaat diouzhin, a daolas war va zu ur sell hepken, ur sell a-skij evel ma rafe da skouer ur marc'h nevez-wisket dezhañ ur wesken dall. N' on ket boaz d' ober ardoù, Sachka, n' on ket kennebeut-all un danvad gwell sinac'h, met kel lies tro ma teu din koun eus ar sell-se, eus an traoù lennet ganin e lagad ar paour-kaezh den hanter-varv, ac'hañ 'ta, ret e vez din kemer va c'hreñv warnon evit mirout ouzh va daouarn da grenañ.

« Skubet e tleent bezañ prim-ha-prim gant mindrailherezed ha kluchet e oa pell 'zo ar soudarded diouzh se a-dreñv d' o benveg, met p' edo ar fri manous war-nes gourc'hemenn dezho kregiñ gant an tennoù, ober a reas ar c'houer daou gammed war-raok en ur sevel e vrec'h a-us d' e benn. O vezañ ma krede d' ar c'habiten e felle d' ar gwaz-mañ stagañ gant ur brezegenn raktal e huchas warnañ :

- Schneller ! Schneller ! (1).

« Met n' eo ket prezegennoù a oa war spered egile, ha setu petra 'glevjomp o tiflupañ digantañ :

- Un tamm bara, kabiten, am eus c'hoant da gaout.

« Troet e voe e gomzoù en alamaneg.

- Bara ? eme an ofiser, p' emañ o vont da vezañ lazhet ?

- Mar bez youl Doue, ne lavaran mann war se, ec'h elgerias ar gwaz en ur skrabañ chouk e c'hil, met n' eus forzh, un drailhenn vara ne rafe droug ebet din.

« Piv a chomas, Sachka, gant e c'henou digor war e hed ?... Ataoe, ar c'habiten ; a zo kaeroc'h, kregiñ a reas da dufañ ha da bec'hiñ, gant ar souezhet e oa.

- Pennmoc'h ! emezañ, ur vezh hag ur rukun eo lazhañ ar seurt gantañ !

(1) Primoc'h 'ta, prim !

31

« Neuze e teuas al letanant d' e vete ha da guzuliañ gantañ a vouezh izel :

- Gut, Otto, sehr gut ! (1) eme ar c'habiten.

« Hag ur pennadig goude e voe degaset un tamm brav a vara da Yann-Gouer. E welout a ran c'hoazh, stok pe war vete nebeut ouzh ur vindrailherez, diskabell, lousoc'h e zaouarn eget re ur glaouer, hag en o chaokat war e blaen kreunenn ha minvig en ur vouc'hoarzhin e-keit m' edo pep hini, koulz enebour ha kenvroad, o sellout pizh outañ. Ha ne dremenas ket zoken hep dastum ha lonkañ an disterañ bruzunenn manet en e varv.

- Ha goude, Koulik, petra 'voe graet dezhañ ?

- Va feiz, **dagadagadag**, evel d' ar re all. **Kaput**, eveljust... Met pa c'houlenas bara digant ar c'habiten, pa grogas da vandrouilhat e-giz-se dirak an holl, hag en o vouc'hoarzhin dibaouez, setu pegoulz, Sachka, e krogas aon ennon : « Hopala ! emezon, mar dout barrek, mab ar c'hast a zo ac'hanout, da vervel ken digas-se, gout'ouzon bremañ pegen aes e vefe dit lazhañ d' az tro. Pegement e kav dit, kouer daonet, e talv da vuhez, pe va hini-me ? Ur gwall izel dra, neketa, ur c'hreunenn pe ur vrurunenn vara ? pe marteze ne dalv ket zoken fank da votoù ? » Diwar neuze, va faotr bihan, am eus sanket don ar soñj-mañ em spered : den a-walc'h eo hor c'houer d' ober din, ha dit, ha da gement hini 'zo, n' eus forzh petra, ha zoken an euzhusañ, hep ober an disterañ van, pa droio en e benn, hep abeg na digarez, en ur chaokat un tamm bara, en ur vouc'hoarzhin, evel ur bleiz... pe 'vel ur Sant. Va intent a rez ?

Met Sachka ne rannas grik war se.

- M' am befe me un tammig galloud, eme Goulik, daou wennegad hepken, e skubfen an holl gouerien gant ur vindrailherez. **Kaput**, Sachka, **kaput** !

- Ul loen gouez 'out 'ta ?

- Kas am eus outo, mab, kas hag aon war an dro. Morse n' out e tailh da c'houzout gant piv ac'h eus d' ober, gant ur breur pe gant un enebour. Pa vi war var da goll da vuhez, daoust ha skoazell az po digant hemañ, pe beurdaget e vi gant henhont ? N' ouzout ket, n' ouzout netra... Nann, n' on ket evito, ha d' am meno ret e vefe o lazhañ holl gwitibunan, anez-se biken n' hellimp bevañ e peoc'h...

(1) Mat, Otto, mat tre !

32

- Holl gwitibunan, ar re vat anezho koulz hag ar re fall ?

- Alo, Sachka, fent a rez din... N' eo ket dicheñset dit teurel ur sell war va fistolenn a seizh tenn ? Ac'hañ 'ta, setu e pe seurt koad ez on me bet turniet. Mar degouezhfe din en noz kavout war va hent un den fall - ul laer da skouer, pe ur muntre - raktal e laoskfen gantañ un ten, unan hepken. Ha m' am befe d' ober en deñvalijenn hag en ul lec'h digenvez gant ur gwaz a feson, **dagadagadag** ! diouzhtu e tapfe diganin en e gof don va seizh bouled an eil war-lerc'h egile... **Kaput**, mabig, **kaput** !

O vezañ ma tave e geneil yaouank, kregiñ a reas Koulik da c'hwitellat ha da vroudañ an tan ; kerkent, e strinkas a-dreuz ar bouilhadoù moked ur bern elvennoù aour ken laouen, ken mibin hag un nijad kelien. Kenderc'hel a rae al loened da beuriñ ; ur gazeg hepken, nevez gollet ganti hec'h ebeul, a laoske a-reujadoù ur c'hwirinadenn enkrezet ha raouiet. Ha trouz all ebet war dro nemet hiboud an dour hag an delliou, hag a-wechoùigoù, ur barr-avel.

Ha Sachka en e sav, ha da vont e-unan d' ober ur valeadenn er c'hoad. Chom a reas du-hont ur pennad brav ; den ebet ne gavas war e hent, na zoken ul loen, nemet ur preñvig-tan, glas ha munut, hanter vouchet gant skourroù gargal. **Ouc'houc'houc'hou** ! eme ar gwez a-us d' e benn, **ouc'houc'houc'hou** ! Ha dre selaou o mouezh heson, o c'han melkonius, gwech ken dister hag alan un ael, gwech skiltroc'h eget un ograou, e spered ar c'hrennard e krogas da steuziañ tamm-ha-tamm tu gin ar vuhez : ar gwad skuilhet hep sellout berr, ar gasoni ouzh an nesañ pe ouzh rummadoù tud n' anavezzer ket, hag an naon a zebr ez vev ar

vugaligoù.

Ha pa zeuas Sachka war e c'hiz, e vanas war vevnenn ar c'hoad da sellout gant karantez, gant kendruez, ouzh ar c'hezeg, ouzh ar baotred all en o c'hoazez bremañ e-dro d' an tan, hag ouzh o skeud damruz, divent, o krenañ a-dreuz d' ar prad betek ribl ar stêr...

Kil Rouanez Iwerzhon

Tennet eus « Listri paper » Loeiz GUICHARD

Troidigezh gant Yeun ar GOW

Pa voe siellet an arched kalkedoen e-lec'h ma tiskuzhe Izold ar Veleganez hag an arched beril e-lec'h ma oa gourvezet Trestan, e reas ar roue Marc'h o dougen war e lestr, war vorlenn Penmarc'h, hag ec'h en em aozas da adtreuziñ ar mor evit degas, d' e gêrbenn Tintagel, an daou garedig a oa marv e Breizh.

« Va merc'h, » eme neuze an dug Houel Breizh da Izold Gwenn-he-daouarn, « dereat eo ez afec'h da Gerne-Veur da ober kañv d' an hini a voe pried deoc'h hervez lezenn Roma. »

Re-brederiet e oa spered an dug Houel evit kaout un anaoudegezh spis eus ar vuhez o devoa renet e vugale er briedelezh. Ne ouie ket he devoa graet e verc'h un eured wenn en desped dezhi ; da c'houzout e oa dezhañ ivez ar gasoni a wreg dilezet a vage houmañ ouzh Trestan, ur gasoni hag he devoa he heñchet da lavarout gevier d' he gwaz p' edo o vont da vervel ha da gemenn dezhañ e touge lestr Izold ar Veleganez ur ouel zu e lec'h unan wenn. Ne ouie den nemeti he devoa, o fall-ziskleriañ an arouez, berraet e vuhez da Drestan evit mirout outañ da adgwelout e geneilez.

N' en devoa ket meizet an dug Houel mat a-walc'h, e gwirionez, petra e oa deuet da ober, d' e balez a Benmarc'h, Izold ar Veleganez, gwreg ar roue Marc'h. Un tammig kas a save ennañ ouzh ar rouanez-se da vezañ bet penn-abeg da galz trabas o tont evel-se da vervel e ti tud estren e kañv ; hogen ne dintas grik diwar-benn kement-se, rak galloudek e oa ar roue Marc'h. Pa 'z eo gwir n' en devoa netra da damall da Drestan nemet bezañ chomet hep reiñ dezhañ bugale vihan, e falvezas gantañ e raje e verc'h he dlead a bried penn-da-benn evit ma chomje sioul ar gwall-deodoù.

Pignat a reas Izold Gwenn-he-daouarn, eta, war lestr ar roue Marc'h, gant daou floc'h hag ur plac'h eus al lez. Fromet e chomas ur pennadig, pa savas ar verdeidi ar ouel, du ar wech-mañ hep mar ebet, met ar soñj da ober anaoudegezh gant broioù nevez a lakae enni ur blijadur guzh.

34

Ur plac'h fur e oa, tremenet ganti he yaouankiz e kambr ar merc'hed, e-kreiz luskellerezh ar c'hirri-nezañ hag ar sonioù a gane ar re a veze war-dro al lien. Ma n' en divije ket Trestan hec'h argarzh, e vije bet ur pried disi ; hogen en ur wall-enkadenn e oa bet lakaet dre he dremezi ; un disamm a oa dezhi he stad a intañvez ha, mezevellet un tammig gant ar frankiz nevez-adperc'hennet ganti, e soñje kavout an tu d' en em zic'haouañ eus ar bloavezhioù he devoa kollet.

An nep a veizfe perak e oa bet denezet Trestan dezhi, hennezh hepken, en defe ar gwir da varn dihegar soñjezonù Izold Gwenn-he-daouarn !

Hegarat-tre e voe ar roue Marc'h ouzh ar vaouez yaouank. Gwall-zoaniet e oa bet gant marv Izold ar Veleganez, hogen ar wall-skouer a oa en em gavet da heul an darvoud-se a rae dezhañ ankouaat e c'hilac'har hag a vire outañ, dre an droug a lakae da sevel ennañ, da vezañ diskaret gant ar ranngalon.

O vezañ ma oa kozh ha madelezus, e chome c'hoazh en arvar diwar-benn an darempredoù direizh a oa bet o ren etre Izold ar Veleganez ha Trestan, met kaer en devoa prederiañ war ar pezh en devoa gwelet er werjez e-lec'h ma oa en em gavet a-daol trumm war e wreg ha Trestan, gourvezet an eil e-kichen egile ha dispartiet gant ur c'hleze noazh, kaer en devoa eñvoriñ kement a oa bet

c'hoarvezet e-pad an taol-arnod ma voe touet al le war ar relegoù ha ma voe kavet Izold dibec'h, e yae e ziskred war zisterañ da heul pep eurvezh anken, evel ar mogerioù traezh-se a vez tizhet ha beuzet gant al lanv.

Eviti da vezañ kablus pe zibec'h, e oa splann dezhañ na oa ket bet karet morse gant Izold, ha marv an daou zen diboell-se hag o devoa lakaet kement a reustl en e vuhez, abaoe dek vloaz 'oa, a rae, hep ma krede hen anzav outañ e-unan, evel un disamm d' e galon.

Un deiz morennet eus an nevez-amzer a oa o ren. Un aezenn blaen ha skañv a lakae c'hwezh er ouel liv d' ar c'hañv hag a zegase ganti d' he heul, eus an aod, frond ar sev o reiñ da c'houzout edo ar broñsoù o vont da zigeriñ. War ar mor didrouz, endra ma steuzie aod Pennmarc'h er pellder, e kerzhe sioul al lestr o luskellat archedoù an daou garedig marv a oa er strad anezhañ.

* * *

E-kerzh un dreizhadenn-vor e teu buan an dud da ober anaoudegezh kenetrezo. A-benn tri devezh mordeadenn e voe douget muioc'h-mui an eil evit egile ar roue Marc'h hag Izold Gwenn-he-daouarn, unvanet o-daou gant o drougeur guzh.

35

Daoust dezhañ da vezañ oadet-bras, ec'h anzave ar roue Marc'h outañ e-unan en divije kalz plijadur o virout gantañ, en e balez a Dintagel, ur vaouez yaouank ken chichant-all. Diouzh he zu e soñje Izold Gwenn-he-daouarn e tereje kurunenn rouantelezh Kerne-Veur outi ken a vije un drugar. Boazet e oa bet gant Trestan da gaout en he c'hichen ur pried na oa ket bet chalet-bras ganti ha, rak-se, ec'h en em wele a-galon vat rouanez e lez Tintagel, e-lec'h n' eo ket gourc'hemenoù doujus ar varc'heien a raje diouer dezhi. Ha setu ma pare he daoulagad a-benn neuze, hep displijadur, war unan eus flec'h Marc'h, ar roue madelezhus, ur paotr anvet Judikael hag en devoa ur sell glas o tennañ ar skeud anezhañ da hini Trestan, hag e tivine n' edo ket he c'halon hep tommañ un tammig outañ. Da heul ar yenien en devoa diskouezet Trestan dezhi e-pad kement a vloavezhioù, e oa deuet da gaout diskred da c'halloud he c'hoantiri hag, evit ar wech kentañ, e tañvae an dudi a gave oc'h en em fichañ hag o kemerout preder gant he gwiskamant kañv, hag e laoske, daoust ma ne oant ket ken alaouret ha re he c'hevezerez heñvelanv ganti, blev melen-louet kaer-kenañ da ziskoachañ a-zindan he c'hoef.

E-keit ha ma savare ar briñsez gant ar roue Marc'h war ar mor kompes, e tizhas d' ur gedour gwelout, war-bouez nebeut ac'hane, un dra bennak o tennañ d' ur voul war-neñv. Falvezout a reas gant ar sturier gouzout petra a oa ar peñse-se ha, diwar-bouez krapoù, e savas ar verdeidi ur varilh vihan koad derv war ar bourzh. War he c'hof edo c'hoazh ardamez rouanez Iwerzhon, mamm Izold ar Veleganez. War c'hourc'hemenn ar roue e voe lamet kuit ar stouf gant ar verdeidi, hag e kavjod ar varilh deuet gant ar mor hanter-leun a evaj hag a oa gantañ c'hwez vat ar gwin louzaouet.

Izold Gwenn-he-daouarn, klevet ganti penn-da-benn, eus a-dreñv ur speurenn e-lec'h ma oa kuzhet, komzoù Trestan o kofes ouzh he breur, he devoa ar gredenn e c'helle an evaj-se bezañ ar c'hil a oa bet aozet « dre ouiziegezh ha strobinnell » gant rouanez Iwerzhon, hag a yeas gwall-livet. Met tevel a reas o vezañ ma oa dianaoudek eus ar pezh a ouie ar roue Marc'h diwar-benn kement-se.

Hogen dic'houzvez-krenn e oa ar roue Marc'h, met, ranell un tammig dre natur, e lakaas gervel davetañ, da ziskleriañ ar pezh a felle dezhañ gouzout, an hini na oa Iwerzhonadez all ebet nemeti war vourzh al lestr, da lavarout eo Brangien, damsklavez Izold ar Veleganez, hounnezh dres hag a oa bet fiziet enni, gant rouanez Iwerzhon, ar c'hil he devoa kefridi da reiñ da evañ da Izold ar Veleganez ha d' ar roue Marc'h a-benn nozvezh kentañ o eured.

36

Mont a rejod da gerc'hat Brangien, ar plac'h feal, a oa o ouelañ hec'h-unanik war arched he mestrez hag o keuziañ c'hoazh da vezañ chomet hep diwall gwelloc'h war ar mor ar c'hil he devoa laosket Trestan hag Izold da evañ e-doug

an treizh etre Iwerzhon ha Kerne-Veur. Pa voe en em gavet war-c'horre ar bourzh ha p' he devoe, o stouiñ a-us d' ar varilh, anavezet ardamez rouanez Iwerzhon, e kouezhas semplet.

N' he devoe Izold Gwenn-he-daouarn, diarvar bremañ da vezañ divinet ar wirionez, nemet nerzh a-walc'h da azezañ war ur bern kerdin, e-keit ha ma selle outi ar roue Marc'h, sabatuet. Pa zisemplas Brangien e kouezhas war ar varilh ar sell kentañ a reas hag, evel ma talc'he ar roue da c'houlenn outi anzav ar pezh a ouie, e lavaras en ur leñvañ :

« Roue Marck ha c'hwi, Itron, ha c'hwi, Aotrounez, ar varilh-mañ eo dres an hini a voe fiziet ennon gant rouanez Iwerzhon, va mestrez, pa zeuas Trestan da gerc'hat he merc'h da gas da Gerne-Veur, ha kement a nerzh a zo gant an evaj a zo enni, emezi ouzh he reiñ din, « m' en em garo gant o holl skiant hag o holl breder, da viken er vuhez hag er marv, ar re hen evo a-gevret ». An evaj-se, roue Marc'h, eo an hini a dañvaas Trestan hag Izold dre zievezhded, e-kerzh ar veaj, un deiz ha ma edont o-unan er bourzh ha m' o devoa sec'hed. Pa zistrois ha pa welis war an daol ar varilh hanter-c'houlloet, e tapis peg enni hag e stlapis er mor en ur deurel va mallozh war an deiz ma oan ganet. Perak n' em boa ket fennet kentoc'h war an tonnoù ar pezh a oa enni, pa 'z eo gwir e tegas deomp ar c'hasennoù en-dro ar peurrest eus an evaj ! Ra ouezo ar re a evo anezhañ o devo muioc'h eget dudi hag enkrez betek ma teuy ar marv da heul, hag e finvezint evel m' o deus graet ar re a zo kousket dindan hon treid ! Ha bremañ, piv a gredo evañ ? »

Stouiñ a reas ar roue Marc'h e benn ha daeroù a redas e-touez e varv gwenn. Al lestr, o ruilhal, a lakae ar c'hil da strabouilhat er varilh.

« Me ' ouie a-walc'h, » a soñje ar roue Marc'h, « na oa ket kablus va gwreg ha Trestan ha, ma farijont, eo en abeg ma voent wazh eus ar breoù a voe taolet warno. Rak-se eta, ma voen bourdet ganto, ar pezh a c'hell bezañ bet c'hoarvezet, ne voe nemet dre hudouriezh ha n' eus ket ken gwash dizenor bezañ bet tizhet en doare-se. Evidon da-vihanañ e oa bet aozet ar c'hil-se hag a-walc'h a vije bet din ha da Izold evañ anezhañ evit bezañ bet an eürusañ eus an holl ezhec'h... an eürusañ ? Ha sur eo kement-se ?

37

« Ma teufe bev Trestan en-dro, en ur lakaat na vefe mui dindan gazelgê, hag asantiñ a rafe, o c'houzout petra a vefe oc'h ober, lodennañ un hanafad anezhañ gant Izold ar Veleganez ? Ma c'hellfe niveriñ an holl ankenioù a dalvezas dezhañ ar c'hil-se e vefe brasoc'h, hep mar ebet, ar gont anezho eget hini ar plijadurezhioù a c'hell bezañ bet digantañ. Adalek ar penn kentañ e voe ar garantez a oa diwanet ennañ evel ur merk a enebiezh. Ur paotr a ouenn vat e oa hag al levenez a gavas oc'h hentañ hon Izold a voe taraset gant ar morc'hed a vroudas en e galon an displealded a reas din. Meur a vloavezh harlu a dalvezas dezhañ e garantez ; en abeg dezhi e rankas ren, gant Izold, buhez kalet ar vigrierien e Koad Moroez, e nac'has e stad a varc'heg hag e fortunias e Breizh, ne c'hell den meizañ perak, a-barzh mervel gant un droukhirnez kar tost d' ar follentez. Roue on ha n' em eus ket ar gwir d' en em reiñ da viken d' ar velkoni ha d' an enkrez. Mar temezan a-nevez da Izold Gwenn-he-daouarn, n' em eus ezhomme ebet eus ur garantez hag a chomfe da voustrañ va spered : hag ouzhpenn n' emeon mui en oad da vezañ touellet gant an traoù-se. Ya ! graet em eus va soñj, ne evin ket eus ar c'hil-se ! »

- Va Zrestan, te hag a gasaan, » eme Izold Gwenn-he-daouarn outi hec'h-unan diouzh he zu, « ma vijes c'hoazh war an douar ha diberc'henn, na laouen e vefen o lodennañ ganit an died louzaouet a voe aozet gant rouanez Iwerzhon ! Hogen, daoust din da vezañ c'hoazh yaouank ha plijus, n' em eus ket ar galon da evañ berad ebet anezhañ gant ur gwaz-all. Ar pezh a c'hoarvezas gant Izold ar Veleganez a zo re fraezh c'hoazh en spered evit ma c'hellfen lamm a-zevri en ur seurt reuz. Marteze ne vez kinniget an hanaf da bep hini ac'hanomp nemet ur wech en e vuhez ? Me ' gred eo tremenet va zro. C'hoant a-walc'h am eus da garout, met mennout a ran derc'hel va spered dibreder ha bezañ dichal va-unan war dron rouantelezh Kerne-Veur, ma tlean azezañ warnañ un deiz bennak evel ma reas Izold ar Veleganez, ar vaouez-se ha n' az talvez ket, Trestan, ha na oa

ket ken kizidik hec'h askre ha da hini ; hogen anaout a reas, en abeg dit, ar vuhez kalet er c'hoadoù hag an enkrez d' az tiouerout pa vezes o vrezeliñ en tu-all d' ar morioù.

« Da betra a dalvezfe din lodennañ un hanafad kil gant ar roue Marc'h ? N' en deus ket kalz bloavezhioù ken da vevañ ha n' on ket chalet nemeur da vervel d' e heul gant ar garantez, rak gwall-fentus e vefe kavet kement-se. Hag, a-hend-all, lakaat ar floc'h Judikael da evañ ganin a vefe mont a-enep d' am menozioù, rak fellout a ra din bezañ gouest da zilezel ur c'heneil evit kemerout unan-all p' am bo c'hoant, hervez va youl ha va faltazi, ha broudañ gwarizi er c'halonoù pe leuskel an oaz d' am gwaskañ pa blijo ganin. Ar warizi ! Nag e truezan warnout, Trestan, o vezañ ma n' out ket bet broudet ganti en da garantez ken diskiant ! Graet em eus va soñj, ne evin ket eus ar c'hil-se ! »

38

- Piv a gredo evañ ? » a c'harmas, ur wech c'hoazh, Brangien, ar plac'h feal.

Hag o welout na responte den d' he goulenn dichek, ec'h en em daolas war ar varilh, gant ar soñj da fennañ er mor ar pezh oa enni evit e ginnig da anaon he mestrez. Met diarbennet e voe en he menoz gant ar roue Marc'h. Treuzkredennus e oa ha nec'h en devoe da zismegañsiñ ar strobinneller a zeskas da rouanez Iwerzhon an doare da aozañ ar c'hil.

« Brangien, » emezañ, « stouf ar varilh ha taol-hi ur wechall er mor evit ma heulio he flanedenn. »

A-nevez e tapas peg ar c'hasennoù er varilh, hag ar roue Marc'h, Izold Gwenn-he-daouarn ha Brangien, ar plac'h feal, he heulias gant o selloù, e-keit ha ma chomas an diswel anezhi hag endra ma kendalc'he al lestr gant e hent etrezek Tintagel.

* * *

War-dro pemzek vloaz he devoa bremañ an agroazenn a oa bet difoupet eus bez Trestan da sankañ e hini Izold ar Veleganez ha, bev-buhezek, e c'holoe an daou garedig gant bolzoù he skourroù bleunioù enno bepred.

Izold Gwenn-he-daouarn, intañvez ar roue Marc'h, a oa rouanez Kerne-Veur ha tremenet e oa bet he buhez evel m' he devoa c'hoantaet p' edo o kuitaat Breizh. Bet he devoa an tañva eus kalz plijadurezhioù ha karet e oa gant he fobl, rak bez' e oa eeun ha fur ha diwall a rae da wallskoueriañ den.

Abaoe he dimezi kentañ gant Trestan e oa enkrezet gant ar soñj da vezañ touellet gant ur c'hoantegezh re-zireizh ha a-well e voe eus kement-se. Pa anzave ur marc'heg e garantez outi, en ur douiñ dezhi fealded da viken, ne rae nemet c'hoarzhin ha, gant ijin, e tiskoueze anat dezhañ na oa ket a garantez evel ma veize hemañ e-touez an dud a oa ganto o skiant-vat. An trivliad-se, emezi c'hoazh, hag en devoa doare da vezañ eeun ha didroidell, a c'helled kavout ennañ kalz re-all hag a oa pell diouzh ar mennadoù uhel.

Hiniennoù eus ar re a huanade dezhi a oa chomet, meur a vloavezh diouzhtu, aheurtet en o youl da c'hounit he c'halon a-bezh hag, aet skuizh da c'houde, o devoa kuitaat he lez pe a oa dimezet d' ur re bennak eus he dimezelled.

39

E-keit-se e oa kroget Izold Gwenn-he-daouarn da goshaat. Tevaet e oa he dargreiz, kollet o devoa he blev o sked, hag he daouarn hag a lakae kement a lorc'h enni, daoust ma oa chomet gwenn o liv war-bouez bezañ louzaouet a-walc'h gant traet, n' o devoa mui o doare flour.

Un deiz, eus a-dreñv ur pallenn lakaet d' ober andorenn, e klevas ar marc'heg Tugdual, a oa d' an ampoent he muiañ-karet, o savarat ouzh unan eus he flac'hed, Ediz Gouzoug-Alarc'h. En diviz-se, anv ennañ eus ar c'hemm a oa etre

kened Izold hag hini Ediz, e oa ivez un nebeud komzoù hag a feukas ar rouanez. Dizrouk he c'halon c'hoazh, e kavas houmañ e oa trawalc'h dezhi kas kuit Ediz ha Tugdual a-zirazi ; hogen, antronoz, e krogas Izold Gwenn-he-daouarn da vezañ enoet.

Da gentañ e voe en he c'halon ur doan displann a glaskas kas diwar he zro en ur lakaat muioc'h a breder da bleustriñ gant renadurezh he rouantelezh. Da c'houde e voe bec'hiet-holl gant an doan-se a reas dezhi chom a-hed an deiz e toull he frenestr a oa troet war-du porzh Tintagel hag ar mor. Danevelloù ar sigoterien, hag he didue kement kent, a rae dezhi gouelañ bremañ ! O vezañ ma oa chomet dizhêr warlerc'h ar roue Marc'h, e kavas he buhez ken goull ma voe spontet-holl. Ne voe ket techet zoken da glask en he lez ur muiañ-karet-all, ken teñval e kave an eñvor eus ar chañsou he devoa bet hag a oa ken heñvel an eil ouzh eben.

Evit ar wech kentañ, abaoe m' edo o chom e Kerne-Veur, e lakaas degas dezhi d' he c'hambr un nebeud eus ar roz-ki a oa o vleuniañ er chapel ma oa Trestan gourvezet enni, hag e kavas e oa reuzeudikoc'h he flanedenn eget hini an daou garedig marv.

Neuze e teuas soñj dezhi eus ar varilh a oa bet distaolet gant ar mor, hag ar sec'hed he devoa d' ar c'hil-se, argaset ganti en he yaouankiz, he dalc'has dihun bemnoz. Embann a reas ur gourc'hemenn da gastizañ, dindan boan a varv, kement arvorriad, kavet gantañ ur varilh war an aod pe e-touez ar c'herreg, a chomje hep he degas raktal da balez Tintagel.

Lakaat a reas paramantiñ ur skouadrennad listri a-bezh hag a redas ar morioù da glask peñseoù.

Dizale e voe leun-tenn ar c'hav gant barilhoù, barrikennoù ha tonelloù dastumet e-kreiz 'tre an tonnoù, hogen n' edo ardamez rouanez Iwerzhon war nikun anezho. Brangien gozh, oc'h evezhiañ pizh outo hini ha hini, a lavare na raed nemet koll amzer hag e oa barilh Trestan re-bar d' an enez vuzhudus na gaver ket pa vezer ouzh he c'hlask hag a gejer ganti pa n' he c'hlasker mui.

40

Marv e oa rouanez Iwerzhon hag aet he c'hevren d' he heul. Neuze e tivizas Izold Gwenn-he-daouarn e yaje kuit war ar mor, rak merzout a rae, daoust dezhi zoken da chom hep diskoachañ ar c'hil, na c'hellje kavout nemet eno hepken an diskuizh a vije gouest da zistanañ he dic'hoanag.

War an nev roueel e savas, keinvanus, hag, e-pad mizioù penn-da-benn, e redas mor etre Breizh, Iwerzhon ha Kerne-Veur, o touarañ hepken nemet evit prenañ boued hag atersañ ar besketaerien.

Pa zistroas da Dintagel e kavas he c'harg a rouanez ken pounner ma lakaas envel Budig, he niz, da roue war he lerc'h, evit ma vije muioc'h distlabez da genderc'hel gant hec'h enklaskoù. Hogen, ar wech-mañ, e falvezas ganti kas d' he heul war al lestr, arched Trestan hag hini Izold ar Veleganez, o soñjal e oa ar re-mañ penn-abeg d' ar gavadenn he devoa graet p' edo o kuitaat Pennmarc'h gant ar roue Marc'h.

Lakaet e voe, eta, an daou garedig war ar bourzh ha ganto an agroazenn en he bleuñv. Mont a reas Brangien gozh da heul ar gantreerez hag houmañ a adkrogas gant he redadenn e-kreiz ar c'hasennoù.

Bepred e touge al lestr lien-gouel du ha dizale e voe anavezet gant holl verdeidi Breizh ha Bro-Saoz a bellae dioutañ kerkent ha ma veze war-wel dezho, rak evito e oa un diougan a walleur.

Tost da aod Iwerzhon eo e voe gwelet evit ar wech diwezhañ. A-benn neuze e oa louet blev Izold Gwenn-he-daouarn : aet e oa d' an douar gant Brangien hag o-div e kutuilhent louzeier gant ar soñj da adkavout, un deiz bennak, an doare da aozañ ar c'hil. He moraerien a gontas e vezent pedet alies da zont da evañ ganti

meskajou c'hwerv.

Gouzout a raer e kemeras ac'hane penn an hent da vont da Bennmarc'h hag e c'houeledas, tud ha lestr, war wel da gastell an dug Houel, eeun e-lec'h m' he devoa gwelet, daou-ugent vloaz kentoc'h, ar ouel wenn a zegase Izold etrezek Trestan a oa o vont da vervel.

Evel-se e kollas Izold Gwenn-he-daouarn he buhez evit bezañ bet re-hir o kaout aon da garout.

* * *

E-keit-se, a-benn an diwezh, e teuas ar varilh en devoa lakaet ar roue Marc'h stlepel er mor da zouarañ war unan eus groaioù Breizh. Bezhin a oa stag ouzh ar c'helc'hioù a rae an dro d' he zuvennoù hag al lean Goneri he c'havas, da vare an tre, war-lerc'h un nozvezh amzer diroll. P' en devoe dibouezet ar varilh e voe laouen o c'houzout na oa ket goull hag he c'has a reas gantañ, war-hed nebeut ac'hane, d' ar c'hev e-lec'h m' edo o chom, en ur drugarekaat Doue da vezañ bet soñj anezhañ en e zienez.

41

Pa voe distoufet gantañ, e savas eus ar varilh c'hwez kreñv gwin-ardant ha louzeier.

Tost da gant vloaz en devoa al lean Goneri. Klañv e veze alies hag e soñjas e teue an dram-se, e mare mat, d' e gennerzhañ en e gozhni rak n' en devoa netra ken da vevañ nemet un drailhenn eus ur pesk madelezhus a zilamme, bep mintin, er-maez eus an dour, p' her galve davetañ da vezañ didammet hag en em gave en e bezh adarre kerkent ha ma kouezhe er mor.

Pa 'z eo gwir e ranker kaout disfiziañs bepred ouzh lasoù an droukspered, e reas al lean sin ar groaz war ar c'hil a voe lakaet gantañ da c'houde a-us d' e wele maen. Evañ a rae ul lonkadig anezhañ diouzh an noz pa veze kalz avelaj.

Bez' e oa an evaj-se, war e veno, gwin kennerzhus, gantañ divlaz un tammig c'hwerv an avaloù-orañjez hag ar jañsif.

Pa ne chomas er varilh nemet un dilavenn louzeier ha gwrizioù, e yeas Goneri, c'hoant gantañ da lakaat enni e zour da virout, da skarzhañ, ken dinoaz ha tra, ar c'houeledenn er mor. Abaoe eo e klev darn, war aodoù Breizh, an tri galv a gas dezho ar mor, ar garantez hag ar marv.

gant ROPARZ HEMON

Ar pennad-mañ a zo darn eus ul levr, anvet « An Daol Grenn ». Marvailhoù Arzhur hag an Daol Grenn, an holl a oar, a zo miret e skridoù savet e meur a yezh, ar re bouezusañ anezho etre an 12-vet hag ar 14-vet kantved. Furchadennoù gouizieien hon amzer o deus graet kalz da ziluziañ, - hag ivez da luziañ, siwazh, - kudennoù al lennegezh arzhuriek. Diaes-kenañ eo gwelout sklaer e kontadennoù aozet-diaozet gant skrivagnerien niverus, disheñvel-tre o ijin hag o zemz-spered. Ouzhpenn se, evit d' ar skridoù bezañ puilh, un darn vras eus an oberoù a zo kollet. Gwellañ a c'hell ober ur skrivagner eus an amzer-mañ, o klask adkontañ troioù Arzhur hag e varc'heien, eo kutuilh amañ ahont pezh a seblant dezhañ bezañ kaer ha dudius. Tra iskis : ar marvailhoù kaerañ ha dudiusañ a vez kavet alies, nann en oberoù ramzel brudet, evel re Crestien, Wolfram von Eschenbach, pe Malory, hogen e tammoù distag. Da skouer, danvez ar pennad da heul, - an danvez hepken, - a gaver dreist-holl e « Kendalc'h ar Perceval », savet gant Wauchier de Denain.

* * *

Un deiz e voe kaset keloù d' ar rouanez e oa Arzhur o tistreiñ eus ar brezel. Ha Gwenevar mont war an hent gant un dornadig marc'heien d' e arbenn. Edo o noziñ, ha c'hoazh ne deue nikun. Ma rejont o menoz lakaat sevel teltoù e bevenn ur c'hoad, hag eno gortoz betek ar beure diouzh ret.

Ur wenodenn a dremene a-hed ar vevenn. Setu ma weljont o tont gant ar wenodenn-se ur marc'heg harnezet-kloz. Pa zegouezhas er c'hroazhent ma oa bet plantet an teltoù, ez eas e-biou hep sellout ouzh den, hep saludiñ ar rouanez.

Gwenevar a voe sebezet hag imoret-bras.

« Pehini ac'hanoc'h, » emezi d' he marc'heien, « a yelo war-lerc'h an estren-se, da glask gouzout dioutañ perak ez eo ken digourtes ? »

« Me a yelo, » a respontas Ke.

Hag eñ sevel war e varc'h, reiñ kentr, ha d' an daoulamm da heul ar marc'heg.

43

« Amañ diouzhtu ! » a grias dezhañ kerkent ha m' hen gwelas.

Ar marc'heg a gendalc'has gant e hent hep ober van. Ha Ke gouzizañ e c'hoaf, kemer e lañs ha redek a-benn-herr dezhañ. Hemañ a zistroas, a c'houzizas e c'hoaf ivez. A-raok kaout amzer da c'houzout petra a oa c'hoarvezet, e santas Ke e varc'h o sankañ dindanañ, hag eñ o kouezhañ a-stok e gein war al leton. Pa zigoras e zaoulagad, edo ar marc'heg o pellaat, ken sioul ha tra, a-hed ar c'hoad.

Ke a yeas en-dro davet ar rouanez, war e droad, o kas e varc'h, a oa gloazet, war-bouez ar rañjenn, hag holl laboused ar c'hoad o chintal evel evit ober goap.

Ar rouanez, hep selaou zoken e istor, a gasas Gaovan war-lerc'h ar marc'heg dianav.

Gaovan, oc'h erruout gantañ, hen saludas, a lavaras dezhañ e teue a-berzh gwreg Arzhur, hag hen kouvias seven da zont d' he c'haout, mar bije e blijadur.

« Aotrou Gaovan, » eme ar marc'heg, « ne oa ket em soñj ober dismegañs d'

ar rouanez. Teurvezet ganti digareziñ ac'hanon. Ne c'hellan ket daleañ. Pres bras a zo warnon. »

« Ne vefe, » eme C'haovan, « nemet evit ur pennadig amzer. »

« Ur pennadig amzer, » eme an estren, « a zo kalz evidon. Ur gefridi a rankan seveniñ fenozh. Mar n' he sevenan ket fenozh, n' he sevenin birviken. Mar n' eo ket sevenet ganin, ne vezo sevenet gant den marteze betek fin ar bed. »

« Mar deuit ganin, » eme C'haovan, « da gaout ar rouanez, e touan deoc'h, war va enor, e viot lezet da vont kuit diouzhtu. »

Ar marc'heg a chomas dilavar, evel o prederiañ.

« Aotrou Gaovan, » emezañ goude ur pennad, « mar c'hoarvez droug ganin, ha me o vont da welout ar rouanez, ha touiñ a rit din ivez ober ar pezh a c'houlennin diganeoc'h ? »

« Touiñ a ran, » eme C'haovan, hag eñ un tamm mat souezhet.

Ar marc'heg a droas penn d' e jav, ambrouget gant Gaovan. N' o doa ket marc'heget pell, pa fraoñvas ur speg dre zindan an delioù. Mont a reas da sankañ e bruched an estren. An dorn en doa taolet ar speg a oa chomet diwelus.

« Aotrou, » eme ar marc'heg, a oa kouezhet d' an douar, ha Gaovan o taoulinañ en e gichen d' e sikour, « setu ar c'hastiz o tont din evit bezañ aet war va c'hiz. Mervel a ran. Bremañ e rankit ober ar pezh a lavarinn deoc'h : gwiskit va harnez, pignit war va marc'h, hag hep klask distreiñ davet ho tud, lezit al loen d' ho kas d' al lec'h ma karo. »

44

Gaovan a sellas en-dro dezhañ. Ne gleve tra. Ar c'hoad hag ar maezioù a oa sioul-iskis evel ur vered. Neuze, trevariet-holl, e sentas ouzh ar marc'heg, pa en doa touet e le da sentiñ. Gwiskañ a reas an harnez ha pignat war ar marc'h. A-vec'h e oa war an dibr ma sourras un hiboud a-bell, a yeas d' ur grozadenn, e-giz pa vije an douar o krenañ. Kerkent e voe freget an oabl gant al luc'hed, tra ma strake ar c'hurun. Glav a-bil a gouezhas, ha kazarc'h lemm. Skourroù ar gwez, o frailhañ hag o trailhañ a bep tu, a nije en aer, douget gant nerzh ar gorventenn. Sapr ha bezv ha derv uhel a grene, a save trumm war o gwrizioù, a stage da vale evel ramzed, a horjelle, a drabidelle, hag a gouezhe a-frigas war ar strouezh gant ul leñvadenn euzhus. Ar bodoù-spenn a damolode, a gluche, a souche hag en un taol a sailhe evel miled aet e gouez. Ar gwazhioù-dour, bountet er-maez eus o naozioù, en em stleje dre greiz ar raoskl hag ar raden evel naered. Eus ar reier hag ar vein, dibradet ha strinket ha ruilhet ha branskellet e tarzhe fulennoù-tan. Hag an delioù o troiellat a-stroll a dreuzigelle evel bommoù-moged du dindan ar c'houmoul sklaeriet-holl, gwenn-kann ha melen-aour ha ruz-bev gant ar brogon.

Ar marc'h, e c'houzoug astennet, dispak e voue, e zifron o taskrenañ, a dec'he dre an tousmac'h, tenn evel ur saezh, o kas gantañ e varc'hegour puchet war an dibr. Dre ma 'z ae, e hañvale da C'haovan e oa ar reklom o habaskaat un nebeut. O tremen dre ur frankizenn e spurmantas ur chapel. Sachañ a reas war ar rañjenn. Ar marc'h a zarlammas, a gristilhas, ha neuze a chomas a-sav. O sailhañ d'an douar, Gaovan a stagas al loen ouzh ur peul hag a yeas d' ar chapel.

Ken didrouz e oa e diabarzh ar chapel-se ha ma oa trouzus en diavaez. Ur chapel baour e oa, hogen dalc'het e-ratre. Teñval e oa, nemet e teve ur flamm, izel hag ingal, er gleuzeurig skourret dirak an aoter. Gaovan a oa o vont da bediñ, pa verzas ur skeud o fiñval goustad e traoñ ar chapel. Ar skeud a savas, ha dre ma save e teue dezhañ stumm un dorn treut, e bemp biz ivinek prest da stardañ. En un taol e kouezhas war ar flamm, a voe mouget. Ha tra ma titirine tammou ar gleuzeurig torret war al leur, e tassone ar volz hag ar mogerioù gant ul leñvadeg hir argarzhus, a yae war greskiñ ha war greskiñ en deñvalijenn. Kammed-ha-kammed, Gaovan a gile, e gleze en e zorn. Kavout a reas an nor. E

varc'h spouronet a bavatae en-dro d' ar peul hanter ziframmet ha prest da vont gantañ. Amzer d' e zistagañ, da lammat war e gein, hag e voe kaset Gaovan en ur serr-lagad mil bell diouzh ar chapel.

45

Ne c'horregas al loen diwar e dizh nemet gant skleur ar beure. Edo an heol o flourañ koabr ar reter, p' en em lakaas da vale a-zoug e gamm, stouet e benn gant ar skuizhder. Tavet oa ar gorventenn. Ul latarenn yen, izel, a c'holoe an douar. Eus al latarenn e save bodennoù dizeil ha kefioù gwez noazh, marv, louet-gwenn evel relegennoù-eskern. Torgennoù bihan a houlenne betek an dremmwel, dic'heot, dic'hlazur, evel bernioù ludu, etrezo lennoù dilusk o dour evel plom. Ne oa den, na loen, nag evn zoken er gouelec'h-se. Ur vro dianav beuzet en ur sklerijenn a-boan kreñvoc'h eget sklerijenn al loar.

A-hed an devezh e rejont hent. A-hed an devezh e voe Gaovan war spi eus an disterañ arouez a vuhez. Ne welas amañ ahont nemet un ti diskaret, disto e-kreiz ar reier ; gwech pe wech zoken aspadenn ur vourc'h dilezet. Mein dre-holl, grouan ha grozol, breinar ha douar-fu, fraost, bresk evel huzil.

D' ar bannwel-noz, o tiskenn en ur saonenn, e welas ar mor, hag un enezenn. An enezenn-se ne oa nemet ur garreg uhel, serz, mogerioù-kreñv ur c'hastell o krapañ ganti betek al lein, kurunennet gant tourioù kranellet e-leizh. Tud a oa er c'hastell, hep mar, rak er prenestroù e luc'he gouleier.

Fur, a soñjas Gaovan, e vije gortoz ar mintin a-raok tostaat. Hogen e varc'h, o tridal gant al levenez, a yeas souden d' an tuz trema ur chaoser a stage an enezenn ouzh an traezh. E penn ar chaoser e oa dor vras ar c'hastell, digorfrank, ur goulaouig o lugerniñ dindan he bolz, kaset-digaset gant an avel-vor. Hag ar jav, ar wesken e tre e zent, d' ar pimperlamm a-hed ar chaoser betek ar porzh-diabarzh, hag eno skeiñ gant e garnoù war ar pavez, o lakaat ar c'hastell a-bezh da dregerniñ.

Ar prenestroù hag an dorioù a bep tu a zigoras. Raktal e voe leun ar porzh a dud, kozh ha yaouank, ar re-mañ o tripal hag o hejañ o divrec'h, ar re-hont o taeraouiñ gant an eürusted.

« Deuet eo, » a youc'hent, « deuet eo, ha ni ouzh e c'hortoz keid-all ! Deuet eo hor saveteer ! »

Gaovan a savas neuze dremmwisk e dokarn.

Ur vaouez a sellas pizh ouzh e fas. Ur c'harmadenn skiltr a zeuas ganti.

« N' eo ket eñ ! » emezi, « n' eo ket eñ ! Un all eo en e lec'h ! un all gwisket en e harnez ! Gwa ni ! Gwa ni ! Lazhet en deus hor marc'heg ! Lazhet en deus hor saveteer ! »

46

Hag e kouezhas d' an douar, evel taget gant an droug-sant. « Un all eo ! »

Ar garm a ruilhas a c'henou, da c'henou dre ar porzh. Ha trumm, an holl a vanas dilavar.

Ur floc'h a grogas e rañjenn al loen hag a gasas Gaovan, a-dreuz an engroez, bremañ hopos diflach, betek ur porched. Eno e voe lakaet da ziskenn, kaset d' ur sal, diharnezet ha gwalc'het ha gwisket dezhañ ur sae wenn, hep ur ger. Ha neuze lezet e-kreiz ar sal, e-unan-penn.

Ar sal a oa ec'hon, he bolz harpet gant pileroù uhel, evel un iliz-veur. Ha daoust na wele Gaovan na piled-koar na kleuzeur, e oa sklaer. Liestuek e oa, un nor hag ur prenestr hir e pep tu. Ne oa na kador na taol na pallenn na tamm arrebeuri. Netra nemet daroù noazh al leur oc'h en em astenn betek ar mogerioù noazh. Netra nemet goullo ha yender.

Un trouz evel kanennoù-kañv a savas a-bell. War uhelaat ez eas, ken na zigoras un nor, evel drezi hec'h-unan. A-feur ma uhelae an trouz, e kreske ar sklerijenn e-barzh ar sal, ma vije bet lavaret e oa an heol o parañ a-dreñv an holl brenester. War un dro e santas Gaovan un tommder espar oc'h en em silañ dre e wazhied, un nerzh burzhudus o tont d' e izili skuizh, un hevoud klok oc'h aloubiñ e gorf jahinet gant an naon hag ar sec'hed, evel pa vije bet maget gant boued ha died ar blizidikañ.

Un amheuliadeg a zeue goustad dre an nor digor e-barzh ar sal. E penn, ur c'hrennbaotr o terc'hel ur goaf, hag eus beg ar goaf e oa gwad o teverañ, takenn ha takenn. Warlerc'h ar c'hrennbaotr e kerzhe ur grennblac'h, o sevel a-bouez he divrec'h ul lestr skedus evel arc'hant. Neuze pevar floc'h o tougen ur c'hravazh, ha war ar c'hravazh ur c'hozhiad blev gwenn, astennet evel marv, ur gurunenn aour war e benn. Neuze ur marc'heg, gantañ war un dorchenn voulouz ur c'hleze torret e daou damm. Da glozañ an dibunadeg daouzek a leñverezed.

Graet ganto tro ar sal e chomjont holl a-sav dirak Gaovan. Kan al leñverezed a ehanas. Ar roue kozh, o tigeriñ e zaoulagad, a reas sin dezhañ da zont e-tal ar c'hravazh.

« Va mab, » emezañ, « daoust dit bezañ estr eget an hini a c'hortozemp, ez out bet kalonek o tont dre ar gorventenn, hag er Chapel Birilhus o stourm ouzh an Dorn. Mac'hagnet on, ha sevel ne c'hellan ket evit da zegemer. Selaou va gourc'hemenn, avat : kemer an daou damm eus ar c'hleze-mañ a welez, ha stag i an eil ouzht egile. »

Ha Gaovan da sentiñ, o soñjal ne oa netra aesoc'h eget stagañ an daou damm, rak kenglotañ resis a rae an daou dorr.

47

Hogen kaer a voe dezhañ arnodiñ meur a wech, c'hwitañ a reas bep taol.

War se e skoas an daouzek merc'h war o bruched, hag adkregiñ gant o c'han. An amheuliadeg a gerzhas, goustadik evel diagent. Dre un nor all e kuitaas ar sal. Ar sklerijenn a zigreskas. Ul latarenn sklas a gouezhas diouzh ar volz d' an traoñ a-hed ar pileroù. Gaovan a santas ar skuizhder o tont en-dro d' e gorf, o c'hounit e benn hag e galon, e zivhar o flakañ dindanañ, e zaoulagad o trellañ. Ken na vanas faezhet gant ar c'housesked.

Pa zihunas, edo er c'hoad ma en doa kejet gant an estren. E harnez hag e armoù a oa war ar geot en e gichen. Un tammig pelloc'h e welas e varc'h Gwengalet o peuriñ. Hag eñ d' en em harnezañ, d' en em armañ, da stardañ senklennoù an dibr, ha da varc'hegezh betek Kamalot.

Arzhur hag ar rouanez a oa gant o fred pa zegouezhas er palez. E-pad tri devezh, a lavarjod dezhañ, e oad bet ouzh e glask. Ha ne oa bet kavet netra nemet korf marv an estren hag ar speg en doa e lazhet.

Gaovan a gontas neuze e dro.

Ke a zirollas da c'hoarzhin :

« Rimadelloù ! » emezañ. « Pa 'z eo bet lazhet an estren, e tec'hjoc'h gant ar spont. Kouezhañ a rejoc'h diwar ho marc'h en ur stankenn guzh bennak. Hag eno e huñvrec'h ar pezh hoc'h eus kontet dimp. Pelec'h emañ ar chapel-se, hag ar gouelec'h-se, hag ar c'hastell-se, ha n' int bet biskoazh gwelet gant nikun ? »

« Un huñvre eo ! » a lavaras re all war e lerc'h.

Hag i da c'hoarzhin forzh ivez, ha da ober goap da C'haovan.

« Un huñvre n' eo ket ! »

Ar c'homzoù-mañ a dregernas dre ar sal, kreñv evel un tarz-hurun. Ma

skrijas an holl ha ma skornas trumm ar c'hoarzh war muzelloù ar c'hoapaerien. Anavezet o doa ur vouezh n' o doa ket klevet abaoe meur a vloaz, mouezh unan na zaremprede mui al Lez, mouezh an diouganer strobinellet e rouedoù-hud du-hont e Breizh-Vihan : Merlin.

« Diwar an deiz-mañ, » a gendalc'has ar vouezh, « e vezo da varc'heien an Daol Grenn ur gefridi nevez. Diwarni e vezo poanioù ha trubuilhoù e-leizh. Neb n' eo ket dellezek, diwallet d' hec'h embreger. Rak ne vezo sevenet nemet gant unan hepken. »

* * *

48

Notenn. - Gaovan, eus marc'heien Arzhur a voe an hini kentañ da gavout hent Kastell Karboneg, Kastell ar Greal, e rouantelezh wastet ar roue mac'hagnet, ar Roue Pesketaour. Gwelet en doa ar Greal zoken, al lestr douget en amheuliadeg iskis gant ar grennblac'h. Hogen, dallet evel ma oa gant e sioù fall, dreist-holl an orged, n' en doa ket komprenet, n' en doa ket graet ar goulennoù a oa d' ober. Re all a glasko da c'houde : Lancelot, a raio c'hoazh nebeutoc'h, Persival, a raio muioc'h, hep ober a-walc'h koulskoude. Re ziwezhat, pa vezo an Daol Grenn war he diskar, dismantret gant an dizunvaniezh, an trubarderezh hag an diroll, Galahad a gaso da benn ar Gefridi.

E BEG TREIGN

(Kernev-Izel)

Ar pezh a lennot amañ war-lerc'h a zo bet kontet d' o mestr-skol gant bugale skol Beg-Treign (Trevignon) e parrez Tregon. Kement-se holl a zo bet moulet ganto e galleg, er skol, e stumm ul levrig. An danvez am eus distroet e brezhoneg en-dro.

Liv ar wirionez penn-da-benn a zo gant ar pennadoù-se hag, ouzhpenn al liv, an danvez aet d' o ober a zo gwir. Selaouit kentoc'h bugale Sant Filbarz, beg Treign, e-kichen Konk, o kontañ deoc'h evel m' o deus kontet d'o skolaer. O mouezh eo a glevit, n' eo ket va hini.

KERLANN.

AR VUHEZ E BEG TREIGN

AR PORZH

Ni eo, pesketerien beg Treign, tostik a-walc'h ouzh Konk. Bihan eo hor porzh ; un tour-tan bihan a zo, ur chaoser-mein, ur c'hal gant roudennoù-houarn da dennañ prim, diouzh ret, ar vag-saveterez er-maez he zi.

War c'horre ar mor fiñv-fiñv dalc'hmat e vrañsell ar bagoù o sachañ tenn war o chadenn. Anvioù iskis alies, anavezet mat ganeomp a zo bet lakaet dezho : « Klask-e-pep lec'h », « Lusianig », « Sav-d'al-laez », « Red war-lerc'h », « Gouelan », « Ar C'horn-Butun », « Rouanez-an-Aelez ».

Ur motor nevez en deus lakaet Marreg en e vag. Touf, touf, touf ! a ra. Mont a ra buan ur vag-dre-dan. Pa ne c'hwezh ket a avel e laka ar Marreg motor e vag da vont endro. Klevet am eus unan o lavarout e c'helle mont betek Beg Konk gant ul litrad esañs hep muiken. Paliou ar viñs-tro a dro buan en dour o vourbouilhat hag oc'h ober eon gwenn-laezh.

AR C'HOARIOU

50

E beg Treign e vez lakaet c'hoarioù gwechoù 'zo. Disul hon eus gwelet eno ur pezh mell pikol barrikenad sistr. Skrivet e oa war ar varriken : « Sistr mat beg Treign ». Morvezen a oa o son gant un akordeoñs. Merc'hed ha paotred a oa o tañsal hag o c'hoarzhin. Dañsal hon eus graet ivez, ni.

Goude-se e voe redet war-lerc'h ar c'hog. Un ugent paotr yaouank bennak a vounte an eil egile, a stourme hag a gouezhe war an douar. Taolet e voe ar pouez, ur pouez houarn-teuz pemp kilo. Pa zeuas an noz, a-raok zoken, e oa goullo ar varriken. Kalz a blijadur hon eus bet.

AR BEZHIN

Pa vez drouk ar mor en em zistag ar bezhin diouzh ar c'herreg ha diouzh strad ar mor. Degaset e vez d' an aod gant an tonnoù bras. Dav eo mont da dapout ar bezhin-se. Taolet e vez en dour ur c'hrog houarn stag ouzh ur gordenn. Frapet e vez war ar gordenn ha disachet ar c'hrog, bezhin outañ. Pounner eo ! Berniet e vez ar bezhin war c'hrovazioù ha kaset e vez kuit alese. Hennezh a vo ledet war ar parkoù : temz eo.

E miz Meurzh hag e miz Ebrel e vez diverniet ar bezhin-soud ha strewet, dezhañ da sec'hañ. Pa vez sec'h e vez devet hag al ludu a vez gwerzhet d' al labouradeg e Penloc'h, d' ober iod gantañ.

Evit lakaat ar bezhin sec'h da zeviñ e tegaser ur guchennad plouz. Ledet e vez ar plouz-se e strad un toull hir, mein tro-dro. Neuze e vez peget tan e-barzh. Gwech ha gwech all e lakaer bezhin war c'horre hag ar bern o teviñ a zeu tevoc'h-tevañ. Heñvel ouzh yod eo bremañ. Mesket e vez gant ur vazh : ruz eo. Neuze e vez pladet mat gant ur bal ha goude-se e vez dañset warnañ ha lezet da yenañ. An deiz war-lerc'h e vez torret al ludu ha lakaet an tammoù e-barzh seier.

DARVOUDOU

En deiz-all e oa kalz tud e traoñ an aod. Yann-Vari en deus risklet war ar bezhin gleb. Kouezhet eo. Sammet eo bet gant un eroajenn (ur wagenn) vras hag aet eo ganti. Va mamm a youc'he : « O ma Doue, ma Doue ! » Me a c'halve : « Sikour ! un den er mor ! » Julien en deus stlapet dezhañ e grog. Yann-Vari en deus peget ennañ. « Dalc'h mat ! » Tennet eo bet er-maez eus an dour.

Va mamm a oa o teviñ bezhin dec'h. Deut eo ar glav. Buan, mamm he deus lakaet a-zoare div varrikenn, paniri, ur wern, ur c'harrig bihan da gas war-raok war-bouez an divrec'h. Stignet he deus ul lien war-c'horre pep tra, evit ne gouezhfe ket glav war ar bezhin o teviñ, rak al ludu gleb n' eo ket kerkouls ken, hag en ti-dastum ne roer ket evitañ kement a arc'hant neuze.

51

Goude-se eo aet va mamm er gêr da zebriñ un tamm. Eliza, diwar dreuzoù he dor a youc'he. Va mamm a gleve. Derc'hel a rae da zebriñ avat. Soñjal a rae : « Emañ ar saout er segal adarre. 'Mañ Eliza o kas anezho kuit ». Eliza a zo deuet en ti, en ur youc'hal : « O, Mari-Visant ! An tan a zo kroget el lien ! »

Va mamm a zo aet er-maez en ur redek : « Gant ma ne vo ket devet ar c'harr ! N' eo ket deomp, hag al lien nevez n' eo ket ivez ». Siouazh ! Ar paniri hag ar ouel a oa o flammañ, ar c'harrig hag ar c'hrañvas a stage da zeviñ.

Va mamm he deus diskaret buan ar goudor gant ur c'hrog hag he deus berniet bezhin war-c'horre. Nec'het e oa. An ter-du er paniri an hini 'oa a oa peget an tan ennañ. Hogen ne voe ket kollet al ludu, gwerzhet eo bet memestra.

AR PESKEREZH

Gwechoù 'zo ez an da besketa gant va zad pa 'z a er-maez gant ar bagoù-toun. Ar wech kentañ ma oan pignet en e vag vras, am boa debret bara hag evet kafe. Dansal a ra ar vag war ar mor, neuze on kouezhet klañv. Kaset on bet d' an aod gant ar c'hanod. Pa voen degouezhet war ar c'hal ne voen ket evit chom war va divhar : kouezhet on meur a wech.

Er paner, e-kichen an toull evit al legistri, ar givri-mor hag ar c'hranked a zeuio e-barzh drezañ, va zad a lak daou benn toun. E strad ar paner e lak daou vaen tev evit ober pouez.

Er mintin-mañ va zad a lavare : « Hiziv ne gavin ket va faner en-dro. Avel ez eus bet en noz-mañ ».

Va zad en doa lakaet e baniri tost-tre d' an aod, war ur strad reier. An tarzhioù a zilec'h ar boeou, ar paniri a vez kaset kuit hag a ruilh d' ar goueled. Bec'h o deus ar besketaerion ouzh o c'haout en-dro. Ar vagad « Anjelus ar Mor » CC 1447 a zo 4 den enni, dezho 72 paner. Ar paniri a ziskenn da 20, 30, 40 gourhedad er mor. Pebezh labour evit o sevel ar gorre !

Ar besketerion a ya er-maez da guzh-heol. Chom a reont e-pad an noz o pesketa ha, d' ar mintin, da c'houloù-deiz, ez eont da Gonk da werzhañ o feskerezh d' ar beskerien er c'hoc'hu.

Ar mintin-mañ Ar Gag a zo aet kuit da deir eur en e vag da vont da gerc'hat pennoù toun e labouradeg Billette. Goude-se eo aet d' ar c'hoc'hu da werzhañ kranked. Ar « youc'her » a youc'he en ur skeiñ war an daol gant e vazh.

AN TOUN

Gwelet en deus Ar Gag ar bagoù-toun o vont kuit. Amañ ar bagoù-toun a oa degouezhet dec'h. Tud bag Mellag o doa tapet 130 toun. Ar vag a zo chomet eizh deiz-warn-ugent er-maez.

52

Ar veaj kentañ a zo hir ; klasket e vez war-lerc'h an touned. Mellag a lavare ne chome ket mui tra da zebriñ er vag nemet gwispid kalet, avaloù-douar brein hag amann boutet. Unan, o tebriñ e damm bara louedet a lavare e oa trist. Re vag Chuiton o deus roet kig-sall dezhañ.

Re ar c'h- « Coq Gaulois » n' o deus tapet nemet tregont toun. Re bagoù all n' o deus tapet netra.

Bremañ n' am eus ket aon ken rak ar mor. Me 'gar buhez ar besketerion. Debriñ ha kousket mat a ran er vag. Ha ne ouzoc'h ket penaos e vez graet soubenn ganeomp ? D' an abardaez, echu pesketa, e kemer ar mous e gontell da ober skilhoù. Korzh a zo en ur gaoter a vez lakaet da zerc'hel en he sav war ur penton. Tan a vez graet er gaoter. Ar jidourenn a vez staget dres a-us d' an tan. Ar mous a laka dour-feunteun ha pesked ar gaoteriad e-barzh ar jidourenn. Hag e verv an dour ha kanañ 'ra er pod soubenn vat ar vartoloded.

Brav eo er vag, d' an noz. Kousket a reer war ar gorre. N' eo ket hor gwele evel an hini a zo er gêr, nann, ar c'hud a zo ur c'hraz gwintet war blankennoù. Me en em gav em aez er gwele-se. N' eus ket kalz a ballennoù avat ha n' eo ket re domm deomp. Dilhad hag all ez eomp da gousket. Ar vag a vrasell ha lusket e vezan evel ur c'hrouadur bihan en e gavell.

* * *

AR PANIRI

Alies ez an gant va zad da besketa gant paniri. Ar baner a zo un doare kaoued aozilh. Evit ober paniri va zad a lak gwial onn ken tev ha va biz en ur moull kromm ma kemerint ur stumm ront. Neuze e liamm ar gwialennoù kenetrezo gant kevreoù onn. P' en deus echuet ober an dra-se, e tenn ar paner e-maez ar moull hag e lak ur strad dezhañ.

'Mañ echu ar paner ! Va zad a stard ur gordenn hir koltaret ouzh ar paner, tregont gourhedad. Ouzh beg ar gordenn e stag ur boe skolch (spoue).

AR BARR-AMZER

Ar mor a ya droug ennañ mareoù 'zo. Drouk eo evit mat. Digwener da noz e oa kounnaret-ruz. Teñval e oa an noz. Ur vag a zo aet da skeiñ ouzh ar c'herreg, toullet he c'houc'h aet eo ar vag d' ar strad. Kavet eo bet war an traezh, antronoz tri den beuzet : Kaourantin Morvan, un den eus Konk hag unan all. Gwreg Kaourantin a felle dezhi en em deurel er mor, gwraez a vire outi. Ar medisin hag un archer a zo deuet. Gwreg an den beuzet eus Konk a zo deuet gant ur c'harr-tan da gas kuit korf he gwaz. Youc'hañ ha yudal a rae ivez. An dra-se a oa mantrus.

53

Un nebeut amzer 'zo, bag tad Arsen Sigour a zo aet d' ar strad. Edo ar vag ouzh he chadenn er porzh. An tarzhioù bras a zañse, ar gwagennoù en em stoke. Bag Arsen a zo bet toullet gant ur vag all, an dour a zo deuet enni ha sanket he deus en dour. Goude-se eo bet sachet war an traezh.

Er mintin-mañ, ur barr-amzer a zo bet ivez. Kalz tud oa war veg-douar Treign. An dud a oa du o fenn, darn a ouele : ar bagoù plat, nemet unan bennak, a zo holl kollet, pe zrailhet pe aet a bell en donvor. Gant nerzh al lanv int bet sammet kuit. Musoù kraked, musoù ligistri ha bernioù bezhin, paniri, a zo deuet d' an aod.

« Ni a ranko mont da bell da gerc'hat dour mat, eme Herri, dour sall ar mor ha traezh a zo 'leizh ar feunteun ! »

Hogen a-wechoù e laosk ar mor traou peñseet war e lerc'h. Ar Gall en deus kavet ur gasketenn e traoñ an aod pa oa o tapout bezhin. Bez' e c'heller lenn en e gasketenn ar gerioù-mañ :

PRETT
Guivarc'h
Pont-L'Abbé

Dislivet eo hi, c'hwezh ar mor a zo ganti. Koulskoude Ar Gall a gar kalz e gasketenn.

Warlene Herri en doa kavet ur voutailh war an traezh. Stouvet mat e oa warni. Ur baperenn a oa e-barzh ar voutailh, ne oa ket tu da lenn avat, rak ne oa ket skrivet en hor yezh. Eus a belec'h e teu ? Pet devezh, pet nozvezh eo bet en dour, kaset degaset gant ar mor bras divent ? Nag e tlee kaout aon rak ar c'houmou bras, rak ar pesked tev, rak ar c'herreg garv !

Ar mestr-skol en deus lennet deomp ar paper : « An hini a gavo ar voutailh-mañ, ra skrivo da :

CETAS DIESCHEER
245 Hiken Street
Brooklyn (U.S.A.) »

Ha, dec'h da noz, kavet eo bet ur varrikennad win e Penloc'h. « Va breur eo en doa he gwelet. Va zad en deus klasket he c'hargañ en e vag. N' eo ket bet gouest d' ober avat, » eme Laorañs.

Mari Deuñv he deus gwelet ar gentañ ar varrikenn o tont d' an aod. Dezhi oa, diwallet mat e oa ganti. Reun a lavare dezhi :

« Mari, ro din ur banne gwin ; me a zo va unan amañ. »

- « Po ket, » he deus respontet Mari. «. Ha ma teufe an archerien da c'hout ? »

54

- « Ne ouezint ket. Me a yelo buan da gerc'hat ur sailhad dour da leuniañ ar varrikenn en-dro. » Ha Reun a c'hortoze atav, azezet war an traezh. Pellgomzet eo bet d' an archerien. Deuet int, maltouterien ganto, gant ur c'harr da gemer ar varrikenn. Emañ-hi o vont da Gonk. Gwerzhet e vo ha Mari Deuñv he devezo he lod. Dizet en deus klevet lavarout n' he dije ket bet netra.

Gwelout a rit ez eo mat ar mor a-wechoù ouzh tud an aod. Paneve ar gurun o tiroll, ar baradoù gwall-amzer, marteze e vefe mat atav evit paotred ar mor.

Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ

gant ABEOZEN

LODENN GENTAÑ

AN NAONTEKVET KANTVED

I. - AN AZGINIVELEZH

AR GONIDEG - HERSART KERVARKER

Korventenn an Dispac'h, reverzhi ar Chouanerezh, ar veskadek ramzel a bobloù hag a stadoù a zeuas diwar brezelioù Napoleon-Veur, e-lec'h kas da get diwezhañ doareoù dezho o-unan pobloù ar C'hornog, a zegasas enno ur vuhez nevez, war dachenn al lennegezh da gentañ.

An doareoù-se dezho o-unan a oa bet kendeuzet, koulz lavarout, e spered kristen ar Grenn-Amzer. Kuzhet int chomet da c'houde a-dreñv dorikelloù, stumm gresian ha roman, an amzer glasel. E-kerz ar c'hantved war-lerc'h avat, ar glaselezh a gollas hec'h ene a-hed an hent. Kaer o doa ar c'hourdadoù veur kaout dalc'hmat en o genou anv ha skouer Roma ha Sparta, goulenn a rae o c'halon hag o faltazi eien glanoc'h d' o distanañ. Hag an hengounioù-pobl, a denned e pep lec'h, tamm-ha-tamm, diouzh an deñvalijenn, eo a zaskoras dezho an eien-se.

« Gant ar Romantelezh e klaskas ar C'huzh-Heol adkavout e binvidigezhioù kollet. Dizoloet e voe an teñzorioù douaret gwechall, unan-hag-unan : barzhoniezh ar Gelted gant MACPHERSON ; barzhoniezh ha lennegezh-pobl an Alamagn ; hini hag hini, eus Bro-Skos betek Bro-Hellaz, re an holl bobloù bihan. » (ROPARZ HEMON, Ur Breizhad oc'h adkavout Breizh, p. 58.)

Azginivelezh Lennegezh Vreizh a zo merc'h d' ar Romantelezh koulz dre he ferzhioù mat hag he ferzhioù fall. E mad, e kement ha m' he deus komzet yezh ar bobl m' he deus tennet he danvez anezhi. E fall, e kement hag he deus roet an trec'h d' ur fals liv istorel ha mojennek war ar wirionez-den, hep livusted a ziwar-c'horre.

56

1) Ret eo menegiñ, e penn kentañ Azginivelezh Lennegezh Vreizh, levezon, hiziv c'hoazh bepred bev, ar gramadegour ha geriadurour Yann-Frañsez ar GONIDEG.

Ganet e voe d' ar 4 a viz Gwengolo 1775 e Konk-Leon. Koll a reas e gerent abred ha desavet e voe gant e baeron, an Aotrou KERSAOZON ha gant e eontr, an Aotrou GONIDEG, a Landreger. E skolaj ar gêr-se eo a reas e studi. Ur vuhez trubuilhet a voe e hini e-pad an Dispac'h. E 1804 emañ e mererezh ar C'hoadoù e Pariz. E 1805 ez eo e-touesk ar re a ziazezas er Gêr-benn ar Vreuriezh Veur Keltiek he doe KAMBRI da gentañ rener. Edo e penn mererezh ar C'hoadoù en Alamagn pa c'hoarvezas diskar Napoleon-Veur.

Mervel a eure d' an 12 a viz Here 1838, e Pariz, hogen degaset eo bet abaoe e relegoù da Gonk-Leon.

E Yezhadur Kelt-ha-Brezhonek (« Grammaire Celto-Bretonne ») , embannet e 1807, e Pariz, a zoug war e gein erered aour an impalaer. Ur pikol levr eo a 316 pajenn. E 1821, e teu eus ar wask, en Angoulême, ar Geriadur Brezhonek-Gallek (« Dictionnaire Celto-Breton ») . Da ziazez e labour e kemeras ar GONIDEG rannyezh Leon, dre m' hen anaveze a-vihanik ha ma seblante dezhañ bout ar reizhekañ.

Eeunañ a reas skrivadur ar yezh. E lec'h **c** ha **qu** e lakaas **k** e pep lec'h ha **g** a zeuas da vezañ garv dirak an holl vogalennoù.

E bennañ labour evel skrivagner a zo bet troidigezh ar Skritur Sakr. E 1827, ez embannas, en Angoulême, Testamant Nevez Hon Aotrou Jezus Krist. A vec'h moulet e voe prenet an holl skouerennou, koulz lavarout, gant Kembreiz.

Kevredigezh ar Vibl eus Londrez a c'houlennas neuze digantañ lakaat e brezhoneg an Testamant Kozh. Kas a reas ar GONIDEG e labour da benn war ar skrid latin, ma reer anezhañ Vulgata. Nac'het e voe e labour gant ar Gevredigezh, dre m' oa re gatolik moarvat hag ivez marteze dre m' oa re lennek. E 1866 hepken, adgwelet gant TROUDE ha MILIN, Bibl Santel ar GONIDEG a zo bet moulet e Sant-Brieg e ti Prud'homme, e daou bezh levr, anezho XXIX-849 pajenn ha 691 pajenn. Hogen dre ma vanke ouzh ar skrid an notennoù goulennet gant an Iliz da ziskleriañ seurt embannadurioù, ne deo ket bet lakaet e gwerzh (1) hag, hep mar ebet, ez eo bet gwazh a se evit ar brezhoneg. E c'helle bezañ e droidigezh re lennek, dereatoc'h oa ouzh ur seurt skrid ur yezh un tammik sellus hag uhel eget ar brezhoneg truilhennek ha balbous degemeret diwezhatoc'h gant ar pastor Gwilh ar C'HOAD, diwar abegoù abostolerezh. Figusoc'h eo bet protestanted Bro-Gembre gwechall gozh ha gwell a se ne deo ken bet evit ar c'hembraeg.

(1) Hep imprimatur ez eo bet embannet Bibl Santel ar Gonideg. Gwerzhet eo bet eta, fallik awalc'h avat. Lenn Dr L. Dujardin, La Vie et les Oeuvres de... Le Gonidec, Brest, 1949, p. 201.

57

Embann a reas c'hoazh ar GONIDEG ar **C'hatekiz Historik, Heul pe Imitasion Jezus-Krist, Gweladennoù d'ar Sakramant** diwar **Alfoñs a LIGORI**. Eñ eo ivez a savas an droidigezh c'hallek a zo da heul skrid brezhonek-krenn **Buez Santes Nonn**, embannet gant an Aotrou **SIONNET**, e 1837.

Bras eo bet levezon ar GONIDEG n' eo ket hepken e Dihun Lennegezh Vreizh an Amzer-Vremañ, hogen ivez en hentadur a roio d' o buhez Bretoned o vevañ e Pariz ha dezho darempred outañ, en o zouesk Hersart KERVARKER ha BRIZEUG.

2) Teodor-Glaoda-Herri HERSART KERVARKER a voe ganet e Kemperle d' ar 7 a viz Gouere 1815. Mab oa da Ber ha da Vari-Ursule FEYDEAU a VAUGIEN, Itron Plessis-Nizon. Ar yaouankañ oa eus eizh a vugale. (Tiegezh e dad a oa deut eus Breizh-Uhel d' an 18vet kantved. Tiegezh e vamm a oa gall-ha-breizhat e orin, Itron Plessis-Nizon, avat, a gomze hag a skrive aes ar brezhoneg.) Skoliet e voe da gentañ e skolaj ar Jezuisted e Keranna ha da c'houde e Kloerdi Bihan Gwenrann. Bachelour d' e 18 vloaz ez eas da genderc'hel war e studi e Pariz e Skol an Dielloù. E 1846 e kemeras da bried Klemañsa TARBE des SABLONS. Bez' o doe pevar a vugale. E 1852 e lakaas sevel ur maner war e zouar a Geransker, hent an Oriant, e Kemperle. War-dro 1855 e krouas Breuriez Barzed Breiz, ma voe ar Penn-Sturier anezhi. E 1875 e teuas da ezel eus Ensavadur Bro-C'hall. E 1876 e voe dibabet da rener Breuriez Hendraouriezh Penn-ar-Bed. Mervel a eure d' an 8 a viz Kerzu 1895, e Keransker.

E 1838, ez embannas HERSART KERVARKER e oberenn bennañ, **Barzaz Breiz**. Diwar-benn al levr-se ez eus savet un tabut a bad c'hoazh hiziv-an-deiz. Buan ez eo deut Barzaz Breizh da vout brudet. Troet eo bet e nouspet yezh. Bez' ez oa anezhañ, evit hor bro, un doare Mojenn ar C'hantvedoù, a-raok ma voe krouet an anv-se gant Viktor HUGO. Nemet e tremene da vezañ labour strollet un teskad barzhed ziniver ha nann un oberenn tarzhet diouzh faltazi dreist un den.

58

Siwazh, ar furcherien a zeuas war roudoù HERSART KERVARKER n' helljont kavout, Fañch an UHEL da skouer, gwerz ebet ken kozh ha ken kaer a stumm hag ar re gavomp e dastumad Barzaz Breiz. Ar vurutellerien, tennet o evezh war an tu-se, ne voent ket pell o tiskrediñ e vije eus pezhioù Barzaz Breiz gwir ganaouennoù-pobl. Gallout a c'hellomp lavarout, avat, diouzhtu, a-raok mont pelloc'h, ne deo ket bet ar garantez ouzh ar wirionez an abeg nemetañ d' ar c'hwervoni a zo bet skuilhet puilh en tabut diziwezh-se, na vo, marteze morse, diluziet da vat. An hini hepken a c'helle displegañ pe dre zoare en doa kaset e labour da benn a zo chomet mut hep distro. Gwisket en deus ar rendael meur-se,

ouzhpenn ur wech, neuz ur c'hevezerezh imoret etre « re wenn ha re c'hlas », evel ma lavared un amzer 'zo bet. Damantus eo bet ar gasoni-se evit ar « Wirionez », ma lavared ez oa eviti nemetken e stourmed.

Da c'hortoz ma vo gallet barn da vat, ez eo fur degemerout kement-mañ evel tost a-walc'h d' ar wirionez : ne deo ket Barzaz Breiz un dastumad a ganaouennoù-pobl, embannet en un doare aketus-rik er stad m' int bet dastumet gant an embanner e-unan pe gant re all en e raok, mamm HERSART KERVARKER, an Itron SAINT-PRIX hag all. Al labour gouiziek-rik-se a vo graet gant Fañch an UHEL, tregont vloaz diwezhatoc'h, evit **Gwerziou ha Sonioù Breiz-Izel**. HERSART KERVARKER a grede start ez oa ar c'hanaouennoù deut en e gerz kalz koshoc'h, e doare pe zoare, eget ne ve lavaret dre varn diouzh o stad neuze. Lakaat a reas e faltazi da virviñ war ar skridoù. Tri bloaz war-nugent n' oa ken pa zeuas eus ar wask kentañ mouladur **Barzaz Breiz**. Ar burutellerezh-istor n' oa ket c'hoazh d' an ampoent diazezet e reolennoù strizh. En anvioù distreset ar c'hanaouennoù e krede da HERSART KERVARKER adkavout anvioù tud anavezet en istor amzerioù kentañ Breizh. Setu ma teue neuze ar c'hanaouennoù da sevel d' un amzer gwall-bell ac'hanomp. GWYNN-JONES, en ur studiaden diwar-benn ar barzh alaman UHLAND, a wel e **Barzaz Breiz** ur frouezhenn diwar levezon ar Romantelezh gant ul liv kembraek ouzhpenn warni. Un dro en doa graet HERSART KERVARKER e Bro-Gembre e 1838. Anaoudegezh a reas gant an Itron GUEST, a embanne neuze un droidigezh saoznek eus ar Mabinogion. Furchal ha lenn a reas e levraouegoù Breizh-Veur diwar-benn barzhonegoù kozh Bro-Gembre, nebeut studiet betek neuze, ma roed dezho un oad kalz koshoc'h c'hoazh eget an hini a zo bet kavet dezho abaoe gant ar ouizieien sellusoc'h o deus pledet ganto. Hoalet gant ar pezh en doa gallet tizhout eus an teñzor a henlennegezh miret gant hor breudeur Tramor, n' hellas ket ar Breizhad yaouank karevro dont da grediñ na vije ket eus ar c'hanaouennoù-pobl ma labour warno un dilerc'h distreset gant eñvor ar bobl eus oberennoù kar da varzhonegoù Kembre. Hep krediñ dezhañ ez ae re bell war an hent-se, en deus HERSART KERVARKER reizhet, krennet a-wechoù, a-wechoù all hiraet ar skridoù embannet gantañ, e doare m' eo deut da vezañ n' eo ket hepken embanner Barzaz Breiz, hogen e oberour evit ul lod. Meret en deus eta testennoù-pobl ha krediñ a rae dezhañ en doa ar gwir d' o diskleriañ, d' o c'hempenn ha d' o reizhañ hep o lakaat da goll o zalvoudegezh wirion. An notennoù istor staget gantañ ouzh e skridoù a ro deomp da anaout peseurt martezeadennoù a zo deut dezhañ diwar o fenn, peseurt keverata a zo bet savet en e spered war o divout p' edo ouzh o studiañ. N' o deus ket an notennoù-se, avat, nemeur a dalvoudegezh evit kement a sell ouzh gwir oad ar skridoù. Ar werzaouriezh hag ar brezhoneg anezho a zo eus an amzer vremañ, ar pezh ne deo ket da lavarout n' eus ket a ziaesterioù enno. Kavout a reer, en o mesk, skouerioù eus peder rannyezh pennañ ar brezhoneg bremañ, nemet ez eo an niverusañ ar pezhioù dezho liv rannyezh Kernev. Kement-mañ a zo a-walc'h da reiñ da grediñ da neb a breder un tamm n' hell ket Barzaz Breiz bezañ labour un den. N' oa nikun barrek da sevel pezhioù ken pinvidik ha lies-doare o brezhoneg.

59

Lennet e vez peurvuiañ Barzaz Breiz en droidigezh gallek hag an doare bremañ d' e voulañ a zo kiriek a gement-se evit ul lod. Moulet e vez ar skrid gallek e lizherennoù bras aes da lenn, ar skrid brezhonek, avat, e lizherennoù bihan, e traoñ ar bajenn, gant fazioù moulerezh niveruzik. E-kichen ur mouladur divyezhek, ma vo lakaet ennañ galleg ha brezhoneg war an hevelep pazenn evel ma c'hoarveze e lod eus kentañ mouladurioù Barzaz Breiz, ret eo esperout o devo un deiz ar Vretoned, barrek da lenn o yezh, ur mouladur eus ar skrid brezhonek hepken, notennaouet a-walc'h hag evezhiet pizh outañ.

Morse ne raimp re a stad eus ul levr evel Barzaz Breiz. Bez' e kendalc'h da vezañ levr diazez Azginivelezh Breizh en naontekvet kantved. N' hell an holl rebechoù a reer dezhañ evit kement a sell ouzh gwir orin-bobl e skridoù nemet tennañ da reiñ da Varzaz Breiz un dalvoudegezh lennegel uheloc'h, a zeu neuze da vezañ tra an den a zo bet war un dro embanner hag aozer ar skridoù. Lakaet a-gostez un doare brizh-sked romantel, a zo diouzh an amzer m' eo bet savet, Barzaz Breiz a zo anezhañ un dastumad barzhonegoù, dezho alies meurded an danevelloù-meur, a-wechoù all barr gant un esmae don, pe fromus ha dudius en un doare dibar. Hag ar barzhonegoù-se, ret eo, n' eo ket hepken o lenn, hogen ivez o c'hanañ pe a c'hlevout kanañ. Dre an tu-mañ, da vihanañ, ez eo kar Barzaz

Breiz da varzhoniezh an Henamzer, savet evit ar c'han. Kendalc'hioù ar Bleun-Brug, etre an daou vrezel, o deus amprestet puilh, e kevrenn ar c'hanaouennoù-istor, danvez evit korioù. Marteze ne deo ket an doare gwellañ d' ober ganto, rak kanaouennoù Barzaz Breiz a zo graet evit kanerien o-unan pe, da nebutañ, kanerien a-unvouezh. Ar skingomz, eus e du, a c'hell lakaat Barzaz-Breiz da dalvezout dindan e stumm buhezekañ.

60

En desped d' an holl dorrerien skeudennoù, Barzaz Breiz a gendalc'ho da vezañ un oberenn gaer-dreist. Bez' ez eus gant **Gwerzioù ha Sonioù Breiz-Izel**, dastumet gant an UHEL, muioc'h a dalvoudegezh diellek, nebutoc'h a dalvoudegezh lennegel. E c'hell an istorour hag ar gwerinonour kaout kerse da ginkladur an arzour, ne deo ket, avat, hevelep tra evit al lenner dizalc'h-kaer a glask hepken kemer e blijadur gant ar pezh a lenn, gant ma vo lakaet fraez dirak e zaoulagad gwir dalvoudegezh ar skrid kinniget dezhañ. Arabat e ve, evel just, reiñ un danevell romantek evit ur skrid gwirion-rik.

IL - RIKOU - GOESBRIAND - KOMBOD

Ar froud nevez, roet lusk dezhañ gant ar Romantelezh, ne viro morse ouzh an froudoù all, a zo o eien el lennegezhioù klasel, en hini Bro-C'hall dreist-holl, da gas d' o heul skrivagnerien a Vreizh-Izel, an droerien da gentañ penn.

Mar deus bet un oberenn e lennegezh Bro-C'hall o tedennañ hor skrivagnerien ez eo hep mar Mojennoù Yann ar FEUNTEUN. Tri zroer o deus bet e lodenn gentañ an XIXvet kantved.

3) Gwilhom RIKOU a voe ganet e Tremel d' ar 17 a viz C'hwevrer 1778. Lakaat a eure e brezhoneg ul levr Fablennoù e 1828. Troet en deus ivez pezhioù-c'hoari ha skridoù all diwar ar galleg hag al latin. Marvet eo d' an 12 a viz Meurzh 1848.

4) Per-Dezire GOESBRIAND a voe ganet e Kerzaoulaz, parrez Lannuran, d' ar 24 Gouere 1784. Maer eo bet en e vro c'henidik ha barner a beoc'h e Daoulaz. Marvet eo e Kerzaoulaz d' ar 5 a Vezheven 1853. Embannet en deus e ti GUILMER, e Montroulez, un Dibab eus Mojennoù Yann ar FEUNTEUN, e 1836. En ÷ ivez en deus savet Gwerz Emgann an Tregont, moulet en hevelep ti e 1837.

5) Ivon-Loeiz KOMBOD a voe ganet e Ploueskad e 1800. Mestr-skol edo e Plonevez-Lokrist war-dro 1835 ha mervel a reas d' an 13 a viz Gouere 1870. Dornskrid e Vojennoù a zo miret e Levraoueg Kêr Roazhon. Hervez Frañsez VALLEE, ar yezh enno a zo reizh ha pinvidik. Ar stumm-skrivañ eo hini Leoniz, da lavarout eo un tammig ponner ». Un droidigezh en doa savet ivez eus an Nozvezhioù Arabek, moarvat diwar skrid gallek ar reterour GALLAND. Al labour-se a seblant bezañ aet da goll.

61

III. - BARZHED-POBL - YANN AR GWENN YANN AR MINOUZ

E keit ha ma kendalc'he an dud desket da vezañ dindan levezon al lennegezhioù klasel, pe c'hallek pe latin e vent, lignez ar varzhed-pobl, ma 'z eo bet o gwerzioù hag o sonioù mammenn dastumadoù HERSART KERVARKER, PENGWERN, an UHEL, Narsis KELLIEN hag all, ne deo ket kennebeut aet da get.

Moulañ a reont bremañ o gwerzioù hag o sonioù nevez war follennoù distag d' o gwerzhañ er foarioù hag er pardonioù. Bihan peurvuiañ talvoudegezh lennegel o c'hanaouennoù. N' int ket bet kroueriet gant eñvor ar bobl evel re o diaraogerien, e doare ma ne deo manet eus re an amzerioù koshoc'h nemet ar re a blije ar muiañ hag a oa ivez alies ar re wellañ war un dro. Ret lavarout ouzhpenn ez eo gwirheñvel ne deo ket koulz o rimadelloù dre n' oant ket kennebeut barzhed ken donezonet ha re an amzer gent. Tud dizesk-krenn ez oa barzhed-pobl evel Yann ar GWENN ha Yann ar MINOUZ.

6) Yann ar GWENN a voe ganet e Plouvouskan d' ar 24 a viz Kerzu 1774. Dall e oa abaoe e seizh miz. D' e dri bloaz e teuas da chom e Priel. D' e zaouzek vloaz ez eas da zevezhiañ gant e dad. D' e seizh vloaz war-nugent e stag da vale bro, bleniet gant ur c'hamarad. Pa gollas e vlenier, e timezas, d' an 23 a Vezheven 1806, gant Marc'harid PETIBON, nezerez e Priel. Ganti e vo bleniet hiviziken. Lakaat a rae moulañ e ganaouennoù e Montroulez, e ti GUILMER pe e ti LEDAN. Pa vezent gwerzhet holl hag ar goañv o tont, e teue da ziskuizhañ e Krec'h Suliet, en e di bihan. Marvet eo e Priel d' an 29 a viz Kerzu 1849.

Kanaouennoù a bep seurt en deus savet diwar-benn darvoudoù e amzer, disputoù pe gantikoù zoken. Brudet eo bet en e amzer ha padet eo e vrud, e Bro-Dreger dreist-holl.

7) Yann ar MINOUZ ne deo ket bet ken brudet ha Yann ar GWENN. Ganet e voe e Lezardrev d' ar 25 a viz Du 1827. Marvet eo d' an 21 a Vezheven 1892, e Pleuveur-Gaoter. N' en doa ken micher nemet kanañ ha gwerzhañ kanaouennoù. Hervez Charlez ar GOVIC en dije savet un tri c'hant bennak. Jozef OLIER, avat, en e labour, Roll Levroniel ar c'hanaouennoù-pobl war Follennoù Distag e Breizh, a lavar n' en deus bet war an niver bras-se nemet ugent etre e zaouarn. Kement-se a ziskouez deomp ez eo aet da goll un darn vras eus ar c'hanaouennoù-se, daoust dezho da vezañ bet moulet meur a viliad anezho a-wechoù.

62

IV. - Yann-Vari GWIZOUARN - Per-Vari GWIZOUARN - Rolland GWIZOUARN - Gwilhou-Renan KERAMBRUN - Yann-Jozef PENGWERN

8) Lenn a c'heller c'hoazh hiziv gwerzennoù ar varzhed-pobl-se, dre m' o deus lakaet o moulañ. Ne deo ket heñvel, avat, evit lod all evel Yann-Vari GWIZOUARN, ganet e Plonevez-Porze, d' ar 24 a viz Gwengolo 1798. Medisin e voe e Meilh-ar-Wern, e-kichen Kastellin hag eno e varvas e 1849. Brudet oa da vezañ ur barzh donezonet-mat, nemet e varzhonegoù, miret e dornskridoù, a zo moarvat aet da goll. Gallout a reer koulskoude lenn er gelaouenn SAV, Nn 20, ur Vojenn diwar zorn Yann-Vari GWIZOUARN, bet embannet er gazetenn « Le Bas Breton » eus Kastellin, e 1859. Salv ma vefe adkavet darnoù all eus e oberoù, rak ne seblantont ket bezañ laeret o brud. Daou vreur en doa Yann-Vari GWIZOUARN : an henañ, Per-Vari, ganet e Plonevez-Porze d' an 22 a viz Gwengolo 1795 ha marvet person Elliant e 1870. Diwar e bluenn eo ar pezh savet **Var Maro an Aotrou R. G.**, moulet e FEIZ ha BREIZ kozh, 19 Eost 1865, p. 229. R. G. a zo kentañ lizherennoù anv ar breur yaouankañ, Roland, ganet e 1805, kelenner e Kloerdi Bihan Pont-e-Kroaz, beuzet e Porzh-Piron, e 1846. Brudet e oa ivez an daou-mañ da vezañ barzhed mat.

9) Disheñvel eo bet planedenn Wilhou-Renan KERAMBRUN. Eus ar WIZOUARNED ne van, koulz lavarout, nemet o brud. Eus hemañ e chom an oberoù, n' emañ ket e anv warno, avat. Ganet e voe KERAMBRUN e Bear, d' ar 6 a Vezheven 1813. Mervel a eure e Prad d' an 2 a viz Meurzh 1852. Kar e oa d' an UHEL. Skoazell a roas da Yann-Jozef PENGWERN da zastum kanaouennoù-pobl ha setu penaos e teuas, war a lavarer, en e benn ar soñj da sevel pezhioù war batrom al lennegezh-pobl. Nemet e roe e ganaouennoù evit bezañ bet dastumet gantañ e-touesk an dud. Menegiñ a reer evit bezañ evelse diwar e zorn **Ar Bleizdi Mor**, embannet e Gwerzioù Breiz-Izel, I, p. 72 ; **Gwrac'h Ahez**, moulet n' eus ket pell e STUDI hag OBER, Nn 12, p. 7 ; **Menec'h an Enez-C'hlas**, bet moulet en « Evêchés de Bretagne » GESLIN de BOURGOGNE, IV, p. 14 ; **Argadenn Saozon**, embannet en OALÉD, Nn 44.

63

10) War un dro gant KERAMBRUN, an Itron SAINT-PRIX ha tad Anatol ar BRAZ o deus ivez roet dorn da Yann-Jozef PENGWERN da sevel e zastumad. Yann-Jozef-Per-Vari PENGWERN a voe ganet e Pariz d' ar 24 a Vezheven 1807. Marvet eo d' an 11 a viz Eost 1856, e Maner Gwitaole-Bras, hiziv Porzh-Bras. Resevet breutaer d' an 11 a viz Meurzh 1832, e voe da gentañ barner a beoc'h e Perroz-Gireg, advarner e Lanuon, barner e Foujera.

Prest oa e zastumad da vezañ moulet e 1852. Petra bennak a c'hoarvezas, chomet eo diembann hag eñ ar puilhañ eus an dastumadoù bet strollet eus kanaouennoù-pobl hor bro. Ouzhpenn pemp kant kanaouenn a zo er c'haieroù miret e

Levraoueg Broadel Bro-C'hall, e-keñver ar 425 embannet gant an UHEL. Nav gainerad eus dornskridoù PENGWERN a zo miret e Pariz, darnoù, avat, a gaver ivez e Levraoueg Kêr Roazhon. Nebeud a dra a zo bet embannet betek hen eus pikol dastumad PENGWERN : 13 kanaouenn gant Emil ERNOD, 6 gant Jozeb LOTH, 8 gant Frañsez VALLEE, 34 gant Per ar ROUZ, 10 gant Herve ar MENN (1). Ul labour talvoudus a chom c'hoazh eta da ober war dro an dastumad-se evit istor al lennegezh-pobl e Breizh.

V. - BRIZEUG - GWILHOM - AR JOUBIOUZ

11) Juluan-Aogust-Pelaj BRIZEUG a voe ganet en Oriant, d' an 12 a viz Gwengolo 1803. Abred e kollas e dad. D' e eizh vloaz ez eas d' ar skol gant person an Arzhanou. D' e zaouzek vloaz ez eas da skolaj Gwened ha, da c'houde da Arras. E Pariz e studias ar reizh. Beajiñ a reas e Bro-Itali. Kentelioù a reas war ar varzhoniezh c'hallek e Marsilho. Marvet eo BRIZEUG d' an 3 a viz Mae 1858, e Montpellier, diwar an droug skevent.

Brudet eo dreist-holl dre e oberoù gallek. Hogen mignon oa d' ar GONIDEG ha da HERSART KERVARKER. Moarvat en doa desket komz brezhoneg en e yaouankiz, en Arzhanou. Pa savas gwerzennoù brezhonek, avat, gant skrivadur ar GONIDEG eo o gwiskas. Dastumet int dindan an daou anv Telenn Arvor ha Furnez Breiz. Ul levrig a 74 pajenn a zo bet a-walc'h da Roparz HEMON d' o advoulañ e 1929. Ne deo ket par e varzhonegoù brezhonek d' ar re, kalz niverusoc'h, en deus savet e galleg. Un dalvoudegezh vras o deus evelato evidomp, dre ma 'z int diwar dorn un den en deus roet, hervez e c'halloud hag e nerzh, ur skouer a bouez d' ar re a zo deut war e lerc'h : ret eo da neb a gar e vro Vreizh klask adc'hounit teñzor kollet ar yezh hag e lakaat da dalvezout war dachenn al lennegezh, pa vez ac'hanoc'h ur skrivagner, evel ma c'hoarveze gant BRIZEUG. Mar ne deo ket uhel-tre talvoudegezh lennegel e labour e brezhoneg, « nerzh glan a zo ennañ », evel ma skriv Roparz HEMON en e gentskrid, « ha youl-vat. Kemer a ra perzh, unan eus ar re gentañ, e kevrin adsavidigezh hor gouenn ».

(1) Stagañ he deus graet ar gelaouenn Al Liamm da embann pezhioù eus an dastumad-se, abaoe 1951 dreist-holl.

64

Pa ziazezas ar GONIDEG e reolennoù ez oa endeo div yezh lennegel e Breizh, pe gentoc'h he doa staget rannyezh Gwened d' ober hent eus he zu. Aes eo d' un den kompren penaos beleien Bro-Wened o deus graet en o skridoù gant ar brezhoneg a implijent en iliz.

12) An Aotrou Joakim GWILHOM a zo brudetañ skrivagner Bro-Wened e derou an naontekvet kantved. Ganet e voe e Malgeneg d' an 11 a viz Meurzh 1797. Bez' e voe e-touesk kalonekañ kloer skolaj Gwened a gemeras perzh en en emgann Muzilhag, e 1815, pa zeuas Napoleon-Veur en dro eus Enez Elb. Ne deo ket en aner ez oa bet desavet gant e eontr GWILHOM-VRAS, person Gregam, renet gantañ brezel ar chouanerezh a-raok mont da veleg. E 1821 e voe beleget Joakim GWILHOM hag anvet da gure e Sene. Dont a reas diwezhatoc'h da gure e Pleuigner hag e 1841 e voe anvet da berson e Kergrist, e-kichen Pondivi, hag eno e varvas d' ar 5 a viz Here 1857.

Embann a reas ur « Grammaire française-bretonne » e 1836. Rak, fallgontant eus e skridoù kentañ e brezhoneg, en doa staget da studiañ pishoc'h e yezh. Adal 1843 e kenlabouras gant an Aotrou JOUBIOUZ d'ar gelaouenn **Brediah er Fé** (Breuriez ar Feiz) hag e 1849 ez embannas e oberenn vrudet **Livr el Labourer**. Alies e tistager diwar-benn ar barzhoneg-se anv ar barzh meur VERGILIOS. Diaes tremen hep bezañ hegaset gant ar pleg-se a gaver re stank diwar-benn traoù ha tud hor bro. Perak o lakaat keñver-ha-keñver gant kalz brasoc'h egeto war zigarez un heñvelidigezh bennak ? War batrom Georgika ar barzh VERGILIOS en deus savet Joakim GWILHOM e oberenn. VERGILIOS ivez en deus bet patromoù gresian da sevel e hini. E c'hell bezañ oberenn ar Gwenedour tost a-walc'h da vout un droidigezh, en div gentel ziwedhañ da skouer. Se ne vir ket ez eo bet savet **Livr el Labourer** evit tud Bro-Wened. Taolenniñ a ra deomp labour-douar ha doareoù-bevañ Breizh, he feiz hag he boazioù. Se a zo kalz dudiusoc'h evidomp eget an

heñvededigezh a c'hell bezañ etrezañ hag ar barzhoneg latin ma 'z eo ken rouez niver ar re ac'hanomp a c'hell mont dezhañ war eeun hep sikour un droidigezh pe ur geriadur. Flour eo gwerzennoù an Aotrou GWILHOM, yac'h e vrezhoneg ha bev e zoare-displegañ. Ar gwir en deus ar skrivagner d' ar brud a vez graet en dro d' e oberenn hag, hep mar ebet, Livr el Labourer a zo galvet da vezañ unan eus levrioù klasel ar skol vrezhonek da zont.

65

Embannet en deus ivez an Aotrou GWILHOM, e 1857, un dastumad **Guerzenneu eid Escopty Gwened**. Aes eo diforc'h en dastumad-se ar pezhioù a zo diwar zorn GWILHOM, pe diwar zorn e vignoned, pe amprestet diouzh an dastumadoù koshoc'h, rak sinet int holl. Ar re wellañ ha dibarelañ a zo bet savet gant an Aotrou JOUBIOUZ.

Pevar barzhoneg berroc'h savet gant an Aotrou GWILHOM a zo bet moulet da heul **Livr el Labourer**. Dezhañ ur spered goapaus, savet en doa ivez kanaouennoù diwar-benn ar gouarnamantoù na blijent ket dezhañ, kenwerzhourien Pondivi, karabasenned hag all. **Kannen ar sonner** a zo bet moulet war **Dihunamb** e 1911, Nn 66-67.

Ur barzhoneg hir all a oa bet lakaet war ar stern gant person Kergrist, hogen sammet trumm eo bet gant an Ankou d' e driugent vloaz.

13) An Aotrou Yann-Vari JOUBIOUZ a voe ganet d' an eil a viz C'hwevrer 1806. Bez' e oa eus un tiegezh pesketaerien annezet en Enez Arzh. P' edo war e studi e skolaj Gwened e teuas da vezañ mignon gant BRIZEUG. Goude beleget, e teuas da sekretour gant an Aotrou DE LA MOTTE-BROONS, eskob Gwened. Mont a reas gantañ teir gwech da Roma. Anvet e voe da brelad gant ar pab Pie IX. War an diwezhadoù e kollas ar gweled, nemet e viras e spered hegarat. Mervel a reas chaloni iliz-veur Gwened, d' an trede a viz Meurzh 1888.

Ne deo ket puilh-tre e oberoù. Savet en deus evit ar gelaouenn **Brediah er Fé** (Breuriez ar Feiz) **Buhé en Eutru NOURY**, e 1843 ; **Er geah Vam**, e 1846, ha troidigezh pevarzek pennad kentañ **Fioretti**, e 1848-1849. Barzhonegoù gantañ a gaver ivez e « **Revue de Bretagne et de Vendée** » : **Ivoul en Eutru Doué**, 1865, p. 214 ; « **Epître à Mr. De Gaulle** », 1866, p. 217 ; **Er Mousik Bihan hag é Vam**, 1866, p. 199. Sinet int a-wechoù Talmor.

Savet en deus ivez kantikoù : pemp evit dastumad GWILHOM ; unan a zo bet embannet e « **Revue de Bretagne et de Vendée** », I, p. 468. Daou, da nebeutañ, a gaver c'hoazh e **Livr Kañnenneu 1923** : an Nnoù 68 ha 76.

66

E oberenn bennañ, **Doué ha mem Bro**, un dastumad barzhonegoù, a zo bet embannet e 1844, e ti GALLES, Gwened. Perzh gwellañ e werzennoù a zo o duster heson, evel ma c'hoarvez alies a-walc'h gant oberoù barzhed Bro-Wened. Flouroc'h o rannyezh, gwregeloc'h mar kirit, hep ma ve rebech ebet er ger doareañ-se. An hini brudetañ eus barzhonegoù an Aotrou JOUBIOUZ a zo **D' em Buhé**, savet gantañ e Naplez, d' ar 16 a viz Ebrel 1841. Plijus-kenañ koulskoude, ha disheñvel-krenn diouzh ar peurrest, ar flemmgan a zo e dibenn e levrig : **Er Houh Brehonek hag er Brehonek-Gallek**. Meur a hini a soñj hiziv c'hoazh eveltañ :

« Girieu gal zo mad e gallek,
Ne dalant tra e brehonek. »

Gant an Aotrounez GWILHOM ha JOUBIOUZ rannyezh Gwened, anezhi betek neuze benveg troidigezhioù diwar levrioù a zevosion dreist-holl, he deus tizhet pazenn al lennegezh uhel. Kement-mañ ne denn ket, avat, da lavarout n' eus talvoudegezh lennegel ebet gant ar pezh a zo bet graet en o raok. Her gwelout a rimp en trede lodenn.

VI. - AR SPERED POBLEL : AN UHEL

Boas e vezer da lakaat an UHEL enep da HERSART KERVARKER. Bez' e vefe hemañ ur mirour a c'hiz kozh, tuet d' ur brevezelezh risklus, e keit ha ma vefe eus an UHEL skouer ar poell end-eeun, reizhet-mat gant ur spered tuet da varn resis. Arabat disoñjal evelato e trid en eil hag en egile karantez Breizh hag ez

eo barrek an UHEL, pa zeu dezhañ soñjal e c'hellfe pobl Vreizh koll arouez he fersonelezh, da lavarout eo he yezh, da zistagañ komzoù ken taer hag HERSART KERVARKER.

14) Frañsez an UHEL a voe ganet e maner Keramborn, e Plouared, d' ar 6 a Vezheven 1821. Genidik oa e diegezh eus Gwerliskin. E Keramborn e veze roet bod a galon vat d' ar glaskerien vara, anezho peurluviañ d' an ampoent marvailherien pe ganerien vrokus. Paeañ a raent o skod d' ar beilhadegoù gant kontadennoù pe ganaouennoù. An UHEL, anezhañ neuze ur paotrig, a selaoue outo gant dudi. Levezonet e vo e vuhez penn-da-benn gant ar bloavezhiennoù-se. Pa 'z aio da Bariz da echuiñ gant e studi, e stago da zaremprediñ e genvroad RENAN hag ar skridvarnour gall SAINTEBEUVE. Bez' e voe, lerc'h ouzh lerc'h, kelenner, implijad en ur prefed-ti, barner a beoc'h, kelaouenner, betek an deiz ma voe erfin anvet da virour an Dielloù e Kemper. Er gêr-se eo e reas anaoudegezh gant Anatol ar BRAZ, d' an ampoent kelenner el lise. Mervel a reas an UHEL, e Kemper, d' an 22 a viz C'hwevrer 1895.

67

E oberoù diwar e zorn e-unan, e brezhoneg, n' oa anezho betek hen nemet un dastumad, **Bepred Breizad**, embannet e ti Haslé, e Montroulez, e 1865. E 1943, avat, Jozef OLIER en deus kempennet un dastumad all, **Ma C'horn-Bro**, sonioù ha gwerzioù gant an UHEL, embannet e ti ar Goazioù, e Kemper. Taolennoù bev eus Breizh e amzer, eñvorennoù eus e ergerzhadennoù war ar maezioù, setu pezh a gavomp en e werzennoù kentoc'h eget barzhoniezh e gwirionez.

Labour an UHEL a zo bet dreist-holl hini un dastumer danvez a werinoniezh, ha divent eo bet al labour-se. E-pad daou-ugent vloaz, en deus pennaouet war ar maez gwerzioù, sonioù, misterioù ha kontadennoù. Un triugent bennak a visterioù dornskrivet, pevar levr kanaouennoù, seizh levr marvailhoù, setu an eost en deus berniet.

Embannet en deus **Gwerzioù Breiz-Izel**, div levrenn, e ti Korfmat, en Oriant, e 1868 ha 1874 ; **Kontadennoù-pobl a Vreiz-Izel**, teir levrenn, e ti Maisonneuve, Pariz, 1887 ; **Sonioù Breiz-Izel**, gant skoazell Anatol ar BRAZ, div levrenn, e ti Bouillon, Pariz, 1890. Eus ar misterioù dastumet gantañ n' en deus gallet embann an UHEL nemet daou : **Santez Trifina hag ar Roue Arzur**, e ti Clairret, Kemperle, e 1863. Kempennet oa bet ar skrid ha reizhet gant an Ao. Yann-Wilhou HERRI. An eil mister embannet a zo **Buhez Sant Gwennole, Abad**, moulet war **Gannadig Hendraouriezh Penn-ar-Bed**, e 1889, 1. XVI, p. 44-206. Embannet e voe, da c'houde, 125 skouerenn, e ti Cotonnec, Kemper, 1889.

Holl zornskridoù an UHEL ne dint ket c'hoazh embannet. E Levraoueg Kêr Gemper ez eus seizh marvailh hag hanter kant e brezhoneg o c'hortoz ur mouler. Unnek marvailh e brezhoneg, avat, a zo bet embannet gant Jozef OLIER, dindan an anv **Kontadennoù ar bobl e Breiz-Izel**, e ti ar Goazioù, e Kemper, e 1939. Ar gwir en deus un den da gompren lennegezh Vreizh en un doare disheñvel diouzh hini an UHEL. Re-sujet ez eo bet moarvat d' ar ouizieien ha setu m' eo deut da vezañ, dindan o levezon, un dastumer kentoc'h eget ur skrivagner. E labour, avat, pennek, gwirion hag onest, daoust d' ar c'hwervoni a zo mesket ennañ gant ar rendaeloù, a zo bet dezhañ un dalvoudegezh eston evit anaoudegezh hol lennegezh-pobl, ha tu a vo c'hoazh da dennañ dioutañ muioc'h a vad evit ar brezhoneg.

An UHEL ne deo ket bet e-unan, en emsav Azginivelezh Lennegezh Vreizh, o tiskouez an dro-spered « pobllel ». Prosper PROUX ha Narsis KELLIEN, evit menegiñ an daou varzh-mañ nemetken, a zo bet a-du gantañ.

68

Plegañ a reont da stummoù lennegel ar bobl, ne glaskont tamm ober gant ur yezh c'hlan, e keit ha ma klask HERSART KERVARKER hag ar re a lavarar a zo bet e genlabourerien, an Ao. Yann-Wilhou HERRI dreist-holl, diwall ouzh pep laoskentez, koulz er geriadur hag er c'hevreadur frazennoù. Ha ne weler ket perak e gwirionez, mar dle stumm ar frazenn bezañ aozet pizh, e c'hellfe ar geriadur reiñ, hep damant, bod, a-dreuz hag a-hed, da bep seurt amprestoù dic'hortoz hag hep ezhomm anezho.

(Da genderc'hel.)

Un Tammig Yezhadur

gant Per BOURDELLES

EUZHADENNOU :

Dec'h, glav a rae - Dec'h, ober a rae glav

Pa grog an deskad brezhoneger da aozañ e lavarennoù kentañ, e teu gantañ fentigelloù evelhen : « pa ar glav a davo » - hervez urzh ar gerioù gallek, pe saozneg, pe all. Ar brezhoneg avat a lavaro : « pa - davo - ar glav ». An holl hen goar, hag ar skoliad hen desko buan. Ne glevor gant den ebet : « Tri lur an tamm kig-se a boueze » na « war wellaat mont a ra » na « me gwelout a ran sklaer » na « tomm an amzer zo ».

An holl hen goar... ha koulskoude gwech ha gwechall hen ankounac'haer. Un ankounac'h glac'harus eo, rak frammadur ar brezhoneg a lakaer en arvar. Nemet **Al Liamm** a rafe, piv a zegaso soñj d' hor skrivagnerion eus « Teir reolenn aour kevreadur ar frazenn e brezhoneg », hervez m'int anvet ha displeget dispar gant Geriadur Bras Kervella ?

I. - Da gentañ : ar ger, pe an ezel-frazenn a venner pouezañ warnañ.
Me - a wel sklaer ; ma breur ne ra ket.

Kanañ - a ra.

War e droadig-kamm - e kerzh.

Pegen ledan - e vo.

Eizh deiz goude bezañ torret e c'harr, - e rede.

II. - D' an eil, ar verb gant A pe E : a wel - a ra - e kerzh - e vo - e rede.

III. - D' an trede : ar rener peurliesañ ma n' edo ket er penn - hag ar peurrest war e lerc'h.

Ar verb eo eta an Aotrou.

N' eus nemetañ ha na fiñvfe ket. A-hend-all e c'hell ar frazenn plegañ ha gweañ e pep stumm.

Gwelomp :

An hini am boa gwelet disul - a zo - bet amañ dec'h.

Dec'h eo bet amañ - an hini...

Amañ. - eo bet dec'h...

pe c'hoazh :

Abaoe ma oa deut da vezañ kozh - e oa - aet da chom war ar maez.

War ar maez - oa aet...

Aet - oa - da chom...

70

Ha ma fell din neuze lakaat ar verb da gentañ evit pouezañ warnañ ? Setu dres perak e c'hell ar verb bezañ harpet gant ar skoazell OBER ! Ar verb evelse a c'hell bezañ war un dro kentañ hag eil er frazenn : « Mont a ra ». Met ra vezo sklaer ar reolenn : ar verb gant A pe E n' hell ket bezañ e penn ar frazenn (1), hag ar verb displeget gant « a ran, a rez » a rank bezañ er penn. Gwelomp :

Per - a yelo - d' ho kwelout (n' eo ket e vreur) .

D' ho kwelout - ez aio - Per (e-lec'h chom da gousket).

Mont - a raio - Per d' ho kwelout (dre gaer pe dre heg).

* * *

Ur pismiger bennak a gavo raktal er skridoù kozh ha nevez frazennoù eilpennet. Daoust ha fall int holl ?

Darn a zo mat, rak ar reolenn : « tra bouezus - verb - ar peurrest » ne dalv ket evit an doare gourc'hemenn (Respontit) - nag evit emañ (emañ er gêr).

Darn all a zo mat c'hoazh, dre m' en deus troc'het ar skrivagner e frazenn evit pouezañ war daou dra (an eil eo ar rener peurliesañ) :

El laez, Alan a chomas a sav. War an dorgenn enep, ur vaouez a rastelle delioù sec'h. Er c'hroazhent, ti Mona a oa gwenn-kann e-tal ar saprennoù du. (J. Riou.)

Met re fall a zo ivez. Daoust hag e vefe kavet un niverenn kelaouenn hep ur frazenn pennlammet ? Ne gredan ket, ha me va unan a rank anzav « Va faot, va faot, va brasañ faot ». « Cours élémentaire » Roparz Hemon, kentañ mouladur, emañ ar gentel 22 anezhañ da reizhañ penn-da-benn (Kervella). Niverenn ziwezhañ « Bleun-Brug » a skriv : « E 1935, ret e voe... » h.a.

* * *

Setu tud akuit ha tud desket. Ken akuit all eo Jarl Priel ha Youenn Drezen, ha pa lenner o oberoù e kaver enno ivez hevelep frazennoù : « Evit o finijenn kinnig a ran... » eme Dremel. Pe c'hoazh : « Dre se, galvet e voen ». Ne gredan ket e oa digarez a-walc'h da eilpennañ ar frazennoù-se. Gwelloc'h eo avat « Pa veze lidet e Priel un eured, bep gwech e veze pedet... »

(1) Nemet e lavarennoù zo evel : ez an, e c'hellfe bezañ, a gav din.

71

Gwechall pa voe embannet « Itron Varia Garmez », e voe tamallet teir frazenn evelse da Youenn Drezen ivez. An tamaller a oa un tammig re strizh, d' am menoz. Ne gavan ket fall : « E zaou dorn en e c'hodelloù ha reut e gof, astenn a rae daveti... » Mar deo un tammig reut ha diaes al lavarenn, doareoù ar paotr a zo ivez. Ne gaven ket fall kennebeut : « Mar c'houite war e arnod kentañ adkregiñ a rafe » da verkañ dalc'husted ar paotr. Met perak troc'hañ ar frazenn pa zispleger laoskentez ? : « Kollet e sell dreist al liorzh..., tonigenniñ a rae... »

* * *

Al Liamm a rafe mat, a gredan, aliañ ar skrivagnerion da heuliañ ar reolenn muiañ m' hellint, ha da vont enep dezhi nebeut a wech, hepken pa fello dezho pouezañ start war un eil tra. Pep frazenn savet enep d' ar reolenn a zo ur frazenn distummet, torret. Arabat terriñ ar frazenn hep un digarez mat. Lavarout a rafen : un abeg ret.

EIRE HAG ISRAHEL

En he niverenn 99, e rent kont « Ar Bed Keltiek » eus ar respont a zo bet roet, e miz Here 1954, gant mistri-skol Republik Iwerzhon d' an danevellskrid savet gant Kuzul an Deskadurezh. Da heul respont ar skolaerion-se, e rankfemp anzav n' eo bet kelennerezh an iwerzhoneg betek hiziv nemet ur c'hwitadenn e-keñver implij ar yezh...

En he niverenn 44 diwar-benn Stad-Israhel, un ton disheñvel eo a glever gant Al Liamm, pa zeu ar gaoz war gudenn ar yezh hebreek.

Ha setu ma welomp div stad yaouank, ma klasker enno lakaat div yezh kozh da adveañ ha da vont war-raok. Diouzh un tu, c'hwitadenn ar Gelted ; diouzh an tu-all, war a lenner, ar c'hontrol bev.

Perak kement-se ?

Eveljust e vo kavet gouizieion da lavarout dimp n' eo bet biskoazh an hebreeg ur yezh peurvarvet. Implijet e vije bet er sinagog ha gant lenneion ar ghetto, evel m' eo bet Implijet an izel-latin gant ar feiz-doueurion hag ar brederourion gristen. Forzh penaos, anat eo un dra : pa voe ganet hor Salver, he doa Pobl Israhel disoñjet he yezh abaoe pell 'zo.

Bremañ ma keñverier chañsoù an hebreeg ouzh re an iwerzhoneg, eo ret anzav kement-mañ : en Iwerzhon, ouzhpenn n' eo bet ehanet biskoazh gant lenneion zo a ober gant ar yezh ouezelek, biskoazh kennebeut n' he deus paouezet ul lodenn eus ar boblañs (ul lodenn war-zigresk dalc'hmat, gwir eo) a ober war ar pemdeiz kenkoulz ha d' ar sul, gant an iwerzhoneg ; ha kement-se betek hiziv an deiz. E derou ar c'hantved-mañ, ne oa war an douar tachenn holl-hebreek ebet, tra ma oa c'hoazh eus « Gaeltacht » Iwerzhon...

Neuze, ma vije bet eus an hebreeg hag eus an iwerzhoneg daou varc'h en ur redadeg, hor bije lakaet hor c'hlaoustre war ar marc'h iwerzhonat... ha kollet hor bije ! Perak ?

E-lec'h respont diouzhtu, - rak n' eo ket echu an emgann, - e kav din ne vije ket fall ober ur goulenn nevez : eus an div stad, Eire hag Israhel, pehini a ra ar muiañ berzh ?

Diouzh tu ar Gelted e welomp ur Republik savet diwar ar patrom kozh bourc'hizel. Diouzh tu ar yuzevion e welomp ur stad gumuniezhel ha socialist, nevez a-grenn, disheñvel, war un dro, diouzh ar stadoù mod Kornog ha diouzh an Unvaniezh-Soviedel...

73

Ha setu petra 'verzer ; diouzh tu Israhel, enbroerezh hag araokaat ; diouzh tu Iwerzhon, paourentez ha divroerezh. Ret eo c'hoazh, - hiziv an deiz, 30 vloaz goude dieubidigezh Iwerzhon, - d'ar vicherourion iwerzhonat klask o labour e Breizh-Veur. N' eus nemet ober ar veaj eus Dun Laoghaire da Liverpool (trede klas eveljust !), evit bezañ kelaouet war ar poent-se...

Pa lavarar traoù seurt-se da Iwerzhoniz-zo, e vezont boas da respont en ur verniañ pep kiriegezh war gein ar « Partition ». Ar gwir a zo ganto, rak ma sellomp ouzh kartenn an ijinerezh en Iwerzhon, e welomp emañ kreizennet dreist-holl e kontelezioù Bro-Ulad. Evelato, me 'gav din n' emañ ket ar gwir penn-da-benn gant an Iwerzhoniz hon eus meneget uheloc'h. Hag ur c'hein re ledan a zo d' ar « Partition daonet-se ? Ober a reer gantañ e-giz ur « boc'h-aberzh », pe c'hoazh ur ouel-toreador da sachañ evezh an Iwerzhonad, ha da virout outañ a c'houlenn kontoù digant renerion e Vro...

Lod a lavar e vefe e douar Iwerzhon barrek da vagañ un eizh milion a dud

(endra n' eus nemet tri milion en enezenn a-bezh) . Ha kement-se a vefe e ali teknikourion-zo eus ar Stadoù-Unanet. N' em eus ket gellet gouzout resis, hag ur fentigell eo marteze.

E gwir, mantret e vezer o welout kement a dachennoù-golf hag all o 'n em ledañ a-hed an hentoù, parkeier manet didu war-lerc'h naonegezh veur ar c'hantved diwezhañ, pe c'hoazh « estates » ec'hon ha dizimplij, tra m'emañ ar bobl vunut o vont kuit. Ar pezh na lavarer ket a-walc'h eo an niver a dud eus kreisteiz Iwerzhon a ya d' en em ouestlañ a-youl-vat en arme saoz pe en R.A.F.

« Em batailhon e Malesia, a lavare din un is-ofiser kembreat, e oa un toullad Iwerzhoniz yaouank eus ar Su... »

Ha n' heller ket tremen hep soñjal er Vrezhoned, en Italianed, e Germaned ar Reter repuget er « Bundesrepublik », en holl boblañsoù re stank, ne gavont ket lec'h en o bro, endra m' emañ broioù all (evel kreisteiz Bro-C'hall hag Iwerzhon) o 'n 'm c'houllonderiñ. Gwashoc'h c'hoazh : e-pad ma 'z a kuit ar Ouwezeled diwezhañ, emañ ar Saozon o tont endro ! Kenkizoù a feurmont. Ma kendalc'h ar reuz, n' eo ket kenkizoù hepken a gouezho dindan graban Albion...

Ha koulskoude, ma vije savet « kiboutzim » en Eire, ne vele ket pell an douar da vezañ adc'honezet. Piv avat a gredo sevel ur seurt arboellerezh, a lakaio an Iwerzhonad da vevañ eürus en e vro zieubet ? Piv en em gavo kreñv hag hardis a-walc'h evit se ? Emañ Iwerzhon o krakvevañ diwar aon rak ur brezel diabarzh, o krakvevañ ivez diwar goun kurioù 1916, evel ma vev ar Frañs diwar goun 1789. Un dispac'h nevez a vefe mat ober...

74

Da c'hortoz, eo ret d'an Iwerzhonad divroañ. Ha ne wel ket an Iwerzhonad perak e tlefe ober gant an itverzhoneg, pa rank mont da Vro-Saoz evel a-gent. Keit ha ma vo ret dezhañ divroañ, e ranko an Iwerzhonad komz saozneg, ha saozneg mat, pe vervel...

Eveljust n' eo ket klok va selled, ha direizh eo dre se. Ouzhpenn se me a c'houlenn pardon digant hor breudeur da vezañ lakaet va fri en o aferioù-int. Padal me 'gav e talv ar gentel evit Breizh ivez, ha ne daoler ket pled a-walc'h ouzh al levezon o deus arboellerezh, politikerezh ha kevredelzh ur vro war dazont hag emdroerezh ur yezh. Ur bloc'h eo buhez ur vro.

Tim O'SHENCO.

« Kredi a reer awalc'h e Breiz e c'heller fiziout er bobl (me fell d' in da lavaret er re vunut, er re diwiziek) evit difenn ar iez. Hogen fazia a reer, n'em eus ket aoun d' hen diskleria, ha pa rankfen beza lekeat kaner fall.

Ar bobl ne ra fors ebed eus he giz-prezek. Her miret a ra, m'oarvad, dre voaz ; n' her difenno ket avad dre gefridi, pa ouezo eur c'hiz all. Rak ar bobl n' oar ket petra eo ar « superflu ». Kement tra n' e deuz ket ezomm anezi e lavar ez eo didalvez. Pa n' e devezo mui ezomm euz ar brezounek e tilezo anezan.

»

Spered ar Vro, n° 1, p. 7, 1903.

Tangi MALMANCHE,

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

Yann-Jozeb Kergren, eus Lanester, ha Monig Tessier, eus Kemblizieg, a zo bet dimezet d'an 19 a viz C'hwevrer e Roazhon.

D' ar Sadorn, 19 a viz Meurzh, e Kernevez-ar-Roue (Bro-C'hall), eo bet lidet eured hor c'heneilez Mona Dornig (eus Kemenven) gant Paol Fichant (eus Lennon). Hor gwellañ gourc'hemennou ha hetou a eürusted.

PROFOU. -

Degemeret hon eus e-korf an daou viz diwezhañ :
C'HWEVRER.

- G. Etienne, 4.000 lur ; Yann Renault, 500 ; Y. er Meliner, 1.000 ; Dll Chevillotte, 500 ; R. Brisson, 500 ; G. Pennaod, 1.000 ; Kabiten Souffes, 500 ; C. Le Mercier d'Erm, 500 ; Yann ar Beg, 10.000 ; Jakez Ducamp, 500.
War un dro, 19.000 lur.

MEURZH.

- A. Guilcher, 2.500 lur ; L. ar Minor, 150 ; Itron V. a Sant Per, 5.000.
War un dro, 7.650 lur.

Kas a reomp da soñj d'hol lennerion ne resevomp skoazell digant krevedigezh ebet na diwar gest ebet, kerkoulz evit moulañ Al Liamm, an embannadurioù hag al levrioù-kelenn evel « Cours élémentaire » Roparz Hemon pe al levrioù bugale. Kasit ho profoù war eeun d' ar gelaouenn ma kav deoc'h e ra labour mat. Trugarez !

EVIT AR RE A GAVO PEMP KOUMANANTER. -

Er bloaz-mañ e kinnigomp eil levr « Va Zammig Buhez » war baper kaer-tre d' ar re a gavo 5 koumananter e-doug ar 6 miz a zeu, da lavarout a-raok ar c'hentañ a viz Du 1955.

E-pad an hañv klaskit eta pemp koumananter d' Al Liamm hag e vo kaset deoc'h da vare Nedeleg ul levr kaer evit netra.

460 koumananter hon eus, ret eo tizhout 500 a-benn fin ar bloaz.

HON NIVERENN DIWAR-BENN ISRAHEL. -

Lizheroù a zo bet kaset deomp eus Israhel diwar-benn hon niverenn gouestlet d' ar vro-se. An hini briziusañ evidomp eo ul lizher dornskrivet a-berzh an Ao. David Ben Gourion, bet Ministr Kentañ Israhel hag abaoe un nebeut sizhunioù Ministr an Emzifenn hag an Arme. E saozneg eo skrivet lizher an Ao. Ben Gourion, ha setu amañ un arroudennad anezhañ : « Although I am unfortunately unacquainted with the noble Breton language I will keep that review as a cherished treasure and gift of a friendly and brave people » (Daoust ma ne ouzon ket lenn, siwazh, brezhoneg, e virin ar gelaouenn-mat evel un teñzor hag ur prof karet digant ur bobl hegarat ha kalonek).

Troc'hadennoù diwar kazetennoù hebreek a zo bet kaset deomp ivez : en unan anezho hon eus gwelet frazennoù brezhonek skrivet gant arouezioù hebreek.

HOR YEZH. -

Niverenn 4 « Hor Yezh » a zo deut er-maez gant kalz dale, en abeg da zilabour ar valtouterion (ur miz hanter o deus lakaet ar stensiloù evit erruout gant al liesskriver.)

Mat-tre eo bet degemeret gant hor mignoned. Da gentañ ne oa ar rener e soñj ober eus e Hor Yezh » nemet ur benveg a genlabour : ur wir gelaouenn a rank ober bremañ, ken diouti niverus e teu ar goumananterion. 21 bajenn a oa en niverenn gentañ, 42 bajenn a zo er bevare niverenn, ha muioc'h c'hoazh a vo er bempvet. N' eus eta arvar ebet da gaout evit dazont ar gelaouenn.

76

Buan-tre eo bet diviet an teir niverenn gentañ. Graet ez eus bet un advouladur diouto. Ne vo graet avat, advouladur all ebet. Ar re o deus c'hoant da gaout ur skouerenn anezho a rafe mat kas buan o c'houmanant (500 lur) d' an

teñzorier : P. Denis, Le Ris, Ploaré, Douarnenez.
K.R.P. 1499-51 Roazhon. Poent eo ivez d' ar re o deus c'hoant paeañ o
adkoumanant.

AR VRO. -

Ar gazetenn « Ar Vro » a zo bet ivez degemeret mat-tre. Degouezet eo bet un
tammig diwezhat an eil niverenn gant an dud, dre m' eo bet daleet e-pad teir
sizhun gant diaesterioù en ti-post : gortoz a raemp an aotre da gas ar gazetenn
da briz izel an traoù moulet. Hiviziken, spi hon eus, e c'hello hor
c'houmananterion kaout ar gazetenn e koulz mat. Da holl goumananterion Al Liamm
eo bet kaset an niverenn 2. Ne vo mui kaset an niverenn 3 nemet d' ar re o devo
paeet ar c'houmanant. Rak c'hoant hon eus klask tizhout rummoù tud n' anavezont
ket c'hoazh, pe n' anavezont ket mat ar gudenn. Hag an holl skouerenoù ne
vezint ket kemeret gant ar goumananterion a vezo kaset evel bruderezh da
skolaerion, beleion, medisined, renerion-sindikajoù, renerion-strolladoù, h.a. -
Evit koumanantiñ kas 500 lur (koumanant war baper brav) pe 350 lur (koumanant
war baper ordinal) d' an Dimezell Saint Gal de Pons, rue des Salles, Guingamp.
C.C.P. 519-40 Rennes.

AR C'HELAOUENNOU HA NI. -

War-lerc'h « Ouest-France » ez eus bet komzet eus levr Priel er gelaouenn
« Cahiers d'Iroise ». Trugarekaat a reomp hor mignon Per Mevel evit e bennad
hegarat.

Trugarekaat a reomp ivez renerion « Douar Breizh » evit ar pennadoù a
gendalc'hont da voulañ e brezhoneg ha dreist-holl diwar-benn al labour a reomp.

« Barr-Heol », kelaouenn Bleun-Drug Bro Dreger a zo ivez unan eus ar
c'helaouennoù a gred e reomp labour talvoudus evit Breizh hag ar brezhoneg.

Hetiñ a reomp d' ar gelaouennig kreskiñ ha spi hon eus e vo skoazellet
gant hor mignoned. Priz ar c'houmanant 200 lur da vihanañ. P. Even, 18 pl.
Clemenceau, Gwengamp. Kontred 508-07.

AR BEDENN EVIT AR VRO. -

E niverenn 15 kannad « ar Bedenn evit ar Vro » (6 pajenn roneoskrivet) e
kaver pennadoù pouezus evel « Perak pedal » hag « Hor pal en troidigezhioù ar
Bibl ». Respont a ra an Aotrou Floc'h d' un tamall a zo bet graet d' an
troidigezhioù-se : « Ar pezh a glaskomp n' eo ket ober poblek pe nann-poblek :
chom a reomp en diavez eus seurt preder. Ar pezh a zo d' ober, a gav dimp, eo
treiñ ar Skritur diwar ar vamm-skrid en un doare pizh, resis, skiantel, oc'h
implijout ar gerioù a zo da vezañ implijet... N' eus ket da vont tamm ebet, a-du
gant doare troidigezhioù ar Skritur er Radio gall, e-lec'h n' eo ken an aviel
santel hervez Sant Mazhev pe Sant Yann, met an aviel pe an Testamant Nevez
hervez an Tad A. pe Z.

Evit ar pezh a sell ar poblek pe an nann-poblek, n' eus ket da vezañ
aheurtet ha penndiaeset gant seurt kudennoù. Dont a rafe buan-kenañ hon
troidigezhioù da vezañ poblek, mar plijfe d'ar veleien ober ganto. An dud eus ar
bobl, a gomz brezhoneg bemdeiz, n' int ket ken sod war o yezh hag e plij da
hiniannoù lavarout. »

77

EMBANNADURIOU AR BIBL. -

Setu amañ roll ar pennadoù eus ar Bibl a zo bet embannet Aviel Sant Yann,
roneoskrivet, 250 lur ha 30 lur mizoù-kas. Diskuliadur Sant Yann, 180 lur hag 20
lur mizoù-kas. Aviel Sant Mazhe moulet, 250 lur ha 30 lur mizoù-kas. Mar
goulennit meur a levr war un dro, lakit hepken 10 % eus ar priz evit ar mizoù-
kas. Goulenn pep tra digant an dimezell Saint Gal, 48, rue des Salles, Guingamp.
C.C.P. 519-40 Rennes.
Hepdale e teuio er-maez Levr ar Furnez.

AR STALIOU LEVRIOU. -

Ur c'houmananter en deus kaset deomp keloù eus un ti a ziskouez dalc'hmat ul
levr brezhonek bennak er prenestr. Levr di Le Goaziou, 1, bali E.-Souvestre e
Montroulez eo. Aliañ a reomp hol lennerion da c'houlenn o levrioù brezhonek en
ti-se.

E SKEUD TOUR BRAS SANT JERMEN. -

Emañ levr hor c'henlabourer Yeun ar Gow dindan ar wask hag, a-benn hanter miz Mae a zeu e vo peurlouet ha kaset d' ar rakprenerion. Chom a ra c'hoazh un nebeut skouerennoù diberc'henn hag aliañ a reer ar re a zo e soñj kaout al levr d' e c'houlenn digant an oberour. Siwazh ! koustus bras eo ar moulañ hag, evit mirout ouzh koll, e tleo bezañ gwerzhet, mizoù-post hag all, 750 lur ar pezh war baper komun ha 1.000 lur war baper brav.

Priz ar rakprenadenn a vo da gas da : Yves Le Goff, Gouézec (Finistère), kont-post 126-68 Roazhon. Pediañ a reer ar re o deus rakprenet da baeañ diwar vremañ.

KIL ROUANEZ IWERZHON. -

Gant aotre hor c'heneil ha koumananter Yeun ar Gow, ec'h embannomp ar skrid-mañ en doare-skrivañ peurunvan. Kement-se, daoust ma n' emañ ket ar skrivagner a-du gant hor reizhskrivadur, evit reiñ testeni eus ar stad a ra eus labour talvoudus ha pouezus Al Liamm hag evit diskouez e tlefe an holl Vretoned en em skoazellañ kenetrezo war dachenn ar yezh, en desped d' ar menozioù disheñvel a laka dizunvaniezh en o zouesk.

LABOUR MAT EVIT AR BREZHONEG. -

An Itron Kemere a skriv deomp kement-mañ : « Ober a ran bremañ er stal, bali Kergelen (e Kemper), seurt diskouezadegoù e-lec'h ma vez displeget pep tra e brezhoneg. Er sizhun-mañ ez eus un diskouezadeg war ar gwiaderezh : diskouezet ez eus war kirri-nezañ, kribinoù, h.a., tavañheroù ha doubierou gwiaadet e Kerfeunteun war-dro 1850, ha lakaet e keñver gant ar gwiaderezh a-vremañ : skritelloù e brezhoneg a zo war bep tra, gant displegadurioù.

« Ar sizhun a zeu e vo un diskouezadeg all diwar-benn ar priañ e Kemper : priañoù kozh keñveriet gant priañoù a-vremañ, gant, e brezhoneg, istor berr ar priañ e Kemper.

« Da Bask e vo unan all diwar-benn ar c'hragoù, penaos int graet, poazhet ha gant istor berr ar c'hrag e Kemper, e brezhoneg c'hoazh... »

Setu aze ul labour mat-tre evit ar yezh : salv e vefe, e pep kêr eus Breizh, tud ken gredus hag an It. Kemere !

78

BRUD HOR YEZH. -

Adembannet eo bet e niverenn 44 kannad ar gevredigezh « France Tchécoslovaquie » (132, rue du Faubourg-Saint-Denis, Paris 10e) barzhoneg kaer Petr Bezruc **Ar Skolaer Halfar**, moulet war Al Liamm niv. 46, p. 6 (brezhoneg gant Abanna). Ur blijadur eo deomp soñjal ez eo bet lakaet ar skrid-se dindan daoulagad tud divoaz da welout brezhoneg skrivet, ha dedennet gant kudennoù bro-Vohemia, a c'hellfe, war meur a zivout bezañ studiet he skouer gant hon emsav.

E-barzh niverenn Meurzh « De Tsjerne » ez eus un droidigezh gant Klaes Dykstra, diwar un droidigezh saoznek gant Per Denez, eus pezh-c'hoari Meavenn « Marv er Gêr ».

DIWAR-BENN AN ANVIOU BREZHONEK D' AR VUGALE. -

Ur mignon a skriv dimp :

« Amañ diskleriadur ganedigezh va merc'h Gaela. Eürus e vefen da welout embannidigezh e-barzh Al Liamm. Ret e vefe ivez, skrivañ ha reiñ da anaout e vez difennet-grons e Breizh, reiñ anvioù brezhonek d' ar vugaligoù.

« Ur vezh, eo, ha ret hel lavarout e Breizh hag e broioù keltiek all... Ha c'hoazh e vez lavaret gant ar C'hallaoued : les Bretons sont libres !

« Eürus-tre e vimp o welout Al Liamm o skrivañ ar wirionezh. Ur skoilh e vo d' an aotronez-se a labour e kuzh... »

R. L.

Sed pezh a c'hellomp lavarout war ar gudenn : Ne vez aotreet gant lezenn an 11 Germinal An XI nemet kentanvioù merket war an deziadur. (Ne vez ket lavaret an deziadur gall : neuze e c'heller diskouez moarvat deziadurioù breizhat, kembreat, h.a.). Ar stummoù lec'hel a vez degemeret.

Pa ne fell ket da implijidi an ti-kêr degemer ur c'hentanv, e c'houlenner diganto ur baperenn evit mont da welout Prokuror ar Republik ha displegañ an afer dirazañ. Ur bern Norz-Afrikaned, Armeniz a zeu da benn da envel o bugale

Mustafa, Cherif, Mohammed, h.a., bemdez.

Ne c'hell ket e gwirionez an dud a zalc'h ar c'haieroù en ti-ke^r kalz a dra a-enep youl an tad. Esaeñ a reont prouñ d' ar goulenner en devo mezh ar bugel gant e anv pa vo deut bras. Ha peurliesañ e plegont pa ne giler ket.

E Bro-C'hall, anvioù ha n' int war deiziadur gall ebet evel Nadine, Evelyne a vez enskrivet didabut.

LIZHER KORAIZ. -

Resevet hon eus Lizher Korreiz eskob Gwened evit ar bloaz 1955, e yezh ar vro. Rannyezh gwened a zo bet implijet d' e ober.

GWALARN. -

Klask a reer da bremañ an niverennou-mañ eus Gwalarn : 1 da 8, 51, 56, 57, 58, 61, 64, 69, 70, 73, 77, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 92, 93, 99, 101, 102, 110, 111, 140-141, 142-143, 148-149. Ober kinnigoù da R. Huon.

AN AMERIK HAG AR VRETONEZ. -

Setu aman ur pennad tennet diwar ar gelaouenn amerikan « Life » hag a zo bet kaset dimp gant ur c'houmananter : « N' eo ket sur tamm ebet e vefe bet Amerigo Vespucci an hini kentañ o touariñ en Amerika.

Ar Fenikianed, evel ar pobloù kenwerzhour, a vire kuzh o hentoù, daoust da se ez eus un danevell o kontañ beaj darn anezho etrezek ar C'hornog. Beajoù Skandinaviz dre un hent hanternoz a zo anavezetoc'h eget an hengounioù Iwerzhonat diwar-benn Sant Brendan ar moraer ha danevelloù beajoù renet gant ar Priñs Madoc Gwynedd. Evit pezh a sell an hini kentañ e lavarer ez eus bet kavet e oa gerioù gouezelek en unan eus ar yezhoù komzet war ho touar. Evit ar pezh a sell an hini diwezhañ e larer e voe espernet ur misioner Kembreat gant ar C'hroc'henoù ruz pa voe dizoloet e oa tu da gompren e yezh. Colombo e-unan a em gavas gant ur Breizhad anvet Coatanlem, eus Enez Vriad, e Lisbon e 1484 ha moarvat e c'houlennas alioù digantañ dre ma anaveze al Labrador hag aodoù Nova Scotia (Skos-Nevez) kerkoulz hag ar besketerion Portugalek.

En ur ger, beajoù Colombo ha Vespucci a voe pouezus dreist-boll abalamour ma voe savet diwarno kevredigezhioù kristen a zo deut abaoe da vezañ stadoù galloudus. »

Patrick J. N. Bury. Waterford. Iwerzhon.

79

TEZENN. -

Hor c'heneil Anne S. Wadman a zo bet roet dezhañ an doktorelezh e Skol-Veur Groningen evit e dezenn diwar-benn ar barzh frizat Hjerre Gjerrits Van der Veen (1816-1887). An dezenn-se enni 364 pajenn vras, a zo bet skrivet e frizeg ha difennet e frizeg. Ober a ra enor koulz d' an oberour ha d' e vro. Ra zegemero hor c'heneil hor gourc'hemennoù gwellañ.

BARZHAZ KERVERZIOU. -

Deut eo er-maez en ur vouladur distag « Barzhonegoù » Kerverziou. War Arches e koust 1.000 lur, 15 skouerenn hepken a zo bet tennet holl niverennet. War alfa 600 lur. Paper boutin 450 lur. P. Bodenan, 3, Chemin des Potiers, Ergué-Armel, Quimper. Kont-post 212-23 Rennes.

SKRIDOU BREIZH (Square du Casino, La Baule)

Al levrioù-mañ a zo e gwerzh :	lur
Dictionnaire Breton-Français, par Roparz Hemon	600
Dictionnaire Français-Breton »	600
Grammaire bretonne, par Roparz Hemon	220
Yezhadur ar Brezhoneg, gant Kervella	900
Méthode rapide de Breton, par Roparz Hemon	180
Yezhadur berr ar c'hembraeg, gant Abeozen	100
Levr an amprevaned, gant Kerverziou	50
Korf an den, gant Per Denez	60
Komzoù Bev, gant Maodez Glanndour	1100
» » war baper kaer	1400
An Aotrou Bimbochet e Breizh, gant Roparz Hemon	250
» war Arches	400

Kleier Eured, gant Roparz Hemon	250
war Arches	400
Dremm an Ankou, gant Abeozen	250
war Arches	400
Hervelina Geraouell	250
» war Arches	400
An ti satanazet, gant Jakez Riou	240
Labous ar Wirionez, gant Troude ha Milin	280
Alanig an tri Roue, gant Roparz Hemon	280
En ur rambreal, gant Kerwerc'hez	300
Pemp pezh c'hoari berr	200
Telenn Arvor, gant Brizeug	60
Trema an heol o sevel, gant Kaba	150
Notennoù gant Vallee ha Mordiern	750
Evit ket ha netra, gant Abherri	260
Marvailhoù ar Vretoned	150
Marvailhoù loened, gant Abeozen	150
Buhez Lommig, gant X. Haas ha Drezen	300

AL LIAMM 50

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 50

Mae – Mezheven 1955

TAOLENN

Chifroù adarre gant Ronan Huon	3
Eil pedenn evit gorreoù Nedeleg gant Abanna	5
Anken gant Youenn Olier	6
An Ankou, barzhoneg-pobl kembreat	9
Koadour Kerneblec'h gant A. H.	10
Diskenn a eure en Infernioù gant Goulc'hen Pennaod	23
Mein meur Karnag gant Gwengourien ha M. Glanndour	28
Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ gant Abeozen	35
Kestell er Mor gant Benead	45
Ha lennet hoc'h eus ? gant Benead	48
Notennoù	50

CHIFROU ADARRE

gant Ronan HUON

Ha bez e tremenfen evit ur randoner, emañ o vont da reiñ deoc'h chifrou ur wech ouzhpenn.

Pa zegouezh din gwelout un dra bennak souezhus pe direizh er chifrou a gouez dindan va sell e kavan ez eo mat hen reiñ deoc'h da c'houzout ha dedennañ ho selloù war an evezhiadenn-se. Bez e c'hell bezañ kresk kalonekaus ar goumananterion pe hini ar profoù evel warlene.

Bez e c'hell ivez bezañ, siwazh, an niver re vihan a brofoù evel en degouezh-mañ. En hor soñj e oa bet sevel un niverenn 50 kaer ha fonnus, met daoust da gresk an niver a goumananterien a viz da viz hon eus kredet furc'h chom hep hen ober gant aon da gaout re a zleoù e fin ar bloaz. Rak, evel ma oar an holl, bevañ a ra ar gelaouenn diwar ar profoù hag ar re-mañ a za bet gwall dreut en daou viz diwezhañ e-keñver ar bloaz tremenet.

E-doug ar mizioù Mae hag Ebrel hon eus degemeret 4.000 lur a brofoù ! Warlene hor boa bet 100.000 lur a-benn miz Mae, er bloaz-mañ hon eus bet 30.000 lur, ouzhpenn an hanter nebeutoc'h. Eveljust, ma n' hon eus ket peadra da baeañ niverennoù bras e vo tu da zigreskiñ niver ar pajennoù betek hanter kant.

Ne gredan ket ez eo ar pezh a c'hortozit ha ni kennebeut.

Ar boaz da welout ar gelaouenn o tont er-maez ingal a laka marteze an dud da grediñ ez eo un dra naturel ha diboan, ar pezh n' eo ket e gwirionez.

Evit ar pezh a sell ar goumananterion hor boa 413 e miz Mae warlene, er bloaz-mañ han eus 465. Gounezet ez eus bet en tu-hont da hanter kant, ar pezh a zo brav.

Daou dra a chom d' ober bremañ eta : klask e-pad an hañv mañ ar 35 koumananter a vank evit kaout 500. Evel m' eo bet kemennet en niverenn diwezhañ e vo roet da bep hini a gavo 3 koumananter eil lodenn « Va Zammig Buhez » war baper kaer-tre. Da vare Nedeleg e tegouezho al levr ganto.

4

D' an eil ez eo ret deomp goulenn diganeoc'h diwall d' ankounac'haat e vev ar gelaouenn diwar ho skoazell, hag hoc'h hini hepken, ho trugarekaat a reomp en a-raok.

Fiziañs hon eus e vo klevet ar galv-mañ gant hor mignoned hag hor bo er mizioù a zeu ar brouenn e fell deoc'h gwelout ar gelaouenn o kreskiñ hag o wellaat evel m' he deus graet abaoe he c'hrouidigezh dek vloaz 'zo.

EII PEDENN EVIT GORREOU NEDELEG

gant ABANNA

Mari, Gwerc'hez ha Mamm,
 tonket a-berzh an Neñv
 da sklerijennañ hor planedenn,
 teurvez henozh diskenn,
 rak ar c'hozh kraou-mañ eo da graou ;
 ur vrugerez ponner he divskoaz, he daouarn liv an douar,
 tener avat he diweuz, eus gouenn vat Breizh-Uhel,
 eo da vamm ;
 Mari, Gwerc'hez ha Mamm,
 n' eus ket da gaout chal ganeomp evit da vugel,
 nozvezhioù zo war uhelennoù Penteur ken yen-skorn
 hag an noz bet diouganet d' e c'hanedigezh,
 ha ni, Breizhiz ar saonnenoù,
 da vresañ frouezhenn da gorf,
 ni 'oar en em zibab koulz ha mibion all Eva.
 An avel e luskello 'barzh kavell ar balaneier,
 ar c'hodioc'h a gano da guñvaat e gousk, d' az Jezuz,
 ha dum rous an deil 'dan lusennoù miz du
 a ballenno ar reier 'giz un tron d' e vreninelezh.
 Gwial gwenn an haleg,
 - d' an deizioù kent ar Pask -
 a zo gwevn a-walc'h
 evit kaout e wad d' o gwiskañ,
 dreinek a-walc'h al lann e bleuñv
 d' e gurunenniñ,
 tev a-walc'h kef ar binenn o vouroual
 d' ober ur groaz d' e stagañ - pa 'z eo e donkadur dezhañ
 ha lontek a-walc'h brini hor c'hoabr
 da ziframmañ a-zindan e dal gleb
 an daoulagad he devo tarzhet diouto
 sklerijenn ar bed.

ANKEN

gant Youenn OLIER

MEZEVELL

E-kreiz va c'halon ez eus ur gouli
a vez bepred o tiwadi ;
hep garm na jestr hag hep tevel
e-kreiz va c'hig e klemm ur stivell.

Dourioù fresk ar mor ne c'hellint distan
loes va c'halon. Na gwrez an hañv
sec'hañ ennon mammenn va melre
a ouel hep paouez e-kreiz va askre.

E-kreiz va ene e kuzh ar Saezh
a vroud hep arsav losk va enkrez.
Evel un evn on bet paket : biken
Aotrou, ne vo pare gouli ho tenn.

DIGASTED

Grouan ha krozol,
heol ha sec'hor,
hep doan na drantiz,
setu va lodenn.

Kaer 'm eus gedal,
spiañ gant hirnezh,
n' eus tra met krinder,
skeltred ha sklaerder.

Kreisteiz a losk.

Gouzout a ran koulskoude
ez eus du-hont un aod dudius :

ennañ dour a gan,
glasvezh lintrus er glav,
dihunioù fresk ha skañv,
ha bili gleb ha lufr
ha kregin kuñv ha boull

7

o pakañ en o glizh
goude hogos hir
stivell mil-skedus ar beure o tarzhañ.

GALV

Klevit hor mouezh, Aotrou, hon Tad ;
bugale omp d' ar ouenn Ho nac'h ;
gwelit 'velkent krizder hon nec'h,
an tonkadur miret deomp
bezañ falc'het 'vel gwinizh brizh
e gor an hañv er blaenenn sec'h,
malet 'giz greun er meilhoù dir,
bontet war-raok 'vel tropell vil
a gerzh hep pal er pradoù lous,
lazhet erfin 'giz chatal mut
d' ur beure gludek, du ha yen.

Nac'hañ Ho neñv a reas an Den

Aotrou, e hini a savo
gant hor c'hig hag hor gwad.

Diouzh an Den hon diwallit,
Aotrou, hon Tad.

ANKEN

Strizh eo an hent, an arvar bras,
ar c'hondon distrad, an neudenn dir,
an douar pell, ar c'hernioù lemm,
al latar blin, an dremmwel kuzh,
an heol gwad, ar c'houmoul flamm,
ar skorneg glas, ar gouelec'h hir ;
ha c'hoarzh goapaus tudoù baour,
ha talm an trell a dro em penn ;
'kreiz an anken, d' an ankou tost,
e c'hortozan, Aotrou, Ho skor.

8

AR ROUED

Setu o sevel dismantr ruz ha du ar c'hêrioù tangwallet,
engroezioù morlivet a vagadoù war an hentoù,
trepelloù dinamm krouadurioù kollet o c'hervel o mammoù
strolladoù merc'hed pennfollet hep gwaz na bugel,
korfoù glas diniver soudarded o vreinañ er parkeier,
gwad ha gloaz, reuz ha freuz, doan ha distruj
e kement lec'h ma ren an Den :

va breudeur 'vel pesked vil
o c'hig divalav ha lor
stlapet hep damant
gant maskloù ruz
e fank ur c'hae.

...e-kreiz an dic'houlou
e-tal an tiez lous
e roued ar glizhach
a bake neñv ha mor.

Piv hon diwallo, Aotrou, diouzh an Den ha Roued ar Reuz ?

9

AN ANKOU

Un nozvezh, e-barzh va gwele,
N'hellen kousket tamm na banne,
Rak va soñj a oa hep paouez
Gant an Ankou hag an diwezh.

Goulenn 'ris dour d' en em walc'hiñ
O c'hortoz se da 'm frealziñ -
Kent lakaat dour war va jodoù
Er gibell e welis Ankou.

Me 'mont d' an iliz da bedi'
O soñjal ne zeufe ket di ;
Ne oa ket echu va fedenn
Ma oa an Ankou em c'hichen.

Mont d' ur gambr gloz d' en em guzhat
O soñjal n' antrefe ket 'vat ;

Ha gwelout o tont, gant glac'har,
Ankou a-zindan an douar.

Mont d' ar mor, loc'hañ, o soñjal
N'helle ket egile neuial.
Siwazh ! kavet em boa va mestr :
Ankoù oa kabiten al lestr.

Barzhoneg-pobl kembreat.

KOADOUR KERNEBLEC'H

gant A. H.

Daou baotr yaouank, sammet gant seier-kein uhelvac'h, a zo diskennet eus an tren e-tal ur wezeg. Arsaviñ a reont da sellout ouzh ur gartenn. E-lec'h mont gant an hent bras e troont e-barzh ur garont c'heotek evit troc'hañ berr etrezek ar vourc'h a weler tour hec'h iliz diabell, e-kreiz an argoad.

Tremen a ra o hent dirak mereuriou bras ha pennoù-tiez. Bep tro ez eont da skeiñ war an nor. « Fasoù koad » pe komzoù dihegar, setu an degemer a gavont. Kenderc'hel a reont dindan o samm.

Goude ar glav e skign an heol e vannaou tomm e dibenn an hañv, ha laboused distagellet a gan o zrugarez gant ur geiz sederaet. Diouzh gwasked ur bochad fav e sut un drask goapaer ha sart : « Ho-hui-o ! »

N'ouzer ket m' emañ er bochad tostañ pe tregont kammed pelloc'h e-touez ar gwez.

« Piv int, piv int ? » a strink ur pinter, aterset. N' eus ket c'hwec'h miz ma 'z eo ehanet ar brezel. E-leizh a zivroidi zo tremenet abaoe war an hentoù-kirri distro, e-tal ar c'hoadoù. N' eo ket sur e vez atav o gwir anv gante war o faperiou.

« Kuzh er wezeg, klet ar ouezed, » a hiboud ur voualc'h war he gorregezh. Ha gouzout 'rez 'ta, labous e fri-tanav, pe vennad zo d' ar baotred-mañ ?

Kerzhout a reont war-du ur penn-ti a sav war hed tenn fuzuilh diouzh ar c'hoad.

« En ti-mañ ez eus ur gambr dieub, o deus lavaret deomp. Met e pep lec'h o deus alioù kaer da reiñ... evit hor c'has kuit ! »

Ur skritell zo a-istribilh ouzh dorikell ar porzh : « Achtung Bissiger Hund ! » (Diwallit ! Ar c'hi a grog !)

Fei ya 'vat ! Kerkent ha ma kinnig ar gantreourien mont tre el liorz e telamm ur razhetaer du e-maez e loch. Dalc'het gant ur chadenn ouzh un orjalenn stennet etre gaol un onnenn e-toull ar porzh ha penn all an ti e stag al loen da lavigañ ha da gonnariñ evel ar seizhtanfoeltr ouzh an estrenien.

« M' hoc'h argarzh, hailhoned ! Skarit raktal pe m' ho trailho ! »

Padal ur plac'h en em ziskouez a-dreñv panell an traon a 'n nor hag a c'harm « Peoc'h, Floki ! » Ar c'hi a dav hag a ruzell, gidas, d' e doull.

11

« Emaomp o klask lojeiz evit ar geid ma vimp-ni o labourat er c'hoad. Roet eo bet labour deomp gant ar firm Paetzhold, eus Hersfeld. Met kement kambr aotreet d' ar goadourien a-berzh Burev al Lojeiz er mereuriou tro-war-dro a zo kemeret endeo. Setu ma rankomp en em ziluziañ. Daoust hag e c'hellit degemer ac'hanomp ?

- Ne gredan ket, » emezi. « Gwelloc'h deoc'h komz gant mamm. »

Ur goueriadez o vont war an oad hag ur c'hrennard zo dedostaet. Ar plac'h a zispleg ar goulenn dezho e platt (1). An itron a hej he fenn.

« N' hon eus nemet ur c'hozh kambr-sanailh, » emezi, « a-zioc'h al leur-graou. Fardet evit ar prizoniad a oa o labourat evidomp e-doug ar brezel. Gant

ur skeul e pigner dezhi.

- N' eus ket gouloù tredan ?

- Nann, ret e vefe ober gant ul lutig.

- Gwall wan eo seurt sklerijenn. Ni a fell deomp studiañ e-pad hon amzer-oar.

- A be vro oc'h genidik 'ta ? » a c'houlenn ar plac'h yaouank. « Ho toare da gomz alamaneg n' hon eus ket klevet c'hoazh.

- Eus ar Westmark e teuomp. » Ar Westmark ! E gwirionez e teuont eus, pelloc'h er mervent. Ret eo troadañ gevier adarre.

« Perak ne zistroit ket d' ar gêr ? Ar vevidigezh a zo gwelloc'h du-hont.

- Marteze, met ni 'zo Alamaned. Ar C'hallaoued zo mistri en hor bro. Ne fell ket deomp sujañ dezho.

-Oha!»

Ar plac'h ne gompren ket mat ur seurt abeg. « Petra 'vern gant bro gozh ma zadoù, » e lavarfe, hi ivez, « ma c'hellan ledañ amanenn druz war ma bara ? » An itron a chom stouet he fenn, ur minc'hoarzh rec'het zo deut war he diweuz, un daeraouenn a steredenn e korn he lagad. Met eben a zo un arvez goapaus warni, hag he selloù gwiv a vent an daou waz. En diwezh, koulskoude :

« N' omp ket evit kinnig gwelloc'h deoc'h, » emezi. Ar gantreourien a guzut en o yezh : abred eo c'hoazh, marteze e kavint ul lec'h dereatoc'h en ur vont pelloc'h. Emaint o vont kuit a-dreuz ar prad. Met sed ar c'hrennard o teredek war o lerc'h.

« Deuit en-dro 'ta. Bez' e c'hellot kaout ur gambr vat.

(1) platt = rannyezh.

12

- Ur gambr dieub hon eus, » eme ar vamm, « hag a rankimp hogoziq sur lezel gant Burev al Lojeiz evit tud eus ar Reter. Marteze e kasor, deomp daou zen dimezet hag e vo ar wreg dalc'hmat o tarzhellat en-dro d' hor fornigell pe o velezouriñ e-tal ar bluñvenn-dour.

- N' hon eus ket c'hoant da gaout leñverezh bugaligoù en ti kennebeut, » eme ar plac'h, figus.

« Koulz eo deomp kemer ac'hanoc'h.

- Setu a zo plijus da glevout. Trugarez, Itron vat. Aotreit, Erwin Gerlach eo ma anv. Ma c'hamalad, Werner Ritter.

- Stilling hon anv... Er gambrig-mañ war an tu dehou e fell din lakaat ac'hanoc'h. Un tammig bac'h eo evit daou, met ar gwele a zo ledan a-walc'h, emichañs.

- N' eus taol ebet, Itron Stilling ?

- Nann. Pa fello deoc'h lenn ha skrivañ e viot deut-mat er gambr kenetre. Tan a vez enni bemdez goude peder eur, e doug ar goañv. Mar deo da ganeoc'h, c'hwi en em walc'ho er gegin, ouzh ar sink (1). Ur weizh ar sizhun e vez bervet dour en ti-kouez : bez' e c'heller kouronkañ e-barzh ur bailh houarn bras. »

An daou baotr a zo laouen o kavout bod ken brintin, ken buan. Divizet gante c'hoazh diwar-benn ar vagadurezh hag ar freskañ, ha setu graet an emglev. Antronoz ez eont abred d' ar c'hoad. Degaset en deus Paetzhold un harpon ha pep a vouc'hal nevez dezho. Mont a ra dre greiz ar gwez pin o kignañ kevoù evit

merkañ an dailh. Erwin na Werner n' o deus biskoazh diskaret gwez. Diskouez a ra ar mestr dezho penaos boulc'hañ ar c'hef diouzh un tu gant ar vouc'hal, ha neuze heskennañ kompez-ha-kompez diouzh an tu all, uhelikoc'h. Goude diskar, e rankor diskourrañ ha diruskañ. Diwezhatoc'h e vo heskennet ar c'hevoù e tammou berroc'h, da vout savet e bernioù tric'horn da sec'hiñ. Ar peulioù a dle bout kaset da vro ar Ruhr da skorañ riboulioù glaou.

Ur weizh ar miz e tegaso Paetzhold kartennoù boued evit labour tenn d' e goadourien. An tikedoù all a vez roet e bourc'h Natrup er maerdi. Evit o c'haout e ranker bezañ annezet er barrez. Sekretourez ar maer, an Dimezell Joos, ne ra diaester ebet evit enskrivañ Erwin ha Werner war he rolloù. Peogwir emaint degemeret a-youl gant an Itron Stilling, n' eo nemet reizh reiñ dezho o zikedoù « Normalverbraucher », keit ha ma vint o labourat er biojoù.

N' o deus preder ebet enta, gant o bevañs. An Itron Stilling zo un dispign-vat ganti, ha n' eo ket pizh. O fodoù aluminion a vez leuniet gant ur geusteuenn saourus. En o muzetenn e vez lakaet dezho gwaskadoù bara gwenn ha pumpernikel gant amanenn ha kig sall.

(1) sink : kibell an dour-red, er gegin da skouer.

13

Ar gambr kenetre a vez tomm pa zeuont, goude distern, da zebriñ o c'hoan. Erwin emañ e blas e-kichen Gerda e-traoñ an daol. Ar plac'h zo sichant outañ. Tuet eo da c'hoapaat ouzh eñ-mañ-eñ, hag e oar gwignal neuze gant daoulagad sev war-du Erwin. Diskenn a ra dezhañ e soubenn ha lakaat kig war e blad. Gerda n' eo ket un drouk ' blac'h. He dremm zo brizhellennet en-dro d' he fri, met se a zere bravik outi, ken brav hag ar strevadennig poultr gell alaouret a ziguzh, pa vez o stouiñ, e pleg he c'hruvilh. Ment uhel merc'hed an hanternoz zo gant he c'horf nerzhus kempouezet-mat. Pa ne vez den all ebet war evezh e lez Erwin e selloù da c'hronnañ karadek he neuzioù krenn. Hi a vez en hec'h aes dindan ar bannoù kuñv-se. N' eo ket evit ober re vray ouzh ar paotr pa baouez gant e levrioù evit marvailhat ganti. Pa stag-eñ da c'hwitellat, hi a stag da ganañ - sonioù bet desket ganti e-pad ar brezel, kanennoù-kerzhout en enor d' ar merc'hed.

Ar wreg a vez dalc'hmat un dremm velkoniet warni, a-weizhioù ur gwall zremm zoken. Bez' e oar komz izel. Koulskoude e ra evezhiek war-dro he c'hoadourien. Pa vez en imor vat e kan ur son-hemolc'h. Met he c'hanenn garetañ a zo awenet gant karantez ha kerse : « In einem tiefen Grunde... » war un ton azrec'hus.

Erwin a chom diwezhat diouzh an noz da lenn er gambr domm. Pa vez an dud yaouank all o vont da zañsal diouzh ar sul, eñ a vez sioul o studiañ. D' an oad a bevar bloaz warn-ugent. Anaoudegezh tennet eus al levrioù n' eo ket a-walc'h dezhañ, koulskoude. C'hoant en deus da vevañ ur vuhez leun, liestuek, evit dastum skiant eus ar bed hag an dud.

Alies en deus klevet e vignoned o tiskleriañ ez eo disheñvel-bras ar merc'hed diouzh ar wazed en o doare da varn, en o abegoù, en o anien. Daoust ha gwir eo ? Eñ n' eo bet biskoazh tomm a-walc'h gant ar merc'hed evit bout gouestl da lavarout. Adalek ma oa anezhañ ur c'hrennard ez eo bet troet ganto, met bepred en deus kavet skoilhoù war e hent p' en deus klasket gonit o c'harantez. Brav e vouc'hoarzhont dezhañ. Mont a ra a-weizhoù betek mignoniezh ha tenerded. Eno e harz avat, evel dirak ur speurenn gler heoliet. Enoe a sav ha digasted. Ne oar ket an tu.

Pa vez aet da get e c'hoanag e vez faezh, doaniet, digenvezet. E hiraezh a chom.

Ha setu amañ adarre, tre en e gichen, ur plac'h koant o wignal dezhañ gant he daoulagad kuñv. Daoust hag e soeto c'hoazh

13

Ur weizh hag int ouzh taol e kej e c'hlin gant he hini. Diverz da zen all e c'hourenont ur c'hrogadig kement ha gwelout pehini a vounto gar egile kuit. Gant un ebat ken dister eo bet atizet trumm e c'hoant. Diwar neuze ez eo dedennet kreñvoc'h-kreñvañ ganti. Kement preder all a zo sioulaet. Ne wel mui nemet ur skeudenn genedek. Ne soñj mui nemet en digarez a roio tu dezhañ da vout en he c'hichenig ha da ziskuilhañ muzul e denerded hed-ha-hed.

An digarez ? Buan e vo kavet.

Goulennet e vez ur weizh dre vare ouzh an daou goadour skoazellañ er vereuri. Asantet o deus kemer perzh er gwared a vez graet gant an amezeien diouzh an noz en-dro d' o mereurioù, peogwir e klever anv muioc'h-mui abaoe fin ar brezel eus bandennoù laeron o tont war ar maez da skrapañ kement ha ma c'hellont.

Un endervezh a viz Kerzu emañ Erwin o reiñ harp d' ar Stillinged da charreat douar diouzh kostez ar c'hoad evit uhelaat al leur. Ar wreg a chom er gêr da gomepeañ an douar, ar mab a ra ar charretour. Erwin ha Gerda a garg ar c'hirri. O palat douar e teu tomm dezho. Erwin a vam ouzh nerzh ar plac'h. Frond he c'horf gwevn a laka herder ennañ. Echu ganto al labour e lavar dezhi :

« Henozh eo ma zro da ober ged. Div eur hirnez d' ur gwele blot goude an devezhiad tenn, hag an anaoued war an hent... »

He daoulagad a bar war e re, dideuk ha broudus. Eñ, goustad : « Goude hanternoz e teuin d' az kaout ! »

Menel a ra ken fromet goude ar gerioù-se ma rank gwaskañ warnañ e-unan evit tremen hep krenañ. Da greiznoz ez a war an hent. Lezel a ra an tan graet gant ar gedour a-raok da vervel. Arabat dezhañ kilañ bremañ, mar deo gwaz. Ne vern ma savo trouz.

Da ziv eur e tistro d' an ti. War e bouezig e tigor an nor gleiz. Gerda zo dihun. Gortozet he deus. Daoulamm a ra e galon tra ma stok e bokoù gwrezus outi. « Deus amañ em c'hichenig, » emezi, en ur voustrañ war he mouezh.

« A c'hwegenn, enaouerez hor c'hoant.
Diskouez da splannder o korolliñ !
Ermaez e stourm an avel gornog
E kern ar gwez, e-tal hor goudor.
Lugern dirazomp largentezus
Hag e tevimp e kevrin
Ha lusk da dantad livrin. »

* * *
15

Degouezhet ar gourdezioù gant o erc'h, o feoc'h, o lidoù. Emañ an heol er par izelañ, hogen tan ha gouleier an diabarzh a skign gouveneg d' an nevez-amzer. E kement ti war ar maez emañ ar saprenn er sal genetre o weleviñ gant he steuaj gloan gwer, he c'holoennoù arc'hant, he boullouigoù, kreskoù, steredennoù, liern-kezeg a bep liv, he goulaouennoù gwenn, gwer ha ruz.

E ti ar Stillinged ec'h ever kafe gwirion, neket dour-heiz, da noz ar Pellgent. Da bep hini eo bet lakaet dindan ar wezenn ur pladad gwispid munut a reer anezho « Spekulatzien », er rannvro. Kouignoù liesseurt a zo bet aozet evit ar gouelioù, hag e peder ar goadourien da zebriñ kement a garont anezho. Goude m' emañ aet ar wreg hag ar mab d' o gwele e chom an tri all da c'hoari kartoù ha damez, da zibunañ fentigelloù ha danevelloù. Ar baotred a daol evezh na zisklerfent tra ' re eus ar pezh o deus graet e-doug ar bloavezhioù tremen. Gerda zo ken drev ha biskoazh. Safariñ a ra, ha mouskanañ ha c'hoarzhin ken dinec'h ha p' he dije anavezet an daou waz evit ar weizh.

Meur a blac'h zo er vro en oad gant Gerda, ha nec'h o tont dezho na vanint hep o far. Rouesaet eo bet ar wazed gant ar brezel. Milionoù anezho a zo

prizoniet atav - pe keloù ebet diganto : piv 'oar ma tistroint biken ?

Gerda, evelkent, emañ pell he soñjoù diouzh seurt kudennoù bremañ. En he zi ez eus ur gwaz diouzh he doare. Bez' e ra hegarat hag evezhiant war he zro. Ha n' en deus na kêr na kar da dreiñ anezhañ kuit diouti.

« Emañ he daoulagad dalc'hmat o parañ warnout, » eme Werner d' e gile, goude ma 'z eo echu an abadenn. Diouzhit ne vefed ket evit gouzout ez eus ur rin etrezoc'h ho-taouig.

« Gwall amoedet eo sur. Lakaat an tan da gregiñ a vo bet aes.

- Aesoc'h eget eñ lazhañ, 'keta ? N' ac'h eus ket graet da soñj dont da vestr er gêr-mañ ? »

Erwin ne respont ket d' an teoter. Goude bout diraezhet barr al levenez, e verz un diaezamant o tiwanañ ennañ e-keñver ar plac'h. Ne vez goulennet gouestladenn ebet digantañ, met n' eo ket hep gouzout he deus spi da zimeziñ gantañ. E youl a zo chom didrabas e-keñver arc'hant ha tiegezh, dieub da redrek broioù diouzh ret.

Erwin a voustr war e nec'hamant. Evit doare an holl a zo laouen e-doug an devezhioù gouel. Goude koan ez eer eus an eil ti d' egile da ganañ kantikoù Nedeleg. Kemer a ra Werner hag Erwin perzh er ganiri.

16

Er vourc'h ec'h aozer ur fest evit an dud argaset eus ar Reter, hag o chom bremañ er barrez. An Dimezell Joos a ra ar pep brasañ eus an urzhiadur, o ren an darbaradeg evit ur verenn vihan gant te ha gwestell evit un daou c'hant den hag o tastum dilhad da rannañ kenetrezo. A drugarez dezhi e vez kouviet an daou harluad eus ar C'hornog ivez.

An Dimezell a zo douget dezho. Goude an Deiz Kentañ 'r Bloaz e ped anezho da goaniañ en he zi. Werner en deus lavaret e oa bet gwechall o labourat gant un apotiker - se zo darn eus e « vojenn ». Un tammig enket en em gav pa gej gant c'hoar ar sekretourez, a zo dres un apotikerez anezhi. Dre eurvad ne arnodenner ket anezhañ war al louzeier. Ar gaoz a dro kentoc'h gant boazioù Nedeleg, ar vuhezegezh war ar maez, ar c'hemmoù etre ar rannvro-mañ hag ar Westmark. Werner a ro da intent ne dint ket evit distreiñ d' o bro evit abegoù politikel. Ret eo ren ur vuhez dilorc'h evit ar mare. Amzer gollet n' eo ket peogwir e studiont da vat e-pad o amzer vak.

An div vaouez a gompren hag a veul anezho.

En devezhioù-se e tegouezh ur gartenn Nedeleg evit Erwin, skrivet a-berzh e vignoned e Franken, ar gouerien a roas labour dezhañ en hañv diagent. Bez' ez eo diwar dorn Dinchen, o merc'h. War un tu ez eus tresadennoù diganti o taolennañ an daou goadour o tiskuizhañ a-c'hwen o c'hein er frankizenn, tra m' emañ ar gorriganed a-zevri-kaer o tiskar hag o heskennañ gwez. Erwin a ziskouez ar gartenn d' ar Stillinged. Ha n' eo ket fentus ?

Gerda ne rann grik. Gouzout a oar emañ bet ar paotr o labourat e mereuri ar plac'h-se.

Erc'h zo deut puilhoc'h-puilh, ret eo astaliñ gant ar vicher koadour ha lezel ar gorriganed da genderc'hel ganti, ma teurvezont. An arsav zo deut-mat gant an daou waz, dedennetoc'h int gant o levrioù eget gant ar gwez d' ar mare-mañ 'r bloaz. Arc'hant a-walc'h a c'honzont. Gant an dour-erc'h o vont en o boteier plat o deus digarez mat da chom « e korn an toull ». Sevel a reont diwezhat diouzh ar mintin, ha gournosa gant o levrioù er gambr domm. An doare-buhez arouarek-se ne blij ket da gouerien. Ar wreg ne lavar netra, met Gerda a bismig. An amezeien, emezi, a oar anv pa welont gouloù war enaou en ti, ken alies ha bemnoz betek un eur pe ziv eur. Tra ma c'houlenner ouzh an holl arboellañ an tredan ! Gant un hevelep abegerezh e klask Gerda kemañ doare-bevañ Erwin. Estren e chom eviti, daoust pegen hegarat e vez en he c'heñver. Ma karfe

dezhañ ren ur vuhez afesonoc'h, reolekoc'h ! Evit e c'hournoserezh n' he deus doujañs ebet, nag evit ar sevel diwezhat, pa vez pignet an heol da veg ar gwez. Ne vern ket dezhi kennebeut gant petra e vez ar paotr o pleustriñ en e studiou. Morse n' eo bet eferet a-walc'h evit goulenn peseurt levr e vez o lenn, pe en alamaneg pe en ur yezh all e ve.

17

E-doug tri miz en deus kavet Erwin meur a weizh tu da vont da zerc'hel tomm dezhi, d' an eur ma vez krog an dud onest da ziroc'hal : goude e bennad gwarded, pe o tistreiñ diwezhat diouzh kêr, pe kenkoulz war-lerc'h ur c'hrogad studi. Ur plac'h koant ha dudius, hep mar ebet. Met anat dezhañ ivez ne vefe biken gouestl da gemer perzh e buhez e spered. C'hoazh ma klaskfe meizañ e venozioù, gouzout peseurt kudennoù zo dezhañ. N' eo ket dre lentegezh pa ne c'houlenn ket. Bezañ brav ha hegarat n' eo ket a-walc'h evit ober ur wreg vat.

Erwin zo drouklaouen gant e zarempred. Ne gar ket Gerda a-walc'h evit kemer anezhi da wreg, ha koulskoude re vignon eo dezhi evit touellañ anezhi pelloc'h. Ret eo terriñ ganti, hag an abretañ ar gwellañ. Un abardaevezh, hi a c'houlenn outañ chom er gêr antronoz da dreiñ ar mekanik-gwalc'hiñ. He breur eo dav dezhañ mont d' ober un devezhiad evit un amezeg. Erwin a nac'h, krenn ha krak. Se n' eo ket ul labour evit ur gwaz. Troet e vo da Gatellig gant houmañ !

« Perak, emezi, ne chomfec'h ket 'ta ? Gwalc'hiñ a reomp deoc'h ho tilhad.

- Ho paeañ a reomp evit hen ober. Me eo gwelloc'h ganin mont d' ar c'hoad a-benn arc'hoazh.

- Pell amzer a-walc'h emaac'h bet oc'h ober nikun ha netra e-pad ar goañv.

- C'hwi a gav deoc'h ? En em emellit, mar plij, ouzh ar pezh a c'hellit intent ! Ya ? »

Hi a dav, ginet ha niñvet. Goude ur c'hrogad :

« N' eus ket kalz a dra a rafec'h evidon.

- Emaoc'h o vont da lenvañ ?

- A weizhioù sur, e karfe an unan, » emezi, rangalonet.

Antronoz ez a Erwin d' ar c'hoad. Diouzh an abardaez, hag eñ distro, ne gomz ket Gerda, ne sell ket, ne zeu ket tost outañ.

Eñ n' en em zigarez ket.

An devezhioù a dremen. Echu gant an tailhoù, ar gwignadennoù milliour, ar ganiri d' an heligentañ. Torret an hud.

E derou miz Ebrel e tegouezh ul lizher digant Dinchen adarre. Dic'hortoz-kaer e tiloc'h Erwin evit ur veaj a bemp devezh, hep lavarout d' ar Stillinged da belec'h emañ o vont.

« Daoust hag emaac'h o vont da zimeziñ, » a c'houlenn ar wreg outañ, pa zegouezh en-dro.

Erwin a vousc'hoarzh :

« Iskisat menoz ! Perak eo troet an dra-se en ho soñj ?

18

- Da heul al lizherioù hoc'h eus bet digant ho mignonez e Franken, - ha c'hwi o vont kuit neuze, ken trumm - hon eus amgredet e oac'h aet d' ar fest-dimeziñ.

- Tamm ebet !

- Ne zimezot ket gant Gerda kennebeut ?

- Morse n' eus bet anv etrezomp a gement-se.

- Hi eo he deus klasket ho hoalañ, n' eo ket gwir ? Poazh eo gant ar c'hoant-dimeziñ. Da ziwall a zo diouti, n' oc'h ket an hini kentañ he deus klasket strobineliañ.

- Trugarez evit hoc'h ali, Itron Stilling. »

Piv en dije kredet e oa kement a zroukrañs etre ar wreg hag he lezverc'h ? E-keñver an holl eo deut Gerda da vout tavedek, ha kivioul. Derc'hel a ra pennek d' he mennad tremen hep rannañ grik ouzh Erwin, nag ouzh Werner. He c'hlevout a reont o tamall d' ar wreg bout re hegarat ouzh estrenien ha n' emaint nemet o touellañ an tiegezhriad gant o doareoù seven klufan. Ar c'hrennard a zo a-du ganti.

Un droiad goude hanternoz, hag aet ar Stillinged da gousket, emañ an daou baotr o lenn pa grog ar goulou da vlinkañ, ha dal ! marvet eo.

Gortoz a reont ma tistroy, en aner. En deñvalijenn ez eont d' o gwele.

Antronoz e c'hoarvez adarre. Souezhus ar c'hrenerezh-se gant ar gouloù o vont kuit, o tont en-dro un teir pe beder gweizh, hag o chom neuze marv-mik ! Ne denn ket d' ur freuzhadenn gant al linenn dredan, pa vez re a vec'h pe re a avel. Unan bennak a dle bout o c'hoari... un dro gamm ?... D' an-eur-mañ a 'n noz ? Daoust hag e vije...

An noz war-lerc'h e chom Erwin azezet e-tal dor ar gegin. Kerkent ha ma krog ar gouloù da vont diouti e telamm diwar e gador ha digeriñ an nor : e koulz da welout ul lostenn wenn, ha dor ar sal vihan o serriñ prim-ha-prim. Aha ! O c'hoari koukou, Gerda !

N' eus nemet adstardiñ an teuzer en e bod, evit kaout sklerijenn en-dro. Diouzh ar beure e tispleg Erwin d' ar wreg pezh zo c'hoarvezet. Kinnig a ra paeañ muioc'h evit an tredan. N' eo ket dav, emezi. An arvell a ren en ti, setu ar pezh a ra poan-spered dezhi. N' eo ket hi a glask en em zisober eus ar goadourien. Met dalc'hmat he devez rebechadeg digant Gerda.

Un abardaevezh e kav Erwin ur gartenn-bost siellet e ti-post Natrup ha skrivet e galleg warni :

« Aotrou, ho pediñ a ran da zont diouzhtu d' am c'haout. Ne fell ket din sinañ gant aon e vije lennet ma gerioù gant unan all bennak. En hon ti edoc'h disul noz. »

An Dimezell Joos ez eo. Kerkent ha tapet e goan gantañ ez a Erwin d' he gwelout.

19

« Kement am eus da zezrevell deoc'h, Aotrou Gerlach, a zo un dra a fiziañs. Pezh a lavarar en hor burevioù ne dle ket bezañ diskleriet er-maez. Ho keneil ha c'hwi a zo bet flatret. »

Erwin a zeu ur c'hlaouenn warnañ. Flatret ?

« Dec'h diouzh ar beure e teuas da gaout an Ao. Maer ur c'hargad eus Burev al Labour e Hersfeld. Kroget eo da zibunañ ur roll anvioù. Demnes goude e pign ur vaouez gant an diri hag ez a war-eeun da skeiñ ouzh dor ar maer, dres war-lerc'h ma hini-me. Ar maer da respont : Gortozit.

- Nann, eme baotr Hersfeld, me a vo pell c'hoazh a-barzh ma vin prest. Ra gomzo dirazon.

- Peseurt abeg a zo d'ho kweladenn ? a c'houlenn ar maer.

- Daou goadour a zo du-mañ, a garfemp gwelout reiñ ul lec'h all dezho da

chom.

- Perak 'ta ? E ti piv emaint ?

- E ti an Itron Stilling, e-tal ar wezeg. An daou-hont a vez en o gwele betek unnek eur diouzh ar mintin. Ha diouzh an noz n' o devez neu ebet, pell war-lerc'h hanternoz e chomont er « Stube » da zrouziviañ an tredan. Se n' omp ket evit gouzañv pelloc'h. Hon direnkañ a reont.

- Hopala ! eme ar c'hargad. Pe anv zo dezho ?

- Erwin Gerlach ha Werner Ritter.

- Se a zegouezh mat-tre evidon. Emaon dres o klask seurt laboused na fell ket dezho labourat evit o zikedoù. Kaset e vint er puñsioù-glaou. Sell, o merkañ a ran e-barzh ma c'harned.

- O na rit ket ! eme ar vaouez. Kement-se n' emaomp ket o c'houlenn. Karout a rafemp e chomfent er barrez, gant ma vo roet un annez all dezho. »

Ar plac'h ne ouie ket piv a oa dirazi !

- Gant ho hetoù, emezañ, n' hon eus amañ netra da ober. A-raok eistez e vint bet skarzhet er-maez ho ti.

Hag e peder anezhi da sachañ he skasoù ganti. An diviz am eus klevet penn-da-benn, peogwir e oa tarz-zigor an nor etre ma burev hag hini ar maer.

Fellet en deus din gwelout pehini eus merc'hed ho ti e oa. Diskennet on war he lerc'h, oc'h ober van da gas ur baperenn d' ur burev all. Al lezverc'h an hini e oa. Gwelet he deus ac'hanon ivez.

Ar maer a oa kounnaret o klevout penaos e renec'h ho puhez. Anat din ne oa ket bet taolennet an traoù evel ma 'z int. Goulennet em eus ma hellfen komz ouzh paotr Hersfeld.

20

- An daou goadour-se, emeve, zo anezho studiourien hag a laka kement pred vak da studiañ, daoust ma rankont labourat er wezeg da c'hounit o boued. Daou soudard ha n' hellont ket distreiñ d' o bro c'henidik. Darempred o deus gant ur c'helenner Skol Veur. An Ao. Ritter zo o prientiñ un arnodenn stad. Dec'h, ken eeun, ez eo aet da welout ar c'helenner evit kaout levrioù digantañ. Ken aketus int en o studi ma ne gemeront tamm amzer da vont d' ar salioù-dañs na d' ar c'hoarivaioù.

Ma kaser anezho er-c'hleuzioù glaou, arabat soñjal o devo ur pred mat bennak evit kenderc'hel gant o studioù !

- Bremañ e welan an traoù disheñvel, avat, eme ar c'hargad. An daou waz a chomo amañ. Diouzhtu, sellit, bez' e varrennan o anvioù diwar ma c'harned. Ra bleustrint gant a studioù !

- Ya, eme ar maer, bez' e c'hellont chom e ti ar gouerien-hont. Boued a-walc'h a zo eno evito.

Ha setu reizhet pep tra en-dro. Goulenn a ran ouzhoc'h evelkent, Aotrou Gerlach, mirout etrezoc'h ar perzh am eus kemeret en afer-se. Arabat e ouefe ar Stillinged em eus addispleget an diviz-se deoc'h.

- Ne ouezint ket. Moarvat e tistfiziont emañ deut d' ho kaout. Rak, pa oan oc'h en em gempenn, he deus lavaret ar wreg : C'hwi zo o vont da welout an Dimezell Joos ?... Graet em eus ur c'hruz d' am divskoaz.

Erwin n' emañ ket o tiskleriañ ar wirionez penn-da-benn. Edo war-nes diloc'h, pa dostaas an It. Stilling :

« Ma digarezit mar don bet ranell. Lavaret ho poa din e tistrofec'h d' he c'haout en devezhiou-mañ. Na vezit ket anoazet ».

N' en doa ket soñj bezañ fiziet se enni. He dinec'hiñ a reas :

« N' eus droug ebet. Gwir eo ivez ez an d' he gwelout. »

An azen anezhañ ! Eñ eo a zo nec'het bremañ.

« Ober a rin e-keñver tud an ti koulz ha pa n' em bije klevet netra. Laouen on avat gant an doare ma 'z eo troet an abadenn. Mil bennozh deoc'h, Dimezell Joos.

- Ya, me eo hoc'h eus da drugarekaat evit an disoc'h-se ! emezi, drant.

- Ne vijemp ket aet er puñsiou-glaou. Tec'het e vijemp kentoc'h da benn all ar vro.

- Ne garfen ket gwelout ac'hanoc'h o vont kuit diouzh Natrup.

- E ti ar Stillinged ne hellimp ket chom pell mui.

- Gwelit neuze an Ao. Maer. »

Distroet Erwin d' ar gêr e c'houlenn ar wreg, hegarat : « Ha dihunet e viot da seizh eur warc'hoazh ?

- Evel divizet, mar plij.

- Noz vat, neuze.

- Ne fell ket din mont d' am gwele c'hoazh. A-raok e karfen lakaat ur vogedenn, mar deo da ganeoc'h e chomfen er Stube. »

21

An div vaouez hag ar c'hrennard zo bodet en-dro d' ar fornigell, simudet. Gerda a doull kaoz e platt :

« Dec'h vintin em eus komzet gant ar maer... »

Erwin n' en deus tapet ar peurrest.

« Me 'zo sabatuet ! » eme ar wreg, mantret e gwirionez. Hag e tavont adarre.

« Deomp da gousket, » eme ar mab. Eñ hag ar plac'h a ya d' o c'hambrou.

« Aotrou Gerlach, » eme ar vamm, goude tostaat ouzh an daol, ha bezañ sellet mar deo serret-mat an noriou, « Gerda zo aet dec'h da gaout ar maer.

- Da gaout ar maer ?

- Da c'houlenn ma viot kemeret en ul lec'h all. Hep bout lavaret netra din a-raok.

- Petra 'ray ar maer ?

- N' on ket bet evit goulenn outi. Warc'hoazh hen grin. » Hag e steredenn an daeroù e korn he daoulagad.

« A, eme Erwin, n' en em chalit ket. C'hwi a vo bet mat en hor c'heñver. Ar goañv hon eus tremenet hep dienez. Meizañ 'ran bremañ perak e oa Gerda hegaratoc'h ouzhin dec'h noz. Servijet he deus ma c'hoan ha roet din he c'hontell da droc'hañ ma silzig. N' eo ket ur plac'h ken fall-se ! »

Divizout a ra Erwin ha Werner kuitaat ar vereuri kerkent ha ma vo echu o fezhiad labour ganto. Keit-se e c'hellint padout emichañs, daoust da eneberezh Gerda. Paetzhold zo deut da vezañ hegas ivez, dalc'hmat war o gouzoug oc'h arc'hiñ ma kasint buan da benn an heskennañ hag ar berniañ.

E derou miz Mae e taskoront e vinvioù d' ar c'higner. Hironiñ a ra adarre evit katreerien.

Emaint o pakañ o sac'hadoù pa zeu an Itron Stilling e-barzh ar gambr.

« Ar soavon, emezi, zo rouez er stalioù. Setu pep a damm evidoc'h - aozet er gêr-mañ.

- Me 'lavar n' emaut ket o foraniñ hor soavon war an divroidi-se ! » a harzh Gerda diouzh ar gegin. « Koulz ha pa n'o dije ket graet ar sod ac'hanout a-walc'h ! Gant o zruterezh o deus tennet diganeomp kement ha m' o deus gallet. Hep an disterañ anaoudegezh-vat. »

Erwin a voustr war e c'hoant da avelañ e damm soavon e-barzh ar gegin.

« En abeg deoc'h, Itron Stilling, e viran ho prof. Kalz torr-penn hoc'h eus bet er mizioù tremen, met hetiñ a reomp e vo peoc'husoc'h en ho ti hiviziken. Ra viot trugarekaet c'hoazh evit ho madelezh en hor c'heñver. Kenavo ! »

* * *

22

En distan ar girzhier e kan hag e tiskan hag e richan an evned. Tiv tiv do ! Piv int, piv int ? Tu tu tan tañ ! Tu tu ! Ya, war be du ?

DISKENN A EURE EN INFERNIOÙ

gant Goulc'hen PENNAOD

Goulc'hen Pennaod, ofisour en arme, a zo bet diaerlestret war z-Dien Bien Phu d' ar 25 a viz Ebrel 1954. Daou zevezh goude e kouezhe ar c'hreñvlec'h. Graet e voe prizoniad gant ar Gomunisted ha lezet da vont kuit un nebeut mizioù goude. Setu amañ danevell e ziskenn war z-Dien Bien Phu.

E koun nijlammerion c'herman ha gall
Dien Bien Phu a roas o buhez evit dazont
ar C'hornog a-enep d' ar Volcheviadegezh
SOSIN KELIKNON IEVRV G. P.

Troet e oa selloù Herri davet an dremm fosforek, o c'hortoz ma teufe war enaou al lampig ruz ha ma tregernfe ar sonerezh wan. Tomm e oa ha yen war un dro. Ur barrad mat palud ne rafe ket gwell. Dek munutenn a-raok e oa bet sachet-disachet hep damant gant al laoskour (1) eus ar c'housk alkoholek m' edo kouezhet abaoe an disparti eus Gia Earn, ha setu m' edo bremañ en e sav e-kichen dor dehou an D. C. 4 stok ouzh letanant ar Fuzuilherion Aljeriat a oa dirazañ. E kuzh e selle ouzh an noz hag e troe buan adarre e zaoulagad davet ar c'hogn teñval lec'h e strinkfe dizale gouloù al lampig ruz. Diskenn a rae an aerlestr en ur droelliñ, o lezel war e lerc'h, dre e gorzenn leskiñ, ur flamm vras ha liv orañjez evel ma vije bet an tan ennañ. Aer fresk an dihun a oa dija tommoc'h ha dre an nor-lammat setu ma verzhe d' an traoñ, d' an traoñ-raz, tantadoù bras ha tarzhadennoù.

Krenañ a reas, e vouzelloù a oa bouk ha fouist, ur c'hoant didrec'hus staotañ pe gac'hat, pe ouelañ pe c'hourvez a grogas trumm ennañ. Aon en doa. Aon en doa evel biskoazh n' en doa bet betek-hen, hag e krene ivez al letanant dirazañ, hag en ur grenañ e starde e zorn ar gordennig-emzigeriñ hag ar strolladour (2) a grene hag a hirvoude dous, ur c'hlemmvan hir hag unton tennet eus garmoù donnañ e ouenn. Mutter. Mutti. Ha da guzulikat ouzh e zivskouarn (pe da griañ ?). *Herr Leutnant, bitte lassen sie mich nicht allein. Lassen sie mich nicht.* Hag Herri da vlejal d' e dro. *Maul zu, du Hund, du Scheisse.* Hogen soñjal a rae ken kreñv, ma c'helle pepini, a gave dezhañ, e glevout. Ne fell ket din. Mont a rin da gousket e traoñ an aerlestr. N' am lakint ket da lammat. Un drouklazh eo. Skoazell. Skoazell. Gast, ofisour on-me, ha kret eus an dud-mañ. Lammat a rankan. Mar gellfe S. al letanant nac'h lammat. Hag edo S. o krenañ hag edo Hans ha Heinz ha Friedrich hag Achille o krenañ, edont o zek o krenañ, ha moarvat ivez al laoskour.

(1) largueur de parachutistes,

(2) Eus ur strollad soudarded a youl-vat hag a bep ouenn.

24

Diskenn a rae an aerlestr. En traoñ e hañvale bezañ spontus an emgann ; liesaat a rae an tarzhadennoù evel stered o tarzhañ dre bouez re greñv an dourc'haner. Hor gwelet o deus ar Viet, kelc'hiet omp gant ar 37 sinaat, boledoù-red ar ponnervindrailherezed a zo biroù aourdan o tañsal en-dro d' an ardivink, arc'helaroù modern en ul lann diziwez, diziwez. Hag ar grenienn atav hag an hen-ganaouennoù brezel o tont en-dro :

On leur foutra les tripes à l'air
Sonnez, sonnez bombardes
A tous ces chiens d'Français.

En em vadaouenniñ, badaouenniñ. Va staoñ gludennek c'hoazh gant ar *wiskiòù and soda* evet an derc'hent en Ha Nôi e ti Betty, ha koktail brudet Betty n' am eus ket bet amzer da vlazhata dre ma oa ret din mont d' an aer-borz h disparti, hag ar *c'honiakouù and soda* just a-raok an harnezadur, ha ma c'hanolvagad oc'h en em gannañ bremañ marteze e Nhât Tuu hag am eus dilezet etre daouarn ul leue, un digalon en em guzh e-barzh kelc'hvoger ar P.C. p' emañ ar Viêt oc'h argadin, hag ar vignoned all, en diaz, a zo ouzh va gortoz, o selloù ankeniet troet etrezek an neñv pe o leusket o lavdarzhadenn ziwezhañ a-raok tennañ o c'hontell.

Warc'hoazh e lugerno tarz h an deiz ouzh beg hor fuzuilhòù.

Mont a ra mat paotr kozh ? a yud kentour ar stig (3). E nerzh hag e lorc'h o tihuniñ. Mat tre ha te ? O. K. Hogen emañ bepred an daoulagad war an nor. Diforc'h a reer mat an emgannoù en traoñ hag an T bras savet gant bidoniadoù benzin an tan enne. A-is e virvilh Dien Bien Phu evel ur vrazez o wilioudiñ. Peseurt krouadur a zeuy er-maez ? Ret e vo implij ar c'hlaouetennoù. Bagol pe vlin ?

Go !

(3) Premier de stick

25

Ur pikol troatad er reor, mankout a ra an aer, un arsav trumm ha da vransigellat en aer dous an noz T'ai. Re brim e voe, amzer ebet da gompren, ar c'houlz da lammata a zo bet roet gant al lampig ruz hag ar c'hloc'hig, hag al laoskour d'hor bountañ bagol an eil war lerc'h egile. Poent e oa hastañ. An tachad douarañ n' en deus ket ouzhpenn 500 metr ledander war zaou c'hant hirder. Pe laz ? peogwir emañ ar vignoned o c'hortoz en traoñ. Sioul, habask ur souez. *Point of view from Sirius.*

Trema karbed Arzhur o sevel ha Vega
gwelevus dreist en he goanag pennahel 'vo.

Forzh ne... Arvester hepken. Hag ar galmijenn-mañ o tont war-lerc'h an aon hag an anken. Ya. Anken. Ankoun. Ankou. Ha marzhus an dianken. Echu da vat gant ar mezverezh. Segred keginerezh. Ma fell deoc'h kas kuit ho kleñved war lerc'h evañ kit da nijlammer.

Nag eeun e oa bet. Ur beure e oa degouezhet ur c'hannadur radio e skriturguzh eus Ha Nôi da Nhât Tuu dre hanterezh Kanolierezh ar rann-arme e Ha Dong. Prim. Ar slidex. Taolenn-zigejañ pemdeziek. Ro din an O.B.T. (4), penn leue ma 'z out. Abselem. Aji menna. Jib el-bierra ou s-stilo. « Sevel roll (derou sillab.) SOUDARDED! EUROPAT A-YOULVAT RAKSTUDI NIJLAMMEREZH SELL DA LAMMAT WAR D. B. PHU (dibenn sillab.) - Stop - lakaat tizhout - mall bras (derou sillab.); F T N V 1 BUREV (dibenn sillab.) -- Stop - Intentet - stop ha dibenn. Adlennit. » Ur bannac'h bier. Abselem. Sir cherch l-jidant. Dont a ra an adjudant. Lennit ar c'hemennadur-mañ ha savit ur roll a-benn dek munud ac'han. D' ho kourc'hemenn, aotrou letanant. Dek munud war-lerc'h ec'h erru ar roll er P.C. Daou isofiser ha daouzek kanolier a youl-vat. Diwar bemp Europat ha tregont. N' eo ket fall. Va anv ivez e penn ar roll. Kuzhit kement-se ha pellgasit diouzhtu. Te zo foll, Josse, eme B. o tihuniñ eus ar morzhadur ma oa bet lakaet ennañ gant ar rom, ha nav eur diouzh ar mintin. Gout a ouzon e sellez ouzhin evel ouzh ur paour-kaezh paotr, ha te isofisour o c'hourc'hemenn ar ganolvagad tra m' emañ-me da eiler, me un ofisour. Ma gourc'hernenn a rez, ha ma disprizout, m' her goar ervat, hag e kasaan ac'hanout evel ma kasaez ac'hanon met gastidou, n' az lezin ket d' ober ur seurt garzhaj. Er sac'h emañ an abadenn du-hont. Un emlazh eo. Mab gagn ma 'z out, ha ne c'hellez ket va lezel va unan-penn gant ar ganolvagad war va divrec'h tra m' emañ an daou ofisour penn-kanol gwellañ o vont kuit ganez. Hag an adjudant. Aotrou letanant, va lezit da lavarout deoc'h e rit ur sottoni. Biskoazh n' hoc'h eus lammet c'hoazh, terriñ a reot ho pigos evit mann, ha pa errufec'h divac'hagn d' an traoñ n' en em dennot biken ac'halese, kollet eo an emgann en a-raok. Marteze e pado ur pemzeknoz bennak, met fellout a ray d' ar Viêt dont a-benn eus ar c'hreñvlec'h a-raok derou amzer ar glaveier. Ha Nguyễn, Nguyễn, va mignon, pevar miz 'zo out

bet drouklazet en emgann. Te a ouie ivez e oa er sac'h. Ha stourmet ac'h eus, keta ? Ne c'hellan ket kenderc'hel. Re aes eo lazhañ maouezed ha bugale o kousket en trevadennoù. Du-hont ez eus ivez kanolierion. Re aes eo e gwirionez, lazhañ nannsoudarded p' emeur pevarzek kilometr outo. War-du ennout ez in, Nguyên karet.

(4) Lizherennoù kentañ : *Ordre de Base des Transmissions*, ennañ emañ diskoulm ar c'hod.

26

Kemennet eo bet d' ar c'habiten dre radio. Dont a ra diouzhtu. *Bloody focken bastard* ma 'z oc'h c'hwi, Josse. Paotr kozh, atav oc'h bet un tammig pennfol, met bremañ ez it re bell. Mont a rit da veza toullgofet evit kozh-kenwerzherion pallennoù ha goummi, o kas war ar marc'had va c'hanolvagad da netra, p' emañ ar Viet ken nec'hus amañ hag e Dien Bien Phu. N' em eus ket ar gwir da herzhel ouzh ho polontez, met c'hwi zo ur penn leue ha c'hoant-bras am eus da gas un tenn « colt » en ho kar dehou. Deomp da evañ ur Pernod. Oo. Mustafa. Abselem. Jibou I-peritif.

Ha bepred war-draoñ. Nann. War-grec'h e vije laret. E gwirionez bourrusoc'hik eo ar santad. Un avelig skañv ha tomm a c'houezh, o pellaat ac'hanomp diouzh an T tan. Pelec'h emañ o vont da zouarañ ? Kaoc'h. Va zokarn. N' em boa ket merzhet. Nann. N' emañ ket mui war. Distaget diouzh. Setu al lerenn. Diframmet gant digoradur an disglavier daonet-mañ. Kouezhet war glopenn ur Viêtad moarvat. Tra la la boum. 6 vet kensonerezh. Pom pom pom pom. Pe hini ur c'heneil. O la la. Tagadak bzz bzz e tremen ur fourrad FM (5) e-biou din. Gwelet on bet, mallozh ruz d' am lamm gwenn, didalvout. Gwenn ha ruz. Ha du. Gwenn ha du. Gwenn war zu. Va gwelet o deus, mibion c'hast ma 'z int. Ma, gastig sinaat Ostaleri Metropole Ha Nôi, oa ket ken fall 'barzh ar gwele 'tal an tan ar vigoudenn. Braoum pouk pchich, ur fuzeeg bremañ. 'N anv 'n doueed, emañ o kouezhañ e-touesk ar Viet. Sachomp war al lerennoù. Penaos ? Bandenn muntreerion. Dek munutenn rakstudi er mintin-mañ e-kichen Klañvdi Lanessan ha sachit ho skasoù ganeoc'h. Na kaerat gourdonerezh ha bravat studi-lamm e sell da ziskenn war D. B. Phu. Gasti doue. Pelec'h ez in da gouezhañ ? An FM adarre. Diwall diouzh an hini a zeu. Nann. Pas c'hoazh. Lugus divarvel. Kac'hat a ra dindan. Petra a dapont, ar geneiled ! Kaoc'h. An douar. Kevredomp hon treid. Diwall va fenn noazh.

(5) Lizherennoù kentañ : Fusil mitrailleur.

27

Ur stokadenn galet. Va revr. E-kreiz-tre an orjal. Prim. Tennomp kuit an harzh-lamm-mañ. Mat. Lamm al lerengof. D' al e lerenn-gein bremañ. *Achtung*. Va gwelet o deus. Just a-us d' am c'hlopenn. Sakre lerenn. Ha diglochediñ a ri moc'haj ? Mat. Echu eo. Netra torret. Va strakerezh. Dre belec'h mont bremañ. War-dro dek eur eo ha teñval-sac'h. Diwall. Ur fourrad c'hoazh. *Ach so*. Setu a belec'h e teu. Deomp trema an tu all. Gast, an toull-kaoc'h. Daou vetr ac'hanon. Darbet din kouezhañ e-barzh. Forzh penaos, war an hent mat emañ. Foeiñ a ra an arme gall. Doue da, na hir eo.

Hello paotr kozh. Pelec'h emañ ? Teus puan.

Hello. Ur strolladour. Vivat.

Teus tre amañ. En me amproug kant ar fouezh. Heil dir. Ta kas a rin petek P.C. ar c'hentañ PEP.

Heuliadenn riboulioù treuz-didreuz.

Argadiñ a reont aze hag a-hont. Amañ e Junon (6) emañ sioulik evit an ampoent. An d-Tai wenn e-kichen avat, a seblant tapout war o fri.

Ha gwelet ac'h eus ar gamaraded ?

An hini kentañ a zo kouezhet war droioù P.C. ar GONO. Ar re all e-touesk ar Viêt. Dres etrezo ha ni out kouezhet. O. Pardonit din aotrou letanant bezañ aet dre de ganeoc'h.

Mat, mat, paotr kozh. Pelec'h emañ da b-P.C.

Aze emañ, aotrou letanant.

Isletanant Josse, eus ar Ganolierzh trevadennel. Va doujañs Aotrou Kabiten.

Constantini, lañ BEP. Salud deoc'h paotr. Kognak peus ? Sur, Aotrou Kabiten. Setu. Yec'hed.

Yec'hed. N' eo ket fall, ne chome ket mui un dakenn lambig ganin abaoe ar sizhun diwezhañ. Yec'hed. Er sac'h omp holl, c'hwi oar. Plijus eo avat gwelout keneiled o tont. Bec'h d' al leueoù, paotr.

Bec'h d' al leueoù, aotrou Kabiten. Yec'hed.

Porzh Maloù - Oeren 10 : 1522 : AL :

(6) Junon : anv ur P.A. (point d'appui) e D. B. Phu. Difennet e oa gant strolladourion nijlammer ar B.E.P. (1er Bataillon Etranger de Parachutistes) e gevred din D. B. Phu. Tost outañ e oa ar lañ Bezenn T'ai Wenn (1er Cie de T'ai Blancs) tutad eus Gwalarn Viêt Nam.

MEIN MEUR KARNAG

Troet diwar an alamaneg
gant GWENGOURIEN ha M. GLANNDOUR

A-dal miz Gwengolo betek miz Kerzu 1940 e teuas da Garnag ur strollad hendraourion alaman, da studiañ war an dachenn savadurioù meurvein ar c'hornad, aesoc'h ma oa evito ur seurt enklask gant ar vro dindan o dalc'h. Ar pep talvoudusañ eus o evezhiadennoù a voe embannet gant ar pennrener anezho, an Doktor Werner Hulle, en ul levrig a 94 pajenn-testenn ha 17 pajenn-skeudennoù, dindan an anv : *Die Steine von Carnac*. Deut er-maez e-kreiz ar brezel, e chomas al levrig dianav a-walc'h e Breizh evel e Bro-C'hall ; diviet maz eo e ti an embanner (ha Leipzig a zo el lodenn-vro dalc'het gant ar Rusianed) eo diaes-kenañ lakaat an dorn war ut skouerenn bennak. Krediñ a reomp eta rentañ servij o reiñ amañ, en un nebeut pajennoù, un diverrañ eus diskleriadurioù an oberour diwar-benn orin, amzeriad, kefridi savadurioù meurvein Karnag.

* * *

1. - TAOLIOU-MAEN

N' eus douetañs ebet hiviziken evit ar savadurioù a zo bet treuzanvet Taolioù-maen, ez int kambroù-douarañ, beziou. E-touez ar re anavezetañ ha kaerañ, menegomp krugell Sant Mikael Karnag, ha krugell Gavr-Iniz, e-barzh plegmor ar Mor Bihan, o deus miret an eil hag eben o gwiskad douar ha mein oc'h ober anezho evel un duchenn, ha Taol ar Varc'hadourion e Lokmaria-kêr, anavezet mat evit ar sinoù pe kentoc'h an tresadurioù engravet en e vein.

2. - PEULVANOU

War dachennad ar C'halia gwechall, e chom c'hoazh wardro 1.600 peulvan (1) . Anezhi hec'h-unan, Breizh he deus ivez he lodenn, hag en o zouez, an hini brasañ holl, peulvan Lokmaria-kêr, 20 metrad uhelder ha 350 tonennad pouez dezhañ. Perak eo bet laket ar vein-se en o sav ? Petra dalvezont da lavarout ? N' eus ket tu bremañ d' hen anavezout diarvar. Nemet diwar studi ar mojennoù danevellet endro da beulvanoù 'zo ha deut betek ennomp gant hengounioù ar bobl, e c'hellomp damwelout enno daou rummad :

(1) Amañ sur mat ez eus da gompren ar peulvanoù o 'n em ziskouez o-unan-penn, ha n'eo ket a-steudadoù.

29

Eus un tu, ar peulvanoù relijiel o doare, arouezioù un nerzh doueel, moarvat hini ar strujusted. Eus an tu all, ar peulvanoù a verk lec'h ur bez, evel hor mein-bez-ni.

Met n' heller ket bepred anataat e vefe ar peulvanoù kement ha mein-bez. Chom a ra degouezhioù e-leizh ma n' hellomp ket dizoleiñ ar perak anezho. Evit ar maen ramzel-se a oa en e sav-sounn e Lokmariakêr, ez eus bet kinniget gwelout ennañ un doare tour-tan, un arouez-aod, o tiskouez antre plegmor ar Mor Bihan. An dra-se a c'hell bezañ, met gant ma vije bet ar plegmor evelse d' ar mare ma voe savet ar peulvan, pezh n' eo ket sur.

Mar fell deoc'h kaout displegadurioù hiroc'h diwar-benn an taolioù-maen hag ar peulvanoù e lec'h-all evel e Breizh, sellit ouzh al labourioù bras a hendraouriezh ragistorel, evel levr-dorn Dechelette.

3. - KROMLEC'HIOU HA STEUDADURIOU-PEULVANOU

An daou stumm-mañ a savadurioù a dle dreist-holl tennañ hon evezh dre ma kavomp e Bro Garnag un hollad anezho n' eus ket er bed a-bezh tra heñvel outañ. Etre stêr an Intel er Gwalarn, ha stêr Krac'h er Gevred, war un hed 8 kilometr, en em astenn an 9 steudadur-peulvanoù hag ar c'hromlec'hioù-mañ :

- 1) Etre Erdeven ha Plouharnel, peulvaneg Kersec'ho, gant roudoù ur c'hromlec'h ;
- 2) E Park Santez Barba, aspadenoù ur beulvaneg hag ur c'hromlec'h ;
- 3) Er Vilin-gozh, e-kichen ti hent-houarn Plouharnel, aspadenoù ur beulvaneg hag ur c'hromlec'h ;
- 4) E Karnag, peulvaneg ar Veineg, unnek linennad peulvanoù ha daou gromlec'h ;
- 5) Peulvaneg Kervario, 10 linennad peulvanoù hep roud ebet eus ur c'hromlec'h ;
- 6) Steudadur Kerleskan, 13 linennad peulvanoù hag ur c'hromlec'h ;
- 7) Stag ouzh hemañ moarvat, steudadur ar Veineg vihan, 8 linennad peulvanoù gant roudoù o vont betek stêr Krac'h ;
- 8) Ur c'hromlec'h bras, en hanternoz da Gerleskan, hep roud ebet eus ur steudadur
- 9) E Sant Per Kiberen, 5 linennad peulvanoù hag en distro diouto, ur c'hromlec'h.

30

Diwar ar re-se, pevar strollad Meineg, Kervario, Kerleskan, Meineg vihan, a seblant ober un hollad bras-a-walc'h : war un hedad a 4 c'hilometr, e chom c'hoazh en o sav 3.000 peulvan.

* * *

Ne dalv ket ar boan degas amañ un daolenn dre ar munud eus ar steudadurioù-se, pa c'heller he lenn e-barzh levrioù ar Rouzig diwar-benn Karnag. N' o deus ket notet an hendraourion alaman netra a-bouez en tu-hont da evezhiadennoù ar breizhad gouiziek. Kemer a reomp eta hep muiken, klozadurioù al levrig.

* * *

Nep hini a c'hoarvez dezhañ gweladenniñ ar savadurioù bras-se a ra dizale outañ e-unan an tri goulenn-mañ : pehini eo amzeriad ar steudadurioù hag ar c'helc'hiadoù-se, pere o saverion, pehini o fal hag o zalvoudegezh ?

1) Ar c'hromlec'hioù pe kelc'hiadoù-mein a seblant bezañ kempred gant ar c'hambrou-beziañ, hentoù-korriganed dezho (taolioù-maen gant alezioù goloet) , ha tizhout a rafent an eil milved a-raok hor Salver, da lavarout eo war-dro 2000-1800 a-raok ar C'hrist. Ar steudadurioù bras a hañval bezañ tostoc'h dimp, ha bezañ eus an hevelep maread hag ar c'hrugelloù bras, da lavarout eo 1800-1600 a-raok hor Salver, oadvezh an arem kentañ.

2) Ar saverion anezho a dle bezañ bet ar re o deus savet ivez ar bezioù gant hentoù-korriganed. Seblantout a ra o devoa gonezet ar pobloù-se diwar ar c'henwerzh, hini ar staen dreist-holl, ur binvidigezh bras a-walc'h, hag ur reizhadurezh kevredigezhel start-mat. Goude 'n em reiñ da gentañ d' ar gonit-douar, e oant bet troet tamm-ha-tamm war-du ar verdeadurezh hag ar c'henwerzh. Evit ar pezh a sell ouzh o gouenn e tleont bezel staget ouzh ar strollad faleriat (1) , daoust dezho bezañ en em gemmesket, evel ar Vikinged, gant kreizdouaregiz ar c'hornog.

(1) Ger stummet diwar anv Faleria, kêrbenn ur meuriad kozh etruriat, en Italia.

31

3) An trede goulenn : pehini eo pal ha talvoudegezh ar savadurioù-se, eo an hini diaesañ da respont dezhañ. An displegadurioù bet kinniget betek-hen ne reont nemet mont pep unan diouzh e du ha zoken en em enebiñ. Hervez an enklaskerion gentañ e tleemp gwelout er steudadurioù-se beredoù-meur ec'hon

meurbet, gant pep a beulvan o verkañ lec'h ur bez, evel en hor beredoù a-vremañ. Reoù all a rae anezho savadurioù azeulerezh an heol hag ar stered o tegas da santualioù pe bezioù ; ar soñj-se en em harp war un heñvededigezh bennak gant savadurioù kreisteiz Breizh Veur, Stonehenge ha Woodhenge, lec'h ma verzer anat ur reteradur steredoniel n' hall ket bezañ dre zegouezh. Un displegadur all, disheñvel a-grenn, a felle dezhañ tremen ar steudadurioù da labourioù difenn o wareziñ kreisteiz Breizh gant ar bezioù niverus dalc'het eno, a-enep argadennoù alouberion o tont dre ar mor. Met o vezañ maz eus bezioù pe en hanternoz pe er c'hreisteiz eus ar steudadurioù, e weler anat n' hall ket ar respont-se bezañ a dalvoudegezh.

* * *

Evit klask diskoulmañ ar gudenn, gwelomp petra lavar hengounioù ar bobl e Bro-Garnag. Prest eo bepred bugale Karnag da zanevellañ deoc'h ar vojenn-mañ : pa oa Sant Korneli pab e Roma, e voe kaset kuit eus Kêr, ha klasket war e lerc'h gant un arme a soudarded pagan. Gant sikour daou ejen a zouge e bakadoù, e tec'has etrezet Breizh. Ur serr-noz oa e fellas dezhañ ober ehan e kerriadenn ar Vouster, nemet e voe test eno eus kunujennoù a daole ur verc'h ouzh he mamm. En em lakaat a reas da vont war-raok adarre, hag e tizhas mont war lein ur menez gwelout a reas neuze dirazañ ar mor, ha war e lerc'h renket evit an emgann, armead ar soudarded a glaske outañ. Chom a reas a sav, ha kemmañ an armead enebour e mein bras a zo hizio c'hoazh soudarded Sant Korneli.

Ur stumm all eus an hevelep mojenn a lavar penaos Sant Korneli war lein ur c'harr stlejet gant ejened, a veaje dre ar bed o vennigañ an douar. Soudarded pagan a glaske war e lerc'h evita e lazhañ. Pa zegouezhas e Karnag, e lavaras Sant Korneli : Amañ e fell din ober ehan ha chom. En em guzhat a reas neuze dindan ur c'hroc'hen ejen, ha kemmañ e mein an holl soudarded enebour.

Un trede stumm eus ar vojenn-se a stag ouzh an danevell an heuliad-mañ : penaos e-pad nozvezh Nedeleg, da hanternoz, e teu en-dro soudarded Sant Korneli bet troet e mein, da vezañ bev adarre ha da vont da evañ e tavarnioù ar vro. Hogen piv bennak a ya ganto, a steuz kuit ivez ganto.

32

Mar tennomp kuit diwar ar mojennoù-se ar gwiskamant kristen bet laket warno, e tizolomp un hengoun kentañ a dle dont, hep mar ebet, eus an oadvezh rakkristen, hengoun o tiskouez steudadur ar Veineg o kaout darempred gant ur personadur santel gwarezer al loened-korn. Hervez kredennoù ar bobl e bro Garnag, e kement lec'h ma en devoa tremenet sant Korneli e teue an eost da vezañ fonnusoc'h, hag hiziv c'hoazh e vez degaset loened-korn ar pastellad, evit Pardon Sant Korneli. Diwar an notadurioù-se e teu da vezañ sklaer hon eus d' ober amañ gant un doue rakkristen, gwarezer an ejened hag ar c'holeoù, hag ez eo an hevelep hini en deus troet e mein ar soudarded. Met ar soudarded-se n' int ket enebourion, peogwir e vezont anvet gant ar vojenn hec'h-unan « Soudarded Sant Korneli ». Evelse e c'heller adkavout diazez kentañ ar mojennoù : savet eo bet mein meur Karnag en enor d' un Doue gwarezer al loened-korn ha strujusaer ar parkoù.

Met neuze perak komz eus soudarded ? Marteze n' eus ket da glask pelloc'h eget al linennadoù-mein o-unan treset reizh evel maz int, o deus laket da ziwañ er speredoù, menoz un armead soudarded. Tu a zo koulskoude da vont pelloc'h, da soñjal e talvezfe niver ar mein sakr da aroueziañ niver ar soudarded a oa barrek e meuriad pe veuriad da zougen an armoù. Braster ur beulvaneg a vije neuze diouzh nerzh at meuriad, pe klan, pe bodad kevredigezhel a seurt-se. Pa greske niver ar vrezelourion e veze savet mein nevez. A-du gant ur seurt martezead e c'heller notañ ne seblant ket steudadurioù Kervario, ar Veineg vihan, ha Kersec'ho, bezañ peurechu, pa hañval er c'hontrol hini ar Veineg bezañ termenet resis an daou anezhañ. Ar 4.000 peulvan bennak a dlee kontañ gwechall savadurioù Karnag, a zo a-walc'h diouzh niver ar vrezelourion a c'helle pobladoù an oadvezh-se lakaat war renk.

* * *

Met dilezomp tachenn ar poellata war roudoù displann hengounioù ar vro, evit en em dreiñ etrezek ar pezh o deus roet ar furchadennoù. Betek-hen n' o deus ket degaset kalz a dra. Ar furchadennoù graet gant ar Rouzig e Kromlec'h al Lanneg (Er Lannic) o deus diskouezet da vihanañ e oa al lec'h-se un doare santelva, ur stal-labour evit oberidigezh binvioù 'zo, da gentañ al lampoù hag ar bouc'haliou-maen. Sur mat eo bet lec'hiet ar steudadurioù hag ar c'helc'hiadoù-mein hervez un tres resis, ha savet en ur maread kentoc'h berr, marteze un nebeut remziadoù.

* * *

33

Hendraourion all o deus klasket diskoulm an divinidadell e studi arrouadurezh (reteradurezh) ar steudadurioù. Hervez enklaskoù an ao.ao. ar C'hleuziou hag F. Gaillard, sed amañ arrouadurezh ar steudadurioù :

- Ahel ar Veineg ha Sant Per Kiberen a zo troet war-du an heol o sevel da c'hoursav-heol an hañv ;
- Hini Kervario etrezek an heol o sevel da c'hoursav-heol an hañv ha da geidez an nevez-amzer hag an diskaramzer ;
- Hini Kerleskan etrezek an heol o sevel da c'hoursav-heol ar goañv.

Hervez ar C'homandant Devoir, arrouadur ar steudadurioù a sko :

- Evit Santez Barba ha Sant Per Kiberen etrezek an heol o sevel hanter-hent etre ar geidez ha goursav-heol ar goañv ;
- Evit Kersec'ho etrezek an heol o sevel e-kreiz an hañv ;
- Evit ar Veineg ha Kerleskan etrezek linenn ar geidez ;
- Evit Kervario hag ar Veineg vihan, etrezek an heol da c'hoursav-heol an hañv, hag an heol o vont da guzh da c'hoursav-heol ar goañv.

Ar arrouadurioù-se a glot evit gwir gant ar pevar amzeriad pennañ e buhez ar maezioù : 8 a viz Du, haderezh ; 4 a viz C'hwevrer, eginerezh ; 6 a viz Mae, bleunierezh ; 8 a viz Eost, mederezh.

D' ar c'hentañ sell e hañval an notadurioù-se bezañ hoalus. Hogen mar klasker gwiriekat anezho gant arnodadurioù pervezh, e ranker anzav n' eo ket bet notet-reizh arrouadur ar steudadurioù, rak n' heller ket merzout an heol o sevel el lec'h merket dimp d' an deiziadur lavaret. Muzulioù resisoc'h kemeret war ar pemp steudadur bras a zegaso marteze un diskoulm d' ar gudenn.

Lavaret hon eus n' o devoa ket ar furchadennoù graet er peulvanegoù hag er c'hromlec'hioù bras degaset kalz sklerijenn warno. Ar peulvanegoù bihan, re Keriaval, Mane-Kerioned, Mane er Hroeg, e Lokmaria-kêr, a seblant int-i bezañ bet en darempred gant bezioù. Met ar peulvanegoù bras, daoust ha kas a raent ivez evel alezioù etrezek bezioù-meur ? N' eus nemet bez Kervario, a vije e diabarzh ur c'hromlec'h, endra maz eo bezioù Manio ha Kerleskan koshoc'h eget ar steudadurioù a zo bet savet warno.

* * *

Evelse 'ta, er stad m' emañ bremañ hon anaoudegezhioù, e chom kement-mañ ar martezead tostañ d' ar wirionez : santelvaoù bras a oa savadurioù Karnag, lec'h en em vode poblañsoù oadvezh ar maen da zeizioù resis eus ar bloaz, gant marteze prosionoù sakr evel hiziv c'hoazh er Pardonioù. Ha war un dro e veze savet ar mein-se hollbadus evit klod o nerzh o-unan hag evit enor o fennrenerion dremenet.

34

Sed aze ar c'hlozadur a c'hellomp hep muiken diskleriañ gant un tamm surentez. Hag evit echuim, klaskomp anataat an esmaeoù a lak da sevel ennomp, tud an 20-vet kantved, savadurioù-se Karnag, goude ma chom displann evidomp o orin hag o fal.

Pezh a santer da gentañ eo galloud ha kreñvder urzhiadurezh ar gevredigezh gant ar pobloù-se. Pouezomp en hor soñj ar c'hementad a labour a zo bet ret evit

ober seurt savadurioù gant an troioù teknikel a oa etre daouarn tud oadvezh ar maen : tennañ ar mein, treuzlec'hiañ anezho war ruilhennoù ha plaenennoù war-zinaou, aozañ ar fontoù evit skoilhañ ar peulvanoù hag o derc'hel en o serz, sonnañ pep maen, ha kement-se da vezañ graet en-dro mil ha mil gwech evit miliadoù bloc'hoù a ya da bouezañ alies kantadoù a gant livrioù. Un hollad ken bras-se a beulvanoù a c'houlenn un urzhiadur galloudus-meurbet eus al labour.

Ledan ha dispont en em ziskouez kenkoulz mennad ar savadurioù-se, dibab hag arroudadurezh ar mein, ar c'hemm degaset d' ar c'horn-bro gant tennañ a viliadoù tolzennadoù-roc'h a seurt-se hag o sevel a genlinennadoù. Soñjit pebezhañ a vefe holl peulvanoù ur steudadur ma vijent laketañ a yoc'h an eil war egile : bez' ho po neuze ur c'heal bennak eus an bolzennad a zo bet ret labourat ha loc'hañ.

Souezhusoc'h c'hoazh eo nerzh-youl an hini en deus gourc'hemennet ober al labourioù-se : ret e oa d' e veli bezañ klok ha groñs. En em c'houlennomp erfin peseurt nerzh en deus lusket ha kaset war-raok saverion al labourioù ramzel-se : n' hall bezañ nemet ar c'hoant da enoriñ galloud Doue. Ar menoz-se, petra bennak m' en em ziskouez dimp dibarfet e stumm, a zo evidomp sebezusoc'h a se.

Sed aze, a gav dimp, an esmaeoù a c'hell diwan en un den a-vremañ p' emañ o weladenniñ ar savadurioù-se hag o treuziñ en e soñj ar milvedoù tremenet. Kreisteiz Breizh a vir ur santelva eus an Henamzer, goloet a savadurioù burzhodus, Karnag. Bretoned an amzer hiziv a c'hell bezañ lorc'h enno gant oberenn o gourdadoù. Nemet an holl Europiz ivez a dlefe ober eus Karnag ul lec'h a emsoñj meurbet-don.

Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ

gant ABEOZEN
(Kendalc'h)

VII, - PROUX - YANN-BER-VARI AR SKOURR
YANN-VARI AR YANN - KELLIEN

15) Prosper PROUX a voe ganet e Poulauouen, e-kichen Keraez, d' an 20 a viz Here 1811. Chomet abredik emzivad, ez eas war e studi, da gentañ e Kastell-Paol ha, da c'houde, e liseoù Sant-Brieg hag an Oriant. Beajiñ a reas e bro estren, hag ur wech distro d' e vro, e fortunias hag e voe, e-pad ugent vloaz tailhanter e Gwerliskin da gentañ ha diwezhatoc'h e Lokournan-Leon, e-kichen Brest. Goude bezañ roet e zilez, e teuas da chom da Vontroulez hag eno e reas war-dro kenwerzh betek e varv, a zegouezhas d' an 11 a viz Mae 1875.

E oberoù barzh a embannas e daou levrig : *Kanaouennoù great gant eur C'hernevad*, e ti Prud'homme, Sant-Brieg, 1838 ; *Bombard Kerne, Jabadao ha Kaniri*, e ti Le Goffic, Gwengamp, 1866.

Taldir, en e stagadenn d' e dezenn vrezhonek e-sell an doktorelezh, difennet dirak Skol Veur Roazhon e 1913, en deus kempennet un advouladur eus an daou zastumad-se, kresket gant pezhioù distag pe ziembann, niveruzik a-walc'h.

Gallout a reomp eta, hiziv an deiz, diazezañ ur varnedigezh klok a-zivout oberoù Prosper PROUX. Bez' a zo dezho un dro spered poblel-rik. Fentus int peurluviañ hag alies en un doare reut a-walc'h. Graet int da blijout d' ar re a vag doñjer d' ur Vreizh klemmvanus, poblel-dreist hi ivez koulskoude mar sellomp ouzh ar gwerzioù dastumet gant An UHEL. Ret eo anzav, avat, mar deo farsus-kenañ rimadelloù Prosper PROUX, ne gaver ket enno nemeur a dra da wintañ spered al lenner a-us d' ar vuhez pemdeziek. Pezhioù fromus ha dic'hoarzh, evel *Kimiad ur Soudard Yaouank*, zo bihan o niver e-mesk e oberoù. Plijet eo bet a dra sur Prosper Proux o sevel e werzennoù ha peadra da c'hoarzhin en deus prientet evit pell d' e lennerien pe gentoc'h d' e selaouerien, rak kanaouennoù en deus savet dreist-holl, a-wechoù war donioù gallek, hag ouzhpenn an ton a zeu moarvat diouzh an tu-se meur a wech. C'hwek ha bev eo brezhoneg Prosper PROUX, puilh ennañ an troioù-lavar livus. N' hellfed reiñ nemet meuleudi da Prosper PROUX war an dachenn-mañ, mar n' en dije ket, en ur blegañ re reizh da zoare boutin ar varzhed pobl, brizhellet e yezh ken yac'h ha ken bev gant gerioù gallek n' oa peurluviañ tamm ezhomm ebet anezho.

36

16) E-kichen Prosper PROUX ha mignon dezhañ e c'hellomp menegiñ Yann-Ber-Vari ar SKOURR, Barz Itron Varia Rumengol. Ganet e voe en Hañveg d' an eil a Veurzh 1814. Bet eo bet war e studi e Kloerdi Bihan Pont-e-Kroaz hag e skolaj Kastell. Goude daou vloaz tremenet e Kloerdi Bras Kemper, e pren ur garg grefier e Montroulez. Dimezet da verc'h ur marc'hadour gwin, e teu da vezañ pinvidik. Un implij mat en deus graet eus e zanvez. Ur madoberour brokus eo bet e-keñver an iliz (donezonoù en deus graet estreget da chapel Itron Varia Rumengol), hag e-keñver e genvreudeur barzhed ezhommek, evel Olier SOUETR, Yann-Vari ar YANN, hag all. Diazezet en doa e Montroulez, e 1869, Breuriez Breiz-Izel. Brezel 1870, avat, a skoas abred taol ar marv gant ar gevredigezh yaouank-flamm hag Ar SKOURR e-unan a varvas d' an 19 a viz Eost 1870.

Daou zastumad barzhonegoù en deus embannet *Telenn Rumengol* e 1867, Le Fournier, Brest, gant 10 pajenn tonioù gant P. Thielemans ; *Telenn Gwengamp*, Piriou, Brest, gant 12 pajenn tonioù dastumet evel ar re gentañ gant P. Thielemans. Ne glot ket e varzhonegoù gant an tonioù ha n' eus ket dezho a dalvoudegezh lennegel ; zoken ur c'hristen mat hag ur Breizhad karevro evel Gab

MILIN o c'have re unton.

17) Yann-Vari ar YANN en doa da anv-barzh Eostig Koad an Noz. Ganet e Plounerin d' ar 16 a Vezheven 1831, bez e voe mestr-skol e Gwengamp, Pontrev ha Collinée. Intañv meur a wech hag e berr amzer, ez en em roas d' ar boeson, ma rankas reiñ e zilez e 1875. Mervel a eure en ospital e Pariz e miz Here 1876.

37

Ur barzh donezonet-mat a oa eus Yann-Vari ar YANN. E oberoù n' int ket bet dastumet en ul levr. O c'havout a reer e « Conteur Breton » hag e « Revue de Bretagne et de Vendée » dreist-holl. Sed amañ, da skouer, roll ar re a gaver en eil gelaouenn. Ar Goañv, 1866 ; An Nevez-Amzer, 1866 ; An Hañv, 1867 ; Ar Rageost e Breiz, 1875 ; Miz Mae, 1864 ; Barzed Arvor, 1864 ; Klemmvan an Aotrou Karis, 1864 ; Breiz d' an Aotrou de Laprade, 1867 ; Ar Pesketaer 1869 ; Kastell Tonkedeg, 1869 ; Gouelvan da Y.-P.-M. ar Skourr, 1870 ; Gwerz Brezelourien Breiz-Izel ar bloaz 1870, 1870 ; E Bleunioù Breiz 1888, e kaver Kimiad ar Barz Breizad. E « Les Bardes et Poètes Nationaux de la Bretagne Armoricaïne », e c'heller lenn Breiz ha Barzed Arvor ; e Breiziz, gant Taldir, ez eo embannet Burzudoù Breiz. Eñ eo ivez en deus lakaet e brezhoneg An Div Vreiz, meulgan savet gant Thielemans evit kendalc'h hollgeltiek Sant-Brieg e 1867. Savet en doa ivez skrid brezhonek *Parosian Roman* an Aotrou 'n Eskob DAVID, moulet e ti Vatar, e Roazhon e 1874, hogen pulluc'het gant an tan-gwall nemet un nebeud niverennoù anezhañ.

Oberoù ar YANN a denn an evezh dre c'hlanded o brezhoneg. Kaout a rae zoken da Brospier PROUX ez oa re figus ar skrivagner war an tu-se. Evidomp hiziv se n' eo ket ur rebech.

18) Narsis KELLIEN a zo ur Breton en deus bevet dreistholl e Pariz evel BRIZEUG. Ganet er Roc'h-Derrien d' ar 27 a Vezheven 1848, KELLIEN a oa « eus un tiad micherourien a ouenn vreizhat digemmesk », evel ma lavare e-unan, « ma chome c'hoazh divoulc'h o zro-spered diguzh ». Da Gloerdi Bihan Landreger ez eas war e studi ha, d' an ampoent-se endeo, e save e gentañ rimadelloù e brezhoneg. Gounezet gantañ e skridoù-testeni, ez eas da Bariz e 1875. Gounit a reas e vara eno diwar un nebeud kentelioù ha, da c'houde, e teuas da implijad e Diellidi Renerezh an Aferioù Diavaez. Darempred en doe ouzh RENAN ha Gabriel VICAIRE. Meur a dro e voe fiziet ennañ kefridioù enklaskoù lennegezh e Breizh-Izel. Mervel a eure d' ar 16 a viz Meurzh 1902, lazhet gant ur c'harr-dre-dan. E relegoù a zo bet degaset d' ar Roc'h diwezhatoc'h ha, d' an 8 a viz Gwengolo 1912, e voe lidet degemer ur volz-kañv, savet warno gant ar skulterien Paol ar Go hag Erwan Hernod.

Narsis KELLIEN a voe war un dro barzh, marvailher, istorour, lizheregour, gwerinonour. War an tu-se ez eo kar d' an UHEL ha klokaet en deus labour hemañ gant e zastumad Kanaouennoù ha Korolloù ar Vretoned, Maisonneuve ha Leclerc, Pariz, 1889. Dastum en deus graet ne deo ket hepken ar skridoù, hogen ivez an tonioù. Stagañ en doa graet eta gant al labour a vo kaset da benn, un tammik diwezhat marteze avat, gant Morvan DUHAMEL en e levr « Musiques Bretonnes », hag ivez e *Guerzenneu ha Sonnenneu Bro-Guened*, amañ gant skoazell Loeiz HERRIEU.

E oberoù dioutañ e-unan a zo anezho daou zastumad barzhonegoù brezhonek : *Annaig*, Fischbacher, Pariz, 1880 ; *Breiz*, Maisonneuve, Pariz, 1900. Pa voe degemeret e volz-kañv, e 1912, e voe embannet un dastumad, *E Koun Narsis Kellien*, Dibab Gwerzioù, Imprimerie des Editions et Publications de Paris.

38

Charlez ar GOVIG en deus barnet KELLIEN evelhen : « A-du e voe, e-pad pell-amzer, gant amgredoni e vestr RENAN, a-zivout dazont ar pobloù keltiek. Krediñ a rae start eveltañ ez oant tonket da vont da get hag e teufent da steuziañ a-benn un nebeud bloavezhioù ha zoken a zeizioù. War an diwezhadoù hepken e krogas adarre da gaout fiziañs en Azginivelezh Vreizh. Hag eñ e-unan, dre e brezegennoù, e bennadoù-skrid, e levrioù ha dreist-holl dre nerzh efedus e varzhonegoù, a voe kiriek, evit e lod, daoust ma oa hep gouzout dezhañ, d' an azginivelezh-se ».

Talvoudus-dreist eo al linennoù-se dre ar sklerijenn a lakaont da barañ

war levezon drouk Ernest RENAN en Emsav Breizhek an XIXvet kantved. Pe e KELLIEN, pe er BRAZ, pe e meur a hini all e soñjfemp, e c'hellomp dizoleiñ, en un tu bennak eus o oberoù, levezon freuzus ar c'helenner war an amgredoni, a zouge kañv re-abred d' ur Vreizh a chomo bev-buhezek pell-amzer en e c'houde. Talvezout a ra kement-mañ kement ha lavarout n' en deus ket bet RENAN, evel Breizhad karevro, un dalvoudegezh par d' an hini a c'hell kaout a-hend-all evel prederour.

VIII. - GAB MILIN - ANNA MEZMEUR - DOM LAN INISAN - TROUD

19) Gab MILIN a voe ganet d' an 3 a viz Gwengolo 1822, e maner Kermorus, e Kastell-Paol. Mont a reas war e studi da skolaj e gêr c'henidik. Ac'hane ez eas d' ar C'hloerdi Bras. Goude 18 miz, avat, e tilezas ar studi kloareg. Mont a reas da Vrest evel skrivagner-konter e burevioù ar Verdeadurezh. Diwar an amzer ma reas anaoudegezh gant ar c'horonal TROUD, ar geriadurour, eo e stagas da skrivañ e brezhoneg, war a seblant. Niverus-tre eo e oberoù. Bez' ez eus en o zouesk barzhoniezh, eveljust : *Marvailhoù Gwrac'h Kozh*, embannet e 1867, a zo un dastumad troidigezhioù eus mojennoù gall Yann ar FEUNTEUN. Pezhioù barzhoniezh all savet gantañ a zo bet embannet gant ar c'horonal BOURGEOIS e daou levrig Oberoù Dalif, e 1901, Brest. E komzplaen, avat, eo ez eo Gab MILIN ur mailh. Aes a-walc'h eo dimp c'hoazh kaout un tañva eus e vrezhoneg er levr *Gwechall Gozh e oa*, un dastumad kontadennoù embannet e levraoueg Buhez Breiz, e 1924. Lakaet en doa an oberoù-se dre skrid en ur selaou micherourien ouzh o displegañ. Liv Bro-Leon a zo war o danvez hag ivez war o brezhoneg, pobllel ha digemmesk war un dro, leun a droioù-lavar bev ha c'hwek, ur brezhoneg komzet gant tud na bouez ket levezon ar galleg na war o geriadur na war o c'hevreadur. Koulskoude, daoust d' e vrezhoneg dispar, Gab MILIN ne seblant ket bout bet donezonet evit sevel oberoù diwar e zanvez e-unan. Graet en deus implij eus e yezh pinvidik dreist-holl e troidigezhioù, dezho peurvuañ brud vat-dreist. Menegomp *Jezuz Krist Skouer ar Gristenien*, 1862 ; *Penaos Karet Jezuz Krist*, 1867 ; *Soñjit Ervat*, 1869. E 1870 e teu eus ar wask *Ar Marvailher Brezonek*, ennañ seizh kontadenn. E 1876, ez embannas *Levr an Tad Maner*, un advouladur reizhet eus *Quentelioù Christen* ar prezegour brudet.

39

Bez' e voe Gab MILIN rener FEIZ HA BREIZ kozh e 1883-1884. Ur wech deut er-maez a garg, e teuas da chom en Enez Vaz. Anvet e voe da vaer anezhi hag eno e varvas d' ar 27 a viz Kerzu 1895.

20) N' heller ket tevel anv Anna MEZMEUR, deut da vezañ e Breuriez ar Spered-Glan seurez Anna a Jezuz. Ganet e voe e Kemper e 1823. Tremena e eure he buhez dreist-holl e Kraozon, ma reas skol eno etre 1857 ha 1902. Mervel a reas d' an deiz kentañ a C'hwevrer 1909, d' an oad a c'hwec'h vloaz ha pevar-ugent. Don a-walc'h e oa bet Anna MEZMEUR war he studi. Ul lec'h a gemer, e-touesk skrivagnerien Vreizh gant hec'h *Istor Breiz e 36 nozvez*. Embannet e ti Lefournier, Brest, e 1867, al levr-se a zo bet moulet mil skouerenn anezhañ, tri bloaz lerc'h ouzh lerc'h. Petra bennak a ve da soñjal diwar-benn an oberenn-se e-keñver al lennegezh pe an istor, lennerien niverus he deus bet, pa soñjer en nebeud a dud a oar lenn o yezh e Breizh.

21) An Aotrou Alan INISAN, Dom Lan evel ma larer a-wechoù, a zo anavezet evel oberour tri levr e komz-plaen : *Emgann Kergidu*, e 1877, *Toull Al Lakez*, e 1878, ha *Buhez Sant Frañsez Asiz*, e 1889.

Ganet e voe d' an 21 a viz Du 1826, e maner Lanzeon, e parrez Plounevez-Lochrist. Mont a reas da skolaj Kastell war e studi ha goude-se d' ar C'hloerdi Bras. Goude bezañ bet beleget e 1851 ez eas da gure e Gwikourvest. E 1865 emañ kelenner e Bro-Normandi, e skolaj Neubourg. E 1871, e teuas da vevañ evel beleg dibarrez e Gwinevez-Lochrist. Neuze eo e savas Toull al Lakez, a voe moulet evit ar wech kentañ war Feiz ha Breiz kozh e 1874. En hevelep bloavezh ez eas da gelenner e skolaj Itron-Varia-Wir-Sikour e Gwengamp. E 1879, e roas e zilez eus e garg hag e teuas adarre da vevañ en e vro c'henidik, e presbital Gwinevez. Mervel a eure eno d' ar 5 a viz Eost 1891.

40

Emgann Kergidu a zo anezhañ un dastumad danevelloù strollet en-dro d' un darvoud eus amzer ar chouanerezh e Breizh, an emgann a grogas e Milin Kergidu, e-kichen Kastell-Paol, etre kouerien Bro-Leon emsavet a-enep ar servij-soudard ha tud ar jeneral Canclaux deredet eus Brest d' o lakaat da blegañ. Moulet evit ar wech kentañ e 1877, Emgann Kergidu a zo bet adembannet e ti Derrien, e Brest, e 1903. Diviet eo bremañ ar mouladur-se, avat, hag un advouladur eus an oberenn-se a zo war ar stern gant Skridoù Breizh.

Toull al Lakez a zo ur gontadenn kalz berroc'h, lec'hiet en Arvor Ploueskad, war-dro pleg-mor ar C'hernig. Advoulet eo bet e 1930, e levraoueg Buhez Breiz, gant ur studiadenn dalvoudus savet gant Jozef OLIER.

An Aotrou Alan INISAN a zeu gantañ ur brezhoneg yac'h, pinvidik, un tammik ponner, warnañ a-grenn liv Bro-Leon.

22) Peogwir en deus bet da bennañ kenlabourer Gab MILIN, ez eo amañ al lec'h da lavarout ur ger bennak diwar-benn ar c'horonal TROUD.

Amabl-Manuel TROUD a voe ganet e 1803 e Brest hag eno ivez ez eo marvet d' ar 6 a viz Kerzu 1885. Mab oa d' an eil-amiral a voe brudet goude an emgann war vor en Aljeziras. Mont a reas e vab da skol-ofiserien Saint-Cyr. Perzh a gemeras e brezel Bro-Spagn e 1823, e seziz Antwerpen hag e brezeliadennoù Afrika. Dont a reas e retred d' ar 24vet a viz Eost 1852, dre ma oa deut e yec'hed da vezañ fall.

Douget oa da yezh e vro ha bet eo un diskibl gredus d' ar GONIDEG. Fiziet e voe ennañ gant e vestr al labour reizhañ amprouennoù troidigezh ar Vibl hag e sevenas al labour-se gant skoazell Gab MILIN.

Anavezet eo ar c'horonal TROUD dreist-holl dre e labourioù evel geriadurour. Menegomp war an dachenn-se « *Dictionnaire Français et Celto-Breton* », Brest, Lefournier, 1842 ; Divizoù Gallek ha Brezounek, Sant-Brieg, Prud'homme, 1857 ; « *Vocabulaire Français-Breton* » ha « *Vocabulaire Breton-Français de M.. Le Gonidec* », Sant-Brieg, Prud'homme, 1860 ; « *Colloque Français et Breton* », Brest, Lefournier, 1862 ; « *Nouveau Dictionnaire pratique français et breton* », Brest, Lefournier, 1869 ; « *Nouveau Dictionnaire pratique Français-Breton* », Brest, Lefournier, 1876.

41

Evel skrivagner en deus embannet *Mignoun ar Vugale*, Darn Kenta, Brest, Lefournier, 1855 ; *Jezuz-Krist Skouer ar Gristenien...* gant A. Troude ha G. Milin, Brest, Lefournier; 1862 ; *Ar Marvailher Brezounek pe Marvailhou...* dastumet gant A. Troude ha G. Milin, Brest, Lefournier, 1870.

IX. - GWILH AR C'HOAD - CHARLEZ GWENNOU

23) Gwilh ar C'HOAD a voe ganet e Tremel d' ar 27 a viz Eost 1845. Douaren e oa da Wilhom RIKOU, ar skrivagner brezhonek. Pastor protestant eo bet en e vro c'henidik. Savet en deus eno ur chapel, un ti-skol, un ospital hag ur vicherdi. Graet en deus gant ar brezhoneg evit e abostolerezh. Marvet eo e 1914.

Lakaet en deus e brezhoneg An Aviel hag ar Vibl Santel penn-da-benn. Troet en deus diwar ar saozneg *Beaj ar C'hristen war-zu an eurusted* BUNYAN. Menegiñ a c'heller e-touez e skridoù all, *Daouzek Lizer Karantezus*, *Katekizoù Republikan*, *Follennoù Illustret evit ar Vugale*, *Levr Kentañ da ziskañ lenn brezoneg*. Abaoe ar bloaz 1885, ez embanne un *Almanak Mat ar Vretoned*.

Ne deo na gwelloc'h na falloc'h e vrezhoneg, e keñver ar geriadur dreist-holl, eget hini an darnvuiañ eus al levrioù a zevosion. Barnet dizamant, avat, eo bet gant Anatol ar BRAZ (lenn. 151).

24) Charlez GWENNOU a voe ganet d' ar 14vet a viz Mae 1851, e Lezardrev. E dad a oa maltouter. Mont a reas Charlez-Loeiz war e studi da Gloerdi Bihan Landreger. Dont a reas dindan levezon Yann-Vari ar YANN hag ez embannas abred

pezhioù barzhoniezh e kelaouennoù Gwengamp, Lanuon ha Sant-Brieg. Goude bet ur pennad er C'hloerdi Bras, ez eas da Bariz evel implijad war an Hent-Houarn.

Skrivet en deus pennadoù war an HERMINIG, e KROAZ AR VRETONED, er VRO, e BRITTIA. Ha dezhañ da vezañ eus ar rummad koshoc'h, ezel eo bet eus Gorsez ar Varzed. E anv-barzh a oa *Talhouarn*.

Hervez Frañsez VALLEE, ar gwellañ skrid a chom a-ziwar e lerc'h a zo *Levr al Labourer*, lakaet e brezhoneg Leon diwar ar gwenedeg, e 1895.

Menegiñ a c'hellomp, a-hend-all, diwar e zorn : Holl Oberoù Doue, roit meulodi dezhañ, 1874 ; Ar Bater, diwar c'halleg Frañsez COPPEE, e 1892 ; Marv ar Roue Morvan, diwar c'halleg ar GWIADER, e 1895 ; Gwin Person Koataskorn, diwar c'halleg Renan MIDY, e 1904 Nozvezioù Breiz, e 1903. Adaozet en deus ivez evit Paotred Plouian, e 1899, Buhez Santez Trifina hag ar Roue Arzur. Er VRO en deus embannet barzhonegoù : Azilis ha Tugal, Kerzu 1906 ; Paol Goz an Enez C'hlas, C'hwevrer 1907. E KROAZ AR VRETONED, e veneg Frañsez VALLEE, e gwerzennoù, *Diviz an Daou Dog* hag e komz-plaen *Istor Yann o vont da Bariz*. Barzhoniezhoù all gantañ a gaver en HERMINIG.

42

Kentelioù brezhonek en deus graet Charlez GWENNOU e Pariz, straed Montessay, e-pad tri bloaz, 1902-1905. Deut oa da vevañ war e retred e kêr Vitry, e-kichen Pariz, hag eno ez eo marvet d' ar 7 a viz C'hwevrer 1915.

X, - OLIER-MIKAEL SOUVESTR - CHARLEZ AR BRAS

Da varzhed a zo bet ne van ket nemeur a vrud daoust d' o barzhoniezhoù niverus. Sed amañ unan en eneb a zo tonket moarvat e oberenn vrezhonek nemeti da vevañ keit ha ma pado ar brezhoneg.

Piv e Breizh n' en deus ket klevet kanañ *Gwerz ar Roue Gralon ha Kêr Iz* ? Kentañ gwech ma klevas ar werz-se, Anatol ar BRAZ a gredas dezhañ ez oa ur wir ganaouenn-bobl, eus ar re a zo bet miret deomp abaoe an amzer gozh hep anv oberour ebet.

25) Eus hon amzer ez eo koulskoude ar werz-mañ. Savet eo bet gant Olier-Mikael SOUETR, ma skriver alies e anv evel hini Emil SOUVESTR. War a lavar an UHEL, e wir anv a vije bet JOSSET. Ganet e voe d' ar 27 a viz Kerzu 1831. Milinerien oa e gerent e Milin ar Prioldi e Plourin. D' e 19 vloaz ez eas Olier-Mikael SOUETR d' ar C'hloerdi Bras. Ne chomas eno nemet bloaz. D' an ampoent-se eo e savas ar werz a zeuio da vezañ ken brudet. Daou vloaz servij-soudard en deus graet e Troadeien ar Verdeadurezh. Etre 1855 ha 1857 ez a SOUETR en hent evit ar barzh ar SKOURR, marc'hadour gwin e Montroulez. E 1857 emañ hon den e Pariz evel implijad e burevioù Kompagnunezh-Hent-Houarn Orléans. E 1862, ez embann, e ti Poulet-Malassis, Pariz, ur romant gallek, « *Mikael, Kloarek Breton* ». Er skrid-se emañ ar werz. Hogen embannet oa bet endeo war follennoù distag e 1853, e ti ar Govig, e Lanuon. Muioc'h-mui e troe SOUETR gant menozioù paotred ar Reverzhi. Bez' e voe unan eus emgannerien ar Gumun e 1871 ha tizhet e voe gant un tenn en e c'houzoug ha n' hello mui diwar-se komz a vouezh uhel. Savet en deus d' an ampoent-se kanaouennoù gallek a zo bet brud dezho e-touesk an dispac'herien.

Marvet eo Olier-Mikael SOUETR e Pariz d' an 30 a viz Kerzu 1896 ha douaret eo bet e bered Bagneux da zeiz kentañ ar bloaz 1897.

43

26) Trugarez da furcherien aketus eo bet diluziet da vat kudenn gwerz *Kêr Iz* hag he oberour. Deiz pe zeiz, moarvat, e raint hevelep tra evit Charlez ar BRAZ, oberour ur pezh barzhoniezh kaer, *Morgan*, bet adembannet ha staget notennoù puilh outañ gant Emil ERNOD, e « *Fureteur Breton* », 1908, p. 1-11. Lenn a c'heller ivez ar barzhoneg-se e SAV, Nn 21, 1941, kempennet gant Yeun ar GO. N' ouzer nemet nebeud a dra diwar-benn an oberour. Ar Charlez ar BRAZ-mañ a oa o

chom e Montroulez e 1854, war a lavarer. Bez' e vije bet barner a beoc'h e Pont-e-Kroaz. Marvet eo e derou ar c'hantved-mañ.

Dre ul lizher skrivet gant HERSART KERVARKER da Yann-Ber-Vari ar SKOURR, d' an lañ a viz Kerzu 1851, e teuer da c'houzout ez oa d' an ampoent keloù gant Charlez ar BRAZ da embann un dastumad eus e oberoù (gw. AN OALED, Nn 40, 1932, p. 438-439).

Ur pezh all gant an hevelep barzh a zo bet moulet war ar gazetenn « L'Océan », lañ a viz Gwengolo 1854, *Ar Gwenili ha Martolod Breiz-Izel*.

XI. - LOEIZ KERZILIN : AN HERMINIG AR SEVELLEG - AR RODALEG

27) Kentañ niverenn an HERMINIG a zo deiziet a viz Here 1889. Savet oa ar gelaouenn nevez-se gant Loeiz KERZILIN, « Louis TIERCELIN ». Un dastumadenn viziek e galleg oa anezhi, nemet e stagas da embann pezhioù barzhoniezh e brezhoneg adal miz Du 1890.

Loeiz KERZILIN a voe ganet e Roazhon, d' an 18 a Wengolo 1846. Marvet eo d' an 31 a Vae 1915 e Paramé. Mont a reas war e studi da Skolaj Sant-Visant. E 1873, ez embann e gentañ levr a varzhonegoù gallek. Ur brogarour breizhek a oa, avat, eus ar galleg-mañ hag hen diskouez a eure dre zeskiñ ar brezhoneg mat a-walc'h evit sevel e-unan gwerzennoù brezhonek a zo bet moulet war e gelaouenn da gentañ ha da c'houde en e zastumadoù « *Sur la Harpe* » (War an Delenn) hag e « *La Bretagne qui Chante* » (Breiz a Gan). Ne deo ket reizh-tre ar brezhoneg anezho peurvuiañ. Santout a reer ar galleg dindan ar frazennadur. Ne deo nemet dereat, avat, nemegiñ amañ unan, a zo bet, en e amzer, ur « brezhoneger nevez », evel ma lavarar bremañ.

44

Un dra muioc'h a bouez eget e oberoù e-unan, avat, eo bet an degemer graet gant Loeiz KERZILIN en e gelaouenn da varzhed vrezhonek e amzer. Fañch an UHEL a zo, en o zouesk, test ar rummad kozh o vont da get e 1895, gantañ hag HERSART KERVARKER. Pa lenner gwerzennoù ar varzhed nevez a zifluk war o lerc'h e teuer d' en em c'houlenn petra eo deut da vezañ reizhadur ar GONIDEG. Pep hini en deus e skrivadur dezhañ e-unan evel pa ne ve nemetañ e Breizh. Charlez GWENNOU koulskoude a ro deomp da grediñ ez eus c'hoazh diskibien da Reizher ar Brezhoneg. Hogen, lakaet a gostez kudenn ar skrivadur, talvoudus eo peurliesañ an oberoù embannet gant an HERMINIG. Kement-se a zo gwir dreist-holl evit pezhioù kizidik Fañch al LAE, a vezo brudet diwezhatoc'h evel oberour Bilzig. Hevelep tra a c'heller avarout eus ar Gwenedour Pier LAURANS hag ar C'herneviz, an Aotrounez ar MAE ha Per MARTIN. Kavout a reer ivez en HERMINIG barzhonegoù hir pe verr gant Teodor PILVEN ar SEVELLEG, barner a beoc'h, genidik eus Gwiseni, deut da vevañ war e retred e Roazhon d' an ampoent : *Sant Goulc'hann*, Ebrel, Mae, Mezheven 1899 ; *Arvor*, Mezheven 1901 ; *Hostizez ar Garnel*, Meurzh 1902 ; *Enn eur vont da heul eunn arched* ; *Da Groaz Landreger*, Mae 1904. Bod he deus roet da oberoù disteroc'h Charlez ar RODALEG, ganet e Skaer e 1836, barner a beoc'h e Kemperle, ha Charlez ar BRAZ, diwezhatoc'h *Drouiz Keraez*.

Pa embanno Taldir, Erwan VERTOU, Charlez ROLLAND ha Tangi MALMANCHE o fezhioù kentañ, an HERMINIG eo a zigor dezho he bannoù. Enni e kaver doare kentañ *Marvailh an Ene Naoniek*, Gwengolo-Kerzu 1900.

Ur wech savet gant Tangi MALMANCHE e gelaouenn SPERED AR VRO, e 1903, e kredo da gentañ Loeiz KERZILIN o deus ar vrezhonegerien kavet d' an diwezh an dastumadenn a rae diouer dezho. Tangi MALMANCHE, avat, ne gaso ket SPERED AR VRO pelloc'h eget an niverenn 4, ha ne zeuio spi Loeiz KERZILIN da wir nemet pa vezo savet ha skignet AR VRO ha DIHUNAMB hag adsavet FEIZ HA BREIZ.

Da c'hortoz e vezo bet an HERMINIG al liamm etre kentañ hag eil amzer azginivelezh Lennegezh Vreizh.

Kestell er Mor

gant Mikela LORRAINE (1)

Pa gaver tra pe dra eus Breizh en ul levr, ha pa vefe hennezh skrivet e galleg, pa glever hec'h ene ennañ, zoken ha pa ne vefe ket distaget hec'h ano, e talv ar boan lenn al levr-se gant evezh.

Setu perak e vo mat deoc'h, a gredan, lenn an istor, leun a joa hag a enkreiz war un dro, eus un toulladig bugale a yae, en kuzh, da vagañ o huñvre war ul lestr-brezel bras. Bremañ c'hoazh ez eus hiniennoù eus ar paour-kaezh re-se o vont goustadik d'ar strad e Bered ar bigi, tost da Landevenneg. Pebezh dudi. Hogen, arabat c'hoari gant ar Mor hag an Tonkadur... Ar pezh a dlee c'hoarvezout a c'hoarvez... Ha fin ar vakañsoù a zo ganti blaz an daeroù.

Rebech mut an dud vras a samm ponner ar baotred chomet bev ha dreist-holl ar verc'hig nemeti, a zanevell an traoù. Keuz hag hiraezh a ziwaskint betek ma vo trec'h, eveljust, c'hoant ar Vuhez hag ar Mor.

* * *

Levr Mikela Lorraine n' eo ket disi tamm ebet, hogen barzhonius ha plijus-kenañ ez eo evit gwir. Plijet en deus kalz din-me da vihanañ. Moarvat dre m' am eus anavezet mat, gwechall-gozh dija, ur plac'hig heñvel-mik, prest bepred da ziflipañ diouzh he c'hoarezed sioul hag ar vuhez ampezet, evit sevel war vag St Brendan, ha kregiñ gant an Imram.

(1) *Châteaux en Mer, Michèle Lorraine, Editions du Seuil.*

* * *

46

Setu bremañ un tañva eus al leur, gwisket en hor yezh, na petra 'ta :

« P' edomp o pignat gant ar wenodenn, a anavezen ken mat bremañ, e soñjen a daol-trumm ne badfe ket bepred ar vakañsoù. Mont da vartoloded a rafe Jakez vihan, Pêrig hag ar re all, m' o defe c'hoant da genderc'hel gant o huñvre. Ha me ? Distreiñ d'ar skol, c'hoari garig-kamm, gortoz Nedeleg 'vel er bloavezhioù all... kement-se a seblante din traoù, promesaoù aet e-biou. »

A-greiz-holl e weljomp an Tad Figuiet o tont war al laneg. El lec'h digenvez-se, ne oa tu ebet da dremen hep kejañ gantañ. Seblantout a reas bezañ souezhet gant ar roud a heuliemp :

« Arabat mont etrezek du-hont, tostaat ouzh al listri, » emezañ gant ur jestr eus e zorn ; « ne zalc'hont ken en o sav, bugale. »

Derc'hel a raent evelato, hag en o sav-soun e oant war ar mor, d' hor meno. Met kentoc'h displegañ d' unan hag a c'hourdrouzfe ac'hanomp marteze, e lavarjomp e oamp o klask vious ha laboused bihan. Gwelloc'h e kavas hor c'hrizder eget hon dievezhded. « Ma, » emezañ, ha kas a reas gantañ e vuoc'h, war-bouez e gordenn.

Pa voe aet kuit da vat, e c'houlennas Pêrig : « Ha mont a reomp dezhi neuze ? » Perak goulenn-se ? Hen ober a raen dres ouzhin va-unan, evit ar wech kentañ. Peseurt deiz eta e oa hennezh ?

Gouzout a oar an Aotrou Doue peseurt deiz e voe hennezh, ha biskoazh n' am eus soñjet ennañ hep klevout don, evel neuze, pegen skrijus hag hep distro e oa,

ha bremañ pegen meur. Peogwir e oa kouezhet ar glav a-hed an noz, en devoa Pêrig kemeret e votoù-koad, soñj am eus ; met evit redek buanoc'h e talc'has anezho en e zorn betek fin ar c'hleuzioù. Bez' e oa kement a vouar ma ne sellemp ket outo ken glebiet holl e oa ar brankoù a groge ennomp.

Pelec'h e oa ar skrev er beure-se ? Gervel a ris anezhañ e-pad pell, met ne zeuas ket da blavañ war an neiz-kerdin ; ar re vihan hag a nije a-dal bremañ kenkoulz hag o mamm, o devoa moarvat dedennet anezhi war-du bigi all, avanturioù all.

Va skoazellañ a rae Loeiz, Herri, Jakezig, da skubellañ diwar an aros, an holl brankoù ha delioù bet degaset gant korventenn an noz. Pepe a bignas, o tont en-dro eus ar c'hambrouigoù, hag o tegas gantañ al lunedoù-tostaat hag ivez ur follenn paper, da Jakezig da skrivañ e bajenn war ar c'haier-bourz, peogwir e oa deuet e dro d' hen ober.

Pegen koant e oa an enezenn er beure-mañ, gant an heol-se na sklerijenne nemeti. Roud ebet du-hont eus un arne : ha bez' ez eus lec'hioù, kalonoù, a dremenfe evelse, diwallet diouzh ar gwallzarvoudoù, ar skoselloù, evel an Hebreed e-kreiz don ar Mor Ruz ?

Trawalc'h a c'houlennoù. Tostaat a ra an eur ma tiskouezo ar gwirvoud e gribenn, evel ur roc'hell en dour. Tri faotr, en ur ganañ taolioù-kaer ar mil martolod, a lak da dremen an amzer, fin ar veaj. Emañ ur pevare, Jakez vihan, o klask geriennoù e zanevell.

47

« Penaos e vez skrivet koural ?

- « Met ne c'heller gwelout koural ebet : emaomp o tegouezhout e Stokolm.

- « Ar c'houral, er Mor Habask emañ.

- « Evit lioù an oabl n' eo ken, » eme Jakezig. Hag ar gwir a zo gantañ. Ar gerioù, koantat barroù-livañ.

- « Eus ar c'havr ac'h eus komzet ? » a c'houlenn Loeiz.

- « Perak 'ta komz diwar he fenn ? N' eo ket ac'hann. » Ha da Bêrig : « Amiral, ar Poent hoc'h eus graet ? »

- « Lezet em eus ar jedoù ouzh traoñ : mont a ran da welout, » emezañ.

Tasseniñ a ra e votoù-koad war al leur, diskenn gant ar skalier-kreiz, an hini en deus garidoù ; didrouz eo ; tavet eo ar c'han e-unan. Distroet eo ar skrev a-benn ar fin ; nec'het e oan dre ne oa ket aze ; daoust na ouien ket koulskoude e tec'h ar razed diouzh ar vag, an deiz a-raok ar peñse. Gournijal a ra a-us dimp.

D' an ampoent-se eo e voemp taolet ouzh ar plankennoù gant un trouz divent, deut eus ar strad dindanomp hag o tregerniñ buan-tre en pep lec'h. Strakadennoù a voe klevet goude-se, strakadennoù, met gouzout kaer a ouzon, garm ebet. Chom a raemp aze, gourvezet war ar bourz ; a-greiz pep tra, e verzen edo o kosteziñ : ar penn-adreñv, lec'h m' edomp, a winte tamm-ha-tamm.

Met goude-se, n' ouzon mann. N' ouzon ket piv a grias forzh hon buhez ; moarvat e voe lavaret din penaos e oa deut Pepe a-benn da dizhout ar vagig hag an aod. A-walc'h e oa bet eus un nozvezh-korventenn evit kas al lestr kaer d'ar marv.

Ha mar am gwelit trist pep hañv, pep bloaz da goulz avelioù bras an diskar-amzer, eo dre ma welan bepred tud ar c'hañv oc'h ambroug, dindan ar glav, Pêrig d' ar vered, e voned bouch ruz war e vez... ha war un dro an dremmwelioù hor boa dizoloet a-gevret, hag a steuzie en un taol. »

BENEAD.

Ha lennet hoc'h eus ?

E « Rééducation » N° 55/56, ur pennad hir ha talvoudus gant an Ao. Roperzh Reme, Pennrener an «Amitiés Sociales » eus Roazhon. Komz a ra diwar-benn daou di digor d' ar vicherourion yaouank, hini Foujera hag hini Roazhon. En hini kêrbenn Breizh ez eus bet servijet e 1953, 64.085 pred da 170 paotr yaouank bennak. 3 savadur-lojeiz a vo savet hepdale, spi hon eus : an hini kentañ evit ar re yaouankañ, 16 kambr gant tri gwele e pep unan, a roio bod en tu-hont da se da 2 diegezh renerion. Pep kambr he devo he lioù dezhi hec'h-unan. Un eil lojeiz en devo 13 kambr, evit ar baotred lakaet dindan hanter-frankiz. Un trede erfin a lojo ar re goshañ, pep hini en e gambrig.

E kement kêr bras a-walc'h e tlefe bezañ krouet tiez a seurt-se evit diwall ar re yaouank, paotred kenkoulz ha merc'hed, diouzh riskloù an dirollerezh, an alkoolegezh, an dilabour. Ne vefe ket arc'hant kollet.

* * *

Nevez a-walc'h e Breizh eo ar ouenn saout anvet « arvorek », deuet eus ar ouenn « brizh-ruz »- pe « fromant », gwellaet gant tirvi Durham. Eus ar gwellañ evit ar c'hig, n' eo ket kenkoulz evit al laezh hag an amann. E-sell kaout gwelloc'h war ar poentoù-se, emeur oc'h ober un esae gant 3 fenn-tarv Shorthorn, deuet eus Bro-Saoz.

* * *

Evel m' hen diskouez an enklask graet gant an Ao. H. de la Source, Penn-Ijinour al Labour-Douar, tiez Breizh o deus 95 bloaz well-wazh, ha da 52 % anezho e ra diouer an aesamantou. 1 % hepken anezho o deus dour ha tredan war un dro. Ret eo ober well-wazh 35 m. evit mont da gerc'hat dour.

* * *

Seizh departamant hepken o deus nebeutoc'h a 10 % diez hep an dour degaset ; war ar seizh-se, pevar anezho a zo e Breizh. Ha Penn ar Bed daoust maz eo un tammig gwelloc'h e stad (etre 11 ha 30 %), n' eo ket renket-kaer c'hoazh.

* * *

49

Ha koulskoude Aodoù an Hanternoz ha Penn at Bed, emañ o kreskiñ o finvidigezh en abeg d' al legumachou prim ha d' ar yer o vont war-raok.

* * *

Ar ouenn-saout brezhon brizh-du a vez goulennet muioc'h-mui gant broioù, treut a-walc'h ar peuriñ enno : Afrika an Hanternoz, Bro Spagn ha Portugal, Arc'hantina. Daou benn-tarv a zo bet goulennet gant kreizenn-speriañ Billières e-kichen Pau.

BENEAD.

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

An Aotrou hag an Itron Basklet a zo laouen o kemenn deoc'h ez eo bet ganet dezho ur mab, Skiold e anv, d' an 9 a viz Ebrel.

Hor gwellañ gourc'hemennou.

Yann Kervinio ha Marivonig Nevo, o-daou eus strolled « Nevezadur », a zo bet dimezet d' ar 4 a viz Mezheven, e Fontenay-aux-Roses.

Hor gwellañ gourc'hemennou ha hetou a eürusted.

KANV. -

Klevet hon eus keloù marv Per-Anna de la Tocnaye, rener ar strolled « L'Union Fédérale Bretonne », ha koumananter d' Al Liamm. Eñ eo, moarvat, an hini kentañ en doa bet ar soñj sevel e Pariz un « Ti-Breizh ». Ur Breizhad kalonek e oa. D' e familh ha d' e vignoned e kinnigomp hor gourc'hemennou a gengañv.

Klevet hon eus keloù marv an Aotrou Le Bescond, beleg, e Landreger hag hini an Aotrou Le Bot, aluzenner herberc'hti KastellPaol, o-daou lennerion feal « Al Liamm ».

Kas a reomp d' o zud ha d' o mignoned hor gourc'hemennou a gengañv.

MARV AMBROSE BEBB. -

Dre niverenn 106 « Ar Bed Keltiek » hon eus bet keloù eus marv Ambrose Bebb. Marvet eo trumm e Bangor, d' ar merc'her 27 a viz Ebrel. Setu un arroudenn eus pennad « Ar Bed Keltiek »

« Edo en e 60 vloaz. Ganet e oa e Tregaron. Goude ober e studi e Kembre ez eas da dremen un nebeut bloavezhioù e Pariz, er Sorbonne. Distro d' e vro, e voe anvet da gelenner istor e Skol-Vistri Bangor, hag eno e oa chomet.

« Anavezet oa evel istorour, ha meur a levr istorouriezh en deus savet. Anavezet e oa ivez dre e garantez ouzh ar yezh kembraek. Kembraeg a gomze hag a skrive bepred. Heug en doa ouzh yezh ar Saozon.

« Brogarour rik e oa, hag ouzhpenn ur wech eo bet kinniget evel danvez-kannad gant ar Vroadelerien e kontelezh Caernarfon.

« Ouzhpenn bezañ Kembre, e oa Kelt, hag e venne lakaat an etrekeltelezh da gaout al lec'h a dle kaout e pep bro geltiek. E-pad meur a vloaz e tarempredas ar C'hendalc'hioù keltiek, hag e 1952 e voe anvet da Deñzorier Meur.

« Diwar an deiz ma reas anaoudegezh gant Bretoned Pariz, war-dro 1922, e teuas da vezañ mignon start da Vreizh. Deskiñ a reas ar brezhoneg, ha reiñ kentelioù kembraeg er skol aozet gant Kelc'h Keltiek an Ao. Régnier. Mont a reas alies da Vreizh da veajiñ, ha nebeut a dud a anaveze koulz hag eñ an Emsav breizhek etre an daou vrezel. Kenlabourer oa d' ar gelaouenn « Breiz Atao ». Ar c'horn-bro a blije muian dezhañ oa Tremel, a gave dezhañ a oa heñvel-tre ouzh Kembre.

« Pa echuas ar brezel diwezhañ, Ambrose Bebb a voe unan eus ar re a zifennas ar vrogarourien vreizhat heskinet. Darn eus e vignoned, an Aotrou Perrot, K. Le Part, ha re all, a oa bet lazhet gant enebourien Vreizh.

« Darn ac'hanomp o deus e welet e Kendalc'h Dulenn warlene. Daoust ma oa bet klañv-bras, netra ne roe da grediñ e vije tremenet ken buan. »

51

PROFOU.

- Degemeret hon eus ar profou-mañ e-korf an daou viz diwezhañ :

EBREL :

A. Gwazdoue, 500 lur ; Yeun ar Go, 200 ; Dll Chevillotte, 1.000 ; Herve Maze, 500.

War un dro, 2.200 lur.

MAE : Rojer Gaudaire, 500 lur ; Ivona Martin (Devezh ar brezhoneg) 1.000 ;

Remont Jestin, 450.

War un dro, 1.950 lur.

Evel ma weler n' eo ket kouezhet stank an arc'hant er c'hef abaoe dibenn miz

Meurzh. Spi hon eus ez aio gwell gant an amzer vrav.

465 KOUMANANTER. -

E dibenn miz Mae hon eus kontet 465 koumananter rannet evel-hen :

Aodoù an Hanternoz, 58 ; Penn ar Bed, 96 ; Il ha Gwilun, 37 Loar Izelañ, 31 ; Mor Bihan, 32 ; Pariz ha tro-war-droioù, 110 ; Departamantoù all, 55 ; Trevadennoù Bro-C'hall, 7 ; Iwerzhon, 12 ; Bro-Skos, 1 ; Kembre, 9 ; Bro-Saoz, 3 ; Stadoù-Unanet, 4 ; Kuba, 1 ; Kaneda, 3 ; Arc'hantina, 1 ; Aostralia, 1 ; Italia, 1.

Kreskiñ a ra bepred niver ar goumananterion. 4 c'hoazh hag e vo 100 e Penn ar Bed. Emañ ar maout bepred gant Bretoned Pariz. Kontañ a reomp war skoazell an holl. Ar ger stur : 500 koumananter e dibenn ar bloaz !

MICHER HOR C'HOUMANANTERION (e dibenn miz C'hwevrer).

- Anavezout a reomp micher 357 koumananter, setu int :

Beleion, 85 ;
Implijidi, 45 ;
Kenwerzhourion, 34 ;
Kelennerion, 29 ;
Mezeion, 24 ;
Micherourion, 19
Skolaerion, 15 ;
Micherioù dieub, 15
Is-renerion, 14 ;
Ijinourion, 12 ;
Studierion, 10 ;
Retredidi, 8 ;
Hep micher, 8 ;
Renerion uzinoù, 5
Ofisourion, 5 ;
Soudarded, 3 ;
Kouerion, 3 ;
Merdeadurezh, 2 ;
Arzourien, 2 ;
Skiantourion, 1.

Ar veleion a zo anezho 19 % eus hol lennerion, an implijidi tost da 13 %. Ar gelennerion hag ar akolaerion, tost da 13 % ivez. Un toullad mat a genwerzhourion a zo ivez, en o zouez 11 apotiker. Er micherioù dieub e kontomp 3 noter. Niver ar vicherourion a zo frealzus, hini ar gouerion digalonekaus. Graet hon eus gant ar ger is-renerion evit treiñ ar galleg « cadres ». An darn vuiañ eus hor c'houmananterion a zo tud eus ar renkadoù-etre.

Ouzhpenn-se, 4 skol a ro o skodenn dimp, 8 kevredigezh (en o zouez 5 kelc'h, unan anezho hepken e Breizh, hag e Breizh-Uhel eveljust), 4 levr di ha 2 levraoueg.

52

HOL LENNERION A SKRIV. -

Setu amañ arroudennoù pouezus tennet eus lizher hor mignon Per Peneg : « Goulennet hoc'h eus d' al lennerien reiñ o ali. Kalz traoù am befe da lavarout, peogwir on chomet keit all hep skrivañ, met ne gomzin nemet diwar-benn ho niverenn « Israhel », hag a zo eus ar gwellañ. Ur framm mat hoc'h eus krouet o sevel an niverenn diwar-benn Frizia : pennadoù skrivet gant tud eus ar vro o taolenniñ tuioù pennañ eus buhez ar vro-se, gant kartennoù ha luc'hskeudennoù, ha spi am eus e c'hellot reiñ deomp - bep bloaz da skouer, un niverenn gouestlet d' ur vroadelezh oc'h adc'henele.

En ho niverenn 44 hoc'h eus graet ur poltred eus ar Stad nevez, eus e vuhez hag e gudennoù. Ar pennadoù gwellañ, d' am meno, a zo « Israhel », gant Per Denez, « Emlad ar yezh hebreek » (Mat e vefe merkañ e chom an hebreeg evit an dud en o oad ur yezh desket, tra ma vez ar vugale gwir ebester al yezh : lavarout a reont alies d' o zud : « Daber ivrith » (komz hebreeg), « Histadrout » ha « Bodañ an harluidi ». Ar pennadoù all leun a diskleriadurioù ha a sifroù, n' int ket kentraous a-walc'h. E-barzh 67 pajenn ne c'hellec'h ket, eveljust, komz eus pep tra koulskoude diouer ez eus, a gav din, eus ur pennad diwar-benn

istor ar sionelezh hag eus unan all diwar-benn ar c'heriadennoù boutin - unan eus ar souezhusañ e-touez krouidigezhioù Sioniz. Er pennad diwar-benn ar sionelezh e vefe bet posubl neuze pouezañ war roll Herzl, gwir profed ar sionelezh. Bez' ez oa anezhañ da gentañ ur c'helaouenner er « Neue Freie Presse », spered etrevroadel dezhañ ha diyuzevekaet koulz lavarout ; deuet d' en em santout yuzev da vare Prosez Dreyfus ec'h embannas e levr « Ar Stad Yuzev », daoust d' al lu taolet warnañ gant e genseurtered, bourc'hizion yuzev Wien ; hanter kant vloaz goude e teue e huñvre da wir. Er memes pennad e vefe bet dudius kontañ istor ar brezel kuzh renet gant ar vrogarourion enep ar mererezh saoz, goude 1945 pa oa deut Palestina da vezañ un eil Iwerzhon evel ma lavar Koestler, ha gwir eo e teu diouzhtu koun eus emgann Iwerzhon.

Bremañ un nebeut evezhiadennoù :

1) Penaos treiñ : Sioniste, Zionist ; dre Sionad, Sioniz pe Sionad, Sionidi ? Daoust ha ne vefe ket gwelloc'h ober gant : Sionour, peogwir ez eus keal eus emsaverion ha nann eus annezherion ar vro ?

2) Ar ger « colonies collectives » a zo bet troet : trevadennoù mereurioù, kerriadennoù boutin ; an hini diwezhañ eo ar gwellañ, d' am meno, rak « trevadennoù » a zo hepken troidigezh ar gallek « colonies », met « trevadennoù » a denn, ma ne faziañ ket, da stêr kozh ar ger « colonies » ; a-hend-all ur vereuri a zo re vihan, rak ar c'hiboutzim, moshavim ha kvoutsoth a zo anezho kêriadennoù gwirion, kantadoù pe milieroù a dud enno. »

53

Setu ul lizher all digant un ijinour tredaner Alaman, desket gantañ lenn ha skrivañ brezhoneg : « Ur menoz dispar eo reiñ alberzioù eus buhez ar pobloù bihan all evel m' hoc'h eus graet evit Israhel ».

« N' eo ket ret din lavarout e plij din dreist an niverenn diwarbenn Bro Friz. »

« E niverenn 45 Al Liamm e kavan lennadennoù aes ha plijus gant peder c'hontadenn. »

« Arnodskrid P. Bezruc « Ar Skolaer Halfar » am eus lennet ha gwelet drezañ pegen ec'hon eo an tachennoù a denn selloù Breizhiz desket. »

« Aquis Submersus » a zo bourrus koulz ha talvoudus dreist evidon pa sell ouzh ur skrivagner alaman ha pa c'hellan keñveriañ ar skrid brezhonek ouzh an hini alamanek. »

« Diaester ebet n' am eus kavet o lenn « Ur prenestr a oa digor » gant Roparz Hemon, ur skrid aes ha klok-kenañ war un dro. »

« Lennet em eus ar pennad-skrid « Hanter kant vloaz e-touez an Alamaned » gant Fr. Hielscher, ha ne vez ket kavet c'hoazh e levrديوù hor c'hêrioù-ni. »

« Brav-tre eo niverenn diwezhañ « Al Liamm » gant Barzhonegoù G. B. Kerverziou. »

W. Minarech

Ur c'houmananter eus ar C'hanada a skriv deomp : « Setu tost d' ur miz em eus bet niv. « Al Liamm » gant Barzhaz GBK enni. Nag un niverenn vrav ! Anavezet em boa GBK ha skrivet en doa din meur a wech o kas din skeudennoù eus e zorn, « gouach » anezho, rak ouzhpenn ur barzh, e oa livour ivez. Ur c'holl bras eo bet evit hol lennegezh e welout o vont kuit diouzh ar bed-mañ. »

H.

Breizh evel Aljeria. « Diouzh m' eo bet skrivet e pajenn daou kelaouenn an « Agence France Presse » d' ar 24 a viz C'hwevrer 1955, ur penn-bras e-touez ar C'hallaoued, an Aotrou Soustelle, Gouverneur Général Aljeria, en deus displeget krenn ha krak dirak kannaded ar Vro-mañ : « Pep hini a dle gouzout du-mañ ha du-hont ez eo Aljeria penngvrenn rik Bro-C'hall, unan ha disrannus. Bro-C'hall ne zilezo ket Aljeria muioc'h eget Bro-Provañs ha Breizh ». Ar Radio he deus skignet sklaer an hevelep gerioù dre ar Bed a-bezh, dreist-holl e trevadennoù Afrika du, ma vez klevet gwelloc'h ha selaouet gant pephini en deus ur benveg en e di, unanet eta anvioù teir vro sujet, Aljeria, Provañs ha Breizh.

« Ni Bretoned, a zo tud didro ha dilorc'h, laouen evit ar wech o vezañ lakaet war ar memes rank hag Aljeriz ; trugarez mil gwech d' an Ao. Soustelle da vezañ kenstaget an teir vro hag o liammet er memes frazenn evel m' emañ o flanedenn er Bed-mañ : pobloù sujet ar Republik unan ha disrannus, tonket da

vezañ danvez he soudarded da viken. » L.

KEVREDIGEZH AL LIAMM. -

O vezañ ma ne glote ket mui diskleriadurioù kozh Tir na Nog pe Al Liamm gant ar pezh ez eo deut ar gelaouenn da vezañ hon eus graet un diskleriadur nevez.

Ar gevredigezh a zo bet diskleriet e Brest d' ar 17 a viz C'hwevrer 1955. Dindan renerezh Ronan Huon emañ. Embannet eo bet war niverenn 49 kelaouenn ar Republik d' ar 25 a viz C'hwevrer 1955. Pal ar gevredigezh a zo difenn sevenadur, lennegezh ha yezh Breizh.

AR VELEION HAG AR BREZHONEG.

War « Zouar Breizh » e lennomp ez eus bet graet gant ar Bleun Brug ur vodadeg evit ar veleion eus Eskopti Kemper dedennet gant traoù Breizh. 43 beleg a oa deut d' ar vodadeg. An Aotrou Fave en deus roet da anaout kement tra a sell ouzh an emsav breizhek a-vremañ. Komz a reas eus ar Bleun Brug, eus B.A.S., eus ar C'helc'hioù hag eus an emsav lennegel en-dro d'Al Liamm.

54

YANN FOUERE DIDAMALLET. -

Laouen omp bet o lenn ez eo bet didamallet Yann Fouere gant lez-varn an arme e Pariz. Kondaonet e oa bet e 1946 d' ar galeoù da viken. Tec'het e oa neuze da Vreizh-Veur ha diwezhatoc'h d' an Iwerzhon. Deut eo endro da vezañ barnet d' an 23 a viz Mae ha didamallet eo bet d' an 3 a Vezheven.

En degouezh-se e kasomp da Yann Fouere hor gourc'hemennoù ha ra kredet eñ hag e familh e kemeromp perzh en o levenez.

DIGORADUR UR SKOL VREZHONEK. -

Un nebeut tud, bodet e Ploueg-ar-Mor, d' an 12 a viz Mezheven 1955, o deus divizet, gant aotre Rener ar skolioù Kristen en Eskopti Sant-Brieg, sevel ur « skol-henchañ » e skol Sant-Erwan.

Ur c'hlas nevez a vo digoret evit ar vrezhonegerion a-vihanik, a vezo degemeret evel pansionidi. Ar c'hallegerion vihan a vo degemeret ivez, ha a zesko ar brezhoneg evel eil yezh.

Ur vodadeg all a vezo graet diwezhatoc'h.

An dud a garfe skoazellañ e stumm pe stumm, pe kas o bugale da Skol Sant-Erwan a zo pedet da skrivañ d' ar Rener.

Sinet : Yeun ar Gow, noter e Gouezeg ;

Ar Gontez de Rohan-Chabot ;

Yann Kadoudal, Boulvriag ;

An aotrou Kalvez, beleg, rener ar Skol.

UR BREZEGENN E BREZHONEG E GWENGAMP. -

Ur brezegenn e brezhoneg a zo bet graet gant Jarl Priel e ti Kër Gwengamp d' ar 17 a viz Mae. E dibenn ar brezegenn en deus an oberour sinet skouerennoù eus e levr « Va Zammig Buhez » a oa lakaet e gwerzh.

N' hellomp nemet hetañ e vo aozet seurt prezegennoù gant kelc'hioù keltiek all. Kas a reomp hor gwellañ gourc'hemennoù da hini Gwengamp.

LE TRAVAILLEUR BRETON. -

Resevet hon eus niverenn gentañ ar gelaouenn « Le Travailleur Breton ». Ar gelaouenn a zifenn al labourerion hag an arboellerezh breizhat. Pennadoù pouezus a c'heller lenn e-barzh diwar-benn pinvidegezhioù Breizh en argoll evel hini ar pizh bihan, ar porzhioù breizhat hag all.

Ar 6 niverenn 150 lur. Secrétariat du Travail Breton 3, rue du Départ. C.C.P. 9902-06 Paris.

GWIRIOU BREIZH. -

Resevet hon eus follennoù liesskrivet « Gwirioù Breizh ». An niverenn 6 eo, difenn a ra gwirioù annezerion Bro-Wenrann; ha rannvroioù all Bro-Naoned. Karout a rafemp gwelout ar c'helc'hlizher sirius ha poellek-se skrivet sklaeroc'h.

AR C'HELLOUENNOU. -

Ar gelaouenn gatolik « Renouveau » hag ar gelaouenn brotestant « L'Evangile en

Bretagne » o deus embannet pennadoù diwar-benn « Va Zammig Buhez ». War bep niverenn eus ar gelaouenn brotestant e vez moulet pennadoù brezhonek.

55

DOUAR BREIZH. -

« Douar Breizh » a ro bep sadorn keleier eus Breizh, eus ar Vretoned o chom e Pariz, e Bro-C'hall hag er bed a-bezh. Difenn a ra gwirioù ar Vretoned, displeg a ra penaos kavout ul lojeiz, pennadoù e brezhoneg a vez kavet e pep niverenn.

Emañ ar gelaouenn o paouez tizhout an niverenn 100 hag he fevare bloavezh. N' he deus graet nemet kreskiñ abaoe he c'hrouidigezh, a greiz kalon eo e hetomp dezhi kenderc'hel d' ober berzh.

Koumanant-bloaz 600 lur, 152, Boulevard de la Gare, Paris (13°). C.C.P. 8301-85 Paris.

STUDIADENN. -

Resevet hon eus ur studiadenn : « Les pays de résistance au Jacobinisme » gant Joris-Max Gbeerland. Studial a ra an oberour ar rannvroioù o deus stourmet a-enep spered Jakobin ar C'hallaoued. - Imprimerie Farré & Freulon, Cholet.

BARZHAZ KERVERZIOU. -

Kaset eo bet ar skouerenn war Alfa, gwerzhet 600 lur, d' an holl rakprenerien o doa kaset 500 lur. Eus ar skouerenn 1.000 lur war Arches ne chom skouerenn ebet ken. Ar re voutin a zo da 400 lur.

AR SENT BREIZHAT EL LEC'HANVADUREZH. -

Resevet hon eus ul levrig diwar-benn an anvioù-Sent en anvioù-lec'h gant Per Trepos. Studial a ra an anvioù-Sent souezhusañ maz eo arvarus alies o gwirionded. Ar studiadenn dedennus-se a zo tennet eus an « Annales de Bretagne », komzet e vo hiroc'h diwar he fenn e niv. 6 « Hor Yezh ».

ALI BABA HAG AN DAOU UGENT LAER DIVIET. -

Troidigezh kaer Ali Baba gant Jakez Konan hor boa embannet daou vloaz 'zo a zo diviet. Bet eo unan eus al levrioù o deus graet ar muiañ berzh.

DIWAR-BENN ISTOR LENNEGEZH VREZHONEK AN AMZER-VREMAÑ (Al Liamm 49/55-68). -

Eus ul lizher kaset gant L. Lok e tennan an evezhiadennoù-mañ :

P. 60 : Anv resis Fablennoù Rikou a zo Fabloù Esop.

P. 65 : Ar Joubiouz, evel Kervarker ha Brizeug, a zo bet levezonet don gant ar Gonideg. Edo e Paris e-touez e ziskibien ; « eno e tanvas karantez Breizh ».

A-hend-all n' emañ tamm ebet a du ganin L. Lok pa zistresan anvioù tud hag oberoù. Da lavarout eo pa skrivan Jozef Olier evit « Joseph Ollivier » ha pa droan **Catalogue Bibliographique...** e **Roll Levroniel...** Gout a ouzon ne deo tamm ebet va doare ober diouzh gizh an dud gouiziek, nemet ne ran nemet ar pezh o deus graet em raok meur a hini all hag ouzhpenn, pa vezomp etrezomp brezhonegerion, evel m' emaoamp amañ el Liamm, ne deo tamm ebet displijus kas da sutal gallekadurioù ar c'haieroù parrez koulz ha re ar skolioù meur pe vihan. Petra soñj al lennerion ?

ABEOZEN.

DIWAR-BENN BREIZH. -

Ur pennad diwar-benn Breizh a zo bet embannet er gelaouenn ouezelek « Gairm » (An t-Earrach 1955) embannet e Glasgow. Savet eo bet ar pennad gant Per Denez ha war un dro gantañ ez eus skeudennoù gant Kervella-Kongar.

E SKEUD TOUR BRAS SANT JERMEN. -

N' eo ket deut a-benn Yeun ar Gow da lakaat moulañ e levr a-benn ar 15 a viz Mae, evel ma oa e soñj. Hogen ne zaleo ket ar skrid da zont a-zindan ar wask ha da vezañ kaset d' ar rakprenerion. Priz ar skouerenn, mizoù-post hag all, a zo 750 lur war baper Cellunaf, ha 1.000 lur war baper Alfama.

Kas an arc'hant da : Yves Le Goff, Keranna, Gouézec, Finistère. Kont-post : 429-26 Roazhon.

56

**GOULENN A REER UN NEBEUT TUD EVIT SIKOUR GWERZHAÑ, E-PAD AN HANV, LEVRIOU
BREZHONEK, « AL LIAMM » HAG « AR VRO ».** -

Zoken ma ne c'heller skoazellañ nemet e-pad un devezh pe zaou, da geñver ur vodadeg bennak, e vo deut-mat ar skoazell.

Skrivañ ar c'hentañ ar gwellañ da R. Huon, 23, rue de la République, Brest (Finistère).

AR MOUEZHIADegoU E Keltia TRAMOR. -

Nevezinti vras ar mouezhiadegoù e Kembre a zo bet gounidoù mat ar menoz broadel. Kinnig a rae ar Strollad Broadel kannaded en 11 pastellvro war 36 : etrezo-holl o deus bet 45.119 mouezh. Da lavarout eo 4.100 mouezh dre zen kinniget, pa oa bet 2.730 e 1951 ha 2.196 e 1945. Er c'hwec'h pastell-vro e-lec'h ma oa bet broadelourien oc'h en em ginnig en a-raok ez eo savet kementad o mouezhioù eus 6,5 % da 13,6 %. E kontelezh Meironnydd en deus bet Gwynfor Evans, rener ar Strollad Broadel, 22 ,% eus ar mouezhioù.

Un dra all a zo c'hoazh : an holl gannaded socialist a zo bet anvet gant ur muiañ niver (mwyafrif, majority) izeloc'h eget er vouezhiadeg a-raok ; n' eus bet kresk nemet evit ar sosialisted hag a stourm evit emrenezh Kembre hag an holl re-se, war-bouez unan, o deus bet ur muiañniver brasoc'h eget e 1951, zoken pa oa ur broadelour oc'h en em ginnig a-enep dezho. Un arouez all eus levezon ar menoz kembreat.

Setu amañ ar sifroù dre ar munud evit ar pastelloù-bro e-lec'h m' en em ginnige broadelourien

ABERDAR

A. Probert (Labour), 29.528

W. J. E. Bain (Mirour), 6.162

Trefor Beasley (Broadelour), 3.703 (E 1951, broadelour : 2.691)

ABERTILERI

Rev. Ll. Williams (Labour), 25.599

A. Davies (Mirour), 4.081

Trefor Morgan (Broadelour), 1.259

SIR FON

Cledwyn Hughes (Labour, emrener), 13.986

J. Williams Hughes (Frankizour), 9.413

Owen Hughes (Mirour), 3.333

John R. Jones (Broadelour), 2.183

CAERNARFON

Goronwy Roberts (Labour, emrener), 17.682

O. Meurig Jones (Mirour), 8.461

R. E. Jones (Broadelour), 5.815

D. Geraint Williams (Frankizour), 3277

57

CAERFYRDDIN

Syr Rhys Hopkin Morris (Frankizour), 24.410

J. Evans (Labour), 21.077

Mrs. Jennie Eirian Davies (Broadelourez), 3.835

CONWY

P. J. M. Thomas (Mirour), 18.705

W. Elwyn Jones (Labour), 13.881

Dr. H. Mostyn Lewis (Frankizour), 3.217

Ioan Bowen Rhys (Broadelour), 3.019

GWYR

D. Grenfell (Labour), 26.304

D. Gwyther Jones (Mirour-Frankizour), 8.135

Chris Rees (Broadelour, toullbac'het), 4.101

LLANELLI

Jim Griffiths (Labour), 34.021

T. H. Skeet (Mirour), 10.640

Rev. D. Eirwyn Morgan (Broadelour), 6.398 (E 1951, D. E. Morgan : 3.765)

SIR FEIRIONNYDD

T. W. Jones (Labour, emrener), 9.056

H. Evans-Jones (Frankizour), 6.374

Gwynfor Evans (Broadelour), 5.243
J. V. Jenkins (Frankizour-Mirour), 3.001
RHONDDA (Gorllewin)
I. R. Thomas (Labour), 21.288
Glyn James (Broadelour), 4.424
C. P. T. Burke (Mirour), 3.134 (E 1951, broadelour : 2.467)
WRECSAM
J. Idwal Jones (Labour), 27.945
G. W. Guthrie Jones (Mirour-Frankizour), 16.286
D. Elystan Morgan (Broadelour), 5.139
(E 1951, broadelour : 1.997)

E bro-Skos ne ginnige ar Strollad Broadel nemet daou zen : unan anezho, an Dr. MacIntyre, rener Strollad Broadel, a oa anavezet mat, egile, an Ao. James Halliday, a oa nebeutoc'h anavezet hag an dra-se en deus bet pouez a-enep dezhañ. An Dr. MacIntyre en deus bet 9.227 mouezh ; e 1951 en doa bet 6.479, e 1949, 4.118 hag e 1945 ar broadelour en doa bet 1.547 mouezh. Ur broadelour all, J. M. Bannerman, oc'h en em ginnig dindan an anv a frankizour, en deus market dezhañ nebeutoc'h eget mil mouezh evit bezañ anvet. E Leith, Sir Andrew Murray, a-du gant an emrenerezh ha paeroniet gant, ar Scottish Covenant, en deus ur 6.000 mouezh bennak.

Setu ar sifroù :

PERTH AND EAST PERTHSHIRE

Col. A. G. Gomme-Duncan (Mirour), 22.948
Dr. R. D. MacIntyre (Broadelour), 9.227
J. B. Urquhart (Labour), 8.318
STIRLING AND FALKIRK BURGHS
M. MacPherson (Labour), 20.651
J. R. MacMillan (Mirour), 19.345
James Halliday (Broadelour), 2.885

58

INVERNESS

Neil McLean (Mirour), 14.352
J. M. Bannerman (Frankizour, emrener), 13.386
D. N. Thompson (Labour), 6.891
(E 1954, J. M. Bannerman : 8.998)

LEITH

J. Hoy (Labour), 16.337
Mrs Janet Shearer (Mirour-Frankizour), 10.693
Sir Andrew Murray (emrener, hep strollad), 6.055

E kontelezhioù Hanternoz Iwerzhon e kinnige ar Sinn-Féin (Strollad politikel an I.R.A.) danvezioù-kannaded en holl bastelloù-bro, da lavarout eo 12. 8 eus ar re-se a oa en toull-bac'h. Lec'h a vije bet da grediñ o dije votet an holl vroadelourien evito, rak evit ar wech kentañ en istor eo e oa kinniget broadelourien iwerzhonet en holl bastelloù-bro ar c'hwec'h kontelezh. En abeg da dabutoù e politikerezh diabarzh Republik Iwerzhon, ez eus bet broadelourien o kavout gwelloc'h chom hep votañ eget votan evit ar Sinn-Féin ! Dreist-holl er pastelloù-bro diaes ez eus bet kollet kalz mouezhioù gant ar Sinn-Féin en abeg da se.

Setu aman ar sifroù :

AONTRUIM, kreisteiz (South Antrim)
S. K. Cunniggham (Unionist), 50.437
Michael Traynor (Sinn-Féin), 5.155
AONTRUIM, hanternoz (North Antrim)
Phelim O'Neill (Unionist), 41.763
Sean Duggan (Sinn-Fein), 6.809
ARDMACHA (Armagh)
Col. C. W. Armstrong (Unionist), 38.617
T. McCurtain (Sinn-Féin), 21.363
BEAL FEIRSTE, kornog (West Belfast)
Mrs P. McLaughlin (Unionist), 34.191
J. Beattie (Sosialist iwerzhonat), 16.050

Eamonn Boyce (Sinn-Fein), 8.447
BEAL FEIRSTE, kreisteiz (South Belfast)
Sir David Campbell (Unionist), 33.392
E. Brown (Sosialist iwerzhonat), 7.508
P. Kearney (Sinn-Féin), 1.679
BEAL FEIRSTE, hanternoz (North Belfast)
H. Montgomery Hyde (Unionist), 33.745
W. Boyd (Sosialist iwerzhonat), 15.065
F. McGlade (Sinn-Féin), 4.534
BEAL FEIRSTE, reter (East Belfast)
Alan McKibbin (Unionist), 26.938
T. W. Boyd (Sosialist iwerzhonat), 13.041
Liam Mulcahy (Sinn-Féin), 3.156
DOIRE (Derry)
R. Chichester-Clarke (Unionist), 35.673
M. Canning (Sinn-Féin), 19.640
AN DUN, kreisteiz (South Down)
Capt. L. P. S. Orr (Unionist), 37.921
Kevin O'Rourke (Sinn-Fein), 19.624

59

AN DUN, hanternoz (North Down)
G. B. H. Currie (Unionist), 50.315
J. Campbell (Sinn-Féin), 1.637
FIR MANACH HA TIR EOGHAIN (Fermanagh and Tyrone)
Philip Clarke (Sinn-Féin), 30.529
Lt. Col. R. G. Grosvenor (Unionist), 30.268
ULAIDH, kreiz (Mid Ulster)
T. Mitchell (Sinn-Fein), 29.737
C. Beattie (Unionist), 29.477

Evel ma oar an holl ez eus bremañ e Kumunoù London kalz muioc'h a virourien eget a sosialisted : 66 muioc'h (e-lec'h 18 e 1951). Ken e c'hello ar virourien, diwar vremañ, ren ar stad hep kemer an disterañ preder gant menozioù ha c'hoantoù ar sosialisted. Pelec'h emañ neuze an demokratelezh evit ar broioù keltiek ? Kembre he deus anvet 27 sosialist, 3 frankizour hag ur frankizour broadel ; n' he deus anvet nemet 5 Tori ha koulskoude e vo renet gant ur gouarnamant tori. Bro-Skos he deus anvet 34 sosialist, ur frankizour hag ur frankizour broadel a-enep 30 Tori ha 5 frankizour-tori. N' eus e Breizh-Veur, e gwirionez, nemet Bro-Saoz hag a gont : ar Saozon a fell dezho bezañ renet gant ar virourien, neuze e vo renet ar broioù keltiek ivez gant ar virourien, a-enep da c'hoant an darn vrasañ eus ar Gelted, zoken ar re anezho a zo laouen da vezañ renet gant ar Saozon.

Un dra a zo c'hoazh da vezañ meneget e-kenver ar mouezhiadagoù-se : ar gomunisted o deus kinniget 14 danvez-kannad - pa 'z eus 630 kannad e Parlamant London ; un niver bihan-tre a vouezhioù o deus bet, alies nebeutoc'h eget mil ; ha koulskoude int bet meneget gant an holl gazetennoù gallek. E kazetenn c'hall ebet avat n' em eus gwelet meneg eus ar vroadelourien gelt (nemet e vefe eus Iwerzhonz) daoust ma stourme ar vroadelourien gembreat en un drederenn pe dost eus holl bastelloù ar vro. Na brav eo an emglev etre Bro-C'hall ha Bro-Saoz pa vez kont eus derc'hel ar Gelted er sujidigezh !

Pouezus-tre eo bet ar mouezhiadegoù-se evit Keltia tramor. E Kembre dreist-holl e verkont derou ur mare nevez. Kompren a rajo Kembreiz na dalv ket mui ar boan votañ evit sosialisted ar strolladoù saoz, dreist-holl pa 'z eus bremañ kement a zizunvaniezh kenetrezo. Kompren a raint en diwezh n' eus nemet ar Strollad Broadel a c'hell gwareziñ o bro, hag int war un dro. Pa zeuio ar vicherourien da votañ a-du gant ar menoz broadel, neuze e vo gounezet an trec'h. P. D.

AR VRO. -

Degemeret mat eo bet ar gazetenn gant kalz eus lennerien Al Liamm. Trugarez a lavaromp dezho a greiz kalon evit o skoazell.

« Ar Vro », avat a rank kreskiñ, dreist-holl dont da vezañ miziek. Evit-se hon eus ezhomm eus muioc'h a skoazell c'hoazh.

Da gentañ muioc'h a genlabourerien. Karout a rafemp kaout tud da gas deomp troc'hadennoù kazetennoù eus kornioù-bro St-Brieg, St-Malo, Gwened hag an Naoned. Karout a rafemp kaout tud evit plediñ gant danvezioù zo, da skouer gant ar sportoù, hag ur c'halvadenn start a reomp evit kaout ur c'henlabourer sportel. Erfin e vefemp laouen o kaout ivez muioc'h a bennadoù, koulz e galleg hag e brezhoneg.

D' an eil hon eus ezhomm muioc'h a goumananterien. Ret e vefe deomp kaout 500 koumananter nevez ac'han da fin ar bloaz. Tu a zo da gavout anezho. Mar plij grit eus ho kwellañ evit hor sikour er c'heñver-se.

60

Kement hini en deus c'hoant skoazellañ « Ar Vro » en un doare bennak a rank skrivañ da : Per Denez, Le Ris, Ploaré, Douarnenez, Finistère.

An niverenn 4 a zo deut er-maez. Tost eo bet adc'hounezet an dale a oa gant hon niverennoù. An niverenn 5 a zeuio er-maez e fin miz Gouhere. Koumanantit mar plij ! (350 lur, 500 war baper mat, Mlle Saint Gal de Pons, rue des Salles, Guingamp. C.C.P. 519-40 Rennes). Kantadoù skouerennoù eus « Ar Vro » a vez kaset, bep gwech, evit netra, d' ur bern tud : skolaerien, beleien, noterien, medisined, renerien-sindikajoù, h.a. Skoazell, mar plij. Er broioù tramor e c'heller kas priz ar c'houmanant da : Miss Lili Thomas, Ty'r Ysgol, Castellnewydd-Emlyn, Carms. Wales.

HOR YEZH, -

Niverenn 5 « Hor Yezh » a zo deut er-maez. Ar re o deus c'hoant kaout anezhañ a zo pedet da adkoumanantiñ. (500 lur, P. Denis, Le Ris, Douarnenez. - C.C.P. 1499-51 Rennes.)

AL LEVRIOU BREZHONEK ER STALIOU. -

Hor mignon Alan al Louarn a skriv deomp : « E ti an Itron Moy, 16, rue Grégoire de Tours e Pariz, e vez dalc'hmat levrioù brezhonek ouzh ar prenestr diskouez. En o mesk reoù Al Liamm : Barzhaz, Cours Élémentaire, Va Zammig Buhez, h.a. Laouen-bras eo an Itron Moy gant gwerzh al levrioù brezhonek en he stal. Spi am eus e c'hellimp kaout roll al levrioù gwerzhzet ganti e-pad bloaz. Ur frealz e vo evit an holl. »

DA RAKPRENAÑ. -

Ur vuhez eus Yann-Vari Perrot skrivet gant an Ao. Poisson a dle dont er-maez e-kreiz miz Here 1955. Ul levr in-8 skeudennet hag a goust 850 lur, 900 lur e kousto pa zeuio er-maez. Gallout a reer rakprenañ en ur gas an arc'hant da : Librairie Plihon, 5, rue Motte-Fablet, Rennes. C.C.P. 25-11, Roazhon.

JOS CUILLANDRE, BARZH GLANMOR. -

D'ar 4 a viz Meurzh ez eo marv e Roazhon, e-lec'h ma veve sioul diwar e leve goude bezañ bet eno kelenner war al lizhiri, ar barzh breizhat Jozef Cuillandre, ginidik eus inizi pellañ ar C'hornog.

Hag eñ tonket, gant awen livus hag eeun, da ober labour kaer, ret eo anzav ez eo bet lazhet ennañ flamm ar varzhoniezh gant buhez didrubuilh ur vicher diazezet-mat. Kement ken n' eus ket bet degaset da soñj, en daou bennad embannet diwar e benn e Ouest-France d' ar 5 ha d' ar 7 a viz Meurzh, e oa bet, estreget ur c'helenner, ur barzh hag ur stourmer breizhat. Pell amzer zo, gwir eo : rak e 1919 eo e c'helle ar barzh Glanmor bezañ kontet e-touez ar « Bardes et Poètes nationaux de la Bretagne Armoricaïne ».

Cuillandre-Glanmor en deus ul lec'h enorus en dastumadenn-se, am boa klozet enni, diouzhtu goude ar brezel bed kentañ, kement tra talvoudus a oa bet ganet, etre 1900 ha 1914, gant emskiant vroadel hon diagentidi. Da Guillandre eo gouestlet ar pajennoù 608-618, a gaver enno teir barzhoneg kaer : Avel ar Maez, War Sav, ha Mouezhioù Tramor. Ur notennig a oan bet ivez gouest da sevel neuze diwar-benn e vuhez.

En notenn-se e lavaren e oa bet ganet Glanmor e 1881 e Molenez. Mab e oa d' ur familh pesketourien met abred e oa bet taolet evezh ouzh e spered prim ha digor gant person ar barrez ha gantañ e oa bet kaset war hent an deskadurezh.

61

E 1903 ha 1904 e oa bet diskibl, e Roazhon, gant ar c'helenner Jozef Loth,

ha gantañ en doa dastumet un anaoudegezh vras eus al lennegezhioù keltiek. D' ar mare-se ez embanne e varzhonegoù kentañ e-barzh L'Ouest-Eclair, Le Clocher Breton ha Kroaz ar Vretoned. Nebeut amzer goude e oa dastumet e varzhonegoù el levr Mouezh an Aochoù, un anv a ziskouez mat pegen stag e chome e galon ouzh e enezenn c'henidik. El levrig-se, moulet gant an « Imprimerie Bretonne », perc'hennet gant an Ouest-Eclair, e oa, ouzhpenn ar barzhonegoù, troidigezhioù e galleg hag un nebeut tonioù dastumet e Molenez hag e lec'h all.

Goude bezañ bet rener - ar pempvet hini - eus ar Fédération des Etudiants Bretons savet gant Jaffrenou ha Leon ar Berr, goude bezañ bet ezel oberiant eus an Union Régionaliste Bretonne, e teue Jozef Guillandre, un tammig diwezhatoc'h, da vezañ ezel eus ar Fédération Régionaliste de Bretagne, savet e Roazhon e 1911, d' ar mare ma oa lakaet er gêrbenn « Monument an Unvanidigezh », hag a zlee bezañ bruzunet ugent vloaz diwezhatoc'h gant taol-tarzh an emrenerien.

A-raok, ma vefe bet embannet va dastumadenn Bardes et Poètes Nationaux, en doa Taldir-Jaffrenou roet lec'h dezhañ en e levr **Breizhiz** embannet e 1912. En hevelep bloavezh ivez e oa deut Cuillandre da vezañ ezel, evit kevrenn ar yezh vrezhonek, eus an ensavadur berrbad renet gant Charlez ar Govig hag anvet Institut National de Bretagne.

Bez e oa Jozef Cuillandre doktor-war-al-Lizhiri. Kelenner e oa bet e Lise Brest, ha goude-se e Lise Roazhon. Eus 1945 betek 1948 e oa bet ivez rener Burev ar Vachelouriezh.

Ma chomas feal, e kuzh, d' e garantez kentañ - evel ma seblant hen diskouez un nebeut pennadoù embannet er Revue Celtique hag en Annales de Bretagne, evel m' hen diskouez ivez al labour a reas evit sevel war fichenoù e C'heriadur Kernevek, hag a vefe mat embann, e tibabas buan ar barzh, siwazh, bezañ disoñjet gant e genvroiz. Hag un druez eo : rak e awen taer a gave, da zisplegañ e venozioù, ur yezh glan ha galloudus evel an houlennoù a luskell enezenn e yaouankiz.

Torret en deus an Ankou ur blanedenn hag a oa dija planedenn an ankounac'h ha siellet emañ bremañ relegoù ar barzh kozh dindan ur maen heñvel ouzh an holl re all en unan eus beredoù Roazhon. Da nebeutañ ne vo ket disoñjet lod eus e werzennoù :

Pa vezo deut pred ar maro,
Dispont, dinec'h, me 'varvo ;
Bevet em bo e gwir gristen,
Mervel a rin hep anken.
Pa vezo deut pred ar maro,
Dispont, dinec'h, me 'varvo,
O soñjal e vo Breizh atav,
E vo Breizh bepred war sav !

Forzh pegen bihan e vefe deut bremañ da vezañ brud Jozef Cuillandre ne fell ket din lezel ar barzh da vont kuit hep degas da soñj e voe e-touez ar re gentañ en adsav - hep saludiñ evel Breizhad e anv, e eñvor.

C. LE MERCIER D'ERM.

62

KOADOUR KERNEBLEC'H. -

Setu amañ diskleriadur un nebeut gerioù implijet er gontadenn.

P. 1 : « Fasoù koad » : dorioù prenet, pa n' eus den en ti.

« Kavet em eus fas koad » : ne oa den er gêr.

1 : KARONT (gwregel) : distaget karn e St Ivi, Kernev - hent bihan etre daou gleuz pe div c'harzh, peurvuiañ diblaen, skoasellek, priellek.

P. 1 : UHELVAC'H : ken leun ma sav ar pezh a za e-barzh (ar sac'h da skouer) uheloc'h eget ar vevenn pe ar vleñchenn, ha ma ranker mac'hañ an traoù evit mirout outo da gouezhañ er-maez.

P. 1 : BOCHAD (gourel) : kenster gant bodad (gwez) - ha moarvat anr hevelep ger.

P. 1 : ATERSET : ranell, sav-e-fri, kurius (moarvat : interesset trefodet).

P. 16 : EFERET (diwar affairé hep mar) a lavarer ivez. « C'hwi zo gwall aterset, gwall eferet. »

P. 3 : RUZELLAÑ : en em stlejañ mezhek, ruzañ.

P. 3 : KEID, (gwregel) : pad. (KE-HED-berraet) - FIRM = embregadeg.

P. 5 : PLUNVENN « robinet » - da skouer hini ar barrikennoù.

P. 6 : FRESKAÑ : gwalc'hiñ an dilhad hag o distennañ (feriñ).

P. 6 : HARPON : heskenn vras, da heskennañ kevoù (kefioù) tev.

P. 7 : DISPIGN-VAT : DISPIGN (gwregel er ster-mañ) = magadur. Keñveriañ gant an alamaneg « KOST », gute Kost = boued mat. Kosten = koustañ, ha tanvañ war un dro.

P. 15 : GOURNOSA : chom diwezhat diouzh an noz hep mont da gousket - distaget gour-nou-si e St Ivi. Peogwir ez eo « kalet » an s, ez eus peadra da soñjal n' eo ket reizh skrivañ « gournosiñ » pe « gournosañ ». Keñveriañ ouzh an alamaneg « übernachten » : tremen an noz, kavout ur plas da gousket el lec'h-mañ-lec'h.

P. 17 : TAILHOU : mignerezh, doareoù ha n' int ket gwall wirion pe diouzh boaz un den poellek.

P. 21 : NEU (distaget e vez an **eu** evel er gerioù **keuz**, **beuz** (dour-beuz), **kleuz** (kleuz-maen), neuñv) : anavezet ganin en troioù-lavar « an den-se n' en deus neu ebet, ne oar neu ebet » : chom a ra da lugudiñ, da straniñ, hep gouzout anv e vez diwezhat, hag e vez skuizh an dud all gant e gaoz. Daoust hag ez eo ar memes ger ha «neuz» ?

P. 21 : DROUZIVIAÑ : (distaget (truziviañ, gant an taol-mouezh war **vi**) - ober drouk-implij eus, saotrañ, foraniñ. Gwrizienn : divi = diwezh.

KAMP AR VREZHONEGERION. -

Kamp ar Vrezhonegerion a vezo dalc'het e Porsall eus an 8 a viz Eost betek an 21, dindan renerezh an Itron de Bellaing ha Ronan Huon.

Evit devezh Al Liamm hag a vezo graet d' ar 16 e vo diskouezhet dornskridoù ha displeget an doare ma vez embannet ul levr. Mignoned Al Liamm a zo pedet d' ar vodadeg-se a zo graet en diavez eus labour ar c'hamp.

Priz an devezh a vefe 600 lur. Evit gouzout hiroc'h skrivañ d' an Itron de Bellaing, Le Vali, Guingamp.

63

AR C'HENDALC'H KELTIEK ETREVROADEL. -

Ar C'hendalc'h Keltiek Etrevroadel a vo dalc'het e Brest eus an 22 d' ar 25 a viz Eost. Dileuridi eus an holl vroioù keltiek a 'n em vodo evit studiañ kudennoù a sell ouzh o broioù. Ar Vretoned a garfe kemer perzh er C'hendalc'h a ranko skrivañ d' an Dll Martin, 21, rue de Dixmude, St-Marc, Brest.

UL LEVR NEVEZ. -

E dibenn miz Gouere e teuo e-maez un dastumadenn eus barzhonegoù Ronan Huon, « Evidon va unan ». Ar rakskrid a zo bet graet gant Maodez Glanndour. Moulet e vo al **levr** war Arches gwenn (56 skouerenn) ha war Rives Annam arvelen. N' ouzomp ket c'hoazh ar priz resis. Ar re a fellfe dezho kaout an dastumadenn kerkent hag embannet a c'hell skrivañ da R. Huon, 23, rue de la République, Brest, en ur venegiñ stumm ar paper.

Ti-Moulerezh AR SKREV. - Bali ar Marichal de-Lattre-de-Tassigny AR BAOL

Diskleriet hervez lezenn : 2 trimiziad 1955 -

Niverenn er voulerez : 12383

Ar merour : P. AR BIHAN -

Kemerit perzh en

ENKLASK DIWAR-BENN STAD AR BREZHONEG EN ILIZ

Parrez :

1) Daoust ha graet e vez ar sarmonioù en ur yezh hepken ?

Pehini ?

2) Ma vez graet gant an div yezh evit ar sarmonioù, daoust ha roet e vez ul lec'h ken bras d' an eil ha d' eben ?

3) Ma ne vez ket, pe yezh a vez plijet ar muiañ ?

4) Diskleriadurioù all

5) Daoust ha graet e vez ar c'hatekiz en ur yezh hepken ?

Pehini ?

6) Ma 'z eus daou gatekiz, e pehini ez eus ar muiañ bugale ?

Niver ar vugale e pep katekiz :

7) Diskleriadurioù all :

Anv an enklasker :

Kas kement tra a sell ouzh an enklask da : P. Denez, Le Ris, Ploaré, Douarnenez.
Follennoù evel-hen a vo kaset deoc'h ma c'houlennit. Lakaat un timbr evit ar
mizoù-kas.

AL LIAMM 51

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 51

Gouere - Eost 1955

TAOLENN

Truezh hol lennegezh, gant Rouan Huon	3
Lena, gant Herri Leon	5
Piv ? gant Milik ar Skanv	7
Pa vin marv..., gant Ritian Buzare	8
Tristidigezh ar brezel, gant Nostassievitch, tr. Y. Drezen	10
Prederiadennoù e sigur un nebeut skrivagnerion vrezhonek, gant Youenn Olier	16
Levr-Mor Sant Tegoneg, tr. gant Yeun ar Gow	26
Orfeo hag Herodis, lakaet e brezhoneg gant R. Hemon	33
Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ, gant Abeozen	50
Al levrioù	58
Notennoù	60

Truezh hol lennegezh

gant RONAN HUON

Lennet am eus nouspet gwech e oa un druez gwelout ne zeue ket muioc'h a skridoù brezhonek er-maez, penaos e oa morgousket hol lennegezh ha kement 'zo. Me va unan am eus hen lavaret moarvat.

Ar gwir a zo bet e-pad pell gant an damallerien-se abaoe ar brezel. Perak ne oa ket a levrioù ? D' am soñj ne oa ket diaes respont. Da gentañ ez eo bet argaset, toullbac'het pe harluet hor skrivagnerien. Alies ez int bet digalonekaet hag o deus ehanet da skrivañ. D'an eil ne oa ket tu da embann ar skridoù dre ziuver a arc'hant, ar pezh a zegouezh c'hoazh.

Er bloaz-mañ, koulskoude, e vo arabat lavarout kement-se. Gwelet hon eus o tont er-maez meur a levr pouezus evel « Va Zammig Buhez » ha nevez 'zo « E skeud tour bras Sant Jermen » hep kontañ Barzhonegoù Kerverziou hag « Evidon va unan ». Da vihanañ ar re gentañ a zo daou levr a c'hell bezañ lennet gant kalz a dud gant dudi. Er bloaz a zeu e vo moulet eil lodenn levr Priel ha traoù all.

Levrioù hon eus eta war ar marc'had. Ha bremañ, daoust ha gwerzhet e vezont ? Pe gentoc'h, daoust ha lennet e vezont ?

Setu m' en em gavomp dirak ur gudenn glac'harusoc'h eget an hini gentañ : n' eus ket a lennerien, pe gentoc'h ar re a c'hellfe bezañ lennerien al levrioù-se, n' o frenont ket ur wech embannet. Eveljust ne gontomp ket ar bobl ha ne oar ket lenn he yezh. Komz a reomp hepken eus an dud barrek da lenn brezhoneg, ar 470 koumananter d'Al Liamm. Gallout a reer lakaat ouzhpenn ur pevar c'hant all bennak a oar ivez lenn ar yezh pa ne vez ket re uhel.

E-touez an holl dud-se n' eus ket bet c'hoazh 200 o prenañ « Va Zammig Buhez » (Moulet 500 anezhañ hepken. Hag al levr a zo bet gwerzhet mat er staliou e meur a gêr. Koulskoude n' eo ket alies hor bez tu da lenn un oberenn o kaout an dalvoudegezh lennegel-se en ur vezañ poblek war un dro. N' eus mall ebet war al lennerien, ne oa ezhomm ebet moarvat.

Eveljust an holl dud en Emsav ne vezont ket dedennet gant al lennegezh. Koulskoude 200 prener !

Pa ne bren ket un den ul levr eo ne blij ket dezhañ lakaomp Barzhonegoù ; met ur romant, pe un danevell-vuhez hag a dalv n' eus forzh peseurt romant ha skrivet en ur yezh ne gredo ket paotred ar brezhoneg du-mañ tamall. Ar priz ? An neb a brenfe an holl levrioù brezhonek moulet er bloaz ne zeufe ket a-benn da zispign 5.000 lur en ur gontañ ar c'houmanantoù !

4

Tri c'hant levr e vije ret gwerzhañ war an taol evit maz afe kalz gwelloc'h stad an embannadurioù. Setu tout ar pezh a glaskomp.

Diwar se ar gentel da dennañ a zo splann : ar Vretoned, ar Vretoned desket a fell din lavarout, a ziskouez kaout trawalc'h a levrioù en o yezh.

Moarvat e vije ret ivez menegiñ digasted an dud, un digasted ha ne vo ket dañjerus hepken evit hor yezh hag hol lennegezh, met evit hor bro e pep keñver.

Evel ma lavare Loeiz Herrieu : « Dihunomp ! »
Mar gellomp.

LENA

gant Herri LEON

Ur saezhenn-heol adreuz a-grenn ar vorenn skañv. Nag a livioù war lenn-vor Vrest ! Ha na fiñvus int !

Ur saezhenn-heol er straedoù, ur sulvezh goañv ! Iskisat tra !

Den ebet. Yen eo hag an dud ne garont ket an heol yen.

Un ostaleri : Amañ eo tomm ha tud a zo.

- Ur podad hier, mar plij !

Stirlink ur pezh ugent lur o kouezhañ 'barzh ur voest-sonerezh a droc'h ar boud mogedus.

Trumm, ar bladenn a darzh :

- Karantez ! karantez ! Soñj ac'h eus ?...

Ur saezhenn-heol war eon va gwerennad c'hell.

'Lec'h ma kouezh an heol bremañ, e kouezho al loar fenoz.

. . .

Da welout, ur wech c'hoazh,

'Vel en deiz kentañ !

Ar c'harr-boutin

Gant e gargad tud dall...

Soñj ac'h eus ?

Klevout

Galv da zaoulagad lent

A lare 'vel ul levr sakr :

« Er penn-kentañ

E oamp

Te ha me.»

Perak out diskennet

D' ar paouez war-lerc'h ?

. . .

Divez pep unan eu an Maru

Ar c'hizeller 'zo marv met moger un iliz a zalc'h ar wirionez.

Bet omp bet da welout ul livour, hirio, ha galv da zaoulagad 'zo galv ar Vuhez.

E Sant-Malo e lare ar blenier traoù iskis :

- An ezezenn hont 'zo hec'h anv ar Bez Bras.

Da zorn en deus stardet kreñvoc'h va dorn.

6

Etre Dinarz ha Sant-Malo e red ar gwagennoù. Steuziañ æ reont kuit, spes hor goanag o fuiñ warno.

Divez pep unan eu an Maru.

. . .

Diskenn diri un iliz

Ouzh brec'h da bried nevez,

Mut e klogorenn ho karantez :

Perak, Lena ? Perak ?

- Pell e tassion da vouezh, telenn verglet,

E kevrin Ifern va c'hoant goulllo -

Un devezh kaer, neketa ?

Mañ 'n hent dirazoc'h, eeun.

Ho puhez 'zo engravet war vaen,

hag e latin c'hoazh.

Kompren a rez al latin, bremañ ?

. . .

Koar ar gouleier a ouel
O daeroù difiñv
Ha dant ar gwrac'hed a buf
O c'homzoù faoz,
Endro d' az liñsel.
Peulioù an iliz a sav
Trezek an oabl.
Perak ?
An aval darev a gouezh
War an douar.
Perak ?

Ar mein 'zo kaletoc'h eget an avaloù.

E-maez an iliz,
c'hoarzh plac'hed all
a red er pradeier.

« Sul ar Bleunioù », 1955.

PIV ?

gant Milik ar SKANV

Piv'a zisplego din danvez an noz
Piv a lako c'hwezh vat er roz
Piv a garo an avel flour
Piv ganin a selaouo kan an dour.

Piv a zalc'ho start peul an digenvez
Piv a gano evidon ton al levenez
Piv a lako pouez ha douster e kalon an noz
Piv ! a bako pep tra koulz hag ur baradoz.

Nemedout-te va c'harantez !

PA VIN MARV...

gant RITIAN BUZARE

Pa vin marv, dalc'het kloz
Em laouer e don ur foz,
War va gorre ur bez noazh
Tra warnañ nemet ur groaz,
Piv a soñjo morse ken
Em c'helan er c'houril yen ?

Evel kalz keneiled-all,
N' on bet met ur c'hristen fall,
Toueller ha pec'her foll,
Hep nec'h e yafe da goll
Va ene dister ha gwan :
Pri da leskiñ 'barzh an tan !

Er bez, pa vin marv-mik,
A-barzh ma vo brein va c'hig,

A-barzh ma puko ar prenn
War va eskern kras ha gwenn,
Sentiñ ouzh an urz °vo ret
Da glevout barn Mestr ar Bed.

D' an Hini ' voe hag a vo
Hag a zizamm pe a sko,
Pa grenan dirak E skeud,
Petra ' lavarin em breud ?
Tra 'met on bet touez an dud
Gwashoc'h eget ul loen mut.

Bevet em eus 'vel ar c'hon :
Korf hag ene buget don
'Kreiz al lagenn hag ar flaer.
Va c'heuz a anzavan taer
Ha, digant an Doue balc'h,
Uhel e c'houlennin gwalc'h :

« Ra guñvay Ho lezenn dir
« Ouzhin en desped d' ar gwir,
« Aotrou bras, o Doue meur,
« Bremañ pa 'z eo deut va eur,
« Rak daoust din da vezañ hakr,
« 'Tougan bri d' hoc'h anv sakr !
9

« Karet 'm eus, gant va holl nerzh,
« Ur vro hag a reas berzh
« Ha d' Ho kalon atav nes,
« Bremañ diskaret ha kaezh,
« D' an aloub taolet da breizh :
« Va zir eo hounnez, va Breizh !

« Gouzañvet 'm eus meur a dro
« Ha poaniet evit va bro
« Gant ar spi e savo c'hoazh
« Uhel dindan heol warc'hoazh,
« Ma vo, er stourmadoù du,
« Kadarnañ soudard Ho lu !

« Rak-se Ho pedan, me, preñv,
« D' am diwan diouzh garm ha leñv,
« Diouzh an anken, diouzh an tan,
« D' am lakaat 'touez ar Re C'hlan,
« Pa zeuio an Ankou dall
« Sioul d' am gervel d' ar Bed-All ! »

Pa vin marv, dalc'het kloz
Em laouer e don ur foz,
War va gorre ur bez noazh
Tra warnañ nemet ur groaz,
Neuze, marteze, e vo
Pedet evidon em bro...

TRISTIDIGEZH AR BREZEL

(Bloavezh 1915)

gant Momtchilo NOSTASSIEVITCH

(tr. Youenn DREZEN)

Mirout a raen a eñvoriñ : gwasket e vijen bet gant an eñvor evel gant un huñvre fall. Ha ma tifoupe, daoust da bep tra, m' he stlape kuit, forzh penaos, ha dillo. Me ' oa va soñj he dije mouget evel-se e teñvalijenn he zoull-kuzh.

Siwazh ! avat, evit va c'hastiz, marteze, edod o kuzulikat em enep. Dre youl piv, - rak enebiñ a rae va youl-me ; evel ruzell veure ar vosenn, setu ma krogas ar weledigezh da darzhañ ?

Braouac'husoc'h eget na voent biskoazh en huñvre, eget na voent biskoazh e gwirionez, e tidarzh an anaon. En em anaout a ran en o zouez, o gwelout a ran : tec'hout a reont, emañ an Ankou war o lerc'h ; e pep tra, avat, e soñjont, nemet ennañ, gant aon kouezhañ etre e grabanoù. Hag an Ankou, war c'hed, a zo ouzh o diankañ gant mil touell, evit ma ray ganto ur genaouad fonnusoc'h.

Biskoazh n' am eus anavezet poanioù ken euzhus, ha, koulskoude, e kred din n' int ket bet aet morse diwar va zro. 'M eus aon on bet staget, me ivez, ouzh ar groaz, betek ma kendalc'hont da zifoupañ dalc'hmat, dizamant ha didruez.

Biskoazh n' am eus anavezet poanioù ken euzhus ; va re va-unan a zo chomet pell dindan. Aet laosk an tamm ac'hanon, n' on mui evit herzel ; lakaat a ran un tammig urzh em huñvre fall, ha reiñ a tan an huñvre-se e prof da 'm zud.

* * *

Kouezhet eo an noz war ar menezioù. En em gavout a reas ar gamaraded skoaz ouzh skoaz, ha tostoc'h-tostañ en em vodont. Krediñ a ra dezho e welont, en ur penngoz, un Albaniad gant e fuzul troet ouzh o zu ; forzh pe soroc'h o tifoupañ diouzh ar Reter a zegas d'o soñj emañ o tegouezhout warno bagadoù an drouklazherion hag an dangwallerion. Kantren a reont war-du an Hanternoz.

11

Int-i ivez en em gav kar-tost an eil d' egile, daoust ma ne oar hini anv egile, ha nebeutoc'h c'hoazh piv eo, hag a belec'h e teu.

An hini a reer ar Beleg anezhañ a zo ur paotr yaouank disliv. Er reuzeudigezh, e teu hir-hir va blev ha va barv. Dezhañ ivez. Un estlamm, rak yaouank-souezhus eo. Daskrenañ a ra e ene kizidik en-dro da doullou e fri.

Ar Serjant, lesanv unan all, a zo anat e tenn d' ar sparfell gant e fri-krog hag e lagad lemm. Marteze e tennan dezhañ, me ivez, pa 'z on dalc'het gant an naon pe gant ur c'hoant gouez.

Ha neuze, ul lart a zen tev-brein goloet gant ul lenn : an Arzh an hini eo. O tebriñ re, e teu ur c'horf da gemer ur stumm, peadra da lakaat un anv divalav war un ene kristen. Mezh am eus, rak me ivez, marteze, a yafe ouzhin seurt anv divalav.

Ha neuze, ar Sioc'han : mont ha dont a ra hemañ, didrouzik, rak n' eus tra dioutañ ; ne weler nemet e dammig fri, e baour kaezh tammig fri, ma c'hwezh d' an avel e dammig ene, a netra.

Holl e kerzhont war seulioù ar Serjant, o vont war-raok, hag o lavarout, ken asur ha tra :

- N' eo an dorgenn-se nemet ur c'hoari evidon ! Ya ! ya ! anaout a ran da ardoù, va menez ! Ha c'hwi, paotred, ma ne grevit ket diouzhoc'h hoc'h-unan, e c'hellit fiziout ennon-me : ne gouezho ket ur vlevenn diwar ho penn. E-giz bugale, e viot kaset ganin-me d' ar gêr, dre an dorn. Kredit ar serjant a zo ac'hanon ; dizañjer emaoe'h ganin, evel en ur c'hastell mogeriet-tev !

Ar soñj emaint war hent ar gêr a laka gwrez en o izili. Krapat a rafent ar menez d' ar red ; herzel a ra ar menez, avat. Skourjezet int gant avel ar c'hribennoù, ha, daoust d' o c'hoant da vont war-raok, ret mat eo dezho argilañ rak an avel. Nemet, pa dav ar gorventenn, e c'hounezont, en ur pennad-tizh, ur c'hant kammed bennak.

Che, va Doue ! Emañ an noz o tont, ha ker tost mañ atav al lec'h ma 'z int aet kuit ar mintin-mañ, ma c'hellont derc'hel kaoz an eil re ouzh ar re all ! Nemet, ur c'hammed nemetken, graet en un devezh d' o dedostaat d' ar gêr, en deus ur mell talvoudegezh. An hent a gas da Zouar an Diougan, a Aotrou, a c'hell bezañ strewet Ganit a zrein spern ; bez' e c'hell ar buhezioù menel war ar roudoù-se ; an den, avat, betek e verad gwad diwezhañ, a zalc'ho peg.

A-wechoù e tegouezh ganto en em stardañ an eil re ouzh ar re all, hag e kav dezho ez int breudeur ganet gant an hevelep mamm : pa veze klañv unan, o dije diwasket ar re all an hevelep poan.

12

Hogen, a daol trumm, oc'h en em gavout pezh ez int, e gwirionez, ur gridienn a lamm warno, hag i o pellaat an eil diouzh egile, ha teurel, an hini kreñvañ, selloù bleiz ouzh an hini semplañ.

E sac'h ar Sioc'han e stirlink boestadoù boued-mir. Sevel a ra ar Serjant e skouarn.

- Krevañ a ri, emezañ d' ar Sioc'han ; taol kuit ar samm-se ; re bounner eo evit da gein.

N' en em chal ket ganin. Gouest a-walc'h on.

Ha n' oun doare, e gwirionez, penaos ne grev ket ar Sioc'han. Teurel kuit ar sac'h, avat ? Ouzhpenn ar boestoù, ez eus e-barzh e zilhad mezer hag e roched neudet !...

- Al lec'h a welan gant va lagad, eno eo, ha deuit da 'm heul ! en deus lavaret ar Serjant. Hag, evit gwir, e vefe lavaret e tiskouez gant e wilc'hadenn ul lec'h anavezet mat gantañ. Ret anzav, avat, n' oa bet eno biskoazh, na zoken dre e huñvre. Hag i, e-giz deñved, a ya d' e heul. Hag eñ, tomm d' e galon, o welout ar re-se o sentiñ outañ gant kement a fiziañs, a zibab, a-ratozh-kaer, ar c'haniennoù ar serzañ, ar c'hernioù ar muiañ troc'h-anal ; o c'has a ra dre douez ar strouezhegoù o strakal hag ar jenevregoù a zispenn dilhadoù ha kroc'hen ; ha neuze dre ribouloù al loened gouez.

El latarenn, oc'h ober e vad eus an amc'houlou, e chom an Arzh a-sav daou gammed war-lerc'h ar re all, hag e tebr an hanter eus an tamm kig-moc'h en deus tennet eus e grubuilh. Evit an hanter all, e chom pell da nec'hiñ, rak ar genaouad diwezhañ eo ! Ul lip a ra dezhañ, e c'hwesa a ra ; ken ne lavar nann, oc'h en em zifenn outañ e-unan. Kavout a ra, avat, n' emañ ket mui diwallet tost a-walc'h e damm kig-moc'h en e grubuilh. Hen derc'hel a ra en e zorn, gwasket dizamant ; gwazh a se, ma ver an druzoni !

Ar baotred marnaoniet a sav, seurt ur frealz, ur skrijadenn en o c'horf hag un douster en o ene. Ar Beleg a zo lugernus e gomz, ur son eo e gomz, evel ur banne da enaouiñ levenez en un ene.

- E ! e ! war o jav gwenn e pign ar goulou-deiz hag ar plac'h yaouank. Deus d' ar puñs, karedig, gant da anal frondus ! Hag hi ha stouiñ da dennañ dour ; spurmantiñ a ra an dremm karet, ha lenn ar c'hoant karet en dour. N' on ket evit da dennañ, o dour sioul, habask, va melezour. Pelec'h e sellfen ouzh va dremm yaouank ? Ra redo an dour, a lavaran. Te a zo mistr da zargreiz, ha kuñv da vouezh ; deomp, karedig, da guñtuilh bleuniou !...

« Sav traoñ da vroz ! skandalet e vefes gant da vamm. Deomp du-se, m'eo stankoc'h ar strouezh, azv ar sivi, karedig ! Dous eo ar goulm, lez da bennig da gouezhañ war va skoaz, ma flourin da vlev aour, ma chomo ar boultrenn alaouret ouzh va bizied !... »

13

Ar Serjant a zo damserret gantañ e zaoulagad. Teurel a ra e benn war an dreñv.

- O ! emezañ, lammat a rafen dreist sklotur-peulioù, evit pignat da bondalez da brenestr, o va aval-stoub, va avalig-stoub c'hwez-melus !

Evel falc'het gant ar gerioù, e horjellas ar Sioc'han war e zivesker, hag e tisac'has war e vern. Skañvik e oa e vuhez, ha ne voe klevet netra. Evel ur bluenn, e kouezhas ar Sioc'han war an douar.

- Arabat lezel ar Sioc'han war hol lerc'h, Serjant, eme ar Beleg. Na truezus eo e sell ! N' eus ket da dortañ, ne chomo ket amañ war an douar, e-kichen ar Sioc'han. Aesoc'h eo din. Anez-se amañ e-unan-penn ! E-unan ! Gwel ! grad a gavan bezañ kluchet e chomfe an daeloù en-dro da 'm c'halon betek fin diwezhañ ar c'hantvedoù. A 'ta, Serjant, Arzh, roit din an dorn ; ker skañv eo ar Sioc'han, ar Sioc'hanig bihan !

- Ur voestad boued-mir am eus. - Damgrenañ a rae mouezhig vunut ar Sioc'han. - Un hanter evidon, un hanter all evidout !

- A zo mat ! a zo mat ! Petra 'gontez aze ? A 'ta, Beleg !

Stlejañ a reont muioc'h ar paotr eget m' e zougont. Ar voestad boued-mir, koulskoude, a zilojas e sac'h ar Serjant. Pounner e oa, avat, evel sammet gant ar morc'hed. Diaesoc'h eo da zougen eget ar Sioc'han. Ma rankas ar Serjant en em zidamallañ dirak unan bennak :

- Bezit dinec'h ! lodet e vo kenetrezomp holl, kement ha kement da bep hini.

Da serr-noz, avat, en ehanlec'h, hep gortoz e lod, e tremenas ar Sioc'han. Laoskit-añ ! Mat emañ, peogwir ne fiñv ket. Ar Beleg, avat, evel ma vefe gwriennet eno, a chom sonnet e-kichen ar Sioc'han difiñv. Gleb hag abaf e zaoulagad, e sell diflac'h ouzh ar friig munut. Drouklivet evel-se, hanter dizolo dindan al lenn, eo bet dastumet gant an dremm-se an holl eus ar bed-krouet. Sellout a ra ar Beleg outañ gant ur sell lemm, ken e ra droug. Fellout a ra dezhañ chom aze. Bremañ muioc'h eget morse, evit anaout an Dra Dianav.

- Na chom ket aze, Beleg, pe e troio da spered !

En em stlejañ a reont dre gondonioù ar ganienn, hep rannañ grik. E-kreiz ar menezioù, e teu kement komz da vezañ ec'hon, divent.

An Arzh a zeu soñj dezhañ eus e damm kig-moc'h, ha dre guzh, e tigor e zorn. N' eo ket evit krediñ e zaoulagad, o kavout e flac'h goullou. Furchañ-difurchañ a ra e grubuilh, sellout a ra en e sac'hig, hag, en diwezh, e cheñch tu d' e voned. Ken a gig-moc'h. Emañ e-barzh bouzelloù ar Serjant. Hag e krogas an Arzh da ouelañ...

14

Difrae a reont, rak ur garreg a zo dirazo, ouzh o gortoz, e kred dezho. Dres a-walc'h, en ur frailh, hag o tennañ d' an Arzh, dreist-kred, ez eus un den, difiñv. Goloet ma oa penn-kil-ha-troad gant ar rev, eus a bell e vije bet

kemeret evit ur maen.

Hogen fiñval a ra atav e valvennoù da ober ur salud pe ur goulenn. Mousc'hoarzhin a ra ar Beleg. Hejet e izili gant ur skrij diastal, e tostaas outañ, evel ouzh an aoter. Spinañ a reas gant e vuzell an den sonnet, ha setu eñ hag ober ul lamm, hag en em lakaat da zifronkal, a-stlap e gorf war an douar.

Gant ar Serjant e voe disheñvel. A-barzh gwelout an den, e oa bet paret e sell war ar chidhouarn hag ar sac'hadig bleud a oa gant egile en e zaouarn. Ha, da gaout un digarez d' ar mennad a oa savet kerkent en e benn, e skoas, evel unan hag a oar an traoù, war dal an den, hag e lavaras :

- Echu eo gantañ !

Ha, gant e gontell, e troc'has brikolioù ar vuzetenn. Chom a reas ar brikolioù, ker reut all, hep o samm en dorn kropet.

Evit ober fent, e wiskas penn ar Beleg, e doare ur boned gresian, gant ar chidhouarn vihan. Ar Serjant a fuas c'hwez ar bleud war e skoaz ; badaouet eo. Ma 'n em laka da biklammat, ha da zistagañ, diwar deneridigezh, skouarnadoù ouzh an Arzh. Poufañ a ra dezhañ en e doull-kil, hep sevel e fri, avat, diwar sac'h an Arzh. Eno amañ e ene, koulz lavarout ; emañ warnañ e anal. C'hwezhañ a ra e zivjod diwar e blijadur. Hag, evit mirout a darzhañ, e krog da flapal ha da fistilhañ :

- Serjant, breur bihan, va breur bihan, te a zo ul lampon ac'hanout, ha koant out, daoust da se ! N' on ket dall, tamm ebet, me a oar pelec'h emañ va c'hig-moc'h. N' eus forzh, va breur bihan, kinnig a rin dit ur palefarzh, pa vo lazhet an hoc'h. Reizh eo, n' eo ket gwir ? Hag e raimp ur goañze en disheol ! Nemet, peadra evel-se gant da fentigelloù, setu ! Lazh ac'hanon, mes na ra ket mui fent ganin. Soñj ivez, mastokin, ur porc'hellig-laezh ! Ya, va faotr ! ar porc'hellig-se, avat, n' eo ket da vezañ kuzhet !

« Ha kemer a ri per, ivez, Arzh bihan ?

« A dra sur, ez afe per ganin; va breur, dreist-holl mar dint azv pezell ! Ac'hanta, aval-stoub yaouank, prenn Karintia ! Serjant, te a zo ul lampon ac'hanout ! mezh eo dit chigardañ an eneoù kristen ! Bouchañ a ra da 'z torn, ha bremañ, paotred, harpomp amañ ; harpomp amañ, ma vo poazhet ar pezh a zo da boazhañ, ha debret ar pezh a zo da debriñ ! »

15

Sko aze, evel war o goulenn, setu dres un tiig-plenk war an dinaou. Ur c'hammed izeloc'h, ma spurmanter un toulldon, n' eus ket forzh da ober. Emañ o noziñ.

- Pelloc'h ! Beleg, kerzh diwar-dro an tan ! Ha pa vije va breur e vefe, ne lezfen den da skuilhañ daeroù e-kichen ar yod. Ma n' em eus ket c'hoalen da lakaat e-barzh, ne fell ket din bezañ ampoezonet gant dour da zaoulagad. Ha te, Arzh, arabat dit mont d' ar feunteun ! C'hwezhañ a rafe da gof, evel ur c'hwezigell-hoc'h.

C'hoarzhin a ra an Arzh, gant e c'henou digor-bras. Eürus eo an tamm anezhañ, ha gant e zaouarn, e laer flac'hadennoù yod digriet a-boan :

Al leaned o vont en hent,
Ken dilui, ken flour...

- Lez ar yod da boazhañ !

Da gement bozad yod a ya gantañ e tap un taol loa goad war e benn. Stad a zo ennañ, ha brañsellat a ra, evel ma vije bet an taolioù o reiñ blaz da gement genaouad.

- Sko, va breur !

Kenetrezo a lavare,
Ken dilui, ken flour...

- Gortoz, Arzh, gortoz, va leon ! C'hoazh dek pif ha paf, hag e vi bet lodet mat !

Ha pelec'h ez imp da goaniañ ?
Ken dilui, ken flour...

Lakaat a ra ar Beleg e benn war e zaoulin. Difronkal a ra dourekoc'h-dourekañ, evel m' en devefe c'hoant lakaat e holl gorf da vont e daeloù.

Da di gwreg ar Beleg, 'vel just,
Ken dilui, ken flour...

- A 'ta, ho tro eo bremañ, breuriez an naon du !

Prim ha dillo, mall ganto ken e oant gwasket, e kasont ar yod eus ar chidhouarn en o stomok.

Ha neuze, holl o tiwaskañ an hevelep droug-bouzelloù, i a ya tro en o c'horf gant ar glizi, ha, tamolodet an eil kamarad sko en e gamarad, e varvjont, an nozvezh-se, breudeur da viken.

PREDERIADENNOU E SIGUR UN NEBEUT SKRIVAGNERION VREZHONEK

gant Youenn OLIER

Pennad XII

Arnodskridourion ha skiantourion

I

An oberenn am boa boulc'het o skrivañ ur studiadenn diwar-benn Roparz Hemon a zo bet hiroc'h eget pezh a soñjen. Adal bremañ peogwir emañ garni, e fell din peurstudiañ al lennegezh a zo diwanet diouzh krouidigezh « Gwalarn », e 1925. Lezel a rin a-gostez, evit an dro-mañ, ar skrivagnerien boblek pe ar re evel Abherve, a zo bet oberiant dreist-holl a-raok ar brezel bed kentañ. A-walc'h am bo gant aozerion ar rumm-mañ, a gav din.

II

Ne fell ket din a-hend-all padout pell gant va c'haoz diwar-benn an aozerion all a chom din da venegiñ. Da gentañ int re stank : aes e vefe lakaat kant anv, a gredan, war roll ar re o deus embannet skrid pe skrid e brezhoneg abaoe 1925. Ne c'heller ket avat lavarout o deus ar re-se savet un oberenn e gwirionez. Lakaat embann ur varzhoneg a vare da vare, hep liamm etrezo, a-wechoù, ne ro ket d' an den ar gwir da ober anezhañ e unan ur skrivagner : hep mennad padus n' eus ket a oberenn. Erfin, div gudenn all a chom : diaes eo gouzout ouzh piv hoc'h eus afer pa gejit gant un anv-pluenn bennak. Ouzhpenn-se, meur a skrivagner a sell muioc'h ouzh istorour ar yezh eget ouzh hini al lennegezh. Lakaomp ur skiantour evel Landevenneg a savas « Traoniennoù ha kaniennoù-mor » eizh vloaz 'zo bremañ. An oberenn-mañ a zo unan a-bouez en istor furmidigezh hor yezh : houmañ a dalv da verat ur skiant nevez, hag a zo a-se pinvidikaet. Hogen a-hend-all eo re voan danvez an nebeut pennadoù en deus moulet Landevenneg e-barzh « Tir-na-Nog » evit bezañ ur gwir skrivagner hag un druez ez eo. Bez' ez eus bet gwechall ur skrivagner ken pouezus all er c'heñver-se, kent ar brezel diwezhañ : Kerjean an hini eo. E ventoniezh zoken a chom an oberenn skiant bravañ a gement a zo bet savet betek-hen en hor yezh. Keuziañ a ranker n' eo ket bet kaset pelloc'h ha peurechuet. Farnachanavan ivez hag eñ barzh a ijin ha troour ampart diwar an iwerzhoneg, a zo da venegiñ dreist-holl en abeg d' ar studiadenn gaer en deus embannet dek vloaz 'zo, a-zivout « Ar grilheta hag al legestreta e Breizh ». Ur skiant all, hini ar brederouriezh, a zo bet pleustret gant Remont Jestin. Brud en deus gonezet e levr « Ar Boudha hag ar voudhaadegezh ». Ennañ e klaske Remont Jestin a-zevri goveliañ geriadur ar brederouriezh hag an dregorfoniezh peurgetket, e brezhoneg. En un doare eo bet ur rakkerzher da v-Maodez Glandour daoust ma ne oa ket disi e labour eveljust e-giz ma c'hoarvez pa bleustrer un hent nevez. Da c'houde e savas Remont Jestin notennoù prederouriezh evit Galv e 1942. Ar stumm personel a zo dezho a vir outo a vezañ ken sec'h hag ar studiadenn diwar-benn ar Boudha. Kemend-all a c'heller lavarout a-zivout ar pennad diwar-benn Nietzsche a embannas nevez 'zo e-barzh « Al Liamm » : ar gred a zo ennañ a laka al lenner da dommañ outañ. Prederour ha gouizieg e chom Remont Jestin a-raok pep tra a-hend-all : o lenn e eñvorennoù a vro Durkia hen meizer mat : ar pouez a zo gant an diskleriadurioù helennek, kentoc'h eget gant an danevell hec'h unan.

17

Peogwir on krog da gomz eus ar brederourion eo ret din gouestlañ ur rannbennad da genskrivagnerion « Galv ». Ar gelaouenn-se, diskouezet brav kenañ a-hend-all, a zeuas er-maez e-pad daou vloavezh, etre 1941 ha 1943. Ur gelaouenn studi e oa anezhi, war a lavare, da gentañ penn da vihanañ. Lod eus ar re a skrivas er gelaouenn-mañ a zo anavezet mat : Abeozen ha Meavenn. Darn all a ranker menegiñ amañ : Kadig peurgetket. An nebeut pennadoù en deus embannet enni

a ziskouez en dije gellet bezañ ur prederour eus an Emsav e brezhoneg. N' oan ket ali gantañ atav : ar bri a zouge da Renan da skouer evel heñchour an Emsav a hañvale din bezañ lu hag an hini a zouge da Veven Mordiern, di-varn ha dreist d' ar pezh a zelleze ar skrivagner-se. Talvoudusoc'h e oa avat ar pezh a lavare diwar-benn « Kefridi hol lennegezh » hag « Itron Varia Garmez » daoust ma oa tu da resizañ traoù 'zo e-barzh ar pennad-se ivez. Dre vras a-hend-all e oar Kadig displegañ fraezh meurbet e venozioù : danvez ur skrivagner mat a oa ennañ.

18

Roomp amañ anv Fañch Denoual abalamour da ziv studiadenn a embannas e-barzh Gwalarn ha Galv : unan diwar-benn chal-dichal ar brezhoneg war harzhoù ar yezhoù, ha chal-dichal ar germaneg hag ar slaveg e Bro Alamagn. Sklaerder, puilhder ha resister an diskleriadurioù a oa e berzhioù skrivagner istor, ha panevet e varv, piv 'oar ? en defe gellet reiñ deomp un oberenn frammet ha korfet mat evel hini Veven Mordiern war dachenn an istor pleustret gantañ.

Un istorour all a anvin ivez : Gweltaz ar C'hounaer. Prizet am eus gwechall e bennad « *Yezh ha broadelezh* ». Ur c'hrennad eus pezh a soñjomp diwar-benn ster hon istor ez eo, petra bennak ma n' eo ket nevez holl kement a lavar Gweltaz ar C'hounaer peogwir e kaver darn eus e venozioù e-barzh Stur endev pe ur pennad gant D. K. Kongar : *Kammedoù hon istor* (Gwalarn 1937). *Kendoareoù ar baganiezh keltiek ha germanek* a zo ur pennad talvoudek ivez. Un druez eo n' en deus ar skrivagner-yaouank-se klasket a-zevri reiñ deomp ur wir oberenn.

Arzel Even a zo ur skrivagner yaouank all hag a zo deut d' al lennegezh e-pad ar brezel. Un toullad mat a bennadoù en deus roet da « Arvor ». Ret eo merkañ er c'heñver-se al labour a bouez en deus kaset da benn o sevel gerioù da glotañ gant ezhommoù ar skiantoù a bleustre, loenoniezh ha louzawouriezh (diembann c'hoazh, a gav din). A-hend-all en deus savet Arzel Even un nebeut studiadennoù diwar-benn a bep seurt traoù e-barzh **Gwalarn** ha **Galv** : al lennegezh norvegiat, Spered Bro Japan pe Kentel Faust hag a ziskouez e tomm Arzel Even ouzh an testennoù a ver. Taolet em eus evezh ivez ouzh e bennad « *War listri hud ar varzhoniezh* » daoust ma ne zegemeran ket a-grenn ar menozioù anezhañ. Ar gened, en diwezh holl, a zo tra a veiz. Labour ar skridvarnour eo dies adkavout hentad poell ar skrivagner, tamm pe damm dic'houzvez dezhañ, a-dreuz e oberenn. Ur gwir arzour n' en deus ket skiant atav eus an hentoù maz a ganto ; hogen an arzour muiañ a vo, sur mat, an hini en devo ar muiañ skiant anezho. Daoust ha n' eo ket soñjal adkavout menn ha rat kenurzhius ha krouus unan all. Pezh a fell din lavarout eo n' eus ket a skridvarnerezh hep dielfenniñ nag a wir grouidigezh hep emskiant leun. Kement-se a zo tonket gant hon divizoù bezout den. Notomp evit echuiñ en deus Arzel Even renet ar gelaouenn lennegel gentañ a c'houde ar brezel « **Kened** ». Nevez 'zo en deus savet « **Hor Yezh** » gouestlet d' ar yezhoniezh ha d' an helennegezh a c'hoario moarvat ur roll a-bouez e buhez ar spered e Breizh hag a roio tu dezhañ ha da re all sevel un oberenn en ur reiñ tro dezho d'hec'h embann.

19

Daou anv all a zo da lakaat e-touez re ar yezhoniourion : hini Paol Kentel da gentañ. Dedennet on bet gwechall gant pennadoù diwar-benn yezhoniezh a voulas e-barzh « Gwalarn » ha kelaouennoù all. Gouzout a ran ivez en doa dezo da ren ur gelaouenn o plediñ gant ar c'hudennoù seurt-se. Gouest e vije bet hep mar ebet pa soñjer el labour ampart en deus kaset da benn a-zivout an niver daou e brezhoneg.

Dav eo ivez derc'hel koun eus anv F. Falc'hun abalamour d' ar studiadennoù en deus embannet gwechall e-barzh « **Sav** » hag a oa skrivet en ur yezh plijus hag aes. Burutellet tre eo kelennadurioù ha goulakadurioù ar yezhoniour-mañ ho n' on-me ket ali gantañ diwar-benn meur a dra. Keuz am eus e ve stag brud F. Falc'hun ouzh ar skiant e-lec'h e ra ar c'hiz e renkoù hag e-lec'h e kosha ken buan pep martezead. Kavout a ra din e vefe bet gouest da vezañ ur skrivagner mat m' en defe karet.

Bez' e tleer reiñ ul lec'h ispisial d' ur skrivagner evel « Gawain » peogwir en deus savet un arnodskrid bourrus p' en deus skrivet « *Skiant Vreizh* ». Heverk eo an oberenn-se dre ma tiskouez e chom prederiet holl skrivagnerion

ar rummad-mañ gant kudenn talvoudegezh hor stourm en diwezh. En un doare ez eo « Skiant Vreizh » ur stagadenn da « b-Pirc'hirin ar mor ». Esa a ra Gawain reiñ un talvoud groñs d' an *Huñvre*. N' on ket a-du tre gant implij ar ger-se. Ne vern penaos e oar an aozer diskleriañ anezhañ gant kalz a ijin. Ne garan ket moarvat ar stumm am-eeun en deus roet d' e soñjennoù : hogen ar re-mañ a zo poellek peurliesañ ha gwir eo goude holl eo uhelvennad un den e wir vuhez pa ra an uhelvennad-se e levenez ; (« ar pezh a anvez un huñvre a zo da wir vuhez ») ha ne c'heller ket nac'hañ kennebeut eo ar youl a zo a bouez evit kas da vat un uhelvennad ; met arabat eo en em douellañ : ne gredan ket eo ar Feiz evit krouiñ ar gwirvoud nag ar vrogarantez evit sevel drezi hec'h unan ur Vreizh wirion bennak. Kement-se a zo trivliaderezh. Ar stourm hepken a c'hell adsevel Breizh peogwir he c'hrou bemdez koulz lavaret. N' eus ket a stourm hep spi daoust deomp gouzout e teu an trec'h en diwezh eus an Aotrou, evel ma skrive Kadig e-barzh unan eus e bennadoù. Un dra all ha na blij ket kalz din er skrid-se eo azeulerezh ar vro. Dibabet hon eus-ni stourm evit Breizh peogwir e kredomp eo hennezh dlead kentañ pep Breizhad emskiantek o vezañ an arvar m' emañ Breizh ennañ er mare-mañ. Re all avat e c'hell bezañ galvet da stourmoù reizh all hep ma virfe kement-se ouzh hor stourm-ni a vezañ reizh ha ret holl e gas da benn koustet pe gousto. E berr, e gin d' ar pezh a soñj Gawain, e nac'han reiñ d'ar vro un dalvoudepezh c'hroñs.

20

An toullad barzhonegoù a embannas Gawain en hevelep bloavezh 1943 a zellez muioc'h eget bezañ meneget. Bez' ez eus enno ul lañs, ur gred, un entan a ro d'ar frazenn ur c'hempouez hag un asurded kaer. Prizout a ran ivez an notadurioù resis, gwirlivek, gouest da adsevel un aergelc'h, hini ar velkoni da skouer e-barzh « Ezvezañs ». Anzavomp koulskoude n' eus ket eno un arz meur : laosk eo stumm ar barzhonegoù ha n' oa ket tu kennebeut d' ober e-giz-all gant an danvez ; nervennoù broudet kentoc'h eget ene trivliet ; n' eus ket eno ur prouiad denel don, a seurt gant ar re a c'hell genel un oberenn veur. Dibad eo ivez seurt awen ha dre-se moarvat eo chomet a-istribilh ken buan oberenn ar skrivagner-mañ.

III

Ar gonterion

Iskis a-walc'h eo kejout e-barzh **Sav** gant pennadoù diaes da intent en abeg d' o danvez evel re F. Falc'hun ha kontadennoù skrivagnerion boblek. Ret eo anzav evelato e chome eeun a-walc'h ar skridoù a veze embannet er gelaouenn-se, peurliesañ da vihanañ.

Reoù 'zo eus ar re a skrive e-barzh **Sav** evel Soaik Jonkour a oa skrivagnerion eus ar bobl e gwirionez : natur e oa dezho o stumm skrivañ ; (« Ne forçons point notre talent ») evel ma lavare ken mat ur skrivagner gall eus ar XVIIvet kantved : n' eo ket dav klask komz ha skrivañ evel an dud diwar ar maez paz eur eus kêr ha pa n' hoc'h eus tro da « gaozeal » gant ur c'houer bennak nemet teir gwech bep bloaz. Ar skrivagner-mañ, da nebeutañ, a ouie peseurt koñchennoù, farsadennoù ha troioù-lavar a oa evit plijout d' ar bobl ; lennit da skouer e sorbienn diwar-benn ar « Vokoed » hag ar Barizianed : setu un testeni gwirion eus pezh a soñj tud hor pobl diwar-benn an estrenion.

Sorbiennoù Laoudreger a zo tost da vat er memes doare. Tañvaet em eus avat muioc'h hini « Mon hag hec'h azen ». Bez' e oar Laoudreger enni dejanal politikerezh dister ur c'huzul kumunn bennak e Breizh : ret eo gouzout betek pegeit ez a « dieubiezh » ar c'humunoù er stad c'hall.

Heñvel eo doare kontadennoù Erwanig. Anv a zo enno ivez meur a wech eus ar « Vokoed ». A-dreuz d' ar fars ha d' ar fent e c'heller merzout gwir zremm an dud a vev e Breizh. Gouest int da adsevel en un doare bennak aergelc'h ar maezioù. Lennit da skouer « Un taol avel » : ne vank netra dezhi ; bez' ez eus zoken ur meni barzhoniezh pa zispleg ar skrivagner santadennoù nevez-amzer. Hevelep fenterezh boblek a gaver ivez e-barzh « Jili an Tort ».

21

Siriusoc'h eo peurliesañ *Mablern*. Reuziek eo e gontadennoù, lakaomp « Ar

soudard dianav » daoust ma kaver enni ur brizhtrivlierezh re anavezet : istor ar soudard kaset da zifenn ur vro ha na oar ket ar yezh anezhi. « Piv a lazhas Reun » a zo avat ur gontadenn vray, fromus a-walc'h. Lizher ur plac'h yaouank ez eo ha bez' e kaver ennañ frazennoù kaer ha kempouezet mat ken e tenn ar gontadenn-mañ d'ur varzhoneg a-wechoù. Keuziañ a ranker c'hoazh en dro-mañ n' en defe ket ar skrivagner-mañ savet muioc'h a skridoù.

Ar c'honter brasañ ha dudiusañ e-barzh **Sav** eo Yeun ar Go. Da gentañ eo eñ an hini en deus savet an oberenn bouezusañ : un toullad mat a gontadennoù, hir a-walc'h a-wechoù a c'heller lakaat dindan e anv. Embannet int bet e-barzh **Gwalarn** da gentañ : *Matu, Al laer dienn, Ur galedenn a zen, Gras Doue, Sorserezh beleg, erfin Marc'heger ar Gêrgoad*. Diwar-benn an danvez e unan n' eus ket kalz a dra da lavarout : kontadennoù pobl int, ha d' ar gwerinionour eo o studiañ. Merkomp evelato e kavan-me enno ur skeudenn vev eus tro-**spere**d hor pobl ha n' eo ket dizudi. Ar yezh avat a zo ar pezh talvoudekañ en oberennoù-se. Meulet eo bet ar boblegezh pe kentoc'h ar boblelezh anezhi. Ret eo resizañ ivez e chom lennegel tre en despet da se. Yeun ar Go en deus tizhet ar muiañ marteze unaniñ ar yezh komzet gant ar bobl hag an hini implijet gant ar skrivagnerion. Hep mar ebet e oa aes a-walc'h dezhañ dre ma veve war ar maez er Goueled ha dre ma pleustre ur stumm lennegezh poblek e natur. (Diaesoc'h eo eveljust ober gant an troioù-lavar poblek ken saourus pa saver ur strilhouriezh pe ur ventoniezh.) Ne vern : prizout a ran en e skridoù-eñ ur frazennadurezh ampart, start hag helavar, sklaer atav. Yeun ar Go a zo unan eus ar skrivagnerion-se hag a oar diskouez e c'heller sevel e brezhoneg lavarennoù kevrennek hir a-walc'h, reizh hag heneuz avat, par d'ar re a gaver e galleg ar XVIIvet kantved pe e latin. Er c'hontrol he deus ur seurt yezh ur si hag a zo da venegiñ evelato : yen, re blaen ha disliv un tammig ez eo. Anat eo a-hend-all ez eo diaes d' ar skrivagner tommañ kalz ouzh ar pezh a skriv. Gortoz a rafen a-walc'h digantañ bremañ oberennoù nevez ma kavfed enno un daolenn eus buhez e gorn-bro. N' hell ket pep hini skrivañ kontadennoù e-giz re Jakez Riou a-dra-sur. Ur stumm all a c'heller reiñ avat d' an testeni a zlefemp kaout diwar-benn buhez hor bro digant kement skrivagner en deus ar chañs da vevañ war ar maez hiziv.

22

Ur skrivagner evel Mab Koig (anv-pluenn unan en deus sinet ivez e oberennoù « Kerwerc'hez » a gav din) a zo a-bouez. Stank a-walc'h eo ar skridoù en deus embannet betek hen daoust ma n'int ket kreizennet tre marteze.

Kroget en deus ar skrivagner-mañ gant al ledañ-deskamant, oc'h heuliañ skouer vat Meven Mordiern. Istor Bro-Norvegia hag a zo bet moulet e-barzh **Sav** a zo mentet bras a-walc'h ; graet eo gant aked ha skrivet en un doare sklaer hag eeun. Ouzhpenn lederezh deskamant a zo ennañ : bet en deus tro ar skrivagner da anavezout ar vro ma komze anezhi. En tu-hont da se en deus Kerwerc'hez savet ur pennad diwar-benn ar brezhoneg er c'henwerzh hag a zo deut er-maez e-barzh **Sav** ivez.

N' anavezan nemet tri skrid lennegel rik diwar zorn ar skrivagner-mañ. Ur varzhoneg dister a-walc'h da gentañ, *Ar glav*, brogar an awenadur anezhañ ; ur gontadenn bolis ha mister d' an eil, anv enni a voutoù hud, diouzh giz Edgar Poe pe marteze kontadennoù hanternoz el zo : « Ha petra e oa ». Un dra gaer tre ez eo ar gontadenn-se a-hend-all, dramaek ha fromus en arbenn d' hec'h aergelc'h kevrinus, teñval, dreist d' ar bed-mañ. Ne c'heller lenn « Ha petra 'oa » nemet en un tennad, ken mat e oar Kerwerc'hez mirout e stumm dramaek d' an oberenn penn-da-benn.

Un istor polis eo ivez « En ur rambreal » met dav eo lavarout diouzhtu n' eus nemet kement-se a zo boutin etre « Petra e oa » hag ar romant-mañ. Lavaret eo bet e oa hemañ ar romant gwirion kentañ a gement a vije bet embannet en hor yezh. Ha gwir eo an dra-se ma inteter dre ar ger romant un danevell frammet start, gant e-leizh a dud oc'h en em ziskouez enni, gant e-leizh a zarvoudoù o tegouezhout erfin gant un drama unvan o kavout e ziskoulm en diwezh. Petra e vefe a-hend-all ur romant polis hep drama ?

Anzavomp da gentañ n' eo ket nevez flamm steuenn an drama-se, pe da

nebeutañ eo dibunet en un doare boutin a-walc'h er romantoù polis : mont a reer pell gant un hent-dall gwirheñvel hag en diwezh an hini kablus a zo, eveljust, an hini a soñjed ennañ an nebeutañ. E-giz-se eo savet atav ar romantoù polis am eus lennet betek hen. (Gwir eo n'on ket ul lenner gredus anezho.)

Boutin eo ivez temzoù spered an dud a c'hoari ur roll bennak en darvoudoù. Bras-tresadennoù int zoken peurliesañ. Netra da souezhiñ en ur romant polis. Bez' em eus-me a-hend-all plijadur a-walc'h oc'h adkavout ar bras-tresadennoù-se evel tud anavezet mat. Lakaomp an Iwerzhoniz-se « brogarourion-kadarn-ha-kalonek » ar c'horonal Heatherbrok, ar « soudard-saoz-koustiañsus-ha-leal » an Aotrou Couvert, « Gall etre », an Aotrou Squinthog, « Saoz etre », o-daou skeudennoù-lu a seller outo gant dudi. Anvomp ivez Huon Harogall, Arzour, Gurvan, Kurwallac'h, Barzh, Rübenkranz, Yuzev, h.a., h.a. Ar skeudennoù-lu-se a ro kalz a vuhez d' an danevell ; tro en devez ar skrivagner ganto da sevel pennadoù fentus. (Ha n' eo ket nevez holl ar bourdoù anezho, gwir eo - met ne vern.)

Ret eo avat lakaat a-gostez Benead Bondu. Bez' ez eus anezhañ ur skeudenn-lu ivez, gwir eo, polis kernevek, teurek, kalonek, koustiañsus, hag e-gin sentus e-giz ar bugel dirak e vagerez hogen treset eo en un doare livekoc'h ha pishoc'h eget ar re all. Erfin Dagny, hag he deus un tamm eneig bennak, un tamm kizidegezh bennak : resis a-walc'h eo he zresoù.

Yun Pulluc'h avat, penn-den ar romant, a zellez bezañ studiet da vat. E gwirionez ez eus anezhañ kalz muioc'h eget an ibilh a dalv da zirouestlañ kudenn ar romant polis. Bez' ez eus anezhañ ar Brezhon skouerel - ha souezhus ha kentelius bras e vefe e geñveriañ ouzh ar Brezhon skouerel all treset gant Maodez Glanndour en e skridoù. Pezh a zo sur eo ez eus meur a heñvelder etrezo : Yun Pulluc'h a zinac'h ar Poell krin, ar meiz, ar sklaerder kreizdouarel. Ober a ra gant « dreistweled » ar Gelted, ha petra eo hennezh nemet ar galon ma komz anezhi Maodez Glanndour. « Rambreal » eta eo ar gwellañ tu da anavezout ar wirionez. An aozer a bouez kalz - ha re a-wechoù d' hor soñj - war ar menoz-se (notit ivez penaos n' en deus ket ezhomm Yun Pulluc'h studiañ na poelladiñ evit sevel tonioù na c'hell den nemetañ ijinañ : an awen a zo trec'h da bep meiz.)

Pezh a ziskouez a-walc'h dezo ar skrivagner oc'h empennañ temz-spered Yun Pulluc'h eo ar frazenn-mañ distaget gantañ « Meizañ a reas gwelloc'h plegoù kuzhetañ ene Breizhiz ». Rak breizhat rik eo holl berzhioù Yun : tost eo d' an natur ha karout a ra al loened, prest eo da zifenn ar reizh hag ar gwir, doujañ a ra ar merc'hed, mignon eo d' an Ankou, humour en deus, seder e vez bepred, ha dreist-holl en deus amzer atav. N' eus mar ebet eta ez eo Yun patrom ar Brezhon, hag e gwirionez n' omp ket displijet oc'h adkavout ar skeudenn ac'hanomp ennañ.

Kement-se ne vir ket ouzh Yun d' hol lakaat da c'hoarzhin evel an tudennoù all er romant. Rak c'hoarzhin eo a reer dreist-holl o lenn ar romant « skrijus » -mañ. Moarvat ne vank ket an darvoudoù skrijus. Hogen ar re-mañ a zo dezrevellet meur a wech en un doare farsus. Kemerit da skouer pennad kavaden ar c'horf-marv e-barzh koufr ar c'harr-tan : n' eus ger ebet ho lakfe da euzhiñ ; bez' ez eus meur a vunud avat ho lakfe a-walc'h da vousec'hoarzhin pe da c'hoarzhin. Heñvel eo pa rank Yun kemenn da Zagny pezh a zo c'hoarvezet gant he zad. Ar skrivagner-mañ ne ra fae war fenterezh ebet : dont a ra mat gantañ ar c'hoari-gerioù zoken : lakaomp « Yen Billig » ha meur a hini all. Pennadoù pe rann-bennadoù 'zo a zo bet savet da gentañ penn evit farsal : an displegadenn diwar-benn ar c'hoktail da skouer. Hiraat e skrid a-benn kaout tro d' ober fent a ra alies ar skrivagner.

24

Evelato, an elfenn vrogar eo an hini bouezusañ er romant-mañ. Diskouezet hon eus penaos e oa Yun ar Brezhon skouerel. Hogen mat eo merkañ ivez ez eo breizhek rik holl dudennoù ar romant, Benead Bondu peurgetket. Un ere a zo hep mar ebet etre « An Aotrou Bimbochet e Breizh » hag « En ur rambreal ». Kerwerc'hez ivez a liv Breizh an amzer-da-zont, torret ganti ar vazhyev he breve. Holl dud ar bobl a gomz brezhoneg etre Dinarz ha Sant-Luner. Ha dav eo gwelout penaos e estlamm Yun ouzh ar gouerion, tud e bobl, peseurt doujañs en deus evito pa vez o vale bro hag o kampiñ a-gevret gant Dagny da skouer. An dieubiezh a dalv d' un dra bennak da nebeutañ. Benead Bondu, Penn-enseller ar

polis e Roazhon ne oar ket galleg. Yun avat a oar iwerzhoneg. Setu c'hoazh ur stumm eus awenadur ar romant hag a ranker evezhiañ.

Ur ger a lavarinn diwar-benn ar yezh. Abeg a zo bet kavet enni ; direizh e vefe hervez lod. Daoust ha gwir eo an tamall-se ?

Un dra hag a zo sur da gentañ eo en deus Kerwerc'hez ur geriadur puilh ha ledan. Me 'oar n' eo ket mui an dra-se diouzh ar c'hiz hiziv. Ur perzh mat eo, d' am sell atav : plijout a ra din ar yezh fonnus-se, glas ha put, lies ha nevez, a glask talvezout pep tra. Un dra a damallin dezhi memestra : n' eo ket arzel a-walc'h ; frazennoù 'zo a zo ponner, aozet fall, digened.

Merkit, ne gaver ket kement-se a c'hallekadurioù e-barzh yezh Kerwerc'hez. Klask a ra er c'hontrol, a gav din, pinvidikaat ar yezh a-ratozh-kaer, dre sevel troiennoù nevez hag a zo pell a-walc'h diouzh ar galleg a-wechoù. Anat eo n'eo ket ur yezh poblek e nep doare. Daoust hag am bo aotre da anzav ouzhoc'h un dra verzhus : muioc'h a blijadur am bez o lenn un oberenn savet mat e brezhoneg « chimik » ha direizh eget ur skrid e brezhoneg « bev » (emezo !) hag a laka ac'hanon da gousket.

En diwezh (prizout a tan kalz un oberenn evel « En ur rambreal »), e-leizh a draoù a zo er romant-me, barzhoniezh zoken (pennad ar c'hamperezh da skouer), kizidigezh, h.a.: ha kavout a ra din e vourro Brezhoned ar rummadoù da zont oc'h adkavout e-barzh « En ur rambreal » ur skeudenn eus pezh ez int, war o meno. A-walc'h e vo evit reiñ ur vuhez padus d' ar skrid-mañ.

25

Eus konterion all, estreget Kerwerc'hez am befe karet komz, eus « Ar roc'h toull » gant Jakez Kerrien peurgetket. Siwazh n'em eus ket an oberenn-se em c'herzh, ha setu nav bloaz n'em eus ket hen lennet ken ez eo diaes din dougen ur varnadenn diwar he fenn hiziv. Ur wech all e rin marteze.

Sierck, miz Mezheven 1952.

Levr-Mor Sant Tegoneg

troet gant YEUN AR GOW

D' an deiz kentañ a viz Mae. - E sal-levrioù ar manac'hti edon er mintin-mañ, oc'h echuiñ c'hwec'hvet pennad ul labour galvet da ziskouez anat, ur wech evit mat, al levezon o devoa bet war ar gouezeleg ar Fenikianed dilestret en hon enezenn, er pempvet kantved a-raok ginivelezh Hor Salver, p' am boe kemenn da vont da gavout hon tad abad.

En ur dreuziñ ar porzh, e welis e oa deuet bleuñv en hor garzh spern-du e-pad an noz, hag o verzout er pellder, a-dreuz he bodenn, ar mor lioù d' al laez, e trugarekais Doue da vezañ lakaet, en hon nevez-amzer gleborek a Vro-Iwerzhon, un douster brudet gant kement a abeg.

Ur sant eo an tad abad a dra sur. Meur a hini eus va breudeur a ro da wir o deus bet e welet lies gwech, e keur hor chapel, evel dibradet etre an neñv hag an douar, pe c'hoazh, p' en em gav en e logell, o lakaat e vantell en-istribilh ouzh unan eus bannoù hon heol heñveloc'h e liv ouzh hini ar roz eget ouzh hini an aour. Er c'heñver-se e tinac'han ober stad eus ar seurt burzhudoù a c'heller bezañ diskredik diwar o fenn, met alies, e-pad an ofis, e c'houlerc'han da arvestiñ ouzh e zremm goursavet tost da vat.

Un deiz zoken ma oa deuet d' am gwelout d' ar sal-levrioù, e stouas a-us d' ur skrid a oa ganin dirak va daoulagad, hag e tiskoachas ennañ, evel o c'hoariellat, meur a wrizienn-c'her fenikianek n' am boa ket taolet evez outo : e-pad un nebeud munudoù hir e chomis dilavar gant ar souezh, rak ur sant eo an tad abad, met ivez, a dra sur, ul lizheregour disterik.

Er mintin-mañ, goude bezañ graet din azezañ e-kichen e daol, e kinnigas din da gentañ e c'hourc'hemenoù evit va labourioù, hag, evel ma raen dezhañ ur raktres eus steuenn va seizhvet pennad : « Allas ! va mab, » emezañ, « n' eo ket hep bezañ hirbrederiet e ran deoc'h ehanañ gant ho taol-labour, met Doue, hag en deus lakaet ar manac'h-ti-mañ da vleuniañ, en deus roet anaoudegezh din ez omp bremañ niverus ha galloudus a-walc'h evit mont, da lec'h-all, da hediñ evel ar gwenan. Anaout a ran hoc'h ijin hag ho skiant leun a boell hag ennoc'h e fiziin, hep nec'h, ar gefridi da ren hor mision kentañ ».

27

Intent a ris na dalveze ket enebañ, war zigarez e vije ret din dilezel va studiaden war al lizheregezh keñveriet, evit ober dezhañ nac'h an dibab en devoa graet ac'hanon hag a oa enorus din daoust da bep tra. A-viskoazh, evit gwir, ez on bet sachet, gant al luskoù a zo ennon, war hent an alberz hag an abostolerezh. Va ger a rois d' an tad e c'helle kaout fiziañs em aked hag e c'houlennis war-du pe dolead a Vro-Iwerzhon e felle gantañ va c'has. O vezañ klevet neuze gant an tad, war-lerc'h ar sell dispar ha ken karadeg a reas ouzhin, e oa tonket din a-berzh Doue mont da skignañ hor feiz, n' eo ket en hor mammvro, hogen en tu-all d' ar morioù, e tiskordis da ouelañ. « Daoust ha ne rank ket, » eme an tad, « e vefe anvet un deiz Iwerzhon enez ar sent! A-hend-all ho kasan d'ur vro hag a zo c'hoar d' hon hini dre an temz-amzer hag ar yezh hag e-lec'h m' emañ o chom hor breudeur a Vreizh-Vihan, ar Vretoned-se ken gouez, evit gwir, hag hor c'henvroiz. »

Ha me da c'houlenn ouzh an tad penaos e kavje an tu d' am c'has d' ar Vreizh-Vihan bell-se. War a lavaras n' her gouie ket c'hoazh, met divizout a reas ec'h en em gavjemp, antronoz vintin, war Chaoser ar Ramzed, raktal war-lerc'h an oferenn.

Neuze e roas din e vennoz hag em boe gourc'hemenn digantañ da echuiñ ar

c'hwec'hvet pennad, rak atav e tle ur manac'h mat lakaat e zleadoù a stad a-raok e brederioù pemdeziek.

Treuziñ a ris ar porzh en-dro : tristik e voe ar mousc'hoarzh a reas din ar bodoù sporn-du; hag ar mor damruz hag arc'hlas, a bare an diswel anezhañ dre o c'hreiz, a silas ennon kement a euzh ha ma vije bet un islonk digor-frank ha leun a deñvalijenn.

D' an eil deiz a viz Mae. - Ur sant eo an tad abad. Lavaret em eus uheloc'h ez eo ul lizheregour disterik, hogen, war ar vicher martolod, e c'hellan dougen testeni na dalvez seurt.

Er mintin-mañ ez is d' e gavout e-tal Chaoser ar Ramzed : e sell a bare war an donvor ha doare en devoa da vezañ o pediñ. Pa verzas e oan en em gavet tost dezhañ, e lavaras din edo o paouez pediñ Doue da reiñ din an tu da vont betek ar Vretoned. Degas a ris dezhañ da soñj na dremene morse gouel ebet en dremmwel ha na oa, war an aod, nemet kozh bagouigoù a vije bet diboell kerzhout ganto ouzhpenn un hanter-lev diouzh ar ribl.

En hor c'hichen e peure hon dañvadezed du geot disliv an tevenn. An tad a gerzhas etrezek al lab a dalvez dezho da waskediñ pa vez gwall-amzer hag, o kavout eno al laouer vaen ma virer dour enni d' an dañvadezed da derriñ o sec'hed, a lavaras din, graet mat e venoz gantañ : « Setu al lestr he deus miret evezhiegezh Doue evidoc'h dre E vadelezh ».

28

Mousc'hoarzhin a rae an tad hag e kredis, da gentañ, e tisklerie e soñj dre ur barabolenn na intenten ket fraes ar menoz a oa enni, re-bar, evel-se, d' an ebestel gentañ o selaou kelennadurezh Hor Salver.

« Goulenn a rin, » a gendalc'has an tad, « ma vo diskennet al laouer-se war an draezhenn a zo izeloc'h egedomp. Lakaat a ray ar breur arboeller enni un nebeud pourvezioù ha, warc'hoazh, e savoc'h en nev gant ho tilhad-oferenañ. Evit ar peurrest e kemero Doue preder ganeoc'h. »

- Va zad, » emezon, dialvaonet war-lerc'h ur pennadig, « graet em eus al le a sentidigezh ha da vro ar Vretoned ez in peogwir am c'hasit di. Skañbenn on bet bremaik o komz gant fae eus kozh bagoù hor pesketaerien. Anaout a ran unan, war-bouez un eur vale ac'hann, hag a vefe prestet deomp a galon vat gant he ferc'henn, pa ouezo ar menoz hoc'h eus graet. Nevez-tarduet eo, ur ouel vras gell a zo d' he heul hag ur fok ; bez' ez eus zoken, er penn-adreñv anezhi, un doare-kambr e-lec'h ma c'hell ur merdead mont da c'hourvez diouzh an noz. Evit troc'hañ berr, va zad, » a silis dezhañ diwar hanter-c'her ha gant kement a zoujañs ha ma c'hellis, « chom a ra war-neuñv ! »

- Chom a ra war-neuñv, » eme an tad o tistagañ va c'homzoù war va lerc'h. « Ac'hañta ! evit ur vag n'eo ket souezhus ur seurt tra tamm ebet. »

- Nann ! a dra sur, » a liviris gant lentegezh, « met gwall-souezhus e vefe evit ul laouer vaen ! »

- Va bugel, » eme an tad, - hag e lennis liv un tamallig en e zaoulagad glas, - « ha ne ouezit ket e tibrad ar feiz ar menezioù ? Kasit diwar-dro ho spered pep preder diwar-benn ho peaj. Echuit hirio c'hwec'hvet pennad ho labour ma n' eo ket bet kaset tre ganeoc'h da benn, ha warc'hoazh-vintin da zek eur, bezit war an aod, dare da lestrañ, gant ho tilhad-oferenañ : un dra eo a vennan kalz a vefe graet. »

Hag e pellaas, o kenderc'hel gant e droiad war an tevenn. Teurel a ris dezhañ c'hoazh : « Va zad, hag ar ouel ? hag ar roeñvoù ? » Hogen n'en devoa ket doare da glevout ha, gwall-fromet, e tistrois war-du ar manac'hti.

Paneve d' ar sentidigezh santel a dlean doujañ, e vijen aet da gavout an

eil priol da ziskleriañ dezhañ n'edo ket mui e holl skiant-vat gant an tad abad. Dre eurvad ez eus deuet din, a-hed an hent, ur soñj frealzus a-walc'h : ma ne chom ket al laouer war-neuñv, e vin kuit gant ur c'hlebadenn tapet, en desped din, war-bouez nebeut diouzh ar ribl ; a-hend-all ma kav an nev an tu da neuñ, e vo kement-se ur burzhud hag e c'hello neuze pep tra dont da wir. Hogen pebezh devezh warc'hoazh ha pebezh reuz warnon !

29

Morse kent n' em boa kavet ken tener liv glas-kriz geot hor pradeier, na morse, kennebeut, ken flour d' am daoulagad ar stignoù roz ha gell a rae dirazo gwez bras hor c'hoadoù ; hag henozh, o kuitaat ar sal-levrioù, em eus ruflet gant dudi evit ar wech diwezhañ, e-ser soñjal e c'hwez put ar mor difrouezh, frond al levrioù keinet gant ler hag hini ar skridoù savet war baper-parch.

D' an trede deiz a viz Mae. - Aezet war ur gantenn vaen leizh, kinviok a drugarez Doue, e skrivan al linennoù-mañ e-doug an abardaevezh kentañ eus va zreizh, e-keit ha ma tiskenn an heol er mor ; hag e fell din, da gentañ, trugarekaat an Aotrou en deus renet ken anat al lodenn gentañ eus va ergerzh. Esmaet eo va c'halon simpl, koulskoude o soñjal edon er mintin-mañ c'hoazh, e-touez va breudeur, war an aod. Diskennet e oa bet al laouer war an traezh da vare an tre, ha graet en devoa ar breur arboeller lakaat e-barzh ur banerad frouezh hag ur picherad dour eien. Pignat a ris enni goude m'em boe bet e vennoz digant an tad abad. « Setu, » emezañ, « ar ouel hag ar roeñvoù hoc'h eus goulennet diganin, » ha, kerkent, e roas din ur gamell hag ur mintr, arouezioù ar veli am bije war ar Vretoned.

Em sav edon, ar mintr war va fenn hag ar gamell em dorn, e-barzh al laouer a-blad war an traezh. A-zehou din hag a-gleiz, e pede va breudeur e-keit ha ma tirede al lano davedomp. Ar wagenn gentañ, o lipat an nev vaen, he laoskas difiñv hag, e-pad ur predadig, em boe nec'h rag ar stad fentus a c'helljen en em gavout enni. Hep dale e voen kelc'hiet gant ar gwagennoù, en-dra ma pede birvidikoc'h va breudeur. A-benn ar fin e sachas gentañ, un tarzh kreñvoc'hik eget ar re-all, va bag war-du ar mor bras, e-keit ha ma kroze un Te Deum a anaoudegezh-vat.

A-dourtadoù e kerzhis da gentañ, hejet gant an tarzhoù o strinkañ ouzh ar ribl. Prestik goude e steuzias kan va breudeur ha, ker sonn va-unan ha va laouer, e skois etrezek an donvor. Ar wech kentañ ma tistrois da sellout war ar c'hiz, ne oa mui Chaoser ar Ramzed nemet un tornaod izel hag, a-us dezhi, e spurmanten fraez an takadoù, aet glas a-benn neuze, a rae koadoù ar manac'hti.

E-ser diwall mat, e harpis penn va c'hamell ouzh unan eus kornioù-diabarzh an nev hag e kredis ober ur gammed war bourzh va bag. Hervez gwelout o deus doare al listri maen da gerzhout plaen ha kompes, pa vezer war evezh da fiñval re-herr warno. Diouzh ma welan an heol o vont da guzhat, emeon a-grenn war hent ar su. « Ar spered, » en deus lavaret an tad abad din er mintin-mañ, « a c'houezh e-lec'h ma plij gentañ. » D' am meno e soñje an tad en avel ; hogen kasennoù ar mor a zo ivez a-bouez bras. Krediñ a ran e santelez an tad abad, met m' en divije bet un tamm anaoudegezh bennak eus micher an dud-a-vor, morse n'en divije va zaolet er reuz m'emaon ennañ. Da ren ur verdeadenn, un den gouiziek pe ur sant eo ar gwellañ da gaout ? Gwasat entremar o reiñ un diverrañ eus reuzeudigezh an doare m' emamp ennañ.

30

D' ar pevare deiz a viz Mae. - Er mintin-mañ, war-lerc'h un nozvezh poanius, e lennen va ofis, unanet a spered gant va breudeur. Sioul e oa ar mor, warnañ amliv ar ganevedenn, - hag e seblante din e lakaen, dre va bezañs-me eno, an ec'honder tapet dindan bolz an neuñ da gemerout stumm un ti-pediñ ; hogen, en desped da heol miz Mae, em boa kerse d'hor chapel ha d' he zeñvalijenn ken talvoudus d' ar bedenn.

O vezañ savet va fenn etre daou salm, da evesaat ouzh an dremmwel, e tizhas din gwelout, diouzh tu ar mervent, ur ouel hag a lakaas enkrez em c'herc'henn. En em laosket da vont, fiziañs ennon, war an doureier-se a zo

dindan galloud Doue, e krenen bremañ gant an nec'h d' en em gavout, em domani nevez, gant gwazed heñchet gant an Aotrou a dra sur, hogen, daoust da se, dre hanterouriezh o youl o-unan. Anat eo e telleze va strafuilh bezañ barnet hag e oa gwir abeg d' hen ober, met, marteze, e vo pardonet din pa vo soñjet en niver bras a eurioù am eus bet gouestlet da dreiñ al levrioù-mor fenikianek na oa ket an eñvor anezho un dra vat da zienkreziñ va spered.

War-du ennon e teue al lestr, buntet gant an avel gornok o paouez sevel ; a-hend-all, daoust d' an avel da vezañ kentoc'h a-benn, he devoa doare al laouer da genderc'hel dichal gant an hent a dlee heuliañ. A-raok ma voe ar vag tost a-walc'h da reiñ tro din da spurmantiñ dremmoù he martoloded, e savis em sav en nevez, e lakais war va fenn ar mintr am boa diwisket hag, ar gamell em dorn, e trois va selloù etrezek ar c'hreisteiz. Houbet e chomas ar vag da eveshaat ouzh ar pezh a gemere he zud evit ur peñse. P' o devoe ar re-mañ, bodet holl war he fenn-a-raok, anavezet o fazi ha pa weljont al laouer vaen hag he zreizhad, blieniet gant un dorn misterius, o tremen war hed un nebeud kammedoù diouzh staon o bag, ec'h en em skoachjont spouronet er goueled anezhi. E-pad munudoù hir, ne voe trouz-all ebet nemet hini an dour, roget gant ar maen.

31

Kerkent ha ma kredjont e oan aet pell a-walc'h diouto, e tec'has ar paour-kaezh gouezidi etrezek an hanternoz. Evit tud ha na vevont ket en ur manac'hti ha na dint ket boazet ouzh ar burzhudoù, ez eo diarvar e oan un arvest iskis a-walc'h da welout. Bez' ez on ar skeudenn end-eeun eus an hentoù kuzh a gemer Doue evit seveniñ E vennadoù, ha plijet eo bet gantañ va dibab, me den dizellid e-touez ar re-all, da lakaat E glod da splannañ a-wel da zaoulagad ar baganed. P'edon er poent-se eus ar soñjoù ma prederien ganto, e savas koumoul tev, er penn-all d' ar mor, da c'holeiñ an oabl, e kreskas a-daol trumm nerzh an avel en em unane gant an tarzhiou, e strinkas ar fru ouzh va dremm hag, e-pad c'hwec'h eur orolaj, e kredis edon en argoll war al laouer-se, penn mat ebet dezhi, hag a save dalc'hmat, en ur droidellañ, eus kleuzenn an tonnoù d' al lein anezho.

Evit enebiñ ouzh ar gorventenn, n'em boa netra nemet va feiz. E-keit ha ma padas va zrubuilhoù, e poagnis d' he startaat, o tibab eñvorennoù hag abegoù a-zoare, hogen hep ankouaat e oa ar feiz-se un donezon a-berzh Doue ; hag e krenen gant aon d' he c'holl, e-ser klask an tu d' he c'hreñvaat. Hogen meizañ a raen e oa bet degaset din ar barrad-amzer diroll d' am c'hastizañ evit ar soñjezonoù lorc'hus en devoa broudet ennon ar gwel eus tud, dister na c'hellont merdeñ nemet war vagoù prenn.

Marteze en devoe Doue truez ouzhin en abeg da santelez an tad abad a unanas, hep mar, e bedennoù gant va re, rak, d'an ampoent, edo an eur ma rae e droiad war an tevenn, tost d' ar mor.

Tevl a reas an arne war-dro an abardaez : bepred o taskrenañ, e skarzhis, gwellañ ma c'hellis, an dour-sall a leunie al laouer, hag ec'h en em rois da gousket gant va dilhad-oferennañ sklask endro din.

D' ar pempvet deiz a viz Mae. - Pa zihunis e oa chomet houbet al laouer. Ne dleen ket bezañ aet d' ar pal, koulskoude, rak gronnet e oan gant ur vuloc'henn dev ha luskellet goustadik war an dour teñval na oan ket evit gwelout war hed tri droatad diouzh va bourzh. Ar pezh a zo displijus, e-kerz ur seurt beaj, eo na c'heller ket kaout sklerijenn war an doare ma 'z eo reizhet rak an urzh anezhi a zo dreist-natur, ha ma ranker ivez evelato, mareadoù a vez, klask spisaat menozioù Doue gant skiant ha poell.

Tost d' an douar edon hep mar ebet, rak, a-fourradoù, e teue c'houez al lann dare da vleuniañ betek ennon ha, bep an amzer, e kleven trouz bouteier koad o stlakañ war ur chae. E rez din e tremenas skeud div vag ; va gwelout a rejont hag e steujont kerkent. Hopal a reas ar vartoloded din ha laouen e voen oc'h anavezout en o yezh bommoù o tennañ d' ar gouezeleg.

32

N' em boa bet digant an tad abad kelennadurezh ebet kenkas e teuje latar warnon ; rak-se ne respontis ket d'ar galvoù hag e pleustris d' ober ur c'hempenn d' am dilhad, goude bezañ graet ur pred dister gant va fourveziou

diwezhañ.

Pa grogas ar vuloc'henn da zispenn ha da bilhennañ, ec'h adkemeris, gant ar gamell em dorn, un emzalc'h a zen-a-iliz hag, a-greiz-holl, ec'h en em gavis a-benn d' an douar ma 'z aen dezhañ da brezeg an Aviel. Digemennet dezho ar c'heloù gant ar besketaerien a oa tremenet em c'hichen, e oa en em vodet stank war ar savenn-vein, va danvez-badezidi da vezañ, ranell an tamm anezho. Meizañ a ris, neuze, perak en devoa lakaet Doue, dre E ragevezh, va bagig vaen da chom a-sav e-kerz an amzer merket din evit va beaj ha perak em boa bet gourc'hemenn digant an tad abad, ker gouiziek war luskoù kuzhet ene mab-den, da wiskañ va dilhad-oferennañ : an eil tra egile a dlee reiñ d' am donedigezh er porzh an ton hag ar sked a oa ret.

Goustadik e kerzas al laouer adarre, e-biou d'ar chaoser dindan selloù ar boblañs en em zastumet eno. Hogen, pa veizas fraez tud ar vro e oa maen an danvez aet d' ober va bag hag e rede houmañ skañv, hep gouel na roeñv, etrezek ar c'hal, daoust da nerzh an dichal a dlee va stlejañ d' an donvor, e voe ganto un dec'hadeg leun a drouz, betek an tu-all d' o c'hêrig, da vont a-dreñv ar girzhier d' am spiañ diriskl.

Va-unan edon, eta, pa zilestris war ar c'hal lenkr ha bezhinek, kerse ganin o kuitaat an nev war-neuñv, e-lec'h ma ne oan ket bet ar mestr war-lerc'h Doue, daoust din da vezañ ar c'habiten warni, an Aotrou o vezañ bleniet va bag hep derc'hel kont eus gouiziegezh dister mab-den.

Deuet da voazañ ouzh ar burzhudoù, e soñjis da gentañ e tistroje al laouer hec'h-unan da Vro-Iwerzhon, hogen, evel ma chome difiñv, he savis en he sav war he zal, goude ma voe bet stlejet ganin war ar c'herreg. Harpet gant un nebeud mein, e talvez din bremañ da di-pediñ e-keit ha m' emañ o c'hedal distro an dud spontet a vo va farrezianiz diwezhatoc'h.

(Tennet eus « Listri Paper » Loeiz Guichard.)

Orfeo hag Herodis

lakaet e brezhoneg gant Roparz HEMON

O klask hol lennegezh kollet... E niverenn 42 « Al Liamm », p. 34, em eus roet ur roll eus oberoù latin, gallek pe saoznek ar Grennamzer, enno un heklev eus lennegezh Breizh-Vihan. Unan eus ar re gaerañ eo « Sir Orfeo », ur varzhoneg a 580 gwerzenn, savet e rannyezh kreisteiz Bro-Saoz war-dro ar pevarzekvet kantved. Tri dornskrid anezhi a zo bet miret. An aozer a zo dianav.

An istor, anat eo, eo hini Orpheus hag Eurydike. Hogen, hag aze emañ an dalc'h, hervez ali an holl ouizieien, ar vojenn c'hresian a zo mesket gant ur vojenn geltiek, mojenn ar wreg skrapet digant he fried gant Roue ar Bed all. Hag ar vojenn geltiek a zo kalz pouezusoc'h er varzhoneg eget an hini c'hresian.

A zo muioc'h : evit ur wech n' eus ket bet klasket lakaat en arvar ger an aozer, ez eo bet displeget an istor gant « harpours in Bretagne », telennerien e Breizh-Vihan. Loomis, en e levr « Arthurian Tradition and Chrétien de Troyes », a denn an evezh war ar falc'hunerezed ha Kastell ar Marv, - pennadoù 15 ha 17 em zroidigezh. Ne gaver, hervezañ, netra heñvel e lennegezh kozh Kembre. Loomis a veneg ivez ar peder c'hontadenn dastumet gant F. An Uhel hag embannet gantañ war ar « Revue Celtique », levrenn 2, p. 289-320. Enno e kaver meur a dra a gaver ivez e « Sir Orfeo », dreist-holl en hini diwezhañ, « Ar C'hastell Gwer ». Er peder c'hontadenn ur vaouez a ya kuit da zimeziñ gant un den yaouank en ur vro vurzhudus, hag a zo adkavet gant he breur. An holl varvailhoù-se, sklaer eo, « Sir Orfeo » hag ar re all, a zo a-rumm gant ar marvailh brudet « Ar Goantenn e Koad an Hun ».

Ret eo dimp, a dra sur, studiañ lennegezhioù kozh Kembre hag Iwerzhon. Hogen retoc'h eo dimp c'hoazh studiañ lennegezh kozh Breizh, hor bro-ni. Adkavout al lennegezh-se a vefe unan eus kefridioù hor Skol-Veur vroadel, ma vefe unan. O c'hortoz e c'hellomp atav boulc'hañ an erv.

Ar varzhoneg a embannan amañ a glask mirout stumm ha doare ar skrid saoznek-krenn. E heuliañ a ran pizh a-walc'h alies. N' eo ket, avat, un droidigezh rik, pell ac'hano.

34

1

E Breizh-Veur e veve gwerso
 Ur roue, anvet Orfeo,
 Kreñv a gorf, uhel a lignez.
 Hael ha kourtes e oa ivez.
 E dad a oa kar da Bluton,
 Hag e vamm karez da Junon.
 An daou-se, hervez a greded
 En amzer gozh, a oa doueed,
 Hag e konter diwar o fenn
 Meur a varzh ha meur a vojenn.

2

Orfeo a vourre kenañ
 En arz laouen an telennañ.
 Da bep telenner mat, hep mank,
 E di a veze digor-frank.
 E-unan e ouie c'hoari,
 Ha dre aked ha prederi
 E oa deut da vezañ desket
 Dreist holl delennerien ar bed.

C'hoari a rae ken flour, ken flamm,
Selaou outañ a oa ur bam,
Un dudi, ur wenvidigezh.
Nann, a-boan e c'hell an aelez,
Hag i boazet-brav koulskoude,
C'hoari ken dous dirak Doue.

3

E Tras e chome Orfeo,
Kaerañ kêr a oa en holl vro.
(Daoust m' hec'h anver bremañ Kerwent.
Tras e veze anvet a-gent.)
En e balez, hervez ar c'hiz,
En doa ur rouanez, Herodis,
Leun a goantiz, glan ha disi,
Hollvat... Hep mar, lavarout mui
Ne dalv mann, c'hwi oar koulz ha me :
En ur ger, evel ma tere.

35

4

E miz Mae, pa vez ar maeziou
A vroustoù leun hag a vleunioù,
Hag ar goañv yud aet da sotal
Gant ar c'hler hag an amzer fall,
Pa drid pep pratell varellet
Gant kan ha trouz al laboused.
Pep den en deus mall da vale
Dre ar bed e skleur ar beure.
Herodis n'oa tamm disheñvel.
Ar rouanez ha div zimezell
Oa aet eta da ebatal
Da Gala-Mae, evel re all.
Aet e oant abred da redek
War c'hlazenn un avalenneg.
Prestik, avat, o doe ezhomme
Da azezañ : an heol oa tomm.
Hag ar rouanez, e berr esped,
Gant ar c'housked a voe trec'het.
He dimezelled ne gredjont
He dihuniñ, hag i da vont
Larkoc'h, o lezel o itron
Da ziskuizhañ gwalc'h he c'halon.

5

Poent merenn a oa tremenet
Abaoe pell, pa voe gwelet
An itron o fiñval un tamm,
Souden, o sevel en ul lamm,
O redek feuls en ur regiñ
He skerb, he sae, ouzh o strewiñ
A-dammoù, hec'h ivinoù lemm
O toullañ he bruched, he dremm,
He c'horf heneuz, a-dreuz, a-hed.
An div blac'h spontet, braouac'het,
A skampas raktal d' ar palez,
O leñvañ : - « Allas, hor rouanez,
A oa ganimp drant o c'hoari,
Zo kollet he skiant ganti ! »

36

6

Dizale, flec'h ha marc'heien,
Kloer, mevelien, ha kement den

En doa klevet, ivez merc'hed,
A zeredas holl a-gevret,
Siwazh, da gavout an itron
Astennet mik war al leton,
Blin, asik, disliv ha divi.
Gant pres e tougjont anezhi
D' he c'hambr. Eno, da rambreal
E krogas diouzhtu, da yudal
Adarre, ha da glask sevel.
Ma rankas teir merc'h he derc'hel.

7

Etretant, re all a rede
Da gas ar c'heloù d' ar roue.
Dilavar, dirak an arvest,
Don en eston, e galon prest
Da rannañ, difiñv e vanas.
Erfin, avat, e taoulinas
En he c'hichen : - « O va ene, »
Emezañ, « petra welan-me ?
Te, va gwreg, a oa ken hegar,
Ken karantezus, ken klouar,
Ouzh an holl a oa ken habask,
O klemm, o krial hag o klask
Pellaat an holl diwar da dro !
Allas, va merc'h paour, petra zo ?
Da zilhad kaer a zo roget,
Ha da gorfig kaezh labezet,
Leun-wad, euzhik, da zremmig koant,
Herodis, staenet ha dismant,
Ha da zaoulagad ken lirazhin,
Ken dous gwechall, a sell ouzhin
E-giz pa yen un enebour!
Va merc'hig dinamm, va amour,
Va c'hoant, va didu, va buhez,
Lavar din, m' az ped, dre druez,
Din, an den az kar ken tener,
Petra zo, petra zo d' ober ? »

38

8

Ar rouanez, evel estlamm
Ouzh son ar vouezh anavezet,
A chomas didrouz, ha goustad
E lintras en he daoulagad
Daeroù bras, a gouezhas souden
Stank-ha-stank. - « O pebezh anken
A ran dit, » emezi, « mignon !
Me oar, ha me c'houlenn pardon
Diganit. Allas, brasoc'h kañv
Bremaik a ranki gouzañv :
Pell diouzhit ez an da gantren,
Ha n' em gweli mui birviken ! »

9

- « Mont pell ! » emezañ. « Da belec'h ?
Va mignonez din, bez dinec'h,
Diganin morse ne di kuit,
Pe neuze, mont a ran ganit ! »
- « Nann, » emezi, « ne c'helli ket
Dont ganin, te na den ebet !
Pa oan kousket war al leton,
A-daol e teuas dirazon
Daou varc'heg kaer, harnezet-kloz,

A arc'has din, hep mui gortoz
Dont ganto davet o roue.
Ouzh ur goulenn ken amzere
Ne respontis ger, ha kerkent
O gwelis o vont en o hent.
Hogen, hep dale pell, setu
Marc'heien o tont a bep tu,
Kezeg kaer gwenn-laezh dindano,
Ha dilhad gwenn-erc'h war o zro,
Merc'hed, gwisket ivez e gwenn,
Hag o varc'hegezh en o fenn,
O roue, uhel war e dal
Ur gurunenn, ne deus metal,
Aour nag arc'hant, war an douar
Ken splann ; evel an heol pa bar
E-kreiz an hañv e lugerne.
Va saludiñ a reas, ha me,
Badet, va youl aet krenn diouzhin,
A savas. Ober a reas din
Pignat war gein ur palafrez.
Ha me da vont ouzh e gostez
Dre ur vro iskis, dianav,
Leun a frouezh hag a vleunioù brav,
A stêrioù hag a venezioù.
A gestell hag a balezioù.
Neuze ganin e tistroas
D' hor bro-ni, hag e lavazas :
- Amañ, itron, warc'hoazh beure,
E vo ret deoc'h dont adarre,
Ha me a zeuio d' ho kerc'hat
Da chom ganimp-ni evit mat.
Deut hep mank, na glaskit herzel,
Sentit pizh ; anez, pep ezel
Eus ho korf a vo diframmet.
Gouezit ervat : n' eus den ebet
Gouest da zerc'hel ouzh hor galloud.
Kement a vennomp a rank bout ! »

38

10

Diouzhtù ma tavas, ar roue
A lavaras : - « Allas, gwa me !
Gwell e ve din koll ar vuhez
Eget da goll, va mignonez ! »
Hag eñ mont da c'houlenn ali
Digant tud fur. Hogen hini
Ne ouie tamm petra ober.
Pezh a reas eta voe kemer
Mil soudard leal ha kalonek,
Ha ganto d' an avalenneg
Mont antronoz da c'houlouù-deiz.
Ar rouanez voe lakaet e-kreiz,
Ha da bep den gourc'hemennet
Stourm, ha mervel pa vije ret.
Poan gollet ! A-douez he zud
E voe lamet dre c'halloud-hud
Herodis, hep en dije gour
Skoet taol evit he sikour.

39

11

Leñv ha kri-forzh a voe neuze,
Traoñ ha krec'h e lez ar roue !
Orfeo gaezh en em dennas !

E-barzh e gambr, hag a semplas
Evel marv, war al leur galet.
Siwazh, ar c'holl oa diremed !
Pa zifatas e reas bodañ
E varoned en-dro dezhañ,
Hag e lavaras : - « Aotrounez,
Hiviziken ur mestr nevez
Ho pezo : va Melestrour Meur.
Rak me, pa 'm eus bet an dizeur
Da goll va fried, n' hellan ken
En ti-mañ gouzañv va anken.
N' em eus mui na kalon na nerzh !
Va-unan-penn, en un dezerzh
E vevin e-giz al loened.
Ha pa glevot ez on marvet,
Anvit unan dellezekoc'h
Egedon-me da ren warnoc'h. »

12

E-barzh ar palez an holl dud
Gant ar saouzan a chomas mut.
Gwazed kadarn er brezelioù
A oa beuzet en o daeroù.
Erfin, pennglinet dirazañ,
Hen pedjont start da zaleañ.
- « Nann, » a respontas, « va menoz
A zo graet. » Hag hep mui gortoz
E wiskas sae ur pirc'hirin.
Hep mantell, hep ur roched lin
Zoken, diskabell, diarc'hen,
Ez eas kuit. Nemet e delenn,
A oa bet e frealz a-viskoazh,
A gasas gantañ war e skoaz.

40

13

Doue ! na truez oa gwelout
Un den oa bet bras e c'halloud
O vont goustad er-maez eus kêr,
War e droad, paourik ha dister !
Bale a reas pell dre ar vro,
Bepred o klask lec'hioù distro,
Dre lanneier digevannez,
Paludoù yen ha geunioù gouez,
O kaout, an hini en doa bet
Ar seiz, ar pluñv hag an dumed
En e wele flour, netra ken
Da gousket nemet ar raden ;
An hini en doa bet madoù,
Tiez meur, kestell, tourelloù,
Ha liorzhoù, o kaout nemet
Gwez ar c'hoadeier da wasked ;
Er goañv, e-lec'h e oaled tomm,
Ar glav, an erc'h hag ar reklom ;
O kaout da c'hoskoriad, e-lec'h
Marc'heien, merc'hed koant ha flec'h,
Nemet loened kriz ha preñved,
Ganto taget, ganto flemmet ;
An hini oa maget blizik
Gant cher tener ha pinvidik,
O rankout gant e ivinoù
Kleuzañ er geot hag er gwrizioù.
En hañv e oa frouezh hag irin,
Alies araskl, trenk ha krin ;

War-lerc'h ar razarc'h ne oa mui
Nemet plusk ha rusk ha kinvi.
E gorf oa nodet ha skoanet,
E zremm skarret ha spinac'het,
E varv louet, fuilhet-iskis,
A dizhe betek e c'houriz,
War-bouez foetañ bro ha kantren,
A-hed daouzek vloaz, hag ouzhpenn.

41

14

E joa nemeti, e delenn,
En doa kuzhet en ur gleuzenn.
Pa rae hinon, diouzh ar beure,
War e varlenn he c'hemere
Da c'hoari evel m' oa kustum
D' ober a-gozh. Ha neuze, trumm,
E trivlie ar c'hoad a-bezh
Gant un daskren a levenez.
Trumm, an heol a bare sklaeroc'h,
An aezhenn a sourre flouroc'h.
Hag a bep toull, hag a bep ched.
A-vern, a-vordilh, al loened
A zerede holl, gwasket-stank
Tro-war-dro dezhañ, ha pep brank,
A-vec'h na zifloske dindan
Samm an evned, bras ha bihan.
Hag e selaouent an heson
Eus an delenn, ma oa eston
Gwelout dastumet en ur ser
Gad ha bleiz, gup hag alc'houeder.
A-wechoù ivez, pa oa klouar
An abardaez, da gann al loar,
E tassone skiltr an delenn.
An Hemolc'her-Hud, o tremen
A-dreuz al lanneg d' an daoulamm,
A gleve, hag a-zoug e gamm
A dostae sioul ; e levrini
Ne redent na ne harzhent mui.
En noz-se, pep labous munut
A gouske dinec'h war e glud.
A-wechoù all, an telenner
A wele dre ar parkeier,
O sevel a-greiz al latar,
Tasmanted, ur bagad espar
A varc'heien, o bannieloù
Dispaket en aer, o goafioù
Uhel er vann, o c'hlezeier
O lintrañ glas en teñvalder.
Ha tud all, gwazed ha merc'hed,
E dilhad a c'hiz kozh gwisket,
A gorolle skañv ha mibin
Ouzh safron boud an daboulin
Ha ragach ar vombard laouen,
O respont sart kan an delenn.

42

15

A-bell e welas un devezh,
E-tal ur ster o varc'hegezh,
Tri-ugent a itronezed,
Holl yaouank-flamm ha kaer-meurbet.
D' o ambroug ne oa ket ur gour.
Pep hini, war he dornig-flour,

A zalc'he ur falc'hun. E-leizh
A evned, poc'han ha kerc'heiz,
Mailhard, houad hag herlegon,
Yar-dour ha gioc'h ha c'hwibon,
A dec'he spontet, hag a-dizh,
Paket eskuit er skilfrouù kriz,
A gouezhe dinerzh. Orfeo
Ur pennad a sellas outo.
- « Graet mat ! » a lavaras. « Setu
Merc'hed divorfil ha dilu !
Em amzer ez on bet ivez
Ur mailh war ar falc'hunerezh ! »
Hag eñ tostaat ouzh un itron,
Ha chom badet gant an eston,
Oc'h anavezout dremm garet
Herodis, an hini gollet.
Ne rannjont ger, nag eñ nag hi.
Anavezet oa bet ganti.
Daeroù puilh en he daoulagad
A darzhas gant ar galonad,
O welout an den a gare
Ken paour ha ken treut e zoare.
Hogen prim, he c'heneilezed
A zeredas holl a-gevret,
A-raok, a-dreñv, ha tro-war-dro,
Oc'h ober dezhi mont ganto.

42

16

- « Allas, » emezañ, « se zo gwazh
Eget kement a welis c'hoazh
Ankou, echu va flanedenn !
Ar bec'h a zougis betek-hen,
Start ha diglemm, ne c'hellan mui
Gouzañv, pa 'm eus kollet at spi !
Ouzhin n' he deus ket lavaret
Ur ger, ha prim ez eo tec'het
Ha chom a ran... Perak eta
Komz evel-se ? Pa n' em eus tra
Mui da goll ez on digabestr !
Netra mui n' em dalc'h. Me zo mestr
An tonkadur. Ne zoujan mann.
Koustet a gousto, mont a ran
Da gerc'hat va gwreg, ha ne vern
Da belec'h, zoken d' an Ifern ! »
Raktal, e delenn war e gein,
A-dreuz ar vein, a-dreuz an drein,
Dizamant ouzh ar boan, d' ar red,
War-lerc'h ar marc'hegourezed
Ez eas. Ha setu m' o gwelas
Dre ur skalf en ur roc'hell vras
O steuziañ krenn. Eñ, dispouron
O heulias en ur stankenn don,
Teñval hag enk, serz, leun a strouezh,
Hag hir-sebezh. En diwezh
E tizhas ar penn, ha neuze
Nag ur bam !... Bez' e weleve,
Beuzet en ur sklerijenn-hañv,
Ur blaenenn ec'hon dirazañ,
Levn ha glas, hep run na skoasell,
Sioul ha dudius. Ur c'hastell,
Pinvidik hag uhel ur marzh,
A save, evel e goularz
E vuriouù, hag evel e gwer

E dourioù, mil a brenester
Skeudennet er fozell, he dour
Kompez evel ur melezour.
Rizennoù, skoroù kizellet
A bep doare plant ha loened,
Skañv ha mistr evel dantelezh,
Ur wir vezevellidigezh
A ziri hag a volzioù taer
Ha lemm, evel skourret en aer,
Ha pileroù aour hag arc'hant,
Ha pondalezioù olifant,
Ken bresk da welout m' oa hañval
Ganeoc'h e oant prest da nijal.
Eno, don e-kreiz an douar,
Daoust na bare nag heol na loar,
Ar vein prizius gant o sked,
Stankoc'h kalz eget ar stered,
A fenne splannder dous ha kreñv,
Na deus e bar nemet en Neñv.

44

17

Orfeo a welas a-bell
An itronezed er c'hastell
O vont holl kevret. Hep termal.
Ez eas d'o heul. War an nor-dal
E skoas dichek. - « Pic oc'h-c'hwi ?
A be vro ? War pe gefridi
E teut-hu ? » eme ar porzhier.
- « Ne don nemet un telenner,
Hag a oar seniñ tonioù koant
Da blijout d' an dud, m' o deus c'hoant. »
Ar paotr a zibrennas an nor
Hag a roas dezhañ digor.
Orfeo kerkent a skrijas.
Ar c'hastell oa yen evel sklas,
Hag eñ leun a dud, darn ledet,
Darn en o sav, darn azezet.
Renket holl a-steudad e oant,
Diflach, disliv ha diseblant.
Darn oa kousket. Re all, avat,
Oa digor-bras o daoulagad,
Hag o sellout eeun dirazo,
Sonn, evel skornet en alfo.
Darn oa mouget, darn mac'hagnet,
Darn dibennet ha darn staget
Gant kerdin. Darn en un tangwall
A oa bet losket, ha re all
Beuzet, o dilhad leun a fank.
Bez' e weled ur vamm yaouank,
He bugelig en he c'hichen,
Ha pelloc'h e weled un den,
C'hoazh war e varc'h, ur brezelour,
Lazhet trumm gant an enebour.
Holl, gant pobl ar gornandoned
D' ar c'hastell oant bet degaset.
Orfeo a gerzhas a-dreuz
Saliou diniver, hag an euzh
A greske dalc'hmat en e greiz.
Ha setu, dres evel en deiz
Ma oa bet en avalenneg
O hunañ dibreder, e wreg,
E vuiañ-karet, Herodis,
Skrapet e bleuñv he yaouankiz.

45

18

En ur sal vras, a lugerne
Evel an heol, ken na drelle
E zaoulagad, e tremenas.
Dindan un daez e spurmantas,
War un tron uhel azezet,
Mestr ar c'hastell hag e bried,
Kaer, meurdezus, flamm o dilhad,
O dremm diroufenn ha dioad.
- « Aotrou hag itron, » emezañ,
E-harz o zreid o pennglinañ,
« Un telenner paour hoc'h asped
Uvel da selaou e reked. »
- « Den, na piv out-te, pa gredez
Dont d' hor c'hastell, liv ar vuhez
War da jod, ma n' o deus aotre
Da chom dinec'h nemet ar re
Zo koazhet enno da viken
Pep from ha pep trivliadenn ?
Nemet ar re na zaskren mui
Broud ar c'hoant en o izili ?
Na vennont, goude chal ha gloaz,
Nemet peoc'h divent an ankouazh ? »
- « Aotrou, » emezañ, « me a zo
Evel kustum o vale bro.
Oc'h ober onest va micher,
Ez an a vaner da vaner,
Alies degemeret fall,
Degemeret mat gwechoù all.
Hogen mat pe fall, forzh ne ran,
D' an holl kenkoulz e telennan. »
Ha war an taol e kemeras
E delenn, hag ec'h azezas.
E vizied war ar c'herdin
A redas, hag un ton lirzhin,
Un tonig koroll, drev ha skañv,
A zassonas er bolzioù-kañv.
Ha setu kerkent ur burzhud
E Palez ar Marv : an holl dud
Renket er salioù-hont, souden
A zihunas, hag a-vandenn
En em dolpas e sal an tron.
Paotr ha plac'h, aotrou hag itron,
An eil krog e dorn egile,
A zañsas, evel ma tere
Ouzh korfoù c'hoazh kropet ha bav,
Sioul ha gorrek, ar jabadao.

46

19

Ar roue koulz hag ar rouanez
A vane diflach, ar sebez
Livet war o dremm, o selaou.
Neuze e vousc'hoarzhjont o-daou.
A-vec'h na ziskennjont er sal
Diwar o zron, da ren ar bal.
Pa davas an delenn erfin :
- « Graet mat, telenner ! lavar din, »
Eme ar roue o stlakañ
E zaouarn, « lavar din bremañ
Petore gopr a c'houlennez.
Goulenn hardizh pezh a garez.

Ne vern petra, aour pe vadoù,
A vezo roet dit, m' hen tou ! »
- « Aotrou roue, evit va foan,
Nag aour na glad ne c'houlennan.
Kemer a rin, gant hoc'h aotre,
Ar vaouez a welit aze. »
- « Ar vaouez-se ! Hola, va mab,
Me gred e fell dit ober goap !
Te, vil e-giz ur gozh skodenn,
Hag hi fresk evel ur rozenn !
Ne vez ket paret c'hoazh, membri,
Ar c'houlmed gant ar mavrini ! »
- « Gwashoc'h kalz gwelout ur roue,
Aotrou ker, o terriñ e le ! »
- « E feiz, ar gwir a zo ganit !
Kemer ar vaouez, ha kae kuit.
Din ne vern ! Bez eürus ganti,
Mar gellez, keit ha ma vevi ! »
Ar ger-se lavaret a-vec'h,
Orfeo a grogas e brec'h
E wreg Herodis, hag afo
E skampjont o-daou ac'hano.

20

War-bouez poaniañ hag ober hent,
En diwezh e tizhjont Kerwent,
A oa kêrbenn e rouantelezh.
Ne gredas ket mont d' e balez.
Hogen en ul lochenn dister
E klaskas bod. Un telenner
E oa, emezañ, hep arc'hant,
Ur paour, un hubot, un truant.
Keloù a c'houlennas neuze
Eus al lez hag eus ar roue.
- « Ur roue mat a oa er vro, »
A respontjod. « Meur a vloaz 'zo
Ez eas kuit da glask e bried,
Skrapet gant ar gornandoned.
E velestrour kozh, un den fur,
Eeun hag onest, a zalc'h ar stur. »

47

21

Antronoz, war-dro kreiz an deiz,
O lezel e wreg el lojeiz,
Orfeo a yeas da gantren
Dre ruioù kêr gant e delenn.
Ha dre ma 'z ae e-mesk ar bobl,
Lik pe iliz, kumun pe nobl
A youc'he : - « Biskoazh kemend-all !
Sellit ouzh ar pezh oristal,
Rust, disparbuilh ha difarle,
E-giz ur wezenn war vale ! »
Hag ar ganfarded a bep tu
War an den paour a rae an hu.
Kejout a reas war ur blasenn
Gant e velestrour o tremen.
- « Me ho ped, aotrou melestrour, »
Emezañ, « deut war va sikour !
Telenner on, nevez distro,
Goude trevell hir, eus ur vro
Ma vrier d' ur roue espar,
Pell-pell, dreist bevonn an douar. »
- « Sav, ha deus ganin, telenner, »

Eme an den mat, « degemer
A vo roet dit, hag enor.
Hen ober a ran en eñvor
Unan a garemp, Orfeo,
Hor mestr, Doue d' e ziwallo ! »

48

22

Er c'hastell e voe servijet
Merenn, hag an holl varoned
Oa eno, o gwraez, o flec'h,
Renket pep unan en e lec'h.
C'hwezhet e voe an trompilhòu
Ha straket an taboulinoù,
Hag al lourenn hag ar rebed
A sonas flour a-hed ar pred.
Orfeo a selaoue mik
En e gorn. Ne lavare grik.
Hogen, pa voe tavet erfin
Pep trouz, e lakaas war e c'hlin
E delenn : un notenn pe ziv
A skiltras souden, drant ha gwiv.
Ar melestrour ouzh ar benveg
A sellas pizh : - « Telenner c'hwek,
Lavar din leal, en anv Doue,
An delenn-mañ a zo dit-te ? »
- « Aotrou, » emezañ, « va zelenn
Am eus kavet en un draonienn,
E-kichen korf un den lazhet
Gant ar bleizi. He c'hemeret
Em eus. Ne oa den all war-dro.
Se oa, me gred, daouzek vloaz 'zo. »
- « Siwazh ! » eme ar melestrour,
« Etre da zaouarn, estrañjour.
Emañ telenn va mestr karet !
Gwa me ! gwa ni ! p' hon eus kollet
Anezhañ bremañ da viken !
Va roue kaezh, da-unan-penn,
Mervel e barr da yaouankiz,
Roget gant loened vil ha kriz ! »
Hag e kouezhas trumm d' an douar
A-c'hwen e gein, gant ar glac'har,
Ar varoned en-dro dezhañ,
Hag int o klask e gennerzhañ.

48

23

Orfeo, fromet e galon,
En ur astenn d' an den gwirion
E zorn, a lavaras : - « Savit !
Va melestrour mat, ha klevit !
Ho mestr, ho roue, Orfeo
A vev, hag a zo deut en-dro.
Un amzer hir, e lec'hioù gouez
En deus gouzañvet bihanez.
Hogen e wreg en deus kavet
E Tir an Hud, ha degaset
Gantañ. Me, evit hoc'h amprou,
A zo deut d' ho kaout e truilhoù.
Mar em eus kontet deoc'h gevier,
Pardonit din, va mignon ker.
Eus ho fealded endra vevin
Em bezo koun, hag e fell din
Ho mirout bepred er palez

E-giz va hêr d'ar rouantelezh. »
An holl a gomprenas raktal
E oa o mestr e-barzh ar sal.
Stouiñ a rejont a-gevret
O glin : - « Doue ra vo meulet ! »
A grijont holl, « buz ha buhez
D' hor roue mat ha d' hor rouanez ! »
Gwalc'het, kribet, kempennet voe
Orfeo, gwisket adarre
Evel gwechall en e zilhad.
Tud a yeas neuze da gerc'hat
En ur brosesion laouen
Herodis betek al lochenn,
Hag a zistroas prim ganti,
Gant trouz ha kan ha soniri.
Eno, mar boe skuilhet daeroù,
N' oa ket, a soñjan, gant kañvoù.
Diwar an deiz-se, Orfeo
A renas eürus en e vro,
Pell amzer, gant e wreg karet.
Buhez vat dezho ! gwenn o bed !

24

Telennerien e Breizh-Vihan
A glevas ar brud, hag ur c'han
O deus savet, hervez o giz.
Kan Orfeo hag Herodis
Ez eo anvet. Ha me ivez
Am eus e zispleget em yezh.

Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ

gant ABEOZEN
(Kendalc'h)

EIL LODENN

XXvet KANTVED

I - GORSEZ BARZED BREIZ VIHAN
ERWAN VERTOOU - ANATOL AR BRAZ

Setu ni degouezhet gant eil amzer azginivelezh lennegezh Vreizh. N' eus, eveljust, bet torr ebet etre an div amzer. Lod eus ar skrivagnerien a zo evel a-ramp warno o-div. Un darvoud a bouez a zeu, avat, e derou ar c'hantved-mañ da reiñ ul lusk kreñvoc'h da oberiantiz ar Vretoned dihunet.

D' ar 14 a viz Eost 1898, ur Strollad Bretoned eus Pariz hag ur Strollad all eus Breizh en em vodas e Montroulez da ziazezañ ur vreuriezh, ma c'hellfe kaout bod enni kement Breizhad a fellfe dezhañ strivañ da saveteiñ danvez lennegezh hag arz Breizh-Izel. E-touesk ar gendalc'hidi e kavomp anvioù anavezet mat ar GOVIG, ar FUSTEG, L'ESTOURBEILLON, KERVILER, JAFFRENNOU, EVEN, AR BRAZ, VALLEE. Da Hanter-Eost, e bourc'h Plouian, Strollad C'hoarierien ar vro a zisklerias *Buhez Sant Gwenole*. Ha setu penaos e voe krouet **Kevredigez Broadel Breiz**.

An darempredoù etre Kembreiz ha Breizhiz, adskoulmet gant Hersart KERVARKER e 1838, a oa bet startaet e Kendalc'h Keltiek Sant-Brieg lidet e miz Here 1867. Dont a reas an darempredoù-se da vezañ stankoc'h e dibenn ar c'hantved. Kannaded Breizh a gemeras perzh e Kendalc'h Kerdis, e 1899, hag e Kendalc'h Dulenn e 1901. Er bloaz-se end-eeun e voe krouet Gorsez Barzed Breiz Vihan.

51

Ar Gorsez-mañ, anezhi un eilskeudenn eus he c'hoar kalz koshoc'h a Vro-Gembre, he doe da gentañ Drouiz Meur Yann ar FUSTEG (1855-1910), ma voe don e levezon war an hini a zeuas diouzhtu war e lerc'h, e 1903, Erwan VERTOOU.

28) Erwan VERTOOU a voe ganet e Pleuvian, Bro-Dreger, d' ar 4 a viz Gwengolo 1861. Mont a reas war e studi da Gloerdi Bihan Landreger d' e zaouzek vloaz ha da c'houde e skolaj Lanuon. Pemp bloaz servij en deus graet er verdeadurezh-brezel. Labouret en deus e-pad pemp bloaz all en Havr-Nevez war gaoterioù al listri. Dimeziñ a reas er bloavezh 1886. E 1892 e teuas da Rochefort evel eil-ijiner da evezhiañ ouzh al listri brezel. E diwezh ar bloavezh 1896 e tistroas d' an Havr-Nevez el labouradeg m' edo ennañ etre 1885-1892. E 1898 e teu da Bariz d' an uzinoù Niclausse. Neuze eo e reas anaoudegezh gant Yann ar FUSTEG. Betek neuze n' en doa savet nemet gwerzennoù gallek. Adal bremañ e stag da sevel gwerzioù brezhonek. E 1900 e teuas en dro d' e vro da zerc'hel atant e vamm e Nant-Kanaff, Pleuvian. Siouazh ne deuas ket e daol-esa da vat gantañ hag e rankas distreiñ da Bariz d' an uzinoù Niclausse e dibenn 1901. Chom a reas el labouradeg-se betek an deiz kentañ a viz Ebrel 1917. Skuizh-divi gant al labour noz-deiz a rankas ober e-pad ar brezel, e tistro da Bleuvian. Siouazh dezhañ ! Gwerzhañ a reas e vereuri e 1918 evit bevañ diwar ul leve hed-buhez. Rivinet e voe gant diskar al lur gall. Bevet en deus diwezhañ bloavezhioù e vuhez er brasañ dienez. Kavet eo bet marv en e di d' an 29 a viz Genver 1933.

Oberoù puilh en deus savet Erwan VERTOOU ken e galleg, ken e brezhoneg. Eus e skridoù gallek ne gomzimp ket amañ, nemet evit merkañ ez eo pell dezho bezañ hep talvoudegezh. Dastumadoù barzhonegoù a zo anezho peurvuiañ, nemet unan, «

Des Vessies pour des Lanternes », Figuière, Paris, 1913, anezhañ pennadoù flemmus e komz-plaen o tennañ d' an Emzav Breizhek.

E-pad an nebeud mizioù a dremenas e Breizh e 1900, e krouas Erwan VERTOU *Ti Kaniri Breiz*, ur Strollad Barzhed yaouank a yae a vourc'h da vourc'h da ganañ kanaouennoù brezhonek. E gentañ dastumad barzhonegoù e yezh e gavell a zo dezhañ da anv, *Dre an Delenn hag ar c'horn-Boud*, embannet e ti Prud'homme, Sant-Brieg, 1904. Ar pezhioù-se a zo talvoudus koulz dre ar stumm ha dre an danvez. Liv Bro-Dreger a zo war o brezhoneg hep ma teufe kement-se d' o lakaat da ziaes da vrezhonegerien ar rannyezhoù all. Magañ a rae Erwan VERTOU ur garantez entanet evit e vro. Ne gomze ket diwar hanter c'herioù ha diskleriañ a rae hep marc'hata e soñjezon donañ. Ne deo ket eston en deus bet ur garantez dreist-muzul evit ar skrivagner gall *Léon BLOY*, m'en doa graet anaoudegezh gantañ e 1892 pe war dro, rak hemañ a zo patrom ar re a zistag dichipot ar pezh a soñjent. Barzhoniezh Erwan VERTOU a zo, a bep eil, flour ha lemm hervez an danvez. E-kichen e zastumad kentañ e c'heller menegiñ *Ivin ha Lore*, gwerzioù, Toulleg ha Geffroy, Gwengamp, 1914 ; *Avaloù Stoup*, rimadelloù, id., 1914 ; *Daouzek Abostol*, skeudennoù, Geffroy, Lanuon, 1928.

52

E komz-plaen en deus savet *Kevrin Barzed Breiz* pe reizhadur ar varzhoniezh vrezhonek, Champion, Paris, 1912 ; *Lemenik, Skouer ar Varzed*, 1914 ; *Ostaleri Surat*, un droidigezh diwar c'halleg Bernardin de SAINT-PIERRE, 1914 ; *En Bro-Dreger a-dreuz Parkoù*, « Consortium Breton », Nn 8, h.a., 1927. Diwar-benn ar skrid-mañ, hag eñ dudius a-hend-all, e rankomp anzav ne dalv ket komz-plaen Erwan VERTOU e werzennoù. Ponneraet eo gant an implij eus pehini ha pere da c'her stagañ, un dro-lavar ha ne glever ket er brezhoneg komzet. Luziet eo ivez an ober gant ar rannouigoù-verb a hag e. Embannet en deus c'hoazh *Noz Nedeleg*, bugulgan, Heugel, Paris, 1932 ; *Dindan Dero an Drouized*, id., 1931 ; *Pipi 'n Heri ha Kato Ravet*, An OALÉD, Nnoù 32-33, 1930 ; *Goulennadeg Bronwen*, An OALÉD, Nn 56, 1936 ; *Mona Garmez*, ur gontadenn gant Yann Ar FUSTEG lakaet e brezhoneg gant Erwan VERTOU a zo bet moulet e GWALARN, Nn 10, 1927.

Staget e oa *An OALÉD* da embann *Geriadur Klotennoù* Erwan VERTOU gant an Nn 63, 1938.

Skrivet en deus Erwan VERTOU dindan daou anv-pluenn : *Alc'houeder Treger* da gentañ ha da c'houde *Kaledvoulc'h*, an anv roet gant *Kembreiz* da gleze Arzhur.

29) Anatol ar BRAZ a voe ganet e parrez Duod, Kerne-Uhel, d' an eil a viz Ebrel 1859. Bevañ a eure e amzer vugel e Plouilio hag e Perwenan. Mont a reas war e studi da lise Sant-Brieg, a zoug hiziv e anv, hag e Pariz. Kelenner e voe e-pad 14 vloaz e lise Kemper ha da c'houde e Skol-Veur Roazhon. Marvet eo d' an 20 a viz Meurzh 1926.

N' en deus pleustret war zanvez Breizh nemet, koulz lavaret, e galleg. Donezonet kaer ez oa koulskoude da skrivañ e brezhoneg evel m' hen diskouez a-walc'h an nebeut skridoù brezhonek a anavezet diwar e zorn, da skouer *Tro Mari-Job ar Gergeno*, en « Annales de Bretagne », 1904 ; *Digemer Mad*, rakskrid da levr Filomena KADORED ; *Mouez Meneioù Kerne*, 1912 ; ha Barzhonegoù evel *Janedig An Dizez*, Bleunioù Breiz, 1888 ; *Feunteun Santez Dwinen* « Annales de Bretagne », 1892 ; *Nedeleg Breiz*, BRUG, 1913 ; FEIZ HA BREIZ 1939. Roll oberoù Anatol ar BRAZ a zo bet embannet gant J. OLIER, en « Annales de Bretagne », 1929.

53

Da hetañ e ve e vije kavet, er paperoù chomet diwar-lerc'h ar skrivagner, skridoù brezhonek all, evel m' her rofe da grediñ komzoù distaget gant ar BRAZ e-unan. Komzet en doa gant Taldir, m' hon eus soñj mat, eus un dastumad barzhonegoù na chome nemet ar skrivadur anezho da reizhañ. Mar bezont kavet un deiz, o devezo e-touesk oberoù ar BRAZ an hevelep talvoudegezh ha *Telenn Arvor* e roll oberoù BRIZEUG.

N' eus forzh penaos, daoust d' ar gerseenn a c'heller magañ o welout pegen

rouez ez eo e oberoù brezhonek e-keñver e skridoù gallek, ne deo nemet reizh anzav n' en deus morse an hini a ziazezas Kevredigez Broadel Breiz e Montroulez, e 1898, diskouezet bezañ distag a-grenn diouzh yezh e vro. Evit al levezon o deus bet e levrioù gallek war spered ar Vretoned yaouank, m' eo bet ar galleg yezh o c'havell, ha zoken war ar re all, bras eo bet ha bras e kendalc'h da vezañ. En e skridoù eo e tegouezh gant kalz yaouankizoù dizoleiñ spered o Gouenn, hag ar gavadenn-se o laka da skeiñ etrezek aodoù nevez ma ne deo mui ar BRAZ a-walc'h evito.

Arabat deomp disoñjal ar pezh a dleomp holl dezhañ.

En ur dennañ an evezh da gentañ-holl war an daou skrivagner-se, en deus fellet deomp lakaat war wel an daou stumm disheñvel a gavomp da lennegezh Vreizh an naontekvet kantved : ar stumm rannvroel ha gwerinoniel gant ar BRAZ, un arvarour anezhañ, diwar skol kentoc'h eget dre natur, hogen diaes da engouestlañ en ur Strollad, hag ar stumm kevrinel gant Erwan VERTOU. Ar Barzherezh n' en deus klasket morse dont da vezañ ur relijion nevez, a gred deomp, daoust ma ne deo ket bet hep lakaat nec'het meur a hini ha daoust m' eo chomet ivez, a gredomp, ar veleien hep asantiñ dont da izili dezhañ (1). Hogen, en e zoare dezhañ e-unan da gompren ar bed, an eil Drouiz Meur a zo bet an hini en deus kredet gant ar feiz virvidikañ. Lidoù arouzel ar Gorsez ne dint ket bet komprenet kalz. Lakaet o deus alies an dud da vousc'hoarzhin, da ober goap zoken en ur vro ma n' edod ket boazet outo, ha ma ne seblantont ket bezañ tonket da wriziennañ enni. Gorsez ar Varzed, avat, he deus bodet, en diavaez eus ar veleien, un amzer 'voe, kement hini, koulz lavaret, a rae war dro ar brezhoneg. Skoulmet he deus etre ar Vretoned-se liammoù a vignoniezh hag a genskoazell ; ha pa ne ve nemet en abeg da se, he deus bet ul lod a bouez bras en eil amzer azginivelezh lennegezh Vreizh.

(1) An Tad DUCHAUCHIX a zo bet ezel eus ar Gorsez dindan an anv barzh Ar Meneziad. Ne deo nemet diwezhatoc'h ez eo aet Ronan Kermene da vanac'h. An Ao. BRELIVED eñ, Barzh Reder-Bro, a zo bet e-pad 25 bloaz o vevañ er Stadoù-Unanet (lenn. 127 ha 180).

54

II. - EMIL ERNOD - FRANSEZ VALLEE

Yezhonourien ha gramadegourien evel Emil ERNOD ha Frañsez VALLEE a zo bet degemeret e Gorsez ar Varzhed, an hini kentañ dindan an anv *Barz ar Gouet*, an eil dindan an anv *Abherve*.

30) Ganet e voe Emil ERNOD e Sant-Brieg d' ar 24 a viz Gouere 1852. Bez' e voe kelenner e Skolaj Sant-Charlez, en e gêr c'henidik, ha, da c'houde, e Skol-Veur Poitiers. Brudet eo dreist-holl dre e labourioù gouizieki war dachenn ar brezhoneg-krenn.

Savet en deus geriadurioù, «Dictionnaire Etymologique du Breton Moyen », Paris, Thorin, 1888 ; « Glossaire Moyen-Breton », eil mouladur, 2 levrenn, Paris, Bouillon, 1895-1896; « Dictionnaire Breton-Français du dialecte de Vannes », Vannes, Lafolye, 1904 ; Geriadurig Brezonek-Gallek, Sant-Brieg, Prud'homme, 1927.

Embannet en deus ur rummad skridoù kozh gant notennoù puilh ma vefe ret ober ganto da glokaat e zaou labour war ar brezhoneg-krenn, bet embannet a-raok an hanter anezho. « La Vie de Sainte Catherine », « Rev. Celt. », VIII, 1887 ; « La Vie de Sainte Nonn », « Rev. Celt. », VIII, 1887 ; « Mystère de Sainte Barbe », Paris, Thorin, 1887 ; « Le Mirouër de la Mort », Paris, Champion, 1914 ; « Le Dialogue entre Arthur et Guinclaff », « Ann. de Bret. », XXXVII, 1926 ; « Le Breton de Gilles de Kerampuil », « Rev. Celt. », XLV, 1928, XLVII 1930 ; « La Vie de Saint Guénolé », « Ann. de Bret. », 1935.

A-hed ur wech, avat, ez eo bet douget Emil ERNOD d' ar varzhoniezh pe gentoc'h d' ar gwerzaoua, rak ne gompren ket gwerzennoù hep un dalvoudegezh kelennus. Menegiñ a c'hellomp *Gwerziou Barz ar Gouet*, gant tonioù, Sant-Brieg.

Prud'homme, 1903 ; *Hent ar Groaz Merc'hed ha Bugale Frañs e-pad ar Brezel*, Paris, 1915 ; *Yalc'h Wilh*, Paris, Figuière, 1935 ; *Mojennou Brezonek koz ha nevez*, Sant-Brieg, Prud'homme, 1937.

Niverus-dreist a-hend-all ar studiadennoù a bep seurt skignet gant Emil ERNOD e nouspet kelaouenn ha talvoudus an darnvuiañ anezho evit istor hor yezh.

Marvet eo Emil ERNOD e Sant-Brieg d' ar 5 a viz Genver 1938.

55

31) Frañsez VALLEE a zo ganet d' ar 26 a viz Gwengolo 1860 e Lok-Maria, e parrez Plonevez-Moedeg. E dad a gase eno en-dro ar vilin baper, anavezet mat en Emsav Breizhek. E Skolaj Sant-Charlez, e Sant-Brieg, e kasas Frañsez VALLEE da benn e studioù etre. Mont a reas goude da Roazhon, hag ur wech deut da aotreeg, e voe ur pennad kelenner war ar brederouriezh e Skolaj Sant-Visant Roazhon. Dre m' edo klañvidik, avat, e teuas da chom da Sant-Brieg adarre hag, adal neuze e ouestlas e vuhez d' ar brezhoneg hepken.

E 1896 e stagas da rein kentelioù brezhoneg e Skolaj Sant-Charlez hag, e 1898, e krouas KROAZ Ar VRETONEG, ar gazetenn sizhuniek a gaso en dro betek 1920. Lod ar gelaouenn galonek-se a zo bet a bouez bras en Emsav. Enebourien aheurtet he deus bet, avat, a bep tu. Rebechet eo bet d' ar rener, gant brezhonegerien a zo, klask skeiñ re aketus war du pal ur brezhoneg re zigemmesk. Didalvoud e vije bet ur seurt tamall e pep doare, lakaomp e vije bet ul lec'h bihan er skolioù da yezh ar vro. Ul lec'h ken uhel en deus roet Frañsez VALLEE d' ar brezhoneg en e galon ma n' en deus gallet asantiñ d' an trefodajoù ha d' ar gallegajoù a voug hor yezh tamm-ha-tamm.

Anavezet eo Frañsez VALLEE dreist-holl dre e labourioù a c'hramadegour hag a c'heriadurour. Menegomp « La Langue Bretonne en 40 Leçons » kentañ mouladur, Ti-Moulerezh Sant-Gwilherm, Sant-Brieg, 1909 ; « Vocabulaire Français-Breton de Le Gonidec », mouladur nevez kresket ha reizhet, Sant-Brieg, Prud'homme, 1919 ; « Grand Dictionnaire Français-Breton » gant skoazell Emil ERNOD ha Meven MORDIERN, Roazhon, Imprimerie Commerciale de Bretagne, 1931.

Savet en deus ivez Frañsez VALLEE pezhioù barzhoniezh, bet embannet e KROAZ ar VRETONEG, adaozadurioù eus Barzhed Kembre, moulet gant ar gelaouenn BREIZ ATAO ha pennadoù niverus, hep sinatur peurvuiañ, en e gazetenn.

Adal an deiz m' en deus kenlabouret gant Meven Mordiern, avat, eo ez eo bet lakaet da dalvezout an anaoudegezh don en deus VALLEE eus ar brezhoneg. Embannet o deus *Notennoù diwar-benn ar Gelted Koz*, daouzek levrig anezho, etre 1911 et 1922. Adembannet e tle bezañ **al** labour-se en ul levrenn gant SKRIDOU BREIZH. Teir levrenn Sketla Segobrani a zo deut er-maez e 1923, 1924, 1925. *Eñvorennoù Beaj* a zo bet embannet da c'houde, al levrenn gentañ e GWALARN, Nn 6, 1926 ; eil levrenn, STERENN, Nn 4, 1941 ; trede levrenn, STERENN, Nn 7, 1941 ; *eñvorennoù ur Brezonegour*, STERENN Nn 5, 1941 ; da stagañ ouzh ar re-mañ eo an *Eñvorennoùigou*, skrivet gant Meven Mordiern diwar glevout VALLEE, GWALARN, Nnoù 140-143, 1941.

56

An dazont a raio un dibab e labour ec'hon ha lies-doare Frañsez VALLEE hag e genlabourerien. Kement tra o deus graet n' hell ket, moarvat, bezañ mat dre ar munud. Mar bez dalc'het, avat, ar pep gwellañ, e vo bet tizhet ar pal ma skoe dezhañ Abherve hag e geneiled : ober eus ur yezh-pobl ur yezh barrek war bep tachenn eus ar vuhez hiziv.

Marvet eo Frañsez VALLEE e Sant-Laorañs e-kichen Roazhon, d' ar 1añ a Vezheven 1949.

III. - FRANSEZ JAFFRENNOU - LEON AR BERR

32) E penn Gorsez Barzed Breiz Vihan emañ hiziv an deiz an Drouiz Meur Taldir-JAFFRENNOU. Ganet eo Frañsez JAFFRENNOU e bourc'h Karnoed, d' ar 15 a viz

Meurzh 1879. Mont a reas war e studi da Skolaj Gwengamp ha, da c'houde, da Sant-Charlez, e Sant-Brieg, hag amañ en doe da vestr war ar brezhoneg Frañsez VALLEE. E 1900, p' edo Frañsez JAFFRENNOU e Roazhon o studiañ ar reizh, e tiazezas Breuriez ar Studierien Vreton. Bet en deus Frañsez JAFFRENNOU darempredoù dibaouez gant broioù keltiek tramor, adal 1899.

Puilh oberoù ar skrivagner-mañ ha lies-doare. E zastumad kentañ a varzhonegoù, *An Hirvoudoù*, a zeus er-maez eus ar wask e 1899. E 1900 e voe embannet *an Delenn Dir*, kentañ levrenn *Barzaz Taldir* a voe moulet e 1903, an eil e 1913, an trede e 1923.

Savet en deus evit c'hoariva pobl Vreizh pezhioù farsus evel *Ar Bourc'hiz Lorc'hus*, e 1899 ; dramaoù istor evel *Pont-kalleg*, e 1903 ; *Corret de La Tour D'Auvergne*, e 1906. Dastumet en deus c'hwec'h pezh-c'hoari en e levr, *Teatr Brezonek Poblus*, e 1911.

E 1911 ivez en deus embannet *Breiziz*, 1810-1910, un dibab graet en ur c'hantved a lennegezh vrezhonek. Al levr-se, daoust ma n' eo ket disi, a zo c'hoazh talvoudus.

E 1913 en deus Frañsez JAFFRENNOU kinniget un dezenn evit dont da vezañ doktor eus Skol-Veur Roazhon, *Prosper Proux*, e *Vuhez*, e *Lizheroù*, e *Oberoù*. Hi eo an dezenn gentañ savet e brezhoneg.

57

Savet en deus Frañsez JAFFRENNOU e *Keraez*, e 1904, un Ti-Moulerezh a embannas ur gelaouenn viziek, *Ar VRO* hag un all, sizhuniek, e brezhoneg hag e galleg, *Ar BOBL*. Renet en deus diwezhatoc'h ar gelaouenn divyezhek *Ar C'HEVRE BREIZER*, « Le Consortium Breton », C'hwevrer 1927-Mae 1928, hag adal 1928, ar gelaouenn divyezhek *An OALÉD*, a zeus er-maez bep tri miz, betek an niverenn 70vet, e 1939. Emañ ivez e penn *Levraoueg ARMORICA*.

Staget en deus *Taldir* da embann e *Eñvorennoù Yaouankiz* er gelaouenn *SAV*, Nnoù 25, 26, 27, 28, 29, e 1942. Embannet int bet en ul levr klokoc'h dindan an anv *Eur wech e oa... Eur C'hrennard, Eun Diskard, Eur Soudard*, anezhañ Nn 24 *Levraoueg ARMORICA*, 1944. Talvoudus-bras int evit istor an Emsav.

Diaes eo en un nebeut linennoù barn klok ha reizh oberoù ken lies-doare, ma n' hon eus meneget nemet ul lodenn anezho. Evelato e c'hellomp lavarout a vez graet ur rebech gant kalz a vrezhonegerien da stumm-displegañ ar skrivagner-mañ. Diwar fellout dezhañ chom re dost ouzh ar bobl ez eo manet hep teurel evezh pizh a-walc'h koulz ouzh e c'heriadur hag ouzh e stumm-skrivañ. Ar re a vez graet anezho ar gwall-anv e c'hlaneyzhourien dreist-holl ne gavont ket ur blijadur digemmesk en ur lenn e varzhonegoù ha, nebeutoc'h c'hoazh e gomz-plaen, da skouer e dezenn war *Prosper PROUX* hag e bennadoù kelaouenner. Anzav a rankomp, avat, ez eo gwelloc'h kalz e pep feur brezhoneg e eñvorennoù diwezhañ. Ha pa vefe, avat, d' ar rebechoù graet d' ar skrivagner, abegoù gwashoc'h c'hoazh, arabat eo evit se disoñjal ez eo entanet oberoù Frañsez JAFFRENNOU gant ar garantez ouzh Breizh hag he yezh hag ez eus bet dezho ul levezon ec'hon kenañ.

33) Leon ar BERR, eus e anv-barzh *Abalor*, a zo bet ur c'heneil er stourm da Frañsez JAFFRENNOU. Deut eo war e lerc'h e penn *Breuriez ar Studierien Vreton*.

Ganet eo en *Erge-Vihan*, e-kichen *Kemper*, d' en 30 a viz Gwengolo 1874. Don eo bet war studi al lennegezh hag ar reizh. Savet en deus e brezhoneg tri fezh-c'hoari, *Ar Gwir Trec'h d' ar Gaou*, Paris, Le Dault, 1905 ; *Sinatur an Eil Testamant*, *Keraez*, Ti-Moulerezh ar Bobl, 1911 ; *Ar Verc'h he Divreac'h Moug*, Nouel e 2 arvest, An Oriant, 1913. Pell amzer eo bet Leon Ar BERR e penn ur gazetenn sizhuniek, an « Union Agricole », e *Kemperle*, ha dalc'hmat en deus miret enni ul lec'hig d' ar brezhoneg n' en deus morse paouezet da zifenn. Marvet eo *Abalor* e 1947.

(Da genderc'hel.)

AL LEVRIOU

E SKEUD TOUR BRAS SANT JERMEN gant Yeun ar Gow. E gwerzh e ti an oberour e Gouezeg.

Goude eñvorennoù Jarl Priel e lodenn gentañ « Va Zammig Buhez » setu eñvorennoù bugaleaj hor c'henlabourer Yeun ar Gow. « E Skeud Tour Bras Sant Jermen » a zo ur pezh levr 227 pajenn moulet bihan, e stumm Al Liamm. Yeun ar Gow en deus komzet brezhoneg a-hed e vuhez ha bevet dalc'hmat e-touez brezhonegerien, dre se e c'heriadur a zo ledan ha liesseurt. E levr a zo ur vengleuz a droioù-lavar evel hini Priel hep bezañ marteze ken bev. Yeun ar Gow en deus pouezet war ar munudoù ha dre an deiziadoù hag ar resisadurioù e tenn e levr d'ul levr istor. Seblantout a ra e felle d'an oberour reiñ un testeni, hag un testeni eo, unan talvoudus-tre evit ar glaskerien dre ma tispleg ar gizioù ha doareoù-bevañ hanter kant vloaz 'zo.

Meur a bennad fromus ha deut brav a gaver e-barzh al lerr da skouer ar vamm-gozh o kas kirri armoù da Vontroulez war an hent kleret, ar pennadoù diwar-benn tad an oberour aet da gaucho en Arc'hantina, istor ar c'harrig koat am eus kavet brav ha fromus. Istor an hent-houarn a zo talvoudus ivez.

Yeun ar Gow a implij ur reizhskrivadur dezhañ e unan, meur a wech hervez distagadur kornad-bro Pleiben : diou chot (divjod), terzenn (terzhienn), lônéd (loened), leien ha lien a vez implijet a bep eil, eet (aet), draskal (strakal), roi (rein), kroggi (kregiñ), gollo (goullo), ostalidi, sabaturet hag all...

Ne roin ket ur roll eus an troioù-lavar, ret eo lenn al levr evit o zanvañ ha kavout a reer anezho e pep frazenn.

« E Skeud Tour Bras Sant Jermen » a zo un testeni resis hag meur a wech fromus eus ar vuhez war ar maez e 1900. Ar brasañ dudi a vo kavet o studiañ ar yezh pinvidik-se.

* * *

LEVR AR FURNEZ, troidigezh gant Maodez Glanndour. Goulenn al levr digant an Dimezell St Gall, 48, rue des Salles, Gwengamp. C.C.P. 519-40 Roazhon. Priz : 180 + 30 lur mizoù-kas.

59

Sioul ha pennok e talc'h « Paotred ar Bibl » gant o labour. An dro-mañ setu « Levr ar Furnez », liesskrivet brav-kenañ, evel boaz, e ti Mari Moulin. 77 pajenn bennak, skrivet en ur yezh c'hwek, da vezañ lennet en ur brederiañ un tamm, rak kelennadurezh uhel a gaver enno. N'ouzomp ket ha diaes en deus kavet an « troour » e labour d' ober, met ar pezh a zo sur, ne seblant ket gwallnec'het gant e vrezhoneg a zo ur benveg gwevn-eston etre e zaouarn. Ur skouerig a netra :

(2.2) Ur vogedenn eo c'hwezh hon difronn
Hag ar soñj, un elvenn-dan o strinkañ eus talmerezh
hor c'halon.

Lennit ivez ar pennad brudet (7) hag en em c'houlenn a reot pe e gresianeg pe e brezhoneg ez eo bet savet da gentañ : « Ned on me ivez, nemet un den marvel, heñvel ouzh an holl reoù all o tiskenn eus an hini kentañ bet tennet eus an douar... » hag all.

Evit traouigoù 'zo e vije tu marteze da abegiñ an droidigezh. Da skouer 1.6 : « Ur spered Karer an dud eo ar Furnez ». Bravoc'h e vije a gav deomp, « Ur spered Kar-an-dud eo ar Furnez ». D' al lennerion da varn avat !

Un dudi e vo mont d' ar skol gant Maodez Glanndour, da zeskiñ Furnez ar Spered Glan, rak deuet eo a-benn da wiskañ ar Skritur-Sakr en ur yezh dibabet gant kizidigezh ur barzh ha ha spered resis ur prederour.

* * *

EVIDON VA UNAN gant Ronan Huon. - Dastumet eo bet en ul levr ar barzhonegoù skrivet gant Ronan Huon etre 1944 ha 1955. Er raskrid e tispleg Maodez Glanndour petra eo ar varzhoniezh hag he fal.

El levr e kaver ar barzhonegoù bet embannet war d-Tir na Nog hag Al Liamm, 20 anezho, hag 21 nevez ha diembann. Ar skouerennou kaer ha niverennet a zo e gwerzh e ti an embanner.

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

Teofil Jeusset hag e wreg a zo laouen da gemenn deoc'h ganedigezh Herve-Padrig ha Dominiga-Evelyn-Berc'hed, mab ha merc'h o mab-henañ Erwan.

Hor mignon mat Andrev Fleury, luc'hskeudenner, staliet rue de Trévisse, a gas deomp keloù en deus kemeret da bried e Lok-Gwenole Janed Riou eus Koad-Serc'ho (Montroulez), d' al a viz Eost 1955. Buhez hir d' an daou bried.

EVIT AR RE A GAVO 5 KOUMANANTER. -

Kas a reomp da soñj d' hol lennerien o deus betek ar lañ a viz Du evit kavout 5 koumananter d'Al Liamm ha gonit eil lodenn « Va Zammig Buhez », gant Jarl Priel, war Rives.

STAD HOR C'HEF. -

Stad hor c'hef a zo bepred ken izel. Ar profoù n' int ket niverus a-walc'h evit sevel niverennoù kaer a 80 pajenn. E miz Mezheven hon eus bet 5.500 lur. Paz eo deut er-maez an niverenn 50 ne oa ket echu paeañ an niverenn 49. Dleout a raemp c'hoazh 17.000 lur d' ar mouler evit an niverenn-se hag an niverenn 50 a goust 70.000 lur.

Kenderc'hel a reomp da skoazellañ hor skrivagnerien ezhommek, arabat e vije d' hon profourien hen ankounac'haat ivez.

LIZHIRI. -

« ...Krediñ a ra din ez eus da ober ur bern labour war tachennoù ar werin hag ar vuhez pemdeziek, tachenn ar vuhez fetis hervez ger, amzereat a gredan, Per Rolland Gwalc'h. D' am meno eo bet deuet ar pleg dre n' eus bet o kemer perzh er vuhez vrezhonek betek hen nemet tud lennek, « speredelourion », ha ne van ere ebet etre o ezhommoù hag ezhommoù tud derezioù izeloc'h e keñver ar studioù lennek. A-hend-all ivez, a gredan, hon eus klasket tizhout un derez uhel tre evit hor yezh, an trede derez, kent diraez an eil derez, ur rann a zo savet na petra 'tra. Faziañ a c'hellan eveljust, met me o vevañ en un aergelc'h tost eus an eil derez-se dre va micher burev, a wel gwanderioù hor yezh em zachenn, ha pa geñveriañ ar gwander-se gant an derez uhel tizhet el lennegezh, e santan e giz un diforc'h, ur gouli doanius. »

LIBRAIRIE CELTIQUE. -

Roll levrioù « La Nouvelle Librairie Celtique » a zo e gwerzh el levr-di-se, 108, rue de Rennes, Paris (6'). Ur roll levrioù diwar-benn Breizh hag ar broioù keltiek eo. Siwazh nebeut-tre a oberennoù e brezhoneg a zo er roll-se hag a zo, dre se, diglok-tre. Spi hon eus e vo klokoc'h ar roll a embanno al levr-di er bloaz a zeu.

BRUD AR GELAOUENN SKOL. -

Lennet hon eus war ar gelaouenn gembreat « Y Faner » ur pennad hir ha resis diwar-benn ar gelaouenn Skol, embannet gant an Ao. Kalvez eus Ploueg ar Mor. Skrivet eo bet gant ar brezhoneger dispar ez eo D. David.

AR PRIZIOU KINNIGET D' AR VUGALE. -

Setu amañ ar roll levrioù a zo bet roet evel prizioù e lise Brest er bloaz-mañ gant Oberenn al levr skol Brezhonek. Evel ma ouzer ez int bet paeet gant an arc'hant bet dastumet e-touez an dud :

- Costumes des populations bretonnes gant Kreston.
- Koñchennoù ar ster Aon (Ur 15 bennak). ,
- Gwechall goz e oa gant Luzel (Embannet e ti Le Goaziou).
- Ur Zac'had marvailhou gant Croq (id.).
- Un ano bras gant Helias (Ar Falz).
- Digor an Abadenn gant Cheun ar C'hann (Ar Falz)-
- Kanaouennoù (Ar Falz).

Warlene e oa bet roet un nebeut geriadurioù Roparz Hemon.

UR GEVREDIGEZH SELAOUERIEB BREZHONEK. -

An Ao. Klerg hag an Ao. Omnes a ginnig sevel ur Gevredigezh selaouerion vrezhonek evit pouezañ war renerion ar Radio e Pariz hag e Breizh hag ivez reiñ o ali da zisplegerien ar Radio vrezhonek. A-du krenn ez omp a du ganto hag aliañ a reomp ac'hanoc'h skrivañ d' ar re a zo laouen da vezañ ar sekretourien : An Ao. Omnes, Breizh Nevez, Plougrescant hag an Ao. Le Clerc, Person, Buhulien.

NIVERENN 5 HOR YEZH. -

Deut eo er-maez niverenn 5 « Hor Yezh ». Ar pennad kentañ : « Ha mervel a ray ar brezhoneg » gant Arzel Even a zo deut mat ha gwirion, diazezet maz eo war fedoù. Ar yezh eo alc'houez dor ar c'harc'har hag arabat eo koll an alc'houez-se pe n' hellimp ket mui digeriñ an nor. Studiañ a ra diskar ar yezhoù keltiek abaoe 1880 betek 1950. Ur pennad a zo a-zivout ar yezh keltiek. A-du e vijemp, ma kemerer ur yezh all estreget ar saozneg, ar pezh ne gredomp ket, kemer ur yezh keltiek bev hag aes a-walc'h evel ar c'hembraeg pe ar brezhoneg. Rak ret eo kaout soñj eus lezhiregezh an dud hag anzav n'eo ket donezonet an holl evit deskiñ yezhoù.

Plijus eo ivez burutellerezh lizhiri al lennerien.

LIDOU BREZHONEK. -

E kerz Bleun Brug Kallag ez eus bet lidet un oferenn gaer. Un dra nevez : an Aviel a zo bet kanet gant an displeger e Brezhoneg (un ton nevez, war ur mod breizhek). Meur a gan latin all a oa bet lakaet e brezhoneg.

Diwar-benn an oferenn-se e Kallag lenn Barr-Heol pe Bleun-Brug.

EVIDON VA UNAN. -

Tennet ez eus bet eus al levr barzhonegoù-mañ 50 skouerenn war « Arches » gwenn, gant ur golo kaer Canson melen moulet e du da 800 lur ; 195 skouerenn war Rives-Annam arvelen da 690 lur, gant ur golo arvelen moulet e gwer. Ar skouerennoù boutin war Alfama a vo e gwerzh er stalioù hepken. Ar skouerennoù a c'heller goulenn digant : R. Huon, 23, rue de la République, Brest. C.C.P. 1629-14 Rennes. Kerkent ha degouezhet an arc'hant e vo kaset al levr d' an dud.

ITINERAIRE CELTIQUE EN PAYS BRETON. -

Ul levrig stur evit hentoù Breizh a zo bet embannet gant G. Thorix, 6, boulevard de la Bonne-Nouvelle, Paris. Priz al levr a zo 300 lur. Ober a ra bruderezh evit « Al Liamm ».

DEK SONENN. -

Ul levrig dek sonenn gant Roperzh ar Mason a zo bet embannet a drugarez d' Ar Soner, kelaouenn Bodadeg ar Sonerion. Al levrig a zigor dre ur rakskrid gant Langleiz. Skeudennet eo pep barzhoneg gant Langleiz en un doare heñvel a-walc'h ouzh Chal ha Dichal, evel el levr-mañ ar yezh implijet eo ar Gwenedeg. E gwerzh e ti an Itron de Bellaing, Le Vally, Guingamp ; 180 lur war baper melen ha 230 lur war baper gwenn.

AN EUSKAREG KELENNET E SKOL-VEUR TOKIO. -

Ur c'houmananter en deus kaset dimp ur pennadig tennet eus ar gelaouenn « La Croix » o kemenn e oa bet nevez krouet ur gador-gelenn Euskarek e skol-veur Keio eus Tokio. Roet eo bet d' an Tad Laurent Labarthe eus Misionoù estren Pariz, un euskarad anezhañ.

Moarvat ma vez dedennet Japaniz gant ar brezhoneg un deiz e kavint ivez misionerien ampart a-walc'h evit kelenn yezh o Bro. Hetañ a reomp e tegouezhfe ur seurt enor d' ar brezhoneg.

GOUELIOU AR BLEUN-BRUG. -

Hanter kantved deiz ha bloaz ar Bleun-Brug a zo bet lidet e Landivisio d' an 29, 30, 31 a viz Gouere. Darn eus ar gouelioù a zo bet graet e Kastell Keryann e-lec'h ma voe lidet evit ar wech gentañ ar Bleun-Brug gant an Ao. Perrot.

KENDALC'H ETREKELTIEK. -

Ar C'hendalc'h Etrekeltiek a zo bet dalc'het e Brest d' an 22, 23, 24 ha 25 a viz Eost. Bez e oa dileuridi eus an holl vroioù keltiek. D' al lun eo bet degemeret ar Gendalc'hidi. Ar meurzh hag ar merc'her a zo bet devezhioù studi.

D' ar meurzh da noz ez eo bet diskouezhet filmoù diwar-benn Breizh : ur film war Landreger hag unan war ar c'hizeller Killivig savet gant an Ao. Galbrun. Evit echuiñ ez eo bet diskouezhet film bras J. Duvivier tennet diwar ar romant « Person Enez Sun ». Ar bodadegoù a zo bet graet e salioù kaer Kambr Kenwerzh Brest.

Evit klozañ ar C'hendalc'h ez eo bet kaset an dileuridi d' ober un dro vale dre Vreizh.

KAMP AR VREZHONEGERIEN E PORSAL. -

Kamp ar Vrezhonegerien a zo bet graet e Porsal eus an 8 d' an 21 a viz Eost. Evel boas ez eo deut niverus an dud da dremen pemzek deiz e-touez brezhonegerien. Ar c'hamp a oa renet gant an Itron de Bellaing ha Ronan Huon. Deut eo evel warlene ar skrivagner Jan Priel da ziskuizhañ er C'hamp. Ar c'heltiegour anavezet Oscar Mac Uilis a oa deut eus Iwerzhon ha c'hwec'h plac'h eus Bro Gembre.

NIVERENNOU KOZH GWALARN HA SAV. -

Klask a reer da brenañ an niverennoù-mañ eus Sav : 1, 2, 12, 14, 21 ; Gwalarn : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 51, 56, 57, 58, 81, 99. Ober kinnigoù da Ronan Huon, 23, rue de la République, Brest.

LEVRIOU NEVEZ EVIT AR VUGALE. -

Daou levr all evit ar vugale a zo deut er-maez nevez 'zo. Heñvel int ouzh a Merc'hig ar Rozenn » ha a Paotr e Varv Glas », embannet dija gant Al Liamm. Ar wech-mañ, avat, a-drugarez d' un emglev etrekeltiek omp bet pell o labourat da renkañ anezhañ, ez eus bet tu da reiñ d' al levrioù goloioù brav, treset ha livet a-ratozh evit pep levr. Skrid al levrioù a zo bet savet e kenlabour gant Yeun ar Gow, Andrev Gelleg ha Per Denez. Spi hon eus e vo degemeret mat al levrioù-se gant hor mignoned gant ar soñj n' eus nemeto a c'hell hor skoazellañ d' ober hol labour.

Priz pep levr : 180 lur. Mizoù-kas (10.%) ouzhpenn. Goulenn digant P. Bodenan, 3, Chemin des Potiers, Ergué-Armel, Quimper. C.C.P. 212-23 Rennes.

AL LIAMM 52

AL LIAMM
Tir na n-òg

NIVERENN 52

Gwengolo - Here 1955

TAOLENN

Referendum, gant Ronan Huon	3	
Amred ar mizioù du, gant Youenn Olier	4	
Distro d' ar vro, gant A. Heussaff	20	
Yann Sohier, gant Fañch Elies	23	
N'eo ket torret Dir Dir-na-dor, gant Per Bourdelles	41	
Barzhonegoù, gant Dir-na-dor	43	
Prederadennoù : Ronan Huon, gant Youenn Olier	48	
Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ (kendalc'h) gant Abeozen		53
« L'abbé Jean-Marie Perrot » an Ao. Poisson, gant Per Bourdelles		61
Notennoù	64	

REFERENDUM

Ne gredan ket re er pezh a anver Referendum, dre ma vezont alies faos en un doare bennak. Koulskoude, gallout a reont bezañ sellet evel un testeni, adskeud un amzer.

Amañ e fell din ho lakaat da soñjal un tammig en hol lennegezh ha da ziskuliañ ho karantezioù. Evel ma lavare ur gelaouenn da goulz un dilennadur evelse, ur gudenn a galon ez eo. Goulenn a rin diganeoc'h eta pehini eo d' ho soñj oberenn wellañ hol lennegezh pe gentoc'h an hini dostañ d' ho kalon. Rak an oberenn wellañ a zo disheñvel hervez pep den ha hervez oad pephini. Hon warlerc'hidi marteze, ni-hon- unan zoken, a c'hoarzh diwezhatoc'h eus hor barnadennoù.

Plijus e vo n' eus forzh penaos gouzout peseurt oberennoù a zedenn ar muiañ tud hon amzer. An dilennadur-mañ a vo ivez un digarez evit ober ur sell pe adlenn levrioù a zo bet embannet abaoe hanter kant vloaz, ha marteze e vo ur broud evit tud all da lenn evit ar wech gentañ an oberennoù a vo bet dibabet an aliesañ.

Evit diskouez pegen disheñvel e c'hell bezañ barnadennoù ar gened hervez an dud e vennegin amañ un enklask etrevroadel bet graet gant « Books Abroad » e 1936, diwar-benn ar skrivagnerien dellezek da vezañ sellet evel ar re vrasañ. 74 respont a oa bet kaset. Setu an anvioù a oa bet meneget an aliesañ : Shakespeare (19), Tolstói (13), Dostoïevski, Flaubert, Goethe (12), Ar Bibl, Cervantes, Poe (9), Balzac, Dickens, Hugo, Zola (8), Heine, Homer, Maupassant, Whitman (7), Ibsen ha Stendhal (6).

Evit m' en dije un tammig talvoudegezh hon enklask-ni e vije da kaout tregont pe hanter kant respont bennak.

Dibabit eta un oberenn komz-plaen hag un oberenn barzhoniezh en hol lennegezh a-bezh. Evit ar barzhoniezh e c'hellit kemer un dastumad pe ur varzhoneg hir. Evit ar c'homz-plaen, ul levr a-bezh, ur pezh-c'hoari, un danevell pe veur a hini. Ar priz kentañ a vo ur c'houmanant d'Al Liamm, pe ur skouerenn kaer eus eil levr Priel.

Kasit ho respontoù a-raok ar 15 a viz Kerzu da rener pe da verour Al Liamm.

Ronan HUON.

AMRED AR MIZIOU DU

gant Youenn OLIER

« Dre ar bed a-bezh, ne glask
Nemet adskeudenn wan e galon vreïn. »
Roparz Hemon.

« Gwa d' ar re zianket a bella hep distro
Evel steredennoù maro,
Da gantren 'n un deñvalijenn beurbadus. »
Maodez Glanndour.

KENTAÑ KEVRENN

I

Setu deut adarre ar mizioù du,
ar c'hoadoù melen, an delioù ruz ;
an deil a gouezh, ar gwez a weñv
ha ne chom mui met kefioù treut ha barroù tort,
dic'hoanaget.

Setu deut adarre an deizioù kañv,
an douar gell, ar straedoù lor,
an avel dro hag ar glav
o tifronkal 'tal va frenestr.

Dec'h eo deut adarre al latar
ha steuziet eo an draonienn ;
hiziv e red koabroù ponner
arzu ha vil a-us d' ar menez
ha dour ar stêr 'zo hanter pri.

Deut eo Gouel an Hollsent.

5

II

Anaout a ran abeg va enkrez :
koun ar re dremenet a darzh em c'halon
gouelañ ennon 'ra o eñvor,
kafunet evel an erc'h el latar,
teñval e-giz douar gleb ar mizioù du,
reut evel m' eo spez ar gwez moanaet
e par o soñj em c'hreiz.

Hoc'h anavezet em eus padal,
holl ar re a garen,
va zadoù kozh, va zad, moerebed,
mignoned e-leizh aet ez yaouank diouzhimp.
Ho kwelet em eus war an douar-mañ,
bev, ha sart,
ha n' ho kwelin ket mui ;
ho c'hoarzh am eus klevet
ha n' hen klevin ket mui.

Echu eo,
kaerder ar sell,
douster ar vouezh,

skañvder ar c'herzh :
netra ne van eus hoc'h entan,
netra ne van eus ho komzoù
hag holl ho kammedoù a zo diverket,
da viken.

III

Soñj am eus ac'hanout, dreistholl,
diwezhañ aet,
hep gortoz deomp, hep krediñ deomp,
gant un tonkadur trist, boutin avat, 'vel m' eo genel.
Marvet out pa oamp-ni dibreder,
ha p' az kweljomp
ne oa ken met ur c'helan
pelloc'h diouzhimp eget ar soñj
a zalc'hemp 'n hon eñvor.

6

Ha padal e oa eno an ti, gant ar gegin
bihan ha klet,
hag ennañ an daol,
krenn ha klouar
goloet gant an droal goaret
a veze lakaet bemdez ;
ar wrierez nevez prenet,
gwer ha flamm,
ar ganastell, ar gomodenn,
ar burev a zo chomet digemm :
al levrioù livek a-hed ar voger o kousket,
an daol-skrivañ e-kreiz al leurenn lufus
distlabez ha mut
dindan selloù seder ar peoù splann.
Ar gambr a zo manet heñvel :
an armel teñval, ar gwele plaen,
e-tal ar skingomz bremañ o tevel.
Ar c'hazh roudennek a zo bepred war ur gador
o rouzmouzat.
Ar c'hi a glevan er porzh adreñv an ti
o wazailhat,
ha trouzal a ra e chadenn.
Hag el liorz h dalc'hmat
du-se e-kichen ar c'hleuz,
tost d' an nor a sko war ar straed
emañ en he sav ar wezenn gerez.

Pep tra a zo chomet evel ma oa ;
ac'hanout avat ne oa a ster.

Steuziet e oa teuz da vuhez.

IV

E pelec'h emañ an eurioù mibin
a rede herr d' an dazont pell ?

E pelec'h emañ ar mousc'hoarzh kaer
a ouie krenn distan hon nec'h ?

Touellwel a hiraezher dit, bugeliezh,
arvestet ez tener e barr an oad
pa vezer kerseet ha keuziet ha kozh,
da viken e chomi un touellwel,

un huñvre yen gwriziennet en noz,

7

an deizioù hir hep preder kriz,
ar mizioù gorrek keit hag ur bloaz
ha poan ha doan ar vuhez kuzh
adrek an dremmwel berr o goueilh ;

sederni aes un oadvezh sin,
joaioù divent a netra graet
ha siwazh ivez dic'hoanag don
d' ar c'hentañ nec'h hor mantre naet ;

tarzh un deiz a zispak deomp
a-dreñv ar runioù tost ha kann
o lintrañ flamm er glizh o c'hinkl,
gouestl ur mor n' en deus a fin ;

setu c'hwi a bell zo
pulluc'het
hag aet da ludu
en eñvor gwan
ho nac'h.

V

Bez' e oa devezhioù all a goune a galon ;
bez' e oa un eurvad barr a deoge e ene paour:

heson ur vouezh a gare
kouezhet kerkent er sioulder
o kas da guzh ar bedoù
er boem dreistlavar e zalc'he

kerzhed helusk ur c'hammed,
skeud a dec'he skoemp
o lezel hepken ur gouelec'h
leun a 'r gouloù e walc'he.

A hiraezh d' ar milouer a reizhded
a zameuc'hje tener e veiz
en e splannder anterin glan
'n ur gas da bell an dienez !

A hirvoud d'ar bezañs klouar
a dorrje goañv ha skorn,
da neiz a sklerijenn c'hwek
ur galon heoliet a fiziañs.

8

Strafuilh dudius,
goursav poanius,
karantez,
en abeg dit e varvfe lod
hep keuz na soñj d' ar re o c'har ;
d'un tan dibadus e taolfent dizamant o boud
'vel keuneud vil,
da heul da lugern e techfent en ifern
hep adsell ;
kanevedenn a alaour hon deizioù du,
glav didalvez a gouezh hep distro er mor,
bleunienn a huñvre a goll kerkent he flammder
pa stok an den outi,
balafenn livrin ha mouk a goñchez he seiz
oc'h hemolc'hiñ ar gleuzeur he brev,
da ankouaat a reas ivez

evel luc'hoù kentañ
un deiz didec'hus

rak evel ma kuzh ur mor a sked
nevez bepred dindan an heol,
gwech o tañsal en divent c'hlas
en ur bennañ d' ar c'hornog don,
ha gwech o koll a-grenn e lufre
en ur duaat pa dro an Tir
evit kouezhañ en dezerzh yen,
e kuzhjout-te ivez e-kreiz e askre
o leuskel ez koude moked goull
ur gouloù mouget
hep trouz na stourm.

VI

A plant a zouster e liorz Doue,

testoù an amzer a dremen,
bugale ganet deomp,
had a zasorc'h hor goanag berr
neiziet e glanded tomm hon ti !

Frealz feal ur mouschoarzh pur e brumenn zu
hon deizioù goular o verañ trist
e-kreiz an anken kriz hor gwask !

9

Ha siwazh ivez mammenn a breder, a azrec'h hag a nec'h,
gwerzh gwall ger hor joaioù lent
a rankomp paeañ hep gellout nac'h !

Hirder nozvezhioù anhun
e-kreiz garmoù ar bugel :
klañv e oa,
terzhienn en doa,
ar mezeg a ranked kerc'hat
da hanternoz.

Ha dav 'oa chom war-sav
o luskellat kavell ar c'hrouadur,
samm a boan er pakoù gleb,
betek ar beure gwenn,
o c'hortoz un deiz hag a save
lugud ha louet
o virout e kement koulz 'oa ennañ
losk un anken dibare.

VII

Ha bez' oa deizioù dilorc'h ha goular,
joaioù dister, gwalc'h e ene, hag a c'houle
hepken:

ar goudor distart a garas a-grenn
kavell frealzus e luskelle flour,
heol an hañv, gwasked ar gwez,
hiboud ur stêr er pradoù gwer,
e-mesk hor breudeur fourgas ur gêr,
mont-dont dibaouez un engroez a dud,
c'hoarzh ha storlok,
kan ha komzoù :

un diviz bourrus dic'hedet gant ur c'heneil kozh

e-kreiz an tousmac'h ha 'r safar war ribl ur straed ;

ur pred laouen d' ur sul e-giz re all
o c'hortoz hep anken levez ar sul a zeu ;

un abardaez didrouz a dremenet e-tal an tan
o lenn ur gelaouenn en annez klouar ha kloz

un nozvezh leun a breder ur studi marzh
renet e peoc'h e ser mignoned sur.

10
VIII

Ha bez' e oa un drantiz c'harv ha strivoù taer
a c'hwezhe en e greiz emwalc'h al lorc'h:

Mezvierezh an emgann,
fo ar stourm,
gred ar gouren,
joa an tagañ
evit diskar ar mac'her,
bresañ ar gaou,
harpañ ar gwir,
salviñ e vro.

Startted ankenius avat, c'hwekterioù c'hwerv
a ranke tañva hep choaz na dilenn :

rak e-kreiz ar bec'h ha 'r stourm

e zeve ur preder loskus
dinac'het ha sanket don
en e galon mut ha digas ;

daoust ha diglorañ 'raje
hep doujañ drez na drein
broñsoù abaf e garantez ?

Ha foll e vije ar fiziañs
a lakae hep marc'had skort
en hoc'h harp galloudek, Aotrou ?

IX

Gweledigezhioù euzhus en nozvezhioù diziwezh,
kounadurioù glac'harus en devezhioù digalon :

hande hag heskin,
kazarc'h a bil an eost aour,
a frik en gouez an tañvouez flour,
a wast en kriz al liorz dous
o kas an deil d' irinjez krin
hag ar bleuñv d' un drezenn hek,

11

tra ma steuzi an erinoù
el lusenn stank
o tallañ krenn
pep splannder kent
ken na chom mui
met murioù serzh,
pilhenn un oabl
a weler pell

disklerijenn ;

disoñj ar re hor c'har.

Pe setu sterennoù a vraouac'h, sed
o tarzhañ kann en hinon glas
heolioù pulluc'hus ifern Mab-den,
a strak a-drumm er beure fresk
o kas da vut an diweuz mel
a gane pur e-tal ar vamm
en ur lezel a 'n divoc'h flamm
ur genoù kamm na gomzo mui.

Pe ar c'hleñved euzhus a grign hep astal
a-benn e lemel un deiz digant e re,
anken da bep koulz an empenn bourreviet :

an hent diwelus en nivlenn noz
hep kleuz na sol el latar blin
pa skrign hep spi ar stered du,
pa leñv hep span an neñvoù koll,
pa verv 'n hor penn ar soñjoù foll,
pa 'z a hor bed d' ur c'hoari sirk,
an dremmoù sklaer da vaskloù skoelf,
pa vez en distro ha kuzh Ho tremm,
Aotrou,
hep skor na skoazell digant den.

X

Ha setu m' oa deut a-enep d' az spi
koulz ar mediñ,
eost ar gwini melen o soublañ
dindan kinnig blokadoù klouar
pa rene skeltr ha fresk hinon an here
o tistanañ an dremm a loskas an hañv

12

Ar vugale vras 'oa deut endro gant o familh
ha kelc'h ar joa a zigore a nevez
ha bloaziadoù a hez (1) 'n em roe 'n o azvder
pa nesae a-herr hep gouzout dit
penn da veaj.

Emañ an abardaez o tegas deomp
teñzor milzin e zouster kuñv :
an heol a guzh er c'houmoul ruz
adrek ar penntir o parañ du
ha 'n inizi gell strewet a bell
'vel listri a beoc'h er serrnoz sin
a weler goueliet a lusenn gann
hag a c'hed o krenañ er vantell skañv
o gwisk.

Ha dibreder e tisonjont o beaj kriz
eoriet start er plaender roz
o tridal lent en aezenn c'hwek
'dan selloù gwan an deiz a varv
tamm-ha-tamm en hollved mik
kent beuziñ krenn el lijor mouk
a dro da zu en noz hep harzh
o gronn.

O gouloù bresk,
al lanv a sav,
ul lestr a vaen a loc'h.

O beaj dic'hortoz hep stur na gouel
pa oas douget didrouz da borzh an noz
 ha te seizhet hep treiñ penn na sell,
 da unan krenn :

Goanag aner ar re a gred
e c'heller gourc'hemenn d'ar mare chom
 pa vouc'hoarzh an hinon
hep harzh na nac'h e rankint mont
ha kuitaat dre heg porzh o dudi
 'lerc'h 'vennent menel.
Setu ma fuas didrouz diverz
traezh an amzer kuñv ha tanav
a 'z pozioù goullo
 Keneil !

13

EIL KEVRENN

1

War jibl un nevez vor,
dister ha vil
el lec'hid du
setu teñzor da veiz ;

estlamm ar bugel a gan
aour e joa
er mintin sklaer
'zo bizoù kouevr hep sked ;

ar yaouankiz boemet ha drant,
bravig a varzh
glan ha skeltr,
un dro-vrec'h a berlez gwer;

ha gred ar gour a stourm
hep c'hoant na gopr,
diamant kriz,
ur stalikerezh fent;

hag ar poanioù lorc'hus ha meur,
gwervein strink
ut gurunenn gann
n' int mui met tammoù kailh :

aet eo da deil ar bleunioù burzhudus
elestr ha jesmi, dameuc'h an heol,
brulu abaf, glizin tener,
gwezvoud ampart ha lili bresk,
rozinil yac'h ha foeon balc'h.

Bedoù dic'hraus, road dreistpoell,
kuñvder ar sellout, c'hwektet ar stekiñ
ha flourder skañv ar c'hweshas,
 kinniget,
ennoc'h 'oa deut un hud dinatur,
hoal un dudi ouzhpennet dic'hortoz
ha teuz ur goursav direizhet
 teogus.

Ha sevel a raes un eurvad dit;
klozet ennout, dieub erfin;

14

ha kavout da walc'h o 'n em dañva
da viken.

Er bed a groues e wiske an naer
neuz difistur an evned glan
hag ar c'hontron, luc'h ar beure
dedennus.

Sed avat ma par 'n e noazhder pilh,
e-giz c'hwezhigell ur bugel,
stambouc'h da c'hoantoù
roufennet lu.

II

Emen emañ eta ar flammoù bev
a nije dec'h uhel ha sklaer ha taer ?

Er beure brizh-mañ, sed an dihun yen
un dornad poucher maro e-kreiz ar boz.

Ne vano nemet ar c'heuneud pulluc'het
a vezo strewet hep spi a adflamm
en avel hen sammo hag hen skigno
leun a c'houlou e netra skañv ?

Hag e-lec'h ar mor a strink
war un aod o splannañ
ne welor eta
nemet un tevenn strizh a draezh arzu,
ur vered vut
o tiskouez hepken
kregin goullo karget a bri
a zislevo war-du an neñv
o c'hev lu ha chin
e-tal ar reier risklus
hag ur mor hep lusk
sebeliet er vorenn vac'h !

15

III

O Heol nevez, Heol ar speredoù
na day biken da guzh,
Heol digredet dispriet,
setu ma tivorez war an dourioù marv
o tiwadañ da darzh an deiz
etre ar glannoù moan ha disliv
ha 'n inizi moredet e sinder ar beure.

Rak C'hwi, Aotrou, rod a c'houlou,
andon a dan hag a wrez,
a roio buhez d' al ludu marv,
stivell a c'hlanded fresk
a walc'ho boull hor boud,
luc'hedenn a dorro an noz a garomp,
C'hwi 'vo ar sklerijenn a zirouestlo hor reiz
d'adenoaiñ hon ene yen.

Bezit an alc'hwez a zigor
bac'h ar galon hor gwask ;

bezit ar morzhol dizamant
a vrevo 'r morailh hor serr.

Pareour didro hor gloazioù,
eeunenn a gas d' an Tad,

melezour disi hon denelezh,
diskouezit piv ez omp
 ma karo an Hini hor greas
 ober e zorn
 chomet hep saotr,

ma tec'himp en diwezh diouzh an digenvez
 a bak hor boud
 e roued hor youl,

 o teskiñ deomp Feiz ar gedern
 a oar, pa goaz o nerzh,
 pa gouezh en e boull o bed,
 menel difrom e-kreiz an dismantr ;

 ha vertuz tennoc'h ar Fiziañs
 a resev ar vuhez hep touell
 hag ar marv hep heug na spont,
 a gerzh en noz etrezek ar mintin ;

 ha brasoc'h dellid neb a garo
 o toen hep klemm e samm,
 e donkadur seder ha sart,
 o kensevel Da ober meur, Aotrou !

16

O gwazoniezh dishualus ar garantez
hor gra pezh ez omp,
terriñ a ri ar glorenn dir hor moug
ha reiñ a-dreuz hor poan
askell ar joa,
dibradadur gant bec'h ha nerzh
davedout, Bre Levenez
a guzh adreñv da bantenn grin
er c'hern dic'houlou
mousc'hoarzh gleb ha splann an aodoù
'lec'h e tec'hjout da viken,

Keneil !

TREDE KEVRENN

I

Beaj hir a rejout, Keneil ;
beaj na raimp ket hiziv ;
rak dreistmeiz eo ar pal a dizhjout :

gouel ebet ne bar ket mui
adreñv an tonnoù mut.

Bremaik e oa da gorf en ti,
delwenn livet iskis disellus,
diwevn ha yen ha trist da viken.

Tuchantik e oa er gambr bleunioù ;
a leur da lein e taolent o frondoù
'n ur zispakañ gloar o livioù
'raok gweñviñ ven ha breinañ brizh.

Ha bez' e oa tudaù eleizh
gwisket ganto o dilhad sul,
amboubal, lu ha nec'het
da c'houzout petra 'lavarjent
d'ar re az kare,
o vallozhiñ an amzer divalav
ma rankent mont d' an interamant
ha marvailhat a raent a vouezh izel,
17
pep unan souchet e benn
'dan e zisglavier
e-tal an nor,
diwar-benn o labour
hep souezh na mantr.

Ha bez' e oa a bell
savadur diloc'h ur silo
hep prenestr na dor
ha foukennoù difiñv
toet gant houarn gwagennek
ha jardrinoù fraost
gant louzeier reut.

II

Ha bez' e oa e-harzh va zreid,
e-kreiz duder ar c'hleuz
al liorzh diseblant
aet da vouilhenn
er glizhach gludek.

Ha tostoc'h din,
tasmant stouet tener,
ar wezenn gerez
simudet, seizhet ha mut

Labous ebet ne gane mui
er skourroù stenn dilavar
a c'hortoze
reved o ged.

War ar c'hef skarnilet
e tivere sioul
daeroù teñval ar goañvoù mik.

Anal ponner nivlennoù ploum
o doa gweñvet ar wezenn wenn
ha tavet 'oa an delioù splann
a sarac'has en aezenn c'houdomm,
gwechall e-kerzh an hañvezh mibin.

En deiz-se avat maz aen diouzhit
azrec'het ha mantret,
un deiz dic'houlou a waske

an douar griz ha gwak
aet d' ur palud marlonk
'lec'h na chome netra eus joa an hañv.

18

III

O porzh a gevrin hep par,
aod a c'houlou nevez,

priz prometet hon anken hag hor bec'h,
hañv dreistlavar diwelet
ha grataet e-kreiz ar goañv,

daoust ha krediñ ennoc'h
a galon
a c'hellimp en diwezh
ha loc'hañ hep keuz
diouzh ar c'hledour serret
a guzh pep dremmwel
a-barzh disac'hañ warnomp ?

O hadenn vut a levez
a vreïn en douar dall,
kellid kuzh a zrantiz splann,
daoust ha diwanañ ha bleuniañ a ri un deiz

a greiz ar c'hailhar az talec'h ?

IV

Piv, Nemedoc'h-c'hwi, Aotrou,
a raio deomp krediñ
e teuy an hañv a bado pell

pa baro 'r mor a skedo 'tav,
pa vezo strink ar c'herreg ban,
pa lugerno ludu ha pri,
pa zonaio pep gorre bas,
pa vo juntet pep disparti
ha dastumet an deñved koll
e koskor hoc'h evezh
o miro da viken ?

Piv, Nemedoc'h-c'hwi, Aotrou,
a roio deomp ar c'houlz
19
ma kinnigo an ene gwenn
d' an heol kann ur boket boull,
frondoù ar bleuñv a nij er gwez
a faezho glan ar geunioù gwak
ha kanañ 'ray er brankoù skañv
an delioù aour,

ken na drido mibion Doue
er gouloù o dalc'ho da viken.

Miz Du 1952,
Miz Mezheven 1954,
Sierck - Pennboc'h - Gwened.

(1) Hez, kembraeg hedd : peoc'h.

DISTRO D'AR VRO

Un huñvre

gant A. HEUSSAFF

Degouezhet e oan e-kichen bourc'h Sant-Ivi, ha me o kerzhout gant un hent kozh stank ennañ ar poullou dour. Bremaik e c'hellfen treiñ gant ur wenodenn e-barzh ur park ha pignat a-dreuz ar Rozig Lann da dapout hent Toullgoad. Ne felle ket din tremen dre ar vourc'h.

Ken darev e vodas e-leizh a dud war an hent, en o metoù daou waz gant uniformoù glas ha brec'hwiskoù du. Archerien ? Ha lun ar pardon e ve ? Lemel a ris ma mantell fouilh kailharet.

« Deus kuit 'ta diwar an hent ! » a c'harmas unan bennak. Sabatuet e voen o welout un daouzek bennak a baotred yaouank o teredek war du ennon, ken sabatuet ma ne chomas ket amzer ganin da lammat a-gostez. Tremen a rejont en daou du din - met tud all a oa war o hent, ha toulloù, ha stlabez... ne daoljod ket evezh ennon.

Neuze ec'h anavezis Dédé, paotr ar mestr-skol. Ar mestr-skol-hont a oa ken garv ouzh ar vugale a savare brezhoneg. N' eo ket digantañ en dije desket Dédé brezhoneg. Ha me da c'houlenn ouzh ar c'hrennard : « Ne gemerez ket perzh er redadegoù ? » hep prederiañ ma vije evit kompren.

« Yao, » emezañ. « Er redadeg-tousegi. »

Me eo a voe souezhet. Kompren a ra ar paotr ar ger « redadeg » zoken. Brav ! Gonit a ra ar brezhoneg tachenn neuze e-touez ar re a glask e vougañ !

« Petra ? Er redadeg-tousegi ?

- Ya, war hor c'hrabousoù.

- Ne oas ket o redek er sac'h ? »

* * *

N' ouzon ket mui petra 'n deus respontet. Na perak n' on ket troet war-du ar Rozig Lann.

D' ar vourc'h emaeon aet. En ur stal nevez, a zo bet savet abaoe m' emaeon aet kuit, e werzher legumaj hag a bep seurt traouigoù all. Ha me o tont d' ar gêr d' an eur-mañ, d' un deiz-gouel, marteze n' he devo mamm netra da lakaat din war an daol, hag e vo nec'het ? Un dra vat ma prenfen un dra bennak da gas ganin.

21

N' anavezan ket an dud e-barzh ar stal. Teir maouez a zo gwisket gant koefoù ha kolieroù gwenn. Houmañ hag a zeu er-maez... nann, n' eo ket mamm, re yaouank eo atav, re ront he dremm.

Al letuz e-barzh ur bailh a zo kleñket-brav gant o garennoù en dour hag o delioù melenet lamet kuit.

« Pegement al letuz ?

- Kant lur ar penn. »

Da lavarout... daou shilling. Ma n' eo ket ur vezh ! Gwelloc'h prenañ

frouezh.

« Pegement ar berenn ?

- Daou ugent lur. »

Ker-ruz eo ag bevañs amañ. Tra ma tigoran ma yalc'h e tiwan ennon ar soñj n' eus tamm arc'hant gall ebet ganin. Ko yao ! aze emañ an tri bilhed kant lur chomet dilerc'h ganin an deiz all, pa oan o kas ur goumanant da Bevarejen.

* * *

An noz zo deut, an noz vat gwarezus. A-raok ne raen ket forzh ma vijen gwelet gant an dud. Bremañ ez on laouen gant an deñvalijenn. Ma wiskin ma botoù ler tachet evit ober an hent betek Toullgoad.

Aet on tre e-barzh karrdi Penker an Traoñ, e-lec'h m' em eus trawelet Reunan 'n Alezon, ma c'henderv-kompez, o troc'hañ plouz ouzh sklerijenn ul letern huziliet.

« O tont en-dro d' ar vro ? » e c'houlenn. Mouezh ur mignon. « Betek gwelout. Me 'zo 'vont da cheñch ma botoù amañ, a-raok pennadiñ gant ma hent. »

Pell gwinizh a stag ouzh sol ma loer. An ozac'h a zeu tre, a-gevret gant ar vatezh. Ne daolont ket kont ouzhin. Reunan a denn ur gelaouenn er-maez eus ma godell a-dreñv.

« Brezhoneg ? »

Distouiñ a ran da sellout. Ur feilhenn eus « Inniu » a zo deut ganin eus Iwerzhon. Ober a ran ur c'hruz d'am divskoaz :

« Ar Vretonnek n' int ket gouestl da anavezout o yezh !

- Non, i sait pas lir', » eme ar vatezh.

- « Homañ 'gev dei e kalz finoc'h gant he galleg Kêr 'N Doñv ! » a zistag Reunan.

Met piv an den a zo deuet er c'harrdi da gomz gant an ozhac'h ? Per 'm Brigant, ma enebour touet, hennezh a gase kement war ma lerc'h en abeg da Vreiz Atao. Stouiñ a ran izel, ha treiñ kein dezhañ. Ar vitez villiget-mañ zo re vihan, n' on ket evit sankañ ma zroad enni. Hag al lasenn zo re dev evit an toullou. Ur c'hlaouenn a zeu warnon.

22

Unan bennak a zo tostaet a stou ivez da welout piv on. Bremaik e vo hopet : Setu ar yudaz !

Koulz eo din treiñ ha taliñ ouzh an den. Met estlammiñ a ran : ar Mestr !

« Te ! Amañ ! » e hiboudan.

- « Ya, na gomz ket kreñv, » emezañ.

Ma c'heneil a zo un dremm dic'hoarzh warnañ, dremm vrizh ar c'hrogadoù diaes. Heñvel a-walc'h ouzh an dremm a veze warnañ pa save broc'h etrezomp.

Ober a ra sin gant e zorn hag e benn, daou jestr krenn, o kemenn : « deus er-maez ac'halemañ, an buanañ ma c'hellez ! »

Loc'het on, o jilgammañ, gant un troad en ur vitez, egile diarc'hen.

YANN SOHIER

gant Fañch ELIES

Da geñver ugentvet deiz-ha-bloaz Yann Sohier hon eus goulennet digant Abeozen skrivañ evit « Al Liamm » ur pennad eñvorennoù diwar-benn e vignon bras. R. H.

Ugent vloaz 'zo da zerou an Nevez-Amzer ez eo aet kuit Yann Sohier diouzh e genseurtes eus an Emsav. Un den skouer en deus kendalc'het da vezañ evit ar re yaouank ha dreist-holl evit ar re a ra war dro ar skol, tregasetoc'h eget n' eus forzh piv all gant kelennadurezh ar brezhoneg, preder pennañ Yann Sohier, skolaer breizhat.

Pa lavaranez ez eo chomet da vezañ un den skouer, ne fell ket din lavarout e vefe ret da bep unan degemer e holl venozioù, e holl zoareoù soñjal diwar-benn kudenn Vreizh. Dour - ha gwad - a zo tremenet abaoe e amzer dindan pontoù Roazhon, daoust pegen lezirek ez eo red ar stêr Wilun.

Un dra avat a zo diarvar : n' heller magañ donoc'h karantez eget hini ar Breizhad-se ouzh e vro hag ouzh he yezh. Ha war an dachenn-se e vo bepred ur skouer e-keit ha ma vo c'hoazh Breizhiz estreget en ur ster douaroniel, pe « douristik » mar kirit.

Roll buhez

Ganet eo bet Yann Sohier d' an 1^ovet a viz Gwengolo 1901 e Loudieg. D' an ampoent ez oa e dad archer. Dont a reas da Sel-de-Bretagne e miz Mae 1905 betek miz Kerzu 1906.

Graet gant e dad pemzek vloaz servij-archer, e teuas da Uzel evit studiañ e sell da genstrivadeg an danvezioù tailhanter. Degemeret e voe er garg-se e miz Eost 1907 ha kaset da dailhanter e Peillac (Mor Bihan). Eno e chomas betek miz Gouere 1912. Anvet e voe neuze e Lambal hag eno e chomas betek dibenn e vuhez.

Mont a reas Yann Sohier d' ar skol vihan a berzh-stad. Da c'houde ez eas da EPS Lambal hag e voe degemeret e Skol Normal Sant-Brieg e miz Gouere 1918. Chom a reas er Skol-se eus miz Here 1918 betek 1921. Anvet e voe neuze da vestr-skol e Lanvallay (Aodoù-an-Hanternoz) nemet, ret-mat dezhañ plegañ d' e amzer-soudard, e rankas nac'hañ hag ez eas da Wengamp evit daou vloaz-servij er 48^{vet} RT (1921- 1923).

Anvet e voe da vestr-skol e Priel, ur wech disoudardet. Chom a rae neuze e Landreger a zo stok ouzh ar vourc'hig-se.

24

Kemer a reas da bried, d' an 31^{vet} a viz Genver 1929, Annaig an Den, mestrez-skol e Kemperven, genidik avat eus Laniliz (Bro-Leon). Lidet e voe o eured en iliz-veur Landreger. (War a gred din, an Ao. Beskond, aet n' eus ket pell da ene, eo a oferennas hag a reas ur brezegenn vrezhonek.)

Chom a reas d' ober skol e-pad c'hwec'h miz e Prad, nepell eus Kemperven, betek ehan-skol an hañv 1929. Neuze e voe kaset an tiegezh yaouank da Blourio, tost da Bempoull. Ur verc'hig, Mona, a voe ganet dezhañ e Laniliz d' ar 24^{vet} a

viz Genver 1931.

E miz Genver 1933 e krouas ar Falz, kelaouennig da skignañ menozioù a-du gant kelennadurezh ar brezhoneg e speredoù e genvreudeur e skolioù ar Stad.

D' an 21vet a viz Meurzh ez eo marvet e Plourio goude ur c'hleñved berr ha kriz. N' oa nemet 33 vloaz.

Temz-spered an den

Kaset evel mestr-studi eus lise Sant-Brieg da lise Roazhon e miz C'hwevrer 1923, e ris dizale anaoudegezh gant Frañsez Debauvais, dre giriegezh Frañsez Vallee. Dre m' oa ac'hanon ur brezhoneger a-vihanik, e welas Vallee diouzhtu ennon danvez ur skrivagner hag en doa va flatret da Fañch Debauvais. Pedet e voen eta hep dale da vont da vurev B A, neuze e straed La Chalotais, ur gambrig strizh, bras a-walc'h avat evit an dek koumananter ha pevar-ugent a oa d' ar gelaouenn en amzer-se.

Evel a welit, gant ur seurt engroez, ez oa Breizh dare da vezañ dieubet a-benn nemeur. Da c'hortoz, avat, e ris anaoudegezh, diwar glevout da gentañ, gant oristaled an Emsav. Evel ma lare din Sohier diwezhatoc'h gant e vouc'hoarzh goapaus : « Dans le mouvement, tu sais, nous avons tous un petit quelque chose ! » E gwirionez dedennet e voen diouzhtu gant kement a glevis diwar-benn an danvez mestr-skol-se, a oa neuze soudard e Gwengamp.

Mont a rae Debauvais d' ar marc'hadoù da skoazellañ e vamm da werzhañ dantelezh, lietenn, neud hag all. N' ouzon ket asur, avat, ha betek Gwengamp ez aent en hent. Nemet ur wech ez eas evelkent Debauvais da welout Sohier betek eno. N' oa ket pinvidik hor paotred ha pa zeuas ar poent mont da gousket e voe ret soñjal en ur gambr. Penaos ober ? Ne voe ket seizhdaletoc'h hon daou ibil ha dav dreist ar vur er c'hazarn. Debauvais a gouskas e kambrad Sohier, en ur gwele goulllo, ha den ne rannas grik. N' em eus ket soñj, avat, penaos ez eas Debauvais er-maez antronoz. Dre an hevelep hent moarvat.

25

Petra 'soñje e is-ofiserien eus Yann Sohier ? Anaout a raent sur e venozioù. Kement a c'hoarvezas e Landreger e 1923 pa voe lidet kantvet deiz-habloaz ganedigezh Renan a laka anat kement-se.

Dont a reas Poincaré d' ar gouel ha soudarded Gwengamp ivez d'ober enor dezhañ. Ne voe ket espernet ar farsadennoù da Yann Sohier gant e gamaraded, e gaporal, e serjañt ha me 'oar.

« Setu te enket en dro-mañ, Breton aheurtet. Ret mat e vo dit presañtiñ an armoù d' al Lorenad Meur.

- Klaouestre ne rin ket.
- Ul litrad gwin gwenn e ri.
- Daou mar kirit. »

Setu ar prezidant o tremen a-hed renkadoù difiñv ar soudarded. E penn uhelañ al leurenn an delwenn arem : ar bolomig kofek hanter gousket war e vank hag Athena, reut evel ur peul, en he dorn ur gurunenn lore a-us da benn an denig skuizh-divi. A-daol trumm e voe klevet ur fuzuilh o kouezhañ war an douar. Hini Sohier e oa. Ur skrijadenn a reas an Ao. Poincaré hag e goskor. Diampartiz ur soudard yaouank strafuilhet moarvat. Den ne glaskas gouzout hiroc'h, nemet ar re o doa graet klaouestre a ouie (1).

Karourien ar peoc'h ez oa ac'hanomp holl da heul brezel 1914-1918. Ur mestr-skol lik anezhañ, Yann Sohier a oa ouzhpenn enep-armeat, evel Breizhad c'hoazh muioc'h.

Anaoudegezh en doa graet er c'hazarn gant mistri-skol kristen ha da vignon e oa deut dezho dre garantez ouzh ar brezhoneg. Unan eus ar re-mañ ne welas abeg

ebet da dremen hep mont da skol an danvezioù kaporal. Mouzet e chomas Yann outañ ur pennad amzer. Se evitañ a oa mont larkoc'h e servij ar Stad moustrer ar brezhoneg. Eñ a oa mestr-skol a-berzh-stad gwir eo, nemet e soñj a oa mont a-enep ar voustrerezh-se ha dalc'het en deus d' e c'her.

War a gred din, graet em eus anaoudegezh da vat gant Yann Sohier e Kendalc'h Hollgeltiek Kemper e 1924. Soñj am eus ez aemp da vale diouzh an noz a-hed ar stêr Oded. Mont da gousket, amzer gollet. Yaouank oamp. Ha berr bep bloaz hon amzer vreizhek-rik. Setu ma hiraemp hon devezhioù gant hor baleadennoù-noz ma c'hellemp displegañ an eil d' egile hon holl c'hudennoù personel. Amzer eeun ha dudius !

(1) Niv Breiz Atao an 31vet a viz Meurzh 1935 a lavar ouzhpenn e savas da c'houde e fuzuilh, e unan-penn adarre, pa voe sonet Bro Goz ma Zadoù. N' em eus ket soñj da vezañ klevet kement-se gant Sohier. E c'hell bezañ gwir avat.

26

Hag e klozas ar C'hendalc'h gant un taol safar war blasenn Sant-Kaourintin. Ar Bleun-Brug a oa oc'h echuiñ. Klevet e voe Bro Goz ma Zadoù war al leurenn, dirak delwenn Laenneg. Diskabell e oa ar Vrezhoned eveljust. Lod all e-kichen, Bretoned ivez, nemet frioù kurius hepken, a selle ouzh an abadenn, digor o genou evel dirak ur sirk. Kement-se ne blijas ket d' unan pe zaou eus hor re yaouank. Ha dao d' an traoñ un tog pe zaou. Tabut. E-pad m' edon-me o razailhat ouzh tud meurdezus, rubanet ruz toull nozelenn uhelañ o forpant, Yann Sohier ha Jakez Riou, a-dreñv va c'hein, a oa speg ouzh un doare tud all, a gleiz ar remañ. Skuizh o klevout ur skolaerez lik o tistagañ te outañ a-dreuz hag a-hed e c'houlennas outi ken sioul ha tra :

« Plac'hig, daoust ha bet omp bet hon daou en ur gwele ? » Setu penaos e oa Yann Sohier, prim-tre hogen sioul kenañ en e gomzoù, lemm e deod ne lavaran ket.

Hag e voe ret dimp kimiadañ dizale da zistreiñ da labour disaour hor skolioù gall.

En amzer ma oa Yann Sohier e Skol Normal Sant-Brieg ez eus un nebeut darvoudoùigoù plijus a rankan kontañ amañ.

A-raok e amzer-servij e oa eta. Aet oa Olier Mordrel da Sant-Brieg ha krapet en doa betek ar Skol Normal. Reut ha yen, e doare pe zoare, e voe an degemer gant rener ar skol, an holl vrudet Max Hébert. Kaset da sutal brulu, moarvat, Olier, a chomo bepred bev ennañ ar studier war an arzoù-kaer dalc'hmat prest da c'hoari troioù-kamm, a ijinas unan a-zoare da dalvezout d' ar Max-se e zegemer. Mont a reas da di ur mouler hag e c'houlennas un dornad kartennoù emwel warno un dra bennak evelhen pe dost :

Max HEBERT
Directeur d'Ecole Normale
Titulaire du certificat d'Etudes Primaires
Professeur de Patriotisme Français
Leçons en ville

Hag e tremenas e abardaevezh zigenvez, dre ma oa bet nac'het krenn lezel Sohier da vont gantañ e kêr un eurvezh pe ziv, o lakaat ar c'hartennoù-se e boestoù lizhiri pennoù brasañ Sant-Brieg. Nag ur c'hoarzhadeg antronoz e kêr ! Un heklev am eus bet eus ar c'hofad fent-se gant ur c'henvreur el lise. N' ouie tamm ebet piv en doa graet an taol. Diwar-benn Max hepken e oa an diviz etrezomp. Ne blije ket ar jakobin-se d' an holl. Ha daoust dezhañ da vezañ paotr mat a-walc'h, leun a venozioù madelezhus e-keñver pep morian hag holl velengro-c'heneien an impalaeriezh c'hall, ez oa kriz dizamant evit paotred evel Sohier : un emrener breizhat, na pebezh torfed ! Goût mat a ouzomp ne deo ket aet da get ar ouenn-dud-se.

27

Mont a rae Yann Sohier da welout Fransez Vallee, er straed Sant-Benead, am

eus darempredet ken ingal en e c'houde. Un deiz e-pad m' edo o tiviz ouzh Vallee, setu o tont tre un den, dezhañ un dremm speredek hag hegarat. E anavezet am eus-me ivez. Alioù mat a roe ha n em eus ket o heuliet. An enseller Launay oa. Ur Gall penn-kil-ha-troad nemet ar c'hontrol bev eus Max H. Frañsez Vallee, habask evel ur person kozh, a lavaras piv a oa o komz outañ. Launay a oa dedennet gant kudenn ar yezhoù pobl hag e paras e selloù lemm war an danvez mestr-skol.

« Me 'gred am eus ur baperenn bennak diwar ho penn war va burev, emezañ.

- Ne deo ket eston, eme Yann Sohier, rener ar Skol a fell dezhañ am c'has d' ar gêr dre m' on emrener.

- Gwelet e vo, eme an Enseller. »

Hag e kendalc'has an diviz diwar-benn kudenn ar brezhoneg.

Kaset e voe Max H. da sutal moarvat, rak Yann Sohier a echuas e amzer danvez mestr-skol.

Nemet, daoust dezhañ da vezañ ur paotr dinoaz-krenn, na zisoñjas morse sotoni drouk e rener. Ha diwezhatoc'h, pa zeue eus Priel d' am gwelout, krignet gant ar c'hoant da zimeziñ d' ur Vreizhadez a ouenn vrezhonek rik, pa zegouezhe ganimp en em gavout gant paün meurdezus ar Skol Normal o vont dre ar straedoù, uhel e fri evel boaz, e selle Yann outañ a-bann nemet ne salude ket. Biskoazh n' eus bet ac'hanon ur paotr seven-dreist, bep gwech, avat, on bet sabatuet gant an dismegañs divent a lakae Yann Sohier en e selloù paret war an den-se, arouez ar Stad moustrer brezhoneg hor gouenn.

Mestr-skol e oa Yann e Priel d' an ampoent ma 'm eus graet anaoudegezh da vat gantañ. E gambr, avat a oa e Landreger, pelloc'h eget an iliz-veur war-du ar Minic'hi. Ur pennadig hent en doa d'ober eus un tu d' ar ster d' an all, nemet ur « moto » en doa. Nebeut a dra an hent-se evit ur paotr yaouank leun a virvilh.

Bet on bet ouzh e welout e Landreger a-raok ma timezas. Ur straedig sioul. Ur gambr vras er solieradur kentañ. Levrioù niverus eveljust. Istor Breizh er penn kentañ. Eno e rene buhez habask ur mestr-skol troet gant e labour. Nemet d' ar 14vet a viz Gouere e c'hoarvezas un dra iskis.

Tud ar straed sioul-se a welas ouzh prenestr ar mestr-skol ur banniel hanter-savet, arouez kañv evel ma ouezer. Ar banniel-se a oa anezhi bandennoù gwenn ha du gant herminigoù er c'horn uhelañ. Ar banniel-se a fello dezhañ kaout war e arched e 1935. Ouzhpenn republikan e oa Sohier. Douget oa d' ar gomunistiezh, bepred evit an hevelep abegoù : kelennadurezh ar yezhoù pobl. Nemet Breizh da gentañ ha Breizh d' e veno a oa gwasket gant Marianna hag en abeg da-se ar 14vet a viz Gouere a oa evit Sohier un deiz a gañv.

28

E Landreger, ret mat soñjal, n' oa ket Yann Sohier eus mignoned bras Ao. Kergwezeg, maer ha kannad, un den ne deo ket bet hep talvoudegezh evit e gorn bro, ar c'hontrol a zo gwir, nemet kudenn Vreizh a oa evitañ un disivoudegezh.

Votadeg a oa war wel. Trouz a rae Breiz Atao dre ar c'hornad ha Yann Sohier a oa evit ul lod penn-abeg d' an trouz-se.

Ur vodadeg a voe. Setu an Ao. Maer, danvez kannad, da zistagañ sotonioù diwar-benn paotred B. A. Yann Sohier, gant e lunedoù pintet war e fri, a oa er sal, hag e tommas d' e ziskouarn diwar glevout sotonioù an Ao. Maer hag eñ war eeun d'al leurenn blenk en ur zistagañ :

- Gaou a livirit, Ao. Kergwezeg.

Pa voe savet Yann war leurenn ar brezegerien e tostaas an danvez kannad outañ hag e pleg e skouarn e silas dezhañ :

- Mar fell deoc'h toullañ kaoz e lakain ho kas d' ober skol e Madagaskar.

Yann Sohier, ken sioul ha tra, a savas e vrec'h da c'houlenn bezañ selaouet :

- Emaon, emezañ, o vont da lavarout deoc'h a vouezh uhel kement en deus silet din an aotrou maer e pleg va skouarn. Mar gran va frezegennig deoc'h e vin, gant e sikour, kaset da vestr-skol e Madagaskar.

An hu a savas er sal nemet ne gredan ket e oa war Yann Sohier. En amzer-se e kreded c'hoazh er vro-mañ en doa un den ar gwir da zisplegañ e soñj ha pa ve disheñvel diouzh hini mistri an ampoent.

N' ouzon diwar pe zigarez e voe kaset un enseller polis war-dro Yann. Goulennatet e voe ur beurevezh-pad. D' an diwezh e c'houlennas ouzh ar paour-kaezh aet skuizh gant e labour ret displijus :

- Ha da betra hoc'h eus soñj dont da benn ganeomp-ni ?

- Da netra, eme egile. N' eus tu ebet da gaout krog warnoc'h... Deomp da evañ ur banne.

- Graet hoc'h eus ho micher, eme Yann. Kit gant hoc'h hent ha me gant va hini. Hep kenavo ! »

Gant piv oa bet galvet ar polis ?... Gant piv e voe kaset an daou archer a zeuas da voutañ o fri er sal m' edo an dud o korollañ diouzh abardaez friko Yann ?... Eveljust dlead an archerien a zo diwall an urzh-vat, nemet ar re-mañ a oa re bonner o zreid. Saludet e voent gant ur 22 skiltrus a lakaas ar gorollerien da chom a-sav da sellout outo. Ur c'horfad droug a oa e paotred Mari-Robin. Nemet Youenn Drezen, aet d'ober un droig bale ganto war ar c'hae, me war e roudoù, a zistanas d' o c'hounnar. Displegañ a reas dezho, hegarat kenañ, ez oa kelaouenner a vicher ha patati ha patata. Hag e pellaas an daou archer en ur c'hrozmolat. Ne blij ket dezho kaout afer ouzh paotred ar c'helaouennoù. Evelato n' eus tu ebet da grediñ ez oa deut mat Yann Sohier gant an Ao. Maer.

29

E Gwened e oa Yann Sohier en deiz ma tarzhas ar « monumant » e Roazhon. E oa e-touesk ar dud o sellout ouzh an Ao. Herriot o tremen dre straedoù kêr Wened. Huchal a reas war an « olifant sakr » un dra bennak ken dizereat ha Brevet Breizh ! Hag e teredas ar polised war-du ennañ. Nemet bagad kloer Gwened a oa stok outañ hag e steuzias ar skolaer lik emesk ar soutanennoù (1).

Yann Sohier, den peoc'hus, n'helle ket gouzañv klevout displegañ sotonioù diwar-benn Breizh. Na pet tabut en deus bet, en ostaleri ma oa e pañsion, ouzh ar veajourien kenwerzh a gas dre holl, war un dro gant o marc'hadourezh, sevenadur nevesañ Bro-C'hall. Tabut ha sach-blev zoken, ur wech da nebeutañ.

Ar mestr-skol

Mestr-skol e oa e Priel p' hon eus graet anaoudegezh. Bet on bet gantañ betek e di-skol war an dorgenn en tu all d' an aber. Ha klevet em eus komz a-hend-all diwar-benn e labour mestr-skol. Rebec'h ebet d' ober dezhañ. Karout a rae ar vugale hag ur mailh e oa war e vicher. Met m' en doa fellet dezhañ dont da vestr-skol e Breizh-Izel ne deo ket da blantañ pour. Anaout a rae reolennoù e vicher ha dre bep toull ma voe tu e roas degemer d' ar brezhoneg.

Un danvez mestrez-skol eus Priel a zisplegas, d' an hini a zo deut diwezhatoc'h da vezañ pried Yann Sohier, ez oa he breur yaouank e klas ur mestr iskis a-walc'h. Dont a rae ar paotr d' ar ger gant levrioù evel Per ar C'honikl ha Prinsezig an Dour hag ouzhpenn gant sonennoùigoù a gane an div blac'h yaouank en e c'houde : Ar Yarig wenn ha Toutouig la la va mabig. Setu ma rae ar c'hontrol bev eus ar pezh a c'hortozed eus e berzh. An enseller skolioù izel a veze war e dro e Plourio diwezhatoc'h a anzave, chifet an tamm anezhañ : « Rebec'h ebet d'ober d'ar skolaer. Dipitus eo, avat, e welout o tiskar gant e

venozioù breizhek al labour a gas da vat ken akwit a-hend-all ! »

(1) Lennet em eus an darvoud, displeget en un doare kalz re amplik e Gwenn-ha-Du. Ma vije bet savet Yann Sohier war stleug karr-dre-dan an Ao. Herriot da huchal warnañ ne welan ket kalz penaos en dije gallet tec'hout diouzh krabanoù ar polis.

30

Petra da gompren er varnadenn-se nemet ez eo pal pennañ labour ar mestr-skol a-berzh-stad e Breizh-Izel kas da get ar brezhoneg e genou e skolidi. Yann Sohier, par ma c'helle, a rae ar c'hontrol. Enebet en deus gant holl nerzh e emskiant den ouzh ar c'hastiz lakaet war ar voused en abeg ma komzent brezhoneg er porzh. Entanet en deus enno, eus e wellañ, un elfenn a garantez hag a lorc'h ouzh yezh o c'havell. N' en doa ket da c'hortoz meuleudi ha ne c'hortoze ket, nemet direbech krenn e oa e-keñver ar reolenn.

Me a lenno

Abaoe ma oa mestr-skol e soñje el levrioù da sevel evit deskiñ lenn brezhoneg d' ar vugale, da c'hortoz al levrioù da reiñ dezho deskamant e brezhoneg.

Eveljust e soñjas da gentañ en ul levr diouzh derez e glasad moused.

« C'hwec'h miz, a lavare din, a zo ret din da zeskiñ lenn e galleg d' ur bugel eus va c'hlasad. Tri miz a vefe a-walc'h da zeskiñ dezhañ lenn e brezhoneg. »

Arabat disoñjal ez oa eeun-tre doare skrivañ KLT.

Stagañ a reas eta da zastum danvez *Me a lenno*. Dibab a rae istorioù e levrioù skol gallek. Ur c'hempenn a veze graet d' ar skridoù pa oant re hir. Poaniañ a rae d' o lakaat e brezhoneg. A-benn nemeur e c'houlennas diganin sikour evit mont buanoc'h. Stagañ a rae ouzh pep istor berr kentelioù yezhadur, displegadur, geriadur, h,a.; diouzh doare gwellañ levrioù skol e amzer.

Nag ul labour evit ur Breizh-Uhelad deut da garout ar brezhoneg diwar-studiañ Istor-Breizh ha strobinellet gant ar bommoù brezhoneg kavet e skridoù Anatol ar Braz !

« Ma Mamm ! n' oufen displegañ dit, evel ma lavare din un deiz, peseurt bed boemus o deus digoret an daou c'her-se dirak va spered ha va c'halon. » Ha digoret oa da vat ar bed-hud-se dirazañ.

Da gentañ-holl e kase troidigezhioù da Frañsez Vallee. Hemañ, leun a vadelezh evit pep deskard, a reizhe e labourioù hag e alie da genderc'hel. Adal 1927 em eus kenlabouret gentañ eus va gwellañ. Skoazellet eo bet ivez gant e bried, a sine Naig Sezny, goude 1929, gant Kerlann ha moarvat meur a hini all.

Lenn a ran e rakskrid *Me a lenno*, p. 7, ez oa chomet diechu war-lerc'h e varo. Krediñ a ran evelkent ez eo an arc'hant en deus graet diouer dezhañ da embann e levr. Ne vije ket bet koulz marteze hag al labour embannet e 1941. Nemet ez eo damantus-dreist e ve deut *Me a lenno* er-maez ken diwezhat, e-kreiz un tabut doare-skrivañ da drenkañ c'hoazh ar soubenn ha kemmeskailhez skrijus an darvoudoù da strafuilhañ ar speredoù. Kerse eo, eta, ne ve ket bet embannet al levr-se gant e oberour en un amzer ma vefe bet harpet gant abostolerezh ar Falz.

31

* « Pa reer gentañ (*Me a lenno*) e tiskouez bezañ ul levr talvoudus evit ar re vihan. Dibabet mat eo bet ar skridoù. Mont a reomp penn-da-benn gant ur gentel bep abardaez : lennadenn, distilherezh, geriadur, displegadur. Ha kalz ez eo aet Mona war wellaat en ur ober gant levr he zad. Ul labour talvoudus eo d' ar gerent c'hoant dezho deskiñ brezhoneg d' o bugale hag evit mistri dazont ar c'hlasoù brezhonek. Ne zellez tamm ebet ar blanedenn a zo bet e hini. »

Sur a-walc'h o defe kavet kargidi ar stad rebechoù d' ober da labour Yann Sohier, ne vefent ket bet, avat, ar re a zo bet graet e 1941 ha *Me a lenno* en dije graet muioc'h a vad eget n' en deus gallet ober da vrezhoneg ar vugale.

Hiawaza

C'hoant donañ Yann Sohier a oa dont da veze mailh a-walc'h war yezh e ouenn evit sevel labourioù war-eeun e brezhoneg. N' oa ket donezonetoc'h eget e geneil Fañch Debauvais war dachenn studi ar yezhoù, nemet ken ha ken pennek oant o daou ha deut int a-benn eus o dezo. Nemet re yaouank int aet kuit diganeomp o-daou evit gallout kinnig deomp kalz a labour war an dachenn-se. Evelato Yann Sohier en deus savet troidigezh Hiawaza gant Longfellow.

« Tu as dû être surpris de recevoir une traduction de Hiawatha, sans une lettre de moi. C'est un oubli de ma part et j'avais prié Riou de m'en excuser près de toi... »

« Je suis resté seul à Plourivo et j'en ai profité pour me mettre à faire du breton pour tuer le temps. A la prière d'Andouard, qui a fait les illustrations du poème de Longfellow, je me suis mis au travail. Comme tu le verras, si j'ai une bonne connaissance du vocabulaire, la syntaxe de mon essai doit être pitoyable... » (1) (7 Ebril 1932) .

Ne voe ket labourus tamm ebet evidon difaziañ labour Sohier.

* An arroudennadoù, dirazo ur steredennig, a zo tennet eus Notennoù kaset din gant pried Yann Sohier war-dro 1941 p' edo em soñj sevel ul labour diwar-benn c'heneil. Me eo am eus o lakaet e brezhoneg.

(1) N' em eus ket lakaet e brezhoneg ar bommoù eus an dornadig lizhiri am eus miret eus Sohier. N' en deus ket fellet din e teufe e penn n' eus forzh piv distagañ : traduttore, traditore. Meur a gartennig e brezhoneg am eus resevet digant Yann, nemet ne deo ket alies en doa amzer.

32

« Je ne m'attendais pas à recevoir Hiawaza aussi tôt, surtout que je t'avais écrit de prendre largement ton temps. Je ne sais comment te remercier de ton travail de correction, surtout sachant que c'est pour toi un travail peu intéressant vu le nombre de fautes que je fais encore. Beaucoup de fautes auraient pu être évitées, telles celles des mutations et de l'accord de l'adjectif, avec un peu d'attention, mais je suis assez content de la syntaxe qui me prouve que je commence à comprendre le « génie de la langue ». Quant à la distinction entre e et a particules je t'avoue que c'est mon cauchemar... » (23 Mae 1932).

Tizhet en doa ar pal. War wellaat e vefe aet e vrezhoneg bep bloaz. N' en doa tamm ezhomm da lakaat va anv e-kichen e hini e niv. 65 Gwalarn (Ebril 1934). E labour a zo e dra dezhañ hepken.

Ar Falz

Pell a oa ma vage Yann Sohier ar c'hoant da sevel ur gelaouenn a zalc'hfe tostoc'h eget Breiz Atao d' e holl venozioù.

E miz Here 1925 e skrive din :

« J'ai renoncé à l'idée de faire un journal breton de gauche, car cela me donnerait trop d'occupation et je pense que Breiz Atao est encore le seul moyen de réussir et le seul terrain actuel d'entente. De plus cela pourrait amener des divisions regrettables pour la cause. »

Kalz en deus aberzet Yann Sohier d' an unvaniezh en Emsav. Doaniet-tre eo bet gant an tabutoù savet en-dro da Vreiz Atao e 1931.

« Et Breiz Atao ? Et la Nation Bretonne ? Quelle tristesse ! Malgré le

pessimisme que tu me reprochais à Saint-Brieuc, je ne croyais pas que le mouvement fût aussi près du désastre. » (26 Mezheven 1931).

Aes a-walc'h e tigelonekae Yann. Krediñ a rae e tlie ar re all distagañ ken aes hag eñ diouzh o menozioù personel evit mad an Emsav. Siwazh ! Un den-skouer eo bet ivez war an dachenn-se, ur skouer heuliet dibaot a-walc'h. Mar ne deo ket deut er-maez *Gwerin Breiz* ez eo en abeg da emnac'h Yann Sohier. Gouzout a rae e oa re vihan hon niver da zerc'hel a-blomm kelaouennoùigoù. Daoust d' hor menozioù a gleiz pe a zehou, n' hellemp nemet chom skoaz-ouzh-skoaz en emgann.

Ur wech aet e-biou ar mareadoù diskalon, mareadoù ne virent ket outañ da genderc'hel gant e labour breizhek, e tistroe d' e vennad kaout ur gelaouennig dezhañ e-unan. Nemet gant ar bloavezhioù e spisae ar mennad. Ne deo ket an dachenn bolitikel-rik a vefe hini e gelaouennig, hini kelennadurezh ar brezhoneg hag en abostolerezh e sell ar gelennadurez-se e-touesk e genvreudeur.

33

« C'est... le moment de lancer ar Falz. Mais Debauvais n'est pas pressé. Et le numéro qui devait paraître le 1er janvier n'est pas sorti. Ce premier numéro ne casse rien. Mais le deuxième, si les abonnements affluent, ce qui est douteux, pourrait être plus copieux. » (10 Genver 1933).

Hag adal neuze e ouestlas e vuhez, e holl amzer vak d' ar Falz. (Kavet en deus tud d' e skoazellañ, kenvreudeur hogen tud zoken n'oant tamm ebet a-du gant e venozioù politikel.

« La situation d' ar Falz est bonne : 140 abonnés c'est presque un succès. Mme de Saint-Pierre, bonne bretonne, m'a fait parvenir 300 francs, si bien que la vie du bulletin est presque assurée sur 8 pages, mais c'est 16 pages au moins qu'il faudrait. On me demande des textes bretons plus nombreux ainsi que des textes concernant l'histoire locale. » (3 Gouere 1933.)

An Itr. Sant-Per a lare dezhañ : « Ne dit ket da vihanañ da embann va anv. Ne deo ket abalamour din, daoust ma ne dremenan ket evit re yac'h a spered gant va menozioù breizhek e-touesk va zud. Nemet deoc'h-c'hwi, skolaer lik, e vefe kalz gwashoc'h. Un vendu à la réaction setu pezh a zeufec'h da vezañ evit lod kaer eus ho kenvreudeur (1) ».

Daoust da bep skoazell avat, d' ar pennadoù kaset dezhañ gant hemañ pe henhont, ul labour dreist d' e nerzh en doa sammot Yann Sohier war e zivskoaz. Ne deo ket ar gelaouennig dreist-holl, al lizhiri da respont kentoc'h.

« J'ai un travail fou avec ar Falz, car j'ai reçu un grand nombre de lettres, plus ou moins idiotes, auxquelles je suis forcé de répondre. Aussi excuse mon laconisme. » (5 Du 1933.)

« Sulvezh ebet ken, yaouvezh ebet mui. Eurvezh ehan ebet diouzh an abardaez. Da beder eur hanter (echuet gantañ e glas), ez oa ouzh e daol labour ha ret e oa da seizh eur e sachañ alese da zont ouzh taol ganeomp. »

Hag ez adkroge al labour, ur wech tapet koan, betek hanternoz da nebeutañ. War a gred din ez eo bet plaouiet nerzh Yann Sohier gant an abostolerezh. Ret oa d' e veno respont d' an holl lizhiri resevet gantañ, daoust pegen diot e c'hellent bezañ.

(1) Ar c'homzoù-se ne dint nemet un heklev, ken gwirion ha ma c'hellan, eus an dra kontet din gant Yann deiz pe zeiz. N' emañ ket ar c'homzoù-se en dornadig lizhiri miret ganin.

34

« Ar Falz paraître bientôt. Pourrais-tu faire un article sur Brezoneg ar Vugale ou sur un autre sujet, si tu as le temps ? Cela m'aiderait un peu, car en ce moment je suis débordé par un tas de lettres. » (24 C'hwevrer 1934.)

Amzer arvarus ur gelaouenn, pep rener her goar, a zo koulz an adkoumantoù.

Ne voe ket disheñvel evit ar Falz :

« Ar Falz (mars) va paraître. Devant la crise des réabonnements, j'ai dû ramener le bulletin à 8 pages et limiter le tirage aux seuls abonnés. Si ça continue, je devrai sans doute cesser, à moins de toucher un chèque Staviski ! A galon ganez... » (22 Meurzh 1934.)

Hevelep son diwezhatoc'h :

« Ar Falz paraîtra dans huit jours. Ce sera un numéro double, mai-juin, et un bon numéro de propagande. La pétition marche aussi, il n'y a que les abonnements qui se font rares. » (12 Mezheven 1934.)

Eus ar goulennadeg, meneget a-us, e kaver keloù e niv. 14 ar Falz, Ebrel 1934. Bez' e oa ur goulennadeg evit ar brezhoneg er skol kaset en hent gant parrez Gwerliskin.

« Ar Falz marche assez bien, mais toujours avec du retard. Actuellement je suis engagé dans le Populaire de Nantes dans une polémique au sujet du breton et de l'action de Falz. Cela dure depuis un mois et continue. C'est la barbe de répondre à des âneries, mais il faut quand même répondre et « ober trouz en dro d' ar brezoneg. » (14 Kerzu 1934.)

Hag e kendalc'he ar vuhez tenn.

« Ar Falz va paraître avec un numéro double de 32 pages pour janvier et février... et n'oublie pas de te réabonner, car nous sommes pauvres. » (21 Genver 1935.)

Moarvat ez eo al lizher diwezhañ resevet ganin digant Yann Sohier.

Kavet e vo un heklev eus ar skridstourmerez e niv. 21-22 ar Falz 1935, gant ar pennadoù kaset d' ar Populaire gant Yann Sohier. Anzavet en deus ouzhin, gant un tamm enkrez, marteze ar wech diwezhañ m' eo deut d' am gwelout, en doa meur a abeg da grediñ ez oa unan eus ar re a genlaboure gantañ en doa kaset an tabut-se en hent gant an dezo da sachañ Yann Sohiet donoc'h e rouedoù ar re ruz. Ezel e oa eus ar sindikad C. G. T. U., ne vage enebiezh ebet ouzh menozioù ar gomunisted gwir eo, nemet biskoazh n' en doa roet e anv d' ar gevrenn. Re a ezhomm en doa eus e frankiz evit stourm, en doare a gavfe dereat, evit Breizh hag ar brezhoneg. Ha seurt korvigell a-berzh ur c'heneil (sañset !) ne blije tamm ebet dezhañ.

Hag en doare-se eo bet diviet nerzh Yann Sohier, krignet gant al labour hegasus respont da lizhiri diboell, p' en doa kalz gwell d' ober eget uzañ e amzer gant ur bolitikerezh hep penn ma lost ha, gwashoc'h c'hoazh, hep gwirionded peurvuiañ.

35

A-benn daou vloaz dalc'husted ez oa ar Falz diazezet start.

* « Yalc'h ar Falz ne voe ket kaer he stad da gentañ. N'oa ket pinvidik an tiegezh yaouank a oa ac'hanomp. Gant ar Falz hon eus bet un tamva eus an dienez. Unan hag unan, avat, e teuas koumananterien hag ez eas ar Falz bepred war wellaat. Stad a oa ennomp e dibenn 1934. E 1935 ur frapad hent leun a verzhañ a vefe graet. Dont a rae ar gelaouenn da vevañ diwar he feadra nemetken. Lizhiri entanet a veze kaset dimp. Aesoc'h e teue ar vuhez da vezañ evidomp. Re evurus e oamp. »

Hag e skoas an Ankou war an nor d' an 21 a viz Meurzh 1935.

Kalon an den

Den eeunoc'h n' am eus anavezet em buhez. Boull oa e galon evel unan eus feuteunioù e vro, a gare kement. Adal amzer Kendalc'h Hollgeltiek Kemper e tislepe din kudennoù e galon hag e spered.

Kristen oa a orin. Desavet oa bet, avat, en aergelc'h likelezh skolioù ar Stad. Ne dae ket war dro an iliz. Lidet eo bet e eured koulskoude en iliz-veur Landreger. N' hellan ket lavarout ez oa a-eneb ar relijion. Soñj am eus ec'h anzavas ouzhin, un amzer voe, ez oa dedennet gant ar brotestanted. N' em eus ket soñj eus ar pezh am eus lavaret dezhañ d' an ampoent, nemet krediñ a ra din em eus pouezet war du yen-sklas an hugunodiez. Evit ur paotr desavet e-kreiz lidoù ar gredenn katolik eo an neuz-se a zo gant ofisoù ar protestanted. Va digarezo ar gristenien protestant am lenno ! N' em eus tamm dismegañs ebet evit o feiz, pell a se. Anaout a ran hemañ pe henhont a zo bet keneiled da Yann, evel m' eo bet keneil Yann d'an Ao. Yann-Vari Perrot ha d'an Ao. Beskond, Doue d' o fardono. Lidet eo bet oferenn e eured gant au eil, kaset eo bet d' ar vered gant kure Plougerne. N' oa ket koulskoude bolontez Yann Sohier mont kuit diouzh ar bed-mañ gant pedennoù an iliz.

* « Pa voemp euredet, n' hellas ket an Ao. Perrot, pedet da zont, kavout an amzer vak ret evit bennigañ hon eured e Landreger. Ur gerseenn evidomp. Pa varvas Yann, avat, e teredas an Ao. Perrot da reiñ d' e vignon ur bennozh diwezhañ.

« Morc'hed a zeu din a-wechoù da vezañ tremenet hep sentiñ, ger evit ger, ouzh bolontez diwezhañ Yann. Ar soñj, avat, ez eo gant an Ao. Perrot ez eo bet kaset d' ar vered a zeu d' am frealziñ. Gouzont mat a ouzon n' en dije ket nac'het resev kimiad karantezus an dorn-se. »

36

Eveljust spi an Ao. Perrot a oa degouezhout e Plourio a-raok ma vefe Yann aet da ene. Siwazh ! tapet berr omp bet holl gant e varv trumm. Nemet un Tad hon eus holl en neñv...

Distag-krenn n'oa ket diouzh ar gudenn relijiel. Nemet amgredoni e zeskadurezh a lakae aesoc'h dezhañ degemer kredennoù laoskoc'h ar brotestanted eget penngelennadurioù an Iliz katolik. Evelato e c'hoantae e galon dour freskoc'h da derriñ he sec'hed eget ne vez kavet e gouelec'h kras an difeiz. N' hellas ket, avat, kavout an eien-se e-touesk ar brotestanted.

* « Na trist ur sulvezh am eus bevet dec'h ! Ne deo ket deuet Elies ha n' em eus kavet e gartenn nemet war va distro diouzh Pempoull. Kantreet eta am eus dre ar gêr-se ken vil, ha biskoazh n'em boa merzet ken fraez sotoni un engroez-sul. Setu perak on aet da repliât en templ protestant. Pebezh peoc'h ! Pebezh douster ! Unan eus an enezennoù-se ma komz anezho Bleimor. Krediñ a rae din bezañ e-touesk kristenien ar c'hantvedoù koshañ. Ur plac'h yaouank eo a rae ar brezegenn, nemet tamm ebet n'oa hi heñvel ouzh avielourez Daudet. Em enor, m' eus aon, e voe kanet kantikoù war donioù kembreat hag en un doare ken ampart ha ken birvidik ma krede din bezañ en ur Vreizh nevezet, dezhi emskiant eus he c'hevrinelezh hag eus he yezh.

« Da c'houde ur pastor eus Sant-Brieg, gant un doare keuziet ha pilpous, a brezegas diwar-benn an Testamant Kozh (kemeridigezh Jericho - boazioù yuzev - kounnar Doue Israhel). Na pell ez eo an holl draoùachoù-se diouzh ar Vretoned a zo ac'hanomp ! Da betra terriñ dimp hor penn gant ur relijion eus ar Reter m' eo Doue enni ken kriz ? Torret-krenn an hud, on aet en-dro da Blourio, rec'hetoc'h eget kent. »

Pa dostaer ar pennad lizher-se ouzh an notenn savet diwar-benn Yann Sohier gant e vreur e komprenner mat a-walc'h e emzalc'h dirak kudenn ar feiz :

« Pas religieux mais aimant tout ce qui rattachait la religion aux traditions locales et bretonnes : pardons, légendes, etc. » (Meurzh 1941.)

E garantez don ouzh ur boblad tud he deus miret outañ da vont a-enep ar feiz kristen evel ma vije bet troet da vont dre e zoare deskaduezh. Merzout a rae ez oa ar feiz-se ul lodenn eus ene ar bobl vrezhon ha, daoust ma n' en deus ket gallet mont e-unan betek ar C'hredo, n'helle nemet kaout azaouez evit hini an darn vrasañ eus e genvroiz.

Kudenn an dimeziñ a oa ur wall hini evit brogarourien e amzer hag e kendalc'h moarvat da vezañ evit ar rummad deut war hol lerc'h, nemet e seblante deomp ez oa gwashoc'h evidomp. Nag a ziaraogerien a anavezemp, dezho da bried merc'hed na raent stad ebet eus o menozioù don ha dezho bugale diseblant-krenn ouzh o doare-meizañ ! Gant kemmoù, e doare pe zoare, ne deo ket disheñvel ar gudenn hiziv an deiz ha ne vo, da soñjal eo, biken. Hiziv evel dec'h, ar Vrezhoned, anezho gwir vrogarourien, a zo re alies o-unan-penn. Hag ar re anezho o deus bugale a zo furoc'h dezho marteze soñjal muioc'h evit kerzhout war o roudoù e bugale o spered ha nann er re a zo o bugale hervez ar c'hig.

Evit Yann Sohier ez oa eta an dimeziñ ur gudenn ziaes da zirouestlañ. N' oa ket deut, eñ Breizh-Uhelad, evel mestr-skol da Vreizh-Izel, evit kemer da bried ur c'halleger ez a-enep pe zoken distag diouzh e venozioù breizhek. War en deus laret din, en amzer gentañ ma oa e Priel en doa lakaet e soñj en ur goueriadez yaouank, un dudi en he gwiskamant Bro-Dreger. Mont a reas da gaout he zad. Hemañ ne lavaras ket nann, nemet, den a benn, ne glaskas ket pemp troad d' ar maout.

- Kemerit-hi gant he hiviz. N' hellan ket reiñ dezhi an disterañ argourou.

Yann a brederias. Pae ur mestr-skol o stage gant e vicher ne deo ket un eldorado. Fritañ paourentez war billig ar garantez ne gas ket peurliesañ un tiegezh yaouank da wall bell. Hag e tistagas gant keuz diouzh e soñj kentañ.

Tu all ebet da gemer nemet mont war roudoù e genvreudeur, a zo boas a hed-ur-wech da fortunañ gant mestrezed-skol. En doare-se e teuer a-benn mat a-walc'h da dapout daou benn ar bloaz.

Ya, nemet kavout ur Vreizhadez rik e-touesk an danvezioù mestrezed-skol ne deo ket aes. Ne deo ket seurt ebeulezed a vez maget er Skol Normal. Koulz oa stagañ da glask un nadoz en ur bern foenn ! Klask a reas. Ne gavas ket diouzhtu. Ingal e teue da Sant-Brieg d' ar yaou. Paotred ha merc'hed ar skolioù-normal a zaremprede straed Sant-Gwilherm. Pa zeue Yann gant e bred du-mañ, ur farsadenn vil a vefe bet goulenn gantañ, pa savemp diouzh taol, petra en doa debret. Ne rae nemet lonkañ soñjoù. En amzer-se ez oa e soñj en un normaliadez dezhi ur vamm-gozh brudet da vezañ un tammig sorserez. Nag un afer ! Tost e tlie bezañ ar verc'h vihan ouzh an douar hag ouzh he gouenn. Un disouezhenn en doe dizale. Ne zisplije ket d'ar plac'h. Nemet houmañ a zaleas da anzav outañ ez oa-hi a-benn neuze prometet d' un all a oa d' an ampoent oc'h ober e servij-soudard. Ha setu Yann da vont pelloc'h gant e enklask.

38

* « Mistri skol ar c'hornad a oa deut d' un emziviz a gelennadurezh. Diwar-benn penaos kelenn ar jediñ e oa an emziviz. Inouet-marv e oan-me. Miret em eus pell-amzer, en eñvor eus an deiz-se, va follenn baper gwenn : warni, e-lec'h an notennoù oan sañset da skrivañ em boa treset ur bikol rozenn linennekaet.

« E penn pellañ ar sal oan aet d' azezañ hag, a vare da vare, e saven va fenn hag e paren selloù souezhet war an holl baotred yaouank-se, nevez difluket eus ar skol-normal, o kuzuliata gant safar hag o lakaat keñver-ha-keñver o zoareoù da gelenn...

« En ur barañ va selloù penn-da-benn d' ar sal, setu me ha merzout, er c'horn a-enep d' an hini m' oan deut da skoachañ ennañ, ur paotr mentek, un duard e zremm zic'hoarzh, harpet e dal war balv e zorn. Seblantout a rae bezañ kant lev da nebeutañ diouzh seurt kuzuliadeg. E zoare yen ha distag am lakae da brederiañ. Gant peseurt soñjoù ez oa eta dalc'het ? C'hoari a reas ur pennad gant e follenn baper ha me ha gwelout en doa, eñ ivez, savet un dresadenn. Pelloc'h, unan da nebeutañ a oa ken inouet ha me ! Krediñ a reas din merzout tro-linenn ur Breton, e sac'h ouzh e skoaz, o c'hortoz war gae un ti hent-houarn an treñ da vont da Bariz. Ne voen ket evit mirout a vousec'hoarzhin. Daoust ha

spurmantet en doa va mousc'hoarzh ? N' em eus ket gouezet, nemet diwar-neuze n'hellis mui treiñ va fenn ouzh an tu-se hep gwelout paret warnon e selloù war evezh. »

Setu penaos e reas anaoudegezh Yann Sohier gant e zanvez pried e miz Here 1928.

Pa voe ganet e verc'hig Mona, e Laniliz d' ar 24 a viz C'hwevrer 1931, e stagas gant ur preder all. Fellout a rae dezhañ desevel ur vrezhonegerez vihan.

« Mona marche depuis un bon moment et parle breton, car jusqu'ici nous avons tenu le coup systématiquement. Aussi est-ce une joie pour nous. Malheureusement le milieu est francisant et le français commence déjà à envahir son petit bagage de breton.

« Heureusement que nous avons l'espoir de quitter Plourivo cette année pour le Léon, car nous avons obtenu notre promesse d'exeat... » (23 Mae 1932.)

War-dro an hevelep amzer e skrive d' e bried (e brezhoneg) :

« Labourat a ran kalz da drei Hiawaza e brezoneg ha se evit Mona dreist-holl.

« Ha kenderc'hel a rit atao da gomz brezoneg outi ? Gwelet a rin ; ha mamm-goz a vo skandalet gant he mab-kaer marteze ! »

N' oa savet ar soñj da zivroañ da Vro-Leon e penn Yann Sohier nemet dre m'oa poulzet gant ar c'hoant diazezañ da vat en ur c'hornad-bro buhezec'h ar brezhoneg ennañ eget en hini m' oa bet kaset d' ober skol. Ne voe ket sevenet e c'houlenn, avat, hag e kendalc'has da stourm war dachenn Plourio e skeud ar stlejerez (1), betek 1935, da stourm evit ar brezhoneg er skol hag ivez en e di, e genou e verc'hig da gentañ penn. Skoazellet eo bet gant e bried hag ivez gant tonton Lil, a yae, e-pad ar maread ma vevas ganto, da vale gant ar baotrezig e-keit ha ma oa dalc'het ar gerent gant o labour er skol.

* « Bepred e talc'hin soñj eus ar garantez a zouge dezhi Andouard hag eus an habaskter karadek a lakaas da c'houde da zeskiñ dezhi ar brezhoneg. Dont a rae ganti mat-dreist, rak, e-pad m' edomp er skol, e yae Andouard da bourmen ganti. Ur bern traoùigoù a zeske dezhi ha puilh oa he gerioù diwar-benn traoù an natur... »

* * *

Ur skeudenn ziwezhañ a zeu em penn a-raok distagañ diouzh ar pennad-mañ.

E 1928 e tlie bezañ, e dibenn Eost. Dizimez oa c'hoazh Yann Sohier. Erruet oan e Sant-Brieg abaoe un eurvezh pe ziv, war va distro diouzh an Aïstinoù an arvor Ploueskad. N' oa ket barr va c'halon a levnez sur a-walc'h. Aet oan d' ober un nebeut kefridioù a-benn koan, hag e tremenen a-dreñv an ti-post. E-tal ti al leorier a oa eno, va selloù, paret war ar riblenn-straed, a voe tennet o evezh gant daou re votoù ler, priek ha poultrennek war un dro. Kaer-dreist e oa an amzer.

- A belec'h an diaoul e teu an daou chiminaou-mañ p' o deut kavet pri, a soñjis.

Hag e savas va selloù penn-da-benn d' an daou baotr mentek. Sabatuet-krenn e voen oc'h anaout Yann Sohier ha Fañch Debauvais, o-daou o sellout gant avi ouzh levrioù o dije bet c'hoant da brenañ. O dije, a laran.

Va dorn a stokas ouzh skoaz an daou valeer-bro hag e tisplegas Yann din an abadenn gant e vousec'hoarzhig boas.

(1) An anv-se a oa bet graet gantañ ha tonton Lil (Loeiz Andouard) eus iliz

Plourio, nevez flamm ha vil, hag anezhi eveljust lorc'h tud ar vro. C'hoazh ma vefent aet war he zro !

40

« Fañch a zo erruet trumm e Lambal en deiz all. C'hoant en doa mont da vale dre ar Mene. Ha me d' e heul. Baleet bro hon eus, evel a welez, ha bet plijadur. Kousket hon eus e penn ar bernioù plouz ha bet darempred plijus ouzh an dud meur a wech. Kavet hon eus bod alies er vereurioù ha pedet omp bet ken alies all da zebriñ un tamm. Nemet a-benn ar fin ret eo distreiñ d' ar gêr. Goullo ar yalc'h. Ur bilhed mont-dont a zo ganimp dre chañs. Nemet gwashañ 'zo, paotr ker, aet on kuit diouzh Lambal gant alc'houez an ti e don va godell. Nag un degemer c'hwek am bo gant mamm bremaik ! »

Hag e savas an daou glasker o Breizh war-du an ti hent-houarn.

* * *

Yann ger, n' eus den, a lavarer, na c'heller tremen heptañ. E c'hell bezañ gwir evit kalz a dud, evidout-te ne deo ket bet. Re abred out aet d' ar bed all pa n'oa nemet divrazet al labour az poa da gas da benn er bed-mañ ha pa oa kement da c'houzañv, a-gevret ganeomp, dindan ar Stad war ziskar a gendalc'h d' hor moustrañ.

lañ Gwengolo 1955.

N'EO KET TORRET DIR DIR-NA-DOR

gant Per BOURDELLES

Hemañ n' eo ket bet lazhet.

Ankounac'haet eo bet moarvat, un denig ken sioul !

Bremañ eo bihan, kozh, dall, bouzar, dinerzhet e zivhar. N'hell nemet ruzañ e dreid. Hep gwelout dre belech. Hep klevout trouz a netra.

P' edo e-kreiz e yaouankiz, ha peurc'hraet gantañ e studi evit bezañ beleg, ar c'hloareg yaouank a zistroas d' ar gêr da labourat douar. Maeziou Breizh a oa dudi e zaoulagad. Douar Breizh a vage e gorf. Yezh, gwerziou, soniou, gizioù ar vro a oa gwad ha spered e galon, hag ar feiz kristen a oa buhez ha sklerijenn e ene.

Daoust hag e c'hellimp deiz pe zeiz skrivañ e vuhez ? Petra a vo kavet da lavarout ? E labourerion er park a-hed an deiz gant labourerion all eveltañ - nemet e oa ar re all diskol (ne lavaran ket dizesk ; e Breizh ne oa ket a dud dizesk en amzer-se) ; eñ avat a oa bet war ar studi betek toull-dor ar velegiezh, ha lemm e spered. Nemet ar re all pa vezent yost gant o devezh labour, a ziskuizhe. Eñ avat, goude bezañ kalamarc'het dour ha fank tro-war-dro Kêr Mab ar Rouz dindan an holl amzer, ur wech deuet an noz, pe d' ar sul goude ar gousperou, a blege e gorf skuizh a-us d' an daol, hag ouzh skleur ar goulaouig e skrive Pipi Gonto - daou levr - pe « Buhez ar Sent » (955 pajenn), pe c'hoazh, d' ar c'houlz em eus-me graet anaoudegezh gantañ e aoze pep sizhun ar gelaouenn « Breizh » goude labour an Here pe an Eost, peder bajennad kelaouenn, pep sizhun, e brezhoneg !

Petra 'vo c'hoazh da lavarout ? Ez eo bet rener ar Bleun-Brug goude ar Brezel Bras kentañ hag e skrivas neuze evit « Feiz ha Breiz » un nebeut divizoù diwar-benn gwirioù Breizh. Tamallet e voe ar pennadoù gant Eskopti Kemper, met e Bleun-Brug Gwengamp an Ao. Serrand, eskob St Brieg, a veulas en iliz an diverra anezho embannet e galleg (Essai sur la question bretonne) ha nebeut amzer goude e voe degemeret ha meulet an Ao. Moal gant an Ao. Kardinal Charost, arc'heskob Roazhon.

42

Ha petra c'hoazh ? Degas soñj e kavas ur wreg, ur goueriadez, « ur venajerezh » da zerc'hel an ti, da sevel emzivadad ur breur dezhañ lazhet er brezel, d' e harpañ, da asantiñ gant karantez ha doujañs dispign evit ar vro gounidigezh al labour pemdeziek. Hi eo a ra war e dro bremañ, hi eo a laka ar boued en asied ar paour-kaezh dall, hag a youc'h en e skouarn ar pezh en devez ezhomm da c'houzout. Hi eo he deus adskrivet ar barzhonegoù a zo amañ warlerc'h ; ha bremañ, emezi, e fell dezhañ sevel c'hoazh ur Vuhez St Erwan, hag ober din he skrivañ Ur bloaz ha pevar ugent, dall, bouzar, dinerzh, ha sevel hep sikour levr, paper, na pluenn, ur Vuhez St Erwan ».

Ur pennad glac'harus a vefe ivez da lakaat : da reiñ da c'houzout pebezh enebiezh, pet ha pet skoilh a gavas : Combes hag an digristeniñ, an daou vrezel bras o falc'hat korfoù Breizhiz, ar skolioù divreizh. Nec'hamant an arc'hant ret evit derc'hel da vrudañ, da gelenn, da zifenn. A-drugarez Doue, e-lec'h ar speredoù berr ha trenk a oa kement anezho o harzhal war an Aotrou Perrot, n' eus bet, e Bro-Dreger, evit Dir-na-Dor nemet doujañs ha mignoniezh. Mignoned e-leizh o deus poaniet d' e heul, hag int marvet, marvet, marvet a bep eil... Hag eñ an denig kozh, dinerzh, dall ha bouzar, a zo bev bepred. Kavet e vo o anvioù en unan eus ar barzhonegoù a zo amañ war-lerc'h. E anv-eñ, an hini a zibabas evit sturianañ e vuhez eo « Dir na Dor ».

Dir na Dor...

Youc'hal -a ris dezhañ en e skouarn e felle din e filmañ, ha kaout ar vadelezh - gant aon e chomfe re reut ha difiñv - da lavarout un dra bennak. Kerkent e strinkas diwar e ziweuz:

O Breizh, va bro, me gar va bro !
Tra ma vo mor 'vel mur n' he zro
Ra vezo digabestr va bro !

An dir n' eo ket torret...

BARZHONEGOU GANT DIR NA DOR

AN OALED

Eurusted an oaled tomm
En un ti kloz ouzh pep avel,
Ur bugelig a sun e lomm A
r skrilh a gan er fornigell.

Pinvidigezh an oaled leun,
Servijerien ha bugale,
Bodet etreze evel greun
Ur chapeled a garantez.

Santelez an oaled kristen
Lec'h ma taoulin yaouank ha kozh,
Da veure, kichen ha kichen
Ha kichen ha kicken da noz.

Ur gwall avel en deus c'houezhet
Ha mouget an tan en oaled.
Gwestlet ma 'z eo d' ar yenijenn
Ne glev ken na kan na pedenn.

Ar gizioù kozh en deus kollet
A vage kalon ha spered.
N' en deus ken anv da c'houde
Nemet oaled ar baourente.

Piv lako da virviñ warc'hoazh
Ar vuhez war an oaled noazh ?
Ur yaouankiz start n' he c'hredenn,
Furnez Breizh kozh en he c'herc'hen.

C'hwevrer 1954.
Kinnig karantezus e dad-kozh da Batrig an Du.

AN HINI GOZH

Meur a wech he gwelis o tremen 'n toull ma dor,
Met biskoazh diganin n'he doa klasket digor,
Gwrac'h kasti, 'drouk-wisket, daoubleget war he bazh,
'Viti, hervez seblant, ne oan ket dare c'hoazh.

Met hirie war ma skaoñ eo deut da azezañ,
Hon daou, giz mignoned, ni a vevo bremañ ;
- « D' az amzerioù gwechall lar eta kenavo ;
Goude ar pezh zo bet, gwelomp ar pezh a vo ».

Te a zougo bepred daoulagad 'barzh da benn,
Met gwelet na ri ken, rak kozhni a zifenn ;
Da zaou droad a viri, met kerzhet na ri ket,
Met gant bazh ar gozhni, pe gant div, mar bez ret.

Da zivskouarn a bep tu frank digor vo bepred,
Met o sin 'vo touellus, aet e-biou ar c'hleved.
Echu dit, ma den, da vont e-mesk an dud,
Rak pa goll ar c'hleved, an den 'zo koulz ha mut.

Evelse, diouzh pep tra distag ha disparti,
Te a vevo 'n ez kêr evel 'n ur peniti,
Betek an deiz da zont, m' en em gava souden
An hini a dorro 'vit mat da blanedenn.

Evurus ar c'hozhiad a gar ober impli
Eus an diaesterioù a zigas ar gozhni ;
Gant e holl skianchoù aet er bed-mañ da fall,
Eñ a zougo kurunenn en palez ar bed-all.

Gwengolo 1953.

PEDENN AN DILERC'HIAD

Sellet 'm eus endro din, sellet pizh a hep tu,
En esper da welet ar pezh na welin mu,
En esper da glevet mouezhioù ouzh ma gervel
En deus graet ar marv dezho pell zo tevel.

Pelec'h oc'h Abherve, hon tad kozh enorus,
Mestr ar yezh diluet ha kribet aketus ?
Pelec'h oc'h c'hwi, Mordiern, ijinour ar Sketla,
Gouestlet holl ho studi da vrudañ Keltia.

Ha Barzh ar Gouet, e zorn bepred krog er bluenn,
Prest da reiñ, hep kontañ, perzh en e sklerijenn.
Ha Bleimor, ar Barzh Meur ; ha Hoel Broerec'h ?
Hag ar Barzh labourer, a oa ganin c'hoazh dec'h ?

Ha pa sellan pelloc'h, war dreñv d'ar bloavezhioù,
Nag a zremm o parañ ha nag a anvioù.
Gab Liskildry, Meliaf, Alan Porzher, Gweltaz,
An Eun, Kloarek ar Wern, Abalor, ha pet c'hoazh ?

Ha Loiz porzh lkel, Paotr Juluen, Koulmig,
A voe gant ar brezel he mouez flour tavet mik ?
Pelec'h Plac'hig Kerne, Pluennzir, ha Spenn Gwenn ;
Ha Dirlemm, barzh gredus, marvet war an dachenn.

Ha Marc'heg an Argoad, ivez Marc'heg Arvor,
Veze 'vit mad ar vro e zorn bepred digor ?
Ha tec'het an daou vreur skoet e-kreiz o brud,
Buhezioù dismantret, boued d' ar brezelioù yud ?
Hag an tri a skriver o anvioù gant gwad ?
Nesoc'h vite n' eus ket da gement zo Breizhad.

Eus bered ma c'halon, ha hi leun a vezioù,

Re kerent, mignoned, kenvroiz aet e-biou,
Me a gas gant truez, an dour 'n em daoulagad,
Da Zoue evite pedenn an dilerc'hiad.

Gwengolo 1953.

AR C'HLAZ NOZ

Sonet 'n eus kloc'h an tri ave,
Kloc'h an anaon a son goude ;
Kloc'h an anaon 'vel ur morzhol,
Sko war ar galon taol ha taol ;
War ar galon, ma tigoro
Gant truez ouzh ar re varo ;

- Sko war galon an disoursi,
Warc'hoazh evelomp te vo pri ;
- Sko war galon an den diboell ;
Ret 'vo mervel hepdale pell ;
- Sko war galon neb 'zo bouzar,
Souden te vo preiz an douar.

Ar vouez a red gant an draonienn,
Ganti galvadenn ha pedenn...
Du-hont 'n e sav e krap ar roz,
Piv zo o selaou ?
 An den kozh,
Boemet an den kozh gant ar son,
Leun a strafuilh eo e galon.

Na war an douar nag en aer,
Netra ken fromus na glever,
Ken fromus ha ken truezus,
Ken klemmus ha ken hirvoudus,
Ha mouezh ar glaz-noz o sevel
Ha lein ar rozioù o vervel.

Du 1953.

AR MAEN DIWEZHAN

Kozh on ; pep eurvezh o tremen
A lak pouez ar maen war ma fenn,
Da c'hortoz un eur da vezañ
A lako ar maen diwezhan.

Hennezh eo maen bras ar vered,
'N toull an iliz hag ar porched,
Skrivet anvioù war e du,
Re ma zud kozh aet da ludu.

E-harz ar maen pa zaoulinan,
Ur vouezh a sav a zindanañ,
Ur vouezh iskis, ha m' he c'hlever,
Gridienn ar marv a grener.

« El lec'h-mañ, betek fin ar bed,
Setu da wele don ha klet,
Ur gwele aozet a bell 'zo
Aozet gant ludu da dado.

Deus eta, da blas a zo graet ;
Betek pegeit 'vi gortozet ?
Gouzout a rez, deut eo da dro
Da zont davet ar re varo.

Amañ kavi degemer mat
Gant mamm, moereb, mamm-gozh ha tad,
Gant holl gerent yaouank ha kozh
N' o lez ket pelloc'h da c'hortoz.

Met, gant a ri, gwalc'h da ene ;
Naet 'ranker mont dirak Doue,
Hag e kavi e deun ar foz,
Toull hent skedus ar Baradoz. »

Eost 1953.

PREDERIADENNOU E SIGUR UN NEBEUT SKRIVAGNERION VREZHONEK

Pennad XIII

RONAN HUON ; « Evidon va unan »

I

Setu ur pennad amzer e c'hedemp dastumad barzhonegoù Ronan Huon. Hag en un doare e c'heller lavarout ez eo embannadur al levrenn-se un darvoud e buhez lennegel Breizh : bez ez eus a zastumad Ronan Huon kentañ oberenn glok (1) ur skrivagner yaouank dianav dek vloaz zo. Betek hen n' hor boa nemet gortozenoù ha pennadoù distag diwar zorn hor skrivagnerion nevez.

Ret eo din da gentañ ober gourc'hemenoù d' ar skrivagner evit ar mouladur e unan. Splann tre eo al lizherennadur dibabet gentañ : enebadur ar bajenn wenn hag al lizherennadur du, kempouez ar bajenn hag ar skrid a zo un drugar d' al lagad. Start tre eo ar golo a-hend-all ha ment al levrenn hec'h un a blij din muioc'h marteze eget hini levrenn barzhonegoù Roparz Hemon da skouer. N' eo ket en abeg da se hepken e tleomp ober gourc'hemenoù d' ar skrivagner hogen ivez en abeg d' e feiz : sammet eo bet gentañ ar mizoù moulañ ; ret eo krediñ e dazont hol lennegezh evit ober kemend-all.

II

Bremañ diwar-benn ar skrid e unan. Notomp da gentañ e kavomp amañ barzhonegoù savet a c'houde 1944. Kement-se a zisklerio perak ez eo lies-doare a-walc'h ar stummoù anezho. Padal he deus an oberenn un unded diarvar peogwir eo bet savet darn vuiañ ar pezhioù-mañ etre 1950 ha 1954. Nevezet eo bet a-grenn awenadur Ronan Huon er barzhonegoù diembann a gaver stank er mouladur-mañ : e gwirionez ne c'hellfe ket ur varn douget diwar ar pezhioù distag embannet el « Liamm » bezañ reizh en e geñver.

(1) E-keñver barzhoniezh.

49

Petra eo dres talvoudegezh ha ster an oberenn ? En ur stumm, sur mat n' eo ket an oberenn-mañ hep tennañ da veur a oberenn all a varzhoniezh embannet etre an daou vrezel : adkavout a reomp zoken temoù a zo meret gant barzhed all abaoe 1900 - nemet en un doare c'hwervoc'h eveljust - e-barzh ar c'hevrenn a zo talbennet « Bleunioù c'hwerv » dres. A bep eil e klemm ar barzh diwar-benn direizhded ar vuhez na ro ket o gopr d' ar re hen dellez, d' ar stourmerion en em aberzh evit o uhelvennad, estlamm ouzh kalonegezh ar re o deus stourmet hep spi evit o bro ; feiz en hor galvedigezh a vrogarourion en despet da bep tra ; heug ouzh sottoni an dud a gred kement sottoni a vez dislonket gant ar c'hazetennoù ; mantr dirak stad gwall izel hor bro e-lec'h « eo estrenion hor mistri » ; truez erfin ouzh marv divrud ha dianav an hini graet bec'h gentañ a-hed e vuhez evit e vro. Kement-se holl a adkavoc'h e-barzh barzhonegoù Roparz Hemon ha barzhed all etre an daou vrezel. En ur c'heñver all ivez e c'heller tostaat Ronan Huon ouzh Roparz Hemon : pa gav deverrañs oc'h ober goap ouzh ar « c'helenner meur » c'hwezhet gant emskiant e gefridi ; pe neuze pa ver tem an « tec'h » er werzenn-mañ da skouer

...d'ar broioù-hont a ro da bep den e c'hoant... (Mor) hag a laka da soñjal e « Listri-hud » Roparz Hemon.

Ur stumm all eus awenadur Ronan Huon a zo hinienneloc'h. Muioc'h eget nep barzh all en e raog en deus Ronan Huon skiant breskded pep buhez a zo tonket da vont da get

An amzer a dremen, an dud ivez...

Skiant kriz distartted pep karantez ha pep eurvad en deus ivez ; (kv. *Kemmet out kalz*). Soñjal a ran dreist-holl er pezh fromus « D' an eur-mañ » : donedigezh didec'hus ar marv dic'hortoz hor stag a-wechoù ouzh hor sioù fall da viken. Skiant krisoc'h c'hoazh en deus ar barzh a red dizistro eurioù hep par a lam kerkent diganeomp kement plijadur o doa roet deomp. Teñval eo dremmweliad-spered ar barzh : pa gomz eus ar vugale zoken eo techet kentoc'h da drueziñ ouzh o reuzeudigezh eget da laouenaat gant o joa.

An dra-se a ziskleir e vez livet alies a-walc'h gant ar barzh gwelvaoù goañv : gwech e tegas da soñj deomp ar « parrezioù erc'h » moredet er yenijenn ha gwech linennoù iskis toennoù ur gêr sanket e teñvalijenn an di-heol ; (kv. An ene dianket). Perak ? Peogwir e ro deomp da soñjal e tremen an hañv ha na bad nep levez. Hevelep trivliad a gavoc'h e-barzh ar pezh gouestlet d' an diskar-amzer

Deizioù rous, deizioù lous...

E gwirionez eo ar garantez ouzh ar vuhez a intre da gentañ an oberenn. Bourrañ a rae ar barzh e stummoù « dic'hedet », nevez, « grataus » ar vuhez. Eurvad, kened hag heneuz a zever diouzh ar pezhioù savet en deroù gant Ronan Huon ; un tamm e pep lec'h eo strewet el levr-mañ taolennadurioù kornioù-natur skedus ha peoc'hus, mor pe ster pe vaez, kuñv ha c'hwek, kaer bepred

Bleñchoù aour o troenniñ... h.a.

50
III

Pinvidik a-walc'h eo danvez ar varzhoniezh-mañ : trivli ha flemm a bep eil a zo en diazez anezhi. Padal e kaver atav ar memes merk er stumm : an dilorc'h, ar youl da chom hep c'hwezhañ, hep garmiñ na kanañ. Dalc'homp soñj eus talbenn al levr : evitañ e komz ar barzh ha rak-se n' en deus ket ezhomm sevel e vouezh ; eeunded rik eta hep ficherezh na kinklerezh ; ar gerioù hag an troioù-lavar boutin a vo mat atav : Ronan Huon a implijo ar re e reer ganto pa zivizer gant ur mignon (n' eus ket ezhomm ober ar farouell evit derchel e evezh), « *Tout ar mein-se, int a lar deomp*, h.a., pe zoken : *mont a reont, ar vugale...* Rak-se e kemer ar varzhoneg el levr-mañ stumm un unangomz distaget a vouezh izel, frazennoù berr digenstag, balbouzet koulz lavaret a-wechoù.

Ret eo lavarout na gaver ket nemet an doare-se e-barzh « Evidon va unan » : plijet e vez kalz ar barzh o c'hoari gant ur faltazi dic'hortoz ha froudennek, « prizius » a lavarfe lod marteze. Ar pezh a zo sur eo e oar ar barzh diskuliañ ervat tu disgwel hag arouezennel an traoù. Gantañ ez a eon ar mor da *zienn*, ar skreved da *skerboù gwenn*, lufrennoù ar mor da *skantennoù*. Ar bed a-bezh a zegemer un ene espar ha klevout a reer

...ar goumoulennig wenn
o c'houlennata ar wagenn...

E-lec'h-all eo al laboused a ra goap ouzh ar c'helenner meur pe emañ treuz-roet spont an dud d' an traoù :

...ar gwez a gren a-hed an hent...

En degouezhennoù boutinañ e tizoloy ar barzh un dremm nevez d' an traoù, e kement-mañ da skouer :

...va dorn treuzwelus en heol seiz roz...

Pe c'hoazh er weledigezh heneuz ha plastek-mañ oc'h echuiñ unan eus e varzhonegoù

...en ur stardañ war e skoaz
he dremm o ouelañ...

Ur gwir varzh eo Ronan Huon, unan a oar merzout en tu-hont da c'horre ha diavaez an traoù o dremm dic'hedet er bed gwirion nemetañ : an hini a zougomp en hon ene.

51
IV

Liesoc'h eget a greden eo sonerezh ar werzenn gant Ronan Huon. Gwir eo na ra nemet gant kelluskoù berr a-walc'h, re gevatal an eil d' egile marteze hogen gouzout a ra bep an amzer degas kemmoù enno ha tennañ efedoù brav diouzh ar c'hemmoù-se, lakaomp e-barzh ar pezh meneget endev ha kaer kenañ e-giz m' em eus lavaret. *D' an eur-mañ* : ar gwerzennoù berr a sko e gwirionez e-giz horzh an Ankou. Kalz a arouzennusted a zo ivez en diskanoù a zeu en-dro meur a wech e-barzh e varzhonegoù : loes ar « bez ez eus... » pounner da skouer. Prizout a ran ivez ar c'henlizhennerezh a gaver stank e-barzh pezhioù all a zo : « ...Traezh trellus, dour flour o flourikat, bezhin bresk; h.a. Menegiñ a rankan dreist-holl ar gavadenn-lavar-mañ ivez, dre maz eus anezhi unan eus ar re hesonañ ha bravañ am eus lennet e brezhoneg :

...war o jod, jod dous
an avel veure...

Er gwerzennoù-mañ ez eus un hesoniezh kigel koulz lavaret. Hag a-barzh echuiñ ar pennad-mañ e tlefen menegiñ ivez trevezadur-son skodegus dibenn « ar Spont »

vel ur voull, 'vel ur voull, 'vel ur voull...

Kement-se a ziskouezfe adarre ez eus a Ronan Huon ur barzh ijinnet brav.

V

Koulskoude em eus un nebeut traoù da bismigat eveljust. Diaez a ra din da skouer div werzenn hag zo kentoc'h ur skeudennadur d'ar skrid eget gwerzennoù o unan, hini an niverenn-garr-tan, hag hemañ e saozneg

U. S. of America...

(Me 'gred eo techet Ronan Huon da gemmeskañ ar varzhoneg hag an « istor berr »).

Ouzhpenn-se em eus keuz en defe implijet dreist-holl kelluskoù berr : kasaus eo e-barzh ur pezh evel « Gouestl » (kaer tre a-hend-all), hag a zo, n' ouzon perak, berranalet ha reut un disterañ marteze peogwir n'eo ket diouzh doare boazetañ ar barzh ; karet am befe kavout amañ war un dro ur stern startoc'h ha muioc'h a liantiz en displegadur. Diouzh un tu all, daoust maz eo alies en dastumad-mañ ar pezhioù berrañ ar re vravañ, e ra diouer, d' am soñj, un nebeut pezhioù hir : gallet en defe Ronan Huon embreger e ijin war un dachenn ec'honoc'h. Erfin ne blij ket din dalc'hmat ar frazennadurezh « torret » ha digenstag a zo hini pezhioù zo, eviti da vezañ « mennet » hep mar ebet. Evit anzav ar wirionez, kement-se a zo afer a vlaz, diouzh awen pep hini eo ha strishik on marteze : setu penaos da vihanañ em befe empennet aozadur pezhioù zo en dastumad-mañ.

52
VI

Klozañ a rin bremañ. Lavaret em eus endev ez eo Ronan Huon ur gwir varzh dre ar stumm. Bez ez eo ivez dre an temz-spered : a-viskoazh ez eus bet Epikuriz eus ar varzhed (kv. Horatius, Ronsard, h.a.). Dre ar ger Epikurad intentomp an hini a chom stag da gentañ ouzh bed an danvez, hini ar gweled, ar c'hleved hag ar santoud. Dre ma vez avat ivez hennezh pegen bresk ha dibad ez eo ar bed-se, tonket maz eo da vont da get da bep mare, e sav ennañ melkoni : ne gredan ket e c'hell bezañ a wir varzhoniezh hep tristidigezh, da gentañ penn da vihanañ. Setu dres pezh a c'hoarvez gant ar barzh-mañ : ar garantez evit kened berrbad ar bed-mañ a c'heller diverzout en taolenoù pizh ha livek war un dro a zalc'h hanter

an oberenn ; drezo e klask ar barzh rentañ holl binvidigezh bed ar skiantoù ma vevomp ennañ. An doan avat a bar dreist-holl er pezhioù e-giz « D' an eur-mañ » pe « v-Beaj ». Temz-spered ur barzh gwirion, kizidik, goapaus a-wechoù hag un tammig melkonius a zo diskuliet deomp en « Evidon va unan », dastumad kentañ Ronan Huon.

Roazhon, miz Here 1955

Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ

gant ABEOZEN
(Kendalc'h)

IV. - HOLLSSENT AR GARREG - CHARLEZ ROLLAND

34) Hollsent ar GARREG a voe ganet e Kergrist-Moelou, e Kerne-Uhel, d' ar 7 a viz Here 1862. Bet eo bet war e studi e Kloerdi Bihan Plougernevel. Anavezet eo dreist-holl evel saver pezhioù-c'hoari. Adaozet en deus gant skoazell Charlez ROLLAND trajedienn gozh *Pevar Mab Emon*, e 1900, ha diskleriet e voe ar pezh-c'hoari e Gwengamp d' an 31 a viz Eost er bloaz-se, da goulz kendalc'h Kevredigez Broadel Breiz. Sed amañ ar pezhioù all savet gantañ : *Sant Gwenole*, 1901 ; *Ar Vezventi*, 1901 ; *Alan al Louarn*, 1903 ; *Arzur Breiz*, 1905 ; *Hollvelen*, 1926.

Barzhonegoù gant Hollsent ar GARREG a zo bet moulet e KROAZ AR VRETONEZ, er VRO, h.a. Un dastumad anezho a zo bet embannet e 1935 gant Levraoueg ARMORICA, dindan an anv *Mouezioù an Abardaë-noz*. En *Eñvorennoù ur Brezonegour* Frañsez VALLEE a varn ar GARREG evelhen : « ...Un arzour eo o wiskañ testennoù koant pe dener gant gwerzennoù labouret betek re. Eñ eo en deus digaset e Breizh giz ar rimoù pinvidik... » Marteze ez eus aze levezon lennegezh Bro-C'hall, rak kentañ oberenn Hollsent ar GARREG a zo bet un dastumad barzhonegoù gallek. E anv-barzh a oa *Ar Barner*. D' an 18 a viz Meurzh 1939 eo marvet Hollsent ar GARREG e Montroulez.

35) Charlez ROLLAND a voe ganet d' an trede a Vezheven 1862, e parrez Laneanou. Adal amzer e servij martolod e stagas da sevel gwerzennoù brezhonek. Un diskibl da Prosper PROUX oa anezhañ, da vihanañ evit ar yezh pinvidik he zroioù lavar ha saourek, hag e teue gantañ ivez evel just re aes ar gerioù gallek.

54

Ur wech echuet e amzer war vor e teuas Charlez ROLLAND da vevañ e Gwerliskin diwar ar vicher a holorajer. Sevel a reas gwerzioù, kanaouennoù a bep seurt ha diwar-benn darvoudoù a bep doare ha mont a rae d' o c'hanañ ha d' o gwerzhañ dre ar parrezioù tro-war-dro. Dre m' oant moulet war follennoù distag ur c'halz anezho a zo bet kollet.

Ur gwir barzh-pobl eo bet Charlez ROLLAND. Graet en deus e lod e stourmoù politikel e amzer. Bez' e oa anezhañ, evel ma lavared, ur spered araok, d' ur c'houlz ma oa a-walc'h bezañ evit ar republik hag a-enep ar veleien evit gounit ar brud-se. Hogen « gant e bluenn, gant e vouezh, en deus a-hed e vuhez harpet, difennet start kevrenn ar brezhoneg. Setu perak e anv a chomo engravet war steudennad hir paotred ar stourmad », evel ma skrive Evnig Penn-ar-C'hoad, en ARVOR, Nn 31, 1941.

Marvet eo Charlez ROLLAND e Gwerliskin d' ar Gwener 23 a viz C'hwevrer 1940.

36) Adrian KARNE, Barz an Arvor, a voe ganet e Brest d' ar 5 a viz Kerzu 1854. Skrivet en deus e galleg meur a zastumad barzhonegoù, hogen puilhoc'h c'hoazh eo e skridoù brezhonek. Unan eo bet Adrian KARNE eus rummad an noblañsoù, re rouez o niver, a zo chomet feal da yezh o gouenn. Savet en deus dreist-holl pezhioù-c'hoari berr, farsus pe fromus an danvez anezho. Bez e oa anezhañ pourvezer bras ar patronajoù goude ar brezel all. Sed amañ anvioù nebeud eus e oberennoù : *Kristof ar C'hreñv* ; *An Aotrou Flammik* ; *An Aotrou Fich-Fich* ; *Saig ar Paotr Fin* ; *Ar C'hoz Medisin*. GWALARN, en Nn 140-143, a ro ur roll ennañ 31 pezh-c'hoari. Unan hepken a zo hirroc'h, *Breiz Karet*, e tri arvest gant korioù, embannet e ti Davy, Paris, 1910.

Gant Adrian KARNE eo e voe savet skrid brezhonek koulz ha skrid gallek daou vouladur al levr kaer skeudennaouet gant Maurice de BECQUE. *Danevelloù a Vreizh*, embannet e ti AR WENANENN AOUR, Paris, 1922, gant aked GOINARD, rener SKRIDOU BREIZH.

C'hwek eo brezhoneg *Barz an Arvor*, warnañ distagadur ledan hag ivez un tammig ponner rannyezh arvor Bro-Leon. Ne deo ket lennegezh uhel en deus savet, skridoù yac'h, avat, ez eo e re e pep feson, koulz evit an danvez hag evit ar yezh.

Marvet eo Adrian KARNE, d' e 89 bloaz, e Plougonvelen, d' an 13 a viz Genver 1943.

VI. - PER PRONOST - LOEIZ AR FLOC'H

37) Per PRONOST, Barz Trelez, a voe ganet e Trelez, Bro-Leon, e 1861. Bevañ a reas e Brest hag eno e varvas d' ar 5 a viz Genver 1909. Rener eo bet d' ur gazetenn e brezhoneg hag e galleg, « L'Indépendance Bretonne », etre 1899 ha 1903. Da c'houde, eus 1904 da 1908, e skrivas er BOBL hag er VRO. E varzhonegoù a zo bet dastumet en ul levrig, *Annaig*, *Lili ha Roz Gouez*, moulet e Brest, e ti Gadreau, 1902. Dre al levr-se dreist-holl ez eo anavezet. Div lodenn a zo da ziforc'h ennañ An hini gentañ a zo anezhi gwerzennoù karantez, e keit ha m' eo savet barzhonegoù an eil lodenn war zanveziou a bep seurt. Yac'h eo brezhoneg Per PRONOST, ha, ma ne deo ket ur barzh meur, doujañs en deus bet da nebeutañ evit yezh e gavell hag argaset en deus pell diouti ar gerioù estren deut da neizhiañ enni hep ezhomm, evel kel lies all a goukouged.

38) Daoust d' ar c'hemm a c'hell bezañ etre un den taer evel m' eo bet Charlez ROLLAND hag ur spered bugel, kuñv ha disoursi, evel ma voe Loeiz ar FLOC'H, ur gerentiezh a zo etrezo : barzhed baleerien int bet o-daou.

Un orin a zen eo bet Loeiz ar FLOC'H, ganet e Bodiliz, d'an eil a viz Du 1867. E anavezet hon eus pa oa deut da vezañ marc'hadour plakoù. E glevet hon eus, e marc'had Landivizio, e traoñ ar « Ru Nevez », o c'harmiñ : « Plakoù bihan ha plakoù bras, Plakoù evit ar c'hirri, Plakoù evit ar chas ». Bet e oa war e studi da vont da veleg ha p' en doe dilezet an hent-se, e renas buhez un diwriziennet, o vont eus ur vicher d' un all. Hogen ur perzh mat-dreist en deus bet a-hed-ar-wech : chomet eo stag ouzh bro e gavell, a roas dezhañ koulskoude nebeud a vara da vevañ, dre ar brezhoneg. Enoret ha difennet en deus e yezh hervez e c'halloud. Skrivet en deus romantou da vezañ embannet dre zarnou er BOBL. Kavout a reer eus e varvailhoù e FEIZ ha BREIZ, BUHEZ BREIZ, MOUEZ ar VRO hag all. Savet en deus pezhioù-c'hoari. Unan anezho da nebeutañ, a zo bet embannet, *Trubuilhoù ar Seiz Paotr Yaouank*, Roazhon, « Ouest-Eclair », 1927. C'hoariet eo bet e Bleun-Brug Montroulez er bloaz-se ha ne deo ket enoeüs tamm ebet. Ret anzav, avat, mar deo brezhoneg Loeiz ar FLOC'H eus an dibab, nebeut a zanvez a zo en e oberoù peurvuiañ. E vestr-oberenn a chomo, moarvat, e eñvorennoù, *Va Zamm Buhez*, ken eeun, ken bev ha keñ didroidell, embannet war AN OALÉD e 1937-38. Talvezout a reont ar boan ober ul levr anezho.

56

Marvet eo Loeiz ar FLOC'H e Lesneven d' ar 26 a viz Kerzu 1936.

VII. - ERWAN AR MOAL - KLAODA'R PRAD

39) Erwan ar MOAL, eus e anv-barzh Dir-na-dor, a zo war un dro ur barzh kizidik ha fromus hag ur skrivagner, c'hwek e gomz-plaen. E eil zastumad kontadennoù, dindan an anv Pipi Gonto, eo en deus diskuliet deomp ez oa e brezhoneg lennegezh estreget Buhez ar Sent.

Ganet eo Erwan ar MOAL e Koadoù, tost da Wengamp, d' an 9 a viz C'hwevrer 1874. Goude stagañ gant ar studi da vont da veleg, e tistroas da vevañ war ar maez hag e reas hepken war dro e zouar hag an Emsav Breizhek. Embannet en deus,

dindan an anv *Pipi Gonto*, e 1902 ha 1908, daou levr marvailhoù. An hevelep kontadennoù, pe gentoc'h un dibab anezho, a zo aet d' ober an advouladur a zo bet graet, dindan an hevelep anv, gant Levraoueg BUHEZ BREIZ, e 1925. Pennadoù niverus e komz-plaen ha barzhonegoù gantañ a zo bet embannet war KROAZ ar VRETONEZ, a voe renet gantañ end-eeun e-pad un nebeut bloavezhioù. Savet en deus abaoe ur gelaouenn all, ARVORIG, a zo bet staget diwezhatoc'h ouzh FEIZ ha BREIZ hag, er fin, unanet gant ar gazetenn sizhuniek BREIZ e 1927, savet evit adkregiñ e Bro-Dreger gant al labour evit ar Feiz hag ar Yezh.

Evit c'hoariva pobl Vreizh en deus Erwan ar MOAL skrivet un niver a bezhioù-c'hoari, farsus peurvuañ evel *Tog Jani*, *Paotr e vragou berr*, *An hini gozh o vont da dennañ he foltred*, *Job an Ti-all*, *Bilez hag e vestr*, *Kolas Medisin*. Troet en deus ivez ur mister e pevar arvest, *Santez Koupaia*, Gwengamp, Toullec, 1928. Hogen ar maout a chom gant drama *Ar Chiminaou*, 2 arvest, Brest, E. S. I., 1925. Ur perzh mat-dreist, na gaver ket alies en teatr brezhonek, a zo d' ar pezh-mañ : n' eus ket ennañ a fistilherezh aner.

Erwan ar MOAL a zo e-touesk gwellañ skrivagnerien e amzer ha, daoust d' e skridoù kaout liv rannyezh Treger a-grenn, morse n' hon eus kavet e ve kement-se a-walc'h d' o lakaat diaes da lenn d' al lennerien a lec'h all.

40) Klaoda'r PRAD a voe ganet e Brest d' ar 25 a viz Genver 1875. Mont a reas e Breuriezh ar Gelennadurez Kristen ha kelenner e voe e skol libr Landivizio betek bloavezhioù kentañ brezel 1914-1918. Mont a reas, ur wech deut en dro eus an arme, da ren skol libr Vern, e Bro-Anjou hag en Angers ez eo marvet d' an 13 a viz Ebrel 1926.

57

Dindan an anv-barzh Pluenzire en deus embannet Klaod'r PRAD un dastumad barzhonegoù, *Mouez Reier Plougastell*, e 1905 ; un drama istor, *Arzur a Vreiz*, e 1907 ; kontadennoù *Marvailhou ar Vretonez e-tal an tan*, e 1907 ; *Nozveziou an Arvor*, e 1909 ; *Buhez Jenovefa a Vrabant*, e 1926. Gantañ ivez eo bet roet d'ar mouler daou bezhig-c'hoari farsus, savet gant e vestr, ar Breur KONSTANTIUS : *Trubuilhou Gargam hag An Teir Gad hag ar Mevel Laer*, e 1909. Savet en deus c'hoazh Klaoda'r PRAD daou bezh-c'hoari all e tri arvest, *Kentoc'h Mervel*, Redon, Bouteloup, 1911 ; *Chomit er Gear*, Redon, Bouteloup, 1913. Embannet en deus *Soñjezonou devot*, Montroulez, ar Goaziou, 1913.

Ne rae ket Klaoda'r PRAD hepken nemet skrivañ brezhoneg, abostolerezh ivez e ouie ober ha kavet en deus an tu da entanañ gant e venozioù breizhek daou da nebeutañ e-touesk e skolidi pe e genvreudeur, Jos ar BRAZ (Dirlemm) hag ELIES (Abeozen).

VIII. - BOSCHER - KUIILLANDR - AR RUMEUR - KROG - GOURVIL

41) Aogust BOSCHER a zo ganet e Duod d' ar 7 a viz Kerzu 1878. Bevañ a reas un nebeud eus e vloavezhioù bugel e Ploulec'h. Dont a reas goude da chom e Kerbernez, e parrez Sant-Servez. E 1908-1909 e teuas de ren e Montroulez « L'Echo du Finistère », kelaouenn ar mouler A. Lajat, ha neuze eo ez embannas, dindan e anv-pluenn *Ar Yeodet*, ul levr barzhonegoù, *Bleunioù Yaouankiz*. Pennadoù niverus ha kanaouennoù en deus roet da GROAZ ar VRETONEZ, d' ar VRO, d'an « Indépendance Bretonne », da VREIZH. Adal 1917, e kaver e KROAZ ar VRETONEZ, diwar e bluenn, *Notennoù Brezel*, savet gantañ a zeiz da zeiz hag a rafe ul levr talvoudus.

Lazhet eo bet *Ar Yeodet* gant paotred ar strouezh, an 22 a viz Ebrel 1944.

42) Job KUIILLANDR a zo ganet en Enez Volenez e 1881. Embannet en deus, e 1903, e Roazhon, dindan an anv-pluenn *Glanmor*, ul levr barzhonegoù, *Mouez an Aochoù*. Kelenner e liseoù Brest ha Roazhon, pleustret en deus dreist-holl abaoe war ar yezhoù keltiek, ar c'herneveg da gentañ penn. Savet en deus eur *geriadur kernevek-gallek* ne deo ket bet c'hoazh embannet.

58

Marvet eo e Roazhon d' ar 4 a viz Meurzh 1955.

43) Jorj ar RUMEUR, anavezet dindan e anv-barzh Mathaliz, a voe ganet d' an 28 a viz Eost 1882, e Foujera. Ar Breizh-Uhelad-mañ en deus desket mat a-walc'h ar brezhoneg da sevel sonigoù stummet kaer hag uhel o awen. Embannet eo bet lod anezho war GROAZ ar VRETONEZ, adal 1902. Dastumet int bet en ul levr, *Breiz Divarvel*, Keraez, Moulerez ar Bobl, e 1913. Talvoudus a-walc'h ez eo al levr-se da c'hounit d' e oberour ul lec'h na vo ket an hini diwezhañ e-touesk skrivagnerien vrezhonek e amzer.

Marvet eo Mathaliz d' ar 16 a viz Here 1942, en Azay-le-Rideau, e lec'h ma rae ar vicher a horolajer.

44) Ivon KROG a voe ganet e Poullan, Kernev-Izel, da Hanter-Eost 1885. Daou anv-pluenn en deus bet, *Spenn Gwenn* hag *Eostig Kerinek*. Sed amañ penaos e komz VALLEE diwar e benn : « Ur skrivagner dioutañ e unan e oa Eostig Kerinek. Diaes eo lavarout mat petra e oa e stumm-spered. E-kreiz ar vuhez en deus diskouezet bezañ un tamm evel Yann ar Mil-Vicher, hiziv skrivagner en un ti-bank, warc'hoazh tavarnour pe viliner-bleud, pe ganolier pe n'ouzon petra. Daoust d' an holl reuzioù-se, e vane bepred laouen ha tuet da c'hoarzhin ha d' ober al lu gant pep tra, tud ha traoù. An dro-spered-se a gaver dreist-holl en e skridoù. Dispar e oa evel marvailher. Daou zibab a zo bet graet eus e varvailhoù, unan gant KROAZ ar VRETONEZ, *Marvailhoù Kerne*, e 1910, egile gant embannerien BUHEZ BREIZ, e 1924. Ur pezh-c'hoari flemmus en deus savet, *Kleñved ar Medalennou*, e 1909. E bezhioù barzhoniezh a oa uheloc'h o stumm eget e skridoù e yezh-plaen. Evel m' en doa studiet pizh ar yezh, e oa deut a-benn da grouiñ ur yezh varzhek, war un dro pinvidik-tre hagaias a-walc'h... »

Barzhonegoù ha kontadennoù gantañ a gaver e BUHEZ BREIZ. Kalz eus e oberoù hag ar re vravañ a zo chomet di-embann. Un dornskrid eus ar re-mañ a oa bet fiziet e Roparz HEMON. E tle bezañ aet da goll e bombezadeg Brest e 1941.

Marvet eo Ivon KROG e Brest, d' an 28 a viz Meurzh 1931.

45) Fañch GOURVIL a zo ganet e Montroulez d' ar 5 a viz Gouere 1889. Embannet en deus, e daou-hanter gant LATERRE, un dastumad *Kanaouennoù Breiz-Vihan*, Keraez, Moulerez ar Bobl, e 1903, *Buhez ar Pevar Mab Emon*, e komz-plaen, e ti ar Goaziou, Montroulez, e 1911. War GROAZ ar VRETONEZ, adal ar 14-4-1912, ez eo bet moulet un droidigezh gant GOURVIL eus kontadenn vrudet Edgar POE, ar *C'houil Aour*, nemet ez eo bet gwall-grennet an diwezhañ anezhi gant Frañsez VALLEE, dre ma kave dezhañ oa re hir da embann.

59

Er CHEVRE BREIZEK, « Consortium Breton », en deus staget GOURVIL da embann, e 1927, *Avanturio ar Citoian Jean Conan a Voengamp*, eñvorennoù rimet diwar un dornskrid eus maner Lesquiffiou, nemet ne deo ket bet kaset da benn al labour-se. E KLOC'HDI BREIZ, Gwengolo 1913, e kaver ivez ur barzhoneg gant GOURVIL, ar *Vran*. Goude brezel 1914-18, e renas e Montroulez ur gazetenn divyezhek, MOUEZ ar VRO, a badas eus an 13 a viz Gwengolo 1919 da viz Genver 1921 hepken. Eus e lod e danvez ar gazetenn-se e c'heller menegilñ troidigezh ur gontadenn gembreat, *Seiz Den Fur Roma*. Dedennet eo bet GOURVIL gant studi ar yezhoù keltiek, ar c'hembraeg dreist-holl, ha labouret en deus kalz war-dro ar skridvarnouriezh hag an anvioù tud ha lec'hioù.

E anv-barzh a zo Barr-Ilio.

IX. - AMELEE KOZIG - LAOUIG AR MOAL - EFFLAM AN ENORET - JOS AR BRAS

Pa zeu kaoz diwar-benn skrivagnerien Vreizh, lazhet e brezel 1914-18, e teu diouzhtu d' an eñvor anv KALLOC'H. Ne deo ket bet e-unan, avat, ha sed amañ pevar all a zo bet ar memes hini o flanedenn.

46) Amédée KOZIG a voe ganet d' an 30 a viz Meurzh. 1880, e Tregonnoù, e-kichen Gwengamp. Bevet en deus e vloavezhioù bugel e Peumeurid-Kintin hag e

Sant-Ijo. Mont a reas war e studi da skolaj Gwengamp hag eno en devoe da geneil JAFFRENNOU-TALDIR.

Embannet en deus barzhonegoù e SPERED ar VRO, Le Terroir Breton ha dreist-holl AR VRO. Menegiñ a c'heller en o zouez ur pezh gant klotennoù diabarzh, *War an Uhel*, moulet war AR VRO, e miz Here 1904.

E soñj a oa dastum e werzennoù en ul levr en dije bet da anv *Un Delenn en Arnev*. War a gred da JAFFRENNOU, avat, an dornskrid a vije aet da goll.

Amédée KOZIG, eus e anv pluenn *Karedig ar C'hozig*, a voe e-pad ar brezel is-letanant er 145vet Rejimant Troadeien, ha da c'houde er 89vet Rejimant. Lazhet eo bet e « La Haute-Chevauchée », d' ar 14 a viz Gouere 1915.

60

47) Laouig ar MOAL a voe ganet e Boulvriag, e Bro-Dreger, d' an 30 a viz Kerzu 1881. Breur oa da Erwan ar MOAL, ar barzh *Dir-na-Dor*.

Tremen a reas e vugaleaj e Koadoù. Goude bet er skol vihan betek e zaouzek vloaz ez eas da labourat an douar betek e ugent vloaz. Ur wech marvet e vamm e 1906, e rankas mont da glask labour d' ar broioù-krec'h, e Sant-Denez. Eno e krouas, evit bodañ ar Vretoned divroet, *Kelc'h Sant-Erwan*.

Embannet en deus gwerzioù, kanaouennoù, kontadennoù e kelaouennoù evel KROAZ ar VRETONED, « L'Indépendance Bretonne », AR BOBL, AR VRO. Morse n' eo bet strollet e skridoù en ul levr. Ur romant diwar e zorn, *Ar Gêr Villiget*, a zo bet moulet war GROAZ ar VRETONED, d'an 13-9-1901 hag en niverennoù da heul.

Lazhet eo bet Laouig ar MOAL, e Crouy, d' an 13 a viz Gwengolo 1918.

48) Efflam an ENORET a voe ganet e 1885 e Plistin. Ar vicher a luc'hskeudenner a reas en e vro c'henidik. Ez oa e-touez kenlabourerien AR VRO abaoe an deiz kentañ a viz Meurzh 1905.

Savet en deus ur pezh-c'hoari e tri arvest, *Mont da Bariz*, e daou-hanter gant Yves SEBILLOT.

Daou romant a zo bet embannet diwar e bluenn, *Efflam Kerzenan ha Marc'haridig*, ha *Kolaz*, e 1907.

Soudard er 48vet Rejimant Troadeien, e voe lazhet er brezel 14-18 n' ouzer dare pe da boent.

49) Jos ar BRAZ, ganet en Dre-Nevez, e-kichen Gwimilio, d' an 8 a viz Du 1889, a studias da vont da veleg. Dont a reas da c'houde da vestr-skol libr e Landivizio, hag e 1913 ez eas d' ober skol dindan ar gouarnamant. Lazhet eo bet er brezel d' an 8 a viz Gwengolo 1915. e Bar-le-Duc.

Dindan an anvioù-pluenn *Dirlemm*, *Yann Brezal*, *Bruger*, en deus embannet barzhonegoù, kontadennoù, pennadoù a bep seurt, en ur yezh yac'h ha lennek war un dro.

Menegiñ a c'heller diwar e zorn ur gontadenn, *Jopig ha Lizig*, er VRO, 1906.

Dilerc'hioù, dornskrid un dastumad eus e oberoù a zo etre daouarn LE MERCIER D'ERM.

(Da genderc'hel.)

L'ABBE JEAN-MARIE PERROT

gant an Ao. POISSON

Setu amañ ul lizher hon eus bet digant an Ao. Bourdelles diwar-benn levr an Ao. Poisson :

« Mignon ker,

...« Buhez an Aotrou Perrot » a zo ur skouer hag ur gentel : ar skouer a zo a-hed al lerr ; ar gentel a zo displeget er rakskrid c'hwek skrivet gant an Ao. Falc'hun.

Ul labour talvoudus en deus graet an Ao. Poisson. N' en deus ket lavaret pep tra. Setu amañ, da skouer, kaeroc'h eget netra eus ar pezh a zo el levr : un deiz e tegouezhas e Skrignag ur paour-kaezh truilhennek, a anaveze, emezañ, ar c'hure. Ar c'hure ne ouie ket piv e oa. An Ao. Perrot avat, a reas dezhañ azezañ ouzh taol - er sal - ; debriñ e goan, unan vat ; kousket en ur gwele - gant liñselioù gwenn ha tomm, en desped d'ar garabasenn. Ar c'hlasker-bara, boazet e sac'h-boued ouzh ar yun, ar c'hreun sec'h ha dour ar wazh, a zebras hag a evas « amplik »... a reas ur c'horfad, pa vo lavaret ar wirionez. Hag antronoz-veure, setu mastaret al liñselioù gwenn gant laou du, ha kement loustoni a c'hell dont e-maez eus korf an den. Peseurt karabasenn ne vije ket bet fuloret enep d' he ferson o welout hag o c'hwesa kemend-all ? An Ao. Perrot a netaas, gant e zaouarn beleg. Petore oferenn, a gav dit, a voe degemeret ar gwellañ gant an Aotrou Doue en deiz-se, pe an hini lavaret gant an Aotrounez a stlape ouzh an Ao. Perrot, hervez al levr « attaque, calomnie, déboires, dérision, assaut violent, souffrance, douleur, dénigrement, diffamation », pe hini ar beleg paour a gare e bobl hag a oa o tont eus kannañ laou, kaoc'h ha dislonkadur ur c'hlasker-bara ?

An hini a fell dezhañ barn an Ao. Perrot, dezhañ ober kemend-all da gentañ !

Un den a galon e oa an Ao. Perrot, an holl hen anzav. Met kalz ivez a zo tuet da lavarout ne oa ket ken lemm e spered evel ma oa tomm e galon. El levr zoken...

Daoust ?

Piv nemetañ, e Frañs a-bezh, a ouie ez eo ret, kent lakaat pobloù da vevañ en emglev, lezel gant pep hini e enor, e yezh, e c'hoant-bevañ hag e lod a frankiz ? Piv ? Pet ? Ha mar hen gouient, perak e choment sioul ?

62

Bez' e oa hiniennoù koulskoude, met ar re-se a oa holl a-du gant an Ao. Perrot : an Ao. de Mun, an Ao. n'Eskob Dubillard, an dimezell a Gervengi, an Ao. Kardinal Dubourg, dom Alexis abad Bodgwenn, an Ao. n'Eskob Trehiou, hag en Eskopti Kemper, beleien evel an Ao. Uguen.

Na me a garje e vije savet ur studi war vennozioù an Ao. Perrot, ha lakaet keñver-ha-keñver gant kelennadurezh hon Tad Santel ar Pab, ha merket (un tamm c'hoarzh ur wechig an amzer a frealz kalon an den) pere eo ar mennozioù a zo bet « kondaonet » e komzoù an Ao. Perrot, ha bet disklaeriet abaoe gant H. T. S. ar Pab !

Pelec'h ne vije ket bet ar wirionez gantañ pa weler gant pebezh aked e tiazeze e vennozioù war gomzoù ar Babed hag an deskidi ! Difennet e voe outañ embann pennadoù skrivet gant an Aotrou Paquet, rektor Skol Veur Kebeg, ha gant an Aotrou Jullien, eskog Arraz. Met an Ao. Fur, kelenner e Pariz war ar gwir etrevroadel, a zeuas e-unan da zisplegañ dirak ar Bleun-Brug gwirioù Breizh ; (ar brezegenn a zo war he hed el levr). Ac'hanta, mennozioù kelenner desket

Pariz a oa, ger evit ger, re ar beleg paour sklerijennet e spered gant karantez e bobl !

Eo, labour an Aotrou Perrot a oa labour-spered kerkoulz ha labour-galon. N' eus ezhomm nag eus an eil nag eus egile evit youc'hal « Sang impur ! », skoaziañ ur fuzuilh drek ur c'hleuz ha diazezañ darempredoù ar broioù war al lezenn : « Me vo mestr ha te a sento ». Met e vennozioù-eñ a oa mennozioù a vuhez, a frankiz, a reizhded hag a garantez. N' eo ket ar re-se o dije disrannet diouzh Frañs Liban na Siria nag Indosina na Tunizia na Maroko nag Aljeria. Gantañ e vije c'hoazh marteze miret an ere gant Kameroun ha Togo, adroet enor ha fiziañs da Vreizhiz ha marteze adpoblet rannvroioù Bro-C'hall...

Ar pezh a zo glac'harus el levr eo gwelout nec'hamant an Ao. n'Eskob Duparc, a bep eil o tiskleriañ e vignoniezh evit an Ao. Perrot, hag ouzh e gondaoniñ, hag ouzh e zigondaoniñ. Prezegenñ an Ao. Cornic e Bleun-Brug Landivizio, embannet e niverenn diwezhañ « Bleun-Brug » a daol marteze un tamm sklerijenn war gement-se. Diaes eo deoc'h-c'hwi, yaouankizoù, krediñ pebezh spouron a zo bet chomet e speredoù ar gristenion goude safar Combes (war-dro 1902-1905, al leaned hag al leanezed harluet, an ilizoù « nasionalizet » ar veleion hag ar gristenion heskinet). An Ao. Duparc a oa ur spered dreist : hep rakwelout ar pezh a c'hoarvez bremañ en Indosina hag Afrika an Hanternoz, e komprenne koulskoude ez ae Bro-C'hall un tammig pell ganti. Met... met arabat oa dihuniñ ar « gombisted » kousket ! Int a oa ar vistri, ha barrek d' ober kalz a reuz... !

63

Tremenet eo an amzer-se. E Bleun-Brug Landivizio eo bet roet an Ao. Perrot da skouer, eus lein ar gador ha dirak Eskob Kemper - un Normant - hag Arc'heskob Roazhon - ur C'hreisteiziad - da 20.000 pe 30.000 a dud. En derc'hent end-eeun, ez embanne « Ouest-France » (ya, Ouest-France) ur pennad gant Daniel Rops da ziskleriañ ar pezh a oar an holl pell 'zo, ez eo ar « fédéralisme », an unaniezhoù-pobloù, ar wir bolitikerezh kristen. Abaoe, o deus diskleriet an Oberoù Yaouankiz Kristen, YKAM hag all, e anzavont gwirioù an Arabed, ha dec'h diwezhañ o deus embannet ar Gardinaled hag an Arc'heskibien, diwar-benn Afrika an Hanternoz bepred, eo arabat ober gaou ouzh poblañs ebet, eo dever pep hini sentiñ ouzh ar re o deus gwir da ren, nemet gourchemenn a rafent un torfed pe un direisted anat.

Goude bezañ tremenet dindan wask an Hitler bras, ne spont ken ar gristenion dirak an Hitlerien vihan. Sell pegen skler e sav an Ao. Falc'hun e vouezh e rakskrid buhez an Ao. Perrot! Hiziv c'hoazh e lazher micherourien e Naoned pa c'houlennont bezañ paeet kement ha re Bariz... Met, da vihanañ, an holl dud a volonteze vat a lavar o soñj hep goulenn aotre digant ar c'hostezennoù politikel, ar gargidi nag ar c'helaouennoù.

Setu perak e kredan e vo warc'hoazh muioc'h a zroed-bevañ hag a emglev er bed... a-drugarez d' an Ao. Perrot. Met hiziv evel dec'h, ha warc'hoazh evel hiziv e kousto ker bezañ a-du gant ar vuhez hag an emglev. Darn a vo diskaret gant un tenn - ar re greñv - ha darn all - ar re wak - gant un tamm lorc'h pe un tamm pansion... » .

Per Bourdelles.

CORNISH SIMPLIFIED

gant CARADAR

eil mouladur

Golo boutin 5/

Keinet ... 9/6

NOTENNOU

HOR MIGNONED. -

Kintilla Heussaff a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh he c'hoar vihan Niamb, d' ar 7 a viz Ebrel, e Luimneac'h, Iwerzhon.

Kresket eo an dud e ti Suzanna hag Andrev Latimier. Herve, Padrig hag Alan o deus bet ur c'hoar vihan Annaig, d'an 9 a viz Here, e St-Maurice, Seine.

Christian Brisson a zo laouen da gemenn deoc'h e zimeziñ gant Marcelle Nedeleg, d' an 3 a viz Gwengolo, en Iliz parrez an Trehou.

Georges Esnol a zo laouen da gemenn d' e vignoned e zimeziñ gant Lucienne Le Port, d' an 22 a viz Gwengolo, en Iliz parrez Kiberen.
Hor gwellañ gourc'hemennoù hag hor hetoù a eurusted d' an holl.

KAÑV. -

Hor mignoned Youenn hag Annette Olier hag Albert Couée o deus kemennet deomp e oa marvet o zad ha tad-kaer Albert Couée, d' ar 27 a viz Eost.
Kas a reomp dezho ha d' o familh hor gourc'hemennoù a gengañv.

An aotrou Batany, person Sant-Mazhev e Kemper, a zo ivez aet da anaon d' ar 23 a viz Eost. Studiet en doa kalz lennegezh ar Vro ha savet un dezenn war an Uhel, ul levr dedennus tre diwar e benn. Setu ur mignon all d' « Al Liamm » o vont kuit.

D' e gerent ha d' e vignoned e kasomp hor gourc'hemennoù.

Yann er Meliner, Anna er Meliner, Ronan hag Elen Huon o deus ar glac'har da gemenn deoc'h ez eo marvet dre wall-zarvoud o gwreg ha c'hoar-gaer B. er Meliner, d' an 31 a viz Here.

466 KOUMANANTER. -

E dibenn miz Eost e kontemp 466 koumananter, rannet evel-hen :
Aodoù an Hanternoz, 59 ; Penn ar Bed, 95 ; II ha Gwinum, 39 ; Loar Izelañ, 30 ; Mor Bihan, 32 ; Pariz ha tro-war-droioù, 107 ; Departamantoù all, 56 ;
Trevadennoù Bro-C'hall, 9 ; Iwerzhon, 12. ; Bro-Skos, 1 ; Kembre, 9 ; Bro-Saoz, 3 ; Bro-Sveden, 1 ; Helvetia, 1 ; Italia, 1 ; Stadoù Unanet, 4 ; Kuba, 1 ; Kanada, 3 ; Arc'hantina, 1 ; Brazil, 1 ; Aostralia, 1.

PROFOU. -

Degemeret hon eus ar profoù-mañ e-korf ar pevar miz diwezhañ :

MEZHEVEN :

P. Laurent, 500 lur ; Yann Thomas, 1.000 ; E. Ropers, 500 ; Disanv, Brest, 3.000 ; L. Guilleux, 500.

War un dro, 5.500 lur.

EOST :

J. Auffret, 100 lur ; H. Tardy, 6.000 ; Disanv, 200.

War un dro, 6.300 lur.

GWENGOLO :

Dom Duchauchix, 500 lur ; P. Penneg, 500 ; A. Allain, 200 ; Herri Herry, 200 ; J. Lirzin, 500 ; Disanv, Bro-Alamagn, 810 ; J. Pouliched, 200 ; Langleiz, 1.000 ; It. V. de St-Pierre, 5.000 ; Guyomar, 500 ; Dll Marzhin, 1.000 ; A. Heussaf, 400 ; Y. Goarin, 200 ; J. Daniou, 1.000 ; P. Gwilherm, 1.000 ; Y. Gwegen, 500.

War un dro, 13.510 lur.

Abaoe derou ar bloaz eo kouezhet 65.260 lur en hor c'hef. En anv « Al Liamm », bennozh Doue d' ar brofourien.

E fin miz Gwengolo warlene hor boa 140.270 lur a brofoù ha 432 koumananter.

Niverenn diwezhañ « Al Liamm » (64 pajenn hepken) he deus koustet 77.140 lur.

PERAK E TIGOUMANANTER ? -

Tri miz 'zo he doa « Al Liamm » 465 koumananter. Nav (9) koumananter nevez a zo deut abaoe, met 8 den o deus nac'het adkoumanantiñ. En o zouez ez eus daou vedisin, un apotiker, ur beleg hag ur skolaer. Hemañ en deus roet deomp gant kalz a lealded an abegoù en doa da nac'h adkoumanantiñ d' « Al Liamm ». Setu ar pezh en deus skrivet da heul al lizher hon eus kaset dezhañ evit adkoumanantiñ: « Un nann a c'hlac'har ez eo. Va digarez : n' ho kwelan ket war an hent mat evit dinaskad Breizh. Ne garfen ket adgwelout va bro e stad ar Spagn pe Iwerzhon : netra d' ober gant ar pabelezh ».

Trugarekaat a reomp hor mignon da vezañ bet ken leal. Ni n'hon eus netra d' ober gant strollad ebet. « Al Liamm » a zo kelaouenn an holl Vretoned kar-o-bro ha n' eus ket tu da gaout kement a gelaouennoù hag a soñjoù. Keuz hon eus n' eo ket bet komprenet gant hor mignon.

Goulenn a reomp amañ skridoù digant an holl hag ez embannomp ar pezh a gavomp mat pe dereat e-keñver lennegezh. En tu-hont da se e c'hell pephini soñjal ar pezh a gar.

UR GOUEL EN ENOR DA ERWAN AR MOAL. -

Bet hon eus ul lizher digant an Ao. Ters, rener poellgor Goursez Goureriez Breiz o kemenn ne rafe hemañ Goursez digor ebet gant lidoù met e vefe graet gouelioù a eñvor, bodadegoù-studi, emvodoù a vignoniezh, e Breizh pe e lec'h all, ha zoken arvestoù lidel evit degemer pe enoriñ ur Barzh, ken alies ha ma vo tu. Bez e vezer o prientiñ, evelse, en-dro d' ar stourmer kozh Erwan ar Moal, oberour « Pipi Gonto », un emvod e Bro-Dreger. E miz Du e vo graet moarvat. Goulenn a ra ivez digant an izili en em ouestlañ muioc'h-mui d' ar Stourm evit ar brezhoneg dre ar Brezhoneg.

Gwelout a reer e kemenn da izili ar Goursez, ober kement a vez graet e pep kêr abaoe bloavezhioù gant Skourr Breizh ar C'hendalc'h.

Keuz hon eus, avat, ne vez ket implijet gant ar Goursez renet gant an Ao. Ters ar brezhoneg peurunvan.

VA BUHEZ E RUSIA, gant Jarl Priel -

Emañ eil loden « Va Zammig Buhez » dindan ar wask. Dont a raio er-maez da vare Nedeleg.

Evit aesaat hol labour e pedomp ar brenerien da gas o skodenn diouzhtu. 55 skouerenn war Rives a vezo tenet ha kas a reomp da soñj d' hol lenerien ne oa ket bet tra-walc'h eue ar skouerennoù-se evit an holl dud warlene.

Ar skouerenn war Rives a gousto 1.000 lur. War Alfa 800 lur. Evel ma komzer eus ur c'hresk war ar moulañ e c'hell ar prizioù bezañ kemmet un disterig. Kas an arc'hant da R. Huon, 23, rue de la République, Brest. - C.C.P. 1829-14.

ORFEO HAG HERODIS. -

Meuleudi a zo bet kaset deomp evit oberenn dlwezhañ Roparz Hemon en deus troet ha kempennet diwar ar saozneg-kozh ar vojenn-se, en ur brezhoneg ken flour ha ken plijus da lenn.

66

DA REIZHAÑ. -

E barnadenn « E skeud Tour Bras Sant Jermen » ne oa ket da venegiñ ez implij ar skrivagner a bep eil ar ger « leien » ha « lien » peogwir ez eo roet dezho ar sterioù disheñvel a anavez, « leien » o vezañ lien groz.

Er pennad « Pa vin marv » lenn **deon** e-lec'h **don**. E-lec'h **yafe** lenn **yaje** hag e-lec'h **c'hwec'hvet pennad ho labour**, ar **c'hwec'hvet pennad eus ho labour**.

HON NIVERENN DIWAR-BENN ISRAHEL. -

Setu amañ, troet e brezhoneg, pennadoù tennet eus ul lizher kaset d' hor sekretour :

« Kavet em eus e Paris, en unan eus ar stalioù a werzh ho kelaouenn, ho niverenn diwar-benn Israel. Plijet-bras on bet ganti, seul blijetoc'h ma anavezan ar gudenn mat a-walc'h, o vezañ m' am eus bevet e-pad daou vloavezh er Reter Tostañ, hag o vezañ m' em eus mignoned e-touez Sionisted Pariz : laouen on bet o welout an holl gudennoù-se displeget e brezhoneg.

Ne lavarinn netra diwar-benn an tamalloù a zo bet graet ouzhoc'h gant un

nebeut lennerien ha na seblantont ket bezañ gouest da welout pelloc'h eget bevennoù o farrez.

Met gwir eo evelkent na c'heller lakaat keñver-ha-keñver nemet ar pezh a c'hell bezañ keñveriet : ha krediñ a ran e vije bet mat pouezañ muioc'h war an abegoù o deus roet an tu d'ar bobl yuzev, harluet ha strewet e-touez ar pobloù all, da chom bev evel pobl ha da zasorc'hiñ en un doare dibar a-grenn en istor ar bed.

Komzet em eus kalz diwar-benn kement-se gant mignoned yuzev ha, zoken pa oant sosialisted pe tud dizoue, ez anzavent e oa tri zra hag o doa graet d' ar Yuzevien santout, a-dreuz daou vilvloaziad, e oant ur bobl, ur vroadelezh. An traoù-se a zo : 1. bezañ bet ur relijion vroadel (daoust d' an heskinerezh ha d' al lazhadegoù gouzañvet a-berzh ar gristenien hag as vuzulmaned) ; 2. staget klos ouzh an istor broadel (an holl ouelioù a zo relijiel, met degas a reont da goun ivez darvoudoù eus an istor broadel), ha 3. lidet war un dro gant ar gevredigezh en he fezh ha gant pep tiegezh en e bart e-un (ar pezh en deus lakaet ar relijion da badout a-dreuz pep heskinerezh).

Ouzhpenn-se ivez eo bet a-bouez dezho derc'hel d' o yezh vroadel, marv abaoe 22 gantved, evel yezh al lidoù evit ar relijion vroadel.

Evit ar bobloù keltiek, ar gudenn a zo disheñvel : da gentañ n'int ket bet disrannet ha strewet dre ar bed, hogen dalc'het o deus da vevañ en hevelep kornig-douar, hag, en o istor, ar pep pouezusañ eo darvoudoù ar brezel hag ar politikerezh. Eus un tu all, avat, o deus kollet, pemzek kantved a zo, o spered o-unan en ur zilezel o hengounioù broadel evit kemer ur relijion eksotek, hag a oa zoken relijion o enebourien. Setu perak ez eo diaes, d' am meno, lakaat keñver-ha-keñver Yuzevien ha Kelted.

Ar gentel nemeti a c'hellomp tennañ eus skouer ar Yuzevien eo na c'hell nag an nerzh chatalek, nag an diskar brezelel kas da get ur bobl hag a oar he deus ur gefridi da seveniñ e-touez an dud. Ne vezer trec'het nemet war dachenn ar spered ha war an dachenn-se morse n' o deus pleget ar Yuzevien : neuze, mar plij, doujañs dezho ! »

Roje V.

RENTOMP DA DENNYSON AR PEZH A ZO DA DENNYSON. -

Ur c'houmananter a skriv dimp kement-mañ : « Lennet am eus en niverenn 16 Al Liamm ur barzhoneg anvet « Kengomz » ha sinet Yeun Toulhoet. Ar barzhoneg a zo dispar e pep keñver. Ho pediñ a ran da deurel evezh ez eo bet aozet diouzh Tennyson. Klotañ a ra an droidigezh-se en un doare dreist. Ret e oa, koulskoude menegiñ anv an Tad-oberour ». Ar pezh a reomp gant plijadur hag en ur drugarekaat hor c'henskriver, J. Le Gal.

67

AR RE N' EONT KET E-TOUEZ AR BOBL. -

E-kerz Kamp ar Vrezhonegerion ez eus bet aozet gant Ronan Huon un abadenn e brezhoneg penn-da-benn dirak tud Porsal. Feurmet e oa bet sal ar patronaj d' ar gamperien. Dirak 400 selaouer leun a evezh ez eo bet dispieget pep tra e yezh ar vro. Ar gamperien o deus kanet e brezhoneg ha kembraeg. Herri Leon en deus sonet tonioù breizhek ha skosat gant e viniou hag Oscar Mac Uilis en deus c'hoariet an delenn. Jarl Priel o tisplegañ ur gontadenn gant jestroù ha Herri Leon o trevezañ glac'har Mari Vastrouilh o deus lakaet ar sal leunkouch da sklokal.

Evel ma weler, evel m' hon eus gwelet e Porsal, aes-tre eo diduiñ an dud e brezhoneg, zoken hep bezañ eus ar vicher.

LEVRIOU KERNEVEK. -

Setu amañ ur roll levrioù a c'heller **kaout** digant A. S. B. Davies, 16, Old Highway, Mochdre, Colwyn Bay, Wales. Gallout a reer kas dezhañ levrioù brezhonek en eskemm : Cornish simplified - Caradar ; The Story of the Cornish Language - Caradar ; Nebes Whethlow ber - Caradar ; Whethlow an Seyth Den Fur a Rom - Caradar ; An Balores gans Mordon (Pezh-c'hoari) ; Bewnans Alysaryn gans Peggy Pollard (Pezh-c'hoari) ; Cornish for all - Morton Nance ; A Guide to Cornish Place-Names - Nance ; One Thousand Place-Names of Cornwall - Lirgwin ; Cornish-English Dictionary - Nance ; Cornish song Book (Lyver Canow Kernevek), Bewnans Meriasek ; An Tyr Marya ; Sylvester ha'n Dhragon ; Trystan hac Ysolt - Caradar ;

FRANKIZ AR YEZHOU HAG AR SEVENADUREZH E IOUGOSLAVIA. -

Hevlene ez eo aet an Ao. Skadegaard, sekretour Unvaniezh Kevredel Broadoù Europa, da studiañ penaos e vez graet ouzh Makedoniz koulz e Gres hag e Iougoslavia. E Bro-C'hres, ne vez ket anzavet zoken e vije Makedoniz hag ur vro vakedoniat. Setu ur pennad eus danevellskrid an Ao. Skadegaard evit pezh a sell ouzh Iougoslavia :

« Hervez niveradeg ar 15 a viz Meurzh 1948 e oa 1.303.000 den o chom e Republik ar Bobl Vakedoniat. En o zouez e oa 197.389 Chkiptar (Albaniad), 9.511 Valak ha 95.940 Turk. Ouzhpenn-se e oa war-dro 20.000 Aromoun, met ar re-se a zo strewet dre bep lec'h er vro. An holl dud all a vez sellet outo evel Makedoniz ha pa vez goulennet ganto petra int, e respontont ez int Makedoniz.

Skolioù a bep seurt a zo evit an holl vroadelezhioù bihan. Setu amañ un nebeut sifroù : evit ar Chkiptared ez eus 206 skol gentañ (23.376 diskibl ha 446 skolaer), 24 skol eil-derez (2.153 diskibl ha 108 kelenner) hag ur skol-vistri (161 studier ha 4 c'helenner) ; evit an Durked ez eus 144 skol gentañ (13.051 diskibl ha 304 skolaer), 10 skol eil-derez (1.810 diskibl ha 106 kelenner), 2 skol-vistri (53 studier ha 2 gelenner). E-touez studierien Skol-Veur Skoje ez eus 87 Chkiptar, 33 Valak ha 46 Turk.

O vont me va-unan da welout ar skolioù em eus kavet e veze desket ar vugale, atav er skolioù kentañ hag eil derez, hag alies er skol-veur, en o yezh vroadel. En holl skolioù Makedonia avat e vez desket ivez ar serbeg (3 c'hentel pop sizhun)...

Gwelet em eus ivez, dre gomz en prevez gant an dud, ez eus ur santadur broadel kreñv e Makedonia : an dud a laver holl ez int Makedoniz ha n' eo ket Iougoslaved.

68

Devezhioù em eus tremenet o weladenniñ Skopje, Tetovo ha Gostivar : skolioù nevez brav-tre a zo bet savet eno abaoe 1945, hag ivez er c'hêriadennoù e-kichen. Ar skolioù-se a servij da Vakedoniz, Turked pe Chkiptared hervez diviz kuzul kêr, hag atav e vez graet skol er yezh vroadel ha gant kelennerien eus ar vro. Ma ne oa ket a skolioù a-ratozh evit an Aromouned, a zo bet lavaret din, e oa dre ma vevent strewet dre ar vro : ma karfent en em vodañ en un nebeut lec'hioù hepken, e vefe graet outo evel ouzh ar re all. N'o devez an dud mezh ebet o lavarout ez int Aromouned : e-pad un diviz e Burev ar C'helaoua e Skopje, e lavaras din unan eus ar gargidi, dirak ar re all, e oa dimezet gant un Aromounez...

Frankiz a zo d' ober lidoù relijiel. Digor eo an ilizoù hag ar moskeennoù e pep lec'h e Makedonia hag e republikoù all Iougoslavia ; an Durked o deus zoken ur skol-veleien, skoazellet gant ar stad, e Serajevo. Tu am eus bet da welout e stradoù Skopje beleien ha seurezed a bep relijion. Hervez reolennoù-diazez ar Stad, avat, ne vez ket paeet ar veleien gant ar gouarnamant... » Evit koumanantin da gelaouenn an Unvaniezh e c'heller kas 300 lur da P. Lemoine, Mael-Carhaix, C.C.P. 179-94 Rennes, en ur venegiñ e kaser ur c'houmanant da Gelaouenn an Unvaniezh Kevredel.

AR C'HENDALC'H ETREKELTIEK. -

An eizhvet Kendalc'h Keltiek Etrevroadel abaoe ar brezel a zo bet digoret e Brest, d' ar meurzh 23 a viz Eost, e salioù kaer ar Gambr Kenwerzh. D' al lun da noz e oa bet degemeret an dileuridi en Ostaleri ar Veajourien. E dibenn ar pred e voe aozet ur veilhadez gant Sonerien Bagad « Ar Flamm » ha danserien Plougastell. Ur blijadur e voe ivez evidomp klevout Roisin ha Seamus Ui Thuama o kanat gwerzioù eus Barzhaz Breizh gant an delenn. An dileuridi Kernevat Helena Charles, Ann Trevenan ha Richard Jenkin a zisplegas ul lodenn eus ur pezh-c'hoari kernevek kozh.

War-lerc'h an digoradur d' ar meurzh e reas Roisin Bean Ui Thuama ur brezegenn e brezhoneg penn-da-benn en ur reiñ skouerioù war an delenn. Goude ez eas ar gendalc'hidi d' an ti-kêr hag eno e voent degemeret gant ar Maer an Ao. Jaouen a reas ur brezegennig e galleg, unan e saozneg hag unan e brezhoneg.

Goude lein e voe graet ur vreuradeg war al labourioù a c'hell ar broioù keltiek seveniñ asamblez. Neuze e voe klevet prezegenn an dileuriad manavat an Ao. Craine hag hini Bro-Skos a voe lennet gant an dileuriad skosat David Stevenson.

D' ar merc'her-beure e-kerz bodadeg veur ar C'hendalc'h e voe anvet Richard Jenkin da sekretour e-lec'h Ceinwen Thomas he doa roet he dilez ha Caitlin Chonchubhair da Denzorerezh e-lec'h Ambrose Bebb, marv e-kerz ar bloaz. Dr. Ceinwen Thomas, Richard Jenkin ha Per Denez a roas pep hini danevell o bro. An holl brezegennoù a zo bet lakaet e brezhoneg gant Per Denez sekretour Breizh ha gant Kerlann.

An devezh a voe echuet gant kanaouennoù hag ar film : « Dieu a besoin des hommes », displeget en a-raok gant an Ao. Bourdelles e brezhoneg hag e saozneg. D'ar yaou e oa bet aozet un droiad a-dreuz ar Menezioù Du en ur dremen dre Argol, Menez Homm, Santez Anna, Lokronan ha Kemper. War hent an distro e voe gweladennet Menezioù Arre en ur dremen dre Bleiben ha Komana.

69

Ar C'hendalc'h tri devezh leun-se a voe, gouez d' ar gendalc'hidi gozh, unan eus ar re dudiusañ ha kenteliusañ ha kouvidi tramor a verzhaz gant souez ha plijadur e oa bet ar brezhoneg ar yezh nemeti implijet gant ar Vretoned; n' eo ket hepken e-pad an abadennoù met a-hed holl darempredoù an devezh.

Ar C'hendalc'h a zo bet graet meneg anezhañ war ar c'helaouennoù estren ha re Bariz hepken. Daoust ma oa deut o c'helaouennerien d' hor gweladenniñ, hor c'helaouennoù ken breizhek evel « Le Télégramme » pe « Ouest-France » n' o deus ket lavaret ur ger diwar-benn ar C'hendalc'h ken peoc'hus-se, moarvat o deus kavet e oa dañjerus rein keloù anezhañ d'hor c'henvroidi.

PLADENNOU BREZHONEK. -

Setu amañ ul lizher hon eus bet digant an Itron Galbrun :

« Rein a ran deoc'h da c'houzout hon eus savet danvez ur BLADENN gant rimadelloù, lavarennoù kanaouennoù berr e brezhoneg.

Evit bugale brezhonegerien eo graet dreist-holl, dezho da gaout, evelse, un danvez bennak da vagañ o ijin er yezh-se a anavezont nemet n' o devez ket kalz a dro da glevout estreget gant o zud.

Displeget pe kanet eo ar pennadoù gant : Jorjina Kerlann, Ivona Galbrun, Mona ar Saoz, Koulmig Kerlann ; gant Yann Kerlann ha Yellen.

Ur « mikrosillon » (añchoù munut) eo, an daou du o padout, en holl, war-dro pemp munut ha tregont.

Embannet e vo ur c'hant skouerenn a vezo gellet kas d' an dud a c'houlenn, a-benn deizioù kentan miz Here.

Ar priz a vezo : war-dro 1.500 lur (pemzek kant).

Bez ez eus danvez pladennoù all prest da vezañ implijet : kanaouennoù all, sonerezh war an delenn gant Mabig Kochevelou, hag all.

Evit gellout skignañ pladennoù evelse en un doare ha ne vefe ket koñversel, e ranker en em lakaat dindan anv ur Strollad sevenadurel, da sevel a-ratozh. Evit ar bladenn gentañ hon eus kemeret « KOMZ HA KAN »... da c'hortoz kavout gwelloc'h ha ma vo aozet ar strollad da vat. Seurt embannadurioù, maez-konvers, ne dleont talvezout nemet evit izili ar Strollad-embann : dont a reer da vezañ ezel adalek ma prener ur skouer eus an dra embannet.

Da c'hortoz ma vo resisaet pelloc'h an traoù, bez e c'hellit, adalek bremañ, skrivañ din ma c'hoantait kaout ar bladenn Niv.1 « Rimadelloù ha kanaouennoù evit ar vugale ». Ganeoc'h kalonek. »

I. GALBRUN

78, rue de Fontenay, Vincennes (Seine).

AR BROLETARIEN HAG AR SKRITUR. -

Da vare ur gouel folklorel bennak e Pariz, hini an « Dukez » a gredomp, ez eo bet skignet e-touez an dud skritelloù skrivet warno ar pezh a zo da heul (mirout a reomp an doare-skrivañ a zo, evel ma weler, an hini ofisiel war bouez nebeut) : « Proletarien ar Vro zo rivinnet gand Capitalistet. Evit ampech ahanom da nem zivenn e reont gant ar « folklor » evid koll on amzer. Arabad dom beza tromplet ganto. War sao ! ak unannet vo an tu kreon ganim evid divenn hor bara ak ini hor bugale ».

ALI DA GENLABOURERIEN AL LIAMM. -

Goulenn a reomp digant hor c'henlabourerien ehan e-pad ur pennad da gas dimp barzhonegoù dre m'hon eus betek re anezho ha ne zeuomp ket a benn d'o embann. Deut mat e vo ganimp avat skridoù e komz-plaen, kontadennoù, pezhioù-c'hoari, studiadennoù ha keleier.

PRIZ NOBEL AL LENNEGEZH D' AR BROADELOUR ISLANDAT HALDOR LAXNESS, -

Evit ar wech gentañ eo bet roet ar priz Nobel da skrivagner ur Vro vihan. Lavarout a ran bihan, rak n' eus ket 200.000 a dud o komz Islandeg. Evel ma ouzer ez eo homañ yezh-mamm ar yezhoù Skandinaveg.

Evel e meur a vro hanternoz e eo desket-bras Islandiz ha lenn a reont kalz. Ur skouer hepken : er vro-se ez eus ur C'hlub levrioù a embann ar gwellañ romantoù estren hag Islandek hag ur gelaouenn lennegel. Pep hini eus e 6.000 koumananter (diwar 150.000 a dud) a zegemer bep bloaz 4 niverenn ar gelaouenn ha daou romant.

Er vro ne vez ket moulet ouzhpenn 8.000 skouerenn eus levrioù Laxness. Ar pezh a zo kalz e gwirionez, dreist-holl pa soñjer ez eus bet gwerzhet e Breizh en ur bloaz 250 skouerenn eus « Va Zammig Buhez » ha moulet 500.

An Islandeg a zo chomet heñvel a-walc'h ouzh ar pezh a oa er C'hrenn-Amzer ha se dre ma n' eo ket bet levezonet gant yezhoù estren. Koulskoude e vez dalc'hmat pinvidikaet, bep gwech ma vez ijinet binvioù nevez. Klasket e vez er yezh kozh ar gerioù a c'helllo servij evit ijinañ re nevez.

Istor an Island a zo nebeut anavezet. Ober a ra diazez oberenn Laxness a ziskouez dalc'hmat e bobl o stourm a enep an estren. An enezenn a oa bet poblet en Xvet kantved gant Norvegiz, sevel a rejont ur Republik. Goude brezelioù diabarzh e voe sujet ar vro gant Norvegiz ha gant Daniz. Klask a reas Islandiz mirout o frankiz met trec'het e voent. Er XVIvet hag er XVIIvet kantved e oa o stad en e washañ. Met en XIXvet kantved en em gannjont evit dieubiñ o bro ha skoazellet gant azginivelezh o lennegezh e teujont da vezañ dieub dindan Roue an Danmark. E 1944 en em zistagjont a-grenn eus ar vro-mañ hag e savjont ur Republik goude 6 kantved sujidigezh.

O kurunenniñ Laxness Svediz o deus graet enor d' ur vro vihan ha kalonek en e fezh.

UN ADEMBANNADUR EUS CORNISH SIMPLIFIED gant Caradar. -

Adembannet eo bet gant an Itron Smith levr Caradar evit deskiñ kerneveg. Tennet ez eus bet eus an eil mouladur-mañ 1.000 skouerenn ha koustet en deus kement-se 180.000 d' an Itron Smith.

Al levr a zo sellet evel an hini gwellañ evit deskiñ kerneveg hag e erbediñ a reomp d' hol lennerion.

AN DEIZIADUR. -

Bep bloaz betek-hen e voulemp un deiziadur e brezhoneg. Er bloavezhioù diwezhañ avat n' eus ket bet gwerzhet trawalc'h anezho. Evel ma n' hon eus nag arc'hant nag amzer da goll ne vo graet hini ebet er bloaz-mañ.

Lennet hon eus e-barzh « Ar Bedenn evit ar Vro » ur pennad mat-tre gant Maodez Glanndour anvet « Pec'hed an Impalaeriezh ».

Resevet hon eus niverenn 6 « An Tribann » o reiñ keleier eus skol-veur an drouized, barzhed hag ovizion Breizh. Brudañ a ra bepred embannadurioù Al Liamm.

E « Barr-Heol » niverenn 4 ar bloaz-mañ hon eus lennet ur pennad digeriñ a-bouez o tisplegañ penaos e komprene an Ao. Perrot e labour beleg e-keñver Breizh. Ur studiadenn hir diwar-benn al labour brezhonek e kloerdi bras Sant-Brieg. Evit echuiñ ez eus un diverradur eus gouelioù Ar Bleun-Brug e Landivisio, ar gouelioù folklorel, Kamp ar vrezhonegerion hag ar C'hendalc'h.

Kaset eo bet dimp gant Editions du Levain, 1, rue de l'Abbé Grégoire, Paris (6'), al levr « Dieu existe-t-il ? » gant J. A. Tregastell.

Ul levr all diwar-benn Bro-Wened anvet « Villes et villages du Morbihan pittoresque et disparu » gant Michel de Galzain a zo o paouez bezañ embannet gant « La Nef », Paris.
Priz franco : 1.000 lur. Michel de Galzain, Le Verger, Vannes. - C.C.P. Nantes 1854-06.

Savet zo bet tabut war-lerc'h diviz ar gouarnamant Saoz da sevel un dachennad evit boledoù bleniet war enezenn South Uist, un enezenn vrav e Kornog Bro-Skos. En enezenn a-bezh e vez c'hoazh komzet Gouezeleg ha krouiñ un dachad evit boledoù bleniet a zo sellet evel un dañjer evit yezh ha sevenadurezh ar Vro. Zoken ar gelaouenn « The Times weekly Review » he deus diskouezet bezañ a-du gant Skosiz.

Resevet hon eus kelc'hlizher « Gwirioù Breizh » eus ar Baol. Menozioù mat e-keñver stad an traoù e Breizh a gavomp ennañ.

« Le Pays Breton », kelaouenn Kevredigezh Breizhek an Ile-de-France a zo sizhuniek ha renet gant Marcel Hamon. En niverenn gentañ kaset dimp n' hon eus ket merzet kalz a dra Breizhek, nemet ar c'heleier a vije. An niverennoù da heul a zo kalz gwelloc'h. Pennadoù pouezusoc'h eget ar muntroù hag ar gwallzarvoudoù a zo enno. Kavout a reer bremañ ur C'horn ar Brezhoneg bep gwech, ur studiadenn gant Y. Poupinot « La Bretagne au travail » diwar-benn porzh St-Nazer hag e dalvoudegezh e buhez ar Vro. En niverenn 6 e kavomp ur pennad dedennus gant Henriette Renan « Le Breton ne s'oublie pas », diwar-benn Renan hag ar yezh, hag unan all e Comment peut-on être Islandais ? ».

19, rue du Départ, Paris.

72

« La Bretagne Réelle » en he 40vet niverenn a glemm dre ma n' eus ket mui a arc'hant er c'hef hag ivez dre ma n' eus ket trawalc'h a genlabourerion.

Daoust, hag abalamour d' an doujañs hon eus evit ar re a labour evit Breizh e gwirionez, ez eo diaes-tre dimp bezañ a du gant ar gelaouenn pa dag en un doare displejus a-walc'h ar Vretoned wellañ, en ur lezel e peoc'h ar re a ra droug d'hor bro hag a zo koulskoude niverus a-walc'h.

Priz : 100 lur. B. P. 128 Rennes.

Kamp Ar Falz a zo bet dalc'het e Brec'heg eus an 20 a viz Eost d' ar 7 a viz Gwengolo.

AL LIAMM 53

AL LIAMM

Tir na n-óg

NIVERENN 53

Du – Kerzu 1955

11ed BLOAVEZH

TAOLENN

Kentel zigeriñ evit ar bloaz nevez gant Goulc'hen Pennaod	3	
Advediñ gant Abanna	6	
Melion gant Abanna	7	
Gwers Lesobre (dastumad Pennwern)	8	
O C'harzhata gant Klerg	12	
Impalaer an alumetezenn gant Rojer Brisson	19	
An Erv Kentañ gant Milovan Clichitch (tr. Y. Drezen)	27	
Agrikola gant Per Denez	31	
Gall pe Saoz gant A. Heussaf	36	
Prederiañ zo deskiñ mervel gant Montaigne (tr. Taldir)	38	
Nedeleg Ker-Iz gant Abeozen	41	
Marivonig gant Abeozen	50	
Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ (kendalc'h) gant Abeozen		53
An I.R.A. o skrapañ armoù e Bro-Saoz gant A. Heussaf	68	
Notennoù	71	
Roll ar Pennadoù	78	

KENTEL-ZIGERIÑ EVIT AR BLOAZ NEVEZ

gant Goulc'hen PENNAOD

Bin sùr on-za fét quéquès-ascohêyes
 Dispôye li tins dès tins,
 Mins l'boneûr rote a rèscoulance
 Avous l'mwért qui li plake âs rins.
 Albert MAQUET.
 (Lûre èl Sipèheûr, III.)

Ur varzhoneg distroñs a fellfe din skrivañ,
 an hevelep a rafe hiziv ur bugel disoursi.
 Komz a rafen enni a 'r vuhez hag a 'n ankou
 gant an eeunded glouar hag ar c'hreizder dichal
 lakaet gant ar bugel o reiñ abeg d' e oberoù.
 Adkavout ster ar gwir, ha dre'r gwir, ar gened,
 hogen un hini a wirionez ne deo ket ma frezeg
 ha re a c'hevier a ouelier endan ar c'henedus.

Bugel em eus c'hoariet en donn, o em strinkañ daveti,
 - o, neoazh, pebezh aon am boa ! -
 hogen an donn he deus ma amboulet etre he bizied spoum,
 o tiskouez e venne hi c'hoari gant ur c'hoarier,
 ma laosket he deus war an traezh, tunuennel e reas
 ma adgemerout enni, â nerzhleun, ha 'm dilezel en diwez.
 Hag e kavjout kerse gant ur preizh ken dister ?
 pe e fellas dit displegañ din hepken foug
 oberoù an den dindan c'hoarioù ar bugel ?

Paotr yaouank e labouris e kêr veur ar reter,
 ha'm nozvezhioù a oa kuñv, a-wechoù, war wele ar serc'h,
 met c'hwerv ivez, gant an holl had kollet en aner...
 Tud am eus hentet eno a raed furion anezhe,
 ha dilaouen on manet gant o follentez...
 Krediñ a ris em boa kavet Doue, eñ avat a veras
 etre ma bizied evel ur bannac'h bier
 diouzh gwerenn grenus an den mezv, ha pa ve roue.

Kadour em eus kanet an endervezhioù entanet gant ar fosfor
 ha 'r gwad o redek fresk diouzh goulioù an enebour.

4

- Kanañ ne c'hellis ket, avat, marv ma breur
 nag ar gelienenn c'hlas war e ziweuz skornet.
 - Kanañ ne c'hellis ket, avat, ar gagnoù o tagañ
 an Nam Youn p' edomp o vennañ puñsañ dour...

Mervel ? Perak ?

O, ya, me oar,
 ar vammvro,

renkad ar gevredigezh,
 an dizalc'h ?

Hogen, emen emañ e vammvro a dalvezfe da lagad unik.

Stern Laizet ?

Ma breur henañ, ma Dazoue, te a reas ur gour ac'hanon.

Ar wech diwezhañ a 'z kwelis e oa c'hwerv da c'henoù, ha c'hwerv da gomzoù.

Hogen, emen emañ ar renkad a dalvezfe dek bloaziad galeoù,

hag ifern ar Madeiras, Rosiel da Assunção ?

Ar wech diwezhañ a 'z kwelis, e selljout hir ouzhin, anlavar,

te al Latinad dreistfonnus,
met war c'holoenn da skouerenn a' n Anti-Dühring, e skeudennjout ur c'hrougad.
Hogen, emen emañ an dizalc'h a dalvezfe sonnañ da vinc'hoarzh, Lâm Ngoc Sy ?
Ar wech diwezhañ a 'z kwelis e ouelies war ma skoaz
hag e lavarjout en ur sevel da werennad chum : « Yec'hed mat da Vrientin ar
Gastier ! »

Stern ! Rosiel ! Lâm !

ha c'hwi, holl gileed witibunan a dremenis hebioù deoc'h !

EMEN EMAOC'H H1Z1V ?

Ha ne vefes ket gwell o kenteliañ ar skolidi, Stern ?

Ha ne vefes ket gwell o livañ plac'hed Saint-Germain, Rosiel?

Ha ne vefes ket gwell o studiañ ar vezegiezh, Lâm.?

Breur brezhon, breur lusitaniat, breur viêt namat,
re hañval e voe ho puhezioù evidon d' ho tistrannañ.

Ennoc'h e soñjan, henozh, ouzh treuzoù ar bloaz nevez

mil pemp kant ha tri warn-ugent amzervezh Ledav

ha na welot ket. A vo drouk ? A vo da ? Pe laz din ?

Emañ war c'henel gwad ma gwad ha kig ma c'hig,

(an Doueed r' e vennigo !)

hag e troy dalc'hmat rod ar vuhez,

a rummad da rummad, a viskoazh da viken,

hep ec'hoaz, hep horos, hep grigoñs.

war raok bepred - hag ar marv en diwez.

Ar vammvro ? Ar renkad ? An dizalc'h ?

Garzhaj ! O ya ! Hogen

ra vo roet din ho tonkad, â gileed,

ha d' am mab war ma lerc'h.

Casablanca, Amaezh 1: 1523.

6

ADVEDIÑ

gant ABANNA

Un astenn d' e zivrec'h hag ar barzh

e holl stered da zifaragoellañ dic'hloaz

ha da vervel.

Dic'henaouiñ

hag aet ar bed paket en ur frazenn.

Tour faout ar varzhoniezh a steuzie er Sav-Heol.

An noz pur e vreve war ar pemdez start.

Netra ken n' oa barrek d' e c'hloazañ

nemet pec'hiñ.

Pec'het e voe,

digoret goulioù war petore bed ?

Ar bed gweladuret gant goulioù.

7

MELION

gant ABANNA

A gozh e soete.
Trumm ez eas gant ur barrad avel
tan va buhez.
Hañv-goañv gant va lamp ouzh va sel
e valeen sioul,
goañvel,
pa daolas an heol melion er geot,
ha leun va brusg gant noz ar bleuñv.
O tihuniñ,
va zreid gant o hent a zalc'he e giz kent,
edo pell war-dreñv hoalerezh ar melion,
hogen heol ar melion gourlaouen
a loske em askre.

8

GWERS LESOBRE

Entre coat ar quin ha lezobre
E zeus assinet eun arme,
E zo assinet ur gombat.
Doue da rey dei ur gombat vat,
Dan nep a chommo er guet caizelo mat.

An otro coat ar quin a lavare
Un devez dan otro Lesobre :
Bet a meus pouer digant ar roue
Evit dont das lazan Lesobre.

- Mat eteus bet pouer digantan,
Discoes da bouerou aman.
- An disteran pluenat so em godel
Ne roen quet da len dur sort ezen.

Mar don me azen a dra zur
Nen don guet azen dre natur,
Rac ma zat a oa eun den fur.
Ma no heus guet anaveet ma zat,
Me rey doc'h anaveout e vap.

Ma zat a voa mest voar eun arme,
E vap Lesobre a lavar beza ive
Dre c'hraz an oll sent ag an oll elez,
Dre c'hraz an oll sent a sentezed
Ag an oll tado all deus ar bed.

* * *

An otro Lesobre a lavare
De Bachic bian eun de a voe :
Pachic, Pachic, dipechet buan
Preparin din ma hanquane voen ;
A ma hini rouën acquipet
Ma heomp da Santez Anna voenet.

Ur brit arc'hant selaoueret en e ben
A vo brao da douguen un azen.

An otro Lesobre a lavare
En ilis Santez Anna pa arrie :

9

Bonjour doc'h, Santez Anna voenet,
Me zo deut yaouanquic do coelet
Ebars en trivoac'h combat ezon bet

Ha homma vezo an naontecvet.

Homman a gredan an ugentvet.
Homma vezo an divoeza
Ma nam sicouret, Santez Anna.

Ma ritornan biquen dar guet ;
Me houlen return da foar Treguer ;
Me mezo doc'h caliç a platinen,
Pe adra da lavaret an oferen.

Me rey doc'h eut gouris coar
A rei an dro do holl douar,
An dro do ilis a do peret,
Diaves a diabars mat be laret.

Me rey doc'h eut banier tricolor
Ha lacay diguerin partout an or.
Pa en deus laret quement se
E party en hano Doue.

* * *

Bars er gombat pa zinn arriet,
Da hoari ar fleuret int commancet.
Quen alies tol cleze a scoe Lesobre
Hanter quant bep tol a discare;
E bachic bian a voa er bort all
A disquere mui pe quement all.

Coat ar squin a lavare da Lesobre :
Te teus lazet anon a ma oll arme.
Dit e recommandan ma groec a ma bugale
Laqua voar al liser en langach mat
E zeo maro Coat ar squin, o zad,
Lazet gant Lesobre er c'hombat.

* * *

Ar pachic bian a lavare
En ty vam Lesobre pa arue :
Bonjour a joa oll en ty man ;
An otro Lesobre pelec'h eman ?

10

E vam paour a respontas
D' ar pachic bian pa en c'hlevas :
C'houi no heus guet ezom Lesobre
Nemert evit e lazan eve.

Lesobre evel ma clevas
En traon gant ar vins e tiskennas,
Pachic ar Roue a saludas :
- Pachic, Pachic, laret dime
Penos c'hoari gant ar morian se.
- Mar queret nam discuilffet quet,
Me laro doc'h sur ur secret.

Pa antrefet ar gamp voar nezan,
Teulet dour biniget gantan.
Pa dolo e zillat dan douar
E teulfet o re var o bar ;
Pa rei eur lamp e bars en er,
Laquet o cleve den diguemer.

* * *

Bonchour doc'h, roue a rouanes,
Me zo deut yaouankik do palez.
- Ma secretour e teus lazet ;
C'houari gant ma morian vo dit ret
En deus ous tregont mil arme registet.

- Ya mar reit din ma hongé.
- Men en scrivo dit voar paper guen :
Libr da vale en beb tachen.
Men en scrivo dit voar paper du :
Libr da vale en peb ru.
Men e scrivo did voar paper glas :
Libr da vale gant bian a bras.

* * *

Pa en deus e conge recevet,
Er gamp voar nezan eo entreet.
Pa entreas er gamp voar nezan
E tolas dour biniguet gantan.
11
Pa dolas e diliat dan douar
E taulas e re var o bar.
Pa eure eur lamp ebars an er,
E lakas e gleze den digemer.

* * *

Pa en deus ar morian lazet,
Da gaot ar roue e zeo et :
Otro Doue, Lesobre,
Te e teus lazet chef va arme ;
Te e teus ma morian lazet
En devoa ous tregont mil arme registet.
Chom en e blas a vo did ret.

- Pa meus ma honge recevet
Dar guer e meus esper da vonet.
Ma mam a zo eun intanves
An deus ahannon cals a dienes.

* * *

Kri vige ar galon na voelge
En ilis Santes Anna neb a viche
O velet ar vein bez o c'hlebia
O trugarecat Santes Anna,
Ous e zrugarecat parfet
Ha rein dezi ar pes en deus prometet
Gant beb enor a peb respect.

Dastumad PENNWERN, lev. 91, f. 46-47

0 C'HARZHATA

gant KLERG

Sonet e oa ar c'hloc'h o tegemenn fin ar gousperoù, ha war blasenn an Iliz e rede ar vugale da zic'hourdañ o divc'har. Rak ar c'hoaraiz a oa anezhi hag ar vugale gaezh, goude bezañ klevet katekiz e-pad un eur, o doa renket chom er gousperoù, heuliañ hent ar Groaz, kaout bennozh ar Sakramant. Tost da ziv eur hep fiñval. Faezh e oant ken e oant ! Met echu e oa o finijenn pelloc'h, hag e c'hoarient a galon vat, en em dapout. Ar re bellañ avat, o chom ul lev pe ul lev hanter diouzh ar vourc'h, a oa poent bras dezho soñjal kemerout hent ar gêr. Ha tamm-ha-tamm e tave rifadennoù ar vugale.

En ur c'houign eus ar blasenn, e oa chomet un toulladig kanfarded da guzuliata : paotred ar vourc'h. « Daoust petra 'raimp hiziv ? Mont d' an ti-patronaj da c'hoari 'r c'hartoù pe jeu ar Waz, pe ar C'hilhoù ? » - Ne ouient ket kaer abalamour da betra, met ne oa ket o fenn gant ar c'hoarioù-se : ezhomm o doa traoù all, ar sulvezh-se, d' en em ziduiñ.

-« Ma 'z afemp da di Bierig an Dall ? » a daolas unan anezho...

Salver benniget ! Ar re all a chomas marc'het o genou ganto ! - Mont da di Bierig an Dall ? Ne gompren ket ar vugale kalz a dra er sarmonioù a gouezhe war o fenn diwar lein ar gador-brezeg. Met an deiz-se end-eeun, en doa graet ar person kozh un todion spontus war an dañsoù ha lavaret ne vije roet o faskoù d' an dud a feurmje pianoioù-otomatik da goll ar yaouankiz. E ti Bierig an Dall, e oa ostaleri, hag eno e veze dañsoù. Eno koulskoude n'eo ket ur piano an hini a oa, met ur sonskriverez pe ur fonograf, e-giz ma veze lavaret. Ur fonograf nevez-prenet.

D' ar mare-se, raktal goude ar brezel bras kentañ, ne oa sonskriverez ebet nep lec'h ebet, er barrez vras-se a Vreizh, ha diwar-benn ar mekanikoù-se, ne ouie ar vugale nemet ar pezh a oa merket el levrioù. Mekanikoù hag a c'helle kaozeal. Nec'het-marv e chomas ar gampinoded o klevout kinnig o c'hamarad, Amede. Ententet o doa raktal n' eo ket eus dañsoù e felle dezhañ komz. Ur vlaz iskis a gavent war e gomzoù, ken ne oa dihunet en o c'hreiz ur c'hoant : ar c'hoant da welout ha da glevout. Met gourdrouzoù ar beleg kozh a zistone ouzh o divskouarn. Mont da di Bierig an Dall a oa mont d'un ti-dañs.

13

Ha neuze !... N' eo ket da zañsal ne da welout dañsal ; da welout ha da selaou an hini o doa c'hoant ! Gwelout gant o daoulagad, ha selaou gant o divskouarn ur benveg souezhus hag a c'helle komz ha kanañ !

- Me ne din ket, eme Arsen, an eil koshañ eus ar vandenn ! Trouz 'omp sur da gaout ma vez gouezet !

- 'Rez ket gwad fall ! eme Amede. Den ebet ne ouezo ! Ha neuze, ne vimp ket pell oc'h ober hon tro. Ha n' eo ket arc'hant a vanko deomp, sellit !« Hag e tennas eus e c'hodell ur yalc'h, he digeriñ, ha diskouez ur bern bilhedoù 20 real ha pezhioù-moneiz a bep seurt ! 'Me 'beao ar pezh a vo ezhomm ! »

Sebezet-naet e chomas ar re all. Biskoazh n'o doa gwelet kemend-all a arc'hant etre daouarn unan bennak eus o c'hamaradoù : « Digant va faeron eus Pariz, eo am eus bet anezho, a gendalc'he Amede hag a oa mat e latenn ! » Lugerniñ a reas daoulagad ar vugale en o fenn hag e soñjent : « Pegen brav ez eo kaout ur paeron eus Pariz ? » Añ ya ! eus Pariz ! Kouls e vije bet lavaret eus an Amerik. Pariz, ar gêr-se, pell diouzh Breizh, 'lec'h ma 'z ae an dud yaouank da glask fortun. Eno e veze rastellet arc'hant. Ret e oa gwelet ar Barizianed-se pa zistroent d' ar gêr, gant arc'hant 'leizh o godelloù, dilhad kaer, ha

galleg ganto gwelloc'h eget hini ar mestr-skol e-unan !

En un taol, ec'h echuas ar stourm e koustiañs ar baotredigoù : ar gwel eus an arc'hant en doa mouget en o c'hreiz aon ha morc'hed. Ha pemp munud goude, pemp paotrig a lamme dreist ur c'hleuz, da dapout ur wenojenn-dreuz, evit na vijent ket gwelet gant den, ha neuze, goude ober un tamm tro a-dreuz ar parkeier, ec'h en em gavjont adarre war an hent bras.

* * *

« Kaozeal mat a ra ar mekanik-se ? a c'houlenne an hini bihanañ eus ar vandenn. Respont a ra d' ar pezh a vez goulennet digantañ ?

- Hemañ a c'houl traoù !!! » a eilgerie ar re all. Hogen diwall-mat a raent da respont, rak ne ouient ket kalz a dra o-unan...

Ul lev n' eo ket kalz a dra evit treid bugale. Rak ul lev vat edo ti Bierig an Dall diouzh ar vourc'h. Aon o doa koulskoude da vezañ tapet gant an noz, rak buan-a-walc'h e teu an deñvalijenn e miz Meurzh.

14

« N'it ket da gaout aon, a lavare Amede. Bez' ez eus gouloù ganin ! » Hag en ur lavarout kement-se e sankas e zorn en e c'hodell hag e tennas ur pil elektrik diouti ! Ur pil a alume hag a varve netra ken nemet dre bouezañ war ur bouton bihan ouzh kostez ar voest. Ur mondian e oa deuet Amede da vezañ dirak daoulagad e gamaradoù vihan. Lampoù-tredan bihan ne oa ket kalz ar c'hiz anezho c'hoazh goude ar brezel, ha ne oa nemet an dud pinvidik a gement a c'helle mont da di Andrev, ar marc'hadour montroù ha bravigoù, da brenañ ar seurt gouleier. Ret e voe da Amede diskouez e lamp-godell dezho hag o lezel da alumiñ ha da lazhañ ar gouloù...

Etre bale ha redek, e tostae ar vugale d' ar pal. Tri c'hant metr bennak a-raok erruout e ti Bierig an Dall, ec'h en em gavjont gant un ti all, gwall-vrudet dre ar vro a-bezh. Eno e oa ur piano-otomatik. E diabarzh an ti e tistone muzik kreñv ha rust ha pa zigored an nor e veze klevet trouz treid ar yaouankiz a oa eno o kemerout o flijadur, hag a lakae pleñchod ar sal-dañs da strakal.

Ar vugale a hastas buan tremen. A-greiz-holl e savas keuz dezho, da vezañ selaouet Amede. Derc'hel a rejont gant o hent, nec'het. Ur pennadig e chomjont dirak ti ar fonograf, hep krediñ mont dreist an treuzoù. Sioul e oa an ti : na muzik na dañsoù ne glevet. An holl yaouankiz a oa chomet izeloc'h-traoñ, en ostaleri all lec'h edo ar piano : moarvat o doa muioc'h a blijadur o tañsal ouzh muzik ar piano, hag ouzhpenn e oa eno ur plac'h yaouank, Mari hech anv, hag a ouie sachañ ar baotred yaouank da stal he mamm. Ne ouie ket kaer ar baotredigoù petra a c'helle ur plac'h yaouank da ober evit sachañ paotred yaouank, met gouzout a raent e plije d' ar baotred yaouank mont war-dro ar merc'hed yaouank...

War o fouez e tostaas ar vugale da doull an nor. Ne oa nemet an ostiz en ti o lenn ur gazetenn, ouzh an daol, hag e wreg a oa o tont hag o vont da lakaat urzh en ti. An ostiz hag an ostizez a savas o fenn souezhet o welout ar vugale oc'h antren, fent-a-walc'h enno dirak an arvalien iskis deredet d' o zi. Ar vugale ne gredent ket lavarout netra. A-benn an diwezh, sed an ostiz o lavarout dezho : « Petra a zo a nevez ganeoc'h, paotred ?

- N' eo ket amañ ez eus ur fonograf, mar plij ? eme Amede.

- Eo ! eo ! eme an ostizez, ur minc'hoarzh war he muzelloù. Ne welit ket anezhañ aze e korn an ti ? Ar bagadig-tudigoù a vanas sebezet. Aze edo ar mekanik hag a c'helle kaozeal ha kanañ. Eno edo mut ha sioul : ur pres bihan ha war-c'horre ur pezh korn heñvel-a-walc'h ouzh ur pezh hinkinouarn (: founilh). Derc'hel a rae ar vugale da sellout ouzh ar benveg eveek-se ha n' o doa gwelet biskoazh. Savet e oa hardizhiegezh dezho, hag holl war an dro, ez ejont d' en em vodañ endro dezhañ, pep hini o lavarout ar pezh a dremene dre e spered. Chomet e

oa an ostizez en he sav o sellout hag o selaou ar vugale, hag an ostiz e-unan a selle dreist e lunedoù, ankouaet gantañ e gazetenn.

15

- Moien a zo da selaou anezhañ, mar plij ? a c'houlennas Amede.

- Ya ! ya ! ma 'z eus arc'hant ganeoc'h, rak amañ e renker paeañ ! eme an ostizez.

- O ! evit arc'hant, eme Amede adarre, glorus an tamm anezhañ, ma na vank nemet se ! Pegement eo an taol ?

- Dek gweneg... » eme an ostizez. Hogen chom a reas ar plac'h paour souezhet-marv o welout Amede o kas e zorn d' e c'hodell hag o tispakañ arc'hant. « Setu aze ur c'hanfard, a soñjas, hag a zo bras an arc'hant gantañ. » Met, pa ne oa praktik ebet en ostaleri ha pa oa koustet dezhi un tamm mat, prenañ ur benveg dileve-a-walc'h, ne chomas da c'houlenn hiroc'h : « Mat eo, emezi, ro din dek gweneg, hag e vo lakaet ar fonograf da labourat. Met na chomit ket ken tost-se. Eus kreiz an ti e klevot kenkoulz all ! » Aon he doa kentoc'h na vije aet unan bennak eus ar frioù-mic'hi da stokañ ouzh ar sonskriverez ha da derriñ un dra bennak enni.

Gant un alc'houez heñvel ouzh an hini a servije da sevel pouezioù an orolajoù bras e voe savet pouezioù ar mekanik. Un dra bennak a voe klevet o wigourat. Hag ur vouezh a daolas dre ar c'horn ledan, komzoù distaget dre ar fri, met fraezh-meurbet...

J'ai commencé par engueuler l'Patron
En lui disant tu n'es qu'un sale cochon...

Un dra bennak enep ar vistri hag a-du gant ar vicherourion e oa ar son. Aet e oa ront genou ar vugale dindan o fri, hag e seblantent lonkañ ar c'homzoù a zalc'he da strinkañ eus ar sonskriverez. Ne raent ket kalz a van evit gwir ouzh ar ster ar gerioù o-unan. Selaou a raent estlammet : ur benveg bev o komz, o kanañ, evel un den bev. Ken na chomjont sioul ur pennadig, goude ma oa echu ar ganaouenn. Ha neuze holl war an dro : « O brav eo ! Pegen brav eo ! » Ankouaet ganto sarmonioù, difennoù ha gourdrouzoù, ha fest-ar-vazh da-zont, e tripent gant ar stad a oa enno ha m'o dije kredet, o dije goulennet digeriñ ar pres bihan, da vezañ sur ne oa ket kuzhet ar c'haner e-barzh !

- « C'hoazh 'vo lakaet ? eme an ostizez.

- Ya ! ya ! eme Amede, pa oa heñ paotr-ar-jeu. Setu amañ dek gweneg all.
»

An dro-se avat, e teuas muzik gant ar sonskriverez. Met ne blije ket kement ar muzik d' ar vugale hag ar vouezh o doa klevet a-raok : « Lakait dimp sonioù ha chañsonioù kentoc'h, » a lavarjont.

16

Ne gomprens ket kaer ar baotredigoù komzoù ar c'hanaouennoù, ha marteze e oa gwelloc'h evel-se, rak gwech ha gwech all e veze gwelet an ostizez oc'h hastañ buan ober d' ar mekanik chom a-sav, hag o lakaat ur son bennak all. Derc'hel a rae Amede da reiñ dek gweneg bep tro. Souezhus e oa gwelet pegen aes e tistage diouzh e archant. Met ar vaouez a-benn ar fin, a nac'has kemerout arc'hant, ha pa wele pegen plijet e oa ar vugale gant ar sonioù, e lakas ar sonskriverez da vont en-dro, hep na vije bet ezhom da baeañ.

« Poent eo deoc'h mont d' ar gêr, bugale, » emezi a-benn an diwezh. « C'hwi 'zo eus ar vourc'h, keta ? Ac'hanta ! hastit buan mont d' ar gêr ha na chomit ket da ruzañ ! » Hag e teuas war o lerc'h betek toull an nor, ha sellout outo o tiskenn ar c'hnav, tra ma kouezhe an deñvalijenn.

N' eo ket bale eo na redek a rae ar baotredigoù, met nijal hag hep gouzout dezho e teue ganto tammoù pozioù eus ar pezh o doa klevet, dreist-holl :

« J'ai commencé par engueuler l'Patron... » N' eo ket dre ma oant deuet da vezañ dispac'herien, met dre ma oa aes-tre an ton da zeskiñ moarvat !

Tri c'hant metr bennak izeloc'h, e pleg an hent, edo bepred ti ar piano otomatik, evel just. Paouez a rejont da vouskanañ, da gaozeal ha da nijal hag a-greiz-holl chom a-sav. Ar memes soñj war o spered : mont ivez da welout ha da glevout ar piano hag an dud yaouank o tañsal. Ne oa ket amzer da goll avat, rak alum e oa ar gouloù e diabarzh an ostaleri ha daoust ma oa ur pil gant Amede ne vennent ket bezañ diwezhat oc'h erruout er gêr. Hardizhiegezh a oa deuet dezho, met termal a raent koulskoude un tammig. Er penn pellañ eus o c'houstiañs e tistone mouezh ar person kozh, met ken gwan e oa, ma ne rae mui efed ebet warno ! En un ti eskumunuget edont o vont da lakaat o zreid marteze, met dreist-holl en un ti achantet ha diaoulet ! Rak abaoe un nebeut sizhunioù e rede brudoù a bep seurt, dre ar barrez, diwar-benn « Ostaleri ar c'hroazhent », e-giz ma veze lavaret. En noz e veze gwelet an diaoul dindan stummoù dic'hiz, o c'haloupat en-dro d'an ostaleri, da c'hortoz an dud yaouank da vont d' ar gêr.

Ur plac'h yaouank diwar-dro hag a oa sot-nay gant an dañsoù, a oa dicheañset dezhi gwelout un tasmant gwenn hag a rede war he lerc'h en ur yudal. Hag ar paour-kaezh plac'h a oa bet ken spontet m' he doa renket chom en he gwele un toullad devezhioù. Krediñ a rae ar vugale kement-se, na petra 'ta, ha n' eo ket sur o dije kredet an hini a vije deuet da lavarout dezho n'eo ket an droukspered eo a rae an holl ardoù-se, met breur ar plac'h yaouank e-unan, gwisket gantañ ul lisel wenn, da zizonañ e c'hoar diouzh an dañsoù.

17

- « Deomp bepred, eme Amede, ne raimp nemet dont ha mont. » Hag eñ en ostaleri, hag ar re all disonik, war e lerc'h.

Bez' e oa yaouankizoù 'leizh an ti o tifretañ o izili hag o tont en-dro evel kornigelloù, ken e voe ret d' ar baotred vihan chom souchet e-tal an nor. Harp ouzh ar voger edo ar piano otomatik hag a skoe muzik diwarnañ, me 'lavar deoc'h ! ur muzik drol-a-walc'h, disheñvel-mik diouzh an tonioù a veze gant Dronioù gozh pa zeue - hag e vab gantañ - deiz Gouel ar Republik, gant e sac'h-biniou. Disheñvel diouzh trouz ar c'hleronioù a lakae ar vourc'h hag an iliz da sklokal, deiz Pardon Pêr. Disheñvel ivez diouzh son an div glarinetezenn a gerc'he an dud yaouank eus an iliz, deiz o eured. Heñvel e oa kentoc'h ouzh muzik ar Gazeg-Vezevenn. Ar Gazeg-Vezevenn-se a oa da Jañ-Pier, ha kaset e veze endro gant ur gazeg kozh, unan wirion graet gant eskern, hag un tamm kroc'hen war-benn da wiskañ anezhi, met he daoulagad ne veze gwelet nemet ar gwenn anezho, rak dall e oa al loen paour : hag e-keit ha ma veze ar gazeg o terc'hel da vont en-dro en ur lakaat he grizilhonoù da dantal, e veze klevet muzik : bandennoù-paper kalet leun a doulloù bihan karrez a dremene dre ur faout e kostez ur bufed, ha paotred a volontez vat, a droe ur rod gant o dorn, hag e teue muzik er-maez, den ebet ne gomprens penaos, ha neuze e oa ur morzhol bihan e-krec'h hag a skoe war un taboulin bihan ha pladennoù-kouevr. Treiñ a rae an dañserion hag ar dañserezed hep ober van ouzh ar vugale. Treiñ a raent ken buan ma en em c'houlenne ar re-mañ penaos e c'hellent derc'hel da vont hep mezevenniñ ha kouezhañ. Pa bouezas ar muzik, ec'h ehanas an dud yaouank da zañsal. Ar baotred a yeas ouzh taol da evañ pep a chopinad, tra m' en em zastume ar merc'hed asamblez. Ar vugale n' anavezent hini ebet anezho koulz lavarout, nemet Mari, merc'h an ostizez hag ur paotr yaouank pe zaou. En em gaout a rejont diaes, ha keuz bras dezho da vezañ antreet. Prest e oant da skarzhañ er-maez, pa zeuas Mari d' o c'haout.

- Petra a c'hoari ganeoc'h, paotred ? Un dra bennak a glaskit ?

- Ne reomp ket, eme adarre Amede, met koulskoude e vijemp kontant da glevout c'hoazh ar piano. Moien 'zo da lakaat anezhañ da vont en-dro ?

C'hoarzhin a reas an dud yaouank ! « Selaou 'ta ar fri mic'hi-se ! »

Amede avat, a oa dir war e fas :

- Arc'hant a zo ganin ! emezañ.

- Ma ! eme Vari, ro din ur pezh dek gweneg hag ez ez da glevout muzik.

Boutet e voe ar pezh en ur faout ouzh kostez ar piano, troet e voe un alc'houez, hag e strinkas muzik adarre. Ar c'houbladoù tud yaouank en em glaskas hag a adstagas da dreiñ evet kornigelloù.

N' en em gave ket mui ar baotred vihan en o bleud, ha kent d' an dañs echuiñ e oant en em silet kuit.

Hastañ a raent buan, e riskl da deukañ ouzh ar vein, daoust d' ar gouloù a skoe pil Amede... Den ebet avat, ne c'houlennas diganto, p' en em gavjont er gêr, e pelec'h e oant bet, rak gant an Aotrou Kure e oant kustum da dremen ar sul d' abardaez.

* * *

Antronoz vintin, p' edo Arsen, o tihuniñ, e stagas da ganañ hep gouzout dezhañ, ar son desket digant ar sonskriverez :
J'ai commencé par engueuler !Patron...

E vamm a sellas outañ : « Petra 'out-te o kanañ, emezi ? » Ruziañ a reas Arsen un tammig, ha tevel. N' eo ket abalamour ma kave dizoare ar ganaouenn ; gant aon d' en em werzhañ na lavaran ket. Gant aon da anzav pelec'h e oa bet an deiz a-raok !... Derc'hel a reas e vamm gant he labour...

Plijadur o doe ar vugale ouzh en em gaout assemblez hag o komz diwar-benn o zroiad.

Ar meurzh beure avat, p' edo Arsen o vont d'ar skol; e welas daou archer e ti Amede, o kaozeal gant e vamm. Homañ a oa trist-trist ! Ur c'hlaouenn a skoas e kalon Arsen. Hastañ 'reas buan tremen, ha redek d' ar skol. Ne oa ket erru Amede.

N' erruas ket an deiz-se er skol, nag an deiz war-lerc'h, ha pa zispakas e fri ar gwener beure, e oa trist e benn, evel Doue Pleuveur, ha mezhek. N' eas ket d' ar prizon, na d' ar galeoù ; akuitañ a reas gant ur pred-bazhadoù, hag un tamm bara sec'h. E dud a zaskoras an arc'hant bet kavet gantañ war an hent.

Un alc'houez burzhudus e oa bet an arc'hant-se etre e zaouarn, evitañ hag evit e gamaradoù vihan. Rak ur vouezh vev kuzhet en ur pres bihan hag o kanañ dre ur c'horn digor-bras, sed na vez klevet nemet ur wech gant pep den en e vuhez.

IMPALAER AN ALUMETEZENN

gant Rojer BRISSON

Setu amañ penaos e voe krouet, war un enezennig dianav e-kreiz ar mor Habask, ur rouantelezh a-berzh Doue, diharzh ha herezel, ha se war-lerc'h un dispac'h hag un adtronadur.

Un deiz a vezheven eta, er bloavezh 1923, e c'hoarvezas d' al lestr « H. G. T. Mealay » eus ar « Pacific General Company » mont d' ar strad. Ar peñse-mañ a voe heñvel-poch ouzh ar peñseoù boas, ne vankas nag an daeroù, nag ar skrignadegoù dent, nag ar strakadennoù pistoled. Touiñ a reas ar c'habiten dirak an holl ez afe d' ar strad gant e vag. E gwirionez, pa 'z eas diwar wel en ur vourvouilhat ar siminal diwezhañ e voe gwelet ar paotr o neuñ gant nerzh etrezek ar radell tostañ, hag eno e kavas tud evit e sikour da bignat warnañ.

Pa zegouezh ar seurt traoù, pe e vez dastumet ar beñseidi gant ur vag all, pe e chomont da gantren war ar mor ken na varvont holl gant an naon. Ar wech-se, dorn Doue a lakaas da zifoupañ nepell eus lec'h ar peñse un enezennig izel, hag a heñchas daveti ar bagoù dre dan o stlejañ ar bagoù dre roeñv hag ar re-mañ o stlejañ ar radelloù.

A-benn ur pennadig en em gavas ar beñseidi, glep, skornet, goloet a eol ha fuilhet o blev war un aod hir goloet a draezh flour ha gwenn-kann. Ur wech lammet o gourizoù savetaj en em lakjont da brederiañ war an enkadenn ma oant enni. Allas ! anat e voe dezho e oant gwall-dapet : didud e oa an enezenn, didud a-grenn, n' eus forzh eus pe du e veze sellet. Ne oa warni nag un ostaleri, nag ur stal-butun, nag ur milk-bar, tra ebet da lakaat da grediñ e oa bet morse tud o chom eno.

Un enezenn didud ne oa ken, par d'ar skeudenn boutinañ : ur varrenn kouraloù, un draezhenn strizh ha pelloc'h ur milendall daonet gwez-kokos, gwez bananez, raden, gwez fourmaj, kement tra bet lakaet da ziwan gant faltazi ar c'hrouer el lec'hioù-se a oa bet ken diwezhat an dud o tont eno da bismigañ e labour. Evel loened ne weled nemet ur vandenn skreved o klemm en un doare trouzus dre ma oant bet direnket hag istr na soñje den c'hoazh mont war o zro hag a oa o vazailhat gant an enoe.

20

Ouzhpenn-se e c'houezhe un tammig avel put a rae d' an dilhad pegañ ouzh ar c'hroc'hen ha d' ar blev sevel a-bik war ar c'horfoù.

Ah ! ma vije bet un tammig tan ! sed ar pezh a lare an holl.

* * *

Saveteet e voent gant ur gouizieg bras J. K. J. Roberts. Desket kaer e oa an den dre ma oa chomet hir-amzer koumanantet d'ur gelaouenn skeudennet, evit ar vugale Europat. Nevez lennet en doa en unan anezho un « digest » eus Robinson Kruzo ha gant an anaoudegezhioù en doa tennet dioutañ e c'hellas kemer penn ar strollad ha renkañ an traoù evit gortoz ar sikour da zont. Kentañ tra d' ober a oa sevel lochennoù. Gant o daouarn hag o ivinoù e teuas ar paourkaezh tud a-benn da doullañ an douar evit sevel tiez plouz. Dindan ar bagoù eilpennet e voe lojet ar merc'hed koant, a oa an holl o sellout a-gorn outo en ur soñjal pegen hir e vefe ret marteze bevañ war an enezenn. Ah ! ma vije un tammig tan !

Kouezhañ a reas an noz kentañ. Digalonekaet, e chome sioul an dud, stardet an eil ouzh egile evit en em derc'hel tommoc'h. Bep an amzer e tispake al loar a-dreuz an delioù dantek evel ul laonenn heskenn. A-greiz-holl, er sioulder, e tarzhas ur stlakadeg dent. Stlakadegoù all a savas evel un heklev. Ur sumfonienn

wirion e teuas da vezañ a-benn ar fin. Gant yenijenn ar mintin e troas-ar sumfonienn d' ur rapsodienn foll hag ar rapsodienn d' un talabao gouez. Ar re lartañ a oa skornet betek mel o eskern. Ar pastor a huñvree gant plijadur e flammoù an ifern ha dont a rae keuz bras dezhañ eus ar vuhez fur hag ar wreg divalav en doa dibabet.

Pa voe deut an deiz e krogas an holl adarre gant al labour. Un tammig tommder a zeuas d' ar c'horfoù skornet dre embreger anezho, met gwall izel e oa kalon pephini. Ne oa den laouen ebet, ne vije ket klevet an disterañ fentigell. Gwech ha gwechall e save unan bennak e gein, sellout a rae pizh ouzh an dremmwel hag o plegañ d' an tonkadur ec'h adkroge gant e labour.

P' edo an anken, an enkrez hag an dic'hoanag en o gwashañ, e tarzhas ur garm laouen ha gouez : « Un alumetezenn, me 'm eus un alumetezenn ! »

Ul lajadig e rankjont a-raok kompren peseurt taol-chañs e oa. Pa voe bet intentet an degouezh ken eeun, ken gwirion ha ken sklaer gant an hini sotañ eus bugale ar bed nevez, e tarzhas ur youc'hadeg spontus ha e tilmmas an holl war-du an hini en doa garmet. Un alumetezenn, da lavarout eo buhez, esperañs, dilhad o sec'hiñ hag o tivogediñ, treid o rostañ ouzh un tantad, te tomm-berv, kig rost war-neuñv en druzoni, forniou uhel, labouradegoù dre dan, peadra da danañ ar sigaretenn diwezhañ. Hosannah ! Un alumetezenn ! an tan hag ar goanag.

21

Met arabat e oa pennfolliñ, ret e oa lakaat an dud da gemer pasianted. Un alumetezenn ! Ne oa nemet un alumetezenn ! Gant peseurt evezh avat e vefe ret ober war he zro ! Da gentañ he skrabañ goustadig war ur maen sec'h, tostaat gant evezh bras ar flammennig ouzh ur bern mañ, gwareziñ gant teneridigezh ar regez bihan ken na darzhfe al levenez e stumm teodennoù hir ha ruz o lammat war-du an neñv. Un alumetezenn hepken !

Mervel a reas al levenez dirak ur seurt riskl o lakae da zerc'hel war o alan.

« Neuze, skrabet e vo pe ne vo ket ?... Nann, o nann ! Ret eo gortoz un tammig, sellit 'ta... » E gwirionez, follentez e vije bet klask ober an taol d' ar mare-se end-eeun. Dour, dour e pep lec'h. An douar bev a oa par d' un tamm spoue karget a zour. Eus an oabl izel e kouezhe ur strouezenn bennek. N' eo ket aer e oant oc'h alanat, met un dourenn sal ma veske an avel enni drailhennoù latar yen-skorn. Ne vern, an esperañs a chome evel ur promesa eus ar Baradoz.

An holl a ziskoueze doujañs, estlamm ha karantez ouzh perc'henn an alumetezenn. Evitañ e voe miret al lec'h gwellañ dindan ur vagig, ha daoust d'e nac'hadennoù a voe seven a-walc'h evit chom hep derc'hel re warno, e voe difennet outañ ober an disterañ labour. Tremen a reas ar peurrest eus an devezh o landreantiñ.

A-hed an deiz ne voe kaoz nemet anezhañ war an dachenn labour. An teodoù a yae en-dro hag an empennoù a domme. Kavet e voe d' an den a bep seurt perzhioù mat koulz a gorf hag a spered. Ne ouie ket unan petra ijinañ evit ober plijadur dezhañ evit diskouez pegement a garantez o devoa holl evitañ. Unan a yeas da zastum istr evitañ, unan all bananez. Ar senedour K.M.G. Rockford a bignas en ur wezenn gokos hag a zegasas dezhañ ur graonenn vlevak plijus da welout. Da noz, pa zistroas an holl eus al labour e voe kinniget kement-se dezhañ war un dro gant ar gwestell sec'h diwezhañ.

Mat e kavas e voued. P' en doe echu e savas ha lavarout d' e vignoned : « Ac'hanta, graet e vo tan gant an alumetezenn-se ? » - « O nann ! ur sotoni e vefe kement-se... warc'hoazh, an deiz war-lerc'h, amzer 'zo, n' eus tra o vont da goll, arabat eo ober se diwar skañv... »

Daoust d' ar skuizhder en em gave an holl eürus. Hepdale e vije tan, tommder, ha pephini da zic'hourdañ e izili da frotañ e zaouarn, da skeiñ melloù taolioù war gein e vignoned : « O. K. baby ». Pephini a gonte e dammig istor, pephini a gave ken leun a spered e nesañ ! Enez an Awen e oa e gwirionez. Seven

ha madelezus e oa pep den gant e amezeg, ar youl vat hag ar garantez e rene e pep lec'h.

22

Neuze eta e savas Eñ adarre. Gant teneredigezh e sellas an holl outañ. Mont a reas da gaout gwreg yaouank ar banker O.X.W. Smithson, hir e komzas e toull he skouarn, o tiskouez dezhi ur c'hornig distro en deñvalijenn. Sellout a reas-hi ouzh he gwaz da c'houlenn kuzul. Hemañ en devoe ur mousc'hoarzh mat, o ken mat : « Ya, eveljust, eveljust ! » Hag ez eas-hi d' e heul.

Diwezhat e tihunas an deiz war-lerc'h. Diwallet o devoa e vignoned d'ober trouz gant aon d' e zirenkañ en e gousk. Ehanet e oa ar glav. Uhel e oa an heol en oabl glas-sklaer, met ne oa netra sec'hoc'h evit keloù-se. Al lugachenn a oa troet d' ul lusenn domm o sevel diwar an douar.

A-boan e oa savet ma teuas ur plac'h yaouank-flamm da gas frouezh dezhañ evit e zijuniñ. Astenn a reas e izili, tro ur c'hanod a reas en ur piklammat war un troad ha neuze ez eas war e bouezig etrezek an dachenn labour. Pa voe gwelet o tostaat en em lakaas pephini da lorgnañ a-lazh-korf : « Eñ eo, Eñ eo!»

En ur stlejañ e dreid e reas tro al labourioù, reiñ a reas un nebeut urzhioù a voe sentet outo war an taol hag e tistroas d' ar c'hamp gant gwreg an ijinour R. I. L. Leibmann.

Ne zeue sikour ebet c'hoazh. Ken sklaer e chome an dremmwel. Ne vern, o tistreiñ eus e labour da greisteiz e oa pep hini laouen. Drant o c'halon e kanent par ma c'hellent, gant mouezhioù raouliet avat, met evurus. Kaer e oa bevañ.

Eñ en doa dija ul lez bihan, gant un urzh, ur renkadur ha boazioù oc'h en em ziazezañ. Dre zindan e stourme an dud, pephini a glaske an tu da gaout digantañ ur startadenn dorn, ur ger hegarat, un taol dorn war e gein.

A-benn daou zevezh ne voe graet anezhañ nemet : « Aotrou ».

Pemzek deiz a dremenas, ne zeue sikour ebet c'hoazh. Ar re ne welent ket an traoù re deñval a gomprenas e oant disoñjet da vat ha n' hellfent kuitaat an enezenn un deiz nemet dre un taol-chañs. Ur wech an amzer e veze c'hoazh anv eus skrabañ an alumetezenn, met dizarbennet e veze bep gwech ur c'hoant ken diboell.

A-benn ur miz e voe graet anezhañ : « Aotrou Roue » pe « E Veurded ».

* * *

23

Diwar neuze, tra ebet ne reas, nemet lakaat urzh en e rouantelez. Ur rummad bihan hag ur rummad bras a voe graet eus an dreizidi a-wechall. Ar rummad bihan a voe an Noblañs hag ar rummad bras ar Bobl. Ar pastor metodist a voe an Iliz, ha karget e voe da skignañ ar Wir Feiz e-touez ar bobl. Ar roue a zibabas e vinstred ha diouzhtu e voe lakaet dre skrid lezenn ar Stad nevez. Ar pennad kentañ a selle ouzh ar gwir da labourat. Evit ma ne vije ket tamallet d' an Noblañs kaout pep gwir en he dalc'h e voe miret ar gwir pouezus-se evit ar bobl hepken. Lakaat a reas zoken en e soñj kaout ur arme, met ret e voe dezhañ dilezel ar menoz-se dre ma felle da ministr ar brezel kaout ul lifre amiral.

E warded en doe avat, armet gant pennoù-bazh gourraosk chouket a draezh.

Ar pastor, ar sul kentañ a geñverias anezhañ ouzh ar roue Salaun. Diwar-se e fellas dezhañ kaout un harem. Bodañ a reas ennañ ar merc'hed koantañ, a breste, ken reizh ma oa e spered, d'e vinstred pe da ofiserion e warded. Ar bobl a oa laouen gant ar re all, hag ar re-mañ, kozh pe divalav, n' o doa morse anavezet ur seurt fest.

Ar Rouantelez a wellae he stad bemdeiz. Roll an arc'hanterez a oa kempouezet, fonnus e oa ar boued.

Ar bobl a oa evurus o loeniñ dibaouez evit ar stad hag an noblañs, ar pezh a vire outañ da gaout menozioù fall pe zoken menozioù. War-lerc'h ur c'huzh-heol berr a live e ruz-mouk an oabl boull en em vode war an draezhenn. Eno e c'hoarzhe, e c'hoarie evel ar vugale hag ez ae da gousket, didrabas, hep aon rak an dazont, eürus, pep c'hoant sevenet gantañ.

Eus ar c'hentañ e oa pep tra.

Ne veze ket mui komzet eus an tan.

*

**

Kregiñ a reas an traoù en un doare dister.

Un abardaevezh, daou zen eus ar renk izelañ a oa o tiwriziennañ gwez kokos evit ober lec'h d'ur vali vras hag e komzent etrezo :

- « Brrr...

- Ket gwall domm, kouetañ ?

- Sur, freskaat a ra.

- Me gred ez eo yenoc'h an amzer.

- Ah, m' hor bije da vihanañ un tamm tan ! »

Gwa dezho ! Petra n' o doa ket lavaret ! Dizale e tilammas warno ar warded ha d' o vazhata a-dailh. Kement-se a roas poell dezho, kuzulikat a rejont gant o c'heneiled, evit lavarout ar wirionez, ober a rejont o soñj diskar ar gouarnamant.

24

Mistri ar stad a gouske, o spered e peoc'h evel ma tegouezh bep taol ma vez ur reveulzi vras war-nes tarzhañ, pa n'em ziskouezas dirazañ ur strollad kannaded niverusoc'h eget e warded. Ret e voe dezhañ degemer o c'houlenn. Lenn a reas ar paper-se hag e kasas, leun a fae, an dud er-maez. Neuze e lakaas toullbac'hañ ar pennoù war zigarez e oant e gopr broioù estren.

Ha setu ma voe gwastet ar rouantelezig gant ar gounnar hag an dizurzh. Ar c'hlemmoù a zeuas an eil war lerc'h egile, ar mogerioù a voe saotret gant skritelloù amzere, strolladoù tud a yude en-dro d' ar Gambr Veur, leun-chouk e oa post an archerien.

E-kreiz un noz a oa da vezañ brudet en istor ar Vro e tregernas youc'hadennoù en-dro d' ar palez. « Emaint adarre o n' em gannañ, » a c'houlennas ar Roue digant e Jeneral. « Nann, ho Meurded, un dispac'h da vat eo ar wech-mañ » hag e skarzhas kuit hep goulenn dilerc'h e bae.

Ar Roue a gomprenas e oa kollet pep tra. Lammat a reas e-maez e wele ha tec'hout dre ur prenestr evit mont e-mesk an dud ha krial ganto. Hogen anavezet e voe ha goulennet e voe gant resped bras digantañ reiñ un tammig tommder d' ar bobl. Ret e voe dezhañ anzav n' en doa morse bet alumetezenn ebet en e zalc'h.

* * *

Embannet e voe ar Republik hag ar roue dilignezet a voe kaset dirak lez-varn ar bobl, e ministr ar justis o vezañ ar presidant dre iskisder ar puridigezh.

War an traezh e voe savet al lez-varn. War-lerc'h daouzek bodadeg e c'houlennas ar barner ma vije dibennet. Un advokad ampart hag a oa ur yuzev nevez broadelet a gomzas epad pemzek eurvezh. Daoust da se ar varnerien hag a

felle dezho e vije ankounac'haet al le o doa graet d' o mestr e varnas d' ar marv.

E-keit-se e votas ar C'huzuilh Meur ul lezenn a dorre kastiz ar marv. Gant se e voe kaset ar roue d' ar galeoù.

E blanedenn a voe adalek neuze an hini boaniusañ a c'hell un den gouzañv. Staget ouzh ur peul e teuas da vezañ sklav an holl. Rediet e voe d' ober al labourioù heugusañ. Ret e oa dezhañ en em vagañ gant restachoù an holl.

Pep yaou e teue ar skolaerien d' e ziskouez d' o skolidi evel ur skouer bev eus ar waskerez, un eñvor eus amzerioù kozh an digelennadurezh, eus oadvezh an deñvalijenn pa veze ar Bobl-Roue e servij an noblañs hag an Iliz.

Met poanioù e spered a oa gwashoc'h.

25

Bemdeiz e wele e wragez a-wechall o tremen dirazañ, kazell ha kazell gant penn-rener ha ministred ar stad nevez, nemet div anezho a oa bet gwerzhet e-giz madoù broadel hervez youl ar bobl.

Ar pastor en doa roet a youl-vat e c'her d' ar stad nevez ha ne gomze mui d' e roue kozh, nemet evit klask e zougen d' ar geuz ha d' ar binijenn. Dilezet en doa zoken al levr edo o sevel evit displegañ e oa ar Roue dilennet a-berzh Doue hag an enezennig merc'h henañ an Iliz Methodist.

E Noblañs he doa e zilezet ivez. Un noz, o welout e oa ar bobl gwelloc'h armet egeto, goude bezañ gwastet an arsenalioù, e profas an dudjentil o gwirioù war aoter ar Vamm-vro gant ur joa diroll.

* * *

Met diwar neuze e c'hoarvezas traoù mantrus. Ar bobl deut da vezañ speredek dre forzh implij e wir da votiñ a zeuas a-benn da gompren e peseurt stad spontus e oa. Kompren a rejont ne ouezfe morse o bugale na o bugale vihan nag int o unan petra eo un tammig tan.

Neuze en em laoskas ar bobl da vont. Labour ebet ne voe graet hag e teuas ar gêriadenn da vezañ lous-heugus. Al labourioù bras a voe dilezet. Ar c'hoad a ziwanas adarre war vali ar Republik, bet gwechall bali ar Roue.

Ne oa mui na kanaouennoù na c'hoarzh. Tra ma 'z ae an amzer e-biou ez ae an traoù war washaat : abaoe pell ne oa ket en em gannet ur gwaz evit ur verc'h.

An ezhommoù ret hepken evel an debriñ hag an evañ o lakae da fiñval. Kaer en doa ar rener hag e vinstred en em zifretañ, nag ar rebechoù nag ar c'hunujennoù nag an taolioù, netra ne c'helle lakaat ar bobl da zihuniñ.

Pa ne voe ket mui trawalc'h a arc'hant er c'hef evit paeañ izili ar gouarnamant, pa voe rivinet ar c'henwetz, pa voe krog ar savadur a-bezh da gouezhañ, neuze e voe diskleriet e oa ar Vro en Argoll.

Pennrener ar C'huzul a voe roet dezhañ pep galloud. Bodañ a reas diouzhtu kuzul ar re gozh. E-pad meur a zevezh e voe klasket an tu da ziskoulmañ ar gudenn vantrus-se. Pep hini a roas e ali, en ur c'hunujenniñ ar re all evel ma reer e pep Republik a-zoare. Met an dud-se a oa gouezh c'hoazh, ha setu perak e voe selaeuet ouzh ali an hini furañ.

* * *

26

Klevit petra a c'hoarvezas.

Antronoz an tabutoù-se, e welas ar roue diskaret o tont davetañ ur strollad tud. Pa voent degouezhet tost a-walc'h outañ e taoulinjont gant kalz a zoujañs hag an hini a hañvale bezañ e penn, goude bezañ e saludet ha diskouezet

e resped dezhañ a gomzas evelhen :

« Ho Meurded, lavarit dimp c'hoazh hoc'h eus un alumetezenn en ho kerzh !
»

Ha neuze gant lidoù bras e pignas en-dro war e gador Roue.

AN ERV KENTAÑ

gant Milovan CLICHITCH
troet gant Youenn DREZEN

E penn laez kêr Velike Verbenitze, koulz lavarout dindan menez Vratorna, e weler ouzh Latkovatz, un tiig diwar ar maez gant daou pe dri atant bihan.

Eno emañ o chom an intañvez Mionna.

He fried, Sibin Djamitch, a zo bet lazhet er brezel diwezhañ gant an Durked, en tu all da Yankova Klissoura.

Bremañ c'hoazh e komzer diwar-benn kardeded hag ampartiz Sibin. Ma tistag unan bennak e anv e Velike Verbenitze, e lavaro an eil hag agile : a Doue r' en digemero ! »

Chomet e oa Mionna gant tri a vugale, daou baotr hag ur verc'h : an hini koshañ, Onyan, a oa seizh vloaz nemetken.

Brasañ darvoud a c'hell kouezhañ war un ti diwar ar maez a zo koll e ozhac'h. Kouezhet eo ar seurt darvoud war veur a diegezh er vro-mañ. Intañvezed e-leizh a zoug kañv e-pad ur reuziad, hag a-benn ur bloaz pe zaou e timez darn en-dro hag e tistro darn da di o zud.

Mionna Sibin ne fellas ket dezhi ober diouzh skouer an intañvezed all. Speredek ha kalonek an tamm anezhi, e kemeras etre he daouarn labourioù tenn ar park.

Krediñ a rae da Vionna e vije deut en-dro Sibin un deiz bennak ; penaos he dije gallet sellout outañ eeun, ma oa Sibin da gavout an ti goull ha kouezhet en e boull !...

* * *

Hag e tro ar bloavezhioù.

Boazet eo bremañ Mionna da vezañ hec'h-unan ha da zougen ar bec'h. Soñjal a ra a-wechoù ne c'hellfe ket beza a-hend-all. Deut eo bras ar vugale. Emañ Onyan en e bemzek vloaz. Mont a ra d' ar skol ; deskiñ mat a ra. Trizek vloaz eo Douchanka ; sikour a ro d' he mamm e-tro an ti. Gouzout a ra zoken fardañ krampouezh... Ar paotr all, Senadin, en deus nevez bet e nav vloaz ; a-wechoù c'hoazh e c'hoari fuzul gant ur gorzenn skav ; gouest eo, avat, da ziwall an deñved ivez. E c'heller fiziout ennañ.

A drugarez Doue, eo yac'h Mionna ha drant he bugale, kalonek ha leun a benn. Mionna a zo barr he c'halon gant al levenez pa sell outo.

28

- A, va laboused !... e lavar alies, en un huanad. Doue galloudus, da bediñ a ran da 'm mirout e nerzh hag e yec'hed ken na vint kreñv a-walc'h, an divaskell din !...

Doue a zo mat. Klevet en deus pedenn gredus an intañvez paour.

Emañ ar goañv war-nes mont e-biou. Tavet eo an avel-skarnil.

Emañ strewet dre-holl ar gouerion war o labour. Arat a reont ar parkeier, en ur ganañ, o soñjal en eost puilh.

War-dro kreisteiz e vo distro Mionna eus ar marc'had. Kerkent ha gouloù-deiz e oa oa aet di da welout Senadin. Dres p' edo Mionna erru e-tal al liorz, edo Douchanka o tont er-maez eus an ti. Aozet he doa un dra bennak en ur sac'h livet splann, ha mall e oa ganti o vont.

- Da belec'h ez ez, Douchanka ?

- Sell, emaut erru ivez ? a respontas Douchanka, evel mezhekaet. Gwell a se, evel-se ne chomo ket an ti e-unan ; me a ya da welout ar breur.

- E ! Ha pelec'h emañ ?

- Er park ahont, a-dreñv ar c'hoad... Lavaret en deus din kas dezhañ e lein.

- Ne zeuy ket d' ar gêr da zebriñ ?

- Nann.

- Ha perak ?

- Aet eo gant an ejened hag an arar.

- E ! eme Vionna. E oa dit da lavarout. Ro din ar sac'h, mont a rin va-unan...

Park a-dreñv ar c'hoad n' eus anezhañ nemet un devezh-arat. Douar treut : ma vez bloavezh a-zoare, e vo eostet ennañ div pe deir wrac'hellad ed prim.

Digoret en deus Onyan an erv kentañ, hag e felle dezhañ ober tro. Setu, avat, e vamm o tegouezhout.

- Sell, va mab kozh o labourat !... eme Vionna, seder meurbet, o vont dillo davetañ hag o pokat dezhañ.

Souezhet e voe Onyan un tammig.

- Ha ra vo benniget da labour, va mestr ! a gendalc'has Mionna. Sell ! sell ! na brav eo an erv, ha don !... Ma, aet on droch... emeon o randoniñ, ha te a zo skuizh, 'm eus aon, va labourer ! Deus, aozet eo bet dit da lein gant da c'hoar...

Ha Mionna ha tennañ gant difrae eus he sac'h kement a oa bet danzennet evit pred he mab. Ledañ a ra ar sac'h hag e laka warnañ ur meutad holen, ognon, un aval-douar bennak poazhet er forn, ur felpenn-vara, ur podad fourmaj sall, ha zoken sac'hig-kroc'hen ar gwin, hag e lavar :

- Sell petra he deus graet Douchanka ! N' he deus ket ankounac'haet sac'hig ar gwin zoken, va merc'h vras ! Honnezh a oar petra a ra vad d' un den skuizh... Ehana gant da arar, mab ! Labouret ac'h eus trawalc'h.

29

Hag e savas an dour d' he daoulagad.

- Petra a c'hoarvez ganit, mamm ? eme Onyan, oc'h azezañ war an douar. Gouelañ a rez ?

- Nann, mabig, nann. Te a wel, c'hoarzhin a ran ! Met kemer un dra bennak. Naon ac'h eus, me ' oar. Gwir, daleet am eus er marc'had. Ma oufes pegement a vad a lavar ar skolaer diwar-benn Senadin...

- Azez eta, mamm, evit debriñ ganin, eme Onyan, en ur derriñ un tamm krampouezh evit e vamm.

- Nann, nann, va mab, me a zebro er gêr... Douchanka a zo ouzh va gortoz,

a respontas Mionna, o chom en he sav, evel gant doujañs, d' he mab yaouank. Krediñ a rez, moarvat, ez on ker skuizh ha te. Ha n' on ket, Onyan, ha n' on ket. Gouest on da chom em sav e-doug an deiz, va mab !... Met, kemer un dra bennak, debr goustad, amzer a zo ! Ma ! Arat a ra evel un den graet ! Lavaret he doa din Douchanka... hag e kreden ne rae nemet farsal, an diaoulig anezhi...

Ken eo Onyan evel strafuilhet. Ma luc'h ur flammig-tan war e zivjod. Kinnig a ra lavarout un dra bennak, met n' oar penaos.

Lakaet ez eus boued en-dro dirazañ gant Mionna. Ha hi ha kregiñ da varvailhat gantañ, e doare ur bugel. En he sav e chom, ha lavarout a ra e viro gwinizh ar park evit ar gouelioù. Da fardañ kouign Nedeleg hag hini ar « Slava ». Ar gwellañ bleud eo hini an ed kozh.

- Gant ma vo dereat an eost, eme Onyan. Gouzout a rez, mamm, eo an dachenn-mañ ar fallañ hini eus hon douarou... A-hed ar wech ez a an ed da goll enni.

- Ma, dispar e vo an eost, mab. Sevel a ray an ed, sevel a ray, hep mar ebet. Un dachenn evel homañ ne gaver ket anezhi, e-kichen Morava zoken. Amañ n' eus ket bet dreog biskoazh.

Kerkent ha ma voe leinet gantañ e savas ar paotr, e kemeras e arar, hag e vroudas an ejened...

Chom a ra Mionna en he sav, ha sellout ouzh he mab o lammat, gwech amañ, gwech aze, evel ur c'hilhogig o kas an alar. Tenn eo al labour, hag ar bugel a zo simpl e zaouarn evit c'hoazh.

Meur a wech e voe darbet da Vionna tostaat outañ d' e sikour, nemet ne gredas ket. N' ouie dare perak.

Dastum a reas ar sac'h, hag e kemeras penn hent ar gêr. Distreiñ a reas ouzhpenn kant gwech da sellout ouzh Onyan. Chom a reas da sellout ken na voe peurdoullet an trede erv gant Onyan.

30

Ma savas enni ul levenez sebezus. C'hoant he devoe da leñvañ ha da c'hoarzhin war un dro. N' ouie dare perak... Ha bep an amzer e lavar outi hec'h-unan : « Poent bras eo d' an Aotrou Doue kaout soñj ac'hanon !... N' on ket eürus ? Piv a lavar seurt tra ? O, nag eürus on ! Dav dezhi, mab yaouank ! A ! ne labouro ket mui an estren em zi ! Nann ! n' en deus den ur bugel heñvel. Sell outañ, arat a ra... Zelenko e-unan n' eo ket evit arat gwelloc'h. Ur gwaz ! A-benn bloaz pe zaou, m' e zimezo, mar deo youl Doue. Hag e trouzo va zi d' e dro gant kaniri ».

Douchanka n' he deus ket gwelet biskoazh he mamm ker seder hag an deiz ma teuas eus park a-dreñv ar c'hoad. Deut e oa en ti en ur ganañ ur ganaouennig seder.

AGRIKOLA

Daoust ma n' on ket latinegour ez eo c'hoarvezet din lenn AGRIKOLA, al levrig savet, evel ma ouzer, gant Takitus. Dre un droidigezh saoznek em eus anavezet ar skrid, ha peogwir em eus kemeret ar pleg da gaout eus ar brezhoneg ur meizadur kevredigezhel, ha n'eo ket hiniennel, e kinnigan d' hol lennerien, troet en o yezh, ar pezh a zo, d' am meno, ar c'henteliusañ hag an talvoudusañ evit ar Breizhad en oberenn.

Agrikola a zo bet ganet d' an 11 a Vezheven 40 hag a zo aet da anaon d' an 23 a viz Eost 93, a zispleger deomp. Ne vije ket gouezet kalz muioc'h a dra diwar-benn an den, moarvat, ma n' en dije ket bet Agrikola ur mab-kaer hag a oa peg ennañ kleñved ar skrivañ : ha Takitus, evel ma lavar en un doare uhel-meurbet, an hini eo a ouezas « kontañ e istor d'ar rummadoù da zont ha dre-se ober dezhañ bevañ ». Ken e vev Agrikola evidomp, hiziv an deiz, dindan tres ur soudard a vicher, pe kentoc'h ur jeneral a vicher, a servije ken-ha-ken feal an impalaerien « vat » hag ar re « fall », o klask hepken kaout avañsamant, dastum danvez ha tennañ plijadur eus ur vuhez didrubuilh : skouer ar c'hargiad sirius a oar ez eo al lealded d' un uhelvennad un dra brevez, hag e ranker ober, er bed paour-mañ, lodennig an diaoul. En berr, pezh a dalvez e vrud da Agrikola eo bezañ kaset e soudarded da breizhata ha da laerezh, en anv ar Sevenadur, e broioù an Ikened, an Ordoviked, ar Vriganted, hag ar Galedoniz.

Etre klochedoù eo em eus komzet eus impalaerien « vat » ha « fall ». Rak, anat eo, ur ster disheñvel-krenn a zo d' ar gerioù-se hervez ma vanner diouzh savboent ar Romaned pe diouzh hini ar Varbared. Nero, da skouer, a c'hell bezañ bet un impalaer fall-tre evit braster Roma ; e-touez ar re wellañ eo bet avat evit hon tadoù-kozh : rak e-pad ma kemere an arzour-se un dudi blizidik o sellout ouzh kêr Roma o teviñ, hag eñ o seniñ an delenn war c'horre e doenn, e leze Kelted, Germaned ha Slaved e peoc'h. Met re bell emeon o vont eus Agrikola hag eus e diegezh.

Takitus (55-118) a ouie, koulz hag e dad-kaer, « doujañ d' ar gwidre koulz ha d' an enor ». Evel senedour en doa kaset d' ar marv, evit plijout d' un impalaer « fall » bennak, un niver vat eus e vignoned, en o zouez, a lavar deomp eñ e-unan, e geneiled vras Helvidius, Mauricus, Rusticus ha Senecio, hag o doa un tammig muioc'h a wad egetañ dindan o ivinoù, pe un tammig nebeutoc'h a widre en o c'hof. C'hoazh, ma ne vije bet Takitus nemet senedour, e vije kollet a-grenn bremañ, well a se evit e eñvor hag evit bugale ar skolioù, ar soñj eus e laoskentez. Met skrivagner e oa ivez : ha kerkent ha ma oa marv, marv-mik ha douaret, an tirant, e kroge en e bluenn al lemman hag e stage da verniañ warnañ, ouzh e lakaat duoc'h c'hoazh eget na oa e gwirionez, an holl damalloù a oa tu da gavout, pe da ijinañ. Kement-se evel just ne oa ket re vrav : met petra n' hell ket servijout d' ober lennegezh ?

Kalz talvoudusoc'h ez eo ul levr evel Agrikola d'ar v-Barbari a-vremañ eget d' ar re a sun c'hoazh laezh al « lupa » roman. D'ar mare-se ne oa riskl ebet, evel ma vez hiziv an deiz pa skriv un den uhel e « Eñvorennoù », e vije studiet al levr gant an enebourien evit dizoleiñ ennañ doareoù-meizañ ar rener estren pe e soñjoù evit an dazont. An Ao. P. Cornelius Takitus a lenne e oberennoù dirak un nebeut uhelidi roman, lod anezho dedennet e gwirionez gant al lennegezh, lod all o tont da selaou hepken dre ma oa cheuc'h dont (1), hag eno e c'helle komz, da nebeutañ diwar-benn enebourien Roma, gant ar brasañ frankiz. An dra-se eo a ra evidomp talvoudegezh e skridoù.

A-wechoù all e lak Takitus Brezhoned zo da gomz. O frezegenoù, evel just, a zo ijinet gantañ. Diazezet int avat war wirheñvelderioù : Ha pa lak Takitus ar prezeenner da damall ouzh ar Romaned o oberoù fall, ez int diazezet war ar wirionez. Rak ar skrivagner, bet war al lec'h, ha desket a-walc'h e spered evit

bezañ neptu (pa ne oa dañjer ebet o vezañ), a anaveze mat-tre oberoù fall ar Romaned. Gant ar pennadoù-se, strollet amañ dindan an talbenn « Mouezh ar goustiañs », e kavomp adarre talvoudegezh.

Evit echuiñ : a-hed ar skrid em eus troet Britannia gant Breizh ha Britanni gant Bretoned. Ur fazi eo e-keñver yezh. Ken nebeut avat e cheñch darvoudoù an istor eus an eil kantved d' egile ma n' on chalet tamm ebet gant ar fazi-se.

PER DENEZ.

(1) D'ar mare-se, evel ma ouzer, e oa graet ar skridoù da vezañ lennet a vouezh uhel gant an oberour. Pezh a blije ar muiañ d'an dud a oa an istorioù lous evel re Plautus, Apuleius pe Titus Petronius Arbitrator. Ar re-se a zo bet diwallet un nebeut diouto. Ar wir lennegezh avat, hag a zo bet diouti hep mar ebet, a zo aet a-grenn da get. Ar pezh, hepken a vije diwallet gant aked a oa ar skridoù ofisiel gant skrivagnerien doujus ha doujet : an dra-se a zispleg paourentez souezhus al lennegezh latin, evel ma vefe al lennegezh c'hallek gant skridoù an Akademisianed hepken pe al lennegezh saoznek gant re ar poet-laureates ha « Prelude » an Ao. Wordsworth.

33

ARZ AR PEOC'H

« Ne leze gant e enebourien tu ebet da ziskuizhañ ha dibaouez ez argade anezho hag e lakae o bro en arigrap. Neuze, p' en deveze graet trawalc'h da lakaat spont enno, e tiskoueze kaout truez hag e kinnige dezho plijadurioù dedennus ar peoc'h. » (Pennad 20.)

FROUEZH AR PEOC'H

(Notenn : Peoc'h a dalvez kement ha pax romana, da lavarout eo sentidigezh er vro dindan wask ar Romaned.)

« Rediet e oa ar broviñsidi (d.l.e. ar Vretoned eus proviñs Breizh) da c'hortoz dirak dorioù serret ar grignolioù ha da breñañ en-dro, evit ur priz uhel-spontus, ar gwinizh bet medet ganto o-unan. » (Pennad 19.)

« E-lec'h kaout dispriz evit al latineg, n'o doa ket (ar Vretoned) brasoc'h c'hoant eget gouzout anezhañ mat. En hevelep doare e teuas hor dilhad broadel da vezañ diouzh ar c'hiz ivez hag e voe gwelet an toga e pep lec'h. Hag evel-se e voe lakaet ar Vretoned, tammig-ha-tammig, da garout an traoù a ra d' ar sioù fall bezañ dedennus - ar bolzioù, an tiez-kibellañ, ar banvezioù bras. Komz a raent eus ar seurt nevezintioù evel eus ar sevenadur pa ne oant nemet an arouez eus o sklavelezh. » (Pennad 21.)

« Ar Vretoned a ziskouez bezañ kadarnoc'h (eget ar C'halianed) ; n' int ket bet dinerzhet c'hoazh gant ur peoc'h re badus. Ar C'halianed ivez o deus bet, un amzer zo bet, ar vrud da vezañ soudarded vat ; hogen deut eo an diskar gant ar peoc'h ha, war un dro gant o frankiz, o deus kollet o c'halonegezh. Kemend-all a zo c'hoarvezet gant ar re eus ar Vretoned a zo dindan hor galloud ; ar re all a chom c'hoazh heñvel ouzh Galianed an amzer gozh. » (Pennad 11.)

AN TORFED BRAS

« En hevelep hañv, ur c'hohors eus an Usipi, degaset eus Germania da Vreizh, a reas un torfed ken bras ma 'z eo ret mirout an eñvor anezhañ. Ganto e oa ur sañturion hag un nebeut soudarded (roman) da zeskiñ dezho sentiñ, da gentañ, hag ivez da servijout dezho evel tud-skouer hag evel renerien. O lazhañ a rejont. » (Pennad 28.)

GOUZOUT AN DOARE

« Agrikola en doa roet degemer d' ur priñs iwerzhonat argaset eus e vro

gant an emsaverien ; hennezh, a lavaremp e oamp mignon dezhañ, a oa tu d' e implijout evel ur pezh-gwezboell er c'hoari. Alies em eus klevet Agrikola o lavarout e c'hellfe Iwerzhon bezañ trec'het ha dalc'het gant ul legio hepken hag un nebeut skoazellerien estren, hag e vefe ar seurt aloubadeg talvoudus-bras evit Breizh, peogwir e vefe neuze an armeoù roman eus a bep tu (d'ar mor) ha skarzhet ar frankiz diwar c'horre an douar. » (Pennad 24.)

34

« Aulus Plautus a voe ar c'hentañ koñsul kozh da vezañ anvet gouarnour, ha nebeut amzer goude e teuas Ostorius Scapula da gemer e lec'h - o-daou soudarded kaer anezho. Al lodennoù eus Breizh an tostañ (ouzh an tachennoù dalc'het dija gant ar Romaned) a voe tammig-ha-tammig stummet da ober ur broviñs ha, da echuiñ pep tra, e teuas ur bagad soudarded kozh da drevadenniñ ar vro. Un nebeut stadoù a voe lakaet dindan galloud ar roue Cogidumnus, a zo chomet feal deomp bepred abaoe - rak brudet eo ar Romaned evit o ampartiz da dennañ implij eus Roueed zoken evit lakaat ar re all e sklavelezh. » (Pennad 14.)

GANT EVEZH BRAS

« Gant evezh bras e renkas Agrikola (e soudarded). An droadeien estren, 8.000 anezho, a voe lakaet er c'hreiz, an estrenien war varc'h, 3.000 anezho, a bep tu. Al legioned (roman) a voe lakaet e-kichen moger ar c'hamp (d.l.e. en a-dreñv) : rak kalz brasoc'he vije an trec'h ma ne vije ket bet skuilhet evit e c'hounit an disterañ beradenn a wad roman. » (Pennad 35.)

MOUEZH AR GOUSTIAÑS

« Ne c'hounezomp netra gant hor sentidigezh, nemet kaout war hor c'hein sammoù ponneroc'h-ponnerañ bemdez. Gwechall en doa pep meuriad ur roue, bremañ ez eus lakaet daou warnomp - al legatus a gemer diganeomp hor buhez, hag ar procurator a gemer hon arc'hant. Ni, ar sujidi, a vez atav o c'houzañv, ne vern penaos e tro an traoù, pe e ve hor mistri a-du an eil gant egile, pe e vent oc'h en em zebriñ kenetrezo. O bagadoù sañturioned pe sklaved n'hor bevez diganto nemet kunujennoù ha krizderioù. Evit netra n' o deus doujañs, ken hudur int, ken c'hoantus da vadoù ar re all. Pa vez brezel e vez gant an hini kalonekañ ez a ar breizhadenn evel m' emañ an traoù ganeomp e vez peurliesañ tud laosk ha krenerien a laer ar pezh a zo en hon tiez, a samm ganto hor bugale, a gas hor gwazed da stourm da bellvro. Prest omp da vervel evit forzh petra nemet evit hor bro deomp... » (Pennad 15.)

« Ar washañ riblerien a zo er bed (eo ar Romaned), diviet ganto strujusted an douar dre o skraperezh direol... Ar gwel eus tud binvidik a vroud enno ar gwallc'hoant d' an arc'hant, ar gwel eus tud baour ar gwallc'hoant d' ar gwaskerezh. Reter ha Kornog n' int ket bet a-walc'h evit leuniañ dezho o c'hof... Laeroñsioù, lazhadegoù, preizherezh, setu petra eo o Impalaeriezh, ar c'haouierien anezho ! Drastañ a reont ar broioù, ha goude-se e lavaront emañ ar peoc'h o ren enno. » (Pennad 30.)

35

« Nes eo deomp karout hor bugale hag hor c'herent muioc'h eget pep tra all. Diframmet int diouzhomp ha kaset da boaniañ war zouaroù all. Hor merc'hed hag hor gwragez a vez gwallet gant ar Romaned pa reont brezel ouzhomp, ha likaouet ganto pa vez deut ar peoc'h. Hor madoù hag hon arc'hant ne servijont nemet da baeañ trujoù, hon douar hag hon eostoù da bourchas gwinizh d' ar waskerien, hor c'horfoù hag hon daouarn da sevel hentoù a-dreuz koadoù ha geunioù - ha kement-se dindan an taolioù-skourjez hag ar c'hunujennoù. Ar sklaved, ganet er sklavelezh, ur wech gwerzhet, a vez maget gant o ferc'henn. Breizh, avat, a rank bemdez-Doue paeañ ha magañ ar re he dalc'h er sklavelezh. » (Pennad 31.)

« Daoust ha krediñ a rit e gwirionez e vez karded ar Romaned er brezel ken bras hag o gadaliezh er peoc'h ? Nann. Hon tabutoù hag hon dizunvaniezh o deus gounezet dezho o brud a stourmerien. Anv-mat an arme roman a zo diazezet war fazioù e enebourien. Sellit petra eo (an arme-se) : ur c'hemmeskaj a vroadoù disheñvel, hag a yelo pep un diouzh he zu kerkent ha ma vezint bet trec'het, ken

sur ha ma chomont bremañ strollet peogwir e trec'hont. Daoust ha krediñ a rafec'h ez eo ar fealded, pe ar garantez, a stag ouzh Roma ar C'halianed, ar C'hermaned pe, evit hor brasañ mezh, kemend-all a Vretoned ? Marteze e roont bremañ o gwad da zifenn ar waskerien estren, met e-pad kalz pelloc'h amzer int bet a-enep da Roma eget a-du ganti. Aon ha braouac'h n' int ket liammoù gwall-greñv na gwall-garantezus : torrit anezho hag, echu ar spont, e vo kemeret e lec'h gant ar gasoni. Kement a c'hell broudañ an dud davet an trec'h a zo diouzh hon tu. Hon enebourien n' o deus ket gwraez da reiñ kalon dezho, kerent d' ober mezh dezho ma tec'hont. An darn vrasañ anezho n' o deus bro ebet pe, m' o deus unan, n' eo ket Roma an hini ez eo... Betek en o zouez e kavimp tud d' hor skoazellañ. Anaout ar raio ar Vretoned ez eo evito emamp o stourm, ar C'halianed a zeuio soñj dezho eus o frankiz kollet, hag ar re eus ar C'hermaned a zo a-du ganto a zilezo anezho evel m' o deus graet an Usipi... » (Pennad 32.)

AR SEVENADUREZH O VONT WAR-RAOK

« Hor soudarded a yae dem war-lerc'h (ar Vretoned), a zastume prizonidi, hag a lazhe anezho pa welent enebourien all o tont. » (Pennad 37.)

GALL pe SAOZ

gant A. HEUSSAFF

Dalc'hmat e kejmp gant tud a gav dezho ez int gwelloc'h eget ar re all. Meur a bobl ivez, a gred pe he deus kredet en he dreistelezh. Daoust ha n' eo ket bet ar C'hallaoued « an dud speredekañ war an douar » ? Hag an Alamaned, kalz anezho a oa techet da ober anezho o-unan ur ouenn aotrounez, galvet da ren war ar gouennoù all. Ar Saizon n' eur ket « fair » en o c'heñver ma lavarar o deus graet gaou ouzh pobloù all : un den a ra gaou ouzh unan all n'eo ket ur Saoz, setu. Arabat ivez lavarout d' ur Saoz, ma tegouezh dezhañ bezañ en ho pro, ez eus anezhañ un estrañjour c'hwi eo an estrañjour !

Amerikaned ar Stadoù Unanet a « ra » ur vuhez tenn da seurt kredennoù en Europ : emaint o tiskouez pegen barrek int, barrek da ober an traoù brasañ ha gwellañ, ar buanañ- holl. Kalz pasianted o deus gant warlerc'hidi evel ar C'hallaoued, a chom stag atav ouzh o doareoù-labour mod-kozh.

Met daoust ha n' eus ket bet un amzer ma oa tuet ar Vrezhoned ivez da grediñ e oa anezho un ouenn dreist ? Da vihanañ, da lakaat ar perzhioù fall war gont ar pobloù tro-war-dro ? Un nebeut gerioù a ro testeni a gement-se.

Un den a vesteod a reer anezhañ un den gak, pe c'hoazh e lavarar ez eo saoz. E lec'hioù 'zo eus Kernev n' eo ket saoz, met gall. Hiziv an deiz n' ouzer ket mui gwell vat a belec'h e teu ur Saoz pe ur Gall, komz a reer eus Anglizien ha Fransizien. Met gwechall e ouied, hep mar. An dud a lakae ar gallegañ pe saoznegañ kevatal gant besteodiñ n' o doa mez gant o « baragwin ».

Nebeut a dud e Breizh, ivez, a oar piv eo ar Ouezeled. Ar ger « Gouezel », o talvout kement hag « Iwerzhonad » pe « Tiruheliad », a zo bet amprestet diwar ar c'hembraeg, n' eo ket 'ta ? Hervez ar geriadur, koulskoude, e talv an anv-gwan « gouezel » kement ha gwan, toc'h. E pelec'h e reer gant ar ger-se n' ouzon ket ! Piv oar ? Marteze ez eus koun eno c'hoazh, eus ar mare ma veze darempredoù - fall - etre Brezhoned ha Gouezeled.

37

Piv a zisklerio pe stumm a vije bremañ, en hor yezh da anv ur Pict, un den o chom gwechall-gozh en hanternoz Breizh-Veur ? Ha ne vije ket « pizh » ? Pizhoni a vez lakaet, war am eus klevet en Alamagn koulz hag en Iwerzhon, war gont hor paour-kaezh kevendirvi en Alba. Kement ha ma ouzon-me, evelkent, n' int ket tostoc'h ouzh o gwenneien eget an darn vrasañ eus an dud all. Nag alvaonetoc'h !

Siwazh, ne c'houzañvomp ket atav gwelout tud gwelloc'h egedomp. Evit en em frealziñ e kavomp reizh bihanaat anezho ha droukkomz diwar o fenn.

eme Montaigne
troet gant TALDIR

Mikael Eyquem, Aotrou Montaigne, a vevas eus 1533 da 1592. E vaner, anvet Montaigne, a vez c'hoazh diskouezhet d' an dremenidi. Bet on ouzh e welout, ha prederiet am eus e-barzh e gambr-labour, en eil estaj eus un tour. N'emañ ket pell a Verjerag, lec'h emañ o chom. D' am meno-me da vihanañ, Montaigne eo ar meizer donañ a zo bet biskoazh. Ur c'hrennad eus e levr *Essais* a dleje bout etre daouarn an holl dud desket. Setu amañ un droidigezh vrezhonek graet ganin evit c'hoari, eus ar pennad XX, talbennet *Philosopher c'est apprendre à mourir.* -

TALDIR.

*

**

Scilicet ultima semper
Expectanda dies homini est, dicitur beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.
(OVIDIUS)

Evit kompren ar gwerzennoù latin, lakaomp anezho e latin ordinal (yezh plaen) : Scilicet dies ultima est semper expectanda homini, dicitur beatus nemo debet ante obitum supremaque funera. Ha troomp bremañ ger ha ger : « A dra sur, an deiz diwezhañ a dle bepred bout an den ouzh hen gortoz, ha ne fell ket ober un den eürus gant nikun a-raok e obidoù hag e dremenvan ».

Cicero a lavar penaos prederian a zo en em brientiñ da vervel. Rak ar Studi, ar Preder, a denn hon ene er-maez hor c'horf, ar pezh a zo seblant marv. Holl skiant hag holl brezeg ar bed a zesk dimp chom hep kaout aon da vervel. Da wir, ar Rezon ne dle nemet hon lakaat da vevañ en hon aes, da vihanañ hervez kredenn an darnvuiañ ; hogen n' eus ket tu dimp da vout kontant a-walc'h, keit m' hon eus aon rak ar marv. Setu perak ar skolioù Prederiañ a zesk dimp e zisprizout, ober fae war ar boan; ar baourentez ha darvoudoù all. Ar marv ne c'heller ket tec'hout dioutañ, rak se 'ta perak kaout tourmant a-zivout pezh n' eus ket tu da zilezel ? Pal ar vuhez eo ar marv ; ar gwellañ louzoù eo chom hep soñjal ennañ.

39

Ar Romaned a gave dezho e skoe fall an anv-se (marv) en o divskouarn, evelse e oant boaz d'hen dousaat. E-lec'h « Marv eo » e lavarent « Bevet en deus », vixit.

Mes na petra 'ta ! Re yaouank koulz ha re gozh a gred o deus c'hoazh pell da chom. Ra sellint 'ta en-dro dezho. Gra da gont. Gwel pet a zo marvet a-raok da oad-te ? Jezuz-Krist a echuas e vuhez da dri bloaz ha tregont, hag ivez Aleksandr Meur. Ar marv a zeu dre dapadenn. Un dug a Vreizh a voe mouget ur wech e-kreiz un engroez-tud e 1305. Unan eus hor Rouaned a voe lazhet en ur c'hourenadeg. Eskilus a guzhe da ziwall eus ur voger prest da gouezhañ, hag ur vaot achapet diouzh skilfoù un erer a gouezhas war e benn. Emilius Lepidus a varvas goude bout skoilhet e droad ouzh un treuzoù. Lod all a zo marv etre divesker merc'hed.

Diwar kement a skouerioù, ha posubl eo chom hep soñjal er marv ? Da bep munut emañ krog en hon c'holieroù. Ya, gwir eo, mes tec'homp diouzh e daolioù, na pa vije dindan groc'henn leue, petra bennak n' eo ket glorius... Tud 'zo a c'halloup, a goroll ; a zo brav, mes pa zeu ar marv trumm en o ziegezh, pebezh garm. Mar galljemp redek kuit, evel dirak un enebour, me a alife amprestiñ armoù al loskoni, mes dic'hallus int rak tapet oc'h gantañ, skamper, poeltron, den ouest.

Nempe et fugacem persequitur virum,
Nec parcit imbellis juventae
Poplitibus, timidoque tergo.

« Hep morc'hed, pursul a ra ar skamper, ne bardon ket da jaritelloù digas ar yaouankiz, na d' ar reor aonik »

Deskomp eta gouren outañ troad er pal, tennomp digantañ e iskisded, kustumomp outañ, da bep mare, sellomp outañ e kement plegenn ; ur marc'h o c'hwirinal ; un deolenn o kouezhañ ; ur bikadenn spilhenn ; ravodomp atav : ha ma vijen marvet ? En em reutaomp. E-kreiz ar festoù, bezet atav en hon meno diskan hon c'hondision ; ne n' em lezomp ket re dougen d' ar plijadurezhiou. Dalc'homp eñvor eus an Ejipsianed : e kreiz o leinoù bras, e lakaent digas dirak an daol relegenn unan marv evit servijiñ da gentel d' ar re gouviet.

Me n' on ket melkonius, mes un huñvreer on. Skeudenn ar marv a zo bet atav dirak ma selloù, zoken pa oan krennard. E-mesk ar merc'hed hag ar c'hoarioù, em diabarzh e soñjen e hen ha hen eus ma amezeien a oa bet paket gant an ankou en ur zont er-maez eus ur gouel evel hemañ. E benn evel ma hini a oa leun a amourusted : kement-se a zo sribilh ivez ouzh ma skouarn. Dre forzh embregañ ar seurt meizadennoù e vezont doñvaet. Da wir, nag ar chañsoù nag ar riskloù ne dostaont na ne bellaont ar marv. Milieroù re all hon gedo. Pe war vor pe en hon ti, pe er brezel pe er peoc'h, tost ouzhimp emañ ar marv.

40

Dreist-holl, arabat eo tresañ mennadoù re bell a-raok. Ur savour-tiez a hirvoude kent tremen, na pegen trist eo din emezañ leuskel mogerioù hanter-c'hraet. Ne c'hortozomp ket gwelout diwezh netra. Labouromp eta dinec'h : mar tap ar marv ac'hanon keit ma vin o plantañ kaol, me a lezo ma liorz e krap.

Abalamour da se, eo bet pozet ar beredoù tost d'an ilizoù pe d' al lec'hioù ar muiañ hentet e kêr, evit boazañ, eme Likurgus, ar bobl vunut ouzh arvest ar beziou, ar garnelioù, an interamantoù.

Anzav a rankan ez omp skoazellet gant an Natur da gemerout kalon. Mar hon eus ur marv trumm, n' hon devo ket amzer da gaout aon.

Mar chomomp klañv pell, e kustumomp ouzh ar menoz eo ret diouerañ ar vuhez. E-kreiz yec'hed ha nerzh ne garer ket soñjal mervel, mes mar kollit aezamantoù ar vuhez, n' emaac'h ket ken spontet evit o dilezel...

Traoù 'zo a seblant bras a bell, hag a dost a zo bihan ; evelse ar c'hleñved hag evelse ar marv. Pa 'z omp renet goustadik war zu an termen diwezhañ, ne santomp ket muioc'h evit ne santomp ar gozhni o tont. Ober al lamm bras n' eo ket ken kalet pa vezer klañv ha toc'hor.

An Natur a lavar dimp : it er-maez ar vuhez evel oc'h deut e-barzh. Mervel ha genel a zo lodennoù eus ar Bed : genel eo ar gammed kentañ war hent ar marv. Mar ho peus bevet un deiz nemetken, ho peus gwelet an holl draoù. Un deiz a zo heñvel ouzh un deiz all. N' eus ket daou seurt sklerijenn na daou seurt teñvalijenn. Heol, loar, stered, gwabrenn a zo an hevelep re a welas ho kendadoù, hag a welo c'hoazh ho nized. Lakaomp an traoù d' an hirrañ : holl arvestoù komedi ar bed a vez peurechu en ur bloavezh.

Un dra all am eus meizet. Penaos 'ta e seblant ar marv dizañjerusoc'h dimp e-kreiz ar brezelioù evit en hon gwele ? An abeg da se a zo e-barzh an dremmoù hirvoudus endro dimp hag a ra muioc'h aon dimp eget ar marv. Mammoù o krial, bugaligoù o ouelañ, gweladennoù tud estren estonet ha krenidik, mevelien ha mitizien livet fall ha glac'haret ; ar ridojoù tennet ; ar gouloù-koar enaouet ; ar vedisined hag ar veleion en dro dimp ; en ur ger, kelc'hiet omp gant strafuilh.

Gwennvidik ar re a varv hep akwipajoù...

NEDELEG KER-IZ

gant ABEOZEN

NOTENN. - An div abadenn-mañ a zo bet savet evit Roazhon-Breizh e-kerzh eil lodenn ar bloavezh 1943. Neuze e labouren dreist-holl gant Andreu Vallée, nann-Vreizhad eus Angoulême, den seven hag aes tremen dioutañ elec'h ma oa diaes-tre tennañ eus Jef Penven ul labour resis evit ur c'houlz merket. Siwazh ! ar skingomz a c'houlenn labourerien bepred darev. Ne deo ket mat da bep tro evit an awen eveljust. Hogen staget ouzh ar stern ne chomer ket kennebeut da c'henaouegiñ.

I. Marivonig. - C'hoariganig tennet eus ur werz ma kaver doareoù anezhi e Kellien hag en Uhel. An tonioù a zo bet dibabet gant Andreu Vallée hag eus e zanvez en deus tennet an eiladur gant al laz-seniñ ha ton ar pennad hiroc'hik :
Na sempl eo va c'halon em c'hreiz...

Ar ganerien a oa Loeiza Béon ha Yann Dahouet. 25 munutenn.

II. Nedeleg Kêr-Iz. - Tonioù dibabet adarre gant Andreu Vallée : Nouelou Ancien 'oant o c'hwec'h, n' oant ket keltiek rik avat nemet : 6. An Noz hir a gosha, war un nouel a Vro-Skos. Ar c'homzoù a oa savet da glotañ ar gwellañ posubl ouzh an tonioù. Miret em eus en un tu bennak an tresadennoù a save din gant lec'h ar pouez-mouezh, niver hir (-) pe verr (v) ar silabennoù evel er werzennoù latin. Ha me d' en em zifretañ gant an awen. Ar ganerien a oa amañ c'hoazh Loeiza Béon ha Yann Dahouet. - A belec'h eo deut din menoz kentañ ar gontadenn-se ? Eus ur barzhoneg gant Iwan an Diberder embannet e Breiz Atao kozh war-dro 1925 : *Me 'zo o klask Kêr-Iz* hag eus ur gontadenn gant Anatol ar Braz : *Yann Rumengol*. Tost tre eo chomet an oberenn-mañ, hag an hini all, d' am c'halon. Skouerioù int eus ar pezh em bije karet sevel evit ar skingomz en ur wellaat tamm-ha-tamm an abadennoù eveljust. - 45 munutenn e pade an abadenn-mañ. Stevan eus Douarnenez a oa eil komzer ganen evit lakaat muioc'h a vuhez er gontadenn en ur gemmañ an displeger bep ar mare.

F. E.

Sioul ha yen e oa an amzer. Laou Gergoad a ziskenne gant an hent skosellek a gase da Loc'h Laoual. Skuizh oa ha strebotiñ a rae, bep ar mare, ouzh mein an hent digompez. Stered diniver a grene e don an oabl. Noziñ a rae pa guitae bourc'h Kleden ar C'hab ha n' en doa ket fellet dezhañ mont da c'houlenn repu en unan eus an tiez gwenn, kludet ouzh ar pantennoù. Mont a ranke fenozh betek Bae an Anaon. Klevout a rae endeo an houlennoù hir o tarzhañ war ar bili. Goudor a gavfe sur ouzh troad an tornaod da c'hortoz hanternoz.

Un den iskis e oa Laou Gergoad. Barzh-baleer e oa dre vicher, bepred o vont eus ur foar d' ur pardon, e bakadoù kanaouennoù en ur sac'h soudard war e gein, e vazh kelenn en e zorn. Bevañ-bevaik a rae. Biskoazh, avat, n' en doa goulennet muioc'h. A-wechoù, goude un devezhiad frouezhusoc'h, e rae ur c'hovadig sistr ha lambik hag e stage da rambreal bep tro en un hevelep mod. Dont a rae gantañ un doare barzhoneg damganet war don an drajediennerien, hep na penn na lost d' e werzennoù skosellek, nemet e teue ennañ, a vare da vare, evel un diskant :

« Me 'zo o klask Kêr-Iz ».

Setu ma oa bet lesanvet Laou Gergoad gant an dud « Klasker Kêr-Iz ».

Morse n' oa bet feuket Laou o klevout ar voused oc'h hopal war e lerc'h, pa oa tommet d' e benn : « Klasker Kêr-Iz ! Klasker Kêr-Iz ! » na pa c'houlenne un den kozh outañ, gant un tamm goap tener en e vouezh sioul : « Ma, Laou, evit doare, emañ adarre fenozh o klask an hent da balez Dahud ! »

- « Klask a ran Kêr-Iz ha kavout a rin, » a soñje Laou, un huñvre o skleuriñ en e zaoulagad disliv. Hag ez ae gant e gorfad hag e huñvre da benn ur bern kolo d' ober ur c'houisk ponner.

Fenozh, avat, n'oa ket tommet d' e benn. Sklaer oa e venozioù. Klevet en doa, p' edo bugel, ahont er Gergoad, en tu all da Lokorn, e vamm-gozh o tibunañ kontadennoù sebezus diwar-benn ar Gêr villiget lonket gant ar mor. Nemet ez oa bet lakaet nec'het meur a wech gant ur marvailh na glote tamm ebet gant ar re all. Disheñvel-krenn e oa zoken. Komz a raed ennañ eus ur burzhud a c'hoarvezfe n' ouie dare den peur : Kêr-Iz a oa da zont adarre war wel, p' o defe ar Vretoned adkavet ar frankiz a oa o lod gwechall, en un amzer gozh-kozh. N' oa ket sklaer ar marvailh-se evit Laou. En amzer-hont, war a grede dezhañ kompren, ez oa Bretoned neket hepken dre amañ, met ouzhpenn en tu all d' ar mor hag ivez pelloc'h eget Pariz hag e sentent ouzh ur rouanez holl-c'halloudek, ma oa Dahud dres merc'h dezhi. Pa oa kouezhet ar vro dindan galloud an estren eo ez oa aet Kêr-Iz da strad ar mor. Hag abaoe, dindan an tonnoù, etre Beg ar Van hag Enez Sûn, e c'hortoze ar Gêr Veur distro ar frankiz venniget he degasfe adarre da skediñ dindan heol ha stered Doue. Hag an darvoud marzhus-se a dlire c'hoarvezhout un nozvezh Nedeleg, war-dro ar Pellgent.

43

Setu perak e teue Laou da gludañ fenozh, evel ul labous-mor, e-touesk ar c'herreg du ouzh troad an tevenn. Ledet en doa dindanañ ur gwiskad bezhin sec'h. Debret en doa, digor e galon, un tamm bara kig moc'h mogedet hag e kase an tammoù d' an traoñ gant gouzougadoù sistr. Pa voe goullo ar voutailh, e chomas Laou da selaou ouzh trouz ar mor o vont war sioulaat dre ma tostae an dazre. Tamolodet en e chupenn kroc'hen-mañ, e sac'h soudard dindan e benn, e stagas Laou da ganañ kanaouenn e zevezhioù badaouet :

I. - VA BUHEZ-PAD EM EUS KLASKET

Kavout roud an hent
A gas d' ar Gêr pell 'zo kollet
En islonk ar mor.
C'hoarzhin goap din a vez graet.
Van ouzh teodadoù ne ran.
Ouzh ur galv kuzh me 'sent
O klask hent Kêr-Iz.

En deiz ma teuo war wel
Me 'vo prest da ganañ laouen
Nedeleg skedus Kêr-Iz
Adc'hanet da bok ar stered,
Da goroll an avel four
El liorzhoù leun a vleunioù.

Va unan-penn er bed on bet,
Stlejet gant va c'hoant.
Nemedout-te n' em eus klasket
Em noz, 'vel un dall.
Ha setu me deut da gozh,
Hep zoken lochenn ur c'hi,
Hag e klaskan bepred
Hent kollet Kêr-Iz.

En deiz ma teuio war wel
 Me 'vo prest da ganañ laouen
 Nedeleg skedus Kêr-Iz
 Adc'hanet da bok ar stered,
 Da goroll an avel flour
 El liorzhoù leun a vleunioù.

Daoust ma klaske Laou chom divorfil en ur sellout ouzh ar stered
 daskrenus, tamm-ha-tamm e riklas er c'houk. En aer sioul, krisoc'h-kriz e kroge
 ar yenijenn. Flour evel grougous ur gudon, un hiboud a c'hournije dre an noz...
 hag e kemeras Laou penn e hent etrezek Enez Sûn. Di e kase ur vali ledan,
 pavezet gant daroù greunvaen teñval. Skañv oa deut e dreid da vezañ, ur souezh !
 En e zorn e vazh kelenn a lugerne, evel ma vije bet kinklet penn-da-benn a vein
 prisius. E vaout-ken, en dro dezhañ, a oa bremañ flour d' an dorn evel foulenn
 uhelbriz. Buanaat da gerzhout a reas Laou war roudoù ar bagadoù didrouz a wele o
 vont en e raok. Stok e teuas outo pa voent erruet tost d' un nor-volz ramzel,
 digor etre tourioù glas-gwer, oc'h ober ged ouzh o c'hranelloù brezelourien
 mentet-uhel gant mantilli ruz war o harnez lufus.

Mantilli ruz ivez a guzhe dilhad-gouel ar birc'hirined a gerzhe dirak
 Laou. Mont a rejont tre e kêr ha skeiñ dit ar straed veur war du un iliz
 goulaouet-holl, div bikol steredenn c'hlas o skleuriñ e beg an tourioù anezhi,
 kalz uheloc'h, a gave da Laou, eget re iliz-veur Sant-Kaourintin-Kemper. Mouezh
 skiltr ur plac'h a savas souden a-us da engroez niverusoc'h-niverus ar
 birc'hirined ruzwisket.

II. - DA GER-IZ, ADVEV EVIT UN NOZ,

Nedeleg hon degas adarre
 Betek bro hon huñvre holl-bad.
 Tan ar spi, e gor en hor c'halonoù,
 A vag enomp ur goanag divarvel.
 Bloaz ha bloaz, ar c'hantvedoù a gouezh,
 'Vel bili, en tremened hep strad.
 Enomp hon huñvre ne gosha tamm.
 A Gêr-Iz, minic'hi boull harluidi Keltia,
 Marvet, divoulc'h o c'hredenn e padusted o gouenn,
 Setu ni holl, ez iliz-veur, skoaz-ouzh-skoaz.

Iliz-veur, digor da zorioù kran
 Da strollad ruzwisket ar Gelted,
 D' ar Pellgent deredet 'vit o gouenn !
 E Kêr-Iz e kresk bep bloaz o niver
 45

Hag, hep dale, da nev divent 'vo leun
 Neuze erfin e tarzho an deiz
 War Geltia, adc'hanet evit an trec'h,
 Gounezet gant karded he spi.
 A Gêr-Iz, minic'hi boull harluidi Keltia,
 Marvet divoulc'h o c'hredenn e padusted o gouenn,
 Setu ni holl, ez iliz-veur, skoaz-ouzh-skoaz.

Krapañ a eure Laou, da heul ar re all, ar pazinier greunvaen ruz-sklaer a
 gase d' an nor greiz, digor-frank. Trellet e voe e zaoulagad da gentañ pa zeuas
 tre, ken puilh e skigne kolonnenoù an nev ur goulou mezevellus war ar
 birc'hirined o tont dibaouez e-barzh an iliz. A-benn ur pennadig, Laou Gergoad a
 stagas da sellout en dro dezhañ : gwazed ha merc'hed a bep oad, krennarded
 zoken, lies-doare o dilhad dindan ar mantilli ruz a savent war o divskoaz, ur
 wech kemeret ganto o lec'h en iliz.

Krediñ a rae da Laou gwelout patromoù skeudennoù m' en doa sellet outo,
 amañ hag ahont, e foar Mikael, er c'hozh levrioù gwerzhet e-mesk ar c'hozh

hernaj. E penn uhelañ an nev, stok ouzh ar chantele, un den yaouank kenedus, mentet-uhel, e zivrec'h kroaziet war e vruched hobregonet, a vane difiñv, beuzet en e soñjoù. En e gichen, un tammig en adreñv, ur brezelour ramzel a oa en e sav, e zorn krog en ur fust, er beg anezhañ un tourc'h gouez arem. En adreñv dezho, rannet e c'hwec'h bandennad, - pep hini gant ur banniel sonn en he fenn, ar birc'hirined. War unan eus ar bannieloù ec'h anavezas Laou Gergoad erminigoù Breizh. War un all e wele un aerouant ruz. Pelloc'h un delenn aour a skede war ar seiz gwer. War ur banniel all e oa ul leon savet war e bavioù adreñv. N' ouie ket Laou pe anv ober eus an daou ardamez pellañ. Sioul meurbet ez oa an holl. Ne glevet nemet kloc'hig ar c'hurust o tintal a vare da vare. Ar beleg, en e zilhad seiz gwenn, rikamanet aour, a oferenne a vouezh izel.

En tu kleiz d' an aoter vras, dindan ur stel e frezilhonoù hir alaouret, ur vaouez veurdeus, he blev gell kelc'hiet gant un talgen aour ruz, he daoulagad don paret war ar birc'hirined, a vane ken difiñv hag ar penntiern. He mantell ruz a oa damzigor war ur sae zu, ur rod aour teirgammed o skediñ war he brennid.

- « Daoust hag hounnezh a vefe... » ha ne grede ket Laou mont betek dibenn e soñjezon... « Neuze, emezañ outañ e-unan, ez oa gaou ar werz am eus kanet ken alies ha gwir er c'hontrol marvailh iskis va mamm-gozh. »

Tost d' ar banniel erminiget ur gwaz a stagas da ganañ :

46

III. - GINIVELEZH SALVER AR BED

Ur wech c'hoazh hol laka kevret
Da c'hortoz ma teuio da wir
Hor frankiz aba un amzer ken hir.
Levenez a gan en hor c'hreiz
Da vout aman strollet er feiz
A roas he ster d' hor buhez.
Aberzhet d' hor broadelezh.

A bep bro, a bep oad, ac'hanomp holl Kelted,
Gant ur feiz start, eus seizh avel ar bed,
Evel an evn d' e neizh, e teuomp da Gêr-Iz,
Da derriñ 'vit un noz Azvent hir hor frankiz.

Rod an amzer, brokus, a val
Bleud an Tonkadur, hep astal.
Reuz an Drouziwezh, lorc'h an trec'h
Hor kas d' an traoñ, hor gwint, ur pred, d' an nec'h.
Bepred, avat, e trid ennomp
Ar goanag pennek a vagomp
Da welout o vleuniañ da vat
Ar frankiz wechall war hor glad.

A bep bro, a bep oad, ac'hanomp holl Kelted,
Gant ur feiz start, eus seizh avel ar bed,
Evel an evn d' e neizh; e teuomp da Gêr-Iz,
Da derriñ 'vit un noz Azvent hir hor frankiz.

Ez oa an oferenn oc'h echuiñ. P' en doe ar beleg kuitaet an aoter, e tiskennas ar rouanez diwar he zron ha dont davet ar brezelour melegan. Stouiñ gorrek a reas ar penntiern dirazi ha, da c'houde, keñver-ha-keñver, e tiskennjont dre greiz an nev etrezek ar porched. Bamet, Laou a selle outo gant ur gridienn, pa dremenjont e-biou dezhañ. War o lerc'h, ar birc'hirined, a strolladoù, a guitaas an iliz-veur dre an holl zorioù, digor-frank war an noz stergannek. Evel war ur gourc'hemenn di-vouezh, e skoent holl d' an hevelep tu.

Laou a gerzhe d' o heul ha dizale e tegouezhas war ul leurenn hir-divent n'oa nemet lein ar chaoser ramzel a zifenne Kêr-Iz ouzh tonnoù ar mor bras.

Daoust d'an noz da vout diloar, spis e wele an dremmoù tro-dro dezhañ. Ne verze warno holl nemet ul levezeg sioul, ur peoc'h espar. Evel ma n' o dije an dud-se ezhomm ebet da gomz kenetrezo evit en em gompren. Dre o selloù ez eskemmet moarvat o soñjoù. A-benn ur pennad ez oant troet holl war-du ar reter. Ar Rouanez hag ar Penntiern a oa en o sav war ar bazenn a hede ar garridoù ouzh tu ar Sav-Heol. Ha setu ma stagas ar Rouanez da ganañ :

47

IV. - MANTELL-VOLZ AN OABL war hon hir c'hortoz,

Steredegoù yen warnomp o parañ,
Emañ tost an amzer ma teuio war wel
Dihun splann an heol
War an Nedeleg a c'hortozomp holl.
Goañvezh hir hon harlu don
'Zo erru d' un dibenn drant.

Ar frankiz e go, o stennañ he nerzh,
A roio digor-trumm d' an holl gened e broñs.
Evel ur bleuñveg fraost, aba an amzer gent,
Ez eo hor pobloù yac'h.

Kelted a bell-vro, Brezhoned disuj,
C'hwi holl manet sonn ha dibleg d' ar yev
Samm gant an estren war zivskoaz hael ho kouenn,
Savit holl ho tal :
Erru Nedeleg evit hor mamm-vro.
Goañvezh hir hon harlu don
'Zo erru d' un dibenn drant.

Ar frankiz e go, o stennañ he nerzh,
A roio digor-trumm d' an holl gened e broñs.
Evel ur bleuñveg fraost, aba an amzer gent,
Ez eo hor pobloù yac'h.

Gant dudi e selaoue Laou hag e tride en e greiz un esmae kridiennus. Ouzh traoñ ar chaoser, Kêr-Iz a oa chomet moredet en ur peoc'h iskis. Gouloù ebet war enaou e nep ti. E beg tourioù an iliz-veur, an div steredenn c'hlas a gendalc'he da lugerniñ a-us d' ar straedoù goull. En dro da bep dremm, war ar chaoser, e krene ur skleur espar. Ur wech tavet mouezh ar Rouanez, e krogas ar birc'hirined gant ur c'horoll skañv ha disafar. Ul levezeg eeun ha sioul a dride er c'horoll-se, mentet gant mouezh ur gwaz a zassone sklaer en noz boull :

V. - POANIET HON EUS, gortozet pell,

Gant an darvoudoù brell
Mac'het didruez hag hep fin,
Deil sec'h en avel grin.
Ar goanag, avat, manet bev,
A vir ennomp ar sev
A vleunio deiz ar beure meur
O tispakañ e skleur,
Glan evel sell ur bugel flamm,
War Holl-Geltia zinamm.

48

Ne deo un den 'keñver ar bed,
Er c'hantvedoù a red,
Nemet ur c'hrouanenn en traezh,
Gant ar mor ruilhet aes.
An tevenn, avat, savet sonn,
A heg amzer ha tonn.
Ni 'zo grouan tevenn hor bro,
Hej-dihej tro-ha-tro.

Pa dorr ar barr, pa dav ar gwent,
Divrall omp evel kent.

Lorc'h ha meurdez hon amzer gozh
Hon trelat deiz ha noz.
Ar frankiz a lez en hor beg
Blaz he mezvadur c'hwek.
Allazig pe c'hourdrouz ar mestr
N' hor plegas d' ar penvestr.
Manet omp stag dreist d' ar marv
Ouzh ene taer hor bro
Hag e c'halvomp a-bouez-penn
Holl-Geltia dieub-krenn.

Pa davas mouezh ar c'haner, gorrekoc'h-gorrek, a-nebeudoù e korollas ar
birc'hirined betek chom a-sav, gronnet en o mantilli ruz ha troet dalc'hmat ouzh
tu ar Sav-Heol. Ar stered a zeue o skleur war wanaat en oabl, sklaeroc'h-sklaer
a-rez an dremmwel. Tostaat a rae tarzhe an deiz. Er selloù paret war ar reter e
taskrene ur spi birvidik. Evel ma ve bet an holl war c'hed eus ur burzhud a oa
da zinodiñ gant digor lagad an deiz. Kreñvoc'h bremañ e voude trouz ar mor. Dont
a rae an tonnoù meur da dourtal ingal ar chaoser. Kêr-Iz, avat, a vane kollet en
he c'houisk milvloaziek... Mouez ar Penntiern a save bremañ en avel-vor zistan :

VI. - AN NOZ HIR A GOSHA

PENNTIERN

An noz hir a gosha. A-benn nemeur ar Rod
Warnomp a fenno drantiz e froud aour
Hag hor c'halonoù, gant ar goañv, yen-sklas,
A drido arre gant talm hor gwad.
Dindan an heol flamm e tisoñjimp a-grenn
Mezh an drouziwezh e birvilh an trec'h.
Hir eo bet an noz d' hon harlu poud,
Gant ar c'hantvedoù o vont en o roud.

49

ROUANEZ

Na skañv ez imp d' az heul, 'n ur vale sart,
Frankiz savet diouzh puñs ar mor,
Glan da sked, naet da zremm, lirzhin ha flour da jod.

PENNTIERN

Emañ tan an amzer gent.

ROUANEZ

En hon huñvre bev e gor.

ROUANEZ

N' eo bet hor brud wechall nemet un alberz gwan
Eus ar galloud kuzhet en hor gouenn.
An tan, pell 'zo moustret en islonk,
Un deiz, ma kav an tu, a darzho trumm :
Aloubiñ 'rai, betek an dremmwel,
Tir ar C'hornog, manet en hor c'herz,
Hag e tifluko neuze, bleunienn gran,
Ene kevrinus Keltia kened e gresk.

PENNTIERN

Bewech ma lid an dud Salver ar bed
E c'hortozomp dihun hor gouenn
Eus he c'houisk, dindan hud beli an estren balc'h.

PENNTIERN

Emañ tan an amzer gent.

ROUANEZ

En hon huñvre bev e gor.

PENNTIERN

Holl nerzh hor feiz a c'halv gant gred.

ROUANEZ

An Nedeleg a ziveuzo Kêr-Iz.

Boemet evel pep unan en engroez ruzwisket tro-dro dezhañ, Laou a zalc'he e
selloù war an dremmwel o tiwadañ. gant ar ruzell-veure. Hag e soñje :

50

- « Me a fell din chom gant ar re-mañ betek ma tiveuzo Kêr-Iz. »

.

War-dro dek eur veure, deiz Nedeleg, ur maltouter, oc'h ober e dro war an
tevenn, a gavas en ur logellig, e-touesk kerreg an tornaod, korf Laou Gergoad,
reudet gant ar riv... Un dudi sioul a wiske dremm Klasker Kêr-Iz.

Roazhon-Breizh, Nedeleg 1943.

* * *

MARIVONIG

E bourzh ul lestr saoz o kuitaat an Dourdu, martoloded a gan.

AR VARTOLODED

An deiz kentañ eus a viz Du
Ez omp diskennet en Dourdu.

Arc'hant hag aour hon eus kavet.
Ur plac'hig koant hon eus skrapet.

Marivonig eo hec'h anv.
Genidik eo a Blougasnou.

Goude an emgann, ar c'hoari :
Ne vanko ket paotred dezhi.

MARIVONIG

Kenavo, va c'herent, kenavo er bed all !
Biken war an douar ho merc'h n' ho kwelo mui.
Setu hi skrapet da bell vro.
Eviti n' eus ket a zistro.
Diframmet on eus va bro garet,

Va c'harantez ha va mignoned,
Ha, gwashañ 'zo, al laeron-vor
Ne raint stad eus va enor.

AR C'HABITEN

Marivonig, na ouelit ket :
'Vit ho puhez ne gollot ket.
Evidomp da vezañ Saozon,
N' omp ket paotred ken difeson.
Nemet e viot flour ha seven,
Me 'dou va le a gabiten
Na vo graet deoc'h droug ebet.

51

MARIVONIG

Flour ha seven a zo, me 'gred,
Ober pep tra en ho souet.
Betek hen me 'zo bet plac'h fur.
Hag e c'hellin chom n' eo ket sur.

AR C'HABITEN

Lezit ho furnez, Marivon,
Ar ganaouenn koulz hag an ton.
Arabat bezañ dilikat
Betek kaout aon rak an ebat.
Hiziv yac'h-pesk, marv warc'hoazh,
Ne vez ket lezet dimp da choaz.
Furoc'h eo d' an den, hep klemmvan,
Kemer ar bed evel m' emañ.

MARIVONIG

Aotrou kabiten, din laret :
Nemet deoc'h ne vin sujet ?
Mar rankan plegañ d' ho c'hoantoù,
Warnoc'h hepken e vo ar gaou.

AR C'HABITEN

Din-me 'plegi da gentañ-holl,
Met evelato n' on ket foll
Da soñjal mirout ur plac'h koant
Din hepken, pa 'm eus tri ha kant
Martolod start em batimant.
Ret e vo ma kavint o zro
Gwitibunan 'barzh ar friko.

MARIVONIO

Peogwir ez eo va flanedenn
Dont da vezañ ul liboudenn,
Lezit ganin da nebeutañ
Un tamm frankiz da lavigat.
P' emamp en donvor dizale,
Va list war ar pont da vale.

AR C'HABITEN

Marivonig, it da fringal
Eus ur penn d' al lestr d' ar penn all,
Met taolit evezh da gouezhañ,
Dreist ar speurenn, e-barzh ar mor.

N' hellfemp ket mont war ho sikour,
Rak goueliañ difre a zo ret
Evit bezañ er gêr abred.

52

Marivonig a zo deut da harpañ ouzh speurenn an aros hag e sell ouzh an aod o

pellaat.

MARIVONIG

Na sempl eo va c'halon em c'hreiz
Pa welan o steuziañ va Breizh
E morenn al lanv o sevel !
Ahont emañ a-dreñv an dremmwel
Chomet stag va c'haranteziou.
Santout a ran skrij ar riv
O redek hed va gwazhied.
Ne van ken din esper ebet
Nemet ennoc'h, Gwerc'hez Vari.
Mar choman bev, e vin gwallet,
Mar dan da veuziñ, e vin daonet.
Petra d' ober evit sentiñ
Ouzh bolontez ho Mab divin ?
Kalz gwelloc'h e kavan mervel,
Glan va c'horf koulz ha va ene,
Eget dont da vezañ matezh
Paotred ar seizh pec'hed marvel.
Truez Doue a c'houlennan,
Pa n' em eus an nerzh da c'houzañv
Ar vevzh hag ar verzherinti
A ve va lod plegañ dezhi.

Sevel a ra Marivonig war ar speurenn ha mont trumm war he fenn er mor. Ar
c'habiten en deus gwelet re ziwezhat.

AR C'HABITEN

An diodez 'zo anezhi
Ra 'z aio e kof ar pesked,
P' he deus bet aon rak ar c'hoari !

AR VARTOLODED

C'hwek ar vuhez goude 'n emgann.
Tamm ebet ne blij an Ankou
Dimp-ni holl, ar baotred vagol.
Keit ha ma vimp skañv hag iskuit
Da grafañ 'n un tamm eürusted,
N' hon eus ket hiraevzh d' ar vered.
C'hwek ar vuhez goude 'n emgann !

Roazhon-Breizh, 1943.

Istor lennegezh vrezhonek an amzer-vremañ

gant ABEOZEN
(Kendalc'h)

X. - AR SKRIVAGNEREZED

50) Anna-Mari ROPARZ. - A bouez bras eo levezon ar vaouez e buhez ur yezh. War barlenn ar vamm eo hen desker ar gwellañ ha koulskoude, e Breizh, hon eus bet tu, meur a wech, siouazh ! da welout ar brezhoneg o koll tachenn buanoc'h e-touesk ar merc'hed eget e-touesk ar baotred. Ar « c'hiz » eo a zo kiriek moarvat.

Setu perak ne deo nemet dereat komz amañ diwar-benn ar merc'hed pennek a fellas dezho ober disheñvel diouzh ar « c'hiz » ha sevel skridoù e brezhoneg o mamm-vro.

Anna-Mari ROPARZ a voe ganet e Bolazeg, Kernev-Uhel, d' an 9 a viz Du 1839. Dont a reas, e 1875, da vezañ pried da Glaoda JAFFRENNOU, noter e Karnoed. Hi eo mamm ar barzh TALDIR. Marvet eo e Karnoed d' an 22 a viz Ebrel 1913.

En *Eñvorennoù Yaouankiz*, embannet gant he mab er gelaouenn SAV, Nn 26 h.a., e lenner penaos eo, diwar welout ar paotr yaouank o skeiñ war du ar brezhoneg, ez adkavas-hi an hent a goller en hor bro, tamm-ha-tamm, eus ur rummad d' egile, betek dont da vezañ Gallaoued e Breizh ha netra ken.

Embannet eo bet he barzhonegoù, dindan hec'h anv plac'h yaouank, er VRO. er BOBL, en « Indépendance Bretonne » hag e KLOC'HDI BREIZ.

Dastumet int bet, lod kaer anezho, el levrig, *En Eñvor eus Anna Ropars : Eun Dibab eus he gwerzioù*. Moulerez ar Bobl, Keraez, 1913.

51) Marianna ABGRALL. - N' he deus ket bet al Leonadez-mañ ezhomm da zistreiñ war hent ar brezhoneg. Manet eo stag ouzh yezh he c'havell, e-doug he buhez, hep ma ve bet morse tost dezhi mont gant red dour ar « c'hiz » d' en em goll e mor ar galleg.

54

Ganet e voe Marianna ABGRALL e Kerloareg, e parrez Lambaol-Wimilio, d' ar 16 a viz Meurzh 1850. C'hoar e oa d' ar Chaloni ABGRALL, marvet e Kemper d' an 10 a Vezheven 1926 ha d' an Tad ABGRALL, marvet e Bro-Annam d' an 19 a viz Gwengolo 1929. Mervel a reas-hi e Lambaol d' ar 6 a viz Meurzh 1930.

Er gelaouenn FEIZ ha BREIZ eo e kaver hec'h oberoù, anezho sonioù, barzhonegoù ha marvailhoù. Embannet he doa koulskoude en HERMINIG, e 1895, ar sonig, *Pa oan em c'havell* hag ar *C'hemener*. Un dastumad barzhoniezhoù ganti en doe ar priz kentañ e Bleun-Brug 1906. Adal an amzer-se e kaver hec'h oberoù e FEIZ ha BREIZ, a vloaz da vloaz, barzhonegoù evel *Eostig Breiz-Izel*, *Al Laouenanig* hag ar *Voc'h-Ruzig*, *Ar Baourez Euruz*, marvailhoù evel *Ar Gornandoned Diweza* hag *Oremus*.

Broudet e oa gant he breur yaouank, ar misioner, da strollañ he skridoù en un dastumad en defe bet da anv *Gwiniz Hepken*, ha d' o heul e vije bet lakaet ar gwerzioù kozh he doa pennaouet.

Ur spered kaer a Vreizhadez ez eo bet Marianna ABGRALL. En he c'hozhni, avat, sammet gant ar c'hañv a zouge d'he breudeur, ez oa deut da fallgaloniñ, evel meur a Vreizhad mat all en he raok. Skrivañ a rae d' an Aotrou Yann-Vari PERROT : « ...met me 'soñj d' in emañ ar brezoneg kaer o vont da vervel, evel an

traoù kaer all, siouaz ; ne glever mui komz nemet galleg saout ».

Stourmerien yaouank a zeu da gemer lec'h ar re faezhet hag e kendalc'h an emgann.

52) Konstansa ar MERER a zo ganet e 1852 en un tiegezh arzourien, skulterien ha liverien. Kavout a reer eus o skultadurioù e Lanveleg ha tro-war-dro. Konstansa hec'h unan, ouzhpenn barzhez, a zo ivez sonourez vat. Seniñ an ograoù he deus graet en iliz he farrez e-pad bloavezhioù ha bloavezhioù betek ma tavas un deiz o mouezh evit mat. An darvoud-se, bet ponner d' he c'halon, en deus moarvat awenet ar pezh barzhoniezh embannet e KROAZ ar VRETONEZ d' an deiz kentañ a viz C'hwevrer 1914, *An Ograou Dilezet*. Kenlabouret he deus Konstansa ar MERER da gelaouenn Frañsez VALLEE. Daou bezh all ganti a zo meneget e notenn MEVEN MORDIERN da heul ar pennad ma komz ennañ Frañsez VALLEE diwar-benn ar varzhez hag hec'h oberoù : *Da Goulmig Arvor*, 2vet a viz C'hwevrer 1914 ; *Ar Vadalen*, 5vet a viz Ebrel 1914. Ur barzhoneg all a zo bet roet dezhañ ar priz kentañ e kentstrivadeg ar C'helc'h Keltiek e Paris, e 1930 : *Ar Chapeled Arc'hant*. Ne deo ket bet strollet pezhioù Konstansa ar MERER en un dastumad.

Marvet eo e miz Gouere 1946.

53) Loeiza CHARRAN a Gêrvaria-Jular a voe ivez skrivagnerez e KROAZ ar VRETONEZ. Kas a rae d' ar gazetenn dreist-holl pennadoù-kelaoua, nemet e savas ivez pezhioù rimet hag un nebeut marvailhoù. Daou anezho a zo bet medalennet gant Kevredigez Vreiz e gouelioù Alre e 1902 : *Ar Pesketaer*, KROAZ ar VRETONEZ, 10 Eost 1902, hag *Istor ar Bisig*, 12 Here 1902.

Loeiza CHARRAN a zeuas da vezañ pried Klaoda ar PRAD e 1919. Divroañ a rankjont da Vern d'Anjou d' ober skol. Pa varvas Klaoda e 1922, Loeiza CHARRAN a zistroas da Gêrvaria gant relegoù he fried. Marvet eo e 1925 diwar gwall-zarvoud, lazhet gant ur c'harr-dre-dan.

54) Herminig a oa anv-pluenn ur genlabourez all da GROAZ. Diwar he fenn n' hell Frañsez VALLEE lavarout deomp nemet un dra, ez oa mestrez-skol. Div gontadenn ganti, *Steredenn ha Botoigo ar Werc'hez* a zo bet moulet da c'houde war follennoù distag gant ti-moulerez Sant-Gwilherm, Sant-Brieg, 1896, ha skignet war-dro ugent mil anezho.

55) An anavezetañ, avat, eus skrivagnerezed ar c'houlz-se a zo Filomena KADORED. Ganet e voe e Ker-Sioule, parrez Bonen d' ar 24 a viz Gouere 1892. Bevet he deus dalc'hmat en he bro c'henidik ha chomet eo feal d' he gwiskamant giz Kerne. Ne deo ket bet skañv he lod poanioù ha trubuilh ha marvet eo e barr hec'h oad, e 1923, goude kollet ganti he fried. O merc'hig ne deo chomet bev nemet un nebeut devezhioù war o lerc'h.

Abred e stagas Filomena KADORED da skrivañ e brezhoneg. N' edo nemet 16 vloaz pa voe medalennet he barzhoneg *Kentelioù ar Grouadelez* gant Kevredigez Broadel Breiz e 1909.

Da anvioù-pluenn he deus bet *Bugel ar Werc'hez* ha *Koulmig Arvor*. Dindan an eil eo he deus embannet un dastumad sonioù ha barzhonegoù, *Mouez Meneou Kerne*, e 1912. Kemenerez a vicher, e veze pedet d' an euredoù gant ar gwragez-nevez he doa graet o dilhad eured, hag e kane gant ur vouezh dudius kanaouennoù koant-koant bet savet ganti war ar bravañ tonioù », a lavar deomp Frañsez VALLEE en *Eñvorennou eur Brezonegour*, p. 48.

Embannet he deus a-hend-all *Bleunioù a Garantez*, romant, war GROAZ, 23 a viz Du 1913, ha *Yann ar Burzudou*, 21 a viz Ebrel 1912. Adembannet eo bet ar skridoù-se gant GWALARN, ar romant, e miz Here 1933, ar marvailh, e miz C'hwevrer 1934. Ur pezh-c'hoari, *An Heritourez* a zo bet moulet e KROAZ, 13vet a

viz Here 1912 ha niverennoù da heul.

56

XI. - GWENEDIZ - DIHUNAMB - BRITTIA

Tro hon eus bet endeo da venegiñ skrivagnerien a Vro-Wened. Ober a raent gant o rannyezh, pep unan diouzh giz e gornig-bro. Klasket o doa an Aotrounez GWILHOM ha JOUBIOUZ diazezañ eeunoc'h skrivadur ar gwenedeg. N' o doa ket heuliet ar skrivagnerien all o skouer. Ur wech embannet yezhadur an Aotrounez GWILHEVIG ha GO, e 1902, ha dindan levezon an Aotrou JEGOUZEU, Vikel-Vras an eskopti, e tenn muioc'h-mui skrivagnerien Bro-Wened da zegemerout da rann-yezh unvan ar gwenedeg komzet tro-dro d' ar gêr Wened. Bras eo bet lod ar gelaouenn DIHUNAMB, krouet gant Loeiz HERRIEU hag Andrev MELLAG e 1905, el labour unvaniñ-se.

56) Loeiz HERRIEU a zo ganet d' ar 25 a viz Genver 1879, er Gozh-Ker, e parrez Kodan, Gwened-Izel. D' an Oriant ez eas war e studi. Distreiñ a reas da c'houde d' ar gêr da gas en dro atant e dud hag ar gwir en doa da gemer da anv-pluenn Barzh Labourer (1).

Abaoe m' en deus savet DIHUNAMB ez eo kemmesket-krenn e vuhez gant hini e gelaouenn. Skrivet en deus enni pennadoù a bep seurt en ur brezhoneg bev ha gwevn. Difennet en deus ar brezhoneg ouzh e holl enebourien a n' eus forzh pe du e vent ha ne deo ket boas da zisplegañ e soñj gant gerioù goloet. Distagañ a ra an traoù krenn ha krak ha morse n' eus bet tro da gaout muioc'h a zoujañs evit e nerzh-kalon eget er bloavezhioù 1939-1940, pa n' oa mui, koulz lavaret, nemetañ ha FEIZ ha BREIZ o reiñ da glevout mouezh ar Vro.

En diavaez eus ar pennadoù miziek en e gelaouenn en deus embannet oberoù niverus, barzhonegoù : *Kentañ Fesken*, 1902 ; *En Erùen hag er Rozen*, 1906 ; *Soñnenneu el Labourer Douar*, 1903 ; *Eit farsal*, 1906. E soñj a zo sevel un dastumad eus un dibab eus e varzhoniezhoù dindan an anv *Dasson ur Galon*.

(1) Marvet eo en Alre d'an 22 a Vae 1953.

57

Savet en deus ivez pezhioù-c'hoari : *Kerhet de Bariz*, 1906 ; *Buguléz Kerdored*, 1913 ; *Fest e zo*, soñnenneu hoariet, ha *Fal Foéraj*, unangonz, 1938.

Ampart war ganaouennoù-pobl e gorn-bro, en deus embannet gant an Aotrou GWILHERM « *Méodies Bretonnes* », e 1908, ha gant Morvan DUHAMEL *Guerzenneu ha Soñnenneu Bro-Gwened*, 1930.

Embannet en deus gant an Aotrou HENEU *Istoér Breih*, e 1910 ; gant Iwan an DIBERDER troidigezh *Imram Mael-Duin*, 1913. Er *Bugul Fur* ha *Tud Brudet hor Bronni*, hemañ e 1937, a zo skridoù all embannet gantañ ha kenlabourerien all. Lakaet en deus ivez e brezhoneg Gwened *Prinsezig en Deur*, e 1928.

E-kichen DIHUNAMB e ren Loeiz HERRIEU ur stagadenn lennegel m' eo bet moulet warni oberoù an Aotrou HENEU, un dastumad kontadennoù gant Loeiza er MELINER (Vedig en Evel), pried Loeiz HERRIEU : *Ar Bont er Velin* hag un dastumad all gantañ e-unan, *De Hortoz Kreiz-noz*. Mar ne deo ket ar c'hontadennoù-se e vestr-oberenn, yac'h ha pinvidik o brezhoneg, lies-doare o stumm, fromus ha farsus tro-ha-tro, e c'hellfe bezañ e vefe *Kamdro en Ankeu*, notennoù brezel 1914-1918, embannet dre zarnoù e DIHUNAMB da c'hortoz ma vo graet ul levr anezho. Kinnig a ra an notennoù-se bezañ un testeni ma vo diaes kavout gwirionoc'h ha didroidelloc'h egetañ.

DIHUNAMB a zo bet hag a gendalc'h da vezañ an ti ma vez roet bod ennañ da skrivagnerien yaouank Bro-Wened. E-leizh a veleien ma vo komzet diwar o fenn en Trede Lodenn o deus skrivet e DIHUNAMB. Ne venegimp amañ nemet unan anezho, an Aotrou HENEU.

57) An Aotrou Yann-Vari HENEU a voe gant e Nein e 1869. Bet eo bet lerc'h-ouzh-lerc'h kure e Pleuneg, Ploue, Berrig ha person e Noaloù ha Lanvaodan. Amañ ez eo marvet e 1929.

Bez' e oa eus kenlabourerien aketusañ DIHUNAMB. Sevel a reas skridoù, anezho buhezioù Sent pe gontadennoù, evit ar gelaouenn dindan un dek bennak a anvioù-pluenn. Rak fonnusañ skrivagner Bro-Wened an amzer-vremañ ez eo bet an Aotrou HENEU. Un den endeo etre-daou-oad e oa pa voe gounezet gant Loeiz HERRIEU d' al labour breizhek. Klañv-bras oa pa savas e skridoù kentañ. Heskinet e veze gant an anhun ha, daoust d' e labour skuizhus a berson e-unan-penn en e barrez, en deus kavet amzer ha nerzh-kalon da sevel oberennoù diniver, troidigezhioù pe adaozadurioù avat anezho holl. Nemet ez eo pinvidik-dreist e vrezhoneg ha nerzhus, diaes da lenn alies, ken puilh eo e c'heriadur, hogen dedennus-tre ivez en abeg da se.

58

Pa varvas e leze e holl zanvez a-berzh e dud da Loeiz HERRIEU evit embann levrioù brezhonek. Ha setu penaos e voe krouet stagadenn lennegel DIHUNAMB. Ne deo nemet reizh he defe staget da embann ar skridoù lezet war e lerc'h gant an Aotrou HENEU. Moulet eo bet lerc'h-ouzh-lerc'h e giz-se *Guéladen Tondal, Derdriù, Bourapted en Tiegeh, Mab Azen, Er Graal Santél, Sant Kolmkel, Anken en Nibelungen, Ribardenneu*. N' int ket embannet holl, avat, peogwir e chom c'hoazh, hervez HERRIEU, un dousen a bikol kaieradoù dornskrivet. Spi hon eus da lenn, deiz pe zeiz, *Ré en Touldoar*, ur skrid flemmus, an oberenn n'eus nemeti a ve diwar danvez an Aotrou HENEU e-unan.

Kenlabouret en deus ivez an Aotrou HENEU d' ar gelaouenn BRITTIA ha da GLOC'HDI BREIZ.

58) Pièr LAURANS. - Sed amañ ur barzh en deus bet, un amzer 'voe, da lavarout eo er bloavezhioù en-dro da 1900, ar brud da vout e-touesk ampartañ barzhed Bro-Wened.

Pièr LAURANS a zo ganet e Belz, d' an 12 a viz Du 1874. Edo war e studi e Pariz war-dro ar bloavezh 1900. Neuze e teuas da vezañ sekretour Charlez ar GOVIG. D' ar c'houlz-se ez embannas *Soñnenneu er Pradeuier*, Le Dault, Paris, 1903. Mont a reas e 1903 da gelenner e Mannheim. Goude brezel 1914-1918 ez eo distroet d' an Oriant evel kazetenner. Marvet eo d' an 2 Genver 1952.

Kavout a reer eus e soñnenneu skignet amañ hag ahont e meur a gelaouenn. Menegomp *Ar ur plah mud*, e KLOC'HDI BREIZ, 1898, ur seurt trivliadenn espar e berrded-lavar he gwerzennoù ; *Soñnen en Hoant*, « L'Hermine », Gouere 1895 ; *Soñnen Merhic*, ibid., Here 1895 ; *Soñnen er soudard garantéus*, ibid., C'hwevrer 1896 ; *Soñnen en Hiaul*, ibid., Mezheven 1896 ; *P'en da d' ein mé*, BRITTIA, Mae 1914 ; *Er peh e dremen*, AN OALÉD, Nn 61, 1937 ; *Emen é et, Matelinen*, ibid.

E gwirionez, en ur rannyezh gouestlet, evel m' oa hini Bro-Wened, d' al lennegezh a zevosion dreist-holl, barzhonegoù karantez *Pengleuic* a zegase un dra bennak nevez-flamm : teneridigezh skrijus hag hiraezh c'hwerv ur galon gizidik ha gwall-gaset. Nemet evel beziet ez eo e varzhonegoù er c'helaouennoù. Strollet en un dastumad, e rofent d' ar barzh-mañ e dalvoudegezh wirion, ha ne deo ket dister, d' hon meno.

59

59) Yann-Vari-Frañsez JAKOB a voe ganet e Lokmariaker d' an 30 a viz Mae 1880. Gouni e oa da HERMILY, letanant Jorj KADOUDAL. Koll a reas abred e dad kapiten war vor ha desavet e voe e Dax. Dont a reas da beurechuiñ e studi en Naoned. Mont a reas da c'houde da gelenner skol gristen. E-pad brezel 1914-1918 e voe klañvdiour war dalbenn Saloniki. Goude e reas skol da vugale tiegezhioù eus Kreisteiz Bro-C'hall. Kenlabouret en deus da veur a gelaouenn : « Le Pays Breton », « Revue de Bretagne », DIHUNAMB, KROAZ ar VRETONEZ, AR VRO dindan 3 anv-pluenn. An anavezetañ anezho a zo *Efflam Koet Skau*, an daou all a zo *Ehoarn*

Ruis ha Jehan de Kaer. Dont a reas da vezañ ezel ar Gorsez dindan an anv *Barzh Dariorig*. Marvet eo trumm e Luzenac, Ariège, d' an 22 a viz Gouere 1938.

Savet en deus Efflam Koet Skau barzhonegoù niverus, skignet e DIHUNAMB, er « Revue Morbihannaise », e BUHEZ BREIZ, er VRO, en OALED. O dastum a dlie en ul levr en dije bet da anv, hervez Taldir, *Barzaz Bro-Wened*.

Awenet-kaer e oa Efflam Koet Skau, aes e teue gantañ e werzennoù, nemet da veno HERRIEU, barner blizidik, ne deo ket bepred yac'h-dreist e vrezhoneg nag asur e dro-bluenn. Re en deus bevet en harlu, moarvat, hag abaoe re bell amzer. Ne deo ket dibaot, daoust da se, e varzhonegoù kaer. Menegomp en o zouesk *Glahar er Barh*, 1908 ; *IN-PACE (Bez e Peoc'h)*, BUHEZ BREIZ, Nn 42-43, 1924 ; *MANE NOBISCUM, DOMINE, QUONIAM ADVESPERASCIT (Chom ganeomp, Aotrou, rak noziñ a ra)*, AN OALED, Nn 36, 1931 ; *Kañnen d'el Loer*, ibid., Nn 46, 1933 : *En Araukaden*, ibid., Nn 47, 1934 ; hag ar berlezennig m' eo *Pa vein ar en Tresul*, « La Ligne de Coeur », Nantes, 1937, hag en OALED, Nn 51, 1935 ; *Ened en Neüé Han*, AN.OALED, Nn 56, 1936 ; *En Aùen*, ibid., Nn 57, 1936 ; ar barzhoneg diwezhañ gantañ embannet en OALED, a zo *Er Falhour*, Nn 67, 1939.

Dastumet en doa ivez Efflam Koet Skau tonioù koroll ha tonioù kanaouennoù eus Bro Wened. Diembann eo chomet al labour-se. Muzikour ampart e oa e-unan ha kavout a reer diwar e zorn en OALED, Nn 37, *Soñnen er Binieu*, 1931.

BRITTIA

60) Ur gelaouenn divyezhek e oa BRITTIA hag he fennadoù brezhonek n'oant ket savet hepken e rannyezh Gwened. Renet e oa avat gant ur Gwenedour, Iwan an DIBERDER, skrivagner speredek ha lemm e bluenn, anavezet dreist-holl betek hen dre e bennadoù gallek. Hogen labourer en deus kalz war al lennegezhioù keltiek ha war lennegezh-pobl e vro. N' eus ket bet avat embannet kalz a dra eus frouezh e labour. Kenlabouret en deus gant Loeiz HERRIEU war droidigezh *Imram Mael-Duin*. Er gelaouenn SAV e kavomp e sinatur e-kichen hini Yeun ar GO dindan Enezenn Iz goueledet er mor, Nn 19, 1941 ; *Karantez ha Tremenvan Deirdire*, Nn 21, 1942 ; *Lai Osian* e Douar ar Yaouankiz, Nn 23, 1942. Meneguiñ a c'hellomp c'hoazh ur barzhoneg gantañ embannet e BREIZ ATAO, e 1923, a gredomp, *Me 'zo ' Klask Ker Iz*, hag e FEIZ ha BREIZ, Meurzh-Mezheven 1941 : Diwar-benn ar « Bassion Vrezonec », Laurans ar Richou.

60

* * *

61) Ur c'henvreur da nebeutañ en deus kavet Loeiz HERRIEU, e-touesk labourerien-douar e gorn-bro, Guillain er BORN a Seglian, ganet e 1866 ha marvet e 1927. N' oa ket awenet-uhel Guillam er BORN, nemet e teue aes gantañ e rimadelloù ha lod-kaer anezho o deus plijet. Embannet en deus kanaouennoù e DIHUNAMB, er VRO, en a Almanach de l'U.R.B. ». Ur pezh-c'hoari gantañ, *Er Spontailleu*, a zo bet moulet war DIHUNAMB e 1911. Strollet en deus e skridoù e daou zastumad, *Sorhienneu ha Farseu Koh er Hornad*, Seglian, 1425 ; *Soñnenne Bourapl eit deveral*, Seglian, 1924.

TREDE LODENN

LABOUR AR VELEIEN

I. - AL LEVRIOU A ZEVOSION HAG all

Komzet hon eus en div lodenn gentañ eus meur a veleg, anezho skrivagnerien. C'hoant hon eus bremañ da zistreiñ pelloc'hik amzer war an dachenn-se, dre ma talc'h ar beleg el lennegezh ul lec'h dezhañ e-unan. Ar pal ma sko dezhañ a zo, da gentañ penn, mad an eneoù ha nann sevel skridoù dezho un

dalvoudegezh lennegel pe enaouet gant ar garantez-vro. Hogen, pa zegouezh gantañ tizhout war un dro an eilpaliou-se, en deus ar gwir da gavout e anv en un istor al lennegezh.

C'hoant dezhañ a-raok pep tra bezañ intentet gant e barresioniz, hep bezañ bet skoliet peurvuañ, e-sell al labour a zo dezhañ da ober, en ur yezh dalc'het er-maez eus ar skol, ar beleg a stag da skrivañ e brezhoneg evit e abostolerezh, en deus, re alies, savet levrioù gwashoc'h eget peuzvat dre ar stumm ha dreist-holl dre ar geriadur. « Brezhoneg beleg » pe « Brezhoneg person » a zo bet graet, un amzer 'voe, eus un doare trefodaj na brezhonek na gallek ha, suroc'h c'hoazh, kar e nep feson ouzh ar brezhoneg komzet, nemet gant tud oc'h ober dre voaz gant ar galleg, gant tud ne implijent ar brezhoneg nemet diouzh ret, evit seveniñ dereat deverioù o c'harg.

61

62) Kemeromp da skouer an Ao. Yann-Vari al LAE, mab, da Yann-Vari ha da Frañseza MORVAN, ganet e Lokireg d' ar 15 a viz Kerzu 1749, kure e Lanveur etre 1773 ha 1781, person e Perroz-Gireg betek an Dispac'h. Harluet e voe da Vro-Saoz betek Mae 1800 ha mervel a eure en e barrez a Berroz ar 14 a viz Here 1802. E-keit ha m' edo pell diouzh e vro e savas ul levr, *Abrege deus a Histor ar Revolusion Franç.* (Hervez L. LOK, e KAIEROU KRISTEN, 1945, p. 72, ez eo bet moulet an oberenn-se meur a dro, dindan anvioù ha gant danvez disheñvel eus ur mouladur d' un all : Prud'homme, Sant-Brieg, 1817, 12 p. - *Reflexionou christen var revolusion Franç.* Ledan, Montroulez, 1836, 119 p. - Adembannet e voe e ti Tanguy, Gwengamp, 1839, 117 p. ; e ti Ledan, Montroulez, 1850, 112 p. ; e ti Hamon, Montroulez, 1923, 32 p.) An dek poz roet e Breiziz, p. 9, a zo « pitoyabl » a-walc'h o geriadur.

63) Ne deo ket heñvel evit an Aotrou Alan DURAND, ganet en Iviaz e 1808 ha marvet e Landreger e 1854. E levr, *Ar Feiz hag ar Vro*, embannet e ti Lamarzelle, Gwened, 1847, a zispleg ar pezh a dremenas e Breizh eus 1789 da 1814. Klevet hon eus lavarout ez eo bet unan eus mammenoù *Emgann Kergidu*. Yezh Alan DURAND, hep bezañ kinklet, a zo war un dro yac'h hag aes.

64) Breuriez-veur-Keltiek ar GONIDEG he deus bet, e-touesk hec'h izili Gwilhom ar YAOUANK pe LE JEUNE, ganet e Laniliz e 1735 ha marvet person e Plougoulm e 1807. An Aotrou LE JEUNE a gemere perzh er misionoù-se a zo bet ken bras o fouez e buhez ar spered hag an ene e bro ar vrezhonegerien. Evit ar misionoù-se eo e lakaas kantikoù diwar e zorn en dastumad en deus da anv *Canticou composit evit usaich ar Misionou*, embannet e 1814. Kantikoù an Aotrou LE JEUNE a c'hell bezañ direbech e kement a sell ouzh ar feiz, e vrezhoneg, avat, ne deo ket an hini a c'hortozfed dindan pluenn ezel ur Vreuriez-veur. Kanañ a reer c'hoazh, en Amzer-Fask, e gantik, *En em gonsolit evit mat*, Rouanez eus an neñvoù...

62

65) A-dre an dremmoù ar muiañ diouto o-unan eus amzer an Dispac'h e tleomp menegiñ amañ an Aotrou Mikael HERRI, ganet e Gwipavaz e 1752. Bez' e voe Chaloni Doueoniour eskopti Leon abaoe 1783 hag eñ eo a zalc'he darempredoù etre an Aotrou 'n eskob DE LA MARCHE, aet d' an harlu, hag e eskopti. Renet en deus buhez kalonek un den lakaet an hu warnañ gant al lezennoù. Dic'hizet e veze e pep seurt doare ha bepred e stourme ouzh spered an Dispac'h dre sevel kanaouennoù a zo marteze, lod anezho, dastumet er strobad *Barzhoniezhoù ha Kanaouennoù Brezhonek an Dispac'h*, embannet gant an Aotrou chaloni PERENNEZ, war « *Annales de Bretagne* », 1934-1937. Marvet eo an Aotrou Mikael HERRI Vikel-Vras a enor eskopti Kemper ha Leon e 1829.

En amzer, avat, ma oa en he barr levezon HERSART KERVARKER, e voe ret d' ar veleien skrivagnerien ober van ouzh prederioù an ampoent. Ret e voe dezho dilenn etre ar yezh c'hланаet pe an trefodaj ma raed anezhañ brezhoneg beleg, hag alies siwazh ! int savet a-du gant hemañ. N' int ket bet mogn kennebeut da sevel, bep ar mare, tabut diwar-benn an doare-skrivañ ha da gemer perzh en tabutoù krog endeo.

66) War a lavarer ez eo bet Yann-Wilhoù HERRI mestr-skol HERSART KERVARKER war ar brezhoneg. Ganet e voe e Mellag d' an 13 a viz Du 1803. Graet en deus e studi e skolaj Kemper eus 1817 da 1824. Aet eo da Gloerdi Bras Kemper e 1824. Beleget eo bet d' an 31 a Vae 1828. Kure eo bet e Lesneven e-pad eizh vloaz. E 1836 ez eas da aluzenner en ospital Kemperle ha marvet eo d' an 12 a viz C'hwevrer 1880.

A-du-krenn e oa an Aotrou Yann-Wilhoù HERRI gant ar glanaat eus yezh ar varzhed-pobl ha lavaret en deus e soñj a-zivout kement-se en e *Ganaouennoù Santel, dilennet ha reizet evit eskopti Kemper gant an toniou war gan-plen mentet*, Sant-Brieg, Prud'homme, 1842. Embannet en doa, e 1838, *Buez Sant Izidor*, e ti Lion, Kemper, diwar skrid gwenedek an Aotrou POURCHASSE. E 1843, e teu, war un dro gant an Aotrou ALEKSANDR, da ren Lizeriou Breuriez ar Feiz. E 1849, e teu er-maez e ti Guffanti-Breton, Kemperle, *Genes pe Levr ar C'heneliez lakaet e brezonek*. E 1858, an hevelep ti a embann *Buez hor Zalver Jesus-Krist*, ul levr brudet evit e vrezhoneg digemmesk. E 1860, ez embann, e Kemperle bepred, *Levr an Exod*. E 1862, e ti Clairet, Kemperle, e kempenn *Bleunioù Breiz*, un dibab oberoù barzhed, advoulet gant Fañch an UHEL e 1880. E 1863 e ra ur c'hempenn da skrid « *Santez Tryphina hag ar Roue Arzur* », mister en eizh arvest embannet gant Fañch an UHEL, e ti Clairet, Kemperle. E 1872 e kloz roll e oberoù gant *Buhez an Duk a Vourdel*, Clairet, Kemperle.

63

Diwar-benn ar c'hempenn en deus graet da skrid Barzaz Breiz e lavar an Aotrou Yann-Wilhoù HERRI, en ul lizher eus 1867 (Sellit « *La Villemarqué, Sa Vie et Ses Oeuvres* », p. 172), n' en deus reizhet nemet un nebeut fazioù er c'hemmadurioù. N' eus abeg ebet d' hen tamall e gaou war zigarez e soñjer ar c'hontrol.

Evit ar c'hwennat en deus graet da c'heriadur ar c'hantikoù ne deo ket heñvel. Gallout a reer kaout un alberz eus doare ober ar glanyezher-mañ hag eus hini an Aotrou Yann WILHOÙ, « kantiker bras an eskopti », er mouladur kempennet gant an Aotrou PERENNEZ eus « *Les Hymnes de la Fête des Morts en Basse-Bretagne* », Emglev Sant Iltud, Brest, 1925, p. 60 ha 74. Lenn a reer e traoñ ar pajennoù reizhadennoù an daou gantiker ha diaes eo d' ur brezhonegour a zoug doujañs d' e yezh, chom hep sevel a-du ganto, nemet meneg a ve eus sevel ul labour a ouiziegezh, ar pezh a zo un afer all.

67) Gant an Aotrou Erwan MOAL hon eus un enebour touet da reizhadur ar GONIDEG. Ganet e voe e Mespaul d' an 8 a viz C'hwevrer 1782 ha beleget d' ar 26 a Vezheven 1808. Bet eo person Sant-Varzhin Montroulez eus an 3I a viz Genver 1819 betek ar bloaz 1856. Un orin a zen e oa an Aotrou MOAL, pennek mar deus bet unan, met n' heller ket bezañ diskredik war ar garantez a zouge d' e yezh. Embann a eure *Ar Breutaer Breizek, Oriad ar yez kaer brezounek*, Ledan, Montroulez, 1843. Al levr-se, anezhañ gwerzennoù ha komz-plaen, a zo ur vreuradenn entanet evit ar brezhoneg. En hevelep bloaz hag en hevelep ti, ez embann *Hent ar Groas*. En oberenn-mañ, ouzhpenn al lodenn a zo dellezek eus an anv roet d' al levr, ez eus un eil loden : Prederennou talvoudec var an ene hag un trede : *Meur a Lavarou koz ha talvoudecc*. E 1847, en deus embannet trizek mil gwerzenn trizeksilabennek ar *Barzonegou var Drubarderez Jusas*. GWALARN en deus embannet un nebeut eus lizhiri an Aotrou Erwan MOAL en Nn 137.

68) An Aotrou Yann-Frañsez ar ROUZ eñ ne deo tamm ebet chalet gant al lennegezh. Savet en deus troidigezhioù e-leizh ha buan, setu ma reas diouer dezhañ an amzer da sellout pizh ouzh e vrezhoneg.

64

Ganet e voe e Lokeored an 12 a viz Eost 1797. Beleget e 1828, e teuas da berson e Kerglov e 1837. Bloaz e chomas person e Plouger e 1847. Dont a reas da c'houde da berson e Kleden-Poher e 1848 hag e varvas d' an 6 a viz Gwengolo 1852.

Sed amañ al levrioù a zevosion embannet gantañ e ti Desmoulins, Landerne :

1842, *Imitation Jesus-Christ ; Imitation ar Verc'hes*, aotreet e 1842 ; *Mellezour an eneoù*, 1854 ; *Mis ar galon sacr*, aotreet e 1842 ; *Catekis historiq an Abad Fleury*, 1845 ; *Instructionou Santel*, 1844 ; *Ar Gombat spirituel*, 1846 ; *Ar squer gristen*, 1847.

Falloc'h brezhoneg a zo bet moulet hervez Loeiz Lok. Mar deo gwell lenn brezhoneg peuzvat eget tamm brezhoneg ebet, levrioù an Aotrou Yann-Frañsez ar ROUZ o deus graet vad estreget d' an eneoù, rak advoulet int bet meur a wech.

69) An Aotrou Jakez PERROT (Barz Taole) a veze graet stad anezhañ evel skrivagner gant HERSART KERVAKER, TROUD ha reoù all. Ganet e Sant-Pabu d' ar 27° a viz Du 1804, e voe kure e Rekourans e 1829. E 1837 e teuas da berson e Plougonvelen, e 1849 e Porzpoder, hag e 1855 e Taole. Eno ez eo marvet d' an 13° a viz Genver 1877.

Savet en deus barzhonegoù. Lenn a c'heller daou anezho, da skouer, e FEIZ ha BREIZ, 1903, p. 49 ha 81. Hogen anavezet eo dreist-holl diwar e levrioù a zevosion. Adembannet en deus e 1846 *Buez ar Sent* an Ao. MARIGO, e ti Lefournier, e Brest. Savet en deus *Mis Mari*, evit ti Desmoulins, Landerne, e 1859 ; *Katekis Historik*, eil lodenn, evit Ledan, e 1864 ; *Histor Joseph hag Histor Toby*, evit Lefournier, e 1865 ; *Buez Santez Germena Cousin*, evit Hasle, Montroulez, 1869, ha *Mis Nevez ar Galoun Sakr*, embannet e ti Ledan, e 1875.

Bet eo ivez oberour ul *Levr-Dorn evit ar Skolioù Bihan diwar ar Maez* (Manuel à l'usage des écoles primaires de la campagne) e div levrenn hini ar mestr e galleg, hini ar skoliad e brezhoneg, e ti Lefournier, hep bloaziad.

70) An Ao. Mikael KARIZ en deus bet ul levezon dioutañ e-unan en Emsav ar veleien. Pa reas BRIZEUG e c'halvadenn entanet da garantez-vro beleien Breizh (*Ar Vleunienn Aour*, l. V), an Ao. KARIZ a savas ur barzhoneg, *D' ar Vreiziz diwar-benn o yez*, a redas dornskrivet eus ur presbital d'an all kent bezañ embannet war ar gelaouenn « La Bretagne », e Sant-Brieg, e Mezheven 1851.

65

Ganet e Plistin e 1817, d' an 21° a viz Gwengolo, an Ao. KARIZ a zo bet kure, a greder, e Pederdeg, e-tal Mene-Bre. Ac'hano e anv-pluenn, Barz-Mene-Bre, a vo ivez diwezhatoc'h hini an Ao. HERI, person Kerfod breur-kaer Emil ERNOD, a lakaas e brezhoneg Treger *Istor Santel* an Ao. Buleon a Vro-Wened.

Edo an Ao. KARIZ person e Plougraz, pa rankas, en abeg d' e yec'hed, distreiñ d' e vro c'henidik. Marvet eo e Plistin d' an 2° a Vezheven 1864, goude un hir a gleñved.

Anavezet eo c'hoazh an Ao. KARIZ evel oberour *Kanaouennoù ar gwir gristen*, e ti Tangi, e Gwengamp, e 1851, ha *Miz Kaer Mari*, e ti ar Govig, e Lanuon, e 1856.

71) An Ao. Hollsent BODEUR, ganet e Plougasnou d' an 22° a viz Genver 1825, a voe anvet da gure e Plouider d' ar 6° a viz Eost 1852. Savet en deus evit FEIZ ha BREIZ kozh, etre 1867 ha 1869, Buhezioù Sent, en o zouez *Buhez Sant Goulc'hen*, graet anezhi da c'houde ul levrig e ti Kerangal, Kemper. An Ao. BODEUR eo a savas kanaouenn hollvrudet *Ar Pilhaouer*.

72) An Ao. Yann KERE a voe ganet e Plouenan, d' ar 15° a Veurzh 1825. Mont a reas war e studi da skolaj Kastell-Paol hag e 1846 d' ar C'hloerdi Bras. Anvet e voe da gure e Rieg e 1850. Dont a rankas da Blouider en abeg d' e yec'hed e 1855. War ali an Ao. BODEUR, e genvreur eno, eo e stago da sevel kanaouennoù ha rimadelloù, goude ma vezo bet anvet da gure e Sant-Loeiz Brest, e 1856. Person oa e Moelan e 1865, e Kastellin e 1874. Eno en doa da gure an Ao. JEZEGOU a embanno e gantikoù, kanaouennoù ha rimadelloù en ul levr *Kanaouennoù Kerne*, e ti Kaigre, e Brest, 1900, ha daou levr eus e *Sarmonioù* en hevelep ti.

Marvet eo an Ao. KERE e Kastellin, d' ar 24 a Wengolo 1898.

Skrivañ a rae ur brezhoneg yac'h ha pinvidik. *Matilin an Dall* a zo unan eus e ganaouennoù brudetañ.

73) An Aotrou Aogustin CHATTON a voe ganet e Groñvel e 1825. Beleget e voe e 1849. Bet eo person en Itron-Varia-Wir-Sikour e Gwengamp e 1866 kent dont da Vikel-Vras ha Chaloni a enor e Sant-Brieg e 1872. Marvet eo d' ar 17 a viz Du 1914.

Savet en deus *Levr Bugale Mari, mad da vezan lennet e Miz Mari*, embannet e ti Le Goffig, Lanuon, 1866 ha 1869. Ar pevare mouladur a zo bet graet e ti Prud'homme, Sant-Brieg, 1896.

66

An Aotrou 'n eskob DAVID a skrive er mouladur kentañ : « ...Vad a raio da nep piou bennak a gar an Itron Varia hag ar brezoneg reiz hep bean re c'houek ».

E berr gomzoù ez eo klok ar meuleudi-se, graet gant un eskob ken mignon d' ar brezhoneg, eus oberenn an Aotrou CHATTON. Klasket en deus hemañ skrivañ ur brezhoneg, aes ha yac'h war un dro. Hogen ur perzh mat all a zo da *Levr Bugale Mari* : ne deo ket un droidigezh. Savet eo bet war eeun gant ur beleg a Vreizh evit tud e vro ha komz a ra dezho; bep tro ma c'hall, eus pardonioù o bro. Dindan an istorioù berr troet diwar levrioù all e laka bepred anv an oberour, e doare m' eo aes d' al lenner ober an diforc'h etre ar pezh en deus amprestet an Aotrou CHATTON hag an danvez a zo dioutañ e-unan.

74) *Levr Bugale Mari* a zo bet lakaet e brezhoneg Gwened gant an Aotrou STEVAN, ganet e 1847, bet kure e Keven, en Ardeven hag e Lokmaria, ha marvet e Groé d' an 3 a viz Meurzh 1914.

75) An Aotrou Klaoda GWITTEREL a voe ganet d' an 20 a viz Du 1843 e Sant-Nikolaz ar Pelem. Desavet e ti ur breur d' e vamm, an Aotrou CHELIN, person Bonen, ez eas da Gloerdi Bihan Plougernevel ha da c'houde da Gloerdi Bras Sant-Brieg. Beleget e 1867, e voe anvet da gelenner er C'hloerdi Bihan. Anaoudegezh a reas e 1867 gant tud eus an Emsav, HERSART KERVARKER, an UHEL hag all e Kendalc'h Keltiek Sant-Brieg. Bet eo da c'houde aluzenner e-pad seizh vloaz e kouent Santez-Anna Lanuon. Anvet person e Gwareg, e savas neuze kantikoù brezhonek. Un hanter-kant bennak anezho a zo gant e sinatur e *Kantikou Brezonek Eskopti Sant-Brieg ha Landreger*. Reiñ a reas e zilez e 1920 da zont da vevañ e Ti ar Galon-Sakr, e Kerhen, Breizh-Uhel. Neuze e sav evit ar vugale *Istor al Lezenn Gristen*. Marvet eo e Kerhen d' ar 14 a viz Genver 1925.

En diavaez eus e gantikoù, kavout a reer barzhonegoù gantañ er gelaouenn AR VRO.

67

76) Distreiñ a reomp da Vro-Leon gant an Aotrou Yann WILHOU. Ganet e voe e Kleder, e 1830, ha mervel a eure person Penmarch, e 1887. Ober a reas skol e Plougernev ha ne deo ket eus e berzh e oa da c'hortoz un enebiezh bennak ouzh ar brezhoneg. Ober a rae gant an doare kelenn divyezhek hag e kase, diouzh reizh ha reol, e skolidi eus ar brezhoneg d' ar galleg hag eus ar galleg d' ar brezhoneg. Stage a reas abred da sevel gwerzennoù. Puilh-tre eo e oberoù. Ar c'hantikou savet gantañ a zo bet embannet war « Annales de Bretagne » gant an Aotrou PERENNEZ, e 1930. Skrivet int en ur brezhoneg kaer-dreist, glan-tre hag aes war un dro. Embann a reas e skridoù war FEIZ ha BREIZ : enni e voe moulet e varvailhoù hag e rimadelloù hag ivez *Buhez Sant Teodot, Patron an Ostizien*, advoulet en ul levrig distag gant Emglev Sant Iltud e 1923, dindan an anv *Christo* (Evit ar C'hrist). Un advouladur-stroll eus e oberoù a zo bet war ar stern abaoe, nemet ne deo ket bet kaset an dra da benn, dre ma ne deue ket a-walc'h a rakprenerien. Hep mar ebet ez eo ur skrivagner, dispar e vrezhoneg, an hini ma raed anezhañ « Kantiker bras an eskopti ».

77) An Aotrou Jermen HORELLOU a voe ganet, e 1864, e Kerlaz, e-kichen Lokorn, nepell diouzh Koad Neved, ma tennas dioutañ ar skrivagner-mañ e anv-pluenn, *Bleiz Neved*. Er pennad savet diwar e benn gant Loeiz Lok, en ARVOR, Nnoù 48, 49, e kaver ur roll eus 54 pezh barzhoniezh dindan e anv. A bep seurt a zo anezho, kantikoù, rimadelloù diwar-benn darvoudoù an amzer, fablennoù hag all. Moulet eo bet e skridoù war KANNAD ar GALON-SAKR, FEIZ ha BREIZ, an « Union Agricole ». Bev ha pinvidik eo brezhoneg an Aotrou Jermen HORELLOU. Marvet eo Bleiz Neved d' ar 6 a viz Mae 1923, e Pont 'n Abad ; Beziet eo bet e Kerlaz.

An I.R.A. o skrapañ armoù e Bro-Saoz

gant A. HEUSSAF

D' an 13 a viz Eost, da ziv eur diouzh ar mintin, e voe lakaet un armdi en arigrap, e kazarn Hazelbroucke, Arborfield, nepell diouzh London, hag e voe skrapet e-leizh a fuzuilhoù hag amunision. Un taol I.R.A. !

Setu an diskleriadur roet gant Penndael Meur an IRA, ha sinet « D. Mac Diarmada, Adjudant-meur » : « D' ar sadorn, 13 a viz Eost, e voe kaset da benn un argad gant dek soudard a-youl-vat, war gazarn Hazelbroucke, un dastumva-gourdonañ, en Arborfield, Berkshire, Bro-Saoz.

Da ziv eur a. m. ez ejod tre dre an draf bras. Pevar den a dremenas dirak ar gedour, hag a yeas d' ar sal-gwarded. Diouzhtu en o goude, e tremenas daou zen all dre an draf bras, a dapas krog er gedour hag a ereas anezhañ. Tud ar gwared a voe harzet hag ereet, hag ur « gedour » nevez postet e-tal an draf bras, gwisket gant an uniform rekis. Ar peurrest eus ar strollad a zeuas tre neuze gant ar c'hirri-dre-dan...

Pa ne voe ket kavet alc'houezioù an armdi hag ar stal amunision war baotred ar gwared, e voe drasket ar potailhoù gant binvioù degaset evit un hevelep degouezh. Stal an amunision a voe skarzhet, hag un niver a armoù kemeret eus an armdi. Ar c'hirri leun a 'n em dennas neuze.

Ur bodad a dri, gant ar « gedour » en o zouez, a chomas war-lerc'h evit pakañ pevar faotr ar ged o tistreiñ daou-ha-daou goude un droiad div-eur en-dro d' ar c'hamp, hag evit diwall na savje garm ken na vije pellaet a-walc'h ar c'hirri leun. Ar bodad-diwall-se a 'n em dennas da 5 eur eus ar beure.

An amunision skrapet a oa anezho un 50.000 kartouchenn bennak, mat evit an 10 mindrailherez Bran hag ar 55 mindrailherez Sten a voe sammet eus an armdi.

An taol-se a lakaas 50.000 polis eus Scotland Yard warlerc'h ar skraperien. Kement aer ha morborzh a voe eveshaet outañ, hag an tachennadoù poblet gant Iwerzhoniz furchet ha kribet evit diskoachañ ar baotred pe an armoù.

69

Daou baotr, Donal Murphy (23) eus Dulenn, ha Joseph Doyle (25) eus Bray, a voe dastumet pa voent kavet, dre sparlañ an hentoù, o vleniañ ur c'hamion ennañ war-dro ar bempvedenn eus an amunision. Un trede, James Murphy (20), o chom e London, a voe dastumet da heul diskleriadurioù (dre skrid) kavet war an daou all.

D'ar 17 a viz Eost e voe dizoloet gant Scotland Yard ur stal e-kreiz London, bet dilezet bloaz 'oa, e-lec'h ma oa gorroet ar peurrest eus an armoù hag amunision. Moarvat e voe diskleriet d' ar polis gant tud o chom er c'harter peseurt oberiantiz divoas a verzjont en-dro d' ar stal e-doug an devezhioù a-raok.

Den all ebet n' eo bet paket abaoe, daoust da c'houlennaterezh hag eveshaerezh Scotland Yard.

Un argad all a voe graet war ur c'hazarn e Rhyl, Bro-Gembre. Ar c'hedourien a lakaas an argadourien da gemer an tec'h. War a hañval bremañ, ne oa an taol-mañ nemet un argad-fars, aozet gant ofisourien saoz.

E meur a lec'h emañ ar Saozon war evezh, da heul brud e vije an I.R.A. o vont da skeiñ adarre. En ur vodadeg e Trafalgar Square, London, e komzas paotred Sinn Féin diwar-benn ar skrapadeg. Lavarout a rejont « ne vije ket graet gant an

armoù-se e Breizh-Veur - talvout a rafent nemetken da argas soudarded Breizh-Veur diouzh Iwerzhon. Pep Iwerzhonad yaouank a dlefe kemer ur fuzuilh da reiñ skoazell ». N' eus lezenn ebet a-enep an I.R.A. e Breizh-Veur.

Tud ar Stormont e Belfast o deus kemeret o zu evit goulenn ouzh gouarnamant London teurel muioc'h a evezh - mantrus eo pa ne oa armet ar gedour en Arborfield nemet gant un troad-pigell ! Poent eo d'ar Saozon dihuniñ rak arvar an I.R.A., ha bezañ prest da reiñ muioc'h a skoazell d' an Oranjisted.

Emañ ar re-mañ o klask lemel o sez digant Thomas Mitchell ha Philip Clarke (1). Met Thomas Mitchell, a zo bet dilennet evit an eil gwech e Mid-Ulster, gant ur muiañ-niver teir gwech brasoc'h eget ar wech kentañ. An Unionisted a lavar n' eo ket reizh aotren « trubarded » da en em ginnig da gannaded, hag e rankje ar sezioù bezañ roet dezho. Se ne greder ket ober e Westminster, rak lavaret e vije e ra ar gouarnaniant evel ma plij dezhañ, daoust da vouezh ar bobl.

« Ar vroadelourien er c'hwec'h kontelezh o deus diskouezet, eme Hanna, merour an' Aferioù Diabarzh, emaint a-du gant an doareoù-heg. »

(1) Daou eus ar baotred a gemeras perzh en argad Omagh, hag a zo en toull-bac'h da heul an abadenn-se.

70

Den ebet en Eire n' en deus kredet tamall an I.R.A. An holl strolladoù a embann ez eo o fal disober ar Rannidigezh. Ar pezh a glask an I.R.A. ha strollad Sinn Féin ober dre heg a glask ar re all ober dre gaer. An holl a lavar ne vo peoc'h morse en Enezenn keit ha ma vo rannet etre daou. Protestanted an Hanternoz ne fell ket dezho asantiñ d'an unanidigezh avat, abalamour da holl-veli an Iliz katolik er c'hreisteiz, lakaet anat da skouer daou pe dri bloaz 'zo da geñver ul lezennadur war kudennoù Yec'hed.

War a lavarer ez eus estreget ar Brotestanted en Iwerzhon ha n' o deus ket c'hoant da ehan gant ar Rannidigezh. Trubuilhusoc'h e vije buhez politikel ar vro ma vije unanet hervez ar Reizh.

Iwerzhoniz, dre vras, a zo lorc'h enno o welout paotred an I.R.A. ken her, ha ken barrek da aozañ taolioù evel re Omagh hag Arborfield. Gouzout a reont penaos kas seurt taolioù da benn. Renerien v-Belfast a c'houlenn ma vo gwasket war renerien Dulenn evit ma ehanint da aotren paotred an I.R.A. da repuiñ er Republik hep tregas. Ma vint lakaet da ober un emglev-argas, en doare ma vije daskoret ar baotred-hont etre daouarn barnerien ar 6 kontelezh kenkaz ma vijent paket gant polis ar Republik. Dulenn ne asantfe biken dre gaer d' ur seurt emglev. Da vihanañ keit ha ma chomo an I.R.A. hep ober reuz war zouar ar Republik.

Spi en deus Saozon 'zo (« Observer » an 23-8, da skouer) e troio Iwerzhoniz Breizh-Veur - ur milion anezho da vihanañ - a-enep an I.R.A. en abeg d' an trubuilhoù a zeu dezho goude an argadoù. Ha se a c'hellje kemañ tro-spered tud 'zo er Republik, ha lakaat anezho da hardisaat a-enep an I.R.A.

NOTENNOU

HOR MIGNONED, -

Hor mignon ha kenlabourer Goulc'hen Pennaod a zo laouen da gemenn deoc'h ganedigezh e ziv merc'h, d' ar 15 a viz Du, e Casablanca. Anvet int bet Brittia ha Dahud.

Soazig ha Marie-Armelle Assicot o deus ar blijadur da gemenn deoc'h ganedigezh o c'hoar Naik, d' an 19 a viz Du, e Roazhon.

Y. 'N Oac'h hag e wreg a zo laouen o reiñ keloù deoc'h eus ganedigezh o mabig Ronan Kaourantin, e Dulenn, d' ar 25 a viz Du.
Hor gwellañ gourc'hemenoù d' an holl.

PROFOU. -

Dre fazi n' eo ket bet moulet e niverenn Al Liamm 2 linenn diwar-benn profoù Gouere, setu int :

GOUERE :

J. ar C'hozh, 500 lur ; Y. Troal, 500 ; E. Ropers, 500 ; T. Pabu, 500.

War un dro, 2.000 lur.

Setu bremañ profoù an daou viz diwezhañ :

HERE :

Y. Gwegen, 1.600 lur ; Per Manac'h, 200 ; J.-Y. Gwilhou, 650 ; Devezh ar Brezhoneg e Dakar, arc'hant dastumet gant an Ao. Laorans (Profourien : Dr Laorans, Dimezelled Laorans, F. ar Bleiz, Dr ar Minor, Yann Piriou), 2.110 ; Dll Queille, 1.000 ; It. V. a Sant Per, 2.000 ; F.-C. Kervella, 50 ; F. Kervella, 7.000 ; A. Noury, 10.000 ; Yann Ezel, 10.000 ; F. Even, 1.000 ; J. Guyomar, 500
War un dro, 36.110 lur.

DU :

Yann Thomas, 1.000 lur ; It. Kemere, 3.000 ; A. Daniel, 4.000 ; G. Mahé, 5.500 ; E. Ropers, 1.200 ; Maodez Glanndour, 1.000 ; J. Konan, 500.

War un dro, 16.200 lur.

Abaoe derou ar bloaz hon eus bet 119.570 lur.

En anv « Al Liamm », trugarez d' an holl.

PRIZ « AL LIAMM ». -

An niverenn 51 he deus koustet 77.140 lur hag an niverenn 52, 84.409 lur. Tennet ez eus bet 550 skouerenn anezho.

LIZHIRI. -

Ul lenner a skriv deomp :

« ...ar pal kentañ d' am meno, ne dle ket bout reiñ brezhoneg mat da lenn d' an dud. Me gred ez eo pouezusoc'h lakaat brezhoned da ziskleriañ o menozioù, ha reiñ atiz dezho d' hen ober ».

Ul lizher all hon eus resevet digant un Itron, skrivet e oa e galleg : « Aotrou, daoust hag ho pije ar vadelezh da lavarout din hag-eñ hoc'h eus ur gelaouenn sizhuniek evit ar vugale (5 bloaz). Evit ur paotr bihan hag a oar lenn, met e brezhoneg hepken. Petra ho pije evel istorioù ». Moarvat n' eus ket kalz a vugale 5 bloaz e Breizh o c'houzout lenn e brezhoneg hepken.

STUDIADENNOU. -

Nevez 'zo ez eo bet embannet gant Roparz Hemon, e-barzh ar « Zeitschrift für Celtische Philologie », levr 25, kaier 2, 1955, ur studiadenn diwar-benn ar gensonenn-c'hwezh-dent. Ar son kembraek **th** hag a son **dd** a zo skrivet **z** e brezhoneg-krenn. Chomet eo evelse e Bro-Leon betek an 19vet kantved hag ez eo troet da **s** pe da **z**. Er rannvroioù all ez eo kuezhet ar son o klotañ ouzh **dd** war-dro ar 15vet kantved. Ar son **th** kembraek a droas, marteze war-dro ar 16vet kantved, da **c'h** e Bro-Wened, da **s** pe da **z** e Treger ha Kernev.

Studiadennoù pouezus all a zo bet embannet gant Per Kentel war Ogam, niv. 38, p. 173. Ar studiadennoù-mañ a zo diwar-benn ar ger **Gancale** a vije ur ger brezhonek ha diwar-benn un nebeut gerioù kernevek. Un diskleriadur fentus a zo

ivez en niverenn-se diwar-benn ar ger **Mardos** a oa moarvat, gouez d' an Ao. Falc'hun en e dezenn ur ger Galianek. Per Kentel a zispleg n' eo tamm ebet ur ger keltiek-kozh met ur ger galleg, an hini bet brudet gant Kambron. Kavout a reer anezhañ ivez e geriadurioù G. de Rostrenen, J. Moal, Vallee ha Roparz Hemon.

Ar studiadennoù-se a vo komzet hiroc'h diwar o fenn e niverenn a zeu «Hor Yezh».

72

AN DEVEZH EN ENOR DA ERWAN AR MOAL. -

Ur soñj dreist eo bet hini ar Gorsez pa 'z eo bet divizet ober ur gouel evit enoriñ ar stourmer kozh Erwan ar Moal. Evit ar menoz-se e tleer meleudi d' an Ao. Ters ha d' an Ao. Kadoudal en deus kempennet an devezh.

Un devezh kalonekaus eo bet honnezh p' hon eus klevet komzoù didro an holl brezegenerien o reiñ meleudi d' an Ao. ar Moal evit bezañ difennet n' eo ket hepken ar feiz met gwiroù hag ene ar Vro.

An devezh he deus kroget gant un oferenn e Bodfo, lavaret gant ar vikel vras. E fin ar pred kemeret a-gevret ez eus bet prezegennoù gant an Aotronez Brochen, Kadoudal, Penn ar C'hoad ha Poisson a roas un diverradur eus buhez ar skrivagner.

Evit echuiñ an devezh en deus an Ao. Galbrun diskouezet tri film kaer-tre : oberennoù Killivig, Landreger ha Gouelioù Bains da geñver ar Gorsez.

AN ILIZ KATOLIK E DIEUBIDIGEZH AN INDONEZI -

E derou ar c'hantved-mañ e oad staget da avielañ annezerion an Indonezi, int-i muzulmaned. Penaos tizhout tud ken diaes da dreiñ evel ma 'z eo mahometaned ? Ober war-dro ar yaouankiz : digeriñ skolioù bihan ha sevel skolioù kelennerion. Met an Tad Van Lith S. J. a fellas dezhañ diazezañ ivez ur skol evit stummañ kargidi katolik. Ar Renerezh Hollandat, c'hoant dezhañ e chomfe kabestret Indoneziz, a viras ouzh ar beleg-se da seveniñ e vennad.

Daoust da se an Inizi bras-se o deus torret o chadennoù e 1949 hag an iliz katolik he deus harpet ar c'hrogad evit an emrenerezh, a-enep Bro-Holland. Diouzhtu tri eskob a zo bet dibabet e-touez beleion eus ar vro. Pennrener ar Republik M. Lukarno hag ar c'hentañ minist Moh Natta, e Kendalc'h ar Gatoliked e Jogjakarta (1949) a veulas o emzalc'h kalonek er stourm evit ar frankiz. Ar misionerion hollandat, o kas o labour en-dro dindan renerion speredel **ha** sivil indonezian an degemer hegarat graet gant ar Gatoligiezh da Sevenadurezh ar vro (ur yezh nevez a zo bet savet hag urzhiet, diwar ar malaeg kozh) a laka da gompren an dreist-broadelezh a dlefe beza hini an Iliz, barrek d' en em ober ouzh kement tra wir, ha kement tra vat a zo en denelezh.

UR GANAOUENN NEDELEG GANT KERLANN. -

Setu amañ ur c'han Nedeleg bet savet gant Kerlann diwar an ton « Stille Nacht », hag a zo bet troet e pep yezh :

I

Sioul an noz, santel an noz
Kousket eo
War ar maez 'mañ an elez
Holl o **kanañ** assemblez
'Us d' o fenn ur **sterenn** (2 wech).

II

Sioul an noz, santel an noz,
An holl dud
A chom mut
'Tre an azen, an ejen,
War ar plouz en ul lochenn
Ganet eo hor Salver (2 wech).

III

Sioul an noz, santel an noz,
Deomp holl,
Kanomp holl
D' ar vamm Santel, d' he bugel,
Jezuz o paouez genel,
Bennozh ha levnez (2 wech).

KERLANN.

73

AN KELGH KELTEK. -

Ur gevredigezh a zo hag a labour abaoe pell, en un doare efedus, da startaat an darempredoù etre ar broioù keltiek. AN KELGH KELTEK eo anv ar gevredigezh-se. Savet eo bet gant an It. Ashley Rowe, Doue d' he fardono, hag he sekretour a zo bremañ Tomes MacNeacail, 212 Wingrove Road, Newcastle Upon Tyne, 4, Bro-Saoz.

Pal ar gevredigezh a zo lakaat ar Gelted da skrivañ an eil d' egile. Pep ezel a zle kas ul lizher ar miz da nebeutañ d' ur chomlec'h a zo roet dezhañ en a-raok. Evel-se e vez dastumet anaoudedegezhioù a bep seurt diwar-benn ar broioù keltiek all ha skoulmet darempredoù gant ar vrogarourien eus ar broioù all.

An dud a garfe dont da vezañ izili o deus 150 lur da baeañ bep bloaz evit digoll ar sekretour eus e vizoù. A-hend-all int pedet da lavarout gant petra int dedennet ar muiañ (Yezhoniezh Keltiek, Lennegezh Keltiek, Istor Keltiek, Douaroniezh ar Broioù Keltiek, Beajoù er Broioù Keltiek, Gwerinoniezh, Sonerezh, Kanaouennoù, Korolloù pe forzh peseurt danvez all) ; pedet int ivez da lavarout hag-eñ e karfent eskemm levrioù, kazetennoù, kartennoù-post pe traoù all a dalvoudegezh keltiek.

Spi hon eus e vo Bretoned all c'hoazh o vont da izili er gevredigezh talvoudus-se.

UL LEVR KOZH.., ATAV TALVOUDUS. -

Chom a ra da werzhañ un nebeut skouerennoù eus al levr embannet a-raok ar brezel gant Yann Fouéré hag an A.B.E.S. : ENSEIGNER LE BRETON : EXIGENCE BRETONNE. D' ar stourmerien evit ar yezh e vo talvoudus kaout al levr-se en o dihelloù. Priz al levr a zo 115 lur, Evit kaout anezhañ skrivañ d' « Al Liamm ».

KELEIER. -

E Iougoslavia ez eus 62.000 Alaman o chom. E Serbia hepken ez eus er skolioù 4.000 diskibl hag a vez kelennet e germaneg : 142 skolaer alaman a ra war o zro.

An Alamagn ar Reter e vez graet skol d'ar Sorbed en o yezh (korn-bro Bautzen). Abadennoù e sorbeg a vez skinet gant ar radio.

E Bro-Danmark emañ ar c'hermanegerien o paouez sevel c'hoazh ur Skol-Uhel ar Bobl. E Tinglev eo bet savet ar skol-se. Koustet he deus 45 milion a lurioù gall. 27 milion 1/2 a zo bet prestet gant ar gouarnamant danat hag 11 milion 1/2 a zo bet kestet e skolioù ar Schleswig-Holstein.

74

Krog e vezer en-dro da gelenn germaneg e skolioù ar Sudeten e Tchec'hoslovakia. Warlene ez eus bet 5.000 bugel o resev kelennadurezh e germaneg.

Ar c'heleier-mañ a zo tennet eus kazetenn talvoudus-meurbet an Union Fédéraliste des Communautés Européennes. Evit koumanantiñ d' ar « Bulletin » kas 300 lur da P. Lemoine, Mael-Carhaix, C.C.P. 179-94 Rennes, en ur venegiñ ez eo evit an « Union ».

KLASK A REER niverenn 15 ar gelaouenn « Peuples et Frontières ». Pe da brenañ, pe da eskemm gant an niverenn 9. Skrivañ. da R. Huon, a gaso keloù.

DEIZ-HA-BLOAZ HON TUD VRUDET. -

Hor c'heneil mat C. Le Mercier d'Erm en deus kaset deomp roll an dud a oa o deiz-ha-bloaz e 1955. Setu amañ ar roll-se:

- ar 140vet deiz-ha-bloaz eus ganedigezh hag an 60vet deiz-ha-bloaz eus marv HERSART A GERVARKER, oberour divarvel « Barzhaz Breizh » (1815-1895) ;

- ar 110vet deiz-ha-bloaz eus ganedigezh hag ar 80vet deiz-ha-bloaz eus marv TRISTAN CORBIERE (1845-1875) ;

- an 60vet deiz-ha-bloaz eus marv ar gwerinonour FANCH-MARI AN UHEL (1821-1895) ;

- ar 40vet deiz-ha-bloaz eus marv LOEIZ TIERCELIN, barzh, abostol an « Dasorc'hidigezh Vreizhat » (1846-1915) ;

- ar 40vet deiz-ha-bloaz eus marv ar barzh yaouank JOS AR BRAS-DIRLEMM, lazhet e derou ar brezel-bed kentañ (1889- 1915) ;

- an 30vet deiz-ha-bloaz eus marv TEODOR BOTREL, hag a zo bet lakaet nevez zo da advevañ en ur film (1886-1925) ;
- an 20vet deiz-ha-bloaz eus marv YANN SOHIER, krouer « Ar Falz » ha rener an emsav evit kelennadur ar brezhoneg (1901-1935).
Dalc'h soñj, Breizh

AN AOTROU BATANI. -

D' an 23 a viz Eost ez eo marv e Kemper an Ao. Batani, chaloni ha person Sant-Vao, anavezet dreist-holl evel oberour un dezenn diwar-benn An Uhel.

Unan eus tud gouziedañ hon amzer diwar-benn al lennegezh vrezhonek eo bet an Ao. Batani : dastumet en doa, kalz anezho eil-skrivet gant e zorn e-unan, holl skridoù An Uhel, ul lodenn vat anezho diembann c'hoazh. Dornskridoù talvoudus-tre a vire en e levraoueg ha levrioù ken talvoudus all - evel un dastumadenn glok eus an holl c'heriadurioù brezhonek embannet betek-hen. Savet en doa ivez ur fichennaoueg bras-tre eus anvioù ar sent breizhat, gant diskleriadurioù a bep seurt diwar-benn pep hini.

Met n' eo ket bet an Ao. Batani ur gouzieg hepken : ur broadelour eo bet ivez, hag un den a galon. Soñj am eus bezañ klevet anezhañ nebeut-tre goude fin ar brezel, o tisplegañ da izili sebezet ur C'helc'h Keltiek petra a soñjemp « ni, ar vroadelourien » (gwall-arvarus e oa en em ziskuliañ broadelour d' ar mare-se). Prest e veze atav da sikour ar vroadelourien en dienez, ha gant poan e wele penaos e vezent heskinet.

E soñj e oa an Ao. Batani da ouestlañ da Vreizh ha d' e labourioù brezhonek bloavezhioù diwezhañ e vuhez - pa vije bet disammet eus ar garg ponner a oa bet sammet war e zivskoaz. Siwazh, falc'het eo bet gant an Ankou hep m' en dije gallet displegañ kement en doa da zisplegañ hag ober kement en doa c'hoant ober.

Ur c'holl bras eo evit Breizh. Da nebeutañ, salv na vo ket disrannet al levrioù hag an dornskridoù en doa dastumet gant kement a garantez : dellezout a rafent bezañ lakaet en un ensavadur bennak e-lerc'h ma tegasfent d' ar furcherien yaouank an eñvor eus e anv, eus e ouiziegezh hag eus e vrogarantez.
P. D.

75

A-HED HAG A-DREUZ

An Ao. Trepos eus Radio Roazhon en deus graet plijadur deomp o tiskouez ne rae ket fae war al labour sevenet gant « Al Liamm ». E drugarekaat a reomp a-greiz kalon evit ar pezh en deus lavaret er radio diwar-benn hon embannadurioù diwezhañ. Komzet en deus eus Mandez Glanndour, eus « Evidon va Unan » hag eus « Va Buhez e Rusia ». Lennet ez eus bet ur varzhoneg tennet eus dastumad Ronan Huon. Mat e vo marteze lavarout un deiz peseurt labour pouezus a ra « Al Liamm » evit ar yezh hag ar Vro.

Emañ ar sonaozour breizhat Guy Ropartz o paouez mervel en e vaner eus Lanloup, Bro-Dreger, d' an oad a 91 vloaz. Awenet alies gant Breizh en e oberennoù en doa koulskoude tremenet an darn vrasañ eus e vuhez e Bro-C'hall. Rener Conservatoire Strasbourg ha Nancy eo bet e-pad pell-amzer. Un diskibl e oa da Cesar Frank.

Resevet hon eus Ar Bed Keltiek, kannadig Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek. Reiñ a ra Kontoù ar C'hendalc'h diwezhañ bet dalc'het e Brest e-pad an Hañv. Kemenn a ra ivez deiziad ar Vodadeg Veur a vezo graet e Gwengamp d' an 28 a viz Kerzu.

Moulet eo bet gant ar « Service Central Hydrographique » ul levrig o studiañ anvioù aodoù Bro-Welo (An Trev, Enez Vriad, Pempoul). Savet eo bet ar roll-mañ gant an Ao. Ters, kelenner.

Resevet hon eus « Ar Falz » kelaouenn ar skolaerien lik a ro un danevell resis e galleg eus o c'hamp bet dalc'het e Brec'heg en hañv-mañ.

« Barr-Heol », kannadig Bleun-Brug Bro-Dreger a embann dalc'hmat studiadennoù don ha pouezus evel « Un Noblañs e servij ar bobl : Ni » hag ar

pennad digeriñ} diwar-benn kudennoù lennegel..

Deut eo er-maez eil lodenn « La Bretagne Contemporaine » gant Y. Poupinot. Ul levr kalz tevoc'h eget an hini kentañ eo hemañ, 200 pajenn ennañ. Studiañ a ra ar maread etre 1914 ha 1944. N' heller nemet erbediñ al levr-se dre ma n' eus hini all ebet heñvel ha o komz en un doare sklaer ha frank eus an holl darvoudoù degouezhet e Breizh. E gwerzh emañ e Ker Vreizh, Pariz (300 lur):

76

Niverenn 5 « Ar Vro » a zeu deut er-maez gant dale dre ma oa klañv he rener. An niverenn 6, avat, a dle dont er-maez a-raok Deiz Kentañ ar Bloaz. Klaskit koumananterien ha koumanantit holl d' ar gelaouenn galonek-se a zo he fal difenn gwirioù Breizh.

Brezel ar post a zo kroget gant rener ti-post Yerres a-enep ar Vretoned. Ar paperioù e brezhoneg a vez takset. En ur sizhun ez eus bet paeet 300 lur taksoù evit se gant Keranna.

Ar gelaouenn « La Bretagne à Paris » a zo krog da embann pennadoù e brezhoneg dindan an anv « a-hed hag a-dreuz » sinet Abriwall. Satu amañ daou respont d' ar pennadoù-se kaset gant hor mignon Kerlann da Bascal Pondaven :
« Ne gav ket din e vefe bet roet urzhioù evit mirout ar sonerien da vont dirak bez ar soudard dizanav. Posubl eo, koulskoude, met, c'hoazh ur wech ne gredan ket.

Marteze a-walc'h eo Breizhad ar soudard a zo bet degaset dindan ar volz enor. Kement a Vretoned a voe lazhet etre 1914 ha 1918 ! Evit o enoriñ holl, hon eus gouel an Hollsent. Evit an darn vuiañ ac'hanomp eo a-walc'h. Perak mont da ziskouez hor gwiskamantoù, ha lakaat an aer da dregerniñ gant e tonioù-bale nerzhus ha brezelek » (c'hwi eo a lavar kement-se) dirak « ar c'hallaoued hag an estren » (c'hwi eo a lavar c'hoazh) ?

Da ziskouez moarvat eo Gallaoued mat - ar re wellañ 'zo - ar Vretoned a zo o vevañ e Pariz ha tro-war-dro ? da ziskleriañ ez int laouen eo marvet kement a Vretoned evit ar Vro Vras, evit difenn o frankiz ?

Lod, evel Bleimor, o deus kredet, lod all a gred c'hoazh. C'hwi a oar avat ez eus koulskoude un toullad mat a re all, o deus dalc'het un tammig enor. N' eont ket dirak bez ar soudard dianav - e enoriñ a reont, evel ar re varv all, deiz an Hollsent - peogwir e kav dezho eo bet lazhet kalz re a Vretoned er brezelioù hep gounit ebet evit Breizh. Gwashoc'h ! Yezh Kalloc'h, yezh Dirlemm-ar Bras, ar yezh a gomze kalz kenvroiz en « trancheoù » oc'h hiraezhiñ d' o bro Breizh-Izel, n' eo ket bet kelennet en hor skolioù, na d' o mibien, na da vugale o mibien.

Lezenn Genver 1951 a zo bet touell. Ene Breizh a vev en he yezh. Met, ra varvo da viken, mil gurun, evit gloar brasañ Bro-C'hall ! Neuze ne vo mui a gudenn. Bretoned 'zo, bet desket etre an daou vrezel, hag abaoe ar brezel diwezhañ. Ar re-se a soñj disheñvel. Ne fell ket dezho enoriñ ar vro vras, ma voug homañ ene o bro vihan Breizh.

Setu aze perak n' eer ket stankoc'h dindan ar volz-enor bep bloaz.

Respont d' ar pennad « Douar Santel en tu all d' ar mor ».

« N'on bet gwech ebet en Iwerzhon kennebeut. N'on ket dedennet gant ar soñj mont di. Anavezout a ran Bro-Saoz, ha re nec'het e vijen o welout re a saoznegachoù e Bro-Eire dieub.

N'ouzon ket ha gwir eo ez eo aet daou zen yaouank eus Breizh da Iwerzhon da eureujiñ eno, marteze ! Gouzout a ran avat eo Bro-Iwerzhon ker d' hor c'halon abalamour d' he amzer dremenet. Disheñvel ar C'hudennoù enni, disheñvel-mat diouzh re Vreizh.

77

Ya, a dra sur, dieubet eo bet re ziwezhat. Koulskoude, lakaet a gostez pep romantelez, Bro-Iwerzhon a zo ur vro kar, ar vro geltiek dieub n' eus nemeti. Goudoret he deus repuidi vreizhat, en un amzer a reuz hag a sottoni, Bretoned gwasket, ya !

A-walc'h eo. Ha bremañ e c'houlennfen ivez, me d' am zro : ha ne oa ket deut urzh eus tu pe du en hañv diwezhañ, evit herzel ouzh « Ouest-France » hag an « Télégramme », kazetennoù ar vro, da chom hep komz eus Kendalc'h Keltiek

Brest adalek an 23 a viz Eost ha, ma oa deut, evit petra ? »

Hor mignon Jarl Priel a gemenn deomp ez eo bet roet dezhañ ur priz 40.000 lur evit e romant « Al Lestr Pembroke » gant ar F.C.B.

N' helle ket an arc'hant bezañ implijet gwelloc'h. Kas a reomp hor gwellañ gourc'hemenoù d' hor c'henlabourer.

Roll or Pennadoù

embannet war « Al Liamm » Bloavezh 1955 (niv. 48-53)
Anvioù an oberourien renket hervez urzh al lizherenneg
(50/5 a dalvez kement ha niv. 50 pajenn 5)

ABANNA		
	Eil Pedenn evit Gorreoù Nedeleg	50/5
	Advediñ	53/6
	Melion	53/7
ABEOZEN		
	Ar C'habig ruz	48/109
	Istor al Lennegezh vrezhonek	49/55
	Istor al Lennegezh vrezhonek	50/35
	Istor al Lennegezh vrezhonek	51/50
	Istor al Lennegezh vrezhonek	52/53
	Nedeleg ,Ker-Iz	53/41
	Marivonig	53/50
	Istor al Lennegezh vrezhonek	53/53
AR GOW (Yeun)		
	Kil Rouanez Iwerzhon	49/33
	Levr-mor St Tegonneg (tr.)	51/26
AR SKANV (Milik)		
	Piv ?	51/7
BENEAD		
	Kestell er mor	50/45
	Ha lennet hoc'h eus ?	50/48
BOURDELLES		
	Un tammig yezhadur	49/69
	N'eo ket torret dir Dir-Na-Dor	52/41
	L'abbé Jean-Marie Perrot	52/61
BRISSON (Rojer)		
	Impalaer an alumetezenn	53/19
BUZARE (Ritian)		
	Pa vin marv...	51/8
KERLANN		
	E Beg Treign (tr.)	49/49
KERVERZIOU		
	Barzhaz	48/5-99
KLERG		
	O C'harzhata	53/12
CLICHITCH (Milovan)		
	An Erv Kentañ	53/27
DENEZ (Per)		
	Agrikola	53/31
DIZANV		
	An Ankou (barzhoneg pobl kembreat)	50/9
DREZEN (Youenn)		
	Tristidigezh ar brezel gant Nostassievitch (tr.)	51/10
	An erv kentañ gant Clichitch (tr.)	53/27
ELIES (Fañch)		
	Yann Sohier	52/23
EVEN (Per)		
	War hent Biribi gant E. 01livro (tr.)	48/101
GLANNDOUR (Maodez)		
	Va levrig skeudennoù	49/3
	Mein Karnag (tr.)	50/28
GWENGOLIRIEN		
	Mein Karnag (tr.)	50/28
HEMON (Roparz)		
	Donedigezh ar Greal	49/42
	Orfeo hag Herodis	51/33

HEUSSAF (A.)		
	Koadour Kerneblec'h	50/20
	Distro d' ar Vro	52/20
	Gall pe Saoz	53/36
	An I.R.A. o skrapañ armoù	53/68
HUON (Ronan)		
	Deiz-ha-bloaz	48/3
	En Tren	49/18
	Chifroù adarre	50/3
	Truez hol lennegezh	51/3
	Referendum	52/3
LEON (Herri)		
	Lena	51/5
MONTAIGNE		
	Prederiañ	53/38
OLIER (Youenn)		
	Anken	50/6
	Prederiadennoù : irnodourien ha skiantourien	51/16
	Amred ar mizioù du	52/4
	Prederiadennoù : Ronan Huon	52/48
OLLIVRO (E), tr. Per Even		
	War hent Biribi	48/10
PENNAOD (Goulc'hen)		
	Diskenn a eure en Ifernioù	50/23
	Kentel-zigeriñ evit ar bloaz nevez	53/3
PENNWERN		
	Gwers Lesobre	53/8
PRIEL (Jarl)		
	Sachka ar bugel naoniek gant V. Ivanovski	49/22
TALDIR (tr.)		
	Prederiañ a zo deskiñ mervel gant Montaigne	53/38
TIM O' SHENCO		
	Eire hag Israhel	49/72
VASSILI IVANOVSKI (tr. Priel)		
	Sachka ar bugel naoniek	49/22